

پنجابی شاعراں دا تذکرہ

تیسرا

میاں مولا بخش کشتہ ام آسری

انڈیا

پتو دھری محمد افضل خان

عزیز پبلشرز

اردو بازار — لاہور

پنجانی شاعراں دا تذکرہ

لیکھک

میاں مولا بخش کشتہ امرتسری

ایڈیٹر

پتو دھری محمد افضل خان

پیش خدمت ہے کتب خانہ گروپ کی طرف سے
ایک اور کتاب ۔

پیش نظر کتاب فیس بک گروپ کتب خانہ میں
بھی اپلوڈ کر دی گئی ہے 📖

<https://www.facebook.com/groups/1144796425720955/?ref=share>

میر ظہیر عباس روستعانی

0307-2128068 📞

@Stranger

عزیز پرست

اُردو بازار — لاہور

جلد حقوق بحق عزیز بخاری عزیز پبلشرز محفوظ نہیں

درجی وار	_____	۱۹۸۸ء
پہا پن دلے	_____	عزیز پبلشرز لاہور
چھاپہ خانہ	_____	علی پرنٹرز لاہور
نل	_____	۷۵۰۰ روپے
انٹیریوری ایڈیشن	_____	۱۳۰۰۰ روپے

عزیز پبلشرز • اردو بازار • لاہور

فہرست (سویا)

صفحہ	نام	شمار	صفحہ	نام	شمار	صفحہ	نام	شمار
۱۳۳	اسم	۵۱	۸۰	سلطان باجو	۲۶	۱	فہرست	۱
۱۳۸	احمد یار	۵۲	۸۳	گورو گوہند سنگھ	۲۷	۲	اپنی کشتیا لیک	۲
۱۵۲	امام بخش	۵۳	۸۵	بھاری لال بھاری	۲۸	۳	ایڈیٹر لٹون ایڈیٹر	۳
۱۵۳	شاہ مراد	۵۴	۸۶	شاہ ظریف	۲۹	۴	پنجابی بول	۴
۱۵۵	شاہ محمد	۵۵	۸۷	احمد کوی	۳۰	۵	پنجابی شاعری	۵
۱۵۷	نور محمد نور	۵۶	۹۰	حبیب اللہ فقیر	۳۱	۶	پنجابی ادب کی تاریخ	۶
۱۵۹	محمد بابرک اللہ	۵۷	۹۱	سید علی حیدر	۳۲	۷	حضرت بادا فرید گنج شکر	۷
۱۶۱	کریم بخش	۵۸	۹۲	مولوی غلام محی الدین	۳۳	۸	گورو نانک	۸
۱۶۳	پیار سے صاحب	۵۹	۹۳	خواجہ فرد فقیر	۳۴	۹	گورو انک	۹
۱۶۵	قادر یار	۶۰	۹۷	کری پنجبت	۳۵	۱۰	گورو ہرکاس	۱۰
۱۶۷	غلام رسول	۶۱	۹۹	صہبوت لالی	۳۶	۱۱	گورو رام داس	۱۱
۱۷۳	حافظ محمد	۶۲	۱۰۱	چراغ	۳۷	۱۲	گورو ارجن	۱۲
۱۷۶	مولوی محمد مسلم	۶۳	۱۰۲	بھگت شاہ	۳۸	۱۳	دودور	۱۳
۱۷۸	گھاسی رام	۶۴	۱۰۸	مقبول	۳۹	۱۴	شاہ حسین	۱۴
۱۷۹	رفیق پشاور	۶۵	۱۱۱	وجید	۴۰	۱۵	عبداللہ عیدی	۱۵
۱۸۰	روٹا رائے	۶۶	۱۱۲	سید غلام قادر	۴۱	۱۶	حکیم درویش	۱۶
۱۸۱	ماہی کبوتر	۶۷	۱۱۴	میاں جان محمد	۴۲	۱۷	جاسن	۱۷
۱۸۳	فصل	۶۸	۱۱۵	سید رحمت اللہ	۴۳	۱۸	نعت خاں جان	۱۸
۱۸۴	نور احمد چشتی	۶۹	۱۱۶	سید لعل شاہ	۴۴	۱۹	محمد بخش نوروز	۱۹
۱۸۶	مولوی عبدالنثار	۷۰	۱۲۷	انگرا	۴۵	۲۰	کوی پیر	۲۰
۱۸۸	بردا پشاور	۷۱	۱۲۸	پہل	۴۶	۲۱	حافظ برنورد	۲۱
۱۹۲	میرداد	۷۲	۱۳۰	حامد شاد	۴۷	۲۲	حافظ معز الدین	۲۲
۱۹۳	سید فضل شاہ	۷۳	۱۳۷	پہل	۴۸	۲۳	ستھرا	۲۳
۱۹۴	بخش فقیر	۷۴	۱۳۸	عبداللہ حکیم	۴۹	۲۴	بھائی گورو داس	۲۴
۲۰۰	میاں محمد	۷۵	۱۴۱	لطف علی	۵۰	۲۵	گورو تیغ بھادر	۲۵
			۱۴۲	غلام مصطفیٰ	۵۱			

۳۱۳	سایس مولانا شاه	۱۳۴	۲۵۹	بجیا رام	۱۰۵	۲۰۳	مولوی غلام نبی
۳۱۵	گیانی جود سنگه	۱۳۵	۲۶۰	ملا دارام نذر	۱۰۶	۲۰۵	گنگا رام
۳۱۶	مولوی حبیب الله	۱۳۶	۲۶۱	فضل الدین	۱۰۷	۲۰۷	احمد علی سائیان
۳۱۷	حافظ بخش	۱۳۷	۲۶۲	میان جان	۱۰۸	۲۱۰	مولوی روشن الدین
۳۱۸	عشق لهر	۱۳۸	۲۶۳	رحیم یار	۱۰۹	۲۱۳	میان شادا
۳۲۱	جان نثار	۱۳۹	۲۶۷	محمد یونس گجراتی	۱۱۰	۲۱۴	مولوی جان محمد
۳۲۲	شاه دین	۱۴۰	۲۶۹	بابو کریم	۱۱۱	۲۱۵	کشن سنگه عارف
۳۲۳	بی بی عفتی	۱۴۱	۲۷۳	امام الدین منشی	۱۱۲	۲۱۷	حافظ شمس الدین
۳۲۵	بجانی نور سنگه	۱۴۲	۲۷۳	غناک	۱۱۳	۲۱۵	ہدایت اللہ
۳۲۵	فیروز الدین	۱۴۳	۲۷۵	محرم علی چشتی	۱۱۴	۲۲۲	نور احمد غلام فرید
۳۳۱	بی بی گجراتی	۱۴۴	۲۷۶	گاموں خان	۱۱۵	۲۲۸	تاج الدین عتانی
۳۳۲	غلام حسین	۱۴۵	۲۷۷	خلیفہ قر	۱۱۶	۲۲۸	غلام رسول
۳۳۶	عبدالقادر فشتہ	۱۴۶	۲۷۹	امیرناختہ منصف	۱۱۷	۲۳۱	بابا صادق
۳۳۷	کریم الدین منتظر	۱۴۷	۲۸۳	پیر نیلہ عالم	۱۱۸	۲۳۲	مولوی محمد حسین
۳۳۸	مولوی ازہر	۱۴۸	۲۸۷	پیر ال دتہ	۱۱۹	۲۳۶	فقیر علی فقیر
۳۳۹	ولی اللہ بجن	۱۴۹	۲۸۹	استاد کام	۱۲۰	۲۳۷	رفیق میر بھی
۳۴۰	مولوی دلپنیر	۱۵۰	۲۹۱	بجانی خان شیدا	۱۲۱	۲۳۸	پیر بخش عاصی
۳۴۱	پال سنگه عارف	۱۵۱	۲۹۲	مولوی محمد اسماعیل	۱۲۲	۲۳۹	گوپال سنگه گوپال
۳۴۲	حیات امرتسری	۱۵۲	۲۹۳	اللہ دتہ شفیق	۱۲۳	۲۴۰	مولوی غلام رسول
۳۴۳	محمد الدین سوختہ	۱۵۳	۲۹۵	سردار خان براق	۱۲۴	۲۴۶	شاہ شرف
۳۴۴	رحیم بخش شیدا	۱۵۴	۲۹۷	گوری ناتھ گوہری	۱۲۵	۲۴۸	مولوی تلوی
۳۴۵	دستی رام چارک	۱۵۵	۲۹۸	سایس لوک	۱۲۶	۲۴۹	شاہ شرف
۳۴۶	بھم	۱۵۶	۲۹۹	شکر داس سنگه	۱۲۷	۲۵۰	بخش عتانی
۳۴۷	امیر علی شاعر	۱۵۷	۳۰۰	حکیم محمد علی	۱۲۸	۲۵۱	میرن شاہ
۳۴۸	بادا بدھ سنگه	۱۵۸	۳۰۱	فیروز الدین فیروز	۱۲۹	۲۵۲	شب دیال
۳۴۹	کر پاساگر	۱۵۹	۳۰۲	پنڈت کالی داس	۱۳۰	۲۵۵	غلام حیدر
۳۵۰	محمد اسماعیل مشتاق	۱۶۰	۳۰۵	لاہور سنگه لاہوری	۱۳۱	۲۵۷	سید میراں شاہ
۳۵۱	سوجا رام شرف	۱۶۱	۳۰۷	سر شتاب الدین	۱۳۲	۲۵۸	
۳۵۲	منشا سنگه	۱۶۲	۳۱۱	بھولاناختہ دارث	۱۳۳		
۳۵۳	مولد بخش مراد						

۱۶۳	پنڈت دولت رام ۳۶۷	۲۹۲	گنگا سنگھ ۳۲۲	۳۶۰	برکت رام ۲۷۷
۱۶۴	بانکے دیال ۳۶۹	۲۹۳	چکروہاری بے زر ۳۲۳	۳۲۱	موہن سنگھ ماسر ۳۷۸
۱۶۵	پروفیسر نوران سنگھ ۳۷۲	۲۹۴	پیر فضل حسین ۳۲۵	۳۲۲	کدو ناٹھ تھوڑی ۳۸۰
۱۶۶	بھگوانداس المست ۳۷۷	۲۹۵	گیانی چند دھون ۳۲۶	۳۲۳	نند لال نر پوری ۳۸۲
۱۶۷	راتب قصوری ۳۷۹	۲۹۶	شام داس عاجز ۳۲۷	۳۲۴	سند داس عاصی ۳۸۴
۱۶۸	منکھی رام ۳۸۳	۲۹۷	سلام علی الدین نظر ۳۲۸	۳۲۵	دین محمد سودانی ۳۸۵
۱۶۹	گیانی کرتار سنگھ ۳۸۵	۲۹۸	اقبال جالندھری ۳۳۰	۳۲۶	سند داس زر ۳۸۶
۱۷۰	محمد الدین غریب ۳۸۶	۲۹۹	ایشور داس خالی ۳۳۱	۳۲۷	پیراش الدین آمن ۳۸۷
۱۷۱	میران بخش ۳۸۸	۳۰۰	فیروز الدین شرف ۳۳۳	۳۲۸	کرتار سنگھ بکھن ۳۸۹
۱۷۲	صدیقی بنیم ۳۹۰	۳۰۱	علم الدین خاکسار ۳۳۶	۳۲۹	راکے جنت رائے ۳۹۱
۱۷۳	مستری سولا بخت ۳۹۱	۳۰۲	ڈاکٹر موہن سنگھ دیوانہ ۳۳۹	۳۳۰	تیجا سنگھ صابر ۳۹۲
۱۷۴	موسے لدھیانوی ۳۹۲	۳۰۳	ڈاکٹر دیوان سنگھ ۳۴۱	۳۳۱	برند سنگھ روپ ۳۹۴
۱۷۵	عزیز خان شرم ۳۹۳	۳۰۴	عبد الصیف عارف ۳۴۲	۳۳۲	دیوانہ شیخار دھنی ۳۹۵
۱۷۶	پنڈت کشور چند ۳۹۴	۳۰۵	پنڈت رام سرنداس ۳۴۴	۳۳۳	شیخ محمد ناٹھ ۳۹۷
۱۷۷	رضان وزیر آبادی ۳۹۵	۳۰۶	ہزنام کوہر تھہ امرکھ ۳۴۸	۳۳۴	درشن سنگھ کادہ ۳۹۹
۱۷۸	لوگر سنگھ لوگر ۳۹۷	۳۰۷	سوداگر سنگھ بیکاری ۳۵۰	۳۳۵	سویں سنگھ ۴۰۰
۱۷۹	محمد اکبر خاں ۳۹۸	۳۰۸	لال دین قیصر ۳۵۲	۳۳۶	اقبال دامن ۴۰۳
۱۸۰	گیانی بیرا سنگھ درد ۳۹۹	۳۰۹	گیانی گروکھ مسافر ۳۵۴	۳۳۷	فضل الدین بخت ۴۰۵
۱۸۱	محمد بخش فرشی ۴۰۲	۳۱۰	محمد اسماعیل جیسے ۳۵۹	۳۳۸	بلدیہ چند بیکل ۴۰۶
۱۸۲	دیوی داس بندی ۴۰۴	۳۱۱	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ۳۶۱	۳۳۹	عالم سیاد پوتھ ۴۰۷
۱۸۳	عبدالرحیم عاجز ۴۰۷	۳۱۲	میر محمد الدین میر ۳۶۲	۳۴۰	پونٹ گارگی ۴۰۹
۱۸۴	بھگوان سنگھ ۴۰۸	۳۱۳	دروپاد سنگھ ۳۶۵	۳۴۱	بل جیت تسی ۴۱۱
۱۸۵	محمد ابراہیم عادل ۴۰۹	۳۱۴	سائیں فیروز ۳۶۷	۳۴۲	امرتا پریتھ ۴۱۳
۱۸۶	ادکار ناتھ گیکانی ۴۱۰	۳۱۵	عبد المجید بھٹی ۳۶۹	۳۴۳	رشیدہ سلیم سہی ۴۱۶
۱۸۷	ایشور سنگھ ایشر ۴۱۱	۳۱۶	مولوی اشرف علی ۳۷۰	۳۴۴	پیر بھجوت گور ۴۱۸
۱۸۸	ایس ایس چرن سنگھ ۴۱۲	۳۱۷	جوشوا فضل الدین ۳۷۱	۳۴۵	پریتھ سنگھ سفیر ۴۲۱
۱۸۹	اننت رام وحشی ۴۱۷	۳۱۸	ادکار سنگھ ۳۷۳	۳۴۶	پیارا سنگھ ۴۲۳
۱۹۰	محمد حسین خوشنود ۴۱۹	۳۱۹	حکیم لاہوری ۳۷۵	۳۴۷	سید ممتاز علی ۴۲۴
۱۹۱	نیاز احمد نیاز ۴۲۱			۳۴۸	احمد راجی ۴۲۵

اپنی کتھا

نکیاں ہندیاں دی گل اے۔ میں نیچی وچ پڑھدا ساں۔ اکٹھ نو درے دی عمر سی۔ اک دن پیر
مال نالکے پنڈ کا ہنوراں (گور داسپور) جا رہیا ساں۔ ماہ وچ اک رکھ تھنے بیٹھے اک فقیر نظر
آئے۔ میرا پیو دی سادھن لئی کول بہ گیا۔ اوس خضر صورت فقیر نے میرے دل تک کے پیر پوئل
کہیا۔ ”تیرا ماہ گمنڈا کے دن چمکا نام پیدا کرے گا۔“

اسیں ایتھے کچھ چر سادھ لیکے پنڈ دل رٹ گئے۔ فقیر دی گل میسے پو دے دل وچ پکڑ کھاندی رہی۔
اہناں دناں وچ جیساٹیت دا پرچار ڈھیر سی۔ میں چنگے نمبرال تے تیسری پاس کر لئی تے گورنٹ
انی سکول اتر دے انگریز ہیڈ ماسٹر نے میرے پیو نوں بلایا تے کہیا تیرا گمنڈا پڑھائی وچ بڑا ہوشیاری
اہنوں چھٹی وچ داخل کرا دے۔ میرے پیو نوں فقیر دی گل چیتے آ گئی۔ اہ ڈر گیا تے گمنڈا کچھ پڑھ
لکھ کے ہتھوں گل جائے۔ میں بڑا چارہ کیتا۔ پر اہ پڑانی وضع دا بھلا لوک اپنی گل تے اڑ گیا۔
تے سکول مینوں سکولوں اٹھا کے لاہور لے آیا۔

لاہور آکے میں کاتبی تے سنگساز دی سکھی۔ گلزار ہند پریس وچ سنگساز دی داکم شروع کیتا۔ تے
اہدے نال نال وچل دیلے میں اردو فارسی پڑھدا رہیا۔ میں تے میرا اک سنگی ساتھی میاں جیون بخش سنگ
پنجابی مشاعریاں وچ جاندے ساں۔ اوہتوں مینوں دی شاعری دا شوق ہو باتے میں نسیم آغا علی خاں دے
اکھلا دے اے اک نیک سیرت شاعر خلیفہ قمر دین دی شاگردی کر لئی نے انج میں دی مسر جڑن لگ پیا۔ ۱۹۱۰-۱۹۱۲
کوئی ۱۹۱۰-۱۹۱۲ء دی گل اے۔

شاعری دانوال نوال شوق میں تے میرے اک ہور سنگی میاں دین محمد دادخواہ روز شام دی نماز پچھوں بہ
جاندے تے متادی نماز دیلے تک ہم بیت دی اک بھرنی لکھ لیندے تے لکھے دن کے شاعر بن دے چاہوان
ہتھ ہریاہ رلوں وچ دیندے۔ اسیں گل دل اشارہ کر دیاں ہو یاں میں اپنی اک غزل وچ آکھیا سی
گشتہ اسان رجائے بتیرے خدا گواہ
در تائے بہت لکھ کے تے اشعار لاہور چاہجھ
اسیں طرح مینوں چھیتی شعر کہن دی اپنی اک گل آکھی پٹی کھی وادی شاعرے وچ جان لئی مگر دن کلناں ہستے
وچ کے لوڑوند نے کہناں مینوں دی کچھ شعر لکھ دیو تے میں شاعرے پیچن تک ماہ وچ ای ۲۰-۳۰ بیت لکھ دینے

۱۸۹۸ء وچ ایس مڑا ترس آگئے۔ مینوں چھٹی توں چھٹی نے صاف شہرے شہر کہن ماناں سی ہیں ضروری سنہ ۱۹۰۲ء وچ اک اشتار چھاپا کہ میں پنجابی وچ بھ توں سمجھنے تے چھٹی شہر لکھن داد عولے کر دا ہاں جے کوئی مقابلہ کرنا چاہتے اوہوں دے بھردی کھلے آئے۔ ایس تے بچہ شاعراں مقابلے دا خیال کیتا۔ پر اہ رہ گئے۔ اخیر ورہ ممکن توں کچھ دن سلاں میاں محمد امجدین سوختہ امرتسری نے مقابلے دا اعلان کیتا۔ ڈھنڈ ورہ پھریا۔ لاہوری دروازہ امرتسر دے باہر فتح شاہ بخاری دے مزار دے نیڑے قلعہ گوہر گڑھ دی پرید گراڈ وچ پڑ بھجیا تے برہہ پشاور دی دے جانیں میاں تاج متانی نے مصرعہ دتا۔

خ خبرناہیں کچھ کس تائیں کس جگہ دی اوس دی مٹری اے
اسیں نوں کاغذ نیس لے کے بد گئے میں کلاساں پر سوختہ نال پنج ست ہور شاعر مدد کر رہے تے مصرعہ لکھ کے دیے رہے
کس نے اٹھ کے کیا اہ انصاف دی گل نہیں۔ اہ لکھتے ہی لکھتے ہیں تے اودھر پنج ست شاعر مدد کر رہے ہن۔
پر اپنے وچ میں اٹھ کھڑا تے کیا۔ میں دو شعر لکھ لے رہی۔

اودھر مختلف شاعر مختلف مصرعے دس رہے کہ جو آپس وچ ٹکڑ نہ سکے۔ تے سوختہ جی پڑ چھڈ کھاٹھ ٹڑے۔
میں پہلوں حکیم آغا علی دے فیروز خلیفہ قمر دے کچھ شعر پڑھے۔ پھر کچھ اپنے سنا کے اہ دو شعر پڑھے جنہوں چوں اک اہی
خ خبرناہیں کچھ کس تائیں کس جگہ دی اوس دی مٹری اے
ہو دے کسے تے رب و فضل جیکہ کوئی کوس دی کوئی پڑی اے
ایس سال میرے استاد خلیفہ قمر فوت ہو گئے تھے انہاں دے چالیسویں تے موچی دروازہ لاہور وچ اک بڑا بھارا کٹھ
تے مشاعرہ ہویا۔ ۱۵۔ ۲۰ ہزار دا مجمع سی جلسہ دے صدر حکیم آغا علی سن۔ جنہاں مینوں خلیفہ قمر دا جانشین متھ کچھ چن خٹائی
تے میاں ہدایت اللہ دے جانشین بھائی لاہور اسٹنگ لاہوری سحر اہ شعر پڑھیا۔

آج آغا استاد نے پگ دے کسے کیتے کشتہ استاد قمر دی
ہر تھاں مشاعرے مایاں وچ کشتہ توں یاد قمر دی تھاں
ایسے سالی سنہ ۱۹۰۳ء وچ میں اپنا دیوان چھپوایا۔ جنہوں لوکاں بڑا پسند کیتا۔ مینوں آپ اپنا دیوان
چھپوان دی۔ اپنی خوشی تے مان سی۔ پٹی اہرے وچ بڑے پاء نالی آکھیا۔

کوئی لکھے تارنج تے یاد رکھے بخشی رہنے برتن اہ خاتون
اہ دور اردو شاعری تے جڑھدی جوانی دا دور سی۔ میں اردو وچ دی کچھ شعر کنڈاساں انہاں دناں وچ
فصیح الملک ناغ دہلوی دی گہلی پڑھی ہوئی سی۔ میں انہاں دے نام تے رسالہ فصیح الملک جاری کیتا۔ تے کچھ پور
دیکھتوں اہ نام بدل کے مسکا کر دتا۔ پر میرا اصل رنگ پنجابی رہیا۔

۱۹۱۳ء وچ میں رقتہ میرا بھنا لکھیا جیٹرا بڑا صلا حیا گیا۔ ۱۹۱۴ء وچ ریاست جیٹرا بادکن دے وزیر اعظم نواب سر کرشن پرشاد امرتسر آئے تے ابو الوفا مولوی ثناء اللہ پوراں اہناں نال میرا تعارف کرایا۔ میں اہناں نوں اپنی لکھت ہیرا بھنا دے کجھ شعر سنا کے کتاب پیش کیتی۔ تے اہناں قدردانی دے طور میزوں دو نوڈا انعام دتے۔ میں اہناں دی ای واس پا کے کتاباں دی ہتی کھوں دیتی جس وچ رب نے چنگی برکت پائی تے کم چلا ہوا ۱۹۱۵ء وچ پنجابی دی لڑائی۔ پنجابی بھادی زینہ دھری گئی۔ نویں رنگ دے شاعرے شروع ہوئے تے نظماں لکھن دی ہمت پئی۔

میر تے راجھے دے نال میں پنجابی بولی بارے اک واقعی لیکھ چھاپیا جس نوں سردار بھادر جودھ لکھ تے باوا بدھ لکھ پولا خاص کر بڑا صلا حیا۔ تے انج میرے آدم نوں بڑی جاتی ملی۔ تے میں پنجابی ادب تے شاعراں بارے صوج بھال شروع کر دتی ۱۹۳۲ء وچ میں شاعراں دے حال بارے کتاب پنجاب دے ہیرے ترتیب دے رہیا ساں کہ لکریں دی تکلیف نہ گئی۔ میں لکھیانے بیانے ڈاکٹر نوں کہیا اوس ۶۰ گرین دا کاسک دتا۔ جس نال اک ٹیپہ پھٹ گیا تے دو باا دی تکلیف نال بہ گیا۔ گرمیاں دے دن سن بڑی تکلیف ہوئی۔ کوئی دو ہلینے چین نہ آیا ایسے حال وچ میں اپنے دے پتر فضل نوں کہیا کہ میرا کم سرے چاہڑ دے ادھر پریم متر لالہ دھنی رام چا ترک نوں کھیل دتی کہ ایس لوں کہ کس لکھان تے پتر پڑھن نا سر بندہ کر دین۔ تے انج میری قیسری لکھت ”پنجاب دے ہیرے“ توڑ پڑھی ایدوں پچھے میریاں اکھتیاں دا نور پانن مک گیا تے میں منا کھا ہو کے بیٹھ گیا۔ مھلاں دا آہ دھوم دھڑکا لک گیا دینا میرے لئی ہنیر ہو گئی۔ اکھتیاں گیتاں۔ جہان گیا۔ یہ ڈوبا تھوڑا نہیں سی۔ پر ایس سو جھی نے مینوں نویں پران رستے پئی ڈنگوری پھرتے تھرا ہو۔ جوانی دیاں دھتیاں جوانی لے گئی۔ جن من دی مھل لا۔ جن ڈور کدوں نیں۔ جنوں دل کرا دی آواز مار۔

میرا ہتھ جن میری ڈنگوری فضل دے موڑے تے سی۔ فضل نوں کول بٹھا کے لکھوائی جاواں تے ایس جیون جو گے لکھدیاں جاناں۔ انج اہ پنجابی پنجابی شاعراں دا تذکرہ لکھیا گیا۔ دو تھوڑے جا پڑے جن انت راہ پیٹا لکھناں لیں۔ اہ تذکرہ میری جیاتی وچ چھپ جاوے تے مینوں خوشی ہو گئی کہ میں ایس پنجابی ادب دی خدمت دا جیٹرا بڑا چکیتا اہ توڑ نباہ چلتا ہاں پر اہ نہ دی ہویا تے مینوں یقین اے میرا فضل میری ایس سدھرتوں پیدا کرنی دا جتن ضرور کریگا۔ میری ڈنگوریاں رب جیاتیوں دے اکرم تے استم دی جن۔ پر پنجابی ادب دی سبھا دا بھار میرے فضل دے موڑیاں تے اے۔ تے میرا جی کرا اے کہ اہ دے موڑے ایس ہاں نوں انج چلن۔ جویں ان تھک دھرتی نے سب کج چکیتا ہویا اے۔

مولا بخش کشتہ

اپریل ۱۹۵۵ء

ایڈیٹر ولوں

۱۹۳۱ء دی نکل اے۔ میں اپنے اردو ماسک پتھر جھنستان دی ایڈیٹری مال "منشی فاضل" دی تیاری کر رہیا ساں کہ والد مرحوم دیاں اکھاں آگیاں۔ تکلیف حدوں دودھ گئی۔ اہناں بے وس ہو کے اپنے چھو بے ہوٹے کم نوں پورا کرن لئی مینوں کہیا۔ میں اہ کتاب "پنجاب دے پیرے" سرکاری ترتیب دے دتی۔ اہ چھپ گئی۔ پر اہناں دی ترشنا پوری نہ ہوئی۔

۱۹۳۳ء وچ میں منشی فاضل کہتا۔ تے چوہدری فاضل حق مرحوم تے کجھ ہور بزرگاں دی خواہش تے قومی اخبار مسلم راہپوت دی ایڈیٹری گڑھ شکر دہوشیار پورم جاسنبھالی۔ تے اپنی کتاباں دی دکان نوں کتبہ دی شکل دے کے ختم کر دتا۔

والد صاحب دی خواہش راہ سی کہ میں سب کجھ چھڈ کے پنجابی دل آجاواں۔ پر ہور گرجیویاں تے ڈھنڈ دے دھندیاں سبتوں میں پھیلتی ایہ مصر دھیان نہ دے سکیا۔

اہ ڈھنڈ توں بڑے آدمی تے آن تھک کم کرن والے سن۔ منا کھاپن تے بڑھیا اہناں آگے کندھ بن کے کھلو پکے سن۔ پر اہناں دا اڈم آجے جوان سی۔ اہ مینوں ست کم چھڈ کے ایس "تذکرے نوں پورا کرن لئی کہندے۔ تے میں دی جس ویلے کجھ دیہل بلدی تھوڑا تھوڑا لکھدا رہندا۔ تے ایس طرح اہ کم لتاں جھندا گیا۔

مٹکی ڈنڈ دے بعد ۱۹۴۷ء وچ میں ملک فیروز خاں نوں، میاں احمد سعید تے ہور ساتھیان آل بل کے روزانہ اخبار "غالب" جاری کیتا میں اہدی چیف ایڈیٹری تے باقی دھندیاں دچ ایناں رچھ گیا۔ کہ سرکار کن دی ویل نہ ملے۔ ۱۹۴۹ء وچ مینوں ٹائیٹل ڈھنڈا ہو گیا۔ میرے بچن دی کوئی اگیدہ نہ رہی۔ پر دیاں دعاواں دے سرحد تے مینوں فرناں جنم ملیا۔ مین جد منہی توں اٹھیا۔ اہناں فرایس کم نوں ختم کرن لئی کیا۔ سو میں باقی کم گھٹ کر کے راہنوں لکھنا شروع کیتا۔ سویرے سرکھی ویلے ہناں تے نماشاں ویلے ملک اہناں دی ہدایت بموجب جو کجھ لکھناں۔ اہ ادھناں نوں مناکے ٹھیک کرا لینا۔ رائج میرٹاں اکھیاں تے ایناں بھار پیا کہ اکھاں دا جانن دنوں دن ختم پین لگ پیتے عینک دی محتاجی جاپن لگ بیٹھ سو مجھوڑا عینک داسہارا لیا۔

سدا بُہناں تے رحمان کرے، اُہناں بعض وقت چھتے پیناں تے آکھناں۔ اہ کم کڈوں
کئے کا فاصلہ نوں ہاتے میں تہیں کے کھنڈ نہیں اک دن :۔

جون ۱۹۵۹ء۔ رت بُہناں لئے سفروں تیار دی شروع کر دی۔ تے اخیر ۱۹ جون نوں دس بجے
رات آدہ نوں بولی دی سوا دا ہی راہنے موڈ میں توں لہ کے ن ڈکھے پینڈے پے گئے
اتنا شہ وانا الیہ راجون

اُغ تے رب کرن باراست۔ اُہدی جو دے بچہ پتہ دی نہیں مل سکدا۔ پر اپنی ورتوں
یہ اُہناں ی آرزو اول دوساں ہی پکھی کو سس لیتی اے۔ تے پنجابی بولی دی سیرالسی جیڑا
دیو اُہناں بالیاں اُہنوں اپنی اکھاں داتیل پا کے دست رکھیا اے۔

اُہناں دامیل بول ہر قزم تے ہر خیال دے لوہاں نال سا بکھاسی۔ اُہناں دے دل پت
بر ال لئی اتو جیہا بہت پیار سی۔ کسے لئی کوئی میر تیر یا تیر و دکر نہیں سی۔ ۱۹۱۹ء۔ دی نال
اے۔ اتنا ہر رول دا چتر چلدا۔ ات سر سیاست دا لڑھ سی۔ ایچھے تے غدر دا
مہ طوعاں اٹھیا۔ اکریز سدا نوں سمنانا مسل ہو کیا۔ لوک غصے دی انگریز نوں
مار سڑ رہے س

اسیں اودوں اُہناں کھٹیاں وچ سندے ساں۔ ساڈے مکان دے نال ک مہسائی
ڈاڈی نوں آ رہا تپاں تے اُہنی سسٹ رہندے س۔ لوہاں اُہناں تے وی تہ ہو پیا۔
والد صاحب اُہناں نوں اپنے گھر لے آئے۔ فساد دی بنیہ دی ورتوں دن نوں سدا سی۔ اُہ
جبر نبوں تے اُہناں آکھیا۔ سا نوں سسٹن تے چنچا دیو۔ تاں جو اسیں اجے سنٹر لہ پینہ
بہنچ جاتے اُہناں دے مجبور کرن تے بلدی اک وچ اہ گھر وں برقعہ یوا کے اپنے ال مشر
میاں مولابخش دھابن والے، دے نال اُہناں دے تانگے تے لے گئے۔ گڈیاں سند سن
جہ سسٹن تے پیچھے اُہناں لال جھنڈی دکھا دی تے کیا۔ ریلواں اکھڑیاں ہو یاں ہن۔
گڈیاں وی واہ جا کوئی نہیں۔ وہ مجبور واپس مڑے۔ تے اُہناں کہا سا نوں قلعے
وچ چنچا دیو۔ اہ لوہاں دے پچھرے ہوئے ہجوم نال ٹکرا دے پر سجدے بچا دے۔
جان جیل کے اوتے پیچھے۔ پادری سبکداری اُہناں دے جانوں سن۔ اُہناں نوں سینہا
بھیریا۔ اہ آئے۔ تے دوہاں ڈاکڑیاں نوں نال اندر لے گئے۔ تے اہ دوہاں لوں بھرم
عزت تے امن نال چچا کے رب دا شکر کر دے واپس آئے۔

مس آکر باجپائی نے جیڑی سرگر جاشنکر باجپائی دے خزا دے چوں کی۔ اوس گورنر
نوں بکسیا۔ تے گورنر نے خوش ہو کے اہناں نوں پنج سو روپیہ انعام دے راک سنہری سند
دتی۔

اہناں نوں اوس سند یا انعام دی اپنی خوشی نہیں سی۔ جتنی دو انسانی زندگیاں
نوں بلدی آگ چوں بچان دی خوشی سی۔

جوں د بارگارتے میں ورتن وچ آہ پتے تے کامیاب سن۔ توں شاعری دی دنیا وچ دی
اہناں داک مقام سی۔ بے اہناں غزل دل رُخ کیتا۔ تے غزل پنج رواں روپیں تے سادگی
تلل آکھی جویں کوئی عام دل دیاں گلاں کر رہیا ہو دے۔ تے جے نظم یا قصہ کوئی دل آئے تے
بیسراں بکھ کے چوٹی دے شاعراں وچ اپنی جگہ بنائی۔ فرجندہ تذکرہ نگاری ول دہیان دتا۔ ہر
اپنے پرانے دے موشنوں بے ساختہ واہ داتے شایاں کہوایا۔ انعامی مشاعریاں وچ آہ دھستہ
لیندے رہے۔ پر انعام لین والیاں وچ کدی شامل نہ ہوئے۔ سگوں انعام لین والیاں وچ جج بن کے
ایس کتاب وچ اہناں شاعراں دے حالات اہناں دے دھرتی تے ہر طرح مطابق لکھے ہن
تے پنج سے ون ڈیڑ ربوں جو گئی اے۔ میں ابدے وچ اپنے دتوں اہناں وادھا کیتا
اے کہ اہناں چوں بعد۔

ججریں آسمان تے سورج۔ چند تارے کھتیاں بکھ بن تے آسمان دی شو بھا لٹی سب
دامل تے بھرم بھا اکتو جیہا اے۔

ججریں دھرتی دے باغ وچ پھل۔ گلیاں۔ گھٹا۔ پتر شاخاں بستھو بن۔ تے باغ دی
زینت لٹی بکھ دی ہوند ضروری اے۔ میں سمجھناں توں شاعراں دی ایس بوہ رنگی محفل
وچ ہر شاعر دی اپنی تھاں تے اپنا مقام اے۔

جیڑے شاعر اوس ویلے اہناں ساہننے نہیں سن۔ تے اہناں داحال ایس تذکرے
وچ نہیں آسکيا۔ میں کوشش کر رہیا ہاں کہ ایجے سارے مان یوگ شاعراں دے حال چھپتی
ای ترتیب دے دیاں تاں جو آہ مجموعہ ایس تذکرے دا دو جا بکھ بن جائے۔

محمد فضل خان
ایڈیٹر پنج دریا لاہور

لاہور۔ جنوری ۱۹۶۰ء

پنجابی بولی

ہندوستان دی پُرانی بولی جو لکھن تے بولن وچ آئی ویداں دی زبان سی۔ ایس توں آگے اُنپشداں دی بولی اے۔ تے اوس دے بعد رامائن ہالیک دی سنسکرت۔
 سے دے ہیر پھیر تے حکومتاں دی ادلا بدلی دے تال نال بولی وچ وی وٹا سٹا ہندراجیا
 سماں جیوں جیوں ترقی کر دا گیا۔ زبان ودھ دی تے صاف ہندی گئی۔ ہمارا جہ اشوک تے
 صانتا بُدھ دے سے پالی زبان تے ندر پھڑیا۔ تے سنسکرت دے بعد پراکرت دا دور
 آیا۔ پراکرت سنسکرت دا اک روپ سی۔ پنڈت تے ودوان لوک سنسکرت مکھ دے
 بولدے سن۔ تے عام لوک پراکرت ورتدے سن۔ ایساں ودیاں دے فرق تے ورتوں دا نکھیرا
 کوی کالیڈاس دے ڈرامہ شکنتلا یا اوس سے دیاں ہو ریکھتاں توں ہندا اے۔ پراکرت
 دا رواج صابھارت سے یا اوس توں دی کجی چر بعد ہو یا۔ اتے اوس نوں دی سے دے گپٹے قائم
 رہن دتا۔ تے سنسکرت پراکرت دے میل جول توں اک سادہ تے عام زبان آپ بھرش یا ہندی بنی

پنجابی دا مڈھ

غزنی دی نینہ اک مشہور راجپوت راج گج نے رکھی سی۔ تے اوس گج دے نام تے اسی
 راگجی یا غزنی ہر یا۔ اودوں پنجاب دا علاقہ بیاس توں گجی یا غزنی دیاں کندھاں تک
 سی۔ ایس نوں اودوں پست سندھو یا ستل دریاواں دا ملک کہیا جاندا سی۔ تے ایس وچ بیاس
 راوی۔ جھناں۔ جہلم سندھ تے اٹک دے دریا شامل سن۔ فیرا ہنوں سنگوٹ کے پنج ند
 کر لیا گیا۔ تے اٹک سندھ باہر ہو گئے۔ کیوں جو اہناں دی بولی تے بہت بہت فرقہ پارکی
 جدوں کابل دے رستے مسلمان پنجاب وچ داخل ہوئے۔ اہناں اہاناں پنج ند
 دی تھاں پنجاب رکھیا تے لوکاں نوں اہ نام اجیا سوکھا تے سٹھا جا پیا کہ سب دے
 دلاں وچ گھر کر گیا۔
 کھج دسویں اے کہ پراکرت دا دور ۷۰۰ سال قبل مسیح توں دوسری صدی عیسوی تک

دا اے۔ راہ سے بعد آپ بھرنش یا برج بھاشا (متھرا دی بولی) ہندی نے لے لی۔ آپ بھرنش
وے لفظی معنی بھرنش ہوئی بول اے۔ تے اوس ویلے ایس نوں پسپا پی وی آکھ دے سس۔
ایس آپ بھرنش یا برج بھاشا دے اکثر لفظ پنجابی بنا لے گئے۔ تے ہر اہ لفظ جس وجہ جا
مریت ملت سی۔ حرف ملت کڑھ کے پنجابی بنا لیا۔ جو یں

پنجابی	برج بھاشا	پنجابی	آپ بھرنش یا برج بھاشا
پک	پاک	ہتھ	ہاتھ
پتھر	پاتھر	پھل	پھل
بدل	بادل	اگ	آگ
ٹھٹ	کھاٹ	بھٹ	بھٹ
مٹی	مٹی	سپ	سانپ
مٹ	ماٹ	مٹنا	مانگنا
پھل	پھول	چھج	چھاج
منہ	مونگ	جٹ	جاٹ
بھٹ	بھٹاک	کم	کام
پول	چاول	رچھ	ریچھ

کرنا گپرا اردو والیاں راہ سارے لفظ اکثر اوسے روپ رچ درتے ہن۔ تے کچھ پنجابی ڈھنگ تے
اردو والیاں اپنی زبان نوں مکمل کرن لئی۔

پنجابی لفظاں دی ونوں ب نال بدل

پنجابی	اردو	پنجابی	اردو
دیکھنا	دیکھنا	نوں	نوں
دھچھونا	دھچھونا	دھچھونا	دھچھونا
دھچھارا	دھچھارا	دھچھارا	دھچھارا
دھکنا	دھکنا	دھکنا	دھکنا
دھگ	دھگ	دھگ	دھگ

بنا لیا یا پنجابی دی "ہ" نوں "س" نال بدل لیا۔ جو یں۔

پنجابی   اردو   پنجابی   اردو
کیسا   نول   کیسا   نول
جیسا   "   جیسا   "   گھاس

پنجابی لفظاں دی لا نول الف نال بدل لیا۔

پنجابی   اردو   پنجابی   اردو
کریا   نول   کریا   نول
کریا یا پنجابی الفاظ دی د نول ت نال بدل کے اردو بنا لیا
کرتا   نول   کرتا   نول
ماردا   "   مارتا   "   کمتا
سندا   "   سستا   "   کرتا
کرتا   "   کرتا   "   کمتا

کریا یا حرفاں نول اگے پہچتے کریا۔ جویں :-

مطلب   نول   مطلب   نول
مطلب   نول   مطلب   نول

پنجابی دے کئی لفظاں اردو والیاں اُنج ای اپنالے جویں

ہتھوڑی   ہتھوڑا   ہتھوڑی   ہتھوڑا

فناہ جہانی سے جد اردو لشکری زبان دے روپ وچ ہساہنے آئی۔ اہرے
بلکن والیاں تے پنجابی دا اثر ڈھیر رہیا۔ تے چوکے چر تک رہیا۔ جویں ولی دکنی ستے
امیر خسرو دے زمانے دے۔ تے اہرے بعد دے اردو شاعراں دے شعراں توں جا پدا ہے۔
رونے سے خاکسار کے ستوانہیں کوئی اُس عشق کے مریض کو چنگا خدا کرے
خاکسار دہوی (ادھکات اشعار)

یہ تیل تجھ مکھ کے کبے میں مجھے اسود مجر دستا   زنداں میں ترے چاہِ زمزم کا اثر دستا
دین گنوا یا دنی سیدوں دنی نہ چلی ساتھ   پیر کٹاری ماریو پھل نہ آئیو ہاتھ
بھگت کیر

اے شکر لب قند سے تجھ لب کی باتاں لذیذ۔ (دلی دکنی)

سربانے میر کے آہستہ بولو   ابھی ملک روتے روتے سو گیا ہے میر تقی

عشق کیا چیز ہے بلا جانیں   ہم ہو بیٹیاں یہ کیا جانیں   لوب مرزا شوقی

بجید عصر پھر جس دہ ابرو اور ہر نماز کزناں

تمیر درد لکھنوی

بھاگ اُن بردہ فردشوں سے کہاں کے بھائی
بیچ ہی ڈالیں جو یوسف سا برادر ہر دے

پیا باجھ پیا کہ پیا جائے ناں
پیا باجھ بیکل جیا جائے ناں
کے تھے پیا بن جسوری کرو
کھا جائے ناں کیا جائے ناں
قطب شاہ نہ دے مجھ روانے کو پند
دولتے کو کچھ پند دیا جائے ناں
قطب شاہ دکنی

خاک و غول میں صورتیں کیا کیا نہ کیا ناں لکھیاں
اے ناک باتیں تری کیا کیا نہ عیاں لکھیاں
ولی دکنی

مسلماناں دا آوناں

ہندوستان وچ مسلماناں دی آمد دوجے خلیفہ حضرت عمرؓ دے زمانے وچ ۳۲ یا ۳۳ھ
دے قریب ہوئی۔ مسلمان تاجراں دا اک قافلہ سمندر دے رستے آیا تے ملتان تک پہنچیا۔ غیر
کابل دے رستے مسلمان گئے۔ اہ لوک اوتھوں دے لوکاں نوں اپنی بولی رسم الخط تے لکھجواں
دا نسخہ دے گئے۔ سوہن تک سندھی تے پشتو زبان عربی رسم الخط وچ لکھیاں جانداں ہن۔
تے سندھ توں ملتان تک اُہناں دے کھجور دے درخت عام بلد سے ہن۔
عرب مسلماناں دے اک لشکر نے جد کابل تے حملہ کیتا۔ اُہناں دا ہرنیل مہلب
ابی صفرا دودھدا ہويا بجھڑ سا تھیاں ناں ملتان تک پہنچیا۔ اُس نے ایتھوں پرست کئے کابل
توں ملتان تک دے اکھتیں ڈٹھے حال لکھے۔ جہناں نے ہر مسلماناں نوں ہندوستان
تے چڑھائی کرن دی پیریاں کیتی۔

مسلماناں دی تیسری چڑھائی جوج بن یوسف دجھڑ وچ سندھ تے محمد بن قاسم دی چڑھائی
توں ہوئی۔ اُہدے بعد مسلماناں لئی ہندوستان دا راہ کھل گیا تے راہ نکاتار آمد سے بنے
مسلماناں دی آمد توں پہلاں پنجاب دی زبان ہندی سی۔ اُہناں آکے عربی فارسی
دے لفظ دتے۔ تے زبان عربی فارسی ہندی دا ملکوجہ جیسی بن گئی
ہندوستان دیاں اصل توں گونڈ بھیل دروڑس اُہناں نوں غساکے آریاں ریختے اڈا

جہاں سی۔ تے اہناں دے بعد مسلماناں ایجنے مکاناں بنایا۔ جیڑے مسلمان سندھ سے
 راہ آئے۔ اہناں دی بولی عربی سی۔ تے کابل ایران نوں آدن والیاں دی بولی فارسی یا
 پشتو سی۔ کشمیر والیاں دی کشمیری۔ اہناں ساریاں جد پنجاب دی دھرتی تے ڈیرہ جاناں شروع
 کیتا۔ اہناں دیں بولیں دا آپس وچ وٹاندرائے بھائی چارہ جیہا قائم ہون لگ پیا۔
 تے اخیر مغلان تے ایس نوں نوں روپ دے کے جرڑویں لفظ بنائے۔ جو
 گل کھڑ۔ کالا سیاہ۔ چٹا سفید۔ ویاہ شادی۔ کہ۔ کھل۔ پنجابی۔ کھڑ کشمیری
 کالا پنجابی۔ سیاہ فارسی وغیرہ کی۔
 مسلماناں دے آدن نوں پہلاں ایجنوں دی راہی بھاشا ہندی سی۔ مسلماناں ایجنے
 آکے فارسی نوں دفتری زبان بنایا۔ در

ہندی پنجابی

پنجاب دی بولی مسلماناں دے آجان دے ڈھیر پر بعد کئی ہندی ای اکھواندی رہی
 جو کہی جہاں کریم نجات المومنین لکھت ۱۲۷۲ء وچ لکھیا اے
 فرض مسائل فقہ دے ہندی کریم کارن مراد امتیاں جوڑے عبدالکریم ۱۲۸۶ء

شاہ جہان دے سمیں دا دوسرا شاعر حافظ معزالدین ۱۲۷۹ء وچ عربی قصیدہ امالی دی شرح کردا لکھوائے
 اس عربی قصیدہ ہندی کیجے جیسے خلق سوکھلی لیجے
 مولوی محمد شمس گلزار آدم ۱۲۵۵ء وچ لکھ دے ہن۔
 پاک دن دل وچ گزرا میرے اد خیال ہندی وچ پیغمبراں دا کچھ اکھاں حال
 امام دین ۱۲۹۵ء فقہ ہرنی وچ لکھ ۱۱۷۷ء۔

معجزہ پاک رسول دا ہندی آکھ سنایا
 بہ پنجابی والفظ دی شاعراں نوں بھلیا ہوا نہیں سی۔ جو کہ حافظ بر خوردار منہاج الفقہ ۱۲۸۰ء
 وچ لکھ والے۔

حضرت نعمان دا فرمایا اس وچ اہ مسائل
 ثروت پنجابی آکھ سنا دیں جے کو ہودے ماکا۔

گورکھی داندھ

۱۷۶۹ء وچ گورو نانک ہوراں پنجاب وچ جنم لیا۔ تے اہناں دے بانوے ورھے بعد گورو نانک نے بابا نانک ہوراں دا احمد بابر د احمد سی۔ گورو نانک ہوراں بابا نانک ہوراں دنی بانی تے تعظیم نوں جی شعل دین لئی گورکھی دگور دے کلمہ منہ وچوں سہلی ہوڑی تمام رکھیا۔
 شود غزنوی دی آمد سلسلہ قواں شروع بندہ دی اسے بہرے بعد شہاب الدین غوری غلام
 نہاندان۔ پنجابی خاندان تعلق نہاندان۔ سادات نے لودھی نہاندان واری واری حکومت کردے رہے
 آخر بار نے مغل حکومت دی بنیاد دی۔

اودوں تلک منوی دی ڈٹ مطابق اجسوں دے لوک چار حصیاں وچ ڈٹے ہوئے سن۔
 برہمن۔ کھشتری۔ ویش تے شودر۔ ادا ویش تجارت تے کاروبار کر جے سن اہناں ہندی
 دے لفظاں نوں اپنی ضرورت مطابق اداں مانراں ادا اب قواں بنیہ اک روپ دے لیا سی۔
 جس نوں لٹے یا دما جس کلمہ دے سن۔ جوہیں لستہریاں نے شمار داتے ہانڈے دایاں
 تھا کری یا ٹاکری بنا لئی سی۔

گورو نانک ہوراں لٹے شمار داتے تھا کری نوں کلمہ رکھ دے ایس سارے جوڑ میل
 نوں گورکھی داندھ تے روپ دے دتا۔

اہناں نے لفظاں دی آواز تے اوہو رکھی جیہڑی لٹیاں دی سی۔ پر شکل جڑی
 سدھار سنوار لئی۔ تے ایس نوں پورا کرن لئی ادا اب لٹاں (تاراں) دیوناگری دیاں لکھی
 مہا ہوا پاد بیلا پنڈت کوری شہنشاہ۔ ہیرا چند دتہ اپنی لکھت پرچین پی ملادتی پنجابی من وچ

پنجابی نے مسلمان

۱۷۰۰ء شروع نوں دستور ریا اسے کہ جد کوئی قوم اسے طلب دل جانندی اسے دتے
 اپنی زبان تے مذہب دے پرچار لئی قدم چپ دی اسے۔ مسلماناں دی ایہی کیتا۔ اپنا
 عربی پس تے پنجابی بولی وچ مذہبی پرچار لئی نئے لٹاں۔ اپنی روٹی بھجائے المؤمنین۔
 معراج نامہ وغیرہ لکھیاں۔ حضرت باؤ فرید بدوں یہاں وچ رہے اوتھوں دی بولی وچ
 لکھ دے رہے۔ پر جد پاک پٹن آئے اہناں اوس دے پنجابی وچ اپنے

کہتا۔ جو میں سے
 رکھی ہوئی کھاٹے کے ٹھنڈا پانی پنی
 قریباً دیکھ پرانی بچہ پڑی نہ ترساویں جی
 نیر صوفی خیالی دے شاعراں دوہڑے۔ کافیاں۔ کہتے تے شکرار سن دے چاہواناں
 نیت کہانیاں لکھتے تے ہر طرح طرح دے شعر کہے۔

پنجابی تے سکھ

باوا فرید دے قریباً تین سو درمے بعد گورو نانک ہوراں جنم لیا۔ تے اٹھارہویں
 صدی عیسوی دے درمیان گورو گوبند سنگھ ہوداں سکھتے وانڈتھ بدھتھا۔ تے سکھان تے
 پنجابی بولی نوں دھار مک روپ دے کے اپنایا۔ گورو نانک ہوداں اپنی بولی دتھ مری تے
 فارسی دے آجیر شبد (لفظ) ورتے ہن۔ پر پیر دی انہاں دی پنجابی تے ہندی آرمک چڑھیا

پنجابی تے ہندو

پنجاب وچ رہن والے کاروباری ہندو لہڈیاں نوں اپنا چلتے سن۔ جد سکھ مت دا پرچار شروع ہوا
 تہہ گرنٹھ دی بانی دی گھر گھر چرچا ہوئی۔ ہندواں دی ہندی دے نال پنجابی گورکھی اکھراں
 وچ پڑھنی بولی شروع کردتی۔ ہندو شاعر اپنے شعریا ہور رہن داں ہندی لپی وچ یا گورکھی لپی
 وچ لکھن لگ پئے۔

پنجابی تے عیسائی یا انگریز

پنجاب وچ انگریزاں یا عیسائیاں دی آمد تے اٹھارہویں صدی دے مکن تے شروع ہو گئی سی۔
 پر ہندوستان دی سترہویں صدی جنگ آزادی دے بعد جد منگل راج وادیوا بھگت گیا۔ سکھ سلطنت
 افراتفری وائسکار ہو گئی تے انگریزاں دے پیرایتھے جم گئے۔ عیسائی مشنریاں نے لدھیانہ لاہور
 فارووال۔ سیالکوٹ تے ترنتارن دامرتھرا نوں سنٹر بنایا۔ تے اپنے مذہب دا پرچار
 کرن لئی پنجابی بولی دی شران دپناہ لئی سادہ سے نال انگریز، عیسائی لیکھکاں نے ڈکشنری گرا
 انجیل دے پنجابی ترجمے تے ہو رکتیاں گورکھی یا انگریزی اکھراں وچ لکھیاں۔ انہاں مالوسے دے
 عدالتے لئی دیسیلے سنٹر بنایا۔ اوہنے مسٹر وائی نے مشن پریس جاری کیتا۔ جس وچ تہہ لکھتی گورکھی دی

پتھراں تے چھپائی ہندی سی۔ فیر کچھ چربعد ولایتوں گورکھی ٹاٹپ بنوا کے منگوا یا گیا۔
 دوسرا اڈہ اہناں ترنتارن وچ بنوایا۔ جو پادری ای کلغورڈ
 دی پھرواری وچ سی۔ جہاں بہت سارا عیسائی لٹریچر ٹھیٹھ پنجابی بولی وچ چھاپیا۔ جوہں
 ”آساں جاناں بالے دی بیری“
 پادری ای نیوٹن نے گرامر لکھی۔ کرنل رپورڈ ٹمپل نے پنجاب بارے ”لیجنڈز آف
 دی پنجاب“ لکھی۔

پنجابی ذریعہ تعلیم

پنجابی بولی نوں تعلیم دا ذریعہ بنان دا شرف شاہ جہان یا اورنگزیب نوں ملیا۔ جد
 باہاں پنجابیاں سی یا سیانیاں لئی عربی فارسی تے پنجابی دے سانجھے روپ نوں اردو دا نام
 دتا گیا۔ تے مڈھلی تعلیم لئی دکھ دھ رسالے لکھوائے گئے۔ جوہں کج عمل خالی نے سترہ وچ ازباری
 امجد نے سترہ وچ اشد باری۔ نواب بخش نے سترہ وچ نقاب ضروری تے کیفیٹ داس نے
 سترہ وچ صنعت باری۔ یہ کچھ اس طرح سن
 بیا براور آڈرے جانی

بشیں مادر بیٹھ ری مائی
 راہے بعد ایہتھے، نگریناں دے آون تک فارسی دفتر ہی۔ سرکاری زبان رہی۔ سیکڑاں
 دے عہد وچ دی ایہتھے دفتری زبان فارسی ای سی۔ فیر انگریزاں ایہتھے آکے انگریزی نوں
 سرکاری یا دفتری زبان بنا لے تے ابدے مال فارسی دی بھل اڑو نوں دے دتی۔
 سترہ دے قریب کچھ پنجابیاں یا سکھ سکولوں لئی پنجابی بحروف گورکھی سکولی زبان بنا لئی گئی
 فیر پنجاب دے پیسے وزیر میں سر فضل حسین نے فٹو مارے سکیم دے تحت ۱۹۲۵ء وچ
 وزیر پٹر نہاناں دے امتحان وچ آئی سی ایس دے امتحان لئی پنجابی شامل کرائی تے منشی فاضل
 ادیب فاضل وانگ پنجابی دے امتحان پروفیشنل ان پنجابی (ادیب) لائی پروفیشنل (ادیب)
 عالم، تے آنرزد ان پنجابی (ادیب فاضل) جاری کراے۔ تے پنجابی دی تعلیمی ترقی لئی گوردار ایکٹ بنوایا۔

پنجابی لکھائی دا پہلا جھکڑا

پنجابی لکھائی دا پہلا جھکڑا ہمارا راجہ رنجیت سنگھ دے اٹھیا۔ مسلمان چاہندے سن۔

کہ پنجابی دفترِ زبان ہووے پر اردو یا فارسی اکھڑاں وچ لکھی جھلے۔ پر سکہ چاہندے
سن۔ گورکھی وچ ہووے۔ ہمارا جہ ریخت سنگھ نے اپنے وزیر اعظم فقیر عزیر الدین مال صاحب
کیتے تے اخیراً فیصلہ دتا کہ دفترِ یاسرکاری بولی فارسی ہی رہوے گی۔ تے اچھے تے اچھے پنجابی لٹریچر تے

بولی دا فرق

بہند و شروع توں سنسکرت۔ پراکرت۔ آپ بھرتش یا ہندی دے بیڑے رہے۔
سکھان بولی اوہو رنگ روپ اپنایا۔ پر مسلمان اپنے خون خیر نوں بھل نہ سکے۔ سنے
ابنائی پنجابی بولی تے عربی فارسی دا پوکھا چوکھا رہیا۔ بھانویں کورونائک صاحب تے نور
گورو صاحبان دے کلام وچ دی عربی فارسی دے شدیدے شماریل دے ہن۔ پر فیروزی ادا آئے وچ
لوں برابر بھی نہیں سمجھے جاندے۔

پنجابی دی سرپرستی

کوئی بولی اوس ویلے تک ترقی دے پورے روپ وچ نہیں آوندی۔ جد تک
اُنہوں حکومت یا امیراں وزیراں دی سرپرستی حاصل نہ ہووے۔ پر پنجابی بولی اک
اچھے خود رو چل وانگ اے جیڑا جنگل وچ اُگیا۔ کھڑیا تے مکیا ہووے۔ پاک بہند
باتی صوبیاں وچ پنجاب کڈھ توں اک ہریا بھریا صوبہ رہیا اے۔ ایٹھے پھلاں پھلاں تے
اناجاں دا ڈبیر رنگ لکا رہیا تے اوسہ

پھل ڈال تے باغ بہار نہراں چھانواں ٹھنڈراں مال سہایا اے
غنم تے لوک سلوک والے راٹھ جگ دے وچ سدایا اے

پر پنجابی بولی دی ان بڑی بدقسمتی اے کہ کسے دیلے دی راج دربار توں اہدے سرے
سہتہ نہ رکھیا گیا۔ تے نہ پنجاب والیاں آپ کہے زلزل کے اہدی جھولی جھن دا جتن کیتا۔
اُچ تے شاہ جہان تے اورنگ زیب دے ویلے کجھ ایہ صہ دھیان دتا گیا۔ جویں شاد جہا
سے دا شاء حافظ معز الدین نابینا لکھ دا اے کہ شاد جہان دے وزیر معز الدین خاں نے اوس
نوں عربی دے قصیدہ امانی دے شہرت لکھن لکھیا۔ تے لکھن تے انعام دتا۔
فیر اورنگ زیب دے سکے حافظ بہر خور دار نے لکھیا۔

نواب جعفر خاں فرمائش کیتی تان راہ قصہ بنیاں

ظاہر باطن راضی ہو یا جہاں راہ پڑھیا سُنیاں

تے اوس نے قدردانی دے طور تے

اک زمین عنایت کیتی دیکھے ست پچھیاں

جوڑا گھوڑا نقد دوا یا سو روپیہ جانیں

فیہ ہمارا جہ ریخت سنگھ سکے ہاشم دی قدردانی دا ایہویں لشکارا جیہا پیہ اے۔

ہاں انگریز راج دے آون بعد پہلاں ریاست خرید کوٹ نے وروگر نقد دایہا چھاپن

لٹی ڈھبہ دیا نہ پئی۔ فیہ ہمارا جہ پٹیاں نے ۱۹۱۳ء دے قریب اپنی ریاست دے ہاں محلے

دوچ آوے والے پنجابی نوں چالو کیتا۔ پر عدالتی زبان عام کرے اردو ہی رہی۔ فیہ پنجاد ہزار

آجے دے خرقہ لہلہا ہائی سنگھ جی دا دھماکوش پھیوا ڈتا۔ پر پنجاب دی ہر کتے ریاست

ید سے دھیان نہ ڈتا۔ فرسکتاں کوں پر ہاں تے لوی دہار لکھائے شروع لیتے پر سیمت

ریاستوں دا ہر قدم دی مذہبی پرچہ لٹی سی۔ راہنماں کوں درباراں دے بند و بست سمان

لوہاں لوہاں صاحبان دی تعریف تے تعظیم تے پنجابی فٹیاں لکھوایاں تے بڑسواں

باندھن تے آہن نوں انعام دتے ہاندے راج۔

۱۹۲۰ء دوچ پنجابی دے کچھ چوٹوں شاعروں بانی ہیر سنگھ ورد۔ ایس ایس جی

شعب۔ در دھنی رام چاترک۔ میاں مول بخش کشتہ نوں رہی گنتی و ترقی، دھیاں آوے ہاں

نندل پنڈلی بسا دی تیشہ دھمکے پنجابی بولی دی ترقی دا نگر جنہاں کیتا۔ مشاء دے شروع لیتے

آہن دے ایس شجہ کم دوچ ساتھ دین دایاں چوں نند اسمبلی مشتاق تہہ میاں خوشنود۔ ہاں

کرپا ساگر۔ سر شہاب الدین۔ بھولانا تھہ وارث۔ باوا بدھ سنگھ دیوی داس ہندہ۔ بیانی کوں شجہ

نسفر۔ استاد بھدر۔ بابو شرف۔ پروفیسر مہین سنگھ ایم اے۔ ودھانا سنگھ تیر چکر دھاری بے زار

شام داس عاجز۔ بابو لرم۔ منشا سنگھ دھکی۔ سو داگر سنگھ بھکاری۔ پہلے دو دوچ بے جوشوا منسل الدین

سند داس مانی جسوت ماسٹے ماسٹے۔ سردار اوتار سنگھ آزاد۔ درشن سنگھ درشن۔ کنس راج کوہر

پرندہ سنگھ روپ۔ بلدیو چندر بھیل۔ استاد کام محمد اسمیل جیسی وغیرہ دوسرے دور دوچ ہوئے۔

پنجابی سدا دی چھی بیٹک گیانی ویر سنگھ جی قدو ایڈیٹ پھوڑی مسہ دتہ ہاں بازار انہ

دوچ تھہ گریباں دتا ہوئی۔ سچا دے پہلے پردھان لال دھنی رام چاترک۔ تے سکڑ میاں مول بخش کشتہ

ہستے گئے۔ تے بھانے عام رلیہ توں ذرا ہٹ کے ادبی رنگ دے مشاعرے شروع کیتے۔
 ۱۹۲۷ء وچ اک بڑا وڈا کوی دربار کھینا گیا۔ تے شاعراں توں سوا پر و فیستجیا سنگھ۔ کندیل
 بھٹیہ پرنسپل ہندو بھما کالج درگے ہو رپت دنتے وی جتہ لین لگ پئے۔ پر شعلہ کوی دربار
 دے بعد جد سردار ایس ایس چرن سنگھ شہید جیڑے بڑے آدمی تے اثر رسوخ واسے سن۔
 چلانا کر گئے خاص کر اہناں دی گھاٹ تے ایس نوں اُٹھن جو گانا نہ چھڑیا۔

پنجابی اخباراں رسالے

پنجابی بولی واسب توں پُراناں اخبار ہندو پرکاش امرتسر۔ جیڑا گورکھی اکھڑاں وچ
 ۱۸۷۳ء وچ شروع ہو یا۔ ایس دے بعد لاہور توں گیانی دت سنگھ دی ایڈیٹری وچ خالصہ
 اخبار تے بھائی بسنت سنگھ دی ایڈیٹری وچ خالصہ گزٹ۔ فیروپرت سہ توں بھائی لاہور
 دی ایڈیٹری وچ سنگھ بھائی گزٹ تے بھائی دیر سنگھ دے پر بندھ نال خالصہ سماچار جاری کھٹے
 پنجابی وا اردو اکھڑاں وچ سب توں پہلا اخبار امرت پتر کا لالہ امر ناتھ منصف جالندھر
 نے ۱۸۹۹ء وچ جاری کیتا۔ بعدھے ایڈیٹر بھولانا تھ بیرسٹر مقرر ہوئے تے ایسے سال کوہڑا
 توں لالہ بانے دیال نے بزم شعراء جاری کیتا۔ جس وچ پنجابی شاعراں دیاں صرف خطاں تے نرال
 چھپ دیاں سن۔ کجھ پر بعد اہ بند ہو گیا۔ تے پھر سٹراء وچ بانکے دیال ہوراں رنجیہ پتر کا
 گوہڑا نواسے توں مڑا اردو اکھڑاں وچ شروع لیت۔ جس وچ پنجابی بارے مضمون دی چھپن لگے۔
 رسالیاں چوں پہلے خالصہ بینک مین میڈین امرت سٹراء وچ جاری ہو یا۔ فیرو سردار
 گورنمنٹ سنگھ نازنگ ہوراں ۱۹۲۵ء وچ رسالہ پریم جاری کیتا۔ ایسے سال گیانی بیر سنگھ
 دروہوراں ادبی ماسک پتر پھلواڑی جاری کیتا۔

۱۹۳۰ء وچ کرنل بھولانا تھ نے ایل ایچ پبلیشرز پورٹیاں نال کل سازنگ لاہور جاری کیتا۔
 جیڑا ۱۹۳۳ء تک جاری رہیا۔ اہ رسالہ خاص کر بڑے اچے درجے داسی لکھائی چھپائی
 کاغذ تے مضمون اک توں اک پڑھ داسی۔

۱۹۲۹ء وچ جوشوا فضل دین ہوراں پنجابی دربار جاری کیتا۔ اہ دی سازنگ دانگ
 ادبی تے علمی رسالہ سی۔ تے چنگا سی۔
 پنجابی بولی تے ہندی اکھڑاں وچ اک رسالہ لالہ ملکی چند تے گوراندہ تھ ہوراں کٹھیا

۱۹۲۱ء وچ ایس ایس چرن سنگہ شید نے بڑے اچھے پائے دار سالہ ہنس جاری کیتا تے
 اہدے نال مخلیہ اخبار موہن جاری کیتا۔ باہ و دونوں گورکھی اکھراں وچ کسے تے ادنی رنگ دے کس۔
 پر شید جی دی موت دے بعد اہ دی اصل روپ وچ زندہ نہ رہ سکے۔

سردار غنشا سنگہ ڈکھی اتے سوداگر سنگہ بھکاری ہوراں کلکتہ وچ اک کوی کھیا بنائی۔ تے
 اہدے وٹوں اوہوں رسالہ کوی کلکتہ گورکھی اکھراں وچ جاری کیتا۔

پاکستان ہندوستان دی وٹ دے بعد امرت سرتوں سردار کرتار سنگہ بگن ہوراں کوٹا
 جاری کیتا۔ اہدے نال پٹیا لے توں پنجابی دنیا۔ اتنا لے توں جاگرتی۔ لہ صیانے توں آلو پنا جالندھر
 توں پنج دریا۔ مہشی توں چینا تے بیون وغیرہ تے پاکستان توں ٹاکٹر فقیر محمد فقیر ہوراں پنجابی
 فیئر لیکچرک نے پنج دریا لاہور جاری کیتے

پنجابی دی ترقی سنی سب دے ہوارے توں بعد لاہور وچ پنجابی دربار نام دی مجلس قائم ہوئی
 فیئر پنجابی ٹیچرل سوسائٹی بنی۔ جس وچ پنجابی دے چو نویں ادیب شاعر تے بریمی مقصد لیندے

کتاباں چھاپن والے

اخباراں رسالیاں والیاں دے بعد کتاباں چھاپن والیاں دا ذکر بھی ضروری محاپا اے۔
 غلام وچ جہ چھاپے خانیاں دار وراج پیا۔ اہدے بعد امرت سرتوں کشن سنگہ عارف۔
 بھائی چتر سنگہ جیون سنگہ۔ نیاز علی خاں۔ عبدالرحمن حبیب الرحمن۔ مولابخش کشتہ۔ لاہور
 وچ ماسٹر صاحب منشی غلام سنگہ۔ حافظ محمد الدین مالک مطبع مصطفائی۔ غلام ہیرا جاجی چاند
 سلج دین۔ ملک دین محمد۔ شیخ غلام علی۔ شیخ فضل دین۔ چمن دین۔ قوی کتب خانہ والے۔ جے ایس سنگہ
 الہی بخش جلال الدین۔ خالصہ ٹریڈ سوسائٹی۔ پنجاب ریسرچ سوسائٹی۔ لہ صیانے دامن پریس۔ تے
 انبالے اسٹوڈیو پریس خاص طور تے قابل ذکر ہیں۔ جنہاں بے شمار پنجابی کتاباں قے کھانیاں چھاپے تے
 سستے مل ویکجے اہناں توں پتہ پتہ تے گھر گھر تک پہنچایا۔

مرکزی بولی

ایس بارے اخیر تے اک ہور نکل رہ گئی ہے پنجابی دی اصل پیتی رسم الخط یا اٹا کیٹری جو دے
 تے بولی کیٹرے علاقے دی کیندای یا مرکزی ہووے۔ جویں اردو لکھن توں تے ساری دنیا لکھدی آ

لکھنؤ تھے دلی والے ایہو اکھنڈ سے بن۔

اُردو ہے جس کا نام بھی جانتے ہیں قانع

سارے جہاں میں دھوم بھاری زبان کی ہے

پنجاب دریا والی دی دھرتی پنجاب نول پنج باران پنج نال کچھ اجیب پیارے کہیں یوں پنجانی زبان ہے
صاندل بار (شیخ پورہ لائل پور) اینلی بار (پاک پٹن) کبھی بار (مٹکری) کرانہ بار (جھنگ
وغیرہ) تے تھل بار (سندھ علاقہ) اتے پنجانی بولیاں مابھی بولی رلاہور امرتسر دی بولی۔ (پوٹھواری
جہلم۔ راولپنڈی وغیرہ) مالوٹی (ٹیالہ فیروز پور وغیرہ دی بولی) دوآبی (تالہ صرہو شیا پور دی
بولی) ملتان منظر گڑھ بہادر پور دی بولی) دا مجموعہ ہون دا شرف حاصل ہے۔ تے انج
دریا وال دی حد بندی مطابق مرکزی ہون دا حق مابھی دے علاقے لاہور اہم ت سر دی بولی ہوں
راوی کٹھن سے ہون کر کے ہے۔

گھٹانی بیٹنی ڈیرہ قاری خاں ول بولی جاندی ہے۔ اُمنوں ڈیرے دی بولی۔ تے جیٹری
بہادر پور پنج بولی جاندی ہے۔ اُمنوں جہاں یو۔ ی یا نہ ایہی اسراران دی بولی کہیا جاندی ہے
اُپرے اُتے فارسی دا اثر خاص صورتے ڈیرا ہے۔ بروں فارسی والوں ڈھم کبھم۔ پم و میر
ایسے طرح پوٹھواری پنجابی جیہاں دیں دیاں کندھاں تک بولی تے سمجھی جاندی ہے
اوس نول ہند کو ر ہندی چوں اُعلیٰ بولی آٹھ سے بن

پٹی وا جھکڑا

باقی رہب پتی دلا یا رسم الخط، دا جھکڑا۔ اُپرے وچ کوئی شک نہیں کہ گورکھی اب سے لہی
بڑی موزوں پتی ہے۔ بہت بڑی مذہم اُپرے لہی کمل روپ ہو سکتی ہے۔ پر اُپرے شیخ
دو قبضہاں ہن۔ اک تے راہ کہ مسلمان شروع توں گورکھی اکھڑاں توں بیٹھانے رہے ہن۔
دوسرے ادھر لی فانی لفظاں نول صیح روپ وچ پیش کرنے توں قاصر ہے۔ اُپرے وچ۔
ت۔ ط۔ ق۔ ک۔ ز۔ ن۔ خط۔ ا۔ ث۔ س۔ س۔ دافرق یا کھڈرا کرن لہی کوئی
لفظ یا لٹانی نہیں۔

ایس واسطے جو سہل مل اسے کہ ہندی والے ہندی اکھڑاں وچ۔ گورکھی والے گورکھی
اکھڑاں وچ۔ تے اردو والے اردو اکھڑاں وچ۔ کھڈ لیا کرن۔ جوں ۱۹۴۶-۴۷ء وچ پنجاب

یہ سب سٹی نے یہاں حل سوچیا سی کہ پنجابی بولی سے نصاب دی را کو کتاب تھاں لپٹیاں وچ
پھپھوائی جلسے۔ ایس طرح پنجابی نوں ہندی وچ پڑھن والے ہندی وچ گورکھی وچ پڑھن والے
گورکھی وچ تے اردو وچ پڑھن والے اردو اکھراں وچ پڑھ لیا کرن۔

پنجابی وچ واہن

سنتھو سے بعد پنجابی زبان ول توجہ دتی گئی۔ عرومن گرامر تادمج بارے کھوج بھال لیتی کئی۔ بھائی میا سنگھ صاحب
بھاری لال پوری۔ ہزارہ سنگھ کیانی۔ پنڈت بھانودت پادری ای جان نیوٹن۔ بشتاس پوری۔ امر ناتھ منصف
نے پہلوں پہل ڈلشنری گرامر عروص ول دھیان دتا۔ ڈاکٹر ٹی۔ ایک تھارنٹن چیف سیکرٹری حکومت پنجاب نے
پنجاب سے لوک کیتاں دا پہل مجموعہ ترتیب دتا تے پھپھوایا۔ جس دا نام اسے ہینڈ بک آف لاہور رھیا تے سرچرڈ
پہل نے ہینڈ بک آف دی پنجاب ترتیب دتا تے پھپھوایا۔

تے ایسے طر تے ہو رکتاں لکھیاں گیں بعض نویں تے دھچپ لفظاں واوا سا کیتا گیا۔ جوں خالصہ دے ہول

سجاکھی	بھانوی	بھج میو	تھد میٹر	سوالکھ	اک
پنجاب ہزار پرشدا	ادھی وٹی	بران	لکھتی	سچیتا تاڑنا	تھد تھن دھونا
سچیتا بھانا	پیشاب کرنا	کلخا سنگھ	گنبا	دو برجی	پا جامہ
سیالاسند	نڈا	حوٹ مہینی	سوئی	منعامہ اکرا ہنا	نھیلا سنگ
لوہرا	ان اڑیا ہوا	کوہندیاں	ٹاجواں	بھدنی دی سوزنی کرنی	چلتی چلنا
بدام	بھولے	اکا نڈا پتھر	ترقی پسند	پچھاں دھلو	دھت پسند

مشاعرے

سنتھو ۱۹۰۷ء توں بہار ۱۹۱۷ء تک نور محمد جیو نے مولانا محمد سیس آبادی مولوی فیض بخش دے حق ال ارادت مرہوں
رواج پیا تے ابدے وچ غزل تے غزلیں بیاں کیں۔ اس ویلے پنجابی وچ عربی فارسی دی ایہ تے جیدیاں بیاں جو شعر
عینت کسے جانے سن بنیت باز اکثر جید جنت پوری ہوشیار پور۔ میلہ ساکھی امرتسر۔ میلہ شہر باغ دہو۔ ملتان وال
دگور۔ ایسویں وچ آکے ایسے ادبیت معر سنانہ سے تے ٹھٹھ بھتہ دیندے جدار دو مشاعریاں بیاں ہن۔ تے انہاں
دی دھما دھکی پنجابی شاعراں نوں دی ایج شعر آشن شوق مویا۔ اتے میرٹھ دے اپنی جنت رایتی طاموٹاں۔ غامی ناں ملیر۔
اروڑا۔ رامے سید فضل شاہ ہوراں ہن شاہاں وچ نلتہ بیاں شاعر وچ لیتا۔ یہ مشاعرے عام طور تے لہ ہوت تے نواب علی گڑھ
دے مکن تے جانی گیت نہریا چول مٹی ہوتی دہریاں تے لوہاری دروازیوں باہر باغ وچ تھدے سن تے امرتسر سنت رام
پوری کوٹھی یا فتح شاہ بن دتی دے ہزار کواں تے غلو دی پرہ کراد وچ تھدے رہے

پنجابی شاعری

انگریزی والیاں اپنی شاعری دی موٹی ڈنڈن حسیاں وچ کیتی اے۔ ایپ epic۔ لیرک lyric تے ڈرامہ drama۔ آپک آہ شاعری اے جس وچ لے بھاری دے قہقہے یا جوش و لہجہ والیاں باتاں ہوں۔ لیرک آہ شاعری اے جس وچ عام لوک گیت قہقاں وغیرہ ہوں۔ تے ڈرامہ جس وچ زندگی دے مختلف پہلو درمے جان۔ ہندی والیاں اپنی شاعری نوں نوں حسیاں وچ ڈنڈن یا تے اہناں جھپیاں دے نام نورس رکھے ہونج ہن۔ شنگار رس۔ جس وچ حس عشق دیاں باتاں قہقہے کھانین گن شانت رس۔ جس وچ صبر شانتی دی کیفیت ہووے جویں صوفیہ اکھلام پیر رس۔ جس وچ بھاری دے قہقہے یا جوش و لہجہ والیاں باتاں ہوں کزیا رس۔ جس وچ غم و افسانہ ہووے۔ مرثیہ لکھیا جاتا اے۔ وچھت رس۔ جس وچ نفرت، حقارت، تنہا دیاں افسانہ لکھیا جاتا اے۔ لاس رس۔ جس وچ ہاں سے محزل دیاں باتاں کہتیاں ہوں۔ رود رس۔ جس وچ غم و افسانہ لکھیا جاتا اے۔ اور پھت رس۔ جس وچ اہرج تے تعجب جیرانی، والیاں باتاں کہتیاں جان۔ اردو والیاں اپنی شاعری دی ڈنڈن کیتی اے۔ قصیدہ۔ مرثیہ۔ غزل۔ نظم۔ مستزاد۔ ڈرامہ۔ ہاں۔ بختی تے رنج۔ پنجابی شاعری ایس بارے سب توں گہرے سرکھ بولی اے ایس وچ زندگی دے ہر دور۔ ہر ویلے لکھی شاعری ہن لے جویں صرف اک پنجابی نوں ادویاتی حاصل اے کہ افسانہ دی بولی ہوتے لب لہجہ وچ بول سکدا اے ایس طرح پنجابی شاعری نوں ادویاتی حاصل اے کہ ایس وچ زندگی دے ہر دور۔ ہر ویلے لکھی شاعری ہن۔ پنجابی شاعری دی ڈنڈن قہقاں دے اعتبار نال رنج اے۔

سُراں گھوڑیاں سوہنے چھند سٹھنی کللی گدھا بھنڈا قتالی لوری دین سیپا
جھوک ٹپہ ڈھولا کھیڑی کامن کافی وار مشکوک کیت باتاں اٹھان
بولیاں گیت۔

مخاطب دے اعتبار نال۔

ویا ڈھولا چرنہ رسیہ لچتی بالو جندری جوگن پتوں رانجا میر سوہنی سسی

سرفاں داناں بینیاں دے اعتبار نال

پینتی اکھری ہون لکھری کی حرفی اٹھارہ ست وارہ بارہ ماہ
اصناف سخن دے اعتبار نال ہندی شاعری لے نوں رس چوں شانت رس۔ شنگار رس تے پیر

تے پنجابی شاعروں آجیہ لکھیا۔ نہ گزاردن مرثیہ، اس دس تے و بھت رنڈیاں اس تے کج گھٹ لکھیا۔ فیر
 روو در دس۔ بھیاں رنڈیاں ادبیت دے جیت، اسی گھٹ لکھیا اسے پس رنڈیاں برائے نام اصناف آں ونداں لکھیاں جاسکدی
 فرد۔ بیت۔ دھڑا۔ غزل۔ زیور۔ سوہا۔ کبت۔ کنڈلی۔ چھند۔ پیچ۔ کلیا۔ کالی۔ چوہلا۔
 رہائی۔ قطع۔ بشت۔ پدے۔ ور۔ اشت۔ پدے۔ سورٹھ۔ سرکنڈی۔ لوک گیت۔

کبت۔ بیت۔ جملے نوں کنڈے۔ سن۔ یعنی کہی ہوئی بات جو اک داری بھنہ چوں نکلے۔ ایس دے ہر
 مصرعے دا چوتھا ٹرٹا کجھ چھوٹا ہندا اے۔ راہ تے سحر جیچ پار مصرعے دا ہندا اے۔ جویں
 ویر بیاناں بڑا بھین تھہر بھائی بڑا سوہریاں جوائی بڑا غنٹاں سپاردا
 کنجری دا پت بڑا بسولی تھک پت بڑا کڑم آیا پت بڑا جھوٹ نہیں ماردا

(امیر علی)

انجن ریل باجھوں دیوا تیل باجھوں جنج میل باجھوں نہو وار ناہیں
 دانش غفل باجھوں سر ہن تھل باجھوں ہند نقل باجھوں روزگار ناہیں
 دانشند

کوٹرا

پار یا موت ۶۔ ۷۔ ۸۔ ۹۔ ۱۰۔ ۱۱۔ ۱۲۔ ۱۳۔ ۱۴۔ ۱۵۔ ۱۶۔ ۱۷۔ ۱۸۔ ۱۹۔ ۲۰۔ ۲۱۔ ۲۲۔ ۲۳۔ ۲۴۔ ۲۵۔ ۲۶۔ ۲۷۔ ۲۸۔ ۲۹۔ ۳۰۔ ۳۱۔ ۳۲۔ ۳۳۔ ۳۴۔ ۳۵۔ ۳۶۔ ۳۷۔ ۳۸۔ ۳۹۔ ۴۰۔ ۴۱۔ ۴۲۔ ۴۳۔ ۴۴۔ ۴۵۔ ۴۶۔ ۴۷۔ ۴۸۔ ۴۹۔ ۵۰۔ ۵۱۔ ۵۲۔ ۵۳۔ ۵۴۔ ۵۵۔ ۵۶۔ ۵۷۔ ۵۸۔ ۵۹۔ ۶۰۔ ۶۱۔ ۶۲۔ ۶۳۔ ۶۴۔ ۶۵۔ ۶۶۔ ۶۷۔ ۶۸۔ ۶۹۔ ۷۰۔ ۷۱۔ ۷۲۔ ۷۳۔ ۷۴۔ ۷۵۔ ۷۶۔ ۷۷۔ ۷۸۔ ۷۹۔ ۸۰۔ ۸۱۔ ۸۲۔ ۸۳۔ ۸۴۔ ۸۵۔ ۸۶۔ ۸۷۔ ۸۸۔ ۸۹۔ ۹۰۔ ۹۱۔ ۹۲۔ ۹۳۔ ۹۴۔ ۹۵۔ ۹۶۔ ۹۷۔ ۹۸۔ ۹۹۔ ۱۰۰۔ ۱۰۱۔ ۱۰۲۔ ۱۰۳۔ ۱۰۴۔ ۱۰۵۔ ۱۰۶۔ ۱۰۷۔ ۱۰۸۔ ۱۰۹۔ ۱۱۰۔ ۱۱۱۔ ۱۱۲۔ ۱۱۳۔ ۱۱۴۔ ۱۱۵۔ ۱۱۶۔ ۱۱۷۔ ۱۱۸۔ ۱۱۹۔ ۱۲۰۔ ۱۲۱۔ ۱۲۲۔ ۱۲۳۔ ۱۲۴۔ ۱۲۵۔ ۱۲۶۔ ۱۲۷۔ ۱۲۸۔ ۱۲۹۔ ۱۳۰۔ ۱۳۱۔ ۱۳۲۔ ۱۳۳۔ ۱۳۴۔ ۱۳۵۔ ۱۳۶۔ ۱۳۷۔ ۱۳۸۔ ۱۳۹۔ ۱۴۰۔ ۱۴۱۔ ۱۴۲۔ ۱۴۳۔ ۱۴۴۔ ۱۴۵۔ ۱۴۶۔ ۱۴۷۔ ۱۴۸۔ ۱۴۹۔ ۱۵۰۔ ۱۵۱۔ ۱۵۲۔ ۱۵۳۔ ۱۵۴۔ ۱۵۵۔ ۱۵۶۔ ۱۵۷۔ ۱۵۸۔ ۱۵۹۔ ۱۶۰۔ ۱۶۱۔ ۱۶۲۔ ۱۶۳۔ ۱۶۴۔ ۱۶۵۔ ۱۶۶۔ ۱۶۷۔ ۱۶۸۔ ۱۶۹۔ ۱۷۰۔ ۱۷۱۔ ۱۷۲۔ ۱۷۳۔ ۱۷۴۔ ۱۷۵۔ ۱۷۶۔ ۱۷۷۔ ۱۷۸۔ ۱۷۹۔ ۱۸۰۔ ۱۸۱۔ ۱۸۲۔ ۱۸۳۔ ۱۸۴۔ ۱۸۵۔ ۱۸۶۔ ۱۸۷۔ ۱۸۸۔ ۱۸۹۔ ۱۹۰۔ ۱۹۱۔ ۱۹۲۔ ۱۹۳۔ ۱۹۴۔ ۱۹۵۔ ۱۹۶۔ ۱۹۷۔ ۱۹۸۔ ۱۹۹۔ ۲۰۰۔ ۲۰۱۔ ۲۰۲۔ ۲۰۳۔ ۲۰۴۔ ۲۰۵۔ ۲۰۶۔ ۲۰۷۔ ۲۰۸۔ ۲۰۹۔ ۲۱۰۔ ۲۱۱۔ ۲۱۲۔ ۲۱۳۔ ۲۱۴۔ ۲۱۵۔ ۲۱۶۔ ۲۱۷۔ ۲۱۸۔ ۲۱۹۔ ۲۲۰۔ ۲۲۱۔ ۲۲۲۔ ۲۲۳۔ ۲۲۴۔ ۲۲۵۔ ۲۲۶۔ ۲۲۷۔ ۲۲۸۔ ۲۲۹۔ ۲۳۰۔ ۲۳۱۔ ۲۳۲۔ ۲۳۳۔ ۲۳۴۔ ۲۳۵۔ ۲۳۶۔ ۲۳۷۔ ۲۳۸۔ ۲۳۹۔ ۲۴۰۔ ۲۴۱۔ ۲۴۲۔ ۲۴۳۔ ۲۴۴۔ ۲۴۵۔ ۲۴۶۔ ۲۴۷۔ ۲۴۸۔ ۲۴۹۔ ۲۵۰۔ ۲۵۱۔ ۲۵۲۔ ۲۵۳۔ ۲۵۴۔ ۲۵۵۔ ۲۵۶۔ ۲۵۷۔ ۲۵۸۔ ۲۵۹۔ ۲۶۰۔ ۲۶۱۔ ۲۶۲۔ ۲۶۳۔ ۲۶۴۔ ۲۶۵۔ ۲۶۶۔ ۲۶۷۔ ۲۶۸۔ ۲۶۹۔ ۲۷۰۔ ۲۷۱۔ ۲۷۲۔ ۲۷۳۔ ۲۷۴۔ ۲۷۵۔ ۲۷۶۔ ۲۷۷۔ ۲۷۸۔ ۲۷۹۔ ۲۸۰۔ ۲۸۱۔ ۲۸۲۔ ۲۸۳۔ ۲۸۴۔ ۲۸۵۔ ۲۸۶۔ ۲۸۷۔ ۲۸۸۔ ۲۸۹۔ ۲۹۰۔ ۲۹۱۔ ۲۹۲۔ ۲۹۳۔ ۲۹۴۔ ۲۹۵۔ ۲۹۶۔ ۲۹۷۔ ۲۹۸۔ ۲۹۹۔ ۳۰۰۔ ۳۰۱۔ ۳۰۲۔ ۳۰۳۔ ۳۰۴۔ ۳۰۵۔ ۳۰۶۔ ۳۰۷۔ ۳۰۸۔ ۳۰۹۔ ۳۱۰۔ ۳۱۱۔ ۳۱۲۔ ۳۱۳۔ ۳۱۴۔ ۳۱۵۔ ۳۱۶۔ ۳۱۷۔ ۳۱۸۔ ۳۱۹۔ ۳۲۰۔ ۳۲۱۔ ۳۲۲۔ ۳۲۳۔ ۳۲۴۔ ۳۲۵۔ ۳۲۶۔ ۳۲۷۔ ۳۲۸۔ ۳۲۹۔ ۳۳۰۔ ۳۳۱۔ ۳۳۲۔ ۳۳۳۔ ۳۳۴۔ ۳۳۵۔ ۳۳۶۔ ۳۳۷۔ ۳۳۸۔ ۳۳۹۔ ۳۴۰۔ ۳۴۱۔ ۳۴۲۔ ۳۴۳۔ ۳۴۴۔ ۳۴۵۔ ۳۴۶۔ ۳۴۷۔ ۳۴۸۔ ۳۴۹۔ ۳۵۰۔ ۳۵۱۔ ۳۵۲۔ ۳۵۳۔ ۳۵۴۔ ۳۵۵۔ ۳۵۶۔ ۳۵۷۔ ۳۵۸۔ ۳۵۹۔ ۳۶۰۔ ۳۶۱۔ ۳۶۲۔ ۳۶۳۔ ۳۶۴۔ ۳۶۵۔ ۳۶۶۔ ۳۶۷۔ ۳۶۸۔ ۳۶۹۔ ۳۷۰۔ ۳۷۱۔ ۳۷۲۔ ۳۷۳۔ ۳۷۴۔ ۳۷۵۔ ۳۷۶۔ ۳۷۷۔ ۳۷۸۔ ۳۷۹۔ ۳۸۰۔ ۳۸۱۔ ۳۸۲۔ ۳۸۳۔ ۳۸۴۔ ۳۸۵۔ ۳۸۶۔ ۳۸۷۔ ۳۸۸۔ ۳۸۹۔ ۳۹۰۔ ۳۹۱۔ ۳۹۲۔ ۳۹۳۔ ۳۹۴۔ ۳۹۵۔ ۳۹۶۔ ۳۹۷۔ ۳۹۸۔ ۳۹۹۔ ۴۰۰۔ ۴۰۱۔ ۴۰۲۔ ۴۰۳۔ ۴۰۴۔ ۴۰۵۔ ۴۰۶۔ ۴۰۷۔ ۴۰۸۔ ۴۰۹۔ ۴۱۰۔ ۴۱۱۔ ۴۱۲۔ ۴۱۳۔ ۴۱۴۔ ۴۱۵۔ ۴۱۶۔ ۴۱۷۔ ۴۱۸۔ ۴۱۹۔ ۴۲۰۔ ۴۲۱۔ ۴۲۲۔ ۴۲۳۔ ۴۲۴۔ ۴۲۵۔ ۴۲۶۔ ۴۲۷۔ ۴۲۸۔ ۴۲۹۔ ۴۳۰۔ ۴۳۱۔ ۴۳۲۔ ۴۳۳۔ ۴۳۴۔ ۴۳۵۔ ۴۳۶۔ ۴۳۷۔ ۴۳۸۔ ۴۳۹۔ ۴۴۰۔ ۴۴۱۔ ۴۴۲۔ ۴۴۳۔ ۴۴۴۔ ۴۴۵۔ ۴۴۶۔ ۴۴۷۔ ۴۴۸۔ ۴۴۹۔ ۴۵۰۔ ۴۵۱۔ ۴۵۲۔ ۴۵۳۔ ۴۵۴۔ ۴۵۵۔ ۴۵۶۔ ۴۵۷۔ ۴۵۸۔ ۴۵۹۔ ۴۶۰۔ ۴۶۱۔ ۴۶۲۔ ۴۶۳۔ ۴۶۴۔ ۴۶۵۔ ۴۶۶۔ ۴۶۷۔ ۴۶۸۔ ۴۶۹۔ ۴۷۰۔ ۴۷۱۔ ۴۷۲۔ ۴۷۳۔ ۴۷۴۔ ۴۷۵۔ ۴۷۶۔ ۴۷۷۔ ۴۷۸۔ ۴۷۹۔ ۴۸۰۔ ۴۸۱۔ ۴۸۲۔ ۴۸۳۔ ۴۸۴۔ ۴۸۵۔ ۴۸۶۔ ۴۸۷۔ ۴۸۸۔ ۴۸۹۔ ۴۹۰۔ ۴۹۱۔ ۴۹۲۔ ۴۹۳۔ ۴۹۴۔ ۴۹۵۔ ۴۹۶۔ ۴۹۷۔ ۴۹۸۔ ۴۹۹۔ ۵۰۰۔ ۵۰۱۔ ۵۰۲۔ ۵۰۳۔ ۵۰۴۔ ۵۰۵۔ ۵۰۶۔ ۵۰۷۔ ۵۰۸۔ ۵۰۹۔ ۵۱۰۔ ۵۱۱۔ ۵۱۲۔ ۵۱۳۔ ۵۱۴۔ ۵۱۵۔ ۵۱۶۔ ۵۱۷۔ ۵۱۸۔ ۵۱۹۔ ۵۲۰۔ ۵۲۱۔ ۵۲۲۔ ۵۲۳۔ ۵۲۴۔ ۵۲۵۔ ۵۲۶۔ ۵۲۷۔ ۵۲۸۔ ۵۲۹۔ ۵۳۰۔ ۵۳۱۔ ۵۳۲۔ ۵۳۳۔ ۵۳۴۔ ۵۳۵۔ ۵۳۶۔ ۵۳۷۔ ۵۳۸۔ ۵۳۹۔ ۵۴۰۔ ۵۴۱۔ ۵۴۲۔ ۵۴۳۔ ۵۴۴۔ ۵۴۵۔ ۵۴۶۔ ۵۴۷۔ ۵۴۸۔ ۵۴۹۔ ۵۵۰۔ ۵۵۱۔ ۵۵۲۔ ۵۵۳۔ ۵۵۴۔ ۵۵۵۔ ۵۵۶۔ ۵۵۷۔ ۵۵۸۔ ۵۵۹۔ ۵۶۰۔ ۵۶۱۔ ۵۶۲۔ ۵۶۳۔ ۵۶۴۔ ۵۶۵۔ ۵۶۶۔ ۵۶۷۔ ۵۶۸۔ ۵۶۹۔ ۵۷۰۔ ۵۷۱۔ ۵۷۲۔ ۵۷۳۔ ۵۷۴۔ ۵۷۵۔ ۵۷۶۔ ۵۷۷۔ ۵۷۸۔ ۵۷۹۔ ۵۸۰۔ ۵۸۱۔ ۵۸۲۔ ۵۸۳۔ ۵۸۴۔ ۵۸۵۔ ۵۸۶۔ ۵۸۷۔ ۵۸۸۔ ۵۸۹۔ ۵۹۰۔ ۵۹۱۔ ۵۹۲۔ ۵۹۳۔ ۵۹۴۔ ۵۹۵۔ ۵۹۶۔ ۵۹۷۔ ۵۹۸۔ ۵۹۹۔ ۶۰۰۔ ۶۰۱۔ ۶۰۲۔ ۶۰۳۔ ۶۰۴۔ ۶۰۵۔ ۶۰۶۔ ۶۰۷۔ ۶۰۸۔ ۶۰۹۔ ۶۱۰۔ ۶۱۱۔ ۶۱۲۔ ۶۱۳۔ ۶۱۴۔ ۶۱۵۔ ۶۱۶۔ ۶۱۷۔ ۶۱۸۔ ۶۱۹۔ ۶۲۰۔ ۶۲۱۔ ۶۲۲۔ ۶۲۳۔ ۶۲۴۔ ۶۲۵۔ ۶۲۶۔ ۶۲۷۔ ۶۲۸۔ ۶۲۹۔ ۶۳۰۔ ۶۳۱۔ ۶۳۲۔ ۶۳۳۔ ۶۳۴۔ ۶۳۵۔ ۶۳۶۔ ۶۳۷۔ ۶۳۸۔ ۶۳۹۔ ۶۴۰۔ ۶۴۱۔ ۶۴۲۔ ۶۴۳۔ ۶۴۴۔ ۶۴۵۔ ۶۴۶۔ ۶۴۷۔ ۶۴۸۔ ۶۴۹۔ ۶۵۰۔ ۶۵۱۔ ۶۵۲۔ ۶۵۳۔ ۶۵۴۔ ۶۵۵۔ ۶۵۶۔ ۶۵۷۔ ۶۵۸۔ ۶۵۹۔ ۶۶۰۔ ۶۶۱۔ ۶۶۲۔ ۶۶۳۔ ۶۶۴۔ ۶۶۵۔ ۶۶۶۔ ۶۶۷۔ ۶۶۸۔ ۶۶۹۔ ۶۷۰۔ ۶۷۱۔ ۶۷۲۔ ۶۷۳۔ ۶۷۴۔ ۶۷۵۔ ۶۷۶۔ ۶۷۷۔ ۶۷۸۔ ۶۷۹۔ ۶۸۰۔ ۶۸۱۔ ۶۸۲۔ ۶۸۳۔ ۶۸۴۔ ۶۸۵۔ ۶۸۶۔ ۶۸۷۔ ۶۸۸۔ ۶۸۹۔ ۶۹۰۔ ۶۹۱۔ ۶۹۲۔ ۶۹۳۔ ۶۹۴۔ ۶۹۵۔ ۶۹۶۔ ۶۹۷۔ ۶۹۸۔ ۶۹۹۔ ۷۰۰۔ ۷۰۱۔ ۷۰۲۔ ۷۰۳۔ ۷۰۴۔ ۷۰۵۔ ۷۰۶۔ ۷۰۷۔ ۷۰۸۔ ۷۰۹۔ ۷۱۰۔ ۷۱۱۔ ۷۱۲۔ ۷۱۳۔ ۷۱۴۔ ۷۱۵۔ ۷۱۶۔ ۷۱۷۔ ۷۱۸۔ ۷۱۹۔ ۷۲۰۔ ۷۲۱۔ ۷۲۲۔ ۷۲۳۔ ۷۲۴۔ ۷۲۵۔ ۷۲۶۔ ۷۲۷۔ ۷۲۸۔ ۷۲۹۔ ۷۳۰۔ ۷۳۱۔ ۷۳۲۔ ۷۳۳۔ ۷۳۴۔ ۷۳۵۔ ۷۳۶۔ ۷۳۷۔ ۷۳۸۔ ۷۳۹۔ ۷۴۰۔ ۷۴۱۔ ۷۴۲۔ ۷۴۳۔ ۷۴۴۔ ۷۴۵۔ ۷۴۶۔ ۷۴۷۔ ۷۴۸۔ ۷۴۹۔ ۷۵۰۔ ۷۵۱۔ ۷۵۲۔ ۷۵۳۔ ۷۵۴۔ ۷۵۵۔ ۷۵۶۔ ۷۵۷۔ ۷۵۸۔ ۷۵۹۔ ۷۶۰۔ ۷۶۱۔ ۷۶۲۔ ۷۶۳۔ ۷۶۴۔ ۷۶۵۔ ۷۶۶۔ ۷۶۷۔ ۷۶۸۔ ۷۶۹۔ ۷۷۰۔ ۷۷۱۔ ۷۷۲۔ ۷۷۳۔ ۷۷۴۔ ۷۷۵۔ ۷۷۶۔ ۷۷۷۔ ۷۷۸۔ ۷۷۹۔ ۷۸۰۔ ۷۸۱۔ ۷۸۲۔ ۷۸۳۔ ۷۸۴۔ ۷۸۵۔ ۷۸۶۔ ۷۸۷۔ ۷۸۸۔ ۷۸۹۔ ۷۹۰۔ ۷۹۱۔ ۷۹۲۔ ۷۹۳۔ ۷۹۴۔ ۷۹۵۔ ۷۹۶۔ ۷۹۷۔ ۷۹۸۔ ۷۹۹۔ ۸۰۰۔ ۸۰۱۔ ۸۰۲۔ ۸۰۳۔ ۸۰۴۔ ۸۰۵۔ ۸۰۶۔ ۸۰۷۔ ۸۰۸۔ ۸۰۹۔ ۸۱۰۔ ۸۱۱۔ ۸۱۲۔ ۸۱۳۔ ۸۱۴۔ ۸۱۵۔ ۸۱۶۔ ۸۱۷۔ ۸۱۸۔ ۸۱۹۔ ۸۲۰۔ ۸۲۱۔ ۸۲۲۔ ۸۲۳۔ ۸۲۴۔ ۸۲۵۔ ۸۲۶۔ ۸۲۷۔ ۸۲۸۔ ۸۲۹۔ ۸۳۰۔ ۸۳۱۔ ۸۳۲۔ ۸۳۳۔ ۸۳۴۔ ۸۳۵۔ ۸۳۶۔ ۸۳۷۔ ۸۳۸۔ ۸۳۹۔ ۸۴۰۔ ۸۴۱۔ ۸۴۲۔ ۸۴۳۔ ۸۴۴۔ ۸۴۵۔ ۸۴۶۔ ۸۴۷۔ ۸۴۸۔ ۸۴۹۔ ۸۵۰۔ ۸۵۱۔ ۸۵۲۔ ۸۵۳۔ ۸۵۴۔ ۸۵۵۔ ۸۵۶۔ ۸۵۷۔ ۸۵۸۔ ۸۵۹۔ ۸۶۰۔ ۸۶۱۔ ۸۶۲۔ ۸۶۳۔ ۸۶۴۔ ۸۶۵۔ ۸۶۶۔ ۸۶۷۔ ۸۶۸۔ ۸۶۹۔ ۸۷۰۔ ۸۷۱۔ ۸۷۲۔ ۸۷۳۔ ۸۷۴۔ ۸۷۵۔ ۸۷۶۔ ۸۷۷۔ ۸۷۸۔ ۸۷۹۔ ۸۸۰۔ ۸۸۱۔ ۸۸۲۔ ۸۸۳۔ ۸۸۴۔ ۸۸۵۔ ۸۸۶۔ ۸۸۷۔ ۸۸۸۔ ۸۸۹۔ ۸۹۰۔ ۸۹۱۔ ۸۹۲۔ ۸۹۳۔ ۸۹۴۔ ۸۹۵۔ ۸۹۶۔ ۸۹۷۔ ۸۹۸۔ ۸۹۹۔ ۹۰۰۔ ۹۰۱۔ ۹۰۲۔ ۹۰۳۔ ۹۰۴۔ ۹۰۵۔ ۹۰۶۔ ۹۰۷۔ ۹۰۸۔ ۹۰۹۔ ۹۱۰۔ ۹۱۱۔ ۹۱۲۔ ۹۱۳۔ ۹۱۴۔ ۹۱۵۔ ۹۱۶۔ ۹۱۷۔ ۹۱۸۔ ۹۱۹۔ ۹۲۰۔ ۹۲۱۔ ۹۲۲۔ ۹۲۳۔ ۹۲۴۔ ۹۲۵۔ ۹۲۶۔ ۹۲۷۔ ۹۲۸۔ ۹۲۹۔ ۹۳۰۔ ۹۳۱۔ ۹۳۲۔ ۹۳۳۔ ۹۳۴۔ ۹۳۵۔ ۹۳۶۔ ۹۳۷۔ ۹۳۸۔ ۹۳۹۔ ۹۴۰۔ ۹۴۱۔ ۹۴۲۔ ۹۴۳۔ ۹۴۴۔ ۹۴۵۔ ۹۴۶۔ ۹۴۷۔ ۹۴۸۔ ۹۴۹۔ ۹۵۰۔ ۹۵۱۔ ۹۵۲۔ ۹۵۳۔ ۹۵۴۔ ۹۵۵۔ ۹۵۶۔ ۹۵۷۔ ۹۵۸۔ ۹۵۹۔ ۹۶۰۔ ۹۶۱۔ ۹۶۲۔ ۹۶۳۔ ۹۶۴۔ ۹۶۵۔ ۹۶۶۔ ۹۶۷۔ ۹۶۸۔ ۹۶۹۔ ۹۷۰۔ ۹۷۱۔ ۹۷۲۔ ۹۷۳۔ ۹۷۴۔ ۹۷۵۔ ۹۷۶۔ ۹۷۷۔ ۹۷۸۔ ۹۷۹۔ ۹۸۰۔ ۹۸۱۔ ۹۸۲۔ ۹۸۳۔ ۹۸۴۔ ۹۸۵۔ ۹۸۶۔ ۹۸۷۔ ۹۸۸۔ ۹۸۹۔ ۹۹۰۔ ۹۹۱۔ ۹۹۲۔ ۹۹۳۔ ۹۹۴۔ ۹۹۵۔ ۹۹۶۔ ۹۹۷۔ ۹۹۸۔ ۹۹۹۔ ۱۰۰۰۔ ۱۰۰۱۔ ۱۰۰۲۔ ۱۰۰۳۔ ۱۰۰۴۔ ۱۰۰۵۔ ۱۰۰۶۔ ۱۰۰۷۔ ۱۰۰۸۔ ۱۰۰۹۔ ۱۰۱۰۔ ۱۰۱۱۔ ۱۰۱۲۔ ۱۰۱۳۔ ۱۰۱۴۔ ۱۰۱۵۔ ۱۰۱۶۔ ۱۰۱۷۔ ۱۰۱۸۔ ۱۰۱۹۔ ۱۰۲۰۔ ۱۰۲۱۔ ۱۰۲۲۔ ۱۰۲۳۔ ۱۰۲۴۔ ۱۰۲۵۔ ۱۰۲۶۔ ۱۰۲۷۔ ۱۰۲۸۔ ۱۰۲۹۔ ۱۰۳۰۔ ۱۰۳۱۔ ۱۰۳۲۔ ۱۰۳۳۔ ۱۰۳۴۔ ۱۰۳۵۔ ۱۰۳۶۔ ۱۰۳۷۔ ۱۰۳۸۔ ۱۰۳۹۔ ۱۰۴۰۔ ۱۰۴۱۔ ۱۰۴۲۔ ۱۰۴۳۔ ۱۰۴۴۔ ۱۰۴۵۔ ۱۰۴۶۔ ۱۰۴۷۔ ۱۰۴۸۔ ۱۰۴۹۔ ۱۰۵۰۔ ۱۰۵۱۔ ۱۰۵۲۔ ۱۰۵۳۔ ۱۰۵۴۔ ۱۰۵۵۔ ۱۰۵۶۔ ۱۰۵۷۔ ۱۰۵۸۔ ۱۰۵۹۔ ۱۰۶۰۔ ۱۰۶۱۔ ۱۰۶۲۔ ۱۰۶۳۔ ۱۰۶۴۔ ۱۰۶۵۔ ۱۰۶۶۔ ۱۰۶۷۔ ۱۰۶۸۔ ۱۰۶۹۔ ۱۰۷۰۔ ۱۰۷۱۔ ۱۰۷۲۔ ۱۰۷۳۔ ۱۰۷۴۔ ۱۰۷۵۔ ۱۰۷۶۔ ۱۰۷۷۔ ۱۰۷۸۔ ۱۰۷۹۔ ۱۰۸۰۔ ۱۰۸۱۔ ۱۰۸۲۔ ۱۰۸۳۔ ۱۰۸۴۔ ۱۰۸۵۔ ۱۰۸۶۔ ۱۰۸۷۔ ۱۰۸۸۔ ۱۰۸۹۔ ۱۰۹۰۔ ۱۰۹۱۔ ۱۰۹۲۔ ۱۰۹۳۔ ۱۰۹۴۔ ۱۰۹۵۔ ۱۰۹۶۔ ۱۰۹۷۔ ۱۰۹۸۔ ۱۰۹۹۔ ۱۱۰۰۔ ۱۱۰۱۔ ۱۱۰۲۔ ۱۱۰۳۔ ۱۱۰۴۔ ۱۱۰۵۔ ۱۱۰۶۔ ۱۱۰۷۔ ۱۱۰۸۔ ۱۱۰۹۔ ۱۱۱۰۔ ۱۱۱۱۔ ۱۱۱۲۔ ۱۱۱۳۔ ۱۱۱۴۔ ۱۱۱۵۔ ۱۱۱۶۔ ۱۱۱۷۔ ۱۱۱۸۔ ۱۱۱۹۔ ۱۱۲۰۔ ۱۱۲۱۔ ۱۱۲۲۔ ۱۱۲۳۔ ۱۱۲۴۔ ۱۱۲۵۔ ۱۱۲۶۔ ۱۱۲۷۔ ۱۱۲۸۔ ۱۱۲۹۔ ۱۱۳۰۔ ۱۱۳۱۔ ۱۱۳۲۔ ۱۱۳۳۔ ۱۱۳۴۔ ۱۱۳۵۔ ۱۱۳۶۔ ۱۱۳۷۔ ۱۱۳۸۔ ۱۱۳۹۔ ۱۱۴۰۔ ۱۱۴۱۔ ۱۱۴۲۔ ۱۱۴۳۔ ۱۱۴۴۔ ۱۱۴۵۔ ۱۱۴۶۔ ۱۱۴۷۔ ۱۱۴۸۔ ۱۱۴۹۔ ۱۱۵۰۔ ۱۱۵۱۔ ۱۱۵۲۔ ۱۱۵۳۔ ۱۱۵۴۔ ۱۱۵۵۔ ۱۱۵۶۔ ۱۱۵۷۔ ۱۱۵۸۔ ۱۱۵۹۔ ۱۱۶۰۔ ۱۱۶۱۔ ۱۱۶۲۔ ۱۱۶۳۔ ۱۱۶۴۔ ۱۱۶۵۔ ۱۱۶۶۔ ۱۱۶۷۔ ۱۱۶۸۔ ۱۱۶۹۔ ۱۱۷۰۔ ۱۱۷۱۔ ۱۱۷۲۔ ۱۱۷۳۔ ۱۱۷۴۔ ۱۱۷۵۔ ۱۱۷۶۔ ۱۱۷۷۔ ۱۱۷۸۔ ۱۱۷۹۔ ۱۱۸۰۔ ۱۱۸۱۔ ۱۱۸۲۔ ۱۱۸۳۔ ۱۱۸۴۔ ۱۱۸۵۔ ۱۱۸۶۔ ۱۱۸۷۔ ۱۱۸۸۔ ۱۱۸۹۔ ۱۱۹۰۔ ۱۱۹۱۔ ۱۱۹۲۔ ۱۱۹۳۔ ۱۱۹۴۔ ۱۱۹۵۔ ۱۱۹۶۔ ۱۱۹۷۔ ۱۱۹۸۔ ۱۱۹۹۔ ۱۲۰۰۔ ۱۲۰۱۔ ۱۲۰۲۔ ۱۲۰۳۔ ۱۲۰۴۔ ۱۲۰۵۔ ۱۲۰۶۔ ۱۲۰۷۔ ۱۲۰۸۔ ۱۲۰۹۔ ۱۲۱۰۔ ۱۲۱۱۔ ۱۲۱۲۔ ۱۲۱۳۔ ۱۲۱۴۔ ۱۲۱۵۔ ۱۲۱۶۔ ۱۲۱۷۔ ۱۲۱۸۔ ۱۲۱۹۔ ۱۲۲۰۔ ۱۲۲۱۔ ۱۲۲۲۔ ۱۲۲۳۔ ۱۲۲۴۔ ۱۲۲۵۔ ۱۲۲۶۔ ۱۲۲۷۔ ۱۲۲۸۔ ۱۲۲۹۔ ۱۲۳۰۔ ۱۲۳۱۔ ۱۲۳۲۔ ۱۲۳۳۔ ۱۲۳۴۔ ۱۲۳۵۔ ۱۲۳۶۔ ۱۲۳۷۔ ۱۲۳۸۔ ۱۲۳۹۔ ۱۲۴۰۔ ۱۲۴۱۔ ۱۲۴۲۔ ۱۲۴۳۔ ۱۲۴۴۔ ۱۲۴۵۔ ۱۲۴۶۔ ۱۲۴۷۔ ۱۲۴۸۔ ۱۲۴۹۔ ۱۲۵۰۔ ۱۲۵۱۔ ۱۲۵۲۔ ۱۲۵۳۔ ۱۲۵۴۔ ۱۲۵۵۔ ۱۲۵۶۔ ۱۲۵۷۔ ۱۲۵۸۔ ۱۲۵۹۔ ۱۲۶۰۔ ۱۲۶۱۔ ۱۲۶۲۔ ۱۲۶۳۔ ۱۲۶۴۔ ۱۲۶۵۔ ۱۲۶۶۔ ۱۲۶۷۔ ۱۲۶۸۔ ۱۲۶۹۔ ۱۲۷۰۔ ۱۲۷۱۔ ۱۲۷۲۔ ۱۲۷۳۔ ۱۲۷۴۔ ۱۲۷۵۔ ۱۲۷۶۔ ۱۲۷۷۔ ۱۲۷۸۔ ۱۲۷۹۔ ۱۲۸۰۔ ۱۲۸۱۔ ۱۲۸۲۔ ۱۲۸۳۔ ۱۲۸۴۔ ۱۲۸۵۔ ۱۲۸۶۔ ۱۲۸۷۔ ۱۲۸۸۔ ۱۲۸۹۔ ۱۲۹۰۔ ۱۲۹۱۔ ۱۲۹۲۔ ۱۲۹۳۔ ۱۲۹۴۔ ۱۲۹۵۔ ۱۲۹۶۔ ۱۲۹۷۔ ۱۲۹۸۔ ۱۲۹۹۔ ۱۳۰۰۔ ۱۳۰۱۔ ۱۳۰۲۔ ۱۳۰۳۔ ۱۳۰۴۔ ۱۳۰۵۔ ۱۳۰۶۔ ۱۳۰۷۔ ۱۳۰۸۔ ۱۳۰۹۔ ۱۳۱۰۔ ۱۳۱۱۔ ۱۳۱۲۔ ۱۳۱۳۔ ۱۳۱۴۔ ۱۳۱۵۔ ۱۳۱۶۔ ۱۳۱۷۔ ۱۳۱۸۔ ۱۳۱۹۔ ۱۳۲۰۔ ۱۳۲۱۔ ۱۳۲۲۔ ۱۳۲۳۔ ۱۳۲۴۔ ۱۳۲۵۔ ۱۳۲۶۔ ۱۳۲۷۔ ۱۳۲۸۔ ۱۳۲۹۔ ۱۳۳۰۔ ۱۳۳۱۔ ۱۳۳۲۔ ۱۳۳۳۔ ۱۳۳۴۔ ۱۳۳۵۔ ۱۳۳۶۔ ۱۳۳۷۔ ۱۳۳۸۔ ۱۳۳۹۔ ۱۳۴۰۔ ۱۳۴۱۔ ۱۳۴۲۔ ۱۳۴۳۔ ۱۳۴۴۔ ۱۳۴۵۔ ۱۳۴۶۔ ۱۳۴۷۔ ۱۳۴۸۔ ۱۳۴۹۔ ۱۳۵۰۔ ۱۳۵۱۔ ۱۳۵۲۔ ۱۳۵۳۔ ۱۳۵۴۔ ۱۳۵۵۔ ۱۳۵۶۔ ۱۳۵۷۔ ۱۳۵۸۔ ۱۳۵۹۔ ۱۳۶۰۔ ۱۳۶۱۔ ۱۳۶۲۔ ۱۳۶۳۔ ۱۳۶۴۔ ۱۳۶۵۔ ۱۳۶۶۔ ۱۳۶۷۔ ۱۳۶۸۔ ۱۳۶۹۔ ۱۳۷۰۔ ۱۳۷۱۔ ۱۳۷۲۔ ۱۳۷۳۔ ۱۳۷۴۔ ۱۳۷۵۔ ۱۳۷۶۔ ۱۳۷۷۔ ۱۳۷۸۔ ۱۳۷۹۔ ۱۳۸۰۔ ۱۳۸۱۔ ۱۳۸۲۔ ۱۳۸۳۔ ۱۳۸۴۔ ۱۳۸۵۔ ۱۳۸۶۔ ۱۳۸۷۔ ۱۳۸۸۔ ۱۳۸۹۔ ۱۳۹۰۔ ۱۳۹۱۔

تاں جو سنس وائگوں جڑا سکے۔ جویں
 مارنی کرماں ماریاں تھاں تھاں تھکی لوڑ
 واکاں گھرنوں موڑ سناواں میں ہڈی
 دکھے سینے وچ پھرے درواں دی آرنی

سرکھنڈی

نظم بلا قافیہ (بلیک ورس) نوں سرکھنڈی کوتا کہندے ہیں۔ ایس وچ روینف قافیہ دی

پابندی نہیں ہندی

پہلیں دو مصرعے دا شعر یا بیت بندا اے۔ پر پنجابی والے ۱۲ مصرعے دے ہند نوں دی بینت
 کہندے ہن پنجابی شاعر ابجد دے ۳۰ حرفاں تے جیت لکھ کے اوہناں سی حرفی کہندے ہن۔ تے عام لکھتے کارا
 دی ایہ بیت دا بحر قول و ماریاں۔ جویں

پھلایک زمانہ جیسی لوک نہنیاں والے

اسی نراب نفس دی جیسے جیوہ مٹھی ال کالے پر

ہستم

دائیک زلیخا خلقت اوہناں ہووے دیکھو دیوہی

ہستم

سوہنی صدف تہ آہ شہزادی آیا یوسف ثانی

پر دانت نہ بینت دا جیہہ وزن قول رکھیا اے۔ لہذا اس قول زیادہ پسند کیتا اے۔
غزل غزل فارسی پیداوار اے سب توں پہلے سعدی نے غزل لکھی۔ زیرِ حافظ نے ایس قول کی
 تے پچایا۔ فارسی توں اردو پنجابی وچ آئی غزل پنجابی وچ تیار ہاں غزل دی پہلے پہل کاسی
 لدی اے سوانہش کتے نے پنجابی وچ ایس قول توڑ پچایا۔ تے اردو فارسی دائیک الف توں تاں
 نور اوہوان لکھیا۔ تے موسیٰ سنگھ ماہر۔ درشن سنگھ آوارہ۔ چا ترک۔ ڈالٹر فیض۔ تبسم۔ پیر فضل حسین نے ایس
 وچ سوہنے چھل کھڑا اے۔

غزل دے معنی ہن معشوق مال لاڈ پیار ریاں کلاں کرناں۔ عورت مال باتاں کرناں فارسی وچ غزل
 ن نوں کہندے ہن تے برن دی موٹی اکھ دغزل سن دا نشان سمجھی گئی۔ غزل وچ۔ حزن دے معنوں سما
 اندے ہن۔ غزل دی سب توں درنی خرابی اے کہ ایس دے ہر شعر دا معنوں یا خیال وندہ دکھ ہندا
 اے۔ لے شعر وچ عشق کسے وچ جوت۔ لے وچ نصیحت کسے وچ اخلاق سب نہیں سکوں توہی
 اے غزل اک گلہ ستارے جیہے شعراں وچ سب کج بیان کر لیا جاندا اے۔ ہاں اک غزل وچ اک خیال

دی ہرند سوہنی تے چٹتی اے۔

دار

دار دے لغوی معنی بن حملہ پر رس والی کوتا۔ جس جج کسے دی بہادری دے واقعات پیش کیے ہوں پنجابی روح راہ شاعری ڈھیلہ ہدی اے جو ہیں

نادر دی دار جہیل فتادی دار۔ چنڈی دی دار۔ چٹیاں دی دار۔ پیر جودھ دی دار۔ بھائی گورداس دی دار غیر
اہناں پنج چنڈی دی دار رگورو کو بندہ سنگھ، خاص کر رزمیہ شاعری دا سوہنا نمونہ اے۔

شلوک

صل لفظ اے شہ لکھ۔ بادشاہ دی دنیا۔ کلام الملک۔ مطلب راہ کہ ایک خیال نوں سلوک کے تھڑے جیسے لفظاں روح بیان کرنا۔ راہ دو مصرعے دی بن تے دوہ دی۔ جو ہیں حضرت بادا فرید دے شلوک
بھلتی تسلی کھا کے ٹھنڈا پانی پی فریدا دیکھ پرائی چو پڑی نہ ترساویں جی
یا پورو مانگ دے شلوک مشہور ہن۔ راہناں توں سواد جید دے شلوک یا ہور ایسے ملن دے ہدیاں دے شعر

چو پائی

چو پائی دے دواک بند۔ جس وچ فارسی دی رباعی وانگوں اک خیال پیش کیتا جائے۔ راہ دہلی چو پائی قطعہ چو پائی
کھاندے ہن۔ رباعی دے کجہ خاص وزن ہن قطعہ یا چو پائی لئی کوئی قید نہیں۔ امرت بھندوی ایسے دی اک کسرانے
پیشن پدے

تہ لغت یا بھن نوں بھندی وچ بھن پدے کھندے ہن۔ جہناں وچ خدا دی رسوا دی تعریف کیتی بھئی صل
وچ ویشنو دے بھندو بھکت اُہدی تعریف راست وچ جو شعر لکھدے اہناں نوں بھن پدے بھن دی تعریف لکھ لکھدے
کافی

کافی چھند دی قسم نہیں سکوں گاؤں والی کوتا دا نام اے۔ جس نوں فقیر لوک پریم من سکے لایا کر دے کن
ایس وچ اک تک دھارناں والی بھندی اے جس نوں گاؤں والی منڈلی ہر بندے انت وچ دہرائی اے۔
آج کافی راگ دی اک قسم اے۔ سہو پائی۔ چرنڈاس۔ مزب داس نے کافی نوں اک راگ لکھیا اے۔ تے اہدے
لفظی معنی ہی کافی یا کمل ہن پئی حیرت کہہ لئی اے۔ کافی اے راہ اندری دے سائنٹ دنی اک قسم اے۔
شاہ حسین۔ مجھے شاہ۔ ابشر داس تے ہور فقیراں درویشاں سادھوواں سنتاں دا راہ کلام جس مت و بنا دی بے ثباتی
دس کے رہاؤں آدن دی سلسلہ دتی گئی ہووے۔ کافی اے۔

چو بولا توں شاعرانہ دالواں کلام۔ یا جس وچ پاروںیاں ریتیں کیں ہن۔ اہنی مثال گورو کرشنن دے مراد اے
اشت پدے۔ اونیان جواٹھار بولیاں دی لڑی وچ ہووے۔ جو کج کرشن صاحب وچ سکھ دنی صاحب یا جویں دواں جڑاں تے

پوڑی دے لہوی معنی پیر رکھن دی تھاں پوڑی دا برڈنڈا۔ ایج لی نظم نوں کھنڈے ہن۔ جس وچ کسے
خیال نوں لڑی وار دیا جائے جوں داراں۔ چپ جی۔ بادن اکھری وغیرہ یا جوں مسدس۔

شاعری خیال تے روپ مطابق

خیال تے روپ مطابق شاعری دیاں او قصاں مشہور ہن۔
بارہ ماہ جس وچ ہندی یا مسلمان مہینیاں نوں کھنڈ کے بنیت یا چومہرے شکر کے جان جوں ملکھی رام دے بارہ
چیترا چیت یزید داستان ہو یا کارن سیدیاں بند کراے پانی دھکی مام

پوہ پے پیغمبری وقت آ کے خبرے کدوں تیکر اے رہن گے دے نشہ

مستوارہ۔ ستان دیاں نوں ساٹھنے رز کے جو شکر کے بیان۔ سی حرفی۔ فارسی دی ابجد تے حرف دار ۳۰ بنیت کے
جان نوں سی حرفی ۵۲ حرفن تے کہے بیان والے بادن اکھری تے ۳۵ اکھراں د حرفناں والے مہینیاں اکھری کہے جانے ہن
سید۔ اک سوز ٹپ برہ تے سوگ دلاکیت۔ جس نوں پنڈاں والے لمی ہیک نال بولدے ہن۔ جوں
براکیتا دی صاحبیاں میرا ترکش ٹیکوانی جند تن سوکافی مرزے جوان دی میں دینا سببیاں نوں دند
میرا جیوناں بہت محال اسے پر توں دی ہو سیں رند

سوچا یا ڈیوڑھ

جس وچ اک مصرعے دے نال ادھا یا چوتھا حصہ یک دا ہو رہا جائے اردو فارسی وچ ایسوں مستزاد ہند ہن۔
کامل عشق ناہی دالمینوں رہے رنت جگر وچ دسدا
را بھن بے پردا ہی سودا اتے کوٹ گناہ نہ دسدا
جیوں جیوں سال مسداواں دور و دیکھ تتی دل ہندا
نوں لوں رسدا
اٹھ اٹھ نہ دسدا
درا نہ کھسدا (ما شمس)

پھاگن فرق نہ سوہنی کیتا پھر گئی عشق دو ہائی
مینوال نے نوک سنی آج سوہنی مول نہ آئی
منے نوکائی
کین اڑ کائی (کنکارام)

سٹھیاں

ادھنتر یہ گیت دیاہ ویلے لڑے دھمناں کے جائد ہن جہاں وچ برادری دے لین دین بارے ٹکورییاں بندیاں ہن۔
جیوں
لیا دکھاں ٹاٹے بناؤ چاٹھ
آپ نہ ٹھٹھے ایتناں رتاں رساے
کے بھرا لیں کاس توں تے
درا ذرا لیں بھیرے چا پائے
بھیرے نا پاؤند ہی

تے کامن سٹھیاں دا اصلاحی روپ بن۔ راہناں وچ نصیحت کیتی جاندی اے
الہ دیاں

مرتیے دا اک روپ۔ راہ گیت کسے مرن والے یا مرن والی دی یاد وچ موتیاں رل کے بہ کے کاوندیاں ہن
 اک گون گوندی تھے۔ باقی دیاں پٹ دیاں تے ہائے دھبے کرویاں تے تال دیندیاں بن۔ وہ عام طور تے
 ماسن شعربول دی اے۔ تے باقی پٹ دیاں ہن۔ جویں کڑی دے مرن تے۔

کول بدن سریر دھبے میریے ہائے دھبے میریے تیرے نکلتے نکلتے بال دھبے میریے ہائے دھبے میریے
 گئی جہانوں خالی دھبے میریے ہائے دھبے میریے
 دوہٹی دے مرن تے۔ تیری تند پر کھڑے نال جسے پھل جو گئے
 روون تیرے بال ہے ہے پھل جو گئے۔

لوری
 بچے نزل پیار نال تھان باجناڈن ویلے نرم سرج باگ تعریفی یاد عایشہ گیت نول لوری کہند ہن۔ جویں
 اطرہ بھڑاوسے دا باواکنک یاد سے گا بادی بہ کے چھٹاگی دیرہوں بہ کے کے کی۔

بہندا مار کے اٹھ میرے شہر ماں بھاری رب دیاں دکھاں

بچے دا منہ دھوان ویلے دانگیت یا لوری
 اپچی نیچی کو کو کھاسے گھسو دی چوری کا کا کھاسے

گھوڑیاں
 گھوڑیاں چڑھاتے کڑیاں بھیناں داگ چڑھ کے کاوندیاں ہن ایس وچ دعائید تے تعریفی لفظ ہند ہن۔ جویں
 نیلی گھوڑی تے کاٹھی تلتے دارنی ماسے اٹتے چڑھے تے لگے تھانے دارنی ماسے

گھوڑی تیری مٹا سوسنی بندی کاٹیاں د نال کاٹھی ڈیرھتے ہزار میں بھاری پسین دے سر جٹا
 سر جٹا دے وچ باغاں دے جھاڑ چوٹ نکاریاں تے لاڈ پست امیر دا اکھواڈ
 دھی سرداراں دی لے آڈ شہر نواباں گھر دھکاں

فیر خوشی وچ اپنا انعام منگ دی اے۔
 کیک کچھ دینا ای ویرا داگ پھڑائی
 میں ہاں جین تیری ماں پیو جانی

بہت محنت

لاڑا اولہا، جدر پئی واری سوہر گھر جاندا اے۔ لڑکیاں درس نوں چھڑ دیاں تے بے نظمی ناں اوس لوہوں چھڑ سندی
جویں۔ چھند پراگے آئیے جانیے چھند پراگے ٹھوٹھی سوہرا پھل گلاب داتے سس چنبہ دنی بونی

رخمنی گیت

رخمنی دے کیتاں وچ ایناں سوز تے درد بند اے۔ پٹی سنن ولے پتھر دل پانی ہو دکھ بہن جویں
ساڈا پڑیاں دا چنبہ بابل اساں اڈ جاناں ساڈی لمی اڈاری بابل اساں اڈ جاناں

ہندی لاڈو دے ہتھ دھرنی مائے۔ لاڈو ہو کئی پرانی

۔ اج دی گھڑی رکھ میریے نی مائے۔ میں مڑ آدناں ناہیں
ایس طرح ساگی دے گیت۔ ہندی دے گیت تے ہو رکھی طرح دے گیت بہن جوڈھو لکے کاٹے جاندا بہن تے عیدہ مولینہ
تھال

کڑیاں تاکیاں بیراں دے بار بڑ دے کیند چکا دیاں تے نال نال بولیاں بہن۔ جویں
لکڑہ وچ پانی۔ ماں میری رانی۔ پیو میرا راہ۔ بیٹھ گھوڑا تازہ۔ چاندی دیاں پوڑیاں سونے دا دروازہ

آل مال ہویا تھال

دوڑ کا۔ ماں میری نوں جیاں تا۔ پیو راجے نوں دین دھائی سیر شکر میں آئی میں کڑیاں دی بھول پٹی
بی بی دو جیا تھال دی

کاکلی

کڑیاں دے گیتاں وچ کاکلی گدھا۔ جھومر۔ دھماکڑا۔ پتی۔ سسی مشہور بہن۔ ابد سے ناں لڑکیاں پچھیاں
تے گیت کا ندیاں بہن۔ سستی بارونی اک کڑی دے نام اے تے اڈی جار پندیاں بہن پتی۔ اگلے پنجے جہار پندیاں بہن
جھومر۔ دھیر ساہیاں کڑیاں رل کے گول داؤد بنا لیندیاں بہن۔ تے اک اڈھرے دے موڈے تے سرست نے پندیاں بہن۔

کاکلی ہتھ وچ ہتھ پا کے تے بیر نال بیر نیل کے کھمدیاں گوندیاں بہن۔ جویں

کاکلی کلیر وی۔ پگ میرے ویر وی۔ دوڑ میرے بھائی دا۔ دُر پھٹے گوند بوانی دا

پلجی تے کڑا آں دا۔ دودھ تے مائی دا۔ سس دتے پکڑے میں اک چالانی آں

ماں دیتیاں تاکیاں میں جہان بندانی آں

بھنگڑا۔ اہ بھابہ واک مشہور ناں اے۔ جیڑا کنگ دی فصل پین تے جٹ۔ ان ہسے

بھنگڑا اپاوندے ہن اہ پنجاب دا اک مشہور لوک ناچ اے۔ اہیں ہنوں بنگھی جتھی۔ لڈتی۔ دھما۔ ویر۔
 بھنگڑا۔ بھرائی یا ڈھولی ڈھول و بھنگڑا اے بچن والے اہے کر دیکھ ایتھ کے پندے پندے کر دیکھ
 جھنگڑ۔ مغربی پنجاب صاندل بار بھنگ پوٹھوار دا مشہور ناچ جیڑا بھائی رات وچ شت لائی دی رہی اہ ناچ
 راہنیاں توں سوانگڈی نکلن ہن۔ بالبلہ۔ شان زن نان وی ہن۔ نئے راہنیاں لٹی ہن۔

ڈھولے پتے بولیاں

ڈیڑو مصرے داہول پتہ کھلاندا اے۔ ایسے رنگ بچ ہو رکیت۔ ڈھولا ماہیا براہیاں ہن
 راہ بار دے اک عاشق ڈھول تے مشورہ سمی اٹھن اے بھر براہ۔ براہ لکھن۔ براہ
 بوج بڑا سوز نے تڑپ نے سدھر بندھی اے۔ راج کل جریں ہر محبوب نوں راجھا سدھرائے ادا
 طرسمی تے ڈھول یا ماہیا دا اک روپ اے۔ او ایس طرسمی ہن پتے

دو پتہ اناراں ہن	اک واری مل ماہیا	کوہ جان براہیاں دے
دو تاراں پتل دیاں	ہدوس سانوں یاد آویں	آہیں مل مل مل دیاں
دنا بھیج کیا آری دا	فتناں فتناں یک سرہ	ٹھہر بھنگڑا یاری دا
کنڈا راج آری نرن	اکھیاں نہیں لیکھنیا	رہا روک موی نرن
کوٹھے آتے آل ماہیا	وٹاں دیاں روں اکھیاں	ساڈا رہندا اے۔ دل ماہیا
کھوہے آتے آماہیا	نالے ساڈی گل با	نالے لکھن۔ اے کپ ماہیا

پہلے نال بھنگ گئی دیو۔ اٹھ نال مل کر گئی

لوک دی اے راوی وچ بھنگڑا اے بھنگڑاں۔ اٹھ لویا اٹھ ویرے دیاں رتاں

جنتی یعنی ایس ست براہ۔ ال ویرے ہر نام۔

لوک اک سے قیامت آئی نہیں غم غم آ بتر

کھیوڑی

سوہنی راگ وچ گوندے ہن۔ اہا راگ راج گوندے ہن۔ راگ ویرے ال ویرے ہن۔
 دو جہنے ہر جانڈے۔ اک روپ ہن۔ دو براہ ہن۔ اٹھ نال بھنگ گئی دیو۔ اٹھ لویا اٹھ ویرے دیاں رتاں
 ہندے۔ رات دے پتہ ویرے نر نارو۔ نئے راگ۔ اٹھ لویا اٹھ ویرے دیاں رتاں۔

جھنڈی چنڈی تے لاہور دی کرموں چوہڑی بڑیاں کھیڑی باز سن۔

لوک گیت

راہنماں توں سواہور کئی قسم دے لوک گیت بن۔ جنہاں وچ طرح طرح دے بندھاواں اظہار اے۔ جوہیں
میرا صبر فرنگے نوں مارے نہ دیندا پٹھیاں نہ طلباں مارے میرا صبر فرنگے نوں مارے۔

بیبا دے محلوں بیٹھوں جانے یا۔ چورسداناں ایں کہ سادھ

باتاں تے بھارتاں

پنجابی وچ لکے بالاں واسطے بڑیاں سواہیاں باتاں تے بھارتاں دی شعراں وچ بڑیاں ملدیاں ہن جوہیں
بات پاواں بتولی پاواں بات نوں لکے موتی موتی موتی جھڑ گئے تے بات رہی کھلتی

ایٹان مینگن تلی تینگن ساوا پندا ڈکرا گڑا کھاواں دیل ودھاواں موہلی پڑا

طوبیا من موہتیا ایس کلی نہ ہا ایس کلی دے جٹ بُرے لیندے پیاباں پا

آکا باکا پڑی پڑا آکھیاں دے گھر والی کھتی ساڈے گھر بیبا کا کا

چار پتر میرے اکھنے کھننے جار پتر میرے مٹی چلنے۔ دوپتر میرے کھڑے منار۔ اکھی میری کھننے ہا مار
پر ساڈے شاعران بھارتاں شعراں وچ نواں روپ لے لیا۔ جوہیں مشاعرے وچ اک داری پیارے صاحبے کیا۔

الف۔ اُساں دتا تیرے سچھ پیسہ ابدی لیا کھا جیڑیاں نوں چاڑیاں کان چوڑی تے لکڑی پاں پیرا لے لیا کھاں ٹھیلے کھاں
پیسہ نوڑیا دیں الے دودھ لیا دیں تے کریش مول دھاریاں پیارے یار نوں دیں جواب ابد انبیٹاں کل جاتیں دنا ہریا

تے میاں شادی نے تر ت پھرت ابد جواب اچ دتا۔

د۔ دشمنان نے دتا ہتھ پیسہ جا کے بھد لیتی چیز دکھری میں اک عجیب عجائب متیں اک ڈٹھا ابدی توڑ لیتی سلی لکری
پیلے پھل توڑے پھر اودھ چاٹا لے توڑ لیتی سلی لکری شادی یار نے تیرے جواب دتا کل کھریں دتی دکھو دکھری

اکھان

پنجابی وچ نظم نثر دے اکھان ڈھیر بن۔ جنہاں وچ بڑیاں کم دیاں گلاں ملدیاں ہن۔ جوہیں۔

بجیت دسا کھ بھوٹیں۔ جیٹھا پاڑ سوٹیں ساون بھاووں خالیٹے۔ اسوہ کٹک تھوڑا کھاٹے۔
گھر پرودہ مول بند لیتے۔ لکھ چنگن تیل ملاٹے۔ کرل سکیم دے کدے نہ جھایٹے۔

صنعتان یا انکار

شعر و تج کوئی خوبی یا صنت پیدا کرن قول انصار (صنعت) آگھرے ہن۔ ابدیاں دو قسماں ہن شہد انظار
(نفعی صنت) یا ارتقا انکار یعنی معنوی صنت۔ فیرا ہنیاں یاں اگے کوئی قتاں ہن۔ جریاں شہد انکار دیاں قسماں او
ہن کہ لفظاں دی ترتیب نال کلمہ و تج حسن پیدا کرن دے نال نال

وہاں ایسیہ لفظ نال نال لب و زان جیڑے ہا ہم مناسبہ رطوبت کرن ۔ جویں پھل نال میس ۔ جند نال
چکور ۔ دریا لئی مجھی ۔ آسمان لئی پتہ تارے ۔ جویں

کسی سرمہ میں شیشہ تولیہ نہ لگے۔ لڈھی سوہنی کھوٹ کے ساتھ تھپتھپا دھندلے۔

۴. اک لفظ نور مختلف معنیوں میں استعمال کیا گیا ہے جو

پتہ پتہ پر دیوے جی آیا بیت دانے
تلی تلی علی آتے تخت کسے ناردا

یہاں لگے دیہن جیوں دین ملی حسین جی کی
واہن لینے وہاں تھے منہ والوں کاڑی

۱۳۔ ایک ذریعہ شغل مئے لعلیوں نوں کولی کولیاں ییو دنیاں جوبی

۱۳ اک ذریعہ سہل ہے لعلکار ہوں کوئی کوئی کیا دماغ کوئی
کسی نال تر لڑنی میں لڑیاں وہاں صاحبوں کے نہیں ہوں
نہ دل سے کئے ہو اپنے ماتھے کے پائے نہ ہے
نہ دل سے کئے ہو اپنے ماتھے کے پائے نہ ہے

اس دل سے کلمے جو اپنے دل سے پائے جاتے ہیں۔

وہاں ایسے نقد چارٹے جتناں دسے نظاں ہی معنی کچھ ہوں کے بانٹنی کچھ جو ہیں

مجنوں بن راول پنڈی آسٹریٹ کا پھر اسٹریٹ کو پھیلانے میں

اپنے دے راول پٹہ کی - اٹک فی کمر بستہ کی وی موجود ہیں

ہم انہوں نے دل نہ چاہا۔ وہ لڑائی لڑ گئے۔ نہ بچا۔ وہ دھبہ نہ کوئی۔

ابہرے وچ ڈول تے چاد آکے۔

ارتفع المنكار

ایس دیوں موٹیاں قسماں یاد ہن

(۱) تشبیہ - چہرے نورِ پندناں نہیہ - دینا - کھٹاں نورِ جھلِ اہماں
 وارث شاہ بیوں مریجے بچہ بچی ساہ کھٹ نہیہ نہیں لہ سہوں اے

جے کھڑے ایار داسے تم کو
ہاں شہیل دیاں بن جان کیمو

۱۱) استعارہ تشبیہ و ج جنہوں تشبیہ و جی جھٹے دہاں دا ذکر مندا۔ پر استعارہ و ج بر نال اتی جھٹے اوہے نوں لیا نڈا جھٹا
 جھپت دیاں نٹیاں کیا ہی لیاں جھپتیاں مل جو کنگال سن اج مالدار نے
 جھپتیاں مراد سر ہوں دہاں کندلاں۔

۱۲) ت سولوی مغز نجیب تنگ لال یری نوں یوں تھے نہ دھو
 لال پری۔ شرف ناک استعارہ اسے۔ شراب توں۔

۱۳) مبالغہ۔ بیان و ج جھوٹے قول کم لیتاں۔ ایناں مبالغہ جیہڑا حد توں ودھ جھٹے اہ پسند نہیں کیتا
 جھٹا۔ مبالغہ پنجابی و ج فارسی ولوں آیا اسے

۱۴) ناک بدن مالدار دے کنگتیاں دی بھڑی بڑیاں آئے تے
 سائے پیچھ ال ال دے لکے جھٹے کئے شستہ بشتا عاتق

۱۵) تمثیل یا دشانت اسے لکھن سمجھان لئی مثال پیش کرنا
 نسلر تھڈ نبات لڑ مالمیوں باجھا دھ

سچے و سنوں جھپتیاں رت نہ پچھن دھ
 بادا پد

۱۶) کنایہ اشارہ۔ شعراں و ج اشارے کنائے نال کھل کرنا۔ جویں عام شاعران توں سوا صوفیاں
 باوا فرید شاہ حسین جھٹے شاہ دا کلام

نوتار دور گڈی دن دسیں لے کر ہاں اڈی
 ساجن دے ہتھ ڈور اساڈی میں ساجن دی گڈی

پرخہ میرا زکڑا رنگ لال

۱۷) دھار تھی کہانی۔ ایسے شمر کہنا جہاں دے بازی معنی کچھ ہوں تے مسوی کچھ۔ جویں صوفیاں دار دھان حکام

نند یا یا ہجو

کے نوں طنز۔ اہ کل کہنی۔ جیہڑی اہدے و ج نہ ہووے۔ جویں کسے ہجے بد شکل نوں کہنا۔

”سوہنیو“ کے اسلوں۔ رہے ہوئے نوں کہنا دھوان جی۔ یا آج طنز مستز کرنا جویں۔

نمان سووے ہڑھو شکار
 مکتی گھیری و ج بازار

اری نہیں پر ننگڑی کہنی
 اہ فتح اہناں دھرتوں لیتی

ایس توں سوا ہور بے شمار صنعتاں درتیاں گیاں ہن پر موٹیاں موٹیاں ایوہن صنعتاں درتن و ج سید

فضل شاہ حاتم سکن۔ پد اہناں تالوں ہمد دی دتوں صاف تے شتمری اسے سید فضل شاہ ہوراں

دا کلام صنعتاں نال بڑا بوجھل ہو گیا اسے۔

رومانا پنجک کوتا

منہا کی تبلیغ

شاعری توں مذہبی پر پارہا ڈھننے حضرت بادا فرید تھے فریاداناںک دسے کلام توں بچتا۔ پراوس نوں
صوفی مت دا سا بھاروپ حاصل سی۔ کھیر یوین نگ دچ اکبر دے سبے کد پانس منٹا مگری دے مولوی عبد اللہ عبیدی نے پہل
کیتی۔ ہناں دیں دے مسائلی تے ۱۲ رسالے لکھے۔ شاہ جہان تھے اورنگ زبیر دے سبے حافظ برنور دار نے ۱۲ رسالے
دیے مسائل تے لکھے۔ ایس توں سوانا شروع کچی روٹی۔ تے نظم وچ نور نامہ۔ پند نامہ۔ نجات المسلمین۔ اخبار الانوار۔ احوال الخ
تے ہر کتاباں لکھیاں گیاں۔ مسلمان شاعراں لے عام مسئلے مساکلی دیاں باتاں توں سوا مسلمان بیار دیاں تے بزرگاں
دے فقے نظم کرنا شروع کیتے۔ مر اسناں دا گلزار رکھیا۔ جو یں گلزار۔ دم۔ گلزار محمدی۔ گلزار قوس۔ گلزار سلندای۔ دہرہ۔
گلزار لکھنوی پہل مولوی مسلم نے لیتی۔ قادر یار نے معراج نامہ سید فضل شاہ نے معجزات رسول شاہ ہر شاعرانہ
دھول۔ مدح پیران پیر مناقب حضرت علی لکھے۔ فیر ایس وچ فقہ دے مسائل توں اکے وقتہ کے قرآن مجید دے
جہانی وچ تر تے کیتے تھر جو کھیاں مڑیاں تفسیراں لکھیاں۔ جو یں تفسیر محمدی۔ تفسیر نعمانی۔ تفسیر معراج النبوی۔ تفسیر

فیروزی نوپاریاں دا ترجمہ - مولوی عبداللہ چکڑالوی نے قرآن مجید و تحت اسفظا شروع ترجمہ کیا جنہوں نے
دسے اک چیلے محمد چو بازار پڑیاں ۵ ہورے دھپوایا -

سکھاں نے اپنی شاعری دی بنیاد ای مذہبی پر چارتے دھری - ہندواں بھی اپنے بزرگاں نے راجیاں دی
یاد وچ ڈھیر کتاباں لکھیاں - جویں راجہ گوپی چند - پوری بھگت - راجہ رسالو - راجہ سریال - راجہ پریشچندر -
روپ بسنت - نل دہنتی - راجہ بھرتی - مہا بھارت - حقیقت رائے دیو - ایس قسم دست دھار ملک قلعہ گوشاں
دج اگرا - پنڈت مالی داس - دولت رام قادپار دھنی رام چا ترن نے بعض ہور شاعر سرحدھے ہن -

دیس داری کوتا دج بھائی صاحب بھائی ویر سنگھ دانام بڑے خزانال لیا جاسدا ات
دایاں دج کسے دی بہادری کا ذکر کیا جانا اسے - ۱۵ رزمیہ شاعری دا سوہنا سوہن مسلمان شاعراں
چوں سانڈ مقبل نے پہل کر دیاں اربادے واقعات نول واردے روپ دج نظم لیتا نے اسدا نام بنگلہ ہل رطیا -
نیرواث دے زمانے وچ حامد نے جنگ حامد لکھیا تے انہاں نے دھما دھمی جنگ نام حنیف بنگلہ امام بریل العابدین
بنگ زین العرب - جنگ نام علی الحق ، جنگ زفرم - بنگلہ قاسم - شہادت ذرندان مسلم دیو دھکے گئے سب سے
مہرم دے عاشوریاں وچ پڑھے جاندے ہن - پر انہاں دج شاعراں بڑے مہالے قیوں لم یاجنا پند انہاں تے
نہانی دے اک گنام شاعر نے بڑی لطیف طنز جوڑ لیتے راجاں مسدی کا، کسی کوندے ہن کاندے دی اک
رک و حنیف ہندی اسے سوائس و دھیل رک دلدے داسود دی لے لٹوٹا دھدا ات -

کیڑی سوہرے ترینٹ نو من بھتی پا   ہنسی سوہرے پائی نے اوتھ لیا لٹا
کاہڑ گاجراں ہی کیا سادے تن لھماں   چوٹا پتی لے کیا تے کرہو لے کیا کاں

بس مسدی کا نیاں قلعہ کہ دے تم

تیل دیوے دانک گیا تے لوہاں نوں لے کم

انارینی رات آون تے قلعہ گوٹی ، اخلاقی تے ادبی شاعری نوں تفویض ملی - تے علی انڈتوں کرنی تیرے
یہلاں ایہی سیاسی تحریک - خلافت تحریک - اٹالی بہرے زور پھریا - جویں خلافت دایاں
دوندے سمرنا دے بال و سیریاں دین دویاں   غازی مصطفیٰ پاتا لال دے تیریاں دور بلا یاں
کایا سیاست والیاں نے آٹھیا -

نہیں رٹنی سرکار ظالم نہیں رکھنی

تے رادے مال سرکار دے حایاں نوں - ہاسے ہاسے جھوٹی ٹپک بڑے کہ لے کوساں شروع کیا بنالے آٹھیا
اسیں گیت وطن دے گانواں گے   ہنہ جھکڑے ہور مکاواں گے

تے سکتاں اگالی لہروج کیا

آٹھویں رات شہید کی بھائیو کیت زہیدی نادان کے
 دور سے شہداء راج عبد الرحیم عاجز محمد انیسویں مشتاق۔ نے کیا بیڑا شکہ درو۔ کیا کی کوئی
 شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی
 شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی شہداء کی بھائی

کٹ کٹاریاں کڈھ وانظر آؤندا اے۔
 کٹ کٹاریاں کڈھ وانظر آؤندا اے۔

بروزیہ کو پال شکہ درزی مشہور ہیں۔
 بروزیہ کو پال شکہ درزی مشہور ہیں۔

احسن الفہم سے
 احسن الفہم سے

محمد فضل خاں

مترود اللہ سے نام نال جہڑا بختہ تے ہر بان سے

باوا فرید گنج شکر

نام فرید الدین محمود۔ باپ دا نام قاضی جمال الدین بنیم یکم رمضان ۵۶۹ھ مطابق ۱۱۷۳ء نوں نصیب
کھو توں (چادلی مسیح) تحصیل۔ باپ سلطان دے بیٹا۔

قاضی جمال الدین سلطان محمود غزنوی دے بھتیویں تھیں۔ آپ سلطان بہاب الدین غوری دے
سے کابل توں پہلے قصور آکے ٹھہرے فیہ سلطان دے حکم کے ملتان آکھو توں چلے گئے تے ایسے
ایں رہے۔ آپ دے تہ پتر سن۔ وڈے ابدالین محمود دے پتر فریدان بن محمود تے چھوٹے بنیت
مترود۔ ستارہیں پشت وچ آپ دا شجرہ نسب دوسے ضیفہ حضرت عمر فاروقؓ نال ملے۔

تعلیم تے سفر

آپ نے ڈھلی تعلیم نصیب کھو توں ملے ماسل کیتی۔ فیہ ملتان آکے مولوی منہاج الدین دے شاگرد
ہوئے تے انہاں کوں قرآن مجید، حدیث، فقہ، تفسیر پڑھے۔ انہاں دناں دی بات اسے اک مل آپ
فقہ دی کتاب "نافع" پڑھ رہے سن کہ حضرت خواجہ قطب الدین غیبیؒ آئی آپ دے استاد نوں ملے آپ
نوں بڑے گھوہ تے لکن نال پڑھیاں دیکھ کے خوش ہوئے تے پچھیا: "کیہ پڑھدے او" آپ نے اتر
وتا حضرت "نافع" اسے خواجہ صاحب سنی کے مکرانے تے فرمایا۔ نافع اللہ پاس ہے نافع (نفع دین والی)
ہو دے گی۔

تے دُعا سنگ کے سارے ساخیاں نول کپھا آؤ شکر کھائے۔ کیوں جو رب ناز بڑھیں دیوں نول شکر نہ دیا
اے۔ یہ کہہ کے انہاں کپڑا پکٹیا نے بیٹیاں شکر دا ڈھیر سی۔ سب نے رُج کے کھا ہدی نے انہاں کھرا کے
ماں نول کپھا۔ ایسے تے متیں ساڈوں قوڑی جیہی شکر دیندے او اسان جنگل رُج رُج کے کھا ہدی۔ ماں
نے سارا ناقد سن کے رُت بنا شکر دا کپا۔ (کہاوت فریدی)

اک واری مُرشد دے حکم نال روزے رکھ رہے سن۔ اک دن اک شروب دیجن نہ لاکھا۔ اے
کے آیا۔ آپ نے اُس نال روزہ افطار کیتا تے قے ہو گئی۔ آپ نے مُرشدوں دیتا۔ انہاں فرمایا۔ کھانا
عدال روزی دا نہیں سی نیر روزہ رکھیا۔ اندری دیسے کول کچھ نہیں سی۔ مٹی دی کنکریاں لے کے منہ
دج پالیاں اُہ مٹھیاں لگیاں۔ آپ نے مُرشد نال کر کیتا۔ اُنہاں فرمایا مبارک ہو دے تیں گچ عطار
(اخبار خبار نامہ عبدالمومن محدث نہاوی)

کرامتال

آپ دیاں بہت ساریاں کرامتاں مشہور ہن جہاں دچوں دویہ ہن کہ اک مار سوداگر بھٹا
تے شکر لڈی لئی جا رہے سن۔ آپ نے پچھتا رہ کہ۔ اے۔ انہاں کیا ٹون۔ آپ نے فرمایا نول (نک)
ی ہندے کھا۔ اُنہاں منج کے۔ ہندے کھوٹ۔ اُہ سمجھو ہن سی شرمندہ ہو کے واپس آئے۔ اُنہاں
تے عرض کیتا۔ یا حضرت، سراسی آپ نے فرمایا پاؤ۔ سراسی ہندے کی۔ اُہ ہندے آئے تے
بچ شکر سی۔

اک واری اک فوجان دیتی قول پاک بن رہی ہون سی۔ رہی سی۔ سنے دق اک۔ اُنہاں ٹھہرے۔
اوتھے اک اَلٹڑتے ٹھانڈی دی ٹھہری ہوئی سی۔ اُہ اوس دیں دیکھ کے حرم پئی۔ ہندے زماں اکٹھے آئے
اک تھاں کچھ خلوت ملی منوجوان نے زنا کرنا چاہیا۔ اچانک اک مرد آیا۔ اُنہاں فوجان یوں آہٹ۔ ریاست
کہیا۔ مرید بھولی مٹی جا رہیاں تے حرکتاں رہ۔

ایس تے فوجوان شرمندہ ہویا تے گنہ قول بچ گیا۔ جہاں حضرت باوا۔ یہ دے حضور آیا۔ آپ سے
سمجھ قول پہوں اوسے واقعہ حاذر کر کیت۔ (میر انشا)

عادت گے اخلاق

آپ بٹھے نیک پاک تے سیدھے سارے نہ لیش سن۔ بادشاہاں دز صحبت سنگت قول مندے
سن۔ ہندوستانی نا بادشاہ سلطان ناصر الدین احمد بھی آیا۔ جاگیر داران تے خداداد پیش کیتا۔ آپ نے یوں قول

اگر کرتا۔ نے فرمایا۔ اہ کسے ہو رٹو دند فوں دے دیو۔

قرض لین توں ہمیشہ پرہیز کرے۔ اک واری آپ فوں پتہ دگا۔ کہ گھر جو کھانا پکا اے ایس وج تک
عام الدین ادینا کوں اودھارے کے پایا گیا اے۔ تے آپ نے اہ کھانا نہ کھا دیا۔

اجو دھن و اقا منی شہاب الدین آپ نال ویرتے حدر رکھدا۔ آپ فوں تے آپ دے بھیاں فوں
ہیشہ تنگ کرے۔ آپ نے کدی گلہ شکوہ نہ کیتا۔ سگول دوجیاں فوں اوس نال بیٹی ہون توں منع فرمایا۔

شادی تے اولاد

آپ ظاہری فقیر تے باطنی شہنشاہ سن۔ آپ وی شادی سلطان غیاث الدین بلبن دی پتری نال
ہئی۔ جو سلطان ناصر الدین دے بعد دہلی دے تخت تے بیٹھا۔ آپ دے چوہتر دودھیاں سن۔ آپ دے
بڑے پتر شیخ بدر الدین سلیمان آپ دے بعد گدی تے بیٹھے۔ حضرت خواجہ نظام الدین ادینا آپ دے
مربد تے جبرائی سن تے حضرت علی احمد صابر کلیر شریف دے آپ دے بھینڈیں تے شاگرد سن۔

وفات تے مزار

آپ نے قریباً پچانوے ورے دی عمر پاکے اجو دھن (پاک چٹن) دج ۵، محرم الحرام ۶۱۳ھ
مطابق ۱۲۱۶ء فوں انتقال فرمایا۔ تے آپ دے خسر سلطان غیاث الدین بلبن نے حضرت نظام الدین ادینا
دی نگرانی دج آپ دے مزار بنوایا۔ جتنے ہر سال ۱۰۵ محرم فوں آپ دے عرس ہندا اے۔ لوگ ہزاراں
لکھاں دی گنتی دج دور دراز دوروں ایسے آندے تے ندگاہ شریف دے پھوٹے بوسے چل لنگھ
دے ہن۔ اس بوسے بارے ایک روایت اے کہ حضرت خواجہ نظام الدین ادینا فوں اک رات خواب
وین حضرت سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا :-

ما سئلہ عن دخول هذا الباب كان آتيا

اے نظام جو کہ فی ایس بوسے دج داخل ہویا۔ اہ اس دج آگیا۔ اوس دن توں عید امام ہشتی ملا
آگیا۔ تے بوکاں اس دچوں لنگھناں خیر و برکت دے موجب جانیاں (سیر الشائع)

تصنیف

آپ دیاں چار کتاباں تن نشر (دار تک) دیاں تے اک قلم دی خلوک (ہن۔ تڑیاں اہ ہن۔
راحت القلوب آپ دے ارشادات جس فوں خواجہ نظام الدین ادینا نے مرتب کیتا
سراج الادب۔ آپ دے ارشادات جس فوں آپ دے پتر شاہ بدو دیوان نے مرتب کیتا۔

فوائدِ سالکین۔ خواجہ قطب الدین بختیار کاکی دسے طغیانات جس ذیل حضرت اداست
مرتب کیا۔

شلوک فرید۔ شیخ بہرام ابراہیم فرید ثانی نے بدو گورو نامک صاحب نوں لکھیا ہے۔
شلوک کال بارے بعض سمن آکھدے ہن اہ کہ بدو فرید دے تے کچھ فرید ثانی شیخ بہرام دے ہن۔
اصل اینج اے کہ حضرت بادانا نامک پھر دے تھدے پاک پٹن تشریف دیا ہے۔ بدو فرید دی گدی تے دس
دیے شیخ بہرام (ابراہیم) بیٹھے سن۔ انہاں نال باہر جنگل وچ ملاقات ہوئی۔ دس جگہ نوں بندہ سکھنا کہے۔
تے مسلمان فتح امڈ فدی آکھدے ہن۔ بدو ہاں دے نقرہ تصوت بارے سوال جواب ہوئے۔ آخر
بادانا نامک ہمدان فرمایا۔ اسیں ہندی زبان وچ توجید بارے اک گرتھ تیار کر رہے ہاں۔ تیں بدو فرید
دی توج توں آگیا ہے دیو کہ انہاں دے شلوک دی ایس درگتھنا حب، دج شامل کرے جانی شیخ بہرام
(ابراہیم) نے استخارہ کر کے آپ دی روح کو لوں اجازت لے دئی۔ درشادات فریدی مٹو فریدی رام مشتاق
شاعری

حضرت بادا فرید ایک نیک پاک روح بنش سن۔ انہاں اپنی زندگی دا مقصد بقی اصول ناپا پرچار سمجھا۔
تے اہ حقیقت اے کہ دنیا نوں نیکی تے ہایت دارستہ دست دیا کہ بادشاہاں نہیں کہتا۔ سگوں ہاں سیراں
تے بدیشاں ای کیتا ہے۔ انہاں دی بات وچ اک رتی کشش تے سچ دی طاقت بندہ سی۔ لوک انہاں
دیاں باتاں نوں دل و جان نال سچ کہ دے سں۔ کیوں جو انہاں دی ہر بات زبانی تو بعد لایج توں بالکل پاک
ہندی سی۔

آپ نے شاعری توں اپنے صوفیائی خیال دے پرچار دا ذریعہ بنایا۔ دہلی چ رہ کے فارسی شعر لکھ
رہے۔ جویں انہاں دے اہ فارسی شعر ہے

میں نیم داشتہ یا ما میں نیم!	جان جانم میر سرم میں نیم
خند پاک احمد دشت خاک۔	کہد ہشتاں ما اگر دشمن نیم
دوست احمد میر کی ظہر خند	میں نیم مسعود باقہد میں نیم

فرید ہنسی (صاحب تشریف دے گئے بدو تھوں دے دیواں نئی انہاں دی زبان وچ شعر آکھے۔
جویں اہ نظم ہے

دھن دے دھنیے اپنی دھن
برائی دھنی کا پاپ نہ پئی

تری رندی میں پار ہوئے ۔ سب سے پہلے ان کو چُن
 رندی کو چُن کے موت بنا کے ۔ پاگ پیار سے رپی کی چُن
 ابھی تو جب ہی دھنکی بائے ۔ سگری تانت بچے جی جی
 تیرا پیالہ بہا گئی ہے ۔ کرے تو بھی کوئی گن

جو تو چاہے ہر کو فریاد

آنکھ کمان کو کرے سُن

سے جمدوں فارسی اُردو دایاں : اچھٹراچھٹ کے پاک پٹی تشریف سے آئے۔ اپنی جنم بھوی دی پیار بھری بولی نے
 کھج کینی آپ نے پنجابی بولی سے شکر لکھ کے بولی دلی دامن مدھایا ہے۔ وہ شلوک پنجابی بولی کے شاعری
 صاحب توں پہلائے مان لوگ منورہ ہیں۔

شلوک ہندی واک فطالے جس سے معنی ہیں خدوگ۔ شاء زنی دتیا نقیرا جہان شلوک ہندی سے بیت یا
 شعرا گلوں عام طور سے مدہم قافیہ مصرعیاں یا ہندا سے جس نوں ہندی سنسکرت یا آپ جبریش وجہ مدھاتی دج
 دوسرا کہندے ہیں۔ یہ وہ ہندی نہیں شلوک (دو بڑا) دو مصرعے یا ای ہر دے۔ دودھ دی ہو سکدا سے جو ہر حضرت
 ہوتا نامک سے شلوک اک مصرعہ (مک) توں ۱۲ مصرعہ تک دے ہیں۔

ڈاکٹر موہن سنگھ اکھڑے ہیں۔ شلوک دی شاعری رس دھن تے اتکارا مجموعہ ہندی لے۔ تے آپس ج سمیٹے
 ہیں جو ہر صلو سے مدج سو جی کھیوتے کھنڈ شاعری دج سب تھوں اور کھی شاعری شلوکال دی اسے۔ یک شعر چ سب
 کچھ اکھنا۔ سمند نوں کونسے مدج بند کرنا ہیں۔

آپ شلوکال شاعر بنی فارسی مدانی تے ہندی بولی را اکو جیبا اثر پیا جاپد لے آپ شلوکال دج عربی فارسی مدانی ہندی
 دے فطالے سو بنے دے تے ہو کر پڑھن دے نوں، اچھٹراچھٹ لکھ کے کلام سادگی۔ سچائی۔ رس تے نقد دھیر لے جو ہیں۔

فرید را تیں دھیاں دھک دھک دھک پاس دھرگ تنہاں داجیوناں جہاں دڈانی آس

فرید شکر کھنڈ نہات گردا کھیوں ماحیا دھ

رکھی مسکن کھا کے ٹھنڈا پانی پانی دیکھ پرانی چوڑی نہ ترسانویں رچی!

فرید اکھنڈر میناں اگلیاں جندہ کانی شیخ فارسی آپ اپنی سہلے سناخ شیخ

نرہ دو نہ دیویں بندیاں مک جو میٹ آئے تودہ لیتا کھٹ لیتا دیوڑے گیا بھاسے

فرید کالے میٹ دے کپڑے کالے میٹ دے دیں گہنی بھریاں بھراں لوک کہیں دودھ لیش

شری گورو نانک

نام نانک۔ آپ نام تخلص نانک۔ چاداناں بہتہ کاورائے جنم لستہ بیسوی مطلق لستہ ہرن
 ٹوٹدی رائے بھوسے دی۔ رہیں ناں شکا نہ صاحب۔ غنیم شیخو پورہ درج ہو۔ ذات دس بہن کھتری سن۔
 پہلیا بہل اتھائی تعلیم حاصل کیتی۔ غیر کچھ گھر دے کم کاج نہتہ بندہ بیا۔ بھبیان چہریاں لکھیہاں ای بھولی
 کبھی۔ نیرال نول ورنی ٹھوٹے تچا سوداوی کیتا۔ پنڈت نانک رائے بھار بھنی نول آپ مال رو، یارسی آپ
 دیو جت کرنی آپ نول پھمھا ہندائے اڈاس نول ٹوک دیندا ہدیوان ہوتے اپنی ہندی صہین نانکی
 تے ہنرہ سبھے رام کول سلطان پورہ دیو جی ریاست کپور تھد جے گئے۔ سہ نندہ دیو جی خانے دے کورک
 یا حساب نویں ہو گئے۔ اوتھے ای آپ دی شادی ہوئی۔ دن پتر سر می چندتے کسی چہد ہوئے۔ پتا پر
 ترہیا پوسہ پٹنہ دے واسی کہ آپ نے فقیری چولا پاک نہ دیسی اختیار کرنی تے اپنے دو ساتھیوں بھائی با۔
 تے بھائی مردانہ نول، اس کے مندو سمان بھتیوں تے درہم ہواں تے بیکے بھونیوں۔ سر دھوون نول دے
 مندو شان درج دی بھرے تے باہری گئے۔ تے آپ نے دیوں نول رہ پنجام۔ کرھے مانسہ سکھنٹا یا
 برست۔ تے سلطان تے پکے ہندو ہو۔ دل جوں دیو دتہ۔ دتھ بچ تھوت تھات تے بکھو دتھ
 دیو۔ آپ نے بھونوں اکت۔ وحدت نیکی نے بھائی واسق دت۔

بھپانی عمرے کرتا پورہ آدے تے اورھے رو کر امرت بانی دا پرچار کر دے رہے

گوردی تے کوچ

آپ نے اپنی گوردی پترنوں میں مذہبی۔ سگول اپنے اک چیسے انگنوں بخشی۔ تے ستانوں دے دی
 مریا کے ۱۵۳۸ مطابق ۱۵۹۷ء بکریوں کوچ کر گئے۔

شاعری

سکونت دے برہم جی گورد نانک مغلان دے مڑھتے سپیں باہر بادشاہ دے راج مڑھتے ایس بنی
 انہاں دی شاعری درج کچھ مغلان دے راج دے سبب ۷ کھلساں نال میں جوں دے سبب عربی فارسی
 دے تے ہندو ہول کر کے ہندی نے سنسکرت دے شبد ڈھیرل دے ہیں۔

فارسی عربی دے لفظ جویں دعا حکم نیزہ۔ دیریزہ غالب۔ ہمار۔ غانی۔ کوزہ۔ حکمت۔ تزل۔ متق۔ مجس۔

بخشش - زندیش - قرآن - روزہ - نماز - کعبہ - کلمہ دفیرو - پیاں ہندی سنکرت دے - مرگ - چنتی - دید - دھرم -
 کام - کرم - گیان - مارگ - سینا - تیرتھ - استناں - کھشما - پریم - بھو - اُپا - شریر - دھیم - کرک (پڑ) دفیرو
 آپ نے کلام دج گھوڑیں موجود ہن - شبدان - شلہ کال نوں چھٹ کے کمل نظرن جپ جی - آسادی دار -
 یاہ ماہ - جتی - سدھ گوشت دفیرو ہن - جو گورد گرنتھ دج موجود ہن -

شبدان دج ہندی بولی روتی اسے - کدھرے کدھرے لفظاں نوں مرنی مطابق ڈھال یا تروٹ مروت
 یا اسے - جو یں آکھاں نال سجا کھا - یا عمل جیٹے نوں صلا جیٹے - بدتیا اسے -
 ہمد شریک ہووے کوئی تیرا تس رگے تدم آکھاں !
 تدم اگے تدم صلا جیٹے میں اندے ناؤں سجا کھا

بابا نانک ہن اپنی شاعری دی چتر چھاں بیٹھ ہر طرح دے خیال نوں لے آٹھا اسے - بالکل انج جو یں
 شیرکیری اک گھاٹ تے پانی پی رہے ہوں خدا دی ذات - انسان - دے نرمن - موساں دی حالت - رسم دج
 فات پات - جس عشق - بچل پھل - ہندو مسلمان - ہر تہہ - سوتا روپا سب نوں سامنے رکھ کے کوٹادی چٹکاری
 کہتی اسے - من تے تہی نوں بگاں تے نیکی کرن دا سبق تا اسے - منکھ ماتر دانسان (دی سیوا کرن تے رچ
 رچ کے رہن بئی آکھیا اسے - سادون دے ہہینہ دا ذکر کر دے فرما دے ہن کہ سادون دے ہہینہ دس تے
 چار خوش ہندے ہن - تے چار اوکھت دھت دج پھس جان دے ہن -

نانک سادون جے دستے جو ہنہ اُمانہا ہوئے

ناگاں - سرگاں - مجھیاں - رسیاں گھر دھن ہوئے

پرچار اوکھت دج پھس جان دے ہن - جو یں

نانک سادون جے دستے چو نہہر دھوڑا ہوئے

مکاتیں چٹاں - زرخاناں - چنتی - چاکر ہوئے

ٹھاہری پیراں فقیراں تے جاہل عیساں دی زندیا کر دے ہوئے آکھدے ہن

نہید بلانیا دیدگی پکڑ ڈھنڈ دے یا نہہر!

بھولا دید نہہر - جانیے کرکٹ کھیجے یا نہہر!

اصل کھتری (کھشتری) دی تعریف کر دے ہوئے لکھ دے ہیں

کھتری سو جو کرماں کا ٹوڑا   بن دان کا کوسے سریر

کھیت پھانے بیجے دان   سو کھتری زرگر ہردان

لہ و بوجے کوڑکے   اپنا کبت آپے پاسے

خود کوں منع کر دے ہوئے فراندے ہیں

کمر کٹارا بکڑا   بن کے کا اسوار

گر جو نہ کیجے تانکا   مت سراوے بہار

فراندے ہیں عملاں دی پرکھ رب دے دیوان (دنگاہ) وچ ہو جادے گی۔

نابک بدرا مال کا بھیتر دھریا آن!

کھوئے کھرے پکھین صاحب کے دیوان

انہاں دناں وچ آبر ہندستان تے ہنے کرہ پیاسی۔ اوس دل اشارہ کر دے موئے اکھ دے ہیں

پاپ کی منج سے کابلوں و عایشا   جوی سننگ دان دے لاو!

نہ سساں باہنساں کی گل شکی   آد ہر دھیت شیلان دے لاو!

خون کے سوہے گا دے نابک   رت کا کستہ پائے دے لاو!

انہاں دے شیداں دی سنگار رس۔ شانت رس۔ ادھت رس۔ رور رس تے کرنا رس دے

سوہنے نوئے دے ہیں۔

گر نتھ صاحب منج انہاں دا کلام محلہ دے دے ناں جیٹھ درج اے۔ کیوں جو محلہ ہندی وچ استری

ڈن اکھ دے ہیں۔ نوید صاحبان رب نوں اپنا خصم سائیں تے پ نوں اوس دی استری دھار کے کوتا

آکھی اے۔ تے گرد گرد نتھ درج جس جس گوہر جی نا کلام آیا اے۔ انہاں دے نال محلہ صاحب پیر

گورد واکلام۔ محلہ دے گورد واکلام محلہ ستیہ گوہر واکلام لکھیا اے۔ تے سب نا تخلص یا آپ

نام نامک ای لکھیا اے۔ کلام وچ سانگی بمفالی رس تے محاورہ ہندی ڈھیر اے۔ جیہ منجے کیش نامکا جود

سندا ہو۔ یا نامک دکھیا سب منسار۔ سو سکھی جو نام اوتھار۔

اے سساں بانکا ملے دیوان مے کنگو کنگ۔ پیار

گورو انگرجی

دوبے گدی و نام اُحد۔ چناناں بھیر و۔ ذات و ہی کھڑی۔ ستے دی سرستے منع غیر بندہ و ج سٹند
بکری مطابق سٹند نول ہمایوں بدشاہ دے سکے پیدا ہوئے۔ ۱۵۹۳ء بکری منع گدی نول ستے بٹھئے۔ اب
دے دو پترتے اک دھی سی۔

بب نے سکھ مت دی نہہ رکھن دئی گدی رکھی مرث ایجاد کیئے۔ تے ایس ہولی دانان گدی رکھی دگور دے
منہ توں نلی۔ کبب۔ نالے بادانانک جی دے سفر نالے جنم سرکھی نوں چہ اکتا۔
آب فریاد ۱۴ دے دی عمر پاک ۱۶۰۳ء بکری مطابق ۱۵۵۷ء و نول چہا کر گئے۔ تے اپنی تھار
گدی نے اپنے جیسے گورو امر داس جی نوں بٹھائے۔ آپ دی سمانہ کھنڈر صاحب منع امرت سرنج ہی۔

شاعری

گرتھ صاحب وقت آپ دی بانی سب تھیوں تھٹ اے۔ رنگ و جو اے۔ ہندی تے سدی
دا اثر ڈھیر اے۔ کوتا وچ سادگی۔ عاجزی تے پریت لیشک دی اے۔ نونہ
جس پیارے سول غیہ نہ تس اگے مر چلے
دھرگ جیون ستار تال کے با جھے حنا

جو سرسائیں نانہ نوں سو سر دیکھے ڈار
نانک جس پھر میں بریا نہیں سو پھر لے جار

نال ایانے دوستی ڈٹا روکیوں بتوں
پانی اندہ بیک جیوں تس داتھاں نہ تھوٹ

نات پتارت کرو چنتا تس ہی ہے
جل میں جنت آجائے کتے تنہاں ہی رزئی ہے

مندا کس نوں آکھیے جاں سمجناں صاحب ایک

لے جار۔ بلا۔ ساڑ۔ تھیں تھیں۔ ٹھکانہ۔ جنت جنت۔ مخلوق گم ہائے کے۔ بنا کے۔ بیدا کر کے۔

گورو امر داس جی

یتھے گورو ناں امر داس پیو داناں تیج بھان ذات بختہ۔ اکیر ماوند دے سے ۱۵۸۱ء۔ کارنی
مطابق ۱۵۴۹ء نوں باصر کے ضلع امرت سر دج پیدا ہوئے۔ ۱۶۰۹ء بکرمی نوں کھٹود صاحب گورو گوبند
سینے۔ تے ۱۵۴۳ء مطابق ۱۶۳۱ء بکرمی نوں گوشتدوال ضلع امرت سر چانا کر گئے۔ آپ دے دو پترے
رو دھیاں سن۔

آپ دی بابا ناک جی دی بہن تے جے۔ تے ربی اکتاتے پریم سبانی برس۔ شرانک۔ اور موڈ بال نے
اوہو رنگ اسے۔

دکھاوے لمی ق تے جبر کے مرن یاں ستی ہو جان لے برہ دی چوٹ نال سہک سہک کے مرن دا
نری دسیا اسے۔

سٹیاں او نہ اکھیں جو مر دھیاں گات بہن

سٹیاں سے ای ناک جو پرست چوٹ مرن

چنگے برہمن دی تعریف کر دے موئے نکھدے ہن۔

سو برہمن بھدا۔ کھپے جو نہ بھگے برہمن دھارا!

اگے جات نہ بچے سائیں دسے نہ مار

کلام ناکھ ہو نہ نو نہ

نانک کنٹ نہ جانشے سے کیوں گ جلائے

جھوٹے چوئے ناکا۔ کوچ سوئے

یہ من چنیل دس نہ آدے

دیکھ روگ سنتاپ اڑے سنے سبانی بانی

گورو رامداس

نام رامداس تخلص نانک پیرواناں ہری رام ذات سوڈھی اکبر بادشاہ دے دیسے ۱۵۹۱ بکری
مطابق ۱۵۳۸ء فول چوہنے منڈی لاہور دج پیدا ہوئے۔ تھے گورو رامداس جی دیہتری بھائی نال دیاہے
گئے۔ ۱۶۲۸ء بکری فول گورو گدی تے بیٹھے۔

۱۶۳۹ء بکری فول آپ نے شہر امرت سرودی نوں سرینا درکھی تے ایتھے اک تھاپڑایا۔ ۱۶۴۰ء شہر
پہلوں گھنہ رامداس دی نگری نیر امرت سرودے نام نال مشہور ہویا۔
آپ جہتالی دے دی عمر پانچ کے ۱۶۴۸ء بکری مطابق ۱۵۸۸ء فول گوتمند وال ضلع امرت سرودے
مقام تے کوچ کر گئے۔

دنگ ادوہو بابا نانک والا۔ نغیرانہ کلام۔ شہاں دج مٹھاس تے ٹھنڈک۔
کلام رامنوہ سے

پررتیٹے میدے ٹوٹیں میرے پیارے چا ترک بوند جویں
من سیتل ہو آ میرے پیارے انبر بوند پیارے
تہ برہوں جگادے میرے پیارے خیدن پوے کوہی
ہر جمن لدھا میرے پیارے نانک گورو دے

یاں سے

چڑھ چیت بسنت میرے پیارے پھل رنے
ہر با جھڑویں میرے پیارے آٹھن دھوڑے
نہ آس اڈینی میرے پیارے دو یلی سبھتے
گورو نانک دیکھ دھسی میرے پیارے جیول اتھتے

لے رڑے۔ دنگے ہوئے لے سیتل ٹھنڈا

گورو ارجن دیو

نام ارجی تخلص نانک ذات سوڑھی چوتھے گورو راداس دسے پتر جہاگیر بادشاہ دسے ڈھلے سے
 ۱۶۱۰ء بکری مطابق ۱۵۷۵ء نوں گویند وال ضلع امرتسر ج پیدیا ہوئے۔ ۱۶۲۸ء بکری نوں اٹھارہ ورے دی عمر
 وچ گوردی تے بیٹے تے زمانی دسے دی عمر پانچ ۱۶۵۳ء بکری مطابق ۱۶۱۸ء نوں لاہور وچ کوچ کر گئے
 تے شاہی قلعہ لاہور دے کول ڈیرہ صاحب آپ دی سادھی بنی۔

آپ نے سکھ پن্থ نوں باقاعدہ چلان واسطے غذا نہ یا دسوندہ تاملن مادسواں جیتھدا مصل کرن دی
 رسم جاری کیتی جس نال آپ نوں ڈھیر آمدن ہون لگ پئی۔ تے گورو گرنٹھ نوں باقاعدہ کتابی شکل دی بنی
 آپ نے پہلے گورو صاحبان دے کلام نوں جمع کرنا شروع کیتا غیر پہلے آپ نے ایک چھوٹی کتاب سکھ مانی
 لکھی۔ تے پھر اک تبزود (چھیلدا سی) لکے آپ اُدے اند بیٹھ کے دادی سرگود صاحبان دا کلام بول دے
 جاندے تے بھائی گوداس باہر بیٹھ کے لکھدے جاندے۔ ایس طرح دہناں گورو گرنٹھ صاحب نوں ترتیب
 دتا۔ گودال دے کلام تے پہچان نئی مولا۔ مٹھ دے دتا۔ دیس نوں چھٹ بادا فرید۔ کبیر۔ رامانند۔ سوساں
 میراں باکی۔ دھنا وغیرہ دامنیا کی کلام راج کیتا۔ آپ دی ڈھیر سارے خشوک کیتے۔ لکھے آپ نے
 گورو راداس دے کلام وچ ایک منہ (دیار صاحب) بنایا تے اوسدی نیہن (اٹ) حضرت میاں بہر
 صاحب لاہوری کولوں رکھوائی۔ (اد منہ) (دیار صاحب) بعد وچ سکھاں نا تیرتھ بنیا۔

خیال باں نانک نانک بہہ رنگی۔ بولی ہندی۔ پودی بی تے پنجابی مدتی لے۔ پودی بلیکھت دانو نہ
 کوٹ دان اشنانگ اک سو: جن پوزتے اچونٹ نانک ہر ہو چا مرب پاپ نیچتے

ہندی ملی پودی دانو نہ

ایندھن کیتو سیکھنا بھوری دیتم بھائے
 من دسینڈو سیج شوہ نانک سہیے ڈکھ ااپتے

۱۔ پوتر پھل لئی کئی تیرتھ اشنان تے دان کیتے جاندے ہن۔ پوتر پڑا (دب نا) نام بیاں ہی پاپ جھڑے ہن۔

۲۔ بہت سارا باہن اکھا کر کے تھوٹکی۔ جیسی آگ الا یاں بھابٹر بل دلائے ایسے طرح من دگا دسے رب ناں لیاں لکھ دھو جاسے۔

کوٹ اکھا سٹ نکس جوڑے مرت ہر ناؤں!
 من چندے پھل پائیے ہر کے گڑ گھاؤں!
 جنم مرن بجئے بیٹے پھل سج بھاؤں!
 پورٹ ہوڑے لکھیا ہر چہرں سماؤں
 کر گر پا پر بھ راکھ لیو ناکت مل جاؤں
 اہناں دے شلوکاں نہ جگ گیاں دی سہے تے فلسفہ دی۔ پیو دی تے دیراگ دی۔ چنڈا بندی
 دے نوڑے دی ڈھیریں۔ پر رنگا تے دھارنی اہ گونہ صاحبان والی اے۔

کلام واحد نمونہ

جیسے رین پروا دہنے اٹھ چیں سیں پر بھات
 کیا توں آتا گرہست سیوں سب پھلاں کی باغات

پڑی چوکی پوہ پھٹی۔ رنگن بہت ترنگ!

کھنڈ دکانڈے بے لہاں گھٹاں سانویں توں!
 توں جڑا میں اپنے۔ لہاں سہ سجن مول!

میرا من بچے گوہر شقایاں۔ پاپ کرے چا ترک کی نیامیں

توں کاہے ٹوڑے پرانیاں گدھ راکھے سرخینار	جن پیدائش تو کیا سوئی دے اڈھار
جن اپائی میدنی سوئی کردا سار	گھٹ گھٹ انک دلاں کا سچا پندروکار
کبت قیم نہ جانیے دڈا بے پروا	کر بندے توں بندگی چھر گھٹ میں ساہ
توں سمرتھ اکتھ اگوچر جیوں پنڈتیری راس	رحم تیری سکھ پایا سدا ناکت کی ارداس

لے گناہ۔ لے پھے جنم دا گناہ پرانیاں۔ انسان گت ادھار۔ حوصلہ نہ گھٹ۔ مینہ لہ ارداس۔ نذر

دمودر واس دمود

نام دمودر واس تخلص دے تھو ذات اردنہ گکلی۔ جھنگ نار بن مال جنم لڑھی راج سے سے۔ وفات
اکبر سے عہد درج۔

سرور چوڑی پس نے اس نول پٹاری لکھی اسے۔ پند اور پٹاری نہیں سی۔ ہٹوانیہ سی تے چوڑک دے
پنڈ بھی کدا سی۔ اس سے عام طہارتے قال۔ تانسی۔ بامہ تے پٹاری ای چار دین پٹھے بندے سن۔ ہو
سکدا اسے یہ بوکاں دے چھی پتر لکھ پڑو جھڈ دا ہوز سے۔ تے دک اس نول اردنہ کھتری ہون کر کے ہاں
یا حال تے کہہ نہ سکدے ہون ایس لئی پٹاری آکھ جھڈ سے ہون۔ جوں لوک آج کل ہر چٹ کپڑے نول
”بابو“ آکھدے ہن تے رچوڑ پٹل نے اس تے بھیکھا کھا ہا ہوسے۔

دمودر اپنی بابت خود لکھ: ”اے سکھ میں بدھیں تے انا کہ بیہا ساں۔ ایویں اڈتیا ہویا جی بھینا چوڑک
مے پنڈ آگیا۔ اس تے اس دی وڈی گندی (ہیر دی مال) نے مینول بہت دلا سا دتا۔ میری مدد کیتی تے
مینول اپنے پنڈ درج تھی کھلواتی۔

اپنے من وچ مصلحت کیتی بہہ کے اتھائیں جا لیں!
دیکھ دمنہ خوشی جیئی! ہتال چوڑی چس لیں!

تاؤں دمودر ذات گکلی آیا سیک سیالیں!
ڈریا و بچہ چوڑک دے و ہڑے جتے سیال ابد لیں!

نیر لکھدا اے

اور تھے کیتا رہن دمودر اہ وستی خوش آئی !
 چو چاک بہوں دلا سا کیتا تاں دلیگری لابی
 دمودر اکھدا اے کہ ہیر دا تیتہ پیری اکھاں ساہمنے ہو یا ستے جو بکھ میں اکھیں نہ بکھیا سو لکھیا اہ
 بار بار اکھدا اے۔

آکھ دمودر میں اکھیں ڈٹھا جو سر سیٹی نیسے آئی

آکھ دمودر میں اکھیں ڈٹھا لگی ہوں لڑائی !

آکھ دمودر میں اکھیں ڈٹھا جو سب کو ک کھوئی

”آکھ دمودر اکھیں ڈٹھا“ تے ادس نے بڑا ندر دتا اے۔ تے اہ ادس دا نکیہ کلام ل گیا اے۔
 دمودر نے ایس نے ای بس نہیں کہتی۔ سگوں بیان نوں سچا ثابت کرن لئی کھوں کے آکھ اے۔
 اکھیں ڈٹھا تیتہ کیتا میں تاں لگی نہ کوئی شوق شوق اٹھی اے سینڈی تاں ل لکھائی
 اسان مونیوں الیا اد ہو جو کچھ نظر ہو ای آکھ دمودر کر کے نقہ جوئے سب کوئی
 دمودر نے اپنی کتاب راج اکبر بادشاہ دی تھاں تھاں صفت کہتی اے۔ جس توں اہ ہا پد لے
 کہ ادس اہ کتاب اکبر راج دے ٹھلے سے لکھی۔

پادشاہی جو اکبر سندی دن دن چڑھے سوانے

آکھ دمودر دے ایساں شہروں باہر آئے

پراہیں دے تال دمودر نے ایہ شعر لکھ کے بڑی گنجلی پادتی

پندہ سوانتری آہا سمت بکرم رلے ہیر نے رانجھا ہوئے کٹھے جیڑے رب چکائے

اکبر بادشاہ سواتیلاں سال دی عمر دے ۱۵۵۶ء مطابق ۱۶۱۱ء بکرم نوں راج گدی تے
 بیٹھا۔ تے اُنجا دے راج کر کے ۱۶۰۵ء یا ۱۶۱۲ء بکرم دے راج فیت ہو گیا۔ ایس تے اکثر نے اہ سمجھا
 کہ اہ کاتب دی بھل اے۔ پندہ سوانتری دی تھاں ”سوانتری“ چا پیدا سی۔ پراہ ”پندہ
 سوانترہ“ کتاب دی لکھت دا سال نہیں سی۔ سگوں اہ سال سی جدہ رانجھا ہیر نوں کھڑیاں چوں
 کڈھ کے کوٹ قبوے لے آیا۔ تے انھوں مدلی راجے نے ادس نوں ہیر دی بانہ پھڑا کے قیتے دا

ہیرہ کی تعریف کر دیاں مویاں ادس نے ہیرنوں حمد اکھن لئی کیا سوہنے انگ درتے ہی۔

حوراں دی ذات سیالیں آہن - انہر پاڑن خساکی ہریاں !

مید اکھاتین - پٹ بندھائین - نفلن جہنال دے گریاں !

پند دیوڈس نے ہیرنوں حور اکو کے ادس نوں چھڑا لا جوتی : جھوٹی موٹی دا بوتا نہیں بدایا
سگوں اک بڑی بلوان بہاند نے شہنی بتایا اسے۔

دیتور کہند اسے نور خاں چد ہڑدی ایں ہیری رٹھدی دیدھرا گئی - ہیرنے لڈن نوں دے دتی -

نور خاں دے دے بعد سے آئے تے ہیری دیکھ کے منگن گئے - ہیرا کر گئی - ہیری دین توں اکر کرتا -

نور خاں ۳۶۰ کھوڑ چڑھے سوارے کے آگیا - لڈن قوم دا طاح - لشکر دیکھ کے کتب اٹھیا - تے اکھن دج

دے کٹک پرانے دیتے رن جلیسی ناہیں بھائی ویر سدا اس ویلے مت دہڑلین تیں تائیں

ہیرے نکر اجیہا سبھے میں گھر دیہندا آہیں

چڑھدی جوانی - اُبلدا ہو، شہنی ہیر لڈن دی کاڑتا تے بڑی چھتھی ہوئی تے

اکھن لگی -

جائے دے مو اکھیت دے اگوں پہلے ٹھہرہاں بھڑنے آئے چاء اسانوں کیونکر ویر سدہاں

دیکھ اساڈا بھڑن ناش کیسی مار کر یہاں

ہیرنوں رن دج دیکھ کے اُہیاں بیلیاں دی آگیاں

جھک تلواریں کڑیاں سبھے ڈھالیں آن بھایاں اکھ دیوڈس دل کڑیاں دا علی علی کڑھایاں

ہیرہ دی اک سہلی مہی نے مقابلہ کرن توں درجیا پرا، اک جیلے جرنیل ناگوں بولی سے

ہوسکدار کھلودے پچھتے لعنت ہے تیں تائیں مرن جیو دے دے لکے دے ہیری رب رنماہیں

مقابلہ مہیا - نور خاں نے ہیرے وار کیتا سے

تاں دھرو میا نوں مصری کڈھی سر میرے دے لائی

کر دی کھائے گئی دل پچھاں اہ تاں سٹ بھائی

نیر میرنے وار کیتا سے

ہیرے دیرے ماری سروا ہی سر نورے دے سٹی

آئی داس نہ گئی گھساویں دھرتی رت درتی

اَدعا دھڑ بنے نہج پھانسا اَدعا ڈھنڈا دھرتی !
 آکھ دتودر کیکن دے جیوں دھوبی سستھن گھتی !

فوز خاں چھٹ دے ہیر دے ہتھوں نہ ٹوٹے ہوں فوں دھوبی دے سستھن گھتے پانی
 نال تشبیہ دینا دتودر دا ای حصہ اے۔

دتودر دے کلام دج باس رس دی بڑا چھوال۔ تو لوں تے سواد لایا اے۔ جوی ایہو دھوبی
 سستھن دی تشبیہ یا کھیریاں تے ناہراں دی ڈرائی دج اہ لکھنا اے

پے سر جیوں بھتی چائی آکھن دی گل ناہیں
 وارث شاہ مقبل تے دتودر دی ہیر دج پلاٹ داتے کجھ ناداں دانر تے اے۔ دتودر نے آکھیا
 اے رانجھے دے جن بھرا طہا ہر۔ ہی تہرتے جیوں سن۔ پر وارث کہندا اے ست بھرا دھوبی نال سن۔ وارث
 ست پتر دھوبیاں تھریاں سن وڈا تھرتے پتر اہ

دتودر رانجھے دے پیو داناں معظّم لکھدا اے تے وارث مریجو
 دتودر ہیر دی ماں داناں کنڈی لکھدا اے تے ناٹ ملی
 دتودر کیدہ فوں مر ۱۰ لکھدا اے تے وارث چاچا۔ دتودر لکھدا اے

اُجے میں کیہہ کیتا تاپا اے میں ہیر کر لیاں
 دتودر آکھدا اے۔ رانجھے دے پیو نے رانجھے دی منگنی یعقوب خاں ڈرائی دی دھوبی نال کیتی
 پر وارث ایسا ذکر نہیں کردا۔

دتودر لکھدا اے سہتی بیوہ (نندھوا) سی تے اوسدی بدستی راموں برہمن نال سی۔ پر وارث شاہ
 لکھدا اے۔ سہتی کنھاری سی تے اوسدی محبت مراد بلوچ نال سی۔

دتودر آکھدا اے جد ہیر دی کڑمائی سیدے نال جیوی اہ، نو دے دی کی سد
 فوور حیاں دی منگنی فینگر عظمت دی رشتہ نالی
 صُورت کمال سنے بے کوئی سالی آتی آتی

پر وارث آکھدا اے ہیر نکاح دپلے سوہنی جوان تے مٹیا رسی
 وارث شاہ آکھدا اے تانہی نے ہیر دا نکاح پڑھیا۔

دودھ کھدا اے

آیا برہمن ریتا کریندا مولی ہتھ اٹھائی

تھاں ۔ کھٹ نہ برہمن دتی ہلو ہلی ہوئی !
زور دی نہ پھنڈائی دیراں لہواں گھن کھوئی
فیر قاضی نکاح پڑھیا

تہنئی کہے سن دھیا ہیرے کیل کریں جے کوئی
پتھیاں کتھوں باجھ دیلی تید غمر دی ہوئی
دودھ کھدا اے رانجھا ہیرنوں مدلی راجے کوہوں گھن کے لئے دیس دے دینے) دل پہلا
یہ نے ایزر ہیرے رہیا۔ پرنارث قہقہے دا انت رانج کر دیا اے کہ اوہ دندوں گھر آگئے۔ تے ہیرے
پاں ہیرنوں نہ ہیرے کے مار دیتا۔ اتے رانجھا غم کھا کے مر گیا۔

زور دی ہیرے کل ۹۹۱ بند ہیں۔ بکھت سادی تے سمات اے۔ بولی ہندی اے۔
نوری تے ملانی بھٹاں: دارلاڈ ہیرا اے۔ کوتاٹھی۔ سوادلی تے رس بھری اے۔ بھٹاں دی چون تے
بڑاں: ورنی اے۔ تنگاریس دے نال ہیرس تے ہاس رس بڑے چھدے۔ پھدے تے شوہا
دے ہن۔ تشہاں۔ استعارے محارے تے ہیرا نکار بڑے۔ چھوڑیں مگوں درتے ہن۔
... نے اپنے نقشے وٹ "اکھ دودھ راکھیں ڈٹھا" نوں اخیر تک نبھایا اے۔ جے اوس اہ کیا۔ کہ
اکھیں ڈٹھانے کہنا میں تاں گئی نہ کوئی
اساں موہنوں الا یا اہوچہ کچھ نظر پوی
تے ایس کھیں نوں نہ جان سنی شروع قول اخیر تک "اکھ دودھ راکھیں ڈٹھا" واپس کدھرے نہیں چھڑا
جدا رانجھا ہیرنوں زناک پوچھ چوں کڈھ ڈیا۔ کھڑے مگر بچے۔ وٹے دے اُنہاں دی تاہراں نال لڑائی
ہوئی۔ دودھ کھدا اے۔ میں دی ایس ویلے کول کھڑاں۔

تاؤں دودھ میں چھپ کھوتا جتے چوی بڑے تے اک کاہی
تہنئی نے ہیر کھدا کے کھڑاں نوں دتی دودھ کھدا اے میں ایس ویلے دی کول ساں
اکھ دودھ کھڑاں ڈٹھا جو سر سلیٹھ دے آئی
فیر جد ہیر رانجھے نوں ٹی۔ اہ کوٹ قبوے نوں ترے کوہ ترے تے پنج ہیرے۔ دودھ کھدا میں
وہلے دی نال ساں

جے کوہ ترے گئے اگیرے اسیں بھی تالے آہے

شاہ حسین

نام تے تخلص حسین یو دا نام شیخ عثمان قوم ڈوہڑی راجپوت۔ لاہور دے دینک جسم ۶۴۵ء
مطابق ۵۳۹ھ وراثت جمادی الثانی ۱۰۵۹ھ مطابق ۱۶۵۹ء

۱۶ سال ددرازہ لاہور دے اندر جنم یں۔ اپناں دے دادا کلجس رائے ہندو سن۔ اہ نیرند شاہ
تعلق دے سے مسلمان ہوئے۔ اہ قوم دے ڈوہڑی راجپوت سن۔ سر ڈنڈل، بٹمن، ہونے لکھیا اے۔
کر ڈوہڑی جٹ دی ہن تے راجپوت دی مصنف راجپوت گوہن دا بیان اے۔ کہ ڈوہڑی راجپوت
پنوار خاندان دی لڑی ہن۔ اپناں دا اصل گڑھ سیسی ضلع قنن اے تے حواں، بٹنڈی، لاہور، سلیم
دے کڈے کڈے آباد ہن۔

سے دا پھیر اپناں دے باپ شیخ عثمان نے مدنی کمان لئی تھوار چھڈ کے کھڑی دن مشرق لئی
تے جلاہیاں دا کم کرن لگے۔ شاہ حسین لکھ دے ہن۔

ناڈن حسنا تے ذات بدیا گایاں دیندیاں، نیاں دایاں

اپناں دناں دے ۱۰ سال دے نازے دی ڈوہڑی مسیت درج مولوی ابو بکر بچیاں نوں پڑھاندے
سن شیخ عثمان نے آپ نوں ادبے قرآن مجید حفظ کرن لئی داخل کرا دتا۔ اہ دس دے دے سن کہ
اپناں ۸۔۱۰ پارے حفظ کرے۔ اپناں دناں درج مولوی صاحب نوں ملن لئی ایک صوفی درویش شیخ
بہلول دریا لئی آئے۔ اہ پنیوٹ ضلع جٹک دے دھن واسے اک دلی اللہ بزرگ سن۔ دیر واسے راوی
اپناں دناں درج شاہد دی تھاں شاہی قلعہ دے نیڑے وگدا سی (جمنیوں ہن تہا دریا کھندے مہا)
شیخ بہلول نے حسین نوں ادبیتوں دینو لئی پانی دا لوٹا بھر کے لیان لئی فرمایا۔ اہ جھٹے سے اکر
دی بھولی بھالی صیرت چھٹ سپنے درج اہ خدمت تے بنی لگن دیکھ کے شاہ بہلول بول آتے
بڑا پیار آیا۔ آپ نے شاہ حسین نوں پیار کیتا۔ کھوچھو کے پھرک مارے دے دانی۔ جس دا ترہ
ہو یا کہ آپ نا ذہن کھل گیا سبے تھوڑے دناں درج ای آپ نے سارا قرآن مجید حفظ دکن کر یں۔
اوس دے بعد مجدد مصنان دا مہینہ آیا۔ نماز تراویح پڑھاں ہویاں حسین نے سارا قرآن مجید سنا دتا۔

شیخ بہلول جاندے ہوئے آپ نول حضرت داتا گنج بخشؒ سے مزار تے باقاعدہ حاضری دین دی ہدایت کر گئے سن۔ سواہنہاں ادیس تے پورا عمل کیتا۔ تے داتا دے دربار دی حاضری۔ عبادت تے ریاضت نول اپنا معمول بنایا۔

شاہ حسین نے نزدیک جیتی دے پہلے کٹھن عبادت تے ریاضت کیتی۔ نول نول روزہ رکھدے رات ساری قرآن مجید پڑھدے رہندے۔ فیروزہ معمول بنایا۔ کہ ساری رات رادی (بٹھے دیا) دے کندے قرآن مجید پڑھدے رہندے۔ بہلول داتا گنج بخشؒ دے مزار دی لاگوں مسیت سج آہندے۔ تے ایچے فجر دی نماز جماعت نال پڑھدے تے دن چڑھے تک وظیفہ کردے۔ غیر عصر توں مغرب تک منہ وظیفہ مغرب توں مشاد تک نفل تے عشا توں صبح دی نماز تک قرآن مجید دادور۔

جیتی دے دی عمر چ لاہور دے اک مشہور تے عالم نامی بزرگ شیخ سعد اللہ کولوں تفسیر وارک سبقاً سبقاً پڑھدے سن کہ اہ ایت آئی : وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ اُستاد نے کہا : ”دُنیا اک کھیل کڈ دے سوا کچھ نہیں“ تے آپ اُتے اک مجذوبی کیفیت طاری ہو گئی۔ سچ دے کڈ دے کتب توں باہر آ گئے۔ تے فیروزہ داتا گنج بخشؒ دے کیتا۔

آپ دے روحانی مُرشد شیخ بہلول نول جد ایس حرکت عالم ہويا۔ اہ لاہور آئے۔ تے آپ نول حکم دتا۔ نماز پڑھو تے نماز وچ قرآن مجید سُناؤ۔

مُرشد دے حکم مطابق جد اہ قرآن مجید پڑھدے ہوئے ایس ایت تے آئے : اَللّٰهُ شَرِّكَ لَا يَصُدُّكَ ۔ کیہہ اساں نہیں کھوہل یتا تیرا سینہ ؟ تے کھڑ بکھڑا کے جس پئے۔ تے نماز توڑ دئی۔ فیروزہ حسین دی زندگی دے باقی ستائی سال ایسے مجذوبیت تے جذب و شکر دے عالم وچ گزردے گئے۔

بعض مؤرخ کہندے ہن کہ اُہنہاں داڑھی سُنادتی۔ شراب دی مراحی پھڑٹتی۔ گان بجن مایاں دے ٹوٹے وچ جازے۔ آتے راگ رنگ ناچ گانے دیاں محفل دا دیوا بن گئے۔

ایسے مجذوبیت دی لور وچ اک ناری رادی قول جازے سن۔ کہ اُہنہاں شاہرے دے رُخ اک سوہنا سجیلا تے اُگھل باہن سُٹا مادھو گھوڑے تے جاند اُکھیا۔ اہ دیکھیاں سار پھٹر ہو گئے تے اُہر اچھا کردیاں مویاں رادی پار (شاہرہ) اُہرے گھر تک پہنچ گئے۔ تے اُتھے مادھو دا پیار

جتنی مٹی عشق دی دھوتی رُمادتی۔ مادھو نوں دی حسین نال اُنس ہو گیا۔ مادھو دے ماسے تے ہونے والے
اس گل تے چستھے ہوئے۔ پر عشق نہ چھوڑے ذات صفات۔

دوہاں دا پیار۔ مایاں۔ لواحقاں تے سملی دیاں تھاں بٹھاں توں اگے لنگھ گیا۔ مے دے زوہی رکن
بک ہو گئے۔ حسین ہن نرا حسین نہ رہیا سگوں مادھو لال حسین ہو گیا۔

مجاز دی منزل طے کرن دے بعد حقیقت دی پوڑی چڑھن مٹی حسین نے دنیا دا خیال پوری طرح
بھٹ کے فیر کر دیو پ دھار لیا۔ حسین بھانویں مجذوبیت، مستی تے جذبہ دے عالم وچ رہندے سن۔
پہاں ہاں دے زہر و ریاضت دی چڑھا کھنڈ چکی سی۔ اکبر بادشاہ جڈا ہو راجہ اس نے آپ لوں
دیدار مٹی اپنے دربار وچ بلایا۔ تحقیقات چستی وچ لکھیا اسے۔ کہ جڈا، جو کھی ڈھونڈو جڈا دے بعد
بھٹ کے دربار وچ مے جائے گئے۔ اس دے اہ عجیب انداز وچ سن۔ وار مٹی ہوئی تے شراب
دی سراجی ہتھ وچ پھڑی ہوئی۔

حسین نے اہ روپ کیوں دھار یا شاید اس مٹی کہ مجذوبیت دے عالم وچ اُنہاں نوں اپنے تن
بدن دی سُرّت نہیں سس۔ یا اس مٹی کہ لوک اُنہاں دے اس غیر شرع انداز تے لعنت طاعت کرن تے
لوہاں دی لعن طعن اُنہاں دے نفس دی ہاکی تے صفائی دا موجب ہونے لے۔

اوزنگ زیب عالمگیر دے صوفی بھراؤ اشکوار نے اپنی لکھت "منظومات" وچ شاہ حسین دے مٹی اُتر
تے کر مٹی ہون دا ذکر کیا اسے۔ اکبر بادشاہ دے پتر جہانگیر نے جیہڑا اس دے اہ شہزادہ کی اک درباری
منشی بہار خاں نوں حسین دا روزنامہ لکھن تے لکایا۔ تے اس روزنامے دا نام بہار یہ رکھ گیا۔

شیخ طیب سرہندی آکھدے ہن۔ جیہڑا آدمی اُنہاں کول مرید ہون مٹی جانے۔ اس نوں آکھدے
وار مٹی مناتے ٹھوٹھی (شراب) پیا۔ جے اہ من لیندا تے مرید کر لیندے نہیں تے موڈ دیندے۔

مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی لکھدے ہن۔ اک داری میں حاضر ہو پاتے مرید ہون مٹی عرض کرتا۔ اُنہاں اکوں
آکھیا۔ طاں جی کیوں مینوں بلوئیانا پامندے اہ۔ میرا منتر ٹھانیلا تے نہیں چڑھرا۔ کتاب معارج الولاہیت وچ
لکھیا اسے۔ کہ شیخ حسین کرامتی فیر سن۔ تے تعویذ دعا کر کے سن۔ کتاب خزینۃ الدیاد وچ دی اُنہاں نے
کرامتی فیر ہون دا ذکر کیاں ہویاں کچھ واقعے بیان کیتے کئے ہن جو یہ۔

اک عارفی کے خربوزے دیچن واسے نے آپ نوں کہا۔ میں ذرا کم بھ رہیا ہاں سبیں خربوزیاں

دی راہی لڑ۔ انہاں سوکھ لایا۔ ٹکے ٹکے خریدنا مال پتر کہند۔ برمن کو اس دیلے جنہاں جنہاں آپ کوں
خوبز سے خریدے، انہاں دے کھڑے تر ہو پئے۔

شیخ عبدالکیم سیالکوٹی کھودے ہی۔ اک دوری انہاں کوں اک آدمی آیا۔ تے آکھن لگا کہ میں فلان
صورت تے مر رہیا ہاں۔ پر او ہڑے ہنس لگو حکدی۔ آپ نے فرمایا۔ کجھ دن اُدھے پنڈرہ سے نام داجا پ
کر۔ اس انج ای کیتا۔ تے عورت آپ عاشق سے تدبیر میں آنگی۔

مادھو دے ماپے برہادر اشنان نئی عمارت بن سک۔ انہاں مادھو نوں مال بٹھا۔ بادشاہ حسین اُپری
بدائی اک گھڑی مٹی سما۔ نہیں سی سکرسے سناں مادھو نوں کہیا۔ توں انہاں نوں برہادر سے اسیں آپ
تینوں پنچا دیاں گے۔ مادھو اہسن کے چپ کر رہیا۔ او چھ گئے۔ اک دن مادھو نوں اداس دیکھ کے
کہیا۔ مادھو میرے پیراں تے پیر رکھ تے اکھاں بٹ۔ مادھو نے انج ای کیتا کہ اُو اپنے مال
وچہ مال برہادر وچ اشنان کر رہیا اے۔ کجھ چر کچپل کہیا۔ ہن اکھ کھول دے۔ بدادس نے اکھ کھولی
تے او اپنے مرشد کوں ری سی۔ برہادر مادھو دے ماپے راہیں آے۔ انہاں کہیا اشنان وسیے مادھو سیالکوٹی
سی۔ اس سارے مال اشنان کیتا۔ مادھو اہ کراست دیکھ کے مسلمان ہو گیا تے پھر شاہ حسین سے تدبیر لگا رہیا۔

شاہ حسین نے قریباً چھتی دسے پہلے کھن زبرد ریاضت تے آخری ۲۷ دسے مستی تے جذب
دسکر دے عالم وچ گذرے۔ تے ۶۳ دسے دی عمر پاکے سن ۱۵۹۹ء وچ فوت ہوئے۔
پہلے سادی دے کندے دفن کیتے گئے۔ جدوادی نے اپنا رخ پھیریا تے ادھتوں لے جاکے باغبان پور
شالار باغ دے نیڑے دفن کیتے گئے۔ آپ دے مزار تے ہر سال سید لگدا اسے تے رات نوں چرائی
ہندی اے۔

سکھ راج سکے ایتھے بسنت تے مید لگدا سی۔ ہاما جہ شیر سنگھ بڑے شاہی ٹھاٹھ تے پریم اتساہ مال
ایتھے آندے۔ ۲۰ بجے شاہی سیاری تلے چوں نکلی۔ ہاما جہ بسنتی پب بند کے ہاتھی تے سوار چلیس
وچ بندے۔ رستے وچ روپے تے چاندی دیاں ٹکیاں سوٹ کر دے جاندے۔ نیڑے آکے پاپا
ہر جاندے۔ قبر تے بسنتی ریشمی اچھاڑ چاڑ دے۔ رات راگ رنگنی محفل لگاندے۔ دیپ لکرائے
تے مڑکے ایسے طرح روپے تے ٹکیاں دی سوٹ کر دے۔ داپہا قلعے ول چلے جاندے۔

مادھو مال ۱۵۹۳ء وچ پیدا ہوا حسین دے مرل بعد ۲۵ دسے سجادہ نشین رہیا۔ تے ۱۵۹۵ء
وچ چلا کر گیا۔ مادھو کجھ ریاضت وچ ان ساکھ دی وچ وچ بھرتی ہو کے دکن چلا گیا۔ برہادر نے داپہا بلایا۔

تے مران بعد مرشد دے کول ہی دفن کیتا گیا۔

شاہ حسین دیار نکھیاں ۱۳۱۳ اکافیاں ملدیاں ہن۔ راہتاں پول اک کافی مٹری گوہر گر نند دی کھاری
بیڑ وچ درج لے۔

کافی دے لفظی معنی ہن پوری یا مکمل۔ آئندہ راج مخلص بہجربانی۔ چند اس تے فریب داس لے کافی
نول راگنی یا راگ دی اک قسم آکھیا اے۔

موسیقی یا راگ دریا راگ دے سہیں پورے جوہن تے ہی اس سکے شاہ حسین نور جیال راگ کچھ
لکھیاں۔ ٹھمری داورا خیال د فیروز دے بولاں نول مہندی دی تھاں پنجابی مچ پیش لیت جاسے۔ سو، ہنہل
مختلف راگن راگنیاں دے، کایاں نکھیاں۔ جوہن پی بولی مچ پہلی تے پھل کر شمش تے مان ہوگ مڑا
ہن۔ انہاں دی بولی مچ رس مچ مٹھاس تے رانی ٹی اے انہاں دے تصنیف وچ اچ خیالی
اے۔ رہنیت اے۔ عاجزی۔ انکساری نو مینا تے محبت۔ سہن اسے۔ اخلاقی اسے لے فلسفہ اے۔
انہاں اپنی کیسے دی کافی مچ شرب۔ راگ راگ۔ تھیں شاہ واکر ہا مٹھیا پس ہیں کت۔ سٹوں
داوریدہ نکوں آکھیا اے۔ راگنیاں مٹھیاں تے نانی اے۔ تباد۔ سب مال سٹار۔ دیوتا سٹار
زہن سب نانی ہن۔ سولے مٹھے رب سچے مال پیار۔ کام دیو بڑی مٹھیاں۔ پکیزگی تے رس اے۔
انہاں مٹھیاں ہی مجازی توں کم ہیں اسے۔ مٹھیاں مٹھیاں۔ دواں مٹھیاں۔ سٹوں مٹھیاں۔ سٹوں مٹھیاں
مٹھیاں تے مٹھیاں توں لے مٹھیاں (جسے) مٹھیاں (جسے) مٹھیاں (جسے) مٹھیاں (جسے) مٹھیاں (جسے)
کریڈا۔ سکھی۔ گاک۔ دواں لکے جیون دے مٹھیاں مٹھیاں توں انہاں راہیں انہاں گک۔ سے۔ مہند مٹھیاں
دے مٹھیاں لے مٹھیاں مٹھیاں توں وی کم ہیں اسے۔ انہاں اپنی بولی مچ مٹھیاں۔ لاہو۔ ہی تے پٹھیاں
بولی تے مٹھیاں مٹھیاں لے مٹھیاں مٹھیاں لکھتے ہن۔ سارے کلام وچ کدھرے شراب مٹھیاں پیلے
فانام یا مٹھیاں مٹھیاں توں کم نہیں یا۔ بولی مٹھیاں مٹھیاں سوہنی تے۔ سارے کلام وچ کدھرے شراب مٹھیاں پیلے
جا پدے ہن تے دل مٹھیاں مٹھیاں لکھتے ہن۔ انہاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں
جی دیوتا ایم۔ اسے لے مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں

ساکھن دے مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں
اس مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں

کدھر کدھر مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں
مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں مٹھیاں

اس دم دا اندیکہ بھرا سا رہن سہا یئیں رات
وچھڑے تن من ٹھہر نہ میلا جیوں ترمہ ستے پات

پیارے لال کیا جردات دم وا
کوڑی دُنیا کوڑا پسا جیوں موتی شبنم وا

سہم فرائی تے ترا ویہندا دنت و باندا
راہ دُنیا دو چار دہاڑے دیکھ دیاں لکھ باندا

کالے پٹ نہ چٹھے سفیدی کھل نہ پھیندے جٹے
شاہ حسین شہادت پائیں جو مرن متراں دے اگے

گھر دی اک دوسے بہان مسافر سا اتناں رہن جانی
کوٹیاں دے سکھار سنیں دے اکھیں دوسے ناہی

مپیوڑ نکیر پکڑ جلیسی کو کہیں دا ناہی
کے حسین فقیر مٹاں ہر دم ساہیں ساہیں

رہا میرے حال دا محرم توں
اندھ توں باہر توں دم دم دھ توں

جناں اسیں مویوں نگہ پیائے

بھلا ہویا گڑھ منہاں کھابدا اسیں بہن بھنا توں جھٹیا سے

ڈھنڈ پڑا لی کشیاں نکلی اسیں سرور ماہیں دھو تیا سے

کے حسین فقیر ساہیں دا اسیں چمن ٹپ نکلیا سے

(کافی ۲۰ - راگ دھو گندھاری)

فیں اسیں آٹھ اٹا ہاں گڈی

نوں تار ووتر گڈی دی اسیں لے کے ہاں اڈی

ساہن دے ہتھ ڈور اساڈی میں ساہن دی گڈی

اس مپے نور بھوتا اسیں جد جائے پوسیں مع گڈی

کے حسین فقیر ساہیں دا سبھ دینا جاندی گڈی (کافی ۲۱ - راگ ماہی)

جہنم اگر بار بار دے اٹھنے کے ہو یا نہ دے اٹھنے کے ہو۔ اگر بار بار دے اٹھنے کے ہو تو جہنم کے شہر
نہیں۔ اٹھنے کے ہو۔ یہاں سے تھوڑے عرصے کے بعد دوبارہ جہنم کے شہر کے ہو۔ اگر بار بار دے اٹھنے کے ہو تو جہنم کے شہر
نہیں۔ اگر بار بار دے اٹھنے کے ہو تو جہنم کے شہر کے ہو۔ اگر بار بار دے اٹھنے کے ہو تو جہنم کے شہر کے ہو۔ اگر بار بار دے اٹھنے کے ہو تو جہنم کے شہر کے ہو۔

ایک ناری رینڈل کوال اک آدمی اسے عظام بدن سڑھ کر لے گیا۔ اس نے ایک چمکی میں رہنے لگا۔
اُس نے سُننے پہ متا مویا سی۔ اس سے بڑھ چڑھا گئے۔ وہ حال دیکھ کر اس لپٹا جے میں جاسے تھے جس رک
ابھیہ و نصیفہ نہ جس دیاں نہ روزہ شب دونوں نہ پیکٹ مل جا۔ دن اک سے ارہ روتا۔ تے کہیں میں رشتہ
عبادت نول نجات نہیں بنانا چاہندا۔ پھر ان سب پر آجی او نصیفہ سا کھٹو سا نول آرام ہو جائے ہو پئے او نہ
سُتے۔ میاں موراخی نصیفہ بہف مسوک زج اسد نکر کردے موتے کھد سے ہن۔

کبریا کے عبادت ہو کر سب کو میرے واسطے
اتنی عمر گزشتہ ہو کر رفتی و سبب بخوندا
خلق تو انفع جیسی۔ انکری کے عبادت ہو کر
میں نے مشرک رہے ہیں یا پڑھیا نہ نمرود
بزرگی بکون کراں نہ مسجد سے اور یا بکوندا
خلق تو انفع جیسی۔ انکری کے عبادت ہو کر

ای ہیئت کہتی۔ انہاں دست ایک پستر فہر محمدی ابنان وانگ بڑے عالم فاعمل سن۔ ابنان اپنی کوتاہی میں
 دی خدمت واکم برساتے خوش راہیں نقد بڑے سکیاں فوں سوکھے تے سٹھے لفظاں درج بیان کیت۔ ستران
 وچ عربی۔ فلدسی تے ہندی بڑے لفظ و حلدے درتے ہیں۔ پنجابی نردول نہیں پر زبان سٹھری تے جال اتھنہ۔
 پوٹھو ہاری تے ہندی لہولی بڑے لفظ وی موجہ ہیں۔

انہاں نقد بڑے سکیاں تے بارہ دست لکھے چہرے بارہ انواع بڑے ناں تے اکٹھے چھبے۔ پروفیسر
 محمد شیرانی اپنی لکھت ”پنجاب میں اردو“ دے مساتے لکھدے ہیں کہ عہدی نے ستران درج رسالہ
 مہنگا لکھیا۔ بارہ انواع نو طرز دیاں ملدیاں ہیں۔ اک بڑا ذکر قاضی فضل حق نے کیتا ہے۔ اہ ایس
 فوں پیدائی بارہ انواع اک بڑے ہیں۔ ادب شاہ دے شامل ہیں۔

رسالہ ہندی لکھت ۱۹۱۵ء تحفۃ الفتحہ دست ۱۵۰ نسخہ فرائض لکھت ۱۹۱۵ء۔ خلاصہ معاملات
 ۱۹۱۵ء انواع علوم دست ۱۵۰ نسخہ خیرالاشقیں ۱۹۱۵ء۔ فرائض شرح سرائی ۱۹۱۵ء
 خیرالاشقیں خیرالاشقیں ۱۹۱۵ء۔ رسالہ نقد ہندی ۱۹۱۵ء حصار الایمان۔

دوسری بارہ انواع عربی کتب فاضل حاجی پراغ دین سراج الدین لاہوری چھپی ہوئی اسے جس واقعہ
 بارہ دست لکھدے تے اپنی لکھت پریم کہانی سے لکھتے دتے اسے۔ اہ بڑے مطابق رائج اسے۔

(۱) تحفۃ الفتحہ (۲) نسخہ فرائض (۳) خلاصہ معاملات (۴) انواع علوم (۵) ستران الہی (۶) خیرالاشقیں
 (۷) فرائض شرح سراجی (۸) خیرالاشقیں محمد (۹) حصار الایمان اول (۱۰) حصار الایمان حصہ دوم (۱۱)
 حمدیشنا (۱۲) تحفۃ دوم مؤلفہ مولوی محمد شفیع۔ بس انواع بنا حاشیہ (مشرح) حافظ محمد صاحب رکن
 لکھو کے مستند احوال آفرت نے لکھیا اسے۔ بانیادہ سنگھ جی رسالہ ہندی فوں عہدی دی لکھت نہیں
 منوسے تے اہ لکھدے ہیں۔

سراڈے خیال درج مولوی عبداللہ یال بارہ انواع ادبی بن جہاں دی شرح و نقد محمد نے لکھی ہے۔
 اہ ساریاں کتاباں چالی ہتالی دھیاں درج لکھاں گیاں ہیں (پریم کہانی سے)

پرتاجنی فضل حق پروفیسر محمد شیرانی دی تحقیق فوں سچ مے بڑے ہوئے اکھدے ہیں

مولوی عبداللہ عہدی دے بارہ انواع کئی داری چھپ چکے نیں۔ ناں فوں تے رائج بارہ انواع نیں
 پرہیں اصل وچ کل یاراں۔ کیوں جو اصل کتاب نہ ملے مولوی محمد شفیع وار سالہ تحفۃ دوم ناں راکھ
 پرہے کیئے گئے ہیں۔ کیہا اہ گواچی بارہویں کتاب ایہ رسالہ ہندی نہیں؟ شاعر دا مخلص دی عہدی اسے مولانا

ویاں مدجیاں کتاباں نال ایس کتاب دا انداز دی لکھا اے۔ جنہاں دا بناسنگار دی اکو جیہا اے۔ پھر طرز
دی پنجابی اے۔ ایس لئی اہ من لینا کوئی ہدکھا نہیں جے رسالہ ہندی دی مولانا عبد اللہ عبدی لاہوری دا
لکھیا ہو یا اے تے ہے دی افواج دے سلسلے دی۔ بارہویں گواچی ہو کی کتاب۔ (رسالہ پنجابی مہار
نائل پور ہندی سلسلہ ۱۹۳۷ء)

مولانا عبدی نے اپنا کتاباں دے اخیر وچ لکھت سال دنا ذکر کر چھڑیا اے جوہ۔ رسالہ افواج۔
اسلام اے اخیر وچ لکھدے ہن۔

عامی جمع دعا دا کرے۔ منسا خدا۔

عامی آکھے مومنناں رب رکھ ایمان بقا

بملا کچھ چتا بیدر حیاں ماہ اتے در فسم

بجرت بعد پچھاں توں اہ رسالہ تم

سایسے خیالی مطابق رسالہ ہندی اپناں ری ای لکھت اے۔ رسالہ ہندی ۱۹۹۷ء دی لکھت اے
تے ایس دے بعد رسالہ تحفہ الفقہ اے۔ جیہا ۱۹۹۷ء دی لکھت اے۔ تے ایس طرح اٹھائی درجے بعد
کے کوئی دی لکھت دا اٹھا کوئی اجنبیا نہیں۔ ایس توں سوا آپ دی اک ہر کتاب "ذرائع مابوہ الگ جیہی
ہو کی طری اے۔ جیہڑی واضح دی اے۔ تے ایس وچ دی فقہ دے مسئلے بیان کیتے گئے ہن۔ بھر توں وڈا
مسجد کچھ اگو اے۔ "بابوہ" دا لفظ اپناں مہی دا نہ تہا، اے۔ رانج جا پدا اے۔ کہ اوس کے نوک "بابوہ" اے
لفظ توں مانع ہو چکے سں۔ تے اہ کے یاس۔ دندار سلم و عقل دے پڑے۔ لکھتے تے جتنے جوڑیں بعد
نوں بابوہ کندے سنج۔ یہ ذرائع ایچ حاجت نماز دے سر بیٹھ لکھدے ہن۔

داجب سب نماز دے بابوہ کہے۔ ہن

امدا کر! کھنا دنت احرام یقتیں!

کارن لغز سستان یتراں نول بھی جان

پڑھنا کل رکعت نول ایہی فرض قرآن

کلام دا موند

افواج طوم چول سے

جو پچھاں رکھن لیاں شیطان گھناے نوڑن

جو کرن آزاراں تیاں باس کھیندے گئے

مٹھ نول چھوڑیاں ہ پڑیاں جنہاں کھدا تیاں

اہ شرمندے قیامت ہو سں اٹھدے حضور

اہ تھئے مخالفت نال شریعت رکھیہ سچے پٹے

سنت اس را حکم اے ترک کیتی رستیاں

حکیم درویش

نام حکیم درویش - شاہ جہاں دسے مہد درج پنڈ کیلاش کریم ہوں نام نکھاس والہ - ضلع کوجراتوالہ
 وقت سنہ ۱۲۰۰ فوں جنم یا - طب یونانی تے آیور ویدک حکمت دے جانوں - بڑے ماہر تے علم ذات
 اپنے پنڈ دا ذکر کردے لکھتے ہن سہ

جب درویش حکیم بچھ دے راز تہ گڑھ کیڑتس سیہ شیراز!
 گڑھ کیلاش کی ایسی گہمت بولن سانجھ جھوٹ نہیں ریتا
 حکیم صاحب دی اک لکھت پیراں سکھ ہدی اسے - ایس دانکھت سال ۱۲۰۰
 سنہ بکرم اسے - لکھ دے ہن سہ

سمت پوٹن دیکھ کر لکھیا گھنے کھیر واری شاہ جہاں کی حکم بوسٹ بیر
 اک ہزار چھیا سنہ سی جو کا! ستاراں صومار سواں سمت دکرم را
 رانی دی حکیمی واقعی بدسے اک واقعہ بیان کیتا کیا اسے - اک واری شاہ جہاں دے گھر گیا
 رانیاں جوں کسے دی چھاتی (مٹے) تے پھوڑا جو گیا - حکیمان ویدال بہتیر سے علاج کیتے - پر کوئی دھ
 دار نہ - پوہیا - انہاں فوں بلایا - پردے دی کھن پابندی ہون کر کے انہاں اک باریک چٹ دار دھکم
 منکوا یا - اک سرارانی دی بانہ نے ناڑی ٹول بھیا تے دو جو سرا اپنے ہتھ نہج سے لے کے ناڑی کاسے جوہ
 علامتوں دیکھیاں تے بچھ لگان لئی کہیا - پھر رانی ٹی - کئی - انہاں کمرے دج باریک سوار کے (بھید کے
 رانی فوں ایس فوں گذار یا - نیراوس راکھ درج پیراں دسے نشن دتھ ایک تیز تے باریک فٹہ رکھ کے رانی
 فوں کہیا - بڑی احتیاط نال مڑ دی پیریں انہاں تہاں دسے نشن تے مڑھاتے - رانی جھوڑ کے اپنے کمرے
 دج چنچی - تے نشن نکل نال پچھو لگ تہاں تے جیوں جیوں خوں و گیا - چھاتی فوں آرامہا گیا -

لار کنھیا لال مصنف تاریخ لاہور نے اہ واقعہ حکیم درویش دی تھان حکیم صاحب لالہ لالہ جیانی مسووف نے
 لاہور دا لکھیا اسے -

اردو لکھناں خالق مارا۔۔ شادی آو دا رنگ چڑھیا جو یا اے۔ لکھ دے بن

شادی حکمت و پ پچھانا
تار و حکمت کیا بیانا !

نفس نشہ خنق (تاریخی پچھان) سر لیکھ بیٹ لکھ دے بن س

اس کے پچھے ناڑی چال
رکھ دے بید بچاویں کال !

مینڈک کون پت کی کون
با بھول پنڈت پوچھے کون
بول بارے لکھ دے بن س

پاچھے ناڑی دیکھے موت
بہا بید دا ایہو موت

پیلا ہرن بے جودے موت
کوب پتا کا بوجھو موت

شام ہرن بے بوجھو بھائی
رکت رکت میں بیتو بھائی

ستیا بڑی اسلیکم جو گ
رکھ دے زید پچھانی روگ

حکیم درویش بایرمیتہ نفس پانی ناری دا شاعری۔ اس نے سنہ ۱۹۵۷ء کی ناری دے

دانتہ میرا ہن دے نام بیٹ نام کتاب اے۔ اہ لکھ دے بن س

دے ویب کلاس نام آغا
کو دھ مزار آل دلاسا

ہر پوہم مشترک ازیں پیش
تیا پسر حکیم درویش

کلاس نال دے حکیم درویش توں سوالا ہور دے اک حود حکیم درویش۔ ہی حودے سن۔ اس نال دے پوہان

میدان ہر بخش منی عورت ستیہ نغونہا عزت حکیم درویش سی۔ اہتاں سنہ ۱۹۵۷ء کی کتاب درویش دے بی بی تعز

دے لکھی لے۔ اہ گوہر افواہ لے حکیم درویش توں پونے دو سو دے بعد ہوئے سن۔ زمناں دے بولی

سے مطابق کوئی سنہری لے زول ہے۔

دیناں لے زخم لے دے دے نامت دا لکھ دے بن س

اچن چیت جوا دی لکھ دے کسے زول آل
زند جو گئی ادس زول ہو سی درد سبھان

گلزار تاکہ کچھ لے دے دے مٹھا تیل دلا
دو تن ماری ادس زول آپر دیہہ بھنا

ہرد ہر مل زول رلا تے کسے لاکھیں بائیں با
اے بھی اسدیں دے زول زخم آپر دے دے دے

سے سوچ پوچھے کچھ ایس زول کرتوں اہ
مردہ سنگ پھورے ہیر گٹھ داکھ دے

پتلی طرح گھوما یکے بے کسے زول آل
زخم دور ہو جاوے سی ہو سی خیر سبھانی

کوی جلیقن

نام جلیقن قوم سندھو جٹ۔ پنڈ جڈانہ۔ منیع امرت سر دے وسنیک۔ بہا نگیر بادشاہ دے۔ منج وچ جنم یا
تے شاہجہاں دے سے ۱۶۵۷ء نوں چنانا دیا۔ وہی گکا ہی واکم کرد اسی۔ درویشی خیال تے نیسا بسعاد اسی۔ گہ و صاب
دایو ک سی۔ نامی منیع امرت سرتوں دکھن والی ہ کوہ پرے کو منیع دھال نوشہرہ تحصیل ترستارن وچ ایس دا گوردوارہ موجود
اے۔ بشر میکائف اپنی لکھت دی سکھ بیچن "جلد ۴" دے صفحہ ۱۲۷ تے لکھدے بن جلیقن تے امدی و ویشی راکی نے سری گورد
ہر گو بندے چرمیں لگ کے معرفت دا جام پتیا۔ ڈاکٹر موہن سنگھ جی ایم۔ اے پنجابی۔ ماست دا، تاس وچ جلیقن دی ۱۶۳
ساکھیاں تے ۴۴ بشن پتیاں دا ذکر کیتے ہن۔ پر جلیقن دی جو کوتا گوربت پریس امرت سرتے چھاپی۔ اس وچ ۲۹۲ ساکھیاں
تے ۴۴ بشن پتے ہن جلیقن دے کلام وچ دو ہتھے۔ بشن پتے تے ساکھیاں ای ہن۔

جلیقن دی شاعری ٹھیسہ پنجابی اے۔ پر ایس وچ برص بھاشا۔ پورب ہندی تے بکتے بکتے عربی فارسی دا زلا ضرور
اے۔ کلام وچ سادگاری۔ انات۔ بس ڈھیر اے۔ کلام دا نمونہ :-

نئے بُندیان نکلے چاسے دڈے ہوئی دایا   بُدھے ہو کے ماہ پھیری۔ ب دا اکا ہتھالہ پیا
وڈا کیسکر وڈھ کے تپ مال بسایا   آپتے تپے جہ کے ٹھاہ ٹھاہ و بسایا؛

رُکھاں دیاں چپ مایاں جلیقن واجب مال
ساری عمر جپیندیاں اک تے کھٹھا دیاں

روٹی یا آن دانا، اے اک بندہ

آن دوہئی آن لاٹا آن دا ویا سارا

آن موٹا آن گاڑھا آن موعے آن ہتے   جلیقن جس گھر پکے نہ کوئی روئے نہ کوئی ہتے

کھائے لکھتے پینے پٹ   ابد اکیہ کرے جلیقن جٹ

پیتاں نوں نے گیاں ٹوٹاں دیاں نوں نے کئے ہر۔   بُدھا بھٹی ایں بیٹھے جیوں نہ لائے

نعت خان جان

نعت خان سے مل کر دیکھو دیوان نعت خان ترہ پوان را چوت ساکن فتح پور دگر ہنم
 سے ایک دہائی کا بچہ

ابتداء سے دو تیسے را چہ کم چند ن بٹا دیں رجبہ دانی شمار تے اول سے آئے دو لکے سی او مسواں
 دیوانی میں دیوانی رہیاب جس قول تو مہر خانی کورت پہلی دیواناں سے دیوان الف خاں
 دیوانی سے دیوانی جہاں دست دیتا دھیر حیدر را الف خاں دایچیا پنجاب مال لدا سی دی
 دیوانی سے دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی
 دیوانی سے دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی
 دیوانی سے دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی
 دیوانی سے دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی
 دیوانی سے دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی

یہی جلاویں سے نہ کہ نہیں پایا
 سوتی جیتے جان کو جس اوڑ خدا یا

نعت خان سے دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی
 دیوانی سے دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی

چار چاک نو کھنڈ دیچ فردالی آنا
 فی دھر دھپا الف خاں ٹمہ چہا مان

کیسی دھرتی مار کے تینیاں مل لیتی
 کھدی خاں دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی دیوانی

1. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.

یہ دیکھ کر میری ہنسی بڑھ گئی۔

ابچن دیو دے درکن دی ہے۔
 جھراوی توں پار لنگھے۔ مرزا صاحبان دے عشق دا چرچا نوں نوں سی۔ اپناں مرزا صاحبان دی وار لکھی
 جیڑی ڈھائییاں مریاں دے تہہ چڑھی۔ تے عشق مشک و اتھروں کھنڈ گئی۔ اینگی جا چا اے کہ کوئی نے صاحبان
 دی لکھ تہہ پائی اے۔ بیوں جو بر خور دار نے لکھا۔

جائزتا پیروی گورستے ہانا پتر سیاہ   اگوں پہلے منہ چڑا بولیا کا گامسلانی جا
 اہ سس کے کان بر خور دایہ کوں گیا تے فیر حافظہ بے خور داسنے اہ قصہ لکھیا۔

محمد سیف الملک دین محمد سے ہوا ہے
چھری چھری میں آکھی نہیں ہو رہی سو تجھی
میاں احمد یار یوسف زمینا دین محمد سے ہوا ہے۔

یاد رہے کہ اس زمانے میں سوشل سسٹم پر جمل کرنا جسٹوں پنہاں پیراں دی تھا پنہاں کنڈیز دست دھرن
 یس محدودے آکھن تے قاضی فصل حق پیو زوں پیو سٹھرا لکھدے ہی (دیکھو پنجابی دربار جولائی ۱۹۲۹ء)
 پر بار واجدہ شگد جی (پریم لسانی عہد) بارہ نہیں مندے۔ آہ آکھدے ہی پیو سٹھرا اک ہند دسی۔ تے جوری۔

کام دانو نہ پہلو اک پنڈ دے کھوہ ماکر کر دے ہوئے لکھ دے بن سے
 کاخن بدھا تکلا تکلے بدھا ترسیر
 کبیاں مڈھ دستریاں جیوں بادشاہ مڈھ وزیر
 کتا بہت بہت کر رہیا جیوں دروچ کھنڈا فقیر
 بنڈاں گیشن گیشن بھر بھر ڈھن رتیر

صاحبان دے دیاہ دی گل ہندی اسے تے صاحبان کر موں باہن دا ترلا کہہ کے اوس نواں مرزے فل بھیجی اے
 توں سک کر موں باہنساں کدی نہ آویں کام
 ہتھاں دیاں دیاں چوڑیاں تینوں گل دا دیواں انعام
 جڈ لک جیہے گی صاحبان منے گی تیرا احسان
 گھوڑی دیاں تیرے چڑھن توں سنے کاٹھی لے لگا
 جھوٹا دیں دودھ پین توں ہل دیں زمین انعام
 چوتھے توں دیہ دیوں نے پھیر کھنڈا گلی کن

ہندی صاحبان دے دیاہ دی چل تھیں پنالا

کہوں: اکوٹ کتوں برلا پستی دیاں سسنا
 گھر منسے دے پور استری سنی او بڑی بڑا
 جھڈ دے پرانے بٹ دی دوستی توں کتوں کل
 صاحبان: اکوٹ صاحبان بول دی منہ تیرے سواہ
 خیر ہو جائے میرے باپ توں تینوں شہنشاہین اجاڑ
 گھنی آن میں تیری پوتری پگیا دیں رن بہت
 کہوں: او گل سچے کے گھبراہتے آکھن لگا
 چامیاں توں داپیڈا کون آوے کون جا
 سونجی اتے سونجی پی دیوے دیوے اوہ وڈ
 کھ ویت لائے دوستی ہائے عشق کس!
 ماراں چپڑ غصب دی دیراں عقتل گوا
 خبر ہو جائے دیر شیر توں تینوں کرسو آ مار
 گوا لپری کھوے باپاں تینوں بھگے سوانہ

دورا لکا انیم دامسب دی عقل نکالنے ناں
 دوشی راتیں اٹھ کے ٹیوں لکھراں دی براہ
 بد گنہ میرا بخش نے صاحبان جتے تھیں وقتے جا
 یں اں بھولا غریب اں میری رکھو سولیا دی لاج
 اخیر کہوں: باہن صاحبان دا سنیسا لے کے جاندا لے تے مرزے توں کہندا اسے
 میں بھیجا صاحبان دا آگیا تو جیستی ہوتیار

مرزا تیار ہو کے آن گدا لے تے ماں دج دی اسے۔ کندی اسے

بڑے سیالاں دے سالاں بڑی سیالاں می داء
 کڈھ لکیر کھانڈیاں میرے تھلے تیل نہ پا
 بڑیاں سیالاں دیاں عورتاں جاڈو لیندیاں پا
 رن دی خاطر چلیاں آویں حسان گنرا

مرزا آکر دینا اسے ۵

لدا لہ لہو نے گئی غار صبر سے وہی دہی
جے دوسرے پر لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

بچنے بھایا ۵

چڑھ کر نہ خوں نرس پر پھیل دینا مست

لکھنا زان و رستی خوں جہاں دنیاست

نرس لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

جس گھر لہ لہ دوستی مول نہ جیتے لت

لکھیں بچہ نہ آمدنی ۵

پلو مرزا دی گھڑی ایت لکھنا اسے ۵

شم بکی دے کھڑک سے جوں آہن پین و دہان

دوم پنی لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

ماجھا بیڑی دہج میر دے پٹنگ تے شا کر میر آلہ ایسے طارح و زرا میر دے کھڑک شاہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

صاحبان جیوتوں کچھ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

چہرے والا نیمو لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

مرزا پھل گلاب و امیر لہ لہ لہ لہ لہ

صاحبان لہ

ماڑی تیری لہ

جے کھر نہیں سی تیرے باپ نے منگ لیا وندوں ہور

مرزا حوصلہ دینا اسے تے آکھنا اسے ۵

کن لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

دیکھ کے ماڑی تیر لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

پلوں لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

تہجی ماراں جوڑ کے جیہک لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

شاعر قسے دہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

بہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

مرزا مارا ملک الموت داکھ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

وہج تہراں دے کھپ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

اد قسہ پلو شاہ مرزا جیہک لہ لہ لہ لہ لہ لہ لہ

پُر اس سے بدشگوار رس و اکھڑا چھڑ کے شانت رس واپہ پھڑپھڑیا۔ تے مذہبی قہقہے کتاباں لکھنیاں شمع
کیاں۔ تے ایس سمیں اک بیکس نواب جعفر خاں دے آکھن تے قہقہہ یوسف زینجادی لکھیا۔

سمتی پتوں تے مرزا صاحبان واکھت رنگ بڑیل دا مچل نا اے۔ سمی پتوں وچ شاعر نے اپنا
تخلص مدینہ حیات ای دیتا اے۔ پر مرزا صاحبان وچ "بہ خوردار" دتی دیتا اے۔

سمتی پتوں تے مرزا صاحبان تول بددہنوں دے ڈھیر سائے نرہی قہقہے کتاباں لکھیاں جواہر
"نور العلوم۔ بحر العلوم۔ منہج العلوم۔ مفتاح الفتی۔ نقد اجال۔ نجات المسایین۔ ان سائے۔ رسالہ ناز
سی حرقی۔ قہقہہ کھیتی۔ مفرح السادات۔ تنبیہ القسیدین۔ مفتاح السعادت۔ میزان شریعت۔ مہج۔ المہج۔
سراج العالماں۔ ترجمہ قصیدہ نوریہ۔ خرائض ہندی۔ قہقہہ یوسف زینجادی۔

ایہاں دی سوچی (تاریخ) تاحی فضل حق نے اپنے اک بکھر وچ دتی اے۔ اے بکھرے جن کو اسب
کتاباں میرے کول موجود ہیں۔ تے اسناں زماناں اُنہاں "نور بخوردار" لکھیا اے۔ (دیکھو پنجابی وراثت پیر
فیض کھیتی دے نام بازار مٹی چھپیا اے۔ اک چوں شعراں دے نام ہی نظر اے۔ الدنیا مزرعۃ الآخرة
دی تفسیر اے۔ اہل بازار شاعر اے ۵

جیہاں اس دے نیچے کوئی تہا ہی چل پارے
بھیکے ہوئے تیرے تائیں بولے تے کھو دے

دنیا کھیتی آخر سمی نور حضرت فرما دے
جے توں اس نور نال محبت جیس آج دیا دے

تے آخری شعرا اے ۵

برکت کلے پاک بنی دی اُمت دا چھٹکا

دست بدی تے کر تکیہ حافظہ بخوردار

ایہ مذہبی قہقہے کتاباں مسئلہ توں مسئلہ سبھی دی لکھت ہیں۔ قہقہہ یوسف زینجادی لکھت
جیہو اک بیکس نواب جعفر خاں دے کہن تے لکھیا۔ تے اوس جو کھا انعام دتا آپ لکھ دے ہن۔

جاں توے سال بڑے اتے کامل گزے سائے

قہقہہ چوڑ مرتب کیتا بخوردار چار سائے

ساں اہ ہار مرتب ہویا عالمگیر زمانے

میں نیاں نئے ناں پروتے چن چن دے ریکانے

نہا ہر باطن لاشی سچے جاں اہ ہد حیا سنیا

نواب جعفر خاں خزانہ کسبی تاں اہ قہقہہ منیا

جوڑا گھوڑا نقد دیا سورویہ جانیں

اک زمین منابت کیتی بیگمے ست پھپھانیں

قاضی فضل حق لکھ دے ہو۔ اہ نواب جعفر خاں احمد نگ زیب دے وزیر نہیں سن کیوں اہ بخوردار

وچ فوت ہو چکے سم۔ تے ہر دا قہقہہ مسئلہ وچ لکھیا۔ تے انعام پایا۔ (پنجابی دیار ستمبر ۱۹۸۸ء)

برخدار اپنی قوم تے پنڈ بارے مرزا صاحبان وچ اک تھاں کھدے بن سہ

اگوں پہلو منہ چڑا بولیا کاکھ مسلمان جا

جٹ دیری ہو یا جٹ را مانتھ کے سوزار

اس قول صاف جا پدا اے۔ کہ مرزا قتل پہلاں پہلو جٹ ہو یا اے۔ جس مرزا صاحبان واقعتہ کھیاتے

جس وچ صاحبان دست عشق دی نہ نہ کیتی۔ ایس تے صاحبان دی رور نے سغنے وچ حافظ نوں اوس قصے

دا توڑ لکھن لئی کہیا تے مانتھ نے جٹ وچ اس تے جٹ بازی کیتی۔ پر فی خیال آگیا۔ کہ مرے ہوئے

نال بدیا کا ہدا۔ تے یہ لکھ کے ہا میں لکھو کہ

یارو پیو نال ہا بری شرت رنجیل کرین

سستی تے مرزا صاحبان دی بولی ٹیٹھ پنجابی اے۔ ہندی بولی دے نال ہندی دے الفاظ تے

کچھ ملانی دے۔ رچیں دے تے ہن۔ زبان وچ سوز تے تروپ اے۔

سسی دے پتہ آدم جام تے ابدی رانی (استری) بولاوری سیک وچ رہندے ہن۔ شاعر

کھدے سہ

آنگن آدم جام دا روشن تھیوے کیت

اہ سستی کیتی کیتی تے پیور ورن رنت

حافظ جے رب آئے ہر تے تھر کوں کرے

رنت بھریاں نوں کرنا سکھنے غالی پھر بھرے

آدم جام نے پنجویاں دے کہن تے سسی نوں پھرے وچ پا کے رو پڑوتا۔ تے پھر اٹے نہ ہوئی

دے ہتھ دگا سہ

اٹے آندا پنجر کپڑے وچ چھپا

سسی دت اٹکھا چٹکھیا پیور دے سیا

ربا عرشوں تھی پئی یا اہ حور پری

سانوں آہی باند اولاد دی کہریوں بوند پئی

ہو لعل جو اہر مال نہ آتے لیس سنبھال

دھوپ تھیں رنیر اچھیا ہر محبت نال

اٹناں اندر دڑ کے پھو لیا دل وچ رب دھیا

اُسری ڈھکی سمیت دھویاں سُدھ نہ دھیا کا

رنت بدھ ساتھوں دھڑکی گت بدھ نری پئی

اہ بھیمی تیری رہا ساں مسرتے جھل لئی

پر چاؤ ہو یا دل دھویاں دل پر چاؤں بال

دیوئی دھکی نہ پانی ٹھک لکھ کے ڈال

تنبیہاں تے استغاثے سوہنے ورنے جن۔ جوی سے
 واک ڈرب نہ تہا ہں اپنا تھن لکھیاں آوے ردہ نام کھتے داموتی دیکھنے پر ہر کو آکھس توہ
 پنوں بھ انوال بن قید توں چھٹ کے اندر اسے تے راہ نہ ج نوں نیر۔ کید کے آجڑی نوں
 پچھدا اسے۔

پنوں پکھے جانی آجڑی دس اسار رہ گل
 اگوں آجڑی کھندا اسے

سیاں اچی لڑی پستل نکلے لک جواں
 راہ پنوں پنوں نہ مرگئی اسار کھیاں تی جاں
 قہقہے دا انجم ساعر رنج کردا اسے

اوکھے مال الاوے پانی گور و چاء
 او دوزخ جیوے۔ بوٹے مائے آب الا

مرزا صاحبان دا بھرونی اپو اسے۔ ساعر صاحبان سے حسن دی تعریف کردا آکھدا اسے
 صاحبان رنگ بھٹو داہوں جیون ہٹ گن

اسد اندیکم تو دج نہ کل وٹ پون
 اہیاں سر بال دندا جیوے جیواں مہتی لال مہمن

صاحبان نہ تے تہے نہیں گماریں سرگھا کریں
 اہرے پٹ پندان دہل اہداں تے سنگ پلا

اُسے سبتے تے دو دیریاں عاشق ست کرن
 مرزہ دی ماں مرزہ۔ یوں جان توں منع کردی اسے۔

چڑھدے مرزے غاں نوں کول مارے پیوے مست
 لکھیں ہتھ نہ آونہ دی دانشنداں دی بت

بعد مرزا جنگل میں جبر کیا۔ تے بے ہتھیار لبے دسا جو کے مار یا چلیا اس کیا سے
 برا کیتی تی صاحبان مرا ترش نیسوا یی بند

مر جیون بہت محال ہے پرتوں دی جوسیں لڑ

یوسف زینجاندچ ہندی دی تھاں عربی فارسی دے لفظ آگئے ہن۔

حافظ معز الدین

نام معز الدین تخلص حافظ۔ لاہور دے وستیگ مسجد بھراواں لاہور دے امام جہانگیر تے شاہجہان بادشاہ دے دے ہوئے۔

مناکھے (حافظ) سن۔ پر بڑے علم و عقل والے۔ مسیت دی امامت نال دین و نصیحت کر کے تے بالان نول قرآن مجید پڑھ سکے کزاد دے سن۔ شاہجہان دے دے دیر سعد اللہ خان دے بتر لے لاہور دے پتھر والی حویلی بنوائی۔ سعد اللہ خان ایہتھے آئے پتر نول شہر دے۔ مولوی معز الدین نال اُنہاں دی ایہتھے آدن جان نال دے تھی ہوئی تے خان سعد اللہ نے آپ نول قصیدہ امالی دی پنجابی وچ شرح (اُستھا) لکھن دی فرمائش کیتی۔ آپ خود لکھ دے ہن

اس عربی حقین ہندی کیجے
سب سے خلق سوکھے سیجے!
خان سعد اللہ نے فرمایا
قصیدہ شرح امالی اسے

تاں میں راہ تصنیف جو کیتی
بھراواں دنی بیٹھ مسیتی
راہ آسان سوئی میں اُتے
کیتہ کرم نقالی اسے

دوسراں کم مسدیاں یا راں
بعد جمیدت سال شماراں
شہر جمادی الاول مہینہ
تاریخ ستاراں روز پچھانیں
مار آدینہ۔ تم تقیید
وقت دہر زوالی اسے

ہے اُدب پر واہ الہی
نہ اُس یتر دجی نہ کالی
نہ اُس دی کوئی صورت آہی
نہ رب بابا نہ رب مائی
نہ رب خویش بقید کوئی
نہ رب اہل عیالی سے

ستھرا شاہ

ہم ستھرا شاہ تخلص ستھرا۔ گورو ہر گوبند جی دے اسنے سے ۱۶۱۵ء وچ پٹالہ دے اک پٹو وچ پیدا ہويا۔ باوا بدو سنگھ جی لکھ دے ہن۔ جدواہ پیدا ہويا را بدو سے منہ وچ دند سن۔ گھردیاں آفات سمجھ کے باہر سٹ پایا۔ اوتھے اک کٹی اسنے پتیاں نوں لٹی بھٹی سی۔ او دی اُنہاں وچ رل گیا۔ تے کتوریاں دے مال کٹی داغن چنگھ کے پلدا رسیا۔ اک دن گورو ہر گوبند جی ابدھوں سنگھ۔ وہ اچھڑ نظار دیکھ کے آپ دے ن تے اتر ہويا۔ آپ نے سٹھرا نوں انگ ایا تے منہ می تھیاں وچ ملن لئی سوئپ رتا۔ ستھرا بال پن توں بڑا غویا تے شرخ سی۔ ایس بڑی ملی عمر ہوگی۔ تے گورو ہر گوبند توں بے کے گورو گوبند سنگھ تک ہر گورو دے درشن کرن تے اُنہاں دی سنت وچ رہن دی وڈیاٹی حاصل کیتی۔ گورو گوبند سنگھ نے سٹھرا دی خواہش مطابق حکم دتا۔ کہ ہر سکھ سٹھرا دے دیو سیک نون تاناک شاہی دے پیچ دیا کوئے وہ رواج ڈھیر چ رہیا۔ جو کوئی سٹھرا ڈھڑے دجا نہ کہے سکھ پاس جاند او جھٹ گورو جی دے حکم مطابق دد پیسے دیندا۔ وہ رسم ہن دی جاری ہے۔

سٹھرا دی کوتا دچ حولیہ رنگ دی ہے۔ تے تصوف دی۔ شعراں وچ پکیائی۔ بنتر وچ جان۔ تے کلام وچ دس ہے۔ تونہ

آر گنگا پار گنگا دچ میں تے توں !   ہناں میناں ستھریاں تاسیں دے کے دھوں

لوک ڈروں کار نے کیہہ توں بھیگھو بنایا   بڑ آدم ٹکڑا کھا دناں بابا نام سدا یا
جیوں جیوں چڑھن شریاں تیوں تیوں دودھ دا جا   دے دعائیں کھلیاں اگلی گل نہ کا

دھول دچ گھر ٹیٹے لوکی کہن دیاہ   صاحب ایتھ نہ بھیجیو ہويا لکھ سیاہ
جت دن یکھا منیئے گل پتو منہ گھاہ   ستھریا راہوں گھٹیا وڈا تھیاں نوں داہ

بھائی گورداس

بھائی گورداس تیسرے گورداس جی دس بھتیجے۔ ذات بھڈکھتری۔ گویندال (امرت سر)
 ۱۵۵۹ء وفات ۱۶۳۷ء مطابق ۷ ارا سوج سلاسلہ بکرم۔ سنکرت۔ فارسی۔ تے
 ہندی دی تعلیم دیو جی مانسل کبتی۔ شاعر جہاندری۔ اپناں ۳۹ داراں تے ۵۵ کبت سویتے لکھے۔ داراں
 پنجابی دج بن تے کبت سویتے ہندی سچ۔ اپناں اپنی کوتاؤں سکھی بہ چارہئی بڑا کم لیا اے۔ کوتا پچ تہنی
 نعاماں تے بے باں شہاں تہاں بڑے سوتے۔ خواں گورداس دیو نے گرنٹھ صاحب دی لکھتے
 جڑائی واکم آپ توں لیا۔ آپ۔ اے عام دھرتی بڑے سوتے۔ سداں دھرتی اے سداں بھائی
 ڈیڈ ڈیڈ چندی اے۔ محاورے۔ اکھاں تے تہنیاں سوہنیاں دریاں بن۔ نو:

گہڑ دا کھ نہ اہڑے آکھے تھوہ کوڑی !
 بچن بچ نہ جانے آکھے بھوئیں سوڑی
 بولے اے تھوہیے بھیروں سو گوری
 ہنساں نال ٹیٹری کیوں پیہے دوڑی
 سادون دن ہریا وے اک پتے رنڈی
 بے مکھ سکھ نہ دیکھے جیوں چھٹڑ جھوٹی

آپ دے شہراں توں معلوم ہندا اے کہ آپ دا علم تے تجربہ ڈھیر سی۔ لب دے رنگ دسے
 بن۔ اکسے دوجی نال لکے کپہہ کچھ بوجا ندی اے

سوئی تانا۔ انگ سنگ کینا ہوئی !
 سوئی سیے سنگی بھنگار بھدی
 سوئی تانا بھس کر ادھدھ کر بھوئی
 سوئی تانا جت مل تپل او ہوئی
 تانا پارس پر سیاں ہوئی کچھ سوئی
 آپو آپ وندا سنگت گئی کوئی

جیوں لوہڑی پیچ انگلی چندی چھاپ ملی ڈیائی
 لوہڑی گھن پر بوند جیوں یگٹ موتی سپ سہائی

گورو تیغ بہادر

ناویں گورو تیغ بہادر چھیویں گورو ہر بندگی سے سب قول چھوٹے پہن اورنگ زیب بادشاہ سے
 کے امر سرورج سنگھ بکری مطابق سنگھ بکری بدھ موئے۔ سنگھ بکری مطابق سنگھ بکری
 گورو دی تے بنٹھے۔ آپ دست بھرا سوڑی سوڑی مل نے آپ دی مخالفت سرورج کر۔ آپ سنگھ بکری
 اندر پنے منع ہر نیار پور۔ جیسے کہ۔ آپ دے نمایاں (نیش) دھیر مل تے رام۔ اے نے آپ نول دیکھ پچان
 دی پورن کو سس کستی۔ نر آپ جو راسی در سے۔ نر مرستہ دی سے۔ مقام۔ سنگھ بکری مطابق
 سنگھ بکری۔ جی سپید برو سے گئے۔ آپ ان یادگار الگو پتر پور کو نر سنگھ بکری۔

آپ دالہام زیادہ رہندیاں بنائی۔ پوری سے بندگی بولی رچا۔۔۔ خیال بند سکھ نکلے سے
 مطابق ہیں۔ آپ خدا رچا یقین۔ کھدے سن۔ مخلوق نول ر ک۔ کبیڈ سمجھدے سن۔ نے اسے مالک
 دے کن دند۔ آتے لوکاں نول دے۔ کار مہلی غمہلی۔ مری ہریانی قول بھن۔ نول قسیر زور دے رہے۔
 کلام دی دئی مہ

سادھو رچنا رام بنائی

اک بننے اک سترنے اچرت نوجور بنائی
 جہد مان سا بھاکر مانو جیوں شپنا بنائی
 ہمار کرودھ موہ بس۔ نئی ہر مروت سبر آئی !
 جو دے سو سکل بناتے جیوں باد رکی مچائی !
 جو نانک بنک بنایز ہتھیا رہیو رام مرنائی

کہہ نانک ہر بھج متاں جیہ بدھ جن کو بھینکے

جیہ پایا امتا تجی سو تے جیہ اواکس
 کہہ نانک من دے مائے گت برہم نواس

سلطان باہو

نام سلطان باہو۔ پورا نام بازید محمد۔ پنڈت شود کوٹ (جنگ) دے وینک جنہ مشنہ مطابق
 ۱۶۲۹ء وفات ۱۶۹۰ء مطابق جہادی الشانی مشنہ جمعہ دے دلہاں نے نامک پورا (اللہ سے مال) رکھی۔
 جہاد رو دلی تے اٹھ لوک۔ اہمال مارے دروایت اسے کہ پیران پیریاں گول عمر دے پہلے
 درے جدایے ال دا دوجہ چنیدے کن۔ رمضان ماہینہ آیا۔ تے اہمال سا مارا دن دوہ نہ پتیا۔
 اہمال دے والد چنگے زبندار سن۔ جدہ ذرا جوان ہوئے اہمال پیا کر سداں، ہونوں دی
 مزار نے جاسے جدک باہ بھوان۔ یہ سب اہل باہو دے۔
 تیا کن دا حکم کیتا۔ باہ حکم نہ سکے دلی چھ سکے۔ تے عبدالرحمن دہری دے۔
 عربی قاری دی رجویں تعبیم باہی۔ تصدق دے سمندر وچ سوچیاں تاریاں لایاں۔ اسے ایس تمنہ
 دی تے دوچوں جہڑے مونی پاسے۔ اہمال نوں اپنا علمیت تے قابلیت دی ربی ذات تال کھڑ سوار کے پیش
 کیتا۔ اہمال فارسی دار تاکے کو تاج ۴۰ دے قریب کتاباں تصنیف تے لکھیاں جوں :-
 شمس العارفین۔ مفتاح العارفین۔ محکم الفقراء۔ عین الفقراء۔ امیر الکونین۔ دیوان باہو۔ شمل بیدار۔
 گنج الاسرار وغیرہ تے اہلے نال پنجاب دے اہمال و سینگاں نوں جہڑے عربی۔ فارسی۔ بھن دی بدھ
 نہیں رکھدے کن پنجابی بیتاں وچ کچھ خیال پیش کیتے۔
 اہمال دے کلام وچ بھانویں شاہ حسین دالی ٹوک یا عاجزی نے برہ ہنوی۔ پر۔ ہی ٹنگہ دی اچھیدا
 نوں ورساؤن دے باہو نے سادہ پرندہ مارا اطفال وچ نفس نوں مارن تے اپنے من اندھ بھاتی پاوی
 دی پرینا کیتی اسے۔ بولی کنیدری (مرکزی) تے لکھالی اسے۔ تے اس تے ہندی متانی نے فارسی شہدا
 دی پالی پڑھی ہوئی اسے۔
 اپنے بعد چار تینویاں اٹھ پتر تے معرفت ما خزانہ اپنی یادگار چھٹکے۔ یہ حسب نسب
 وٹوں پیران پیر سید عبدالقادر جیلانی رحمت اللہ علیہ دی لڑی چولی سن۔

نورث۔

الف۔ شد چنے دی بوئی مرشد میرے سن لائی ہو
نغمی اثبات واپانی بلیس ہر جائی ہو
ادربوئی مشک مجاہد جاں بچلن پر آئی ہو
رجوے مرشد مال باہر جیں ادربوئی لائی ہو

ج۔ چڑھ چتاں توں کرشنائی ذکر کریدے تارے ہو
شالاسافر کوئی نہ قیسوے تے لکھ جنہاں تے جائے ہو
گلیاں سے وچ پھرین نلنے سداں دے وچ جائے ہو
کماڑن مارا اڈا نہ باہر ایس آپے اڈن مارے ہو

پ۔ پڑھ پڑھ علم تہرا کتاباں عار ہوئے ساسے ہو
اک نکاہے عاشق ویکھ لکھ ہزاراں تارے ہو
اک حرف عشق واپاڑیا جانن چلے پون پیکر ہو
لکھ لکھ گوجے عار ویکھ کسے کہ تھیو نہ د

ع۔ عاشق پڑھن پڑھن مدد بانچ حرف نہوں ہو
لاکھیں نیسے خوں جڈا دا عار ویکھ پاک کیوئی ہو
جیسا ایسا کہ نیت نہ سے او تھے اڑنا اڑن خوں ہو
باہر بیجو نہ تھے تے ہونہ نہ پھر کون خوں ہو

الف۔ اہ تن میرے چشماں ہوئے نیں مرشد دیکھ نہ جاں ہو
ایسیاں دھنیاں میرے آئے ہو بکتے دل تھیاں ہو
دوں دوں دے نہ تھ لکھ تیاں اکرم ہاں اک کجائے ہو
مرشد یہ اویدا رہے باہوئیں لکھ کریدراں تھیاں ہو

ب۔ بے ادباں نہ سارا بے گئے ادباں تھیں دا بنجے ہو
جو مذہم قریب ہے کھیرے آہے کہی نہ ہندے رانجے ہو
جیسے تھیں مٹی دے ہندے کدن نہ ہندے کتبے ہو
خیں دل حضور نہ لکھیا یا ہو وہیں جہاں نہ بنجے ہو

م۔ مذہبیاں ولے دیوانے اچھے اور بان موری ہو
پنڈتاں تے ملوئیاں رولوں غیب چھپکے چھپے ہو
ادباں نہ ان کران بھیسے دند منداں دیاں خوں ہو
باہر میں اتھایاں تھیے جیسے دھواں کسے نہ ہدی ہو

الف اک میرے تے کو دم فیرنی اک دم جسے مارے مردے ہو
 لایا انا تقدیر جان جیترے محرم تاجیں ہرے ہو
 اک دم پچھے جنم نوایا پور بنے گھر گھر دے ہو
 سو کیوں دھکے لکھاون باجو جیترے طالب پتے دے ہو

الف اتن رب سچے دا بھر دوج پاھیرا جھاتی ہو
 شوق وارو یو بال ہنیرے تال لہجے دست کھاتی ہو
 نہ کرنت خواج جھن دی تیرے اندر آب جاتی ہو
 مرن قیس سے لکے یا ہو جہناں حق دی رہ پھاتی ہو

ی۔ یار یکا نہ رلی تینوں بے بہرہ دی باندی لائیں ہو
 نال تصور اسم اقدوسے دم نوں قید لگائیں ہو
 عشق اقدوسے جو مست نہ ہو ہو سدا نہیں ہو
 ذاتے نال جاں ذاتے ریا تہ یا ہو نام سدا نہیں ہو

ج چیز دے پنہاں توں کر رتنائی ذکر کریندے تے ہو
 شاہد مسافر کوئی نہ تھیسے لکھرتاں حق جانیے ہو
 کلیاں دیوچ جھرن منے مولاں دے و نبارے ہو
 تارن مارا ڈانہ باجو سیس آپے اول ہرے ہو

الف اتن رب سچے دا بھر دھڑیا بلخ بہاراں ہو
 روپے ابد روپے قند و پے لا تقد پھاراں ہو
 روپے کوئے چے نھیلے دیپے سجدے دیاں نہاراں ہو
 ہاں مرشد بیا باجو آہ آپے یسی ساراں ہو

ن۔ نال تنلی سٹک نہ کریتے گل نال ات نہ لائے ہو
 کا نال سٹپ ہنس نہ تھیندے تھ مونی چوں چکے ہو
 نوال تے تر بند نہ بندے توڑے توڑنٹے جانیے ہو
 کڑے کھوہ نہ دھکے تھنہ باجو جادو سٹکناں کھنڈ پانیے ہو

ک۔ باب جاکن یک جاک نہ جاکن یک جاک دیاں ہی تے ہو
 کیر ہو یا بے کھو جاک اہ لیند ساہ آپھتے ہو
 باب سٹیاں ہی جادو مل ہتے یک جاک دیاں ہی تے ہو
 میں قرآن تھناں تے باجو جہناں کھوہ پریم دے جتے ہو

توشہ۔ ملک

اہناں دا کچھ ماضی پنجابی دانو نہ دی ملھا اے جویں سے

متر پیاسے نوں حال مریداں دا کھنسا
میرا جی شخیر۔ پیالہ بنگ قلعائیاں دا سہنا
میرا جی رگ رنایاں دا اوڑھن ٹاگ نوں ساں سے رہنا
یار ترے واسا نوں ستر چڑگو بھٹو کھیریاں دا رہنا
تپ دیاں تمیناں دا ہن :-

جاپ۔ اکال اُست۔ گیاں پر بودہ شستر نام مال۔ چوٹی اوتار۔ پچتر نانک۔ جگرتی دی وار۔
دبندی دی وار۔ تریا چترتے کجہ متفق۔ اہناں دے سوا فخر نامہ (فارسی وچ) اے۔ تریا چتر "بابت
شک اے کہ اہناں دے بکھت نہیں۔ تے فخر نامہ نوں پھڈکے باقی بسم گرنہ وچ موجود ہن۔

آپ دی بابت مشہور ہے کہ آپ دے پاس جو بخار دے، کوئی سن۔ جہڑے ہر پاسے دے سن۔ اہناں
داں بے کھٹ کوتا دا ذکر منہاسی۔ اور برتھا کوں (ن ۱۱۱) اچ بھائی مند لال جی۔ ہلکت کبیر دا
پتہ مال تے سٹل۔ بہاری وغیرہ سن۔

نند لال تلمیسی :- شاعر سن جو تیا تھکے کہ دست پر پنجابی دین مند لال ای ہے جویں :-

اک دیا دے ست گور پاسوں میں پیہم راجی ہتی
بھاداسا دے لکھی فقیری سو متک دھر لیتی
پھل غنہ جی ہتی ہ کی مہلتی نہ لیتی
اگوں کچھ پلو نند لال جو ہتی سو ہتی
دو جے کوئی سنگل سن اہناں بند ہی پہاڑی تے پنجابی بولی وچ کوتا بکھی سہا
دا پنجابی وچ تر جردالتھا کیتا۔ اہناں دی دی پہاڑی
پنجابی دی بنگی دیکھ سہو۔

آخند دا واجا زنت و جدا انستہ پور
نہیو بھیکے نوں لنگہ دے نوں دا
نہیو بھیکے نوں لنگہ دے نوں دا
بل چھڈ بلی جب چھپیا پاتال وچ
نہیو نہ دیندی کھی ڈوبیاں نوں اتہی
ایسے طرح اہناں بو بھاں کوں وچ مشہور بھگت کبیر داں دا پتر کمال دی سی۔ اہے کلام دا سواد دی تالی
ای چکھ لہو :-

سمجھ بر جہل کھوچ پیاسے عاشق جو کے سونکی
نہ کھاسو کھاسو کاٹھا چکنا اور سلونا کیا
جمن نین سوں نیند گوانی تیکہ بیف بھونا کیا
پایا ہے تو کرے سادی پائے پے پھر کھونا کیا
کچھ کمال پریم کے مارگ سین و پھر رونا کیا

بہاری لال بہاری

نام بہاری لال تختہ بہاری۔ گوردیہ بند سنگھ جی دے ۱۲ کو یوں چوں سن اکھوں دے س کے کو یوں
سن۔ ایس مارے کوئی آگھ سنگھ نہیں بلدا۔ گوردیہ جی جے بری کو یوں داند کر دیوں جیوں سرزار بہادر بہادر
کاسو سنگھ جی نے اپنی تصنیف مد کوش وچ تے بھائی گہن سنگھ جی اپنی مکھت آریخ حالہ سنگھ جی
کوئی ذکر نہیں کیتا۔ پر سردار تیا سنگھ ایم۔ اے پرنسپل نے اپنی مکھت جو نویں بھائی بھائی تے بھائی بھائی
بھائی دے سنگھ جی نے اپنی تصنیف مکھی دھر چٹکا ریچ سے ڈاکٹر موہن سنگھ جی ایم۔ اے ریچ ڈی نے
اپنی نگریزی مکھت بسٹری آنت بھائی دھر چٹکا ریچ سے ڈاکٹر کرکیتا سے۔

بہاری دے کلام وچ سوڈے بڑا رنگ ڈھیرا سے شعراں وچ کیا نیں۔ روئی تے س اسے۔
کلام نامونہ

عاشق عاشق سمجھ کوئی آکھے بڑی کر دیندے
ملن نئی تے خودی تکر کوئی نہ دے جو جو سے
سروں پرے حسن۔ جو برا سمجھ آئے دے
بھول دے، بھول بہاری کوئی عاشقیت تے

(جو نویں بھائی دت)

ہائے محبت کہی لائی میرے سینے اندر روٹے
انہری بھڑکے میوں بابل تے میوں یہ بلاؤں روٹے
بیوں بیوں دیکھوں باغ ماہی دھیرے اندھ نش جھڑے
ایس بھڑکے دی آتش کو یوں مکل جلتے کاسٹورے

ماں نیں مردی جاواں میرے اٹھن پیل کھے
جس دن دی گھر کھڑے دے آئی سنگھ نہ سستی سیج
برہوں تھری اندر وڈیا جن کیتی رتے رتے
تہاں توں تہریں بہاری جو چاک ساٹے بیجے

من اسرار پون کا گھوڑا اسان گلن تاشے جانا
مٹھا بولن تے نام ارادھن سیتل پان پھورا
گلن اندر اک باغ عجائب چون امرت پھل کھا
من دیاں داگان متھ بہاری تہاں کون لے اسیر

5

— 23 —

رکھی دین اپنے استاد و اذکر کر دے ہوئے مکھڑے ہن۔

مُرشد شاہ ظریف ہے میرا ادا لی حکام دلایت
عین عنایت میں پر ہوئی کھوٹی نظر ہدایت

احمد کوئی

نام تے تختس احمد رنگ زیب بادشاہ دے راج سے ہوئے۔

اہناں دی لکھی میرٹھی اے جس دے ۱۸۳۲ بند ہیں۔ اہیلی ہیرا سے جیہڑی ہنیاں رچ لکھی گئی اچ
جا پدا اے کہ احمد نے میرزا نقشہ ڈویا تے وارث شام نے اُس وچ رنگ بھر کے اوس نوں گس کیتا۔ بعض
تھاں تے خیالت دا آپس نہ چٹا کرادی ہو رہیا اے۔ جویں کوئی احمد لکھ دے ہن۔

میر چشتیاں نال میں مس بھناں تندر جیہڑی سدا اولن کھینا سر

میدوارث شاہ لکھ دے ہن۔

توں پھتیاں نال آہ مس بھناں مدوں دیوار اچي مل گیا سی نہیں

احمد لکھ دے ہن۔

اساں مبرکت تہاں صبر کرن خط لکھ اہناں تہاں سد جلا اے

وارث لکھ دے ہن۔

اساں مبرکت تہاں صبر کرنا مسکم اتاف صیٹ آیا اے

احمد تے وارث دی میرزا چلاٹ گویا اے۔ صرت اخیرے کچھ فرق اے۔ وارث۔ نے زوہار و

مرزا تیا اے۔ پرا احمد نے دھور دانگ اہناں نوں جیہڑیاں جاگدیاں کے پچاڑتے۔ احمد لکھ دے

ڈٹھے حاجیاں کے دے راہ تے رانجھا میرتے نال ای بھجوری

رانجھا راہ دکھائندا۔ حیاں نوں میرزا ڈڈی سنکر جوں جوری

تے ایس دے نال احمد نے بیان نوں مختصر کیا اے۔ پر وارث نے گل نوں تہاں کیتا اے تے رنگ بھریا اے۔

احمد دی زبان کے مطابق سوہنی اے۔ پنجابی ٹیڈی نہیں۔ ہندی۔ عربی۔ فارسی دے لفظ دی موقعے موافقے دیت

لے ہن۔ تے قافیے دا دی کوئی خام خیال نہیں رکھیا۔ جویں گ دے نال ک تے راقافیہ دے آوازے۔

قید زلف زنجیر دی پیا جوگی تیرا کٹھڑا برہاں ہیرا گ میرے

جویں

رنگ زرد تے شک کے کاٹھ ہو یا سونہ جبردا جگر وچ داغ ہیرے

نہ آدمی دے سکے دے تاہیں جنہوں چڑے عشق دانگ میرے
 ترے طلب دیدار دے دیکھنے نول آیا کوہ دانستی جھاک میرے
 قافیہ بندی محافہ بندی تے خیال اُساری سوہنی اے۔ عام طود تے چوکیا بیت لکھے ہن۔ پر کوہرے کدھرے
 مصرعے وودھ دی ہن۔

احمد میر دے نکھت سال دا ذکر کر دے آکھ دے ہن
 سن چار تے ہینہ اور رنگ شاہی تھل میر تے رانجھے دی ہوئی پودی
 اندنگ زیب شہلہ منج تخت تے بیٹھا۔ اس حساب نان احمد نے سلطانہ منج ہیر لکھی تے سید
 وارث شاہ دی میر دے نکھت سال قول ستر پچھتر دے پہلاں دی تصنیف اے۔

کلام دا کچھ نمونہ

رانجھا جوگی ہو کے رنگ پور جاندا اے۔
 نظر باز پھر دا دج کھیڑیاں دے اتے آتیں پادندا جھاتیاں نی
 اک بسدیاں کھیڑ دیاں گاوندیاں نے اک بیٹھیاں چپ چپاتیاں نی
 کوئی ساد لیاں نے کوئی گوریاں لی کوئی تیں کوئی سنگھانیاں نی
 اک بھننے دن انوپ گڑیاں اک سونیاں نے اک داتیاں نی
 اک نظر چھپا کے دیکھ دیاں نے اک ظاہر مار دیاں کاتیاں نی
 اک کدھ گھنگھٹ شرانڈیاں نی اک کھول دیکھانڈیاں جھاتیاں نی
 کوئی ویداہیاں کوئی کدھیاں نے سبھے رنگ بھریاں دس ماتیاں نی
 کدھل آپوں دے رادلا جاہ کدے مل ناتھ نول پچھ دیاں باتیاں نی
 جوگی (رانجھا) اگول آکھدا اے

بھات کھانویں تیں کیہ جانڈیاں جو جوگی اُتراں کھنڈ تھیں آیا ہے
 درد پھول کے یس نول کون بکے سوئی جان دا جس لگایا ہے
 درد پچھ کے کچھ علاج کرے حال تے نول کھدا سنایا ہے
 کھوج ایت گری ساڈا آپیا اسان اپنا گورہ ونجایا ہے

ہنگ تیرے دیہڑے دڑیا تے سہتی چھڑی

نہ عجب سلوک ہے منگنے دہکے ٹکڑے ذین الادناں ہیں
تیرا ڈھنگ نہ ہیں کوئی جو کیا خدا گھر میں دڑے تے بھاتیاں پاؤناں ہیں

نہ بھیکھیا، مکر یا، راوا لہ سے پہلے بس دی لاف ستاؤناں ہیں
چھیل چھیر جیہا تینوں دیکھنی ہاں سوال کرے تے بوبل لاؤناں ہیں

لہاں جوگ لیو، بڑی نظر تیری کیا جو بنے روپ دکناں ہیں
پہلے لاف، دہل پر دہل دی ناول تیرا کھنکھناں ہیں

جمعے نوں کڑیاں دا باغ دل ادناں

روز جمعے دے نہ بنناں ملی نمٹی تے ندی کے جہاں نہ دے نوں
صندس بھیاں دے ال ڈرناں رنگ سدا دے نوں

اک کھٹیاں رک پریناں نے رک کھٹیاں دے سدا دے نوں
اک کھٹیاں دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے نوں

اک کھٹیاں دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے نوں
بے اپنے بے حال بے حال کی جو ہے روپ دکھاوے نوں

راہ باڈیاں نوں دھواں نظر آیا من بھوئے جوں بھونے نوں
وانگ سنگی بھونے دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے نوں

راہ بھیر نوں

پیرا نہ گھی تے آپ ماری میری کئے جوں کہ ان فریاد میرے
تو دل سحر دل نہ کر جان دے جس جہوں ری میں ایت سوار میرے

نال تھاں ایت دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے نوں
میں تے تخت میرے دے دے دے دے دے دے دے دے نوں

دکھت یا نہ جان دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے کھٹیاں دے نوں

حبیب اللہ فقیر

نام حبیب اللہ غفرلہ پندھنہ راجپوت سے ویرنک

یہ شاعر و روزیاں و ام کوئی سے کہے کہ کیا وڈیاں بول توڑاں بپڑا ہاؤس سے دماغ
حیات برکت کی مثال دینا کہ تپا بہ انوار الاثر بھی حد سے جس وجہ ۱۹۰۰ء قریب ہینٹ
میں اور اب ۱۹۰۰ء کی محبت اس۔ اسی وجہ قیامت دور رخ و فیر سے مسئلے بیان کرتے گئے
ہیں کہ یہ صوفیوں کی زبان سے نہ کہ لفظ سے۔ نہ کہ الفاظ چمکے ہیں۔ مگر وہی صاحب

پارہ سینے ہو رہی تیرن نصیب تیار
تم تار پختہ چور ہوئی رہی انسانی ماہ

کھلے کھلے سے کہیں سے کہیں سے
بارش آئی کہ تیرن چھتری سال تمام
کلام دانوڑ

تیار تیرا دم ہے کیجے سب جس بھڑ
ہر دم اس دی بندگی ورج رہیں ستموں
عامی بہرہ بہرہ شاد ہوئی نیک بخت
تس دن لیکھ دینیاں سینے ہوئی سن!
اے دیباڑا حق ہے مت کو شک کرے
چیش قیامت ہو گیا وڈا راہ نشان

پہلاں میں خدا نول بخشش اور اسو
دو بجے میں فرشتے رہے دے مغیران
روز قیامت آؤسی اہ ویشہ ہوئی سخت
مجھے جان مرستی پچھول جیون حق!
کیتے مسئلے آکھ سن روز قیامت دے
لہندہ یاسیوں مڑھ دی سورج باہو کمان

قیامت دیاں ساہیاں ساہیاں سے ہوئے لکھ دے ہیں

بھی اس نول سہل جانس کا ذہن یقین
مذاب قیامت سخت تر جس نول اہ ٹھہرین
فاحش بنیں جو دیکھ لیں چھوڑ دیانت
کر سن ہمو ہدایت وڑھی لیں نہر
محکم محل جو مارٹیاں موٹی فتنہ لگا

کر سن ترک نماز خاص سپر حیات جس
ٹھہر کوڑ باس حقیت جہوڑ ٹھہرین!
ہمو علامت تجھ نول کر سن بہت خیانت
ہمو علامت تجھ نول مساکم قاضی چور
ہمو علامت کر سی اہی کوٹ بنا

سید علی احمد

نام سید علی حبیب الرحمن علی تندر پنڈ چوئڑہ ضلع ملتان۔ ۱۳۹۱ء وفات ۱۳۹۱ء
 گیلانی سید سن بڑا عالم و شمس الملک مولیٰ حیدر دے بزرگ س۔ ہنگامہ زیب عالمگیر تے محرم شاہ
 جے سے بد نکل راج دا سوچ اکھن جھکار رہیا سی۔ ملک وچ آپا دھائی تے سنے سنے راج داساں سی۔
 کھڑے ترک تے بہر ملک دنی جینی تی ختمی دی۔ اہمال دی موت بھرنی کوتاہ پنڈ پڑا میا سنے امدیاں
 خڑے آل تے سو رہبریاں ویشیاں سے بول دے دلاں ڈن ٹھڈک۔ نہ مٹھاس کیتی

انسان دا کلام زیاہ تر تالی ولی دتی اے۔ کسکے کسکے دی دتھ گھٹ اس پر کلام دی رنگینی۔ سونہ
 تڑپ۔ اتر تے ویسی، بد عہ گوہ کرن دی بوڑھنیں موٹ۔ کیوں تو کلام دج سارگی است۔ باب۔ قول دنک
 بحر سو پڑا نہ بچواں اسے۔ راکھی، تھوڑا، ڈھاڑی۔ نہ نچو۔ راکھی کانیوں تے بڑیت گوں کے وکاں
 نوں برہٹ کر دے ہن۔ کے جہاں س کلام دے مہیں پڑاں نہ سہ کنی دے کوتیاں نال بھوبیاں
 بہر دے دے وچ انہاں بیاں بھوبیاں مہر دے نہ ہن۔ انہاں وارنگ جھپے شاہ نلل ملالے۔
 نہ نہ توں جھپے شاہ۔ بہر دے دے وچ انہاں۔ نہ نہ توں جھپے شاہ۔ بہر دے دے وچ انہاں۔
 انہاں دیاں اہمال مہاں سی حرمیاں، سیر پارہ۔ نہ نہ کھیل نیت چھپے طرے ہن۔
 کلام مانوڑ

پہنا اکھن اکھیاں رہن ناہیں کے شہر محبوب دے دستے جی
 (۱) نہ نہ توں جھپے شاہ۔ بہر دے دے وچ انہاں۔ نہ نہ توں جھپے شاہ۔

کچی۔ بہر دے دے وچ انہاں۔ نہ نہ توں جھپے شاہ۔ بہر دے دے وچ انہاں۔
 راج وچ کھوڑے۔ کھے موہنوں مہاں بڑے کھے یار فوں بیت۔ ہتھ جی

انہاں۔ اکھن اکھیاں رہن ناہیں کے شہر محبوب دے دستے جی
 اکھن دے دے وچ انہاں۔ نہ نہ توں جھپے شاہ۔ بہر دے دے وچ انہاں۔

دھت لاسچے فوں دھنیاں نال مویاں مہن جی دا بھیت نہ دسیاں
 علی حیدر۔ نہ نہ توں جھپے شاہ۔ بہر دے دے وچ انہاں۔ نہ نہ توں جھپے شاہ۔

ع عنایت سے دی ہوئے تے، انہوں نے فتنہ سل کر پیدا کیا
تختِ بنارسے تولی انہیں سد کے میر سیال طیندا چا

عشق اسار سے دے چھڑا بن کارن مجھیں دے نال چھڑنیدا چا
۱۱۔ واکم اشد دے حیدر آپے جوڑ جوڑیندا چا

ف نالوں پوانڑی ست میراں ہی تیندا راہ کیسینیاں ہن
اکھ پھر کے ہن بند بوسے کس کو ٹھیں اتوں بیٹیاں ہن
یہ نہ گھڑے ماہل طیندی سن سن جیو دھریٹیاں ہن
عالمیت در آکھیں ڈھولن بول کئی کر کھیرے بیٹیاں ہن
ک۔ پھر بیٹیاں رنگ رتھیاں سسوں پر سزگاریاں ہن
ہن ہن بہ دکھاوے سوس، گھڑیاں حسن مسکول ہن

یک بھیج عین دیہن کارن کر دیاں نت بیٹیاں ہن
اک کو سمجھن کھیاں سدھماں سادماں شہریاں شج و جریاں ہن
شرعیت توں دودھ کے طرعیہ دین پیر دھریاں جویاں کسے ہن سد
کانہ پوہیں رہے بار شپے کھان دھکیٹن تازہ دھندے نی
دیہ مذہب نہیں کال لاشقوں نہ اسبج توڑ جھوٹل پاندے نی

ہوش نہ بھڑن مشور میرے استے اس دج بہت دھکیڑیاں نی
جھان مش دی چوری رنگ لکی اہنیاں چٹیاں چاوراں چیریاں نی

علی ہمد نے اپنی شاعری دے فلسفے توں اک بنیت دج بیان کر دتا اے۔ لکھدے ہن۔
ک۔ کمر نہ ساں کجھو پیاں سدھ کٹن دی پھد اٹھایاں ہن
اَنَا اَنَا اگے ہیاں نے بکڑ العت نوا یاں ہن
ہُم مکتہ عظمیٰ بیٹیاں اے طوطے دانگ پڑھایاں ہن
حیدر راز دوست توں مسلم جس قدرت نال بنایاں ہن

مولوی غلام محی الدین

نام غلام محی الدین۔ تصنیف لاہور دسے دسٹیک

یار محبوب تے بارھویں صدی ہجری وچ رہیو، تصور قزو تے سیالکوٹ خاص کر علم رماں کاٹاں سن
پتے شاہ تے درت شاہ دے گے موان، سن بعد دی دسہ دے بیٹن یا نندہن درت شاہ
لکھ دے ہن

دورت شاہ دسٹیک سنیا دسے، اشاکرہ مخدوم فصیحہ دے

یہ مخدوم جانی بیوی غلام محی الدین تے حافظ غلام مرہٹی، مولوی غلام محی الدین جانی بیوی غلام محی الدین
ال چنگ شاہ عرس۔ اہل حج دے بعد اک رسالہ، عمان پنجابی شعراں وچ لکھا۔ جو چوپا پکھنے
۱۸۰۱ء دی شادی لکھت اے۔ وارث شاہ دی سر دے لکھت سال ۱۸۰۱ء دی شادی لکھت اے۔
پہل آپ فرما دے ہن

یہاں تے سنا سٹو کرم جی دی آبا رساں
پیان "سفر دینہ" وچ لکھ دے ہن سد
حج کنول ہن سن رخ موسے بعد دستا کیت
سہ سفران پھیں بہت مبارک سفر دے دے
کرن دیرت قبر باک خستہ نہیں شاہ
عشق محبت واسے اکھن راہ بہت فرض معین

اس راہ وچ قریان جیہے جو بھ سہ ارلن

مولوی صاحب رسالہ زاد الحاج دی لکھت بارے لکھ دے ہن

اک حاجی مرد غلام قادر آہے جینی دا دسٹیک
اس عاصی نوں بہت تاکیداں کر دے نال شانی
تہاں تے قیدی طبع کریمی صانع خوش دسٹیک
نوکر مناسک حج واکر توں وچ زبان پنجابی

خواجہ فرد فقیر

تمام حوجہ فرد فقیر: کجرات دے دے جاک ج ۱۱۶

برہمستے نیگستے صابح موئی بزرگ برہمستے نیگستے موہاں فوہاں

عربی فارسی - فقہ - حدیث دے عالم - مولیٰ سن درویشی جہلم دے دیاں محبت دے
سیف الملوک دے اہمال بارے لکھ دے من سے

دینقہ ہوا کوئی خود - سر و صفائی دالا

فقہ اندر جس پہن فنی بہتہ شش اندر خوشنوا

اہمال دیاں تعنیہاں مولیٰ دے مدد - لکھ دے کسب نامہ توالا

چھپے ہوئے ملے سب تک کسب نامیاں دے دے - یاد کد کوئی لکھ بیڑا دے
تے فاقیت سنوارن واسطے دتا ہے بارہا دے ہندی مہراں دے
نیموں اہر دے کہے ہیں مدد دل - عالم شہر دے اہمال تھیں سر دے
واسو ہنا نقشبہ کھیلا ہے لکھ دے من سے

یہ سادہ سادہ کدی -

میں چھپا مار دے اہمال

نہ کچھ مہار، سار دے اندر

جرم پاست سو کسب پیر دے

اس بن کس نوز کبے ولد اگے

ایسے کارن رکھیا فردا بوبت چو

تہا دے فراتعز ہندی مولیٰ کرے آسان

اہ ادرکھے مسئلے فقہ دے سنبھل کریں شمار

برہم - دیری آہا توڑ راہ دے غیر

پچھے ساڈے آہ پیا سٹے خوجی ہنہ

تجھے ییا امار دے راجہ ہے تھہ

لکھی تسلیم نہ موڑیے پھیرے کون تضاد

دم مارن دی جان کائی ڈاہڑے آگے موہاں

میں ڈھدا گل - آکھدا مت مارن مہار

دشواں دل مانام اہمال فراتعز رکھیا ہے - تے اس دے فقہ دے مسئلے بیان کتے ہیں

معنے بسم اللہ دے سنتوں کراں بیاں

فرد فقیرا سرے نے چا بوا فی دوا بجا

کس نامے اپناں پہنے دو شاگرداں دے کسے ملے فرما دے جن سے
 شاگرداں تھیں ملیں اندر دوسو مذہبی کہتے
 اک مال دسو مذہبی نوری علماء وال دا خادم
 اک دسو مذہبی جام اساد اخدمت گارستہ دی
 دوویں طالب علم بہتہ اک باقی اک صانی
 کس نامے اپناں دی فرمائش تے لکھے ہن
 کاسبیاں دا کسب، مریں امدت سکھ بنایا
 فرجیاں دا کسب نامہ درست خاطر کیسا
 تگرہاں دی خاطر دوویں بھتے سال اٹھائے
 آپست خادم دسو مذہبی جہاں دی تعلیف کرے لکھتے ہی سے
 اٹے گئے مسافر دی اخدمت بہتی کر دا
 کس نامے دے کجھ شعر سے

جوں او سر دوشن میں جیٹ کھڑی جا بنائی
 گندھ کھڑوہر کے قتل بندہ شے خواستہ بنی
 سورتہ اٹھسی سستی دے دے دوسری نہ دیکھ لی
 دوویں پیرنک کرد جہ بھتے سنا سنہ اندھنی پائی
 دانی دن ہار دھنوں تیسل نہ دیا
 بہت لا کر نہ بھیں اٹے حال میں تانی پائی

فر تیدا نصف جو کے رساں جوڑیں!
 تانا پٹا کھول رکھ میں کرئی تہ نہ توڑیں

صابر رہیں نیبے اُتے دائم فرو فقیرا
 جو کجھ باب کتہ دے دے بھلا لہ

حاکم سچ کے یہیں خلیجے پہنا ظلم کا مذہب سے
 پھر دیکھ دے بے باطن خون خدا دا تاپیں
 محنتیاں نوں کتس آئیں خون اہیاں رکھ مذہب سے
 فرو فقیرا دیر مندوں دیاں اک دن پھریں آئیں

تانا علم محل دا پٹا دوویں چلن برابہ
 تان، جامہ حکم جودے دھاکے کردیں - بھلا!

آخر مات پئی دن سٹھا نہ گز کوئی دُنبیوں
فردا لیٹیں مزدوری کتھوں سو تر بہت چڑایا

تینوں اکھ، ہے بہتر اناں مددہ کدی سُنیاں
کھائی گئے جو انی بجائی تھیاں بھر آہا

سجھنی چوں کج شرمہ

ت - توبہ دل تھیں نہ کریں کہیں زبانی ست
باہر ہانا صوفیہ اندر دغا کمال !
م - سنائیں خلق نوں کر کر مسکے زور
کید ہو یا جے لدا کدھا کتاں تانا !
ک - کام نہاٹے دڑو تال بڑھن تھیسر
نام، عمارت سج بق ٹرک اونی میساں !

تینوں رکھیں کدی ہی بھابی تے دھرت
نرانا ایک پسیا رب نادہر جل جبریل
نواں دھن تھیں تھیں تھیں تھیں تھیں تھیں
نرانا ایک پسیا رب نادہر جل جبریل
نواں دھن تھیں تھیں تھیں تھیں تھیں تھیں
نرانا ایک پسیا رب نادہر جل جبریل

جیوں مودی جی الجکیر بہادری سنے - چلو جبرائیل تار پٹاں یار مودے پر نیچ آلا
ڈنڈ 'بار بار کیہ کلام سمجھ کے در تباہ - اہن اہ مار ڈی رنی ست ہر نیت دا آخری کاک ہوا
یسیا رب تادہر جل جبریل تھیا سنے - کے ایس نہج راہ خوبی سے کہ ذرا تھیں دے سے تے نہرا ہر
دن کل 'یونہی آکھ رسے ہن - ایچھے مارد کل انور ہن، قیامت نادر دی وی دیا جاسکا
کلام دقا نہنی پٹنگی - اتھا نیالی تے سورہے - جھوٹے بہاں تے ٹھکان سسے غلامت میں - اک، ایک
سادہ تے محبت دی زندگی تہیت کرن دے حامی ہن - عربی نازی دس عالم بہن کیے شعراں دج ہن
لفظ تے عربی آیتاں بڑی ردانی تال نہتیاں ہن -

یاراں سے تریٹھ برسوں سن بنی دا آیا
بارہ ماہ اہناں اپنے کسے میر تہتاب دے کہن تے یا اوس نہسے دجوگ دج لکھے جاوے ہن

کوئی آکھے جامت تاب نوں
کیہ کیتو فرد بیتاب نوں
تیری تاب بغیر نہ تاب ہے
وہ نہ سکھ نہ داتیں خواب ہے
ہن کیکر مل ساں باٹے کے
جینوں طاعت نہیں زنادی

بارہ ماہ بہراہ دے چار بند ہن تے ہر بند دج تن شو - خیراں دج سوز تے تڑپ ڈھیرا سے

نہ نہ دہلیں سورسے رن گئے دے
رہیڑک کرک جھڑک ڈھالہ بدکارے
نہ نہ دہلیں سورسے رن گئے دے

اُہ مارل سٹ دوران دانگ ہو پیاں بھارے
ہتھیں بہیاں گدیاں ڈھیر گئے کتارے
جیوں آتش باناں پھوکیاں پھل جھری اتارے

دہلیں سورسے رن گئے دے
اُہ دارو کھانڈیاں کوئی نہ کوٹ رٹن
جیوں رن گئے دہلیں سورسے رن گئے دے
جیوں جھلیں ایں گدیاں رن سورسے رن گئے دے

چڑھ توپاں گڈس ڈھکیاں لکھ سنگھل کھڑک
اُہ داغ پھیتے چھڑیاں دانگن بدل کرک
جیوں جھلے مارے نیکھو نہج بانساں ترفن
اُہ حشر دیہاڑا ریکھ کے دل نہ نوں دھڑکن

تھوڑی دلف کر دیا بھیا شاعر کیا سوہنیاں تشبیہاں درت رہیا اے

اُہ سرورل میاں نوں کڈھیا مل سبے شکاری
اُہ اڑے نہ رہے کتراں دھ بھون ماری
جیوں بانڈی گئے کھڑکی ٹرک بھجیاں بھاری

اُہی دا بڈ داڑ تالوں پستلی استاد مہاری
اُس بڈا کیتی دھکھ پیری من مغز اتاری
جیوں سنگھل گھتی گھڑا پاڑی کھساری

راستہ بھوت لکھ دھکارے ساہوکارے
چو کھیا کرتا ہے سو بچہ درت کسی
رن تہ نیارے آدن جنگ ستا
جیوں نہ نہ ظہرے دیکھ شکار نوں
اُہ مٹھن شکر سارے دانگن لومہاں

دُہنا چار دھڑے کچرک جیوناں !
تسیں ہر طوبت کرے سارے لڑ مرہا
جیوں شیر مارن بھیکارے آدن مارے
اُہ دیون کھول بھنڈارے تیغاں واہ کے
تے تانویں دھنر جاہڑے مہر شاہ دے

اُہ دارو کھانڈیاں کدیاں من گوئے رٹکن

تھوڑی دلف کر دیا بھیا شاعر کیا سوہنیاں تشبیہاں درت رہیا اے

خاں دوران گھوڑا پھیریا جھاک سنگر دھڑیا
اُس کرنی کھانڈی آہر نوں رت سکے سٹریا
اس سٹ سہ سہ ماریاں نہ رہنوا اڑیا
جیوں تہ نہ ماز دے دھ بھنکل اڑیا

اُہ داغ پھیتے چھڑیاں دانگن بدل کرک

تے کھنڈا دھرمیاں توں ہتھ سبتے پھڑیا
آگے آما تاند شاہ لوہ بکتر جڑیا
لوہے نوں لوہے جھپٹا پھٹ کرے نہ سٹریا
گھس یلنگ ننگ دے منہ اندر بھڑیا

صديق اللى

۱۔ محمد صابق قلعہ سرریق قرم ٹانی جیٹ میونس لایا ر تحصیل منیر علی ضلع مباح مدینہ

منہم ۱۵۸۰ء کے پیر کے قیامے

لال حبشہ سے تھے، وہ جنگ مرگی، راج آباد میں ملازمت پر تھے، وہ پٹنہ سے تھے۔
صدق لالی نے محمد شاہ سے راج سے ۱۱۲۴ھ تک یہ سفر زینحداقتسہ پنجابی فتح مسلم پانڈے،
ہندو تھے، ملتان کی علی۔ گل بات ختم۔ مولوی غلام رسول یا مولوی عبدالستار انگوں کوئی کہ جوڑ نہیں
میراں احمد یا رائے قسطنطینہ زینحداقتسہ لکھدا اے

سید بقی دلی یوسف را تفتہ صفت تہنوت کہیں !
 بیت بناون دی اس مڈھیاں مرل صلاح نہ گیتی !
 عیال محمد سیف الدیوب وچ لکھت ہن

کے بعد بدلتی کہار ہے اور اس کے بعد ان کی سو
مستراح سے نہیں رہے ان کے ساتھ

معلوم ہند اس کے اہمال میں دسہ نیا بلکہ ادھر دسہ دے گئے بلکہ وہی ہند

۱۵۰

کفہ گئی مرنار حیاتنی رنگ لریدی جاوے !
 رنگ ریاء حیاتی وال چلیب کھا تغیر دی !
 شعراں دی کھر ونکی ۛ

یوسفؑ نول یہ تو شب کیہا اے توں بیٹیا میٹنڈا
 آکھیوس منہ بھی ڈرٹا اے ناول کیہہ آہانیٹنڈا
 یوسفؑ نول بھرا سوداگر کول دی پورے ہی ۔ تے اہ سوداگر نال جانڈیاں مہیاں ماں مری قبر نے
 خواب نہ دس بھراواں ماہیں حیدر دس
 آکھیوس ناول بھی ۔ دیندا مر نہ بھی ۔ دیندا

کیرنے کو اے۔

آن کی مریو فی مینوں میراں دھریاں گدوئے
بے وصل توں مال نہی سریش دیکھ تیراں!
رہیجاں۔ دیاں مہاں ہے دھن سڑپوئے

دیکھو ہاں تاں رووے ہاں جی کھوے نہج بٹوئے
وہ قیض کو بن جے لگے سر تک بند بھڑپوئے
گوں کو دیکھوئے جنوں اونٹے سے کھردیوئے

تسہ مہاں راں گویا جی نے ہنس نہایت یہی
وہ ریس غمزدی حاد ہے فعلی ہمارے

ہاں ہو دا کو حق جو ہو دے یا غمزدی کچھ دیتی
جھنڈاں اُٹھے جسٹ رب دی ہرگز موں نہٹے

بلی مارو اے مال خزانے سمیت یوسف نوں بکھن آوندی اے

وہ مہوے کارواں بکھن لگے ہر مہوے زینت
وہ بیا سو جہ نمبر یوسف ہر ہی وجہ جیت
اگر نہ ہے سے ماسک نہ میں مال خزانہ ہر

وہم دینا دے حد لدا یوس جڑی سنال تڑپ
آکھے کون توں کس بنایا واہ جو تیری صورت
دوست یک جو دنیا ساری کل نہ ٹھنڈا پیرا

مالک یوسف دے مال دھن دیکھ مہوے وعاذ

نہ یوسف راں ڈھن شمس مہاں ہاں
یوسف زینت دے سوال جواب

وہ آدر سا کر ہاں مہاں لوک حاتے جند رکل

وہ یوسف یوں ہر ہر مہوے دال بھارت
کچھ دنیا یہ سون ہرے دال بھارت
وہ یوسف یوں ہر ہر مہوے دال بھارت

آکھیں پری رہت تیرے جی یوسف دے دھن اکھیاں
آکھیں یوسف دے تیرے پہوں مینوں بھڑپن
سے ہو رہا دن میں تادریوں مست کل ناہی کاڑی

نہ دے دیر تے لکھو دے ہن

تسہ مہوے مہوے دال آب اہی یوسف
وہ دی راگ اٹھا بن باشتا ناں
وہ قیامت نہڑے لگے ہوں بھڑپے
یک سو یک ہزار شمس سن پیغمبر ہجری
سوال سن محمد شاہ چو فطی زئی بادشاہی
رنگ سیاہ حیاتی دال چلا کھا تھیری

حال جیباں نے مہوے کل عالم دھن شمس
مست پیالہ دلبر دال اپی سے دھن خاکاں
لوکاں حرم بیا رہتا ہے عیش دے بھڑپے
مینڈی اماں — — — — —
جوڑیں دی رب ہمت نبی مہوے کرم الہی!
لکے تاں چھو ہوا صدیق لکے چھپائے پری

چراغ

ام چراغ الدین تختہ چراغ قوم، عنوان پند کھنڈر نزد قصبہ ہرزہ ضلع ڈیرہ نزاری خوں سے و سنیک
جنم شہید دے قریب۔

بہناں سیاہ وراثت شاہ تول ۶۰ درجے پہلے سلسلہ شیعہ میر داقتہ لکھیا اسے بدنامی بے بہار
تا پتر معظّم خاں ۶۰۰ بنانہ شاہ ولی دے تخت سے براجمان کی اس لکھتے آں بندہ لکھیا اسے کہ میر نے
راستھے دے عشق دی گل جٹنی کھنڈ چکی سی۔ ستہ انج دی راہ میر سے سوہر سے بدنام ہو کھڑے
تول میٹرے ای سی۔

چراغ دے خوں درج ستانی ستے ڈیرے دی بولی دے لفظ ڈیرہ من۔ ستہ محمد سے درجانی
پسے می امے۔ لکھ دے من۔

کتنی سرشت مہم قلمی، ریح پنجسم شعبانی
رو بہ معظّم پسا بجدل ملک و زمانہ
ماراں سے کس سال بکریوں طرح من مومن۔ دل جانی
عالم۔ ناسل۔ دزل۔ خاڑی۔ حسب طرح جانی
کلام نامونہ سے

بہابی لال پان کیا دے شہر شنگار بھر بندے
بانی چال دین سب کھنڈے سواراں ہاں ولیجے
ستمے خوب درپے جیرے سہج کینوں دل دینے
دست چھل کر ستہ ہماراں نوک بنواں جھگرے
ڈال ریح بدھن دستہ مال کمر۔ جھکیت۔ سے
کدائی دست جھپٹے سہو سوس دت جھپٹے

سڈے خان امیر صدیقی خوں مفتی ستامنی
وقت صبح پہ بھات نورانی پڑھینا کلا ح ستازی
شادی موج مبارک بادی کھنڈے جھلن طرزی
بہر سہیل۔ اسیدل۔ لب بوش مت بدھو سے نامہ
ل کھڑے کھن مل جھٹے کل خان سیال سیاہی
دیکھ چراغ گھراں دی شادی کھٹ کر نید بادی

بچے شاہ

اصل نام عبداللہ منہورنام بچے شاہ پیرنام سخی محمد عینہ ش ساکن یاٹو کے تحصیل قصور (لاہور)

جنم سن ۱۲۸۵ مطابق سن ۱۸۶۸ء۔ وفات سن ۱۳۵۰ مطابق سن ۱۹۳۲ء

ابتداء سے والد سخی محمد درویش اٹن شریف گیلانیاں (سہاولپور) دسے رہن واسے رہے۔ بچے شاہ دی پیدائش ایک روایت موجب اٹن گیلانیاں راج برائی۔ بچے شاہ اُبھے چھ مہینیاں، دسے سن کے پہاڑوں، وہ پو اٹن گیلانیاں چھڑ کے ملک دل آدسے۔۔۔۔۔ کچھ چھ کچھوں اک آدمی پنڈ پانڈو کے پٹن، وہ پٹن دج آیا۔ تے اہ آپ نول اب پنڈے گیا۔ اہناں دسے بیوسنے پنڈ پانڈو کے دج دس ندریں واسلہ شروع کیتا تے بچے شاہ ڈنگر چھان تے۔ اک دن اہ ڈنگرے کے باہر گئے۔ تے درخت دی گونری چھاں بیٹ سول گئے۔ ڈنگراں اک زمیندار حیون خال دسے کھیت دج ڈر کے کھیت داناس کز تازہ منڈار زوہ دج بھریا آیا۔ کراد دانی نول مارے۔ ادس آگے ددو کے دیکھیا کہ بچے شاہ ستا پیا اسے۔ تے ادس دسے سرے پھیر سب نے سایہ کیتا ہویا اسے۔ اہ ڈوڑ کے پنڈ گیا تے مولوی صاحب نول کہیا۔ تہاٹے پتے میرا کھیت اب ڈوتا اسے۔ تے اہ اسے ہویا پیا اسے۔ اہ لہیرا کے آئے دیکھیا۔ تے بچے شاہ آرام مال ستا پیا سی۔ سب اہناں دسے آون دا شد سن کے فٹس گیا۔ بچے شاہ جاگ اٹھے۔ پیوسنے کیا۔ میں پردیسی ایتھوں دسے زمینداراں دامقابلہ نہیں کر سکدے۔ قول ڈنگرے دسے کھیت دج زبان دیا کہ حیون ہن حیون نول دا چھنے دا کھیت اُجاڑ دتا اسے۔ آپ نے کیا۔ حیون خال دا کھیت بالکل ٹھیک اسے۔ اہناں جا کے دیکھیا۔ تے سچ مچ اہ کونج ای ہریا بھریا سی۔ حیون خال آپ دی کراست دیکھو کے معتقد ہو گیا۔ تے ادس اہ کھیت آپ دی نذر گزار دتا۔ جو ہن تک سائیں محمد درویش دسے مرالہ دی ملکیت اسے۔

بچے شاہ جہاں ذرا سیانے ہوئے قصور آ کے مولوی غلام مرتضیٰ کو لوں ظاہری علم حاصل کیتا۔ جوانی دج پیر کھیا۔ تے کچھ مجذوب ہو گئے۔ اک واری پھر دسے پھراندسے بٹالہ دگور واسپوں پہنچے۔ منصوبہ گول مرہبوں نکھیا۔ میں اشد بال۔ لوک اہناں نول وہ بارن خلیہ بٹالہ دسے موڈھی شیخ فاضل الدین دسے کول لے گئے اناں فریاد۔ سچ کہندا اسے۔ اہ اٹھا دکھا۔ اٹھا۔ اسے۔ امینوں آ کھو شاہ عنایت کول جاتے پک کے آ۔

شاہ عنایت تاملی ذات دے اراہن تے قصور دے رہن دالے زردیش بزرگ کو۔ قصور دے بھلن
 حاکم حسین غلام دگورن تال الدیز دے سہیاں غصہ چٹ کے لاہور آئے۔ تے اے جے، نامہ دی کہ کردے
 جیسے شاہ ہوا بھل کول سہی۔ تو گئے اڈ پٹی دج کڈھ دیاں دے سہی۔ جیسے سارے آکھ دیاں ب
 دے دے بھین آیا ہاں آپ نے سہیاں لے لیاں۔

تھیاء رب دیکھہ دلو ناں! ایدھریں تہنا دے ہر بار دناں!
 مرشد دی! بات سن کے دل نے کھجیب ہو یا ندریں ماسے۔ تے مرید ہوئے۔ آپ کھدے پے
 تھے شاہ۔ ہی سنو سنا کیسے ہندی یڈی مولی مدد اب
 میرا مرشد شاہ عنایت ادھو لنگھا دے پام

سو نیائی یار پیانت خیال دے لوک دی غزوہ چراتی راہ دنی دجی ناں غلبہ دے سہی۔ سہی
 آکے فیہد مسجد دل دھیان دین دے تے ہی مری عبادت کو ان دی ہو تھیں رام جاندی سو بھے سہی
 بہتے ہو دج آکھ دے ہن۔

ہدک منسلی بھین سٹ ہو نا!	نہ بھڑتھی عاصی سونا
عاشق کھندے دے شاہ کا	نرک مدوں کھ کھڑا
جال میں سبق عشق دا بڑھیا	عشق دی توپوں توپیں بہار
ڈیسے جا ٹھ کر دے دڑیا	جیدڑا مسجد کیوں ڈوریا
نوید قرآن پڑھ پڑھ تھکے	عشق دی توپوں توپیں بہار
نال رب تیرھ نہرت گئے	مسجد دے کدیاں کھس گئے سھے
	ہن پائیس ہو حمار

عشق دی توپوں توپیں بہار

حاجی لوک کے نوں جاندے	اساں جاناں تخت مز دے
رجت دل یار اُنے دل کعبہ	بھانویں دیکھ کنہاں جا دے

بہشت نماں چکر روزے کھتے تے پھر گئی سیما ہی

تجھا شاہ شوہ اندر چھٹی پھر سے لوکاں !

جتنے شاہ سے رز نماں روزہ حج - کعبہ مال ہی غنیمت تھی نہایت - سکوں ام رب مال جوہل کران

نوں دی باز نہیں رہے - جو میں سے

تجھا پی شراب تے کھ کب سے اب : بیشہ پاں بڑا دی گ

چوری کرتے بھن گھر - ب دا اس ٹھکان - نوں ٹھک

پر شاہ عنایت نے تجھے شاہ سے اس طرح ایسے نے باگ بازی نوں جنگ نہ سمجھیا - ر گ

نوں اپنے کول آدن توں مع کرتا - اس تے تجھے تمام نے متہ سے دیر تک وجوگ : چ ک

جو میں سے

میں نہایتی دھوئی رہ گئی ! کہی گندو مای دل پے گئی !

درد دہونی یئی درد پیر سے لو ہیں درد - نجسانی دا

کوٹھے چڑھ دیاں میں ہو کا عشق دہا جو کوئی نہ لوکا

اس زمانہ نول نہ کھانا دھو کا جنکل سستی طے نہ ٹھو

سے دیدار ہو یا بسد راہی اچن حیت کئی گل بچا ہی

ڈ بڑی کستی سے پروا ہی میوں مہا ٹھک لاہور

تجھے شاہ نے استری روپ دھار بیا - سارنگی پھڑکی - اک داری حضرت عنایت شاہ غلامی محبت

نوں جا رہے سن - تجھے ذرا سا لگی تے اپنی کوئی کمانی گار ہے سن - ارشد نوں آنداد بلکہ کے راہ کانی چھو

دانی

نیں : جھول میرا کون ہے دل ڈھاڑ نہ میرا اؤ عنایت قادری جی چاہے میرا

میں اڈیاں کر رہی کدی آ کر د پھیرا

شاہ عنایت نے دیکھا تے جس کے آکھیا - اد توں تجھا میں تجھے شاہ اگوں آکھیا - نہیں حدت

مختار ہاں - اہ جس پتے تے سبھے شاہ نوں مڑ بھاتی مال لایا -

ابناں سے مرشد شاہ عنایت قادری سلسلہ روح فوت ہو گئے تے تجھے شاہ ابناں دی

کدی اُتے بیٹھ کے ابناں سے بعد تقریباً ۴۰ ورستے لوکاں نوں تصوف تے سلوک دی دولت تری

ہے۔ تے سلاہ وچ اوفانی ڈینا چھڑ کے عقبی دل چھے گئے۔ کتاب خزینۃ الادب وچ افسانوں
وفات دواہ قطعہ وچ اسے سے

جو بھے نہہ نسخہ ہر دو عالم   مقام خوش آمد خلد ورنہید
رقم کن نسخہ اکرام اذعالمش   دگر ہادی اکبر مست قوجہ

جیسے شاہ دامنار اک شہنشاہ تے خوبصورت عمارت تھ لے۔ جو ریوے سیتن صورتوں بدفرنگ
لے سرور بن راجا ہے۔ اسٹہ سرسل محرم دے پھینے عرس ہند اس۔
جیسے شاہ دیاں جو ردی کئی کراشاں مشہور ہن۔ برائیاں یوں پس چیز نے شہرت دیام کجی ہے۔
اہ اہتاں دی صوبہ نساہری ہے۔ اُشاں دیاں کانیاں جد پندویہ تو ال لوک گیتاں سچ سمو کے
الاپ دے ہن تے سٹن دایاں لیاں دچہ دسرور آف ہدا ہے۔ جیسے ساہ تے نارت شاہ اگے بچھے کو
سکول دے دوہا تھی ہن۔ دونوں جامع مسجد یث اندرون قصور دے خطیب حضرت یوں مقدم محی الدین
مصور ہی دے فینش یافتہ ہن۔ مولوی مقدم محی الدین آپ دی پچی بی اے جگے عام تے شاعر ہن۔
جیسے شاہ نے امباراں کانیاں وچ جھڑا نصوت درتیا ہے۔ اہ رندی لے مجاز دی شراب وچ
گدھا ہویا ہے۔ سہ بہت وچ یک سوزہ نیو پ تے نہراگ ہے۔ اُشاں دیاں بعض کانیاں لے
پورے پورے کتاب دسرے شاہ حسن نالی ملدے ہن۔ انج جاپ دے کہ جیسے شاہ لے
شاہ حسین دی رنگن دچیر چڑھی ہوئی تی۔ جویرں کافی جیسے شاہ دے وچ

ہیں جو ہڑی ہاں سچے صاحب دی سرکار
دھیان کی جھلی گیان کا جھاڑو کام کرودھ نت جھاڑوں
قانعی جانے حاکم جانے نارغ غلطی ہے نگاروں
رہنے رات میں ایہو شاہ دی ڈیر نہ کر درباروں
تے شاہ حسین دی کافی سنو وچ انج اے۔

میں جو ہڑی ہاں دربار دی
دھیان نہی جھلی گیان د جھاڑو کام کرودھ نت جھاڑ دی
قانعی جانے سانوں حاکم جانے سانوں نہر حسی بیگار دی

مل جلنے اور موت جانے میں ٹہل کر اس سرکار دی
کہے حسیں متبرقہاں سائیں طلب تیرے دیدار دی

ما تھے شاہ دی کافی مشہور اے

اک انھیری کو ٹھڑی دیو دیو نہ باقی باموں پر جو جیسے کوئی سنک نہ سامی

تے شاہ حسین دی کافی مشہور ۱۲۹۹ء مغل اسٹراٹجی اسے یا تھے شاہ دی کافی مشہور

سبناں دے دھوڑے کووں تن دا ہو چھانیدا

گوکھاں سوں کیتا ایک نہ کوئی سوہرا نہ کوئی پیریکا

ورد و ہونی پئی مد تیرے توہیں ورد و ہونی دا

کڑھ کھج کیتے بیرے ایسپر ناہیں لائق تیرے

ہور توہیں نہیں کھج میرے پیو کٹورا پانی دا

تے شاہ حسین دی کافی مشہور ۱۲۹۹ء مغل اسٹراٹجی اسے

مترال دی بھانی خاطر دل دا ہو چھانی دا

کڑھ کھج کیتے بیرے سو بھی لائق ناہیں تیرے

ہور توہیں نہیں کھج میرے پیو کٹورا پانی دا

گوکھاں سوں دل کیتا ایک نہ کوئی سوہرا نہ کوئی پیریکا

آس رہی مٹ تیری ایک بڑا پکڑ مسانی دا

۱۲۹۹ء یا ۱۳۰۹ء مغل اسٹراٹجی پہلی وار دی رہنک دے مولوی ابو علی نے

سنوار بنا کے تے قصود دی شرح مال کمل کیتا۔ جو تاہون عشق سے نام مال دو حسیاں مہج اللہ نے

کی قومی نکال والیاں چھوایاں۔ کانیال درج ردانی۔ دس۔ لوج تے سینہ۔ نرپ ڈھیراے۔ بولی

لاہوری تے مسانی تے اے۔ محامد ہندی سوہنی اے۔

تھے شاہ معرفت دی اس ٹونگہ کی دج چلے گئے کہ

۱۔ احمد دج فرق نہ تیرا ۲۔ تی اک فرق مردی دا

۳۔ کوکھاں اُجناں نوں دا فر اکھیا ۴۔ تے اُجناں کہیا مہج

۵۔ تمیزوں کا فر کا فر آکھدے ۶۔ توں آہو آہو آکھ

ہے آج پتے پڑھیاں ہو یاں توں گھبراندے ہن تے کھندے ہن
 علموں بس کر میں ادیار علموں بس کر میں ادیار
 علم نہ آدے سوچ شمار اکو اعلیٰ تیرے نہ کار
 جاندی عسر نہیں اعتبار
 علموں بس کر میں ادیار

تے پا پڑھیاں دی ننڈیا دی کر دے ہن۔ جوں
 میں پا پڑھیاں توں نمٹاں ہاں
 عالم فاضل میرے بھائی پا پڑھیاں میری عقل گرائی
 تال میں دستاں ہاں: پا پڑھیاں توں نمٹاں ہاں
 اہ رب نوں رانجھے دے روپ وچ دیکھ دے ہن۔ جوں :-
 لوکاں بھلے جاگ چکیا ساڈا رب غفور !
 تجھے شاہ نے اپنیاں کافیاں دج ترا عشق۔ برہ۔ سستی۔ رندی تے شوخی دا اکل رہیں کیتا۔ سگوں دنیاوی
 باقی نوں مٹھ رکھ کے اخوت۔ نیکی تے مہلاں دی سکھشادی رتی اسے۔ جوں
 اٹھ جاگ گھراڑے مار نہیں ! اہ سوک تیرے دھکا۔ نہیں !
 اک مذہب نہیں جہاں میں ! جانبرے دج سمناں میں !
 کرچیتا مرگ دسار نہیں ! اٹھ جاگ گھراڑے مار نہیں !
 تیرا گوشت کیریاں کھاناں میں !

دی گئی بٹکے سب تارے ! اب تو جاگ مسافر پیارے !
 تیں اسجے نہ شنیں کو ج نفارے
 کر سے آج کرن دا بیرا بھڑ نہ ہوکی آدن تیرا !
 اب تو جاگ مسافر

محاورہ بندی بڑی سونہی ایں
 کتے گیاں گل کدی تاہیں چہر دلوں نہ آپ مسکا جئے
 گنگا گیاں گل کدی تاہیں بھانویں سو سو غوطے لائے
 اہناں دہاں کا نیاں کانون عشق "وچ جمع ہن تے کچھ ہون بازار ی چھپیاں دی طریاں ہن۔

مقبِل

نام شاہ جہان تختہ مقبِل - خیراں دلوں مناکھے (حافظ) کس شہرتے گنہ منہم لیا۔ اس بابت یاں ہو
حال حقیقت بابت کوئی یتہ نہیں تاک سکیا۔

ایہناں دی لکھت ہیر دا بھنجا۔ جنگ نامہ مقبِل نے مرح مقبِل مدبان ہن جنگ نامہ مقبِل پہلا
دی لکھت اسے۔ ہیر دا تھنہ سو دسویں اس قول پہل دا اسے۔ وارث شاہ دی ہیر دیں ۲۵-۳۰
درے پہل دا۔ یہ مقبِل میناں مولا اسے۔ تے جنگ نامہ فارسی تھوڑے۔ جنگ نامہ دس انگریز ج کوئی سنے
لکھت سال دتا اسے۔

شہر زلفیچندل پنجوبں روزہ دہشتنبہ پر
یہ رسالہ جوڑیہ مقبِل شاہ جہان
پہاں دیں وج کتا بت دی بھل باپدی اسے۔ سلاسلہ وج اورنگ زیب راج کرنا سی۔ محمد شاہ
انیسواں سن جوس جس دا کوئی نے ذکر کیا اسے۔ سلاسلہ ۱۱۶۱ھ پنج ہوئے تے او آپ (محمد شاہ) سلاسلہ
وج فوت ہو گیا۔ بادشاہ سنگھ جی سلاسلہ ۱۱۶۱ھ تے پنڈت جی داس ایم۔ اے سلاسلہ ٹھیک من
دے ہن۔ سو بہاں تے ٹھوبں ہوتا پیدا اسے

جنگ نامہ کرنا داس واسوہن نوہا اسے۔ بہان نڈہ سا دگی۔ سوہ تے روانی اسے۔ تشبیہاں تے استعارے
ڈیکھوئے تے رجوبں۔ فارسی تے لفظ تھاں مرچنگے دہتے ہن۔ قاسم دی لکھت تے نویں دیا ہی دھوا دین
کر دی اسے سہ

سایاں تیری سیج تے مول نہ مستی سکھ
لوہڑا کہیا ورتیاں میں تھی دے بھا
کہیا لاپرب نے مینوں ڈاڈا دیکھ
اک اکی میں رہی چل گیا نوشاہ
بی بی آہیں مار دی حالوں ہو بے حال
امام حسن دی بی بی نے آپ نوں بھیکھے نال نہ ہر یاد دے دتا۔ تے پتی دا برا حال دیکھ کے
پھمتائی تے کر لائی سہ

لکڑی ہو داں بل بھیاں ٹوں ہو داں گل جاں !
 نہ توں ہو یوں زخمی نہ گدھ بکھ ہو یا !
 سائیاں جے میں جان دی کوئی دے مچ زہر
 پیر کھاڑا ماریا میں تیا نے آپ
 نیرے جتن رات توں سائیاں بل یل جاں
 کہیا لوہڑا دیتا میں تیا دے بھاو
 کھا کے مردی آپ میں کیوں مہندا راہ قہر
 ساری عمر نہ دیکھی میرے دیوں وجہاں پ
 سنے دج امام حسین دی بی بی شہر بانو نے دیکھیا حضرت بی بی فاطمہ اک جنگل دج پور (جھاڑی)
 دے رہی ہن - اہناں پکھیا - تے بی بی فاطمہ نے فرمایا سے

کیا بی بی فاطمہ سوں توں میری دھی
 بھلکے میرا لاڈلا شاہ حسین امام
 عمر امام حسین دی ساری بچ رہی
 تازی گھوڑے اُتروں ڈنگے رات مقام
 کر فی ہاں اس چاہے تھیں دے کندر دور
 میرا لبھے واقعتہ جو کیلے بیتاں دج لکھیا ہے - وارث وانگول بیان دے دھواول دھیان نہیں
 دتا - صورت کہانی پیش کیتی اے - بیان دا انداز احمد کوئی نالا اے - رنج ہا پدا ہے - احمد نے میر
 دا خاکہ ڈویا - مقبل نے اس نملکے لوں پکا کیتا - تے وارث نے اس دج رنگا - بھر کے سب ہا
 دتا - مفیل دے شعراں دج ساوگی - بیان دج روانی تے زور اے - انتہا تک خائن کو زور نالے
 اس دج کوئی نہ کوئی اکھان یا ڈیہنگی سچائی بھری اسے جو ہیں سن
 جوں آدمی نوں دکھ لگدے تے تہذیب آندھی مقبلا یا دتاں

مقبل مفت دا خیر ہے جس کر مار یا انا بھ کوئی کھنڈاے

سوئی لیوں گے مقبلا باگے جنہاں ایس جہاں تے بی ہویا

مقبل مثل مشہور ہے جگ سائے جنہاں رکھ لایا تنہاں پھل پایا

مقبل با جھوٹاں عاشقاں نوں مزہ عشق دا مول نہ آوندا

مقبل تے وارث دے شعراں وچ بہت فرق نہیں۔ دو فوس ہالی سنگ جا پسے ہی۔ بیت ایہے
 پردے جلدے ہی کہ اک دے نال وٹا دیوتاں پھیتی نال پتہ نہ لگ سکے۔ وارث نالوں مقبل دے
 بیت کسے گل وچ گھٹ نہیں۔ ہاں وارث وچ مقولہ شاعر تے مکالمے مانا دھانروداے جو مقبل
 وچ نہیں۔ عام بازار می چھپے تفسیر مقبل قول سوا۔ مقبل دی ہیر فوں ٹاکر بنارسی ناس جی ایم۔ اے
 نے سواہ یا تے یونہی سٹی نے دی چھپا یا سی۔ شعراں دا کچھ نمونہ :-

رانجھا آکھدا رتاں تھیں نفع ناہیں رتاں نال نہ دوستی لاسیئے جی
 رتاں پھیاں نوں چاکن جھوٹھا دے رتاں دے مول نہ جانیئے جی
 سب دیوں ڈنگ نہ رہے مٹوے ساری عمر بے دودھ پائے جی
 مقبل کوچ کر کے ایس پنڈ وچوں ہئی حنٹ ہزارے نوں جانیئے جی

ہیر آکھدی منکر نہ کریں رانجھا تیری جھور دی مڈی بلایاں
 نہیں سنگدی سولیاں پھایاں تھیں تانہی خیر دے جھگڑاں باہیاں
 آپ کٹ ساں بنی۔ ہر مول تینوں حق لگی نہ دیوساں وادیاں
 آئی سچھے دی جا مراں گی میں شاہد حال دا آپ خدایاں

رانجھا ہیروں دے جواب مڑیا۔ ہیر تلیوں پکڑ کھلو دندی اے
 نسیم عاشقاں دی موتی بنجھاں دھاکے آہی دے نال ہر دندی لے
 کہکے کیرے درد فراق دا لے اُجھے ساہ لیندی ذلہ لھو دندی لے
 مقبل دس اچو کردی دانت پتھے سنت وار فریبنی ہر دندی لے

وحید

نام: وحید خاں قوم: دے پٹھان سنگلہ صوبے قریب کابل وچ جنم یا۔ پنٹ، دنگا، ناتھ بھارندراج
ری کھوج مطابق وہ پورے آکر دھان پٹھان سن۔ ہٹے کسرتی جٹے۔ چڑے چکے سینے تے شیراں
دے دل دے سپاہی۔ فوج دے بھرتی ہو کے چنگے دے افسر بنے۔ دشمن دے مقابلے وچ
ہمیشہ کامیاب رہندے۔ اک واری کسے ہندو سا دھو نیر نال میل مویا۔ اس کو لوں فقیری گیان دھیان
دیاں باتاں سنی کے زل دُنیا دلوں اُچاٹ ہو گیا۔ دُنیا تے گھر گرہست واکھیاں چھڈ کے فقیر ہو گئے۔
تے کابل قول پشاور۔ چنڈی۔ جہلم۔ لاہور۔ امرت سر۔ ٹھہر دے تے پھوٹے پھرانڈے متھرا پیچھے اترے
ٹھہر چورہ کے سنکرت پڑھی تے ہندو حرم و اگیان دھیان حاصل کیتے تے اہ آکر دھان پٹھان ہٹے
کدے نک تے کھی نہیں سن بٹھن دیندے۔ ہن ماجری۔ ملی تے انکسری دی سورتی جن گئے۔ اہ آپ
لکھدے ہن۔

وحید اپوت پٹھان کے دیتے دُراں کو موڑ   شرن پڑی گوبال کی۔ کہیں نہ تنکا توڑ
اہ متھرا توں پھیر پنجاب واپس آئے۔ تے بوکاں نوں ربی گیان دھیان دی سکھشا دیندے
رہے۔ اللہ دی بے نیازی نوں اہناں بڑے سوہنے رُپ وچ ورہایا اے۔ جویں بس
کنہیاں تے بھنڈاں ملدے مال زر   بیل اٹھاؤں بھار توڑی کھان گھر
براہمن تے سید پھر دے در بدر   وحید اکون صاحب نوں آکھے انج نہیں بچکر

حسن حسین نواسے پاک رسول دے   فاطمہ دے فرزند غسلی مقبول دے
اعتیاں تھیں اہ کماے لت دسر   وحید اکون صاحب نوں آکھے انج نہیں بچکر

کابل وچ ناقابل میوے کھا دندے   کھانے گرا گرم تے نرم ہنڈاؤندے
دکھن دے نہج جھکے مردے ہنسندے   وحید اکون صاحب نوں آکھے انج نہیں بچکر

اکناں دے گھر پتر پتراں گھر پتر دے
اکناں دے گھر پتر پتراں گھر پتر دے
وہ جیہا کون صاحب نوں آکھے انج نہیں انج کر

اکناں نوں گھیرتے کھنڈ نہ میدا بھائیے
اکناں ناہیں ساگ آکونا پیٹ بھر
بومتی بومتی مایا چلی آویئے
وہ جیہا کون صاحب نوں آکھے انج نہیں انج کر

مورکھ نوں اسواری ہانھی گھوڑیاں
کیشے سنگھڑ مجوری مورکھ دے جائے گھر
ہنڈت پیر پیر پیر پیر پیر پیر
وہ جیہا کون صاحب نوں آکھے انج نہیں انج کر

اتنا مان نہ کریئے ڈر پیئے ستاروں
آن لڑ پندے ڈھیر پندے جان مر
کیتی بھر جگر گئی سمندر ساگردوں
وہ جیہا کون صاحب نوں آکھے انج نہیں انج کر

چور جو کر دے چوری یاد نہ لٹ گھر
چور ہندے تیری آس سو جاندے بھیکے
کھاندے تودھ ملائیاں عیدے کٹ کر
وہ جیہا کون صاحب نوں آکھے انج نہیں انج کر

اکناں دے دھن پتے شاہ سدا پندے
اکناں نوں بھیکہ نہ پندی پھر دے نہ بد
پہن مل خامدہ مشک ہنڈا پندے
وہ جیہا کون صاحب نوں آکھے انج نہیں انج کر

گھیر شکر تے میدا ریلدا کتیاں !
نہجن گاہن رامن کھر دس بنھ گھر
جنہاں دا پندے دودھ سو مٹے بھیکیاں
وہ جیہا کون صاحب نوں آکھے انج نہیں انج کر

نہ کر خودی گمان جوان مر جائے گا
جیسی کچھ کی چوڑی تیری دیہہ ہے
دھن جو بن تھر نہ ناہیں انت پھٹائے گا
وہ جیہا کون صاحب کا نام ہو رب کھیر ہے

نہ بھائے جسم

سید غلام قادر شاہ

نام سید غلام قادر شاہ تخلص غلام۔ دربار قادریہ قادریہ دے بانی۔ فاضل، پل، ابو الفرج حضرت سید محمد فاضل شاہ دے پتر
تے جانشین یشتاد وچ بٹائے جنم لیا۔ بی فارسی، منطق، فلسفہ، فقہ، حدیث، قرآن تے تفسیر تصوف دی تعلیم کجھ پوکوں پائی
تے کجھ دربار دے وڈے وڈے عالماں کوں حاصل کیتی۔ اہناں دے پیر مرثیہ فارسی دے بڑے عالم تے فاضل سن۔ اہناں دی
کیس زنگاہ نے اہناں نوں اہ جہنشی راہ علم ادب دے آسمان تے چنبن کے چکے۔ اہناں فارسی اُردو تے پنجابی اوچ جو شعر کجھ
ہن آہناں دے صاحب فن ہون دی دلیل ہن۔ اُردو کلام یا ہندی مناسے یا ریختہ۔ پنجابی کلام بڑا عجیب تے کیند سی بلی وچ لے۔
اہناں دے محرم دا مجموعہ خواہر تصوف دے نام تے۔ اہناں دی گدی دے ہون دے جانشین حضرت میان مکی الدین
ہورل نے جیٹھے رشتے دیح اہناں دے پڑپوتے سید احمد شاہ ہوراں دے پڑپوتے حضرت سید خد علی الدین دے پتر بن ترتیب
دے جس دیح اہناں دن مشنوی رمز عشق کجھ غزلاں تے مانجا شال ہن۔ مانجا پنجابی دیح بھٹاں پوچھن تے صاف کرنے نوں کہتے
نے۔ یہ دی صوفیائی روپ وچ اپنے من نوں بھر بھار وناں بھٹاں تے صاف کرن دی سکھاویندے ہن تے کندے ہن۔

لایہ و اتجاڑ دے کے سینہ صاف بناؤ
پاک رسول محمدؐ منو تے پل پل سیس نوؤ

راہ اللہ و ذکر تعش دل و پت خوب نکاؤ
کے غلام بن کر سکتیاں تیس کسی نہ دھولی پاؤ

الف آئے کے شاہ بخدا دی نے میرے زنگڑے راہ آسان کیے
نکھیں کھول کے پیا دکھ دتا، بسجہ راہ نہاں عیاں کیے

دوق بھلاں دے رانجن ڈھونڈیں تے ماریں ٹھنڈیاں آہیں
اندر وٹ کے دیہ ٹوٹاتے رانجن دیکھ اُٹھائیں

دے دور نہیں تاں میں ڈھونڈھاں توں پے ماریں وٹاں
کھوہ تو مکے جیو نہاڑے نوں پھیر سینے دے دیح ہی تان

غفر کر دوج اپنے ہی یار وچ تسادڑے دوسداے
وار وار سٹی پیا اپنے قہرں راہ اپنا آپ ہی دوسداے

تیس جگہیں جائے کے ڈھونڈ دے اوج سینے دے بیٹھا ہٹا
میں تان دیکھ یا تیس دیکھ لہو روم روم دے دیح او دوسداے

میاں جان محمد

نام جان محمد۔ ایک صوفی تھے دو پیش منست انسان۔ موصفت یوریاں والا منیع گو جز انوالہ سے بہن والے۔ راہ میاں شاہ محمد
قادر یار دے سے سبھی سالتی سن۔ ہمارا جہ نجات شگودے ممدوح ہوئے۔ راہتاں دو ہڑے لکے ہوئے تھے۔ شمس زور دے۔
راجتاں دارک مشورہ مصرعہ اسے۔۔ جان محمد اتوں ہو رہ کوڑی تینوں دوتا مول نہ لگے۔ غونہ کلام:-

لالہ اس پھری دج گیاں ونگ روپتے بکے کھرا کھوٹا توں تاں پرکھیں جد پری صرافاں آگے
دھرن نظیرتے پرکھن تینوں تاوی چوٹ پڑنوں مرتد لے جان محمد اتوں ہو رہ کوڑی تینوں دوتا مول نہ لگے

تن دوکان تے برہوں موچی سینوں لمبوں صیوں ورت دینا درد غیر مولان دی ربی میرے چھلکے سب تھلینہ
آدوں آرتے سوئیوں چوکاں میرے ترپ ترپ بے کھیندا جان محمد ابو یہاں جوڑا سوہنا ہے اجوڑ کریندا

اس بھنگیری نینوں پانی دگیری دیکھ پاوے علم آوے رہتاں کرکھن وانگن شیشیاں مینوں سیو شیر ڈراوے
پتوں سول اٹھے تن میرے نینوں کاوون کھاوون آئے جان محمد ابو بھٹہ پی بھنگیری جتھے پایا نغز نہ آوے

تن دوکان تے برہوں صول مینوں شوق صیوں لگاندا دل پانی تے پتھر تختہ مینوں دردوں سواں لاندہ !
سولان میل نہ چھڈی قطرہ مینوں آہیں خال سوکاندا جان محمد پھر کبھی کندی مت سوہنا انگ لگاندا

تن دوکان تے برہوں کوہو جیڑا بت اٹھ گھاتی پائے دکھاں دنا لٹھ تے سولان دی پھرا میری نت تیل چوڑے
دو توں بلی تے شوق کاغذ مینوں اٹھے پر بھرائے جان محمد کھل کوہو دی لٹھی تھی کیڑے پاسے نوں جائے

تن دوکان تے برہوں منیا را مینوں وچے وچ پڑائے تن کھیاں تے برہوں کوئے دھر کھپو کو پھوک چائے
مگر مگر بندے کرکھندے مینوں ہرول وچ دل پائے جان محمد ابو یہاں گستاں جانی ابت دی مل نہ لگے

تن دوکان تے برہوں بھیا را مینوں دج بھٹی سے بھندا دکھاں دی ریت تے سولان دی گراہی آہیں دایاں تگدا
بھج بھج کے میں بھیڑکوں میری استے فریاد نہ مندہ جان محمد اکتو اکتا مائے مینوں خطرہ دیں کج ہندا

آرام

نام سندھ اس شخص آرام۔ سردار کرم سنگھ ہستوہی نے آپ کا نام سیتا رام لکھیا اے۔ راہ میر منو
دے سے فوجدار سے میر منشی جو کے جھنگ رہے۔ فارسی تے پنجابی دے چنگے جانوں کسے۔ اہنٹال
سکالہ تیج تیجہ سسی پنوں پنجابی شعراں درج لکھیا۔ آپ دے کلام دا کچھ نمونہ۔

آکھن ایسی حسن دی صورت دنیا درج نہ کائی
آپ جے لطف کرم تے آوے کھریوں بوند ساخا
بہو نوں اہ چا دھ کرے تے دھوئوں گھیا پچھ
رب نے حمد بہشت دی سانوں کر کے لطف بھجائی
سکے بن آکر ہر یاد دل سیوے ناں لگاندا
خاروں گل کرنا ہے پیدا پھروں دل بنادے

ہتھیں جیہڑی گنڈھ کھٹے تر بندیں نقدہ لایئے
ماڈر آکے میں جانا دیساں پتھوں جانا نہ دساں
جر جاد میں توں جہاں ساڈی بندوں کون دھوئے
کہن سپا نے سپ مارے لکھی مہد بچا ہے
اُمرت بر بھائی تیرے ادھے چا بھجے ساں
بھٹھ کر لے تے بھٹھ سوداگر مر سن بدھے توڑے

اُس دہ نا پہا یاد رتے خوشی ناں!
ماں آکھے وردھیاں آپ نہ کر دیاں
سستی پنوں راہ فتنہ بڑی بار یک مکھت دے ۲۱ صفیاں تے چھپیا ہویا اے۔ اس قیتے
دے پنج جھتے (باب) کہتے جوئے ہن۔ اخیر تیج لکھدے ہن ۵

سب کلام کر پنج بھرتا رینج ملائی!
اس شعر چوں مکھت دا سال سکالہ غلہ ہر مند لے۔
۱۱ ۵ ۴۲

اہنٹال پنجابی توں سو جھوٹے بھر منج فارسی شعراں درج تیجہ ہیرا لکھن سکالہ درج لکھیا۔
سستی پنوں دے آخر تیج اک سی عرفی لکھی اے۔ جس دا آخری بند راہ اے ۵

ی۔ یقین کریں دل اندر بھیا راں دی یاری
بدستال دی مجلس چھٹکے پائی جد ہیا ری
ایہی یاری دوہیں جہانیں ہیری کرے غواری
رام جو یار آرام اہنٹال دا جنہاں ہونکویاری

سید وارث شاہ

سید وارث شاہ مرحوم دسے حالات زندگی بارے کوئی کچھ نہیں ملتی۔ پنجاب دسے اس قابلِ فخر تھے جو نویں شاعر بارے کوئی صحیح تاریخ نہیں ملتا۔ انہاں دسے قصہ میرا بچا چوں انہاں بارے جو اخذ کیتا جاندا اے۔ اہ انج اے۔ کہ انہاں میرا قصہ سنالہ دج لکھیا تے ایس توں ظاہر مندا کہ انہاں دا جنم سو دسویں سن ۱۲۵۰ھ دے قریب ہويا۔ انہاں دسے باپ دا نام قطب شاہ سی۔ جو یں :-

بناں محل دسے نہیں نجات تیری پایا مار یں قطب دیا بیٹا اور
انہاں دی جنم بھومی جنڈیالہ شیرخان ضلع شیخوپورہ سی۔

سے وارث شاہ دسینک جنڈیالہ دے واسے شاعر و خدمتِ قصودا دی

جد فدا جوان ہوئے تے قصور مولوی غلام محی الدین کو لوں جیہڑے جامع مسجد کوٹ شہر قصور دج درس دیندے سی یا مولوی غلام مرتضیٰ کو لوں پڑھدے رہے۔ ایتھوں ظاہری علم حاصل کر کے پاک پٹن چلے گئے۔ تے حضرت بابا فرید گنج شکر دی درگاہ توں باطنی معنی حاصل کیتا۔ بابا حنفی المذہب سن لکھدے ہن :-
چرے یار رسول دے چار گوہر سجے اک نہیں اک پڑھیندے نہیں
حضرت بابا فرید اذکر کر دے ہوئے لکھدے ہن :-

میرود نہ لانا ڈلا پیر چشتی فکر گنج مسعود بھر پور سے جی

بیان کیتا جاندا اے۔ کہ ایتھوں نا رخ ہو کے پنڈ ٹھٹھ جا ہد آگئے۔ تے اک پرانی مہبت دج بیٹھ کے اللہ اللہ کرن تے لوکاں نوں دفتہ نصیحت کرن لگے۔ ایتھے انہاں دی کوٹھ اک لوہا رتال ہو گئی۔ انہاں لوہا رتاں دی کڑی یا موت بھاگ بھری نال پیار ہو گیا۔ عشق مُشک چھپے نہیں رہندے عشق دا دھواں باہر نکلیا۔ موت دسے واسا ایس تے چھتے ہوئے۔ اہ او تھوں اُٹھ کے حکم ہنس (پاک پٹن دسے نیرٹے) آگئے تے اپنے عشق دسے زخم توں ہرا رکھن لئی مدد ہیرنے دا بچا دی داستان لکھی۔ ڈاکٹر مومئی سنگھ دیوانہ ایم۔ اے تے بعض جو سکن ایس عشق دی بات توں منکر ہن۔ تے آکھدے ہن۔ کہ اک نیک پاک دہلیش تے اہ ہمت اے۔ ہر چودھری فضل حق یکساں معشورہ پنجاب تے بعض ہور ایس توں ٹھیک مہ دسے ہن۔ وارث آپ لکھدے ہن :-

تدل شوق ہوا قہقہہ چڑنے دا جدول عشق دی گل اٹھار ہوئی
اپنی محبت تے عشق دا اقرار کرے ہوئے اکھڑے ہن
معشوق دیاں بانکیاں شوخ خیال وارث شاہ جیسے مجذوب کہیتے
اتنا کامیاب قہقہہ لکھن تے اہ آپ اقرار کرے ہن۔

وارث شاہ تغیر دی عقل کتنے اہ چٹیاں عشق پڑھایاں ہن
ملکت نے اپنے قصے وچ بھاگ بھری دا نام پنچ چھ وار دے تیا اے۔ پر اس خوبی نال کہ پتر : لکے
سچ مچ کے بھاگ بھری "نوں اکھڑے ہن یا اوسے نوں بھاگال والی سمجھ دے ہن۔ جیہیں سے

وارث شاہ نوں مارے بھاگ بھریے اُنی مس دی پار پیئے واسطہ ای
یہاں سے تینوں شوق لے تہاں دا بھاگ بھریے جہاں ڈاچیاں بار چڑیاں
بیان کیتا جاندا اے کہ جدول اہناں اہ قہقہہ لکھیا۔ لوکاں نوں سنایا تے لوک بڑی حیا نال آپ دے
شعر لکھ یا لکھوا کے لیجان لکے۔ جس نال قصے دی شہرت جنگل دی اگ و انگ پھیل گئی۔ تے جداب حد
ہنس توں جتنے بیٹھ کے اہ قہقہہ نظم کیتا سی

ہنس دیا کشہر مشہور تھک جتنے شعر کہیتے یا راں واسطے ہن
مڑ جنڈیاے ہاندے ہوئے قصہ پیچھے۔ قصے دی شہرت کھنڈ چکی سی۔ اہ جداسے نوں لے
اُہ دیکھ کے ناراض ہوئے تے اکھیا۔

”جتنے شاہ نوں پڑھایا اوس سار مٹی پھڑکی۔ قینوں پڑھایا تے توں عشق دے جتنے شرع کر دتے۔
اہ رات مرشد استاد کوں مسجد مچا رہے۔ سویرے اُٹھ کے عرض کیتا۔ میں تے اہ قہقہہ دے نے رات
دا لکھیا اے۔ تے اہ سنایا کہ سے

اہ زور قبوت دا ذکر سارا نال عقل دے میل بایا ای
ہیر مصر تے چاک قبوت جانو بانا تھ اہ پیر سبایا ای
پنچ پیر نے پنچ حواس تیرے جہاں تھا پناں تہ نول لایا ای؛

تے قصے چوں کجھ ہور چو نویں شعر سناتے۔ اُہناں تے ٹھٹھا اتر ہویا۔ تے اُہناں فرمایا۔ توں منج دی روض
موتی ہندوئے ہن۔“ (ہیر مرتبہ عزیز الدین)

وارث شاہ ایتھوں داپس جنڈیاہ شیر خاں چلے گئے۔ تے از کھوں آخرت دے سفر لئی کوچ کرنا۔

ایہناں رامزار ایسے فستہ حال موجود اے۔ تے جس مسیت وچ ٹھٹھ جاہد ایہناں زندگی دی ابتدا کیتی سی اتھے
دی پتھر لگا ہویا اے۔ تے ایہناں بارے لکھیا ہویا اے

وارث نے اہ قنسا پنے قول مطابق سن ۱۸۸۷ وچ لکھیا معلوم ہندا اے کہ احمد کو دی پیر تے مقبل
دن ہیر و دیوئیں ایہناں سا بننے سن۔ ایہناں دے بعض مصرعے احمد تے بعض مقبل نال ملدے ہن۔ بحر قول
دی احمد تے مقبل والا اے۔ ایچ جاہد اے۔ کہ احمد نے خاکہ ڈدیا۔ مقبل نے ایہناں کیراں نوں پکتیاں
کیتا تے وارث نے رنگ بھر کے تصویر نوں مکمل کر دتا۔

وارث دے جیڑے مصرعے احمد کو یا مقبل نال ملدے ہن۔ ایہناں چل کجھ اہ ہن

احمد کو — اسان صبر کیتاں صبر کرنا خط لکھ اپنا قاصد چہ یا اے

وارث شاہ — اسان صبر کیتاں صبر کرناں حکم اتل قسیت آیا اے

احمد کو — ہیر چیتیاں نال میں مس پختاں تدریل دوہاں واجی رل گیا سی میں

نذرت شاہ — نوں چیتیاں نال اہ مس پختاں تدریل دوہاں واجی رل گیا سی میں

مقبل — تقدیر سیستی موجود فوت ہویا باقی رہے رنجیٹے دے ست بھائی

وارث — تقدیر سیستی موجود فوت ہویا بھائی رانجھے دے نال کھڑے میں

مقبل — یکساہ پنے باپ دا ونڈنے توں پہنچ سد کے بھائیاں نے کچھ پائی

وارث — حضرت قاسمی تے بیچ سداساے بھائیاں زمین نوں کچھ پوایا

شاعری وچ تن خیریاں سازگی۔ اصلیت تے جڑیں بنیادی ہن۔ تے حقیقت اہ اے۔ کہ اہ تے وارث

دے کلام نچ آتھ ہن۔ وارث اپنے کلام بارے خود لکھدے ہن

بات بات تیری وچ میں کاسن قاتل شاہ دے شرکیہ سحر ہے میں

تے اہ حقیقت اے کہ اُہری بات بات وچ کوئی نہ کوئی نکتہ یا نصیحت موجود اے۔ وارث دے

کلام وچ بے حد روانی اے۔ بڑا جوش اے نہیانی بڑی محافہ دار تے نگر اے۔ ہندی ناری دے لفظ

بے چوڑی تے جڑیں دے ہن۔ بیان ضرورت تے موقع محل دے مطابق جلی اے۔ قسے وچ ہر تھاں بان

تے پورا قابو تے نعدا اے۔ ہر پتر دے مونہ توں جو کہلوا یا اے۔ اُہری عمر۔ قابلیت تے ماحول دے مطابق

الکھایا اے عشق نوں کیسے تھاں تے دی جوس نہیں بن رتا۔ تے نصے نوں نرا عشق عاشقی دی ناستان امی

نہیں رہن تا۔ سگول میں وچ بے شمار خلاق۔ دانائی تے پنے دیال باتاں بیان کیتیاں ہن۔ جٹ مولوی پیر حقیر

عورت دی فطرت تے حقیقت لول سوہنی طرح بیانیا اے۔

قیسے دی مقبولیت تے ہر من پسند ہون لئی ضروری اے کہ اہ صاف۔ سدا چہری لولی وچ ہونے لے ہفتہ
ڈھکدے۔ پھبدے ہون کوئی بات ضرورت توں گھٹ یا زور نہ جودے۔ اہدے وچ اک رس۔ بوج تے
جان ہونے تے او سب خبریاں وارث دے کلام وچ موجود ہن۔

وارث دا اہ قیسم میرا پنجا ب دیاں محفلاں، مجلساں و اشنگارین گیا پہلوں لوک ہتھ لکھیاں تحریر
یا محافلے تے گزارہ کرنے لہے۔ فیروز شاہ دے بعد جد چھاپے خانے دا رواج ہويا اس قیسے نوں اہے
مسائب منشی گلاب سنگھ، ملک میرا۔ حاجی چراغ بیس سراج دین نے لاہور وچ تے نیاز علی خاں، بھائی جیتر سنگھ
تے بھائی کش سنگھ عارت نے امرت سرور ہزاراں لکھاں دی گنتی وچ چھپوایا۔ قیسے دی ذکر ی۔ قیسے ہندی
دیکھ کے لاہور دے اک شیر فروش میاں رکن دین نے پنجا بی دے مشہور شاعر میاں ہدایت اللہ کو لوں پہلو
نار ایسی دی سدا دھائی تے تکمیل کرا کے ۱۸۸۸ء دے قریب چھپوایا ایس کتاب وچ اخیر تے لکھیا اے۔

”میاں ہدایت اللہ نے سدا با شعر نئے اپنی تصنیف کے سید وارث شاہ کے نام سے اس میں اور بڑا
دیئے ہیں۔ ادبیت کو شش سہاس کی ترمیم و تزوید کے حقوق میرے نام مہر کر دیتے ہن (رکن دیو شیر فروش
بیر ہدایت اللہ منظر)

ایس ہیر وچ ۱۹۴۳ء مصرے میاں ہدایت اللہ نے کو لوں لکھ کے شامل کر دتے۔ تے اُہناں۔ تے
نہرنگا دتے۔ تے اہ یکے دے مصرے توں چھٹ بعض تھاں دے نوے سہ اُہناں دے ہن۔ جو یں
ڈولی پڑھ دیاں مایاں ہیر چکیاں بینوں لے چلے بابلا لے چلے لے

۲۰۔ مصرے یال

گیا بھی تفت دیر نے نال ٹھوٹھا قیمت لے جا ساتھوں مٹ دی ہے
۲۲۔ مصرے۔ اہ کتاب دو جیاں چھپیاں ہیراں نالوں ”یڈی تے مکمل“ سی بڑی پسند کیتی گئی میاں ہدایت
خداک چنگے با کمال شاعر ہن۔ اُہناں دے مصرے وچ رچ رچ گئے۔ تے اُنچ دی عام لوکاں نوں ہڈے
کھیرے یا چڑچول نی لہ نہیں ہندی۔ ایس دی شہرت تے وکری دیکھ کے میاں ہیرا دے ترگر قوم دین
نوں خیال آیا۔ اُہناں ایس نوں ”سبھ توں وڈی تے مکمل ہیر“ بنان لئی جو مصرے میاں ہدایت اللہ دے
چنگے لکھے اہ شامل کر کے ۱۹۹۲ء مصرے آپ کو لوں لکھ کے تدا دتے۔ تے اُہناں تے میاں ہدایت
ملک نہرنگا دتا۔ اہ آپ لکھ دے ہن۔

گڈی طبع نوں لبھڑی ڈور دسے کے واد تال پریم اڈایاں میں !
 قطع بندیاں وایاں سوچ کے تے کتراں رنگ رنگ طایاں میں
 اہناں رنگ رنگ کتراں بارے کتاب سچ پرکاشک دوں لکھیا اے
 ”نہر شدہ اشعار استوار پیرا ذہ صاحب کی تصنیف ہیں۔ اور باضابطہ حبشہ شدہ ہیں۔ کوئی صاحب
 قصہ جمع نہ کریں۔ بیر پیرا ذہ مطبوعہ سنہ ۱۹۳۰ء۔ صفحہ ۲۷۔“

اہتاں بھی اکتے دے کے شعروں سوا بعض تھاں پورے بند و دھلے ہیں۔ جو
 ہمسے قہر خدا دا جھوٹیاں تے لعنت رب دی اے کا ذہین قاضی
 مونہوں بول اوٹھتے بول ناہیں دے توں رتہ جو دیں مشرکین قاضی

۲۸ مصرعے یا

ٹولی چڑھدیاں ماریاں ہیر چکیاں میں گھمائی رنجھٹیا سائیاں دے
 پورے ۵۰ مصرعے۔ لوکاں میں ”بھرتوں دہڑی تے مکمل“ بیرونوں ہود زیادہ پسند کیتا۔ نے کتاباں چھاپ
 واٹ لالچیاں نے مختلف شاعراں کوں ایس دی سدھائی تے دھاکر کے چھاپنا شروع کر دتا۔ جو
 مولوی محبوب عالم نے ایس پنج ۵۰ مصرعے و دھلے تے اہتاں تے حبشہ شدہ لکھ دتا۔
 سیال محمد الدین سیختہ امرتسری نے ۹۴ مصرعے دھاکے۔ اہتاں تے نہر لگا دتے۔
 مولوی شہ زیت علی گلیاتوی نے ۵۰ مصرعے قریب۔

نشی تاج الدین تاج لاہوری نے ۵۰ دے قریب تے بابو عبدالرحمن نے ۶۵ دے قریب مصرعے
 دھاکے پر کوئی نہر نشان نہ لگایا۔ مولوی عزیز الدین قانوں گونے کچھ مصرعے و دھلے پر الف توں ی تک
 ساری کتاب نوں مسلسل نہر لاکے سانجھا کھاتہ کر دیا۔

ہر ملاوٹ کرن دلے نے دوجیاں دے نشان یا نہر نیل کوئی دھیان نہ دتا۔ یاں جان بچھ کے اکھ
 میٹ لمی۔ تے جو شعرا ہرے چکے لکے یکے باقی آپ شامل کر دتے۔

ایس ملاوٹ دے طلسم نوں ٹاکڑ موہن سنگھ جی دیوانہ ایم۔ اے نے پہلی داری توڑیا تے ۱۹۴۵ء
 دج ہیر نوں ملاوٹ توں پاک کر کے ترتیب قاتے چھپوایا۔ تے اہتاں دے بعد محمد افضل خاں نے
 نوں سراڈیٹ کر کے چھپوایا۔

ڈاکٹر سہراں دی ہیری بنیاد گورکھی چھپے نسخے تے اے تے محمد افضل خاں دی ایڈٹ کیتی ہیری بنیاد بیر مرتبہ ہدایت اللہ
 تے پرانے اردو چھپے نسخے تے۔

تصنیفات :-

فیض میرزا بھادرج شاعر دی قناد الکلامی تھے فنی عظمت دلچسپ کے یقین ہند اے کہ سن ۱۸۸۸ء میں اس توں
موا ہو ردی ضرور کچھ لکھیا جو دے گا۔ میاں ہدایت والی ترمیم خند میرزا وارث مطبوعہ ۱۸۸۸ء دے اخیر
تے وارث دی لکھت معراج نامہ تے عبرت نامہ شامل ہن تے میاں پیرا ندہ نرگزا والی میرزا وارث شاہ دے
اخیر تے معراج نامہ جو بڑی نامہ تے اشتر نامہ موجود ہن۔ پٹنا ہناں دی بولی بھرتے انداز ہیر توں بالکل
الگ ہن۔

معراج نامہ ۱۸۸۸ء انجی کیتا اے

حمد الہی آکھ زبانوں ثابت ہو کے دیوں بجانوں
ہو رہو دستیدار راں آل اتے اصحاب کباراں
جو بڑی نامہ چوں کچھ شعرا انج ہن
گرم گوبانے نرم جو بڑی سربھوں چھچکائے
اُساں کڑیاں نیوں دینے اسال لفظ لفظ جانے
عزازیل نے خود یوں کل دج لعنت طوق پہنائی
ڈاکٹر موہن سنگھ جی دیوانہ اپنی ایڈٹ کیتی ہوئی میرزا جی "وارث دی سسی" دا ذکر کردے ہوئے
لکھدے ہن۔

"ایں ویلے میرے سامنے سسی وارث شاہ اے۔ جس نوں مولیٰ عبد القادر محدث مدظلہ العالی نے تعلیم القرآن
انارکلی لاہور نے چھپوایا سی۔ اس دج حکیم صاحب لکھدے ہن۔ کہ اہ نسخہ میرے ذہن دے ۱۸۸۲ء دی لکھت اے
تے سو سال توں اہ ساٹھے خاندان متج چلیا آندا اے۔"
اہ فیض مدہٹریاں تے سسی حرفیں دج اے۔ تے ایں دج احمد شاہ ابدالی تے محمد شاہ دے گورنر لاہور
دے عملیاں دا ذکر آندا اے۔

اہناں توں سوا ۱۸۸۹ء دے قریب سوہنی وارث دی چھپی۔ پر نیریت لگ گیا۔ کہ اہ مرزا عبد الحمید نے
سوہنی فضل شاہ نوں توڑ مڑ کے بنادتی اے۔ سواہ پر حلیت نہ ہو سکی۔
۱۸۹۰-۱۹۱۸ء دی بات اے۔ میاں پیرا ندہ اک دیوار امرت سر میرے (لیکھک کشتہ دے) کول آئے
تے اہناں اپنی کھوج واسطہ وارث دا اہ مدہٹرا سنا۔ جو اہناں دا ہتھ لکھی میرے کول موجود اے۔ اہ اے

و نہی آہستہ آہستہ ریز خشم تھیں تیز نیامت خیز عظم اکبر بریز بریز تھیں نہ ریز جیسے پادشہ
 اہ مست سدا تھا۔ من ہمارہ بودن دے چارہ موہن سکھار دیکھیں آوارہ چوہہ تواریاں نوں مار دے
 اہ کہے تیرے دوہین موسے بن سدا بے چین جنگل ہاں دہن کے ڈاڈے میں چھوڑ پنا سین لہن خاہش
 ملک پروردہ تھیں لاہ آوارث شاہ دہس دی پوہ کھوئے راہ تے کرنگاہ جھکے دیار سے

بیرتے رانجھے دے عشق واداد ابراہیم بھول بودھی دے سے ہویا۔ تے دودھ نے پہلی وار پنجابی بھ
 ایس نوں اکبر بادشاہ دے راج راج نظم کیتا۔ اس دے اہ تہنہ چنگی شہرت پا جکیا سی شاہ جیس گنگ جیٹ
 گنگ ناس تے مہر شاعر ال دے کلام سچ بیرتے رانجھے دے حوالے موندن ہن۔ دودھ نے ایس قہقہے دے
 اخیر مچ لکھیا اے۔ کہہ تے رانجھا کھیراں دی بھ می یوں مل کے مکے دل چہ گئے۔ اہستے ہی دے
 پر وارث پہلے شاعر من ہمارہ انت دھانک پیش کیتا۔ تے لکھیا کہ میر دے ماپاں رانجھے نوں کیتا۔
 کہ جنج بنا کے آتے دے دے جا۔ تے بداء چلا گیا بھول میر نوں زمر دے کے ارڈنا۔ تے رانجھے
 نوں خط لکھ دتا۔ کہ اہ سرگنی ہے۔

دودھ نے وارث دے کرنا راں دج دی کجھ فرق اے۔

دودھ نے رانجھے دے پیو دا نام معظّم تے رانجھے دے قن بھ انلا ہر۔ ظاہر تے جیون دستے ہن۔
 وارث شاہ نے رانجھے دے پیو دا نام جوہر تے رت بھرا لکھ ہن۔

دودھ نے ہیر دی مال نام گندی لکھیا اے۔

تے وارث شاہ نے میر دی مال دا نام علی لکھیا اے۔

دودھ کہندا سہتی بیوہ کی تے اوسدی محبت رامو برہمن نال سی۔

تے وارث کہندے ہن۔ سہتی کنواری سی تے اوسدی محبت مراد بلوچ نال سی۔

دودھ نے نور ناں جد بڑا مال ہیر دے مقابلہ دا ذکر کیتا اے۔ پر وارث شاہ ایس دا ذکر تک نہیں

کیتا۔ وارث دی شاعری تے شہرت تے سبھ قہقہوں پیدا احمد یار گجراتی رشاک یا حسد کیتا اے۔ اُہناں دا
 تے چوٹ کھویاں ہویاں لکھیا

وارث شاہ سخن دا وارث کسے نہ ہلکيا دیا
 لکھنا نیک مرطو آندا حال نہ کوئی ترکان دا
 سند راہی جوئی چلی دا نگوں زیکا موٹا ذیبا
 جیون کرا لکھیا جو یا کچ دا کھڑ کھڑ کردا جاندا

پر جد آپ ای اپی لکھی میر دا مقابلہ کیتا۔ من لیا۔ تے کیا اے

حارث شاہ بندہ سے والے زادہ اسیر بنائی
 خواہ کل مضمون نغمہ دیں میوان ناپی کاتی
 میں بھی رسیں اوسے دی کر کے نکھی توڑ نہا ہی
 وڈا تعجب آوے یار و دیکھ اُس دی نانا مائی
 اپناں توں بعد میاں فضل شاہ سا کو توں کوٹ سے اپنی شاعری دا جھنڈا اُچا کیتا تے
 کہیا سہ

شہر شہر شہرہ میرا شعر سب توں ٹھیک ٹھاک اشعار دہیلی
 تے قبر کھل کے اکھیا سہ

وارث شاہ ہمایا جگ ماں خداحال تہاں ردا دتاں زار پیارے
 بہن دایاں لڑیں بس لوک دانے اتے زندیاں کرن پیار پیارے
 پیر ہوی نہایت بے پردے سے اُتر سکے فضل شاہ ک عالم فاضل صوفی بزرگ سن -
 اپناں رشتہ رنگ ادب و بحر و زبانی سے پیر - شاہ ایک حقیقی شاعر سن - نئے اپناں دا
 سارا زور لفظی رعایتوں، صناعتوں نے لفظی میرا چھیری تے اسے - عربی فارسی جوہر و رقی اسے - جس
 مال کتاب عام لوکاں دی سمجھ پہنچ دی نہیں رہی - جن وارث شاہ نے لکھی سی -
 سبیاں رانجھے نے حال توں جاہلیاں پھل سمجھ جی جہاں پیاریاں توں
 سب سا جوڑے جی آہ کھن ہیں ڈھونڈتے ہاں سوں، گنیاں ریاں توں
 لقاں لکھ توں درد فراق میرا جیہڑا، نیروں سٹ وا توڑ تارے
 گھر لکھ جو دلاں وے ڈکھڑے، نا نغمہں بیایاں توں جویں یار پیلے

پر فضل شاہ ہاں اہ خطہ زریں دی لکھے جن جویں رانجھے تے میر چنگے فارسی عربی دے
 عالم فاضل ہون میر دا خطہ رانجھے دے نام میر - من سہ
 قول حمد بزار جبار سید کیا کار - منوت کردہ کار زری
 تہہ شکر و در مسان خالق کار گیر سچ نغمہں ہزار گھبرا
 کھنڈر بہت بہت بہت کیش گیر دواہر میند ہر نو دار رانجھا
 نیت طریق ہر سہ دے - رانجھے دا خطہ - کہ سہرا ست سہ

رشتہ بانیاں آل ہر رفتہ ہو میرا نغمہں - کہہ لیں دلبر
 تصویر بہت فیروز دی زشت - نہ بہت غصوں مومن آساں جبر

اختصار گفتیم دوسرے چار کلمہ بتو آئندہ اختیار را سمجھا !
 مکتوبات لکھیا میں جاتی بہت جاتی آگے جو میں مرضی سرکارد اینجھا
 مقابلے لئی ڈنگارن دے اے تھے شاعر گجرات دے پرنسپل عالم ہیں۔ راہ سُننے جیسے ہوئے ہیں
 اہناں دو تین کتاباں لکھیاں ہیں۔ اصغر صغریٰ۔ پوہ بھٹی وغیرہ۔ راہ وارث تے چوٹ کر دے ہرے
 لکھ دے ہیں سے

اساں شاعر پنجابی دے بہت ڈٹھے ٹھٹھے پتی ہیں دے کل اکھوال ناہیں
 فضل شاہ وغیرہ نول چھڈیا راہ وارث شاہ بھی آج خوشحال ناہیں
 پوہ بھٹی دے نال چوہڑ ٹیٹری اے اُہدی ہیریدی صغریٰ نال ناہیں
 اے پرفیصل ادب توں لے جیہڑا من قال دیکھے مَقال ناہیں
 سمجھن سدا پنجابی دے سبھ شاعر وارث شاہ توں گور کھنڈال ناہیں
 اُہدی ہیر داس ہے جواب صغریٰ دی مدہاں دی کیوں پڑ تال ناہیں
 اہناں آپ کہیا اے۔ کہ وارث دی لکھت چوہڑ ٹیٹری نامہ دا جواب پوہ بھٹی اے تے
 ہیر را بنجھا دا اصغر صغریٰ اس کتاب دے سارے عنوان سمجھ فارسی دا جہن جوہ
 "غزل، جزیل، اصغر علیل، جدیل، رحیل، پد رخیل، صلیل، جلیل، ماورائیل"
 سید وارث شاہ نے ہیر دے حسن دی تعریف کر دیاں لکھیا سی
 کہی ہیر دی کرے تعریف شاعر متھے چکدا حسن متاب دا جی
 خونیں چوڑیاں رات جیوں چند دے سرخ رنگ جیوں رنگ شہاب دا جی
 نین زنگسی مست مویڑے دے گلال ٹہیاں بھٹل محراب دا جی
 بھواں دانگ کمان لاہور دی سن کوئی حسن نہ انت حساب دا جی
 تے راہ بھی صغریٰ دے حسن دی تعریف کر دے ہوئے جس نیلے کہ اُہدی عمر صرف آٹھ سال اے
 لکھ دے ہیں سے

بھارے پٹ پہاڑ دی جڑھ نالوں پتلا لک دھوڑی دے ڈنگ کیوں
 تنگ کھڑا ادسدا ج سڈا لگی کیڑی دی دی دھری تنگ کیوں
 ریشم رول بنجاب سمور قائم مژمسار اُہدے نرم انگ کیوں

عطر مشک گلاب پھیل عنبر ادا دار اُہدے نرم انگ کو بول
ایسے طرح ہوں کٹی شعر ابد سے نال ہیں جنہاں صبح آنچ ای ڈھیر جھوٹے تے مبالغے توں کم لیا ہے
جس نے کتاب زوں جھوٹے تے مبالغے دا پیدا بنا دتا ہے۔
وارث توں پہلاں تے بعد کئی شاعراں نے اہ قصہ نظم کیتا ہے۔ پر حقی گل اہ اے کہ ہر اک
صبح اک نہ اک خوبی تے ضرور ہو سکدی ہے۔ پر وارث دالی کمیت تے ہر خوبی کسے درج دی
ہیں۔

پنجابی شاعری وچ وارث پہلے شاعر ہیں جنہاں بقول شاعر رواج دتا۔ یعنی اہ گل جیڑی اہناں
کسے کردار (پاتر) کو بول گہوانی ٹھیک نہیں سمجھی۔ اہ غولت عریسے پیٹھ کہہ کے بیان نوں مکمل تے
بار بٹ بنالیا۔

وارث نے اپنی شاعری وچ بڑی روانی۔ قادر الکلامی تے جابک دستی توں کم لیا ہے۔ اہ کلام
دے بادشاہ سن۔ اہناں مرتبی مطلب لفظاں نوں نوڑ مروڑ دی لیا ہے۔ پر اہ دی نگینے انگ جڑے
جا پدے ہیں۔ تبرک دے علو تے وارث دے کچھ چو نوں مصرعے
بناں مُرشدال راہ نہ ہند آدن دوجہ باجھ نہ رجیدی کھرسائیں

اک بیج کے کیسے نہ انب کھ پدے پھر داہنہ شہتوت نہ لایا ای

بکھا کھنڈت کھیرا ہو یا رکھا زندا گھٹیا ساک کراہنے نوں
گڈر کچیریاں دا جمدار ہو یا اُونٹھ گھٹیا باغ لگاؤنے نوں
بیڑی کا عزدی بالمر ملاج بنیا اُتھاں گھٹیا حرف لکھانے نوں

راہنچھے اٹھکے اکھیا داہ سجن میر بس کے تے مہربانی ہوئی

وارث رن فقیر تلوار گھوٹا چارے تھک اہ کسے دے یار ماہیں

بھائیاں باجھ نہ مجلساں سو ہندیاں نہیں آتے بھائیاں باجھ بہار ناہیں
 بھائی مرن تے پوندیاں بھیج بائیاں بنناں بھائیاں بھرے پر داناہیں
 لکھ ادٹ ہے کول دُستدیاں دی بھائیاں گئیاں جیڑی کوئی بار ناہیں
 بھائی ڈھانڈوے بھائی اُسا دے نہیں بھائیاں باجھ ملی کوئی بار ناہیں

جوانی کھلی راج ہے چوچکے دا اوسے کسے دی کیہہ پیدا مینوں
 میں تال دُھرد کے چٹک توں جاسٹاں آیا کدھر دل دا بادشاہ مینوں
 نہیں چٹک تے ایس نوں مکن دنا لارہے گا لکھ جے داہ مینوں
 ناڈھو شاہ دابت کہ ستیر با تھی ماس ڈھکناں لے گا ڈھانڈوے

را بھیا آکھدا یہ جہان سُفینہ چھڈ جادناں ایس میناں دا سنے نہیں
 تہاں جیہاں پیاریاں ایہہ لازم آنے گئے مسافراں پائے نہیں
 ایڈا حُسن نا نا نہہ گمال کیجے ایہہ لے چٹک تے سنے بنائے نہیں
 اساں رب نا آسرا رکھیا ای اُٹھ جادناں ایس میناں والے نہیں

بھابی خزاں دی رست جاں آن منجی بھوہ آسے تے جے جال ہے نہیں
 سیون بلبند بوٹیاں سُکیاں نوں رہا مٹل لکن نال ڈال دے نہیں
 اساں جردل کدوں اہتاں پاس جاتاں جیہڑے محرم اساڈے مال ہے نہیں
 جتہاں سولیاں تے لے چا جھوٹے منسوب ہو ری ساڈے نال ہے نہیں

اگرا

نام اگرا داس تخلص اگرا۔ لاہور سے وسیک۔ پنجابی بولی دج آب نے حقیقت رائے دی نہ
حقیقت رائے ادا اقد ۱۷۹۱ء بکرم دج ہو یا سی (۱۷۹۱ء) سلطان علی علیہ السلام بکرم دج نکھی بولی دج ہندی
لفظ دی کچھ تلاٹ ہے۔ پر بولی ستھری است۔ تے راہ دار پنجابی د بال زاراں دج اک مشہور وار
لے۔

معلوم ہندا ہے حقیقت داسا کا آب دے بال بن دج ہو یا۔ نے اہناں بڑھیچے دے لیسر
ذیل نظم کیہا۔ اہ آب نکھ دے ہی۔۔

سمت سارا اٹھے اکا بوسے صاحب اور دتالی
دھرمی داکہی جتم سیالکوٹ دتالی آیا
حقیقت رائے دی دار داکہ بندر ویاہ وانٹھا

چڑھی کرنا ہی بھاجی دی مٹھیاں توت کڈھائی
گھڑا گھڑولی بھرنے پتیاں ناری منگل کھیا
بھلا مہورت ڈٹھونے چوہ کھارے چاہیا
جو تک پور کے کھارے ڈے لے حقیقت پھرے
حقیقت دی موت تے ماں دے اکھرنے۔

بٹ ہویاں ماں پھرے غانی کوئی نہ اکھے آماں
لکھیاں سیرے لیکھ اپیاں جو لکھیاں دھرتماں
بکھیں پال پندہ کیتا سول چنگھ یا تماں
اگر اکھے بٹ ہتھ نہ آون پوریاں باجوہ زکماں

سجل

نام عبدالوہاب تخلص سجویا سچل پوداناں صلاح الدین فاروقی پنڈ ورازا ریاست خیرپور (سندھ)
دسے جم پل۔

جنم ۱۸۲۶ء وفات ۱۸۶۶ء

انہاں دسے بزرگ شیخ شہاب الدین ولد عبدالعزیز غرب فوج نال سندھ آئے۔ تے دسے
دسے سرکاری عہدیاں تے رہے۔ انہاں دسے دڑوڈیرے پہلوں حیدر آباد دے کول پنڈ خدا داد
وچ رہے۔ فیرت پوراں دسے راج راج ریاست خیرپور دے پنڈ گریچی وچ چلے گئے۔ پنڈ ورازا ایس
گریچی دے نال اے۔

مولوی لطف اللہ شکارپوری نے اپنی لکھت "تذکرہ لطفی راج لکھیا اے۔ کہ اک واری ملتان
دسے اک بزرگ محکم الدین سیلانی پھر دے ہوئے ایدھروں لکھے۔ تے آپ دسے چاچا شیخ عبدالحق فاروقی
نے آپ نوں کہیا۔ پت انہاں دا استقبال کر۔ حضرت محکم الدین نے آپ نوں دیکھ کے گھوڑا بک یا
تے کہیا۔ تیس سلاٹ استقبال نوں آئے ہوتے اسیں ہناؤں اک تحفہ دینے آں۔ اہ کہہ کے انہاں
اپنی سازنگی چوں اک تار کڈھیا۔ تے عبدالوہاب سچل دے سینے تے پھیریا۔ او سے ویسے انہاں
جذب دی حالت طاری ہو گئی۔ تے فیراہ ساری عمر مجذوب رہے تے مرست کہائے۔

کہندے ہن جدراہ وجہ تے مستی وچ آندے سردے دال کھڑے ہو جان دے۔ تے اوس ویلے
مُند بھیں جو بول دے عقیدت مند لکھ لیندے

سچل تصوف وچ وحدت الوجود دے قائل سن۔ انہاں سندھی۔ مراٹھی۔ پنجابی۔ ملتان۔ ریختہ
تے فارسی وچ شعر کہے۔ پنجابی۔ مراٹھی تے سندھی وچ کافیاں لکھیاں۔ اہ سید وارث شاہ دے
سے سنگی (مہمصر) سن۔ سید بلھے شاہ دیاں کافیاں دیکھ کے انہاں سندھ وچ کافی نوں رواج
دتا۔ آپ لکھدے ہن سچ

بلھے شاہ کون بیراگی کیستوی جنہاں ویشہر قصور

کلام دانمونہ :-

سارا لوک سیال نول دیندا
را نچھو دیاں رُسوا یاں
جو کچھ سانول را نچھو کیستا
سو کیوں لوک سنا یاں
پتھو سو لکھ طعنے بدیاں
چشماں تے چم چا یاں

مجبو یاں دے مہندی لائی !
عاشقاں نے گھر رنگ دے
میں را نچھن دی را نچھن میرا
نہیں سو کھیڑے رنگ نے
نال را نچھن دے سوہنی سیال
عشق اڑایا رنگ دے

چھوڑ کے جھٹک سیالیندا میاں
میں دیساں تخت سزار
بابل دیر سے مایو بہنوں
حیلے کرن ہزار
میں تاں شرم حیا کنول کپیل دے
لوکاں داکوئی غرض منول روداں زار و زار
رنگ : رح نہ صائے
کھیڑے بے خوار

میں ماہی دی مستانی
عاشق ہو دیں تاں سر دیویں
دسدا دل دج و بر جاتی
گل ہے اہ مردانی

دست اسان کنول دوزخ جائیں
بہر نیساں دے نیر دے
لوں تاں مینڈا میں تاں تینڈی
گھول گھٹاں سب کھیڑے
سدا ہو دیں تول نال کرم دے
دوست ! پتھو دے ڈیرے

ہر سال رمضان شریف دی چوہو ہویں تاریخ تول ایہاں داعریں ہندا ہے ۔ تے لوک دوروں
دوروں آکے محبت دا اظہار کر دے ہن ۔ ایہاں داک فارسی دیوان دی اے جو دیوالی آشکارا ،
دے نال ہتھ نیر علی دادخاں تاجپند والی سندھ نے چھپوایا سی ۔ اس دج فارسی غزلاں ۔ رباعیاں
تے مشنویاں ہن ۔

نچ میٹے میٹھ کے کس کس مائے بد

حامد ملوں شاعر لڑا جہانت

حامد اس کے ہو رکھ کر گیا۔ تے اس لکھیا سے

پہلوں ماریں زکھڑاں پھول کا شہر مار

سہا سہا میں فدا کی تجویز ایک تجویز ہو

کسے جو تیشی نے کچھ موں دیر۔ تاکہ مہر قاعدے کہیا غیب دہم رب توں سوا کسے نوں

نہیں جو تیشی نے چوٹ کر دیں اہلباسد ناں نوں اہل علم نہیں آوند تاہیں اسرار کسے ہیں

حامد دیکھ جوائی دا جوش تازہ موں ماک کھا گیا۔ تے چپ چپیتے بنارس ماکے مہدی مسکارت

پڑھی تے جوش وید ہرسل کیتی۔ تے پیرنہ مں بعد آئے جیشیاں نوں زریہ۔ تے اکھیاں دجوس

سجود عربی نہا سی لکھ دیا۔ تے۔ پیرنہ مں زریہ دیا کرے لکھی ہاں۔

حامد نے ۳۰ دیکھے۔ ی عمر دیکھ جہ جنگ جہا مکمل کرما ادس چوہا کہہ تے اس مہمیں

کسے جہا کو ان تہذیبان دی جیٹ زندہ کئے تہ لکھدا اے۔

پیر صاحب نے ٹہک کے پتا اس بوں سام

نہا ہر سہا لکھ لکھیا میں سب نوں مہا

ہو دے صاحب عقل جے سمجھے اہا تہذیب

ٹولال دیکھ جہان دے میں نہیں لڑائی امیر

دہا ناراج سوہا زندا دا جیاں مہا جہا

ناں میں آپ نور پور بہت جالند عمر جان

دہا دیکھاری سنگھ اس نام پتہ تہا

رستم مہا اندھوت اندھوت۔ تہا

کیا کیا خوبی کہاں میں آدے تہا شمار

بہتے نہا بل لوک ہیں دیکھ اس دے دربار

دیکھ دیکھ تو لاہرے اہ صاحب تدبیر

ادس نہا باندل دیکھ میں سے ایک وزیر

نام وزیر الد بخش اندر قوم مہناس

مسلم مومن آندھا نظر سے نیت راس

حامد نے چھوٹیل نوٹیاں چھ کتاب لکھیاں ہیں۔ شاید کچھ ہو دیکھ ہوں۔ پراہناں دے نام

مددے ہیں۔ جنگ حامد۔ اخبار حامد۔ ہیر حامد۔ گلزار حامد۔ تفسیر حامد تے فقر نامہ حامد۔

جنگ حامد آئے حامد وی شاعر ی نہا اسے۔ اس دیکھ کر بل نا داتہ کر ماس تے رنگ

دیکھ نظم کیتا گیا اے۔ حامد لکھدا اے۔

گدہا تپ میرا ہو گیا دیکھ جناب تہوں

ناہیں دھیری شعر و ناہیں شاعر مول!

قندہ موں نہ اکھیا آہ دیکھ پچان

پہلوں میں حیلن دی کبی شہادت جان

جگر مول اندھے شیرا۔ تعلیم

میں دیکھ ڈکھے خواب تے حضرت حسن حسین

حالت ساڑی جو ہوئی کر چن کل میاں
راغنی ایس غلام نے ہوئے شیر خدا
ہمت میرے حرم دے اُتے بول نہ آن
کہ بانو دا نام کیوں فقے اندر نہ ل
ایہ میرے دیر نا نصتہ کر معلوم
کیکر میرے دیریاں پنچ سی تکلیف
ایہ پرشہا حنیف دا نصتہ ہے مطلوب

آک یار جکا دندا سینوں نالی تیار
اُٹھ اماں حامدا ہو یا زقت نماز

جنگ نامہ دے بعد حامد دی دوسری لکھت اخبار حامد اے۔ جو سلسلہ ۱۹۷۱ء دی لکھت
اے۔ تے جس نوح دنیا دی بنتر۔ آدم دی بنتر۔ رسول دی پیدائش تے پور دوزخ۔ بہشت۔
قیامت۔ برزخ۔ جن۔ منرا۔ عذاب۔ ثواب دا ذکر اے۔ اخبار حامد ۷۷ لکھیا اے۔
پڑھن حدیث رسول وی بولی پچ پنجاب
میں عاجز دے حق وچ جیہڑا کرگ بے عسا
آہے سن ستانویں اک سو اک ہزار
جاں میں ایس کتاب دے کیتے بیت شمار
حامد دی تیسری چھپی لکھت (تصنیف) میر حامد اے۔ جو سلسلہ ۱۹۷۲ء تک مکمل ہوئی۔ حامد
نے ایس نوح ایک نوں گل کیتی اے۔ کہ ہر بیان نامہ لکھ (منزل) پنجابی یا فارسی نثر (ذاتک) نوح
لکھن دی تھاں ایک شعر (چوپائی) وچ لکھیا تے اوہ دے بعد بیان شعراں نوح۔ جو یں صفت ثنا لکھن
لمی سر لکھ اے لکھیا اے۔

جس مادح مذہب دندی نوح دے مقبول
حامد نوح جناب دے کون اسدا سمبول

صفت خدا دی کیمیا پارس نعت رسول
صفت خدا رسول دی کہے سوتی مقبول

اے لکھ کے فیرا نوح صفت نثر نوح کیتی اے

موجودات ساری جو موجود کیتی خداوند عرش تے کوئی مکان داجی

پیداں رب دی صفت ثنا کیتی خالق پاک، بہر جہان داجی

توں بچھانا سر کر دے

پس رہتے ہی تو۔ مانگتے بولی جیٹاں تلملہ حوالوں: کھر سہ جن: پہلوں اک: دوہڑا باجیانی
بے یقین دے بھر منہ پیاں: میرزی شاعری آپ نہ جے دی است: زبان پنجابی: محبت سوسہ
کے صاف

طرح کے خاص دی فوج تار میرزیال سپیلیاں راستہ بد کرد، جو یا حاد اکھدا سے

ابنچے جیٹاں: دی پھنہ: میاں	ابنچے زب: سنہ: حنکار سی جی
ابنچے بار آتا کھل سر: بھائی	ابنچے کھل: دی کھن: تو: سی جی
ابنچے: دی: میاں	ابنچے کھن: دی: سی جی
ابنچے: دی: بھائی	ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی	ابنچے: دی: بھائی
ابنچے: دی: بھائی	ابنچے: دی: بھائی
ابنچے: دی: بھائی	ابنچے: دی: بھائی
ابنچے: دی: بھائی	ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی

ابنچے: دی: بھائی

را نچھا گوں اکھدا اسے

را نچھا دے کے اکھدا بھابیاں نوں متوں نام خُش را رسول میرا
 سبھو اکھیا دیکھیا بخش دیو وڈا تسان توں جی خوش حال میرا
 بینوں رب نوں سوپ کے گھر میں جاؤ۔ کوئی مول نہ کونہ خیال میرا
 آہں گا جیوں دانتساں نوں میں نہیں تار سوپ دیوئے رماں میرا

منجھتے ساری کوتا میردے قہقہے دی، سپے نہی دی اسے پردہ دے عیسے خاھر گوبہر نہی
 جرسے ہوئے تے سوئے دیوئے نہی نے نہی دوزخ بٹھے۔

عشق۔ جس نوں مرنا ہے عشق نا اس نوں کدہ! کدہ! اکھ
 سوئی نہ راتیں نیند نہی دے دے مصیبت ہاکہ
 نہ بسدا نہ پانددا سر نہی پاندے راکہ
 حامد عشق عشقی۔ پکے دی میں داکہ

روپ۔ نہ پئے اکھدار بانگیاں اند بکات بہت
 عاشق اکھدار دے ہوئے دے پسر نہی
 اکھدار مارے ہوئے بن عاشق دے سنا
 حامد اکھیں دے جی خالق دا اسرار

حامد نا میردا قہقہہ میرد منہ رتے میرا حمد ناں عدا اسے سستی بارے حمد نا اسے کسی
 علی غاں یا عالی غاں دی رنڈی ایوئے دھی سی۔ رامول باہن منہرا اکھ۔ سی۔ سستی اوں کوں
 سسر من دی۔ تے آپ دی خسر کبت بولدی تی۔ ایجے۔ سنو آبا۔ تے رامول سے سستی تے بکھے
 دی صلح کرائی۔ اخیر تے دسدا اسے کہ را نچھا میر نوں تے مھلت۔ تے دے دے
 گئے۔ قبر بنی۔ پھر کچھ جہ پھجوں کوئی حاجی چو کون کئے۔ دے دے دے دے
 جاری ہے بن۔ نال اک بولدی مجھ سے۔ میرے اک جی نہی نہی۔ میرے دے دے دے
 کہ میرے مقبرے دالو با جھڑا کیتھ پال نہی گھر دے کھڑے۔ دے دے دے دے دے

حاعر (دودرخ دی جوا) آؤندی اے۔

حامد نے ہیر وارث ملنا، توں چالی درست بھر لکھی اے۔ نارت لکھدا اے
باراں سوئے اتھی اتھی ہجری لے دیں دے دج تیار ہوئی۔
حامد کنڈا اے۔

سو باراں سو نہ بہی، خاص ہجری، تے زار جافو ویندار میاں
رجب ستویں جلا تا یخ آہی پورن کتھادی جان ہوئی کھار میاں
حامد بارے ڈاکٹر موہن سنگھ ایم۔ اے۔ پی۔ ایچ۔ ڈی لکھدے ہن
حامد شاہ عباسی دی گھٹ نہیں۔ جنگی بول پورے زور۔ مال بدھتی اے، کمال کیتا اے اوس
نے کہانیوں بہت مدھایا اے۔ کدھرے کدھرے اُدی زبان نچ ہندی مزاشے جاندی اے۔
مزا مید رنگ (ہیر رس) مدھاندر دار اے۔ دھیر وارث ڈاکٹر موہن سنگھ
حامد سبب قنبر، اپلاٹ کنڈال دیا۔ آہ لکھدا اے سہ

چادل اپنے منگ کے مقبلے توں ہون احمدے دا بچ پارسل میں !
گھوہڑا کوہ داس بنا دج پاواں کھڑی جوڑ کے دیک بھار ساں
جنگ حامد دی شاعری کجھ کچی جیسی اے۔ پس بچ کجھ اُند دیاں نظماں میں تن چار اردو مرثیے
رسن۔ پر اردو دی "انارڈی تے پنڈت کومی" دی بولی جا پدی اے۔ بیان بچ کوئی خاص لیاقت
دا اظہار نہیں کیتا گیا۔ تے آنج جنگ نامہ ہیر رس توں خالی اے۔ ہاں کنار رس ضرور جھلک دا
اے۔ کدھرے کدھرے بیان نہایت دی اے۔

کہ بلا دج امام حسن دے پتر حضرت قاسم ناویا، ہویا۔ پر کوں حامد لکھدا اے
قاسم نا دج کہ بلا ہویا آج ویہا !
سہے ہستے دگیریاں بے صبری آوار
حضرت قاسم شہید ہو گیا۔ اُدی ہاتھ گود دج لے کے قاسم دی ماں

اکھیاں قاسم شیر دیاں میٹے ہتھال مال
زلف قاسم شیر دی تے جو سی گرد غبار
کہندی ہیرا قاسماں ہوئیں آج شہید
دیش مہا یک اپنڈل پونجھے خلی ڈال
کنگھی زلفاں پاک کہ ہوئی بہت بے حال
کیہ کھڑیا تدمہ سی ایس شریو پزید

بہل

تاج بہل - لاہور سے - بن دے - پیر فتح اللہ جشتی سے مرید
جنم جشتی سے بن دے - اہمال تخت میرا بنھا - تے سستی پنوں لکھے - میر سیتیاں دج
ے - تے سستی سنیدی سے طرہ تے - زبان مبارک - سات تے - فردا لی اسے سستی پنوں دے
دہ بیت ہی تے راہ سستی دی کھت اے -

سستی پنوں دا نمونہ

اک محبوب بادشاہ آہ آدم جام	خطمت تابع از سدی کردی بہت مسلم
والی شہر مجھ کو دا آہ شیر جمال	ثانی آدم جام دانہ آہ کوئی سلطان
ہندی نہ سی اس کیل حکم رلی ادلا	کرے ہمیشہ بینتی رب آگے نر باد
باہر ادلا دجہان تے ناڈاں - لیندا کو	ہو دے نہ کیتا کبدا - اتد کرے سو
دلی آہ کوئی چندا ساحت سخت بڑی	جی آدم جام گھر سستی منل پری

میر بہل چوں دیریت سے

مس - عفتائی دل دی با جھیل ناہیں قرب حضوری	نے منظور سی
بے صبراں نور حاصل میرے - ہیں اجر مغربی	رتبہ نور سی
ادل آخر ظاہر باطن پرست نہ کوئی پوری	بہ جو محبوبی
کری متابعت میرے بہل نہ کرے شعوری	تے مغربی
نظر کر دیکھیں میرے را بنھا دج سیال	شاد جمال
ماریاں درد فراق تسکے پھر نیاں کھلیاں لاں	منزیاں حال
اللہ و عند اللہ حق قول تساویسے پالوی	جنگل بھال دی
ماں جو میر دساہ سے بہل دا نگوں خواب خیال	پیاں خیال

بہل سے بیت چاہی دج کوئی دج - سو سنا نے - دن کو نمونہ میر -

عید

عہدِ احکیم - قوم دے شیخ عباسی قریشی - اُچ مشرف ہمارے - چنواں مخمیل احمد پور شہنشاہ است
بہادر پور سے دسینک - جنم سال اللہ دے قریب -

میری عبدالحکیم پر از پورہ سے فیاب بہار لخواں دے نہ ج سٹے۔ آج نہ لفظ پنج رہند کے
تے منڈیاں کھڑیاں نوں پٹھا گئے گزرا ان کر نہ سٹے سن۔ یا، آپ مگدے بن۔

ہموں سے جو قریہ تینوں علم بڑھتا
 مکتبوں تھے اعیانہ نیک پر کھنڈا
 کئے توں رنگ اپنا نہ بھرا میں
 جو کہ کسی دن اُستاراں سے کہینہ

فارسی عربی دے چنگے حلیم سن۔ اپنی نکمت پوست نہ لینا رچ تھاں تھوں عربی تے
فارسی دے غلط۔ بڑی رہانی مال بدستے ہی۔ بیری۔

مجیب زلفاں جو غیر مشک پمہ
 زبے تری کہ باشند گرد رخسار
 سیہ مارے ازاں مشکیں کلاں
 مجیب نوح سید گبدیہ منہ
 سیہ مارینت کو بچپ بہ
 زور صد حلقہ گرتہ کرتہ ہاں

کہ یہ نرسے قاری ہیں یا یہ کہ جنہاں حج عربی ڈیرا سے جمیز
 کیتو نے عرض پچہ اسے صاحب من
 اوست امید است اسلم من اللہ
 جہاں اللہ اباحتیما لہ سیرا
 رَمَكَ لَا تَعْلَمُونَ اے بعدہ شاہلا

ڈٹھوس دیدار نور ہے حجابات چہ می پڑسی کہ بد عیب اسموات
 مولوی عبدالحکیم کرت پوسفت زینحا۔ تے مولوی لطفت علی کرت سیفل نامہ (سیف الملوک)
 مذہبیں اکو تے ہوئے من۔ دہاں آہناں لکھناں درج نواب بہار انحال دی صفت لکھی اسے۔
 دہاں اپنے پیروانان نور محمد لکھیا اسے۔ پڑندہاں کدھراں کے دیوے نا ذکر نہیں کیا۔
 اہناں زینحا دافضہ ۱۸۲۵ء درج لکھیا۔ لکھدے من سد

بہتر کان رات دست پندار کیت
میرا آواز خوش آواز بسلاں

زینجا دست باغ و احوال

زینجا دکھدی آبی باغ آواز باغ
آواز اس باغ وچ سر جیہ سر کل

نیرختاں بات دیں کیا رنگاں پایا
نکھتے نہاں دیں بکھو کھو دیں تنگ

محبوب چو آواز لڑ سے
نیرختاں تہ خنک نہ بخت آواز

پندہ نیرختاں نیرختاں آواز
عبد الحکیم کی زبان ہے جو حلال ہے

لالی نہی زینجا دست نکھتے نہاں
الہیہ مانڈا بخور زار والی زینجا

نہی زینجا واک شکر سے
یوسف توں بیکوہ بہت توں پٹا میسٹ

نے یوسف زینجا حائفہ بخور نہاں
یمن یوسف نے مل نہاں جہت نہاں

نیر بیکوہ کڈ آواز کیستہ
نیر بیکوہ سر میرا حلوہ گکار واک

جو اس توں نہاں آواز نہاں
کے میوے کے تہاں کے خوار پٹا

تے شاعرانہ کت شاعرانہ کت
جو اس توں نہاں آواز نہاں

انہاں کت نہاں آواز نہاں
نکھتے نہاں آواز نہاں

نکھتے نہاں آواز نہاں
نکھتے نہاں آواز نہاں

نکھتے نہاں آواز نہاں
نکھتے نہاں آواز نہاں

نکھتے نہاں آواز نہاں
نکھتے نہاں آواز نہاں

نکھتے نہاں آواز نہاں
نکھتے نہاں آواز نہاں

نکھتے نہاں آواز نہاں
نکھتے نہاں آواز نہاں

لطف علی

نام میاں لطف علی طمان نوحے رہن دلے سن پر بہادر دیور دہندے رہے۔ مولوی عبدالحکیم صاحب مدنی
 دے کے، سانجھی (مختصر) تے علی حیرت دے توں فیض یافتہ۔
 مولوی عبدالحکیم نے استاد دہانال نور محمد دے بن
 عجب نور محمد پیر بہسرا! کہ عبدے عشق دل کیتے ڈیرا
 تے راہ دی ایے استادان نور محمد لکھدے بن

رہن سدا ملن اندر پڑھتے تے حد دیوے
 شعراں دچ ملن فی گنگ پیراے۔ احوال دے کتاب سفل نامہ گشت لکھتے تھی ماری ہے۔
 اس دے لکھت سنال بانیے لکھدے بن۔

روز خمیس ختم تھی دفتر سن تیار تھی لکھدے
 مادہ بارک: باب: ی سقیوں گے: تینوے
 عدم: نو:

جانی: تھہریت: لکھی جیوں کوڈا شہ در
 رتی رت نہ رہیوں چمہ: سن نہ تن تے ماسہ
 و مری: مری مری کو جاں تھکھ سن پر مہ پناہ
 سیغل نامہ: "سیغل امون" دچ پیہ

آکھیا شاہ پسر نول میٹھول اینویں نہ ہو آثارہ
 آکھیا مناد نہ رول اسانوں کچھ فراق ستارا
 آکھیا شاہ نہ چھوڑو: نہ دوست ملک پسارا
 آکھیا شاہ نہ ہسین ناری ملک پھرین جگ سارا

باسہ: پری وادیوے پاس: پھٹکان پاسا
 ذری نے نہ ریت نہ بے: سن طلسم محل خاصہ
 لطف علی شاہ کوان پری تے ہے ہمیشہ پلایا
 موٹ سوں جواب رنج لکھدے بن۔

آکھیں باجھ و بھن تے بابل ہو نہ کوئی چارہ
 آکھیں سنگ دعائیں تائیں توت لہاں چنگانہ
 آکھیں باجھ سجدے نہ بکھال ملک تمام اندھا
 آکھیں طلب سچے ساں میں دنج ہساں مت پیارا

غلام مصطفیٰ

نام مولوی غلام مصطفیٰ ولد مولوی خدا بخش ساکن چک قاضیاں (قادیان) ضلع گورداسپور
جنم ۱۳۱۷ھ - وفات ۱۳۸۷ھ

ابناں دے پیرا ہنوں نوں کیاں چک قاضیاں توں لے کے کوٹلی دہان (سیالکوٹ)
آکے۔ بالیہ دستار حج ای ایہ یتیم ہو گئے۔ تے بچھنے لے بے فکر توں یزمن توں نہ چھوڑے رٹ دی
فکر نے علم دیوں کورا رکھیا۔ جد ذرا جوانی ہوئے دینا دے دھڑے دھڑیاں توں تنک آکے آتم گھاٹ
(خیر کشی) دا ارادہ کینا۔ اک نالے تے پہنچ کے ادس وچ چول ماسکے اپنی زندگی دے حاکم کوں
من کدایت دیں اک بزرگ کول آئے۔ تے تلمی دے بھپت دے کے آکھیا۔ گھڑتہ سہ زہری
نست نرج نسوت تے طریقت دا علم ڈھیر لکھیا اے۔ اہمڑ آئے۔ خیر پھنا مترزع کیتا۔ تے چھوڑ
ای اردو۔ فارسی۔ عربی کافی پڑھائی۔ تے شواہد اکھڑتے۔ ۱۳۱۷ھ - ۱۳۸۷ھ
سوار اک جنگ نامہ امام الحق لکھیا جہڑا پیر۔ یہ ملدا اے۔

آپ دے پوتے مولوی شاہ دین دی پنجابی دے چنگے ساعر سن۔ تے اہنوں عربی فارسی
دیال چو نویاں کتاباں دے پنجابی شعراں درج اُتے (ترجمے) کر کے پنجابی دی وڈی سیوا کیتی
۵۱۔ جنگ نامہ راج شروع کردے ہن۔

آہا نیکیو کارا: صاحب خوف امسان
حضرت امام اخوند سارا ذکر مقام!
نیج نرطانی جنگ دے آہا حضرت دانا
ذکر اہنوں دے جنگ داسارا دیال سند
ساہن پالی سہی اوسدا آہا نام پچھان
دکھدا لشکر بہت سو گزست کد ہزار
خلقت اسدے ظلم نقیب بادے آرام

اک بڈھام دے نصیحت سی صورت خضر پچھان
اگے شیخ سلیم دے لگا کرن کلام
بہلی عمرے نال میں وچ بلونت حال
ہدایت علی الحق نال درانی جہ کچھ آ
اندھ ملک پنجاب دے راجہ سی اک جان!
رہتے چہرے بند دے بھناں داسر دار

جنم ۱۱۶۹ھ مطابق ۱۷۵۲ء
وفات ۱۸۲۱ھ مطابق ۱۲۳۷ھ

[illegible]

جاں بیکو نہ سے کے پر چھوڑے رہی ہے۔
 ہاشم بیدار ہو رہی مریدی نہ سے مال ترکہاں کم سہا گیا۔ اُہ ترکھان بن کے روٹی کھاٹے
 رہے۔ نہ البد سے مال لوکاں دی دغظ نصیحت تے دوا و رمل مال بیوا کر دے رہے۔ پر جہ
 ہمارا جہ رنجینہ سکھ دے نہ بار نہ حق آن جان ہو یا تے ترکھان کم چھڑ دتا۔ تے دیویتی بانہ
 دیوہار کے شاعر تے نہ دیویتی نہ رہے۔

پاشتم در بازنگ کو می بینم - کہیا چا ندا است کہ ہمارا جد رنجیت سنگھ دوسے تاسر دارو میں سنگھ

دنی مرتوی تے کچھ شاعراں مریتے لکے۔ اُنہاں وچ ہاشم سے دی اک مرثیہ لکھیدی سی جسٹھ ہجری ۱۰۵۱
 گیا سی سٹے ایسے بعد جد ہمارا جگدی تے بیٹھے۔ آپ دا وہ راج آون جو دن ہو کینہ ہاشم
 سے کلام شیخ تے آئے مرثیہ مہراٹے۔ تے نہ رب۔ رسول۔ بک۔ ہیبت تے ہیرن پرہیز تے تاب
 سے بغیر کسے ہو را میر مندیہ را جہ ہمارا جہ دی تعریف یا صفت بازے اُنہاں دی کوئی شعر
 ایس قول ظاہر ہندا اے۔ کہ اے کوئی مراٹا۔ بٹ متہ۔ دے ہار دور۔ ثناء دے کئے تے
 دیواری شاعر نہیں سن۔ سگول میر تقی۔ دیو دیو۔ دے۔ ہجے۔ ہار۔ ہستے حال۔ ہار۔
 لوکاں چوں سن۔ جہاں دربار وچ خانہ دل ہو یاں تے تنہا دی پاندیاں ہو یاں۔ ی قصیدہ کوئی نے
 بے جا خوشامدوں نہ اپنایا۔ نہ اپنی خودی نوں نہ گویا۔
 آپ اک دن دربار وچ گئے۔ تے ہمارا جہ نے کچھ شاعراں دی زبانتں کینی۔ ہاشم نے بہ
 ڈیٹھ پڑی۔

کامل شوق مایہی نہا مینوں رہے نہت جسکر نہج۔ ہدا۔ ہون۔ ہون۔ ہدا
 رانجھی بے پناہی سوزا اسے کوئی گت نہ نہ ہدا۔ اٹھا اٹھ لہرا
 جیوں جیوں حال سنا یاں رو رو نہ کچھ تتی دل ہدا۔ ذرا نہ کھدا
 ہاشم کام نہیں ہر کس دا عاشق جیوں ہر کس دا۔ ہر جیوں ہدا
 ہمارا جہ نے اے ڈیٹھ پڑی ہی پسند کیتی۔ تے ڈیٹھ چہا ایس نوں سواوے سے کے
 پڑھتے رہے۔

ہاشم نے تن دیاہ کیتے۔ دو برادری وچ تے اک باہمن عورت دل۔ ہس رہ۔ ہا۔ ہون۔ ہون
 دواٹاں بیان کتیاں جاندیاں جو۔ اک تے اے کہ آپ نہ دی آواز بڑی رسی۔ نے لہو ہدا
 سی۔ اک باہمنی عورت نے آپ نوں ڈالناں شعر بولدیاں کیاں نے ہیبت ہو کے چہرے آؤ
 دیو دیو کہ اک باہمنی عورت نوں کوہڑ ہو گیا۔ اُسے وارث اؤک دے ہر من نوں لا علاج
 سمجھ کے باہر سٹ گئے۔ ہاشم شاہ حکیم دی سن۔ اُنہاں علاج کہتا اوس نوں آرام آ گیا۔ تے اے
 آپ دے چہرے آؤ گی۔ ہر جد وارثاں نہ پتہ دے۔ اُنہاں ہمارا جہ دے دربار وچ نہ کیتی آپ
 دی گرفتاری دا حکم ہو۔ اہکاراں آپ نوں گرفتار کہ کے ہندی خانے وچ بھیج دیا۔ ہتھے ہتھاں
 ہیراں پیر دیاں کچھ صفناں لکھیاں تے کیرنے کیتے جہاں چوں اک اہ سی

تم بختیہ نظر تھی ان فوس
تہ مشا و کردہ ایک ایس فوس

ترجمہ پیراں نوٹ
نمبر ۱۰۰ حلاصہ اسیراں نوٹ
یہ حضرت غوث الاعظم جی

کہندے ہیں اور سہ رات ہماراج نے سفینہ دیکھیا۔ تے مجھے دن ہاشتم ٹول بند ہی خانے چوں
صلووا کے عزت مال رہا کرتا۔ تے مائی: ہمیں دی باہنہ پڑا دی۔

اک داری ہمارا جو یہ بیچ سن طبیعت نہ ساز ہو گئی۔ یہ ہواں عیبوں پر تیار ہے۔ پرا رام
نہ آیا۔ آپ۔ ٹھٹھوڑا بھوان و خالوت۔ با شمس سے بہتی شرے نیچا، چلوڑی پڑھی۔

مجنوں نہ دیوانہ سیلی گزرتی کھان والی گھر
لکھیا لیکھ ایہو کجھ میرا راہ میں نہ میں کوئی میر
ڈیوڑھی ڈال چال عن دی کوئی کسے لاوار نہ میرا
راستہ رات پٹی سر مجنوں برا بھوک موک سپرا

یہاں ہمارا جہاز نوں کچھ سکون نے سرور محسوس ہوئے۔ ہر آسب نے فرمایا۔ ہمیں ہاشم اور جیو ڈیوڈ جیوڈ
 زبان پر "کمال شوق مایہ نایبوں" ہاشم اور جیو ڈیوڈ جیوڈ پڑھنے سے سب سے ہمارا جہاز وہی طبیعت خشک
 ہو گئی۔

آپ نے مہاراج دسے کہوں نے سستی پنوں دانیتہ تھپ۔ تے بندہ ہرے دستہ موندے نے
دربارہ روج شا کے انعام پایا۔

مبارک وقت شاہ کے العام پایا۔
 ہمارا ج نے آپ نوں مختلف مہمات میں نے پنڈت تھریال (تحصیل رعتیہ ضلع سہاگڑ) تے
 پنڈت جگدیو کلاں تحصیل اجنالہ ضلع امرتسر (جاگیر موج دے) - ایہ جاگیر انہاں دے خاندان چرچہ
 کس سر اُستاد ویا اک مت تھریال جا رہیا۔ تے اک جگدیو نت۔

تک ہے۔ آہستہ آہستہ پتھر پال جا رہا ہے۔ اے ال جکریو! آپ کے والد حاجی محمد شریف علی خاں، جکریو درج ہاشم یا مزار پتھر پال نہج، تے مائی۔ باہمی وی قبر پٹھان تحصیل اجنہ نہج اے۔ ہاشم وی قبر تے پنجاب وی وڈ تک ہر سال ۲۱ جیٹھ نوں عرس بندارہا۔ جس تے لوک دوروں دوروں آؤدے تے عقیدت و

اظہار کر دے رہے۔
ہاشم اردو۔ ہندی تے پنجابی وچ شعر لکھ رہے ہے۔ عروض طبع تے رمل نجوم دے چنگ

جانوں سن طبیعت مچ شوخی - شعراں مچ روانی - سوزتے تڑپ - رس تے لوج تے خیال ل مچ
اڈاری ڈھیر سی - تشیہاں - محاورے تے استعارے بڑے سوہنے رجویں تے چھوٹی دستیں
ایہاں دی نصیحت اہ ہن -

سستی پنوں - سوہنی ہینوال - شیریں فریاد - ہیرا پنچھا - دیوہڑے - دیوان ہاشم ہشتوی
ہاشم - شوق - چہار بارہ - گیان والا - زبدۂ ابرار - حب ہاشم - بیاض ہاشم - مشکوک ہاشم سی جزیل
ہاشم - تے کچھ ہو دی - ایہاں چوں کچھ چھپیاں تے کچھ ان چھپیاں ہن

لاد دھنی رام جی چاہوک دتو کیری اے - کہ ہاشم لوں جو ہندی پڑھن دا شوق ہو یا -
بنارس گئے - تے اوہتے سنسکرت دے دوراناں کوووں ہندی سنسکرت پڑھی - ایہاں دے
ہندی دے شعر دے سہ سے کہ اد ہندی - جی بڑی - نیت مودھ سو حکم نال شعرا کھ لیندے سن
سستی بندوں چوں

نازک پیرلوک سستی دے ہندی نال ننگے
سورج بکھ ڈیا وی بھلی تہ نہا ریشک نہ سے
باد ریت بنے مچ قتل شے بیوں بیوں بھین بھیا
ہاشم - کچھ حق سستی دا بعد قول میل نہ ہاے

رخنی لال بیاں پیر بی دے حسن - نھیندو
تو دی چھا بنادے دیکھ ناں آجوں پڑائے
ایہاں آب بندے کوئے صو کرے کہ بے بیش
دور نہ مندا دے دل دا لہو بھ بھر چلی پیندی
بھانہر جمہ ہزاراں دے دے بکس پتنگ لوانے
ہاشم دے دلاں دی دل مچ ہو رہا نہ سحر ہانے

چندا چمک - نکھال نہ سا فوں اتے نہ کرمان نہ میرا
نیں جیسے کچھ پڑھن اسافوں سبناں با جھ اندھیرا

ہاشم اپنے ہاے لکھ دے ہن -
ہاشم نام بکھایا اُس نے اک دڑی پاش جہن
تہ پنجر دل گھائل نہ خئی تے نیں بھرے نت دے
عاجز حال احوال نہ کوئی کہہ نہ سنا پتہ دے
پر ہاشم لوں حشمت ایہو ہو کر کم دے ڈائے کس شے

مسن چھپا چھپاتا میں بھانہ چھیدی لکھیں
ایہو ک اک دن پاپرا دے نشر ہن دے دج لکھیں

لکھن کچھ رچے پیرت گھیرے ٹٹاٹھاں لین کلاں سے
ہراں زندہ کرن ہر حرفوں اک۔

اہ کید جان سار عشق دی جیہڑے اونٹھ چراؤں دے

کچھ ہندی کچھ ڈگری ڈھیندی اٹھ دی دم لیندی
جیوں کر ٹوٹ نہر نور آتے تھوڑے

اک چاہے اک مویں نہ چاہے اہ ہرگز بیوں نہ مویں
ہاشم مویں نہ مرے سہی جیسے فدا نہ کاتی کر

گل تے خار پیدائش اک سے باغ چمن دی دیووں
تھوڑا رہن بیوں پیار سے پتلیں خار نہ ہو دیں
اک شب عمر گھٹاں دن اوڑھ کر۔ فدا نہ کاتی کر
ہاشم آن ملیں گل حسن کے مویں کپڑاں نہ

عسرا جھنکائی نیں آسے رانجھ ہوئی
سارے مویں جیہڑے رانجھ پیر۔ اٹھ دیں

راج ہستی بستی مالا وغیرہ ہندی نتج من۔

راج ہستی پوں اک بند۔

چیت ہے پر تھوڑی بد کو جیوں بات نہ مل بھون بھلاوے
بیرے ادھیں پھان لے تے کے ذریعہ دسار دکھاوے
جنی کما حقہ اتنی اٹکے نہیں مار گراوے!
اور بھی راج کی ریت ہے ہاشم کاج بنے جس داؤ بندے

گیان مالا چوں اک بند

تین ماہ جو آب کو بات مایں نہ دوکھ نہ جم کا ساہنا
پیرم دکھی مکی گیان جوں تاوت پایے نہ نہ ہون
اکہ مری رسیا جہان کو جانت لیسے تیاگ ریت نہ ماسا
ہاشم آپ ہی آپ کو مات بیوے ویاکوں نہ

احمدیہ

نام مولوی احمدیہ۔۔ پندھ مرالہ جمعہ گجرات تحصیل پچایاں دسٹ دسٹیک

جنم ۱۷۶۸ء وفات ۱۸۴۸ء

طبیعت: یوں تین شاعرانہ۔ جیسی پشتی پیشہ وائی نے نہ مینداری۔ پہرہ دیوارے سونقی
ہر بیت لکھن بڑے صن نال درہ رکار۔ کئی ہم پست تر لکھنے سکھے۔ آپ کہہ دے ہوں۔

چو ذال علم نہ تے رب بنوں جوداں خطیر

استادان نہیں منت کر کے حنٹ سجاویں سکھے (حافظ نامہ)

رہنماں دے بندہ اندر وچ اک سہارے دیوگ مٹا رانی تھی راہ اگدے عشق دے
ترناں دے بھنے تے۔ ہنس ابرے دھل تھی بیتیر سہ جن کیٹ۔ پرگد دے رانھی نہ موئے
اُم نہ قوم دنی کرتی نی سماج ذات برادر دے۔ ہم رواج دا پابند خو بس غبیلہ کدہ می سکدا
سن۔ اوندے سست ہتھیوں رہتاں دی بدھ بھڑتہ بدگئی۔ رانی اک نے آء بھانجھ چایا۔ کہ
جے نہ تے۔ سے گھرنہ چھٹا کئے اک بے آباد جھکل دی۔ تہہ برا لایا۔ بداناں پو پچالیات تے ہن نہرے
ایسے طعن دی کرامات ہتھیوں نامہ سرسبز نے آباد تشبہ بن چکا ہے۔

ایسے آکے امتاں رانی دے دچوگ نے برہ درج ضر آکھنے ترشح کیتے۔ اپنے فہمہ تہر
وچ یں عاں دا ذکر کر دے اکھدے بن۔

دنی بدتر نہ دیار سپتہ ہلہ نہرے سر
کت جاب کیوڑا دیوں سدا گلاب
پس شو فہ چھبیا سادے آب دی ڈول
ہر مل دھول انگری بھنجی کھدی ساک
معان تھیل تاندا کھلے کھٹن مل
مینا مینی میٹھری ساوی ساوا کج
پنجھی حق سبحانہ ہر جہاں نہ کرین
گھا باں آپہ نرمل دے موتی ڈھلے نہ
چھو رسکوڑے بھیں چوندرا مصریوں ٹھاپ
کنکاں تدوس گھلاڑیاں آ بھول آ بے جوں
ڈوڈیاں بدھیاں پاڑے کھیل کجی خاک
پانی تے چو پتری گئی بجوی درج دل
بانتھواتے جو ساک وچ دی طراوت درج
آڑے دتے تلیراں بھوڑ گھاسے سین

کچھ علم: دی ربی دات کچھ عشق دی رخن کچھ ہری بھری ایکانت دی تھاں سے جنوراں بھیا
 دانگ بقول سید دات شاہ دے۔

تندوں مشوق جو پاتھ چڑھنے دا جہدوں عشق دی گل اہار ہوئی
 اہناں عاں ہار دیاں داستان نظم کرنا شروع کیتا۔ تے ہیرا انجھا بستی پنوں بیلنی مجبور
 سو مہنی مہنیوال، کامروپ، یوسف زلیخا، پندہ بدن، راج بی بی، سیات الیوک وغیرہ قس
 لکھے۔ تے اہناں حسن عشق دیاں داستان، تول سوا قصہ حاتم، عظیم انصاری، حاتم تیز، قاضی
 جنگ، محمد جنگ، بد، طب امیری وغیرہ ۴۰ نوں آپر پھیلایاں وڈیاں کتاباں شتے لکھے ہندے
 ہنات

میں قسے لکھیاں در سے پنجہ سہو پی مرنگی
 جتنے قصے اتے کہتا ہاں عمر ساری میں جو ہے
 تے اس قصیاں: چوں ایہو، یو، ہیریاں
 گن لگاں تاں یاد نہ آوے جو دس سو تھوڑے
 شد لکھیاں اجیہا بحر قصہ کہ اکثر قص بات تے حقیقی پتر: ی شعراں: ج اذ کر جان دے
 ہیرا انجھا راتنتہ لکھن بارے آکھیا جاندا ہے۔ کہ اہ خود جھنگ گئے۔ جلتے تے جا کے
 سارا حال چھپا۔ ہوگ حاصل کرن دا طریقہ سکھیا۔ تے نیرا کے رہ قصہ لکھیا۔
 شعراں: ج روانی، بیان: ج زور، خیال: ج اہاری، زبان: ج اس نے لوج ڈھیرے
 کوتاؤں کدھرے نشیاں نہیں ہوں دتا ہیر دی تعریف سہ بنے اشارے کنایے نہج نستی اسے۔
 جو میں

ہیریاں ہو چک دی بیٹی جو بن حسن جوانی
 سو باکڑتہ لہراں مارے بھلی جو بن شفق روج
 آپ لکھی تصویر مصور قدرت دی پھڑکانی
 دوسر غابیاں بحر سح نیار تریاں غرق عرق روج
 یاد فرنگی جنگی خیرنی تند منداں سے جن دوج
 یا جڑے ہوئے مدد مل بندشاں دات، ہیرے
 لب لکھتہ گلابی جہرہ روپ، نو۔ ہیراں
 نا کوئی حور پری رب سر بی اسدی ڈول نکل روج
 یا قنطرب تلے دھن پر بت شے آگے سید خیرینے
 رکھیاں ساں مستقل کر چھپیاں اکھیاں تیز کماراں
 زلفان خم مد خم رخ اتے پٹے ناں مندل روج
 راجنجا جو کی ہوئے رنگ پر بسا ندالے تے گڑیاں دیکھ دالے
 بوگی باز پور اک کھو: تے پانی بھریاں دھلیاں
 اکسے ہاں کواریاں گڑیاں سو مہنیوں دہلیاں

مے۔ فی ہنک گھوٹن گناہ کچھ چلاں اور مویاں
کے آٹھن کوئی روپ رسل نہ لڑے چکن مکنجھاں

او جیالی تو ہاں مٹاں رل مویاں آن کھن ہاں
اک انگلی کھرن لوں رسل لاؤن اک ٹمٹم ڈھول

پڑو ملہڑ پٹری کھلے بولیاں جھٹ کھ۔ فی
اس گرن کا نام بناؤ گون راجسہ گون رانی
زنگ پور کھڑیاں راجسہوئے، جو مس۔ ترنی
نروت رکا سکوا ای جیو جیو جیو جیو جیو

ہم سول بات کرو نہیں کوئی ہم جھٹلی ممان
ہم ہاں تسی پاتھ جیو گنیم کیم سا سویدہ انجانی
سیدا پتر جس دیا ہی پیر سب پاں سوان
کھیل کھن ہوت سہر لگا جانی سوہا

ہوگی جی، میں دل ل آیاں ریسن کہ ان تساؤ
جو کچھ ترستے تھے تھے تھے تھے تھے تھے
تور رات تو کل سن دیا میں کہ ڈنگاں ڈاڈا
ادہاں میں تو ریا رکھتا کیا بیک سیت ہو جڑا

کڑیاں و پ کھن دناتھوں راجہ دور ڈا
ہستے پھر کر دتے دھن کیم کو کھن دوی ہڈ
جو مہر سا راجہ جہاں ہم پید یسٹ گڈ
احمد پارہ دوست سہیل جھٹ جھم جھم جھم

میرتے رانجھے دے مرین حال احمد یار انج
فول دن کر کے زنجھل نظر نہیا آدہ کو مار کے
دب آتے باغیڑی ڈٹھا حاتم ذہن فیر دی
رانجھے فول ملکیت اٹھ کے وچے دج لہجہ ترستے
عاشق تے مہشور اکثرتے گل گتے کین جانے

میرتے رانجھے دے مرین حال احمد یار انج
فول دن کر کے زنجھل نظر نہیا آدہ کو مار کے
دب آتے باغیڑی ڈٹھا حاتم ذہن فیر دی
رانجھے فول ملکیت اٹھ کے وچے دج لہجہ ترستے
عاشق تے مہشور اکثرتے گل گتے کین جانے

نہ زنیہ مت تیا سا پنڈال دے گھٹ گویے گڈے

احمد یار پیرتے رانجھا دی دی دہرہ سندھل شے

احمد یار دی پیرتے رانجھے دے گھٹ گویے گڈے

اک کتاب لے دیا میں ڈٹھا لکھیا رانی لکے
چونے گچ تھو ک ڈٹھا لکھیا رانی لکے
باغیڑی حاتم ذہن فیر دی پیر سب پاں
احمد یار جیو لذت آئی نہ پیر سب پاں

کتنے ماتی پیر رانجھے فول جی جی آٹے
وادی چاہا زہیت لایا راکے دھکے
وہر کے پیدہ لے دل تروا کردا پیرتے
اک آواز قرآن پڑھو نہ باتے نہ سن

امام بخش

نام تے تختس امام بخش قوم و لیتی پڑیہ یادوارہ۔ غرض سیکوت دسے و سینگ
جنم شہید۔ وفات ۱۸۷۱ء

ترکھناں کہ کر سسے تے تالی چیاں ول قرآن مجید چوں دندے تے حفظ کرادے رہے۔ انہاں
مذہبی علماء یاں ڈیڑال ہووے دسے درس چوں پائی۔ سے بچے ای قرآن مجید حفظ (کنٹھ) کیتا۔ آپ
خیر کھدے ہن۔

امام بخش دچی پسوں داسے   بچا جوش خریش دکھالے !
پڑھ پڑھ حافظہ یوں سکھتے   ست ہر نیو کاری دا
امام بخش یہ بھویں سندی جبری دسے مشہور پنجابی شاغراں جوں سن شعراں جج سادگی سے
مذاتی ہولی میں کھویں تے دس بھرمی۔ میاں محرم بخش اپنی گساب سبب ملوک شیر رہناں بارے ہوئے
ہن سہ

میاں امام بخش سی بہند۔ پسوں ڈالے   شہر اراچی دیکھ سبے سبب لال دی لاسے
عاجی میاں امام بخش دی لکھتاں چوں قصہ شاہ بہرام۔ بدیع البقال۔ پیکے اجموں۔ گل منور۔
چند بہرن۔ مناجات میاں ڈوالتے گل بدن   چچے ہوئے ہن۔ اسناں چوں قصہ شاہ بہرام۔
لوں نامہ کہ بڑی شہرت تے پر جلتا نفیر ہوئی۔ پنجاب دا شاہ پداوی کوئی گھراپا ہوئے جنوں
پنجابی بولی تال پیار ہوئے تے ادس شاہ بہرام دا قصہ نہ پڑھیا ہوئے۔ راہ قصہ حسن شاہ
دی سوہنی بہینواں۔ وارث شاہ دی میرا بھئی وانگوں ہن۔ ان لکھاں دی گنتی : ج پچپ چوکا
اسے۔

بانی مجنوں نوں رہناں اپنا دیوان اکھیاں دے۔ تے اس توں معلوم ہندا اسے کہ کتاب نذر سی
دسے دی چنگ۔ بارہ سن۔ راہ کتاب استاں تلی ای۔ ایہ خسرہ۔ ملاہ تلی وغیرہ دی ندری کھتاں
پسوں مجنوں نوں کھدے رکھ کے لکھی اسے۔

سب کھدے ہی سہ

چاند سے نظری پاسوں وال ہاتھ سے پانی
 روغن خسرو نمک اسٹرا کھڑی عجب بنائی
 ناریسی کہے دیوان لیکال نے ہوئے عشق شرابی
 راہ دیوان امام بخش دا درج زبان عجب ابلی

بلی مجنوں واقعہ ابنال ۱۲۱۹ھ درج لکھیا اے

دہناں داتیسرا قیصر گل صنوبر اے۔ تے راہ اک قدر سی مثنوی گل صنوبر دا اکتھا درج ہے۔
 بدیع الجمال درج اپنوں مسکے مسائل نے حکا کتاب لکھیاں ہن۔ جویں راہ حضرت ہاجرہ دا واقعہ۔
 کنہ دے بانی کار حضرت اسمعیل دی، مانی حضرت ہاجرہ کنہ پہنچ دی اے۔ تے دھپ پو
 نال ظہیر مہندی تے، پت لال نوں عرب۔ دی تھی بھوں تے جوار جے دانے دیک بھجدا تے
 ترندا دیکھ کے پریشان ہندی اے۔ تے بدی اے۔

کھڑ شور زمیں سی پانی گناہ زمیوں
 بی بی اسمعیل نوں اُپر زمین پہا
 آتی رس میں سا ہو۔ چیکے اپنے پھٹ
 ردو سے تیری چندری بیٹے نوں
 والی سانیوں چھٹ کے ٹوٹا جوار
 ہوئی میرے نال جو سرتے لئی قبیل
 چھاں نہ کوئی دخت دی گکھ کندے پرول
 کھندی میں توں ہویت لال اچ پرورد
 سا ہو میں بھی تھپ پانچ اچا تے کدھ
 اُپر بوسے رب دے اپنا رس سنا
 ایتھے دانی کون اے با بھوں رب غفار
 جن جیسے فرزند تے رحم نہ کیت جو

لائق سیسی مارنا پاسکے اندر کھوہ

دیکھا در تو کاسنوں درج بیگانے جوہ

میاں دوا دی مناسبات ہیتاں درج دے۔ اس جوں ووبیت راہ بن
 جسدا تودہ دانت ایمان رہے اہ دیکھ لقتین کھوٹا ہے
 امام بخش تے بڑا، دس بیکہ جیڑا اسی جہاں تے رہ جاز
 مع علم نے نال جے علم ہوئے سب دودہ کبری جو ہا ہے
 نفس رجدا تے پیا بچا اے بھکنا ہے تے پچ سو جا ہے

باقی زندگی تنگی درج کڈرے پھڑے راہ تمام ایمان تھے
 امام بخش درج شروع دے باغ لوط کے کیتے سیرت بیکہ دانے

ل۔ ہرا تھی گوشتے درج بہر کے سنے توڑ جہاں جہان تے
 اندر دین دا نور ظہور ہو یا پٹھے لاکھ کے شک گمان تے

شاہ مراد

شاہ مراد مسکن جبری دے اک صوفی طبع شاعر کدوں ہوئے نے کتنے جوئے۔ ایس بارے
 میں جوڑا ہے۔ ایک تذکرے درج آپ دے پیو دا نام شیدائے علی شاہ دستا ہے۔
 "مدرسۂ الملوک" مصنفہ: بیاں محمد ملتے درج مولوی محمد الدین ساکن کوڑہ، ام سنگیہ جہلم (نوں
 ۱۰۱۰) نے لکھا ہے۔ آپ راسرور ویرہ، ہنچیل خاں دے اک بندہ: ج بیاں لیتا جاندے ہے۔
 "بیتار" دے پنجابی کلام دے: ل دلی دلی درجہ رنجتہ کلام دلی ملدا ہے۔ تہ پنجابی کلام درج شاہ حسین
 نے لکھا ہے۔ اے۔ اے: اللہ! تو: مینا لکس نے حافظہ زاد بات ہر دمسہوہیں
 بانہ: آو۔ چرخ شاہ مراد تے نور نامہ چھپے ہوئے بن۔ علامہ دغوت

سہا: بکود جوانی آئینہ گول نہ کوئی ہندی
 رکھو ہند۔ بہا بنیں میں سب سترہ مولی ہندی
 شاہ مراد نے موسو طعنے سن سن مرتے ہندی
 شاہ مراد خیر ہند آئے لایا کیت اپت ہندی

ادگن: لہذا نوں کو گنگن نامیں!
 ہنس بہا: جھاڑو دیوے
 آس: گھٹی سب آیا گھولی
 شاہ مراد: جے ایک حمایتی پائیں
 کپہ: غل کر اس رہدار دنی
 چو: ہڑی ہاں دربار دنی
 سر: کھر جیتھوں دار دنی
 جانا: سنجرینی تار دنی

پتوں: بندے بندہ مدنی
 ہند: ہر رنجش کھلی کیننی
 ہند: ہر ہر دیری نہ کافی
 شاہ مراد: عاشق کیوں کر سوندے
 ہند: یوسف نوں کھوہ سٹایا
 جس: ستی نوں ہنسلیں گولایا
 جس: مرزا کھڑے کھکا
 جنہاں: ہونڈ ہادی ول لایا

خروج: بن چنگیر کیا کرے کیا تریتہ گونگا
 ہند: ہند یا زید مینے خیر لیا ہونگا
 یا: رہیا مجھ پارا و ساس نے یا بھگوانک
 مولی: شاہ مراد بھلا یا ہند کوئی بھکا

شاہ محمد

نام تے تخلص شاہ محمد نوم و سے فرشتی نیڈ وڈا د بک بندہ امرت مرزے و سینگ۔

جنم ۱۶۸۵ء - وفات ۱۸۶۲ء

جہنم شامہ - وفاتِ شامہ
ایمان دے وڈیرے مغلاں دے راج سے قاضی تے کاردار سے شاہ محمد دکنی
اک نیکہ سستی پنوں تے بیت شاہ مجبور چھپے دے بن خند سستی پنوں دے منشاں دے ری
اسے۔ شاہ محمد دے دوہتر محمد بخش تے باختم شاہ سن۔ ہاشم شاہ دے جتکے تے عرس نہ منس
منس کیوے سن۔

ہر ایک کو دے گا۔
 ایک سب سے لے کر کچھ اے کہ تہ محمدیہ دے دے سن۔ ہمارے وہ بہ شیریں جانی
 ہر ایک کو دے گا۔ ہر ایک کو دے گا۔ ہر ایک کو دے گا۔ ہر ایک کو دے گا۔
 ہر ایک کو دے گا۔ ہر ایک کو دے گا۔ ہر ایک کو دے گا۔ ہر ایک کو دے گا۔

بارے آپ پیت تھے۔ پوچھنا یہ کیا ہے۔
 وہاں سے وہ جہاں دین محمد صلی اللہ علیہ وسلم کے ہاتھ سے پہنچا تھا وہی جہاں
 صلی اللہ علیہ وسلم نے ایک مرتبہ صلی اللہ علیہ وسلم کے ہاتھ سے پہنچا تھا وہی جہاں
 نہ اس نے پہنچا تھا نہ اس نے پہنچا تھا۔

شاہ محمد باب راہِ ہدایت سے جسے آپ نے نورِ باہر سے روایوں کی کوئی بات نہیں سیکھی
راجہ جڑوا نے ہاتھ پائی جاہی ماروے پھرے کوئی نے جس نے دیکھے بدترین اس کے سکھ لڑی
پہلی مردہ کی منہ سے کھانے لڑوں اور ہائی سب دیکھنے والے کہتے ہیں یہ تیرہ باب اس کے کہتے
دیس پیارو چنگڑا حسی ہوئی اک وار بھی۔

[illegible]

بتیاں چوں کچھ چوڑوں سے

راستی باری و مند سے سُکھان ہند و سرور و باں دے ہڈی قوت آئی
شاہ محمد آج پنجاب دے جی کدی نہیں سی تیسری داستان آئی

آج ہودے سرکار سے تل پاد سے جیہ پیاں خالص نے نیتیاں دیاں
شاہ محمد اک سے دے تہوں توہماں جنت کے انت نوا ہاروں نئی

جھنڈے نیکے کوچ واکم ہو یا چڑھے سور سے سسکو دیر میاں
چڑھے پت سرور سے تھیل بانے جوڑ بیوں نکلا شیر

گو نجاں نظر آدن بازاراں بُجاھیاں فوں پتے سنگھ کچیاں بُھاؤئے

شاہ محمد اسکیں نے گوریاں دے دیاں تہوں سے سورج
دیادی بے نبتی و الفتنہ شاعر نے مہیا سوئنا بلکيا اے
راہ جگ سراد میں فراں دنی ایٹھے نور والے نئی
شہزاد فرود فرعون بیہے زبوں سے بند خدرا کئے
اکبر شاہ درگے درج دلی دے جی ڈھیری ناگک و خیر دے
شاہ محمد اے گارت سجا دابے کوڑ دے کئی دجہاں گئے
تھتہ تھستی پنوں "مچ دی روڑے تہوڑ ڈھیراے سستی پنوں جوں گے بیت
خودی گدن نہ رہیا کئی میں تال ڈہی تھ عشق دی ہر
میری پیت چسکو دپٹاگ والی سہاں آپے ہرے ہرے
چشمہ آب حیات و اہوت پنوں ہمد سجد جہاں ہے زمرے
شاہ محمد ادب جی ہر کر سی چل دیکھ ساں پنوں یا شہر مائے

خ

کھان ہیں را کوئی پر بندہ کر کے نہ گئے۔ بے گھر مجھ نہ ہندی نے خبر سے اسیں بھگتے مہ جاندے۔
 آپ سن کے بڑے چستے ہوئے تے آکھن لگے تیرا لب اُتے ایمان نہیں جو ان دا تارے۔ تے
 پالنا راے۔ راہ آکھ کے اُٹھے تے مجھ پھڑکے ذبح کر دتی۔ کراہ سہارا وی ختم ہو جانے۔

اک واری سہارا دے نواب صاحب نماں دیں ملن آئے۔ نواب نے آکھیا تیسوں کو
 نول کافر کیوں کہندے ہو۔ اہناں اترتا جیہڑا مسلمان ہو کے شراعت دیاں دتاں توڑے
 اوسندوں ہو رکھیا کہیاں۔ نواب نے بھجھا اجہا کون سے آپ نے کہیا بیویں تیرے نواب راہ
 سن کے لہو لاکھا ہو گیا نے میلا پیا ہو کے آکھن لگا۔ توین باب نے کہا اسلہ۔ نے اب ویسے
 چار بیویاں تک رکھن دا حکم دتا اے۔ تے تیں منہ رکھیا ہویاں من

نواب راہ کوڑا اتر سن کے ٹب جو گئے۔ تے کدو دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے
 کہیا شریعت دا حکم تے انج امی اے بوز مووی نو گورے تے تیرے سہارا دے شریعت دا حکم
 کہہ نہیں سکدے ساں۔ نواب تے آپ وی حق کوئی دا اترتا مووی کہہ دے دے دے دے دے دے دے دے
 رکھ لیاں تے باقی نول گزار دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے

مووی نور محمد اسی دے
 سول گئے۔ اتے اٹھارہ کتاباں چار سترے غور دیاں افی رہاں نے جسٹانی یاد کر چھٹ گئے۔

شہباز شریعت چوں تن شہباز

قول رکھیا الا فضلیں اسدا جیس ہر منہ ہر منہ
 کچھ بھوڑا پلے راہ اوئے لفظوں بار گھنٹیں

بے پروہ دے سبب اک دیں تینوں کھل دیاں

نول پس نہانے تے کر زرت مثل تخت دیا سبب

بخش گزہ اسدا ڈے رہا نوابہ نجات عذابوں

دہہ بہشت نرا خلی بنی ت باہر مر حسابوں !

اوس بڑی عزت آؤ۔ کتنی۔ تے راہ اکھ کے کہ دریاواں وچ ہڑا آہیا اے۔ اوتھے روک لیا۔
 ایدھر سٹیج۔ ج ہڑا گیا۔ تے نواب دی ساری ریاست۔ شاہی باغ۔ محلات۔ قلعہ۔ خزانہ وغیرہ
 دیا ہونہ گئے۔ نواب اپنی بھل تے بڑا پچھتا یا۔ اوس نے جھٹ اپنے مائے نول کچھ ہونہ اونٹنی
 سواراں نال بہاولپور بھیجا۔ کہ جوڑی ہندا ہے مولوی صاحب نول بکھاں پرتاؤ۔ تے سناؤں معانی
 لے لے۔ نواب بہاولپور دی سفارش تے اہناں نے حج دارا درہ فیرتے رہن دتا۔ تے واپس آگئے
 نواب نے بڑی داری چاہیا۔ کہ ملاقات کر سکے۔ پر اہناں کو آکھیا۔ اہ منظوماں واجب ادا کرے
 تے اگوں لٹی توبہ کرے۔ پر نواب اہ نہ کر سکيا۔

لکھو کے آوندیاں بیاہ ہو گئے۔ بے ہوشی دی حالت حج اہناں اپنے سپترال مولوی حافظ
 محمد تے مولوی محمد صالح نول حکم دتا۔ جنوں کہے دا علوان کراؤ۔ اہناں آپ نول اوسے منجی دے
 گردی کر لوائے۔ اسے بے ہوشی وچ اہناں مقام ابراہیم۔ تے دو نفوس پڑھے تے اللہ نول پیائے
 ہو گئے۔ آتے جامع مسجد لکھو کے فیروز پور کول دھن پاسے دھن کیے گئے۔

اہناں دے سے پنجابی نول ہندی ای سمجھیا جاندا سی۔ کیوں جو راہ انواع بارک اللہ حج لکھو
 ہن۔

میں لکھیا عالمگیری جوں ہندی کربیات

دعویٰ دے بیان سرگ ماہدے ہن

جس دے آتے دعویٰ اکتیس مدعا علیہ گھنیرے
 ہے اہ چیز معین ہونے حاضر کیتی جاوے
 ہن مدعا علیہ اشارہ کرے کرے جاں نسیم الہی
 ہے وہیں حوبل دعویٰ کیتا حد حدود گھنیرے
 میں سنگیاہ وینا تاہیں راہ بھی لازم کہتا
 ہے مدعا علیہ اقرار کرے تاں حکم کرے بھی راضی
 سنے گواہی حکم کرے ہے شاہد دونوں چنگے
 ہے مدعا علیہ سو گند کرے تا اس خلاصی تھیوے

دعویٰ کرے جو دوجے آتے مدعی اہ مدعوے
 دعویٰ تھئے درست ہے شے دا جنس تے قدر بات
 مدعی اس دل کرن اشارہ شاہد دقت گواہی
 تے حاضر نہ کرے کے قیمت نہ کر کجیوے
 ہے رہن ہووے نس دھت کرے پے ہی آتا ہوتا
 دعویٰ جداں درست ہووے پھر تھیں اس نول تائی
 ہے مدعا علیہ اقرار کرے ہاں شاہد مدعی کو ہاں سے
 ہے مدعی پاس گواہ نہ کوئی طلب سو گند کجیوے

کریم بخش

نام تے تخلص کریم بخش - دہرور دے دسٹیک

وفات ۱۸۷۹ء

جنم ۱۸۵۷ء

حکیم آغا ناں - میاں الہی بخش رفیق تے نواب گاموں خاں ورگے دڑھے شاعران دے
اُستاد تے بارے صاحب دیاں سنگوہہ گیاں دے سنگی ساکھی شعراں وچ بھرتاں تے اڑا دیاں
کھنن مچ خاص کر سنا دتے ماہر پہلوں کمر بارے واکم کر کے لکڑاں نوڑھ دتج کے گزارا
کر دے رہے - ہر تہہ چپ سے کرڑی محنت جو گاست نہ چھٹیا اتے نیراں دا چانن دی مدھم پے
کیا - ایہ لاف صاحب دے دفتر وچ پکھائی گاک کے گزارا کر دے رہے -

کتابی علم آن تر حال بر سر پر سینے دا علم سوہنا تے ڈھیر طبیعت دے بڑے ہنس مکھ -
سندراں وچ بڑی روانی چھینی تے ڈھکوس شعر لکھن وچ حاتم - اہ سماں وی کیا عجیب سی -
آہوں سا بننے پڑ گئے ہوسے اک اٹھ کے شعراں - ابیں سواں کرداتے ساہتیوں ووجہ
کے شعراں وچ انی بڑت پھرت جناب دیندا -

ایسے طرح اک واری بھائی دیاں سنگوہہ (گلاب داسی) امرسری نے سوال کیتا -

آمینا بنت پھل گئے آپر بھورا جگ جگ جی میاں

اک جھکے مچ میں چیز ڈھکی آپ اک تے ہند نے دیکھہ ماں

اُردی شاخاں دا کچھ شمار تاہیں اہستہ پر ہنس ہرتہ نہیہ میاں

دیاں سنگوہہ کھندا پھیریت بولیں سے بولیں کر عیسیٰ میاں

میاں کریم بخش فوراً اٹھے تے اہ جواب دتا -

اتدے نے بنی دی شان اندر بھیجا اک قرآن صبح میاں

چھ کھلے تے پنج نمازاں آہیاں ہر سال بھپوں روئے تہیہ گیاں

ہر ہر روزے دے مچ فرمان آیات پڑھو تراویاں و نیہ میاں

کریم بخش نے قیوں جواب دتا ہور کھوں کے تے دستاں کیہہ میاں

ابن سیر و اٹھتے تے بیت ڈوڑھ کئے کوتاہ و چرنگینی تے مجازی جھلک ڈھیراے۔
کلام : اب کچھ متون سے

گور و دھارک بندیاں پا آ یا جامہ نال گیری بیارنگ جوگی
مگر یار دی بے اختیار کیتا ملی خاک تے ہو یا منگ جوگی
بہج پیر ملے۔ مہربان ہوئے سیر اکھدا اسے پیری منگ جوگی
دھواں کھیلے پال شے نہ پا بیٹھا سہتی نال مجاوند اجنگ جوگی !
یوٹا جڑھل تھیں پٹ اکھیریا سو ساری چاٹ دندا کنگ جوگی !
بن سکے رانجھیل جوگی کریم بخشا سیر کر لئی اور اپنے سنگ جوگی

نامیں نال لگیاں گل کوئی نہاک بندیاں واسخن ڈوبیا نہیں
الغ قاعدے واکدی ڈوبیا نہیں سانی اور مطلب کھیر نہیں
بدھاقول دا رہن آسمان کھدا سج اکھیا جھوٹے بولیا نہیں
ابن سیر نال کبریا توں کریم بخشا بہان س قرآن دا کھویر نہیں

کھواد غم یعقوب فرق اندر بھریاں گیاں کھبے نوں رگیاں نہیں
اے روئے دے نہیں بھیر ہو گئے دیر فحشیاں کیتاں لگیاں نہیں
ہوئی معات فقیر نہال ہوئے مڑواں مال پاسے دہل لگیاں نہیں
پے اٹھال ٹول طوق کریم بخشا ہو یاں بے فرمان جوگھ گیاں نہیں

الف	اوسدی دھول کبوتر صورت دانگ پیری دے	ذیور زری دے
	واہ استاد گھڑی کس پٹی شایش کار گیری دے	نکر کیری دے
	ٹھہری سیو دلایتی اسدی خڑے دانگ گری دے	گھٹ بھری دے
	کریم بخشا ملسی دے پچھے عاشق پیے مریدی دے	مفت بری دے

میاں شادی نے ایسا آزدانا ہے

۵ وال دوستاں نے دتا ہمتہ پیسہ جا کے بچہ جیتی جیسے دکھ ہی میں
اک عجب عجیب نہیں آگ ڈٹھا اُہدی توڑ لیتی ٹھکی کڑی میں
پہلے بھل توڑے پھیر دودھ جو پالنے توڑ بستی اُہدی ککڑی میں
شادی یار نے میوں جواب دتا گل کھری دتی دکھو کھری میں!
انہاں دے شعراں وچ روانی۔ پاکیزگی آئے خیالی تے پکیائی برتی سی۔ اہ تے انہاں تے
شاگرد لفظ بڑے سوہدہ کے بولدے سن۔ اتے دیا کرن (صرف نحو) اے منگل (عزیز من) دا خاص
خیال رکھ دے سی۔

الف اخیر عمر سے انہاں اک دن جمعہ وی نماز پڑھا کے دعا منگدے ہوئے اک بیت بندھیا۔
ادکھے دیلے ہو دیں پایہ سیرا میری مشکلاں کل آسن کریں!
میری عاجزی نوں منطوق رکھیں سیسے اوگناں دل نہ دھیان کریں
تینوں واسطہ اپنے نام دیا ای نظر خنسل دی میں دل رحمان کریں
پیارا اکھدام اخیر دے توں میرا خاتمہ نال ایمان کریں!
آپ نے اہ بیت کچھ اچھے جذبے نال پڑھیا کہ غش آگیا۔ لوک انہاں نوں چاک کے محبت
دجے آئے۔ اہ اوکھے کچھ چر لہٹے رہت۔ ہوئے آنا۔ پھیر غش کھیرا۔ تے دوجے دن ٹورنٹ
بڑا کے کھر بٹھ کے جان دے دتی۔ محرم دا موزہ۔

۵ درد دل بے درد نہ ہو میاں درد بار دے توں دل وچ رکھیں
اہ تال ورت بہ چیز عمیب جانی درد آدے نہ ہمتھ کر پڑ لھوں
ایس ورد دی سارستہ ہا منتقل توں جیہڑے رکھ دے نے درد تہی جھیں
پیاسے یار دا درد نہ رہے جھیا جوی اک نہیں چھپ۔ نی دج گاجیں

ک کہہ کیتو ایٹھے آن سیاتہ اتے لکا ایں نہرونی کو مت پیارے
نیک دل نہ کدی خیال ہو یا تینوں دا گناں ہی سی است پیارے
کھیں کھول تے ذرا دھیان کر لے کہیا ہاریا ایں اپناست پیلے
کہہ دے دے کے اسے دباو میں نکاتیری کس طرح رہیا پت پیلے

قادر یار

نام قادر بخش تخلص قادر یار قوم سندھو جٹ پنڈ ماچھی کے (ایمن آباد دسے نیٹے) سندھو گورنر دسے دسینک۔

جنم ۱۲۱۶ مطابق ۱۸۰۲ء عیسوی وفات ۱۳۰۹ مطابق ۱۸۹۲ء
گوجرانوالہ توں (دریہ ٹکڑوں) جیہڑی کچی سڑک ایمن آباد توں جاندی اے۔ اُپرے راہ وچ
اک پنڈ ماچھی اے۔ ایجھوں تے رہن والے سن۔ میں پنڈ نیچ اہناں دی اپنی زمین نے کھوہ سہ دتے
ایس کھوہ دسے کول ای اہناں دی بربت ہوئی ہے۔
قوم دسے جٹ زمیندار سن۔ یسوی تقییم سی جس توں اہ بے علی تے تکی سمجھ دے ہن کہوں جو
معراج نامہ دج آپ لکھ دے ہن۔

جوڑ معراج مرتب کیتا جو کچھ ساتھیوں سمیٹا یا! میں دہقان بے علم و چار دوس نہ چاہتے نہ
کھیتی دا ہی راکم کر دے سن، پنجابی دسے اک پرانے شاعر حافظ مراد دی لکھت روزنامہ ہند
کے اہناں توں آپ دی شعر آکھن دا شوق ہويا۔ پہوں اک روز نامہ نکھیا۔ تے غیر معراج نامہ۔
معراج نامہ دج لکھ دے ہن۔

پیر بنی دے نوڑوں کیتا کل ظہیر الہی! جو کچھ فتنہ نامے دج لکھ جانوں سچ گواہی
حافظ مراد کرت روزنامہ دی۔ حافظ مقبل داگوں نیتراں دسے چانے توں دا بھیا ہويا دے کہوں جو
اُہ آب کھ دے اے ہ اسم مراد نابنا عاجز آکھ سنا دے شاعر

روزنامہ نامہ تے معراج نامہ توں سوا آپ نے قصہ پیر بھگت، راجہ رسالہ۔ سوہنی جیتیاں تے قصہ
ہری سنگھ تلوار لکھے۔ جو جیسے ہوئے ملدے ہن۔ تہیہ پیر بھگت تے معراج نامہ خاص کر پڑے مشہور تے
پرچلت ہن۔ قصہ ہری سنگھ تلوار ہری سنگھ تلوار دی بہاں دی غزل پیر بھگت تے راجہ رسالہ
میں تاں دی نڈیا توں کم بابت۔ شعراں ہن کدھرے کھٹک بھٹک۔ باب توں پیر پھیر نہیں۔ بولی اردو
پدھری تے من کچھویں اے۔ اگچ عزیز من دے پتے واقف نے جانوں نہیں جا پدے لفظاں نور تھان
مرثی مطابق جوڑ توڑ لیا دے۔

غلام رسول

نام موبوی غلام رسول شمس غلام موبو ناں موبوی ترمیں ہیں۔ زادہ سن ۱۲۲۸ء مان عاقلہ نام موبوی غلام
ملکہ پیراں ننگو غلام کو بہرہ نواز دے دے سنیاب۔
جنم موبوی کویت بھوانی واس موبوی کو بہرہ نواز دے دے ۱۲۲۸ء

قوم دے احوال سن۔ آپ ماسدہ شمس میر تقی شاہ (اعوان دیتی شمس ایک موبوی) مال
ملا دے۔ پیاں پینوں نام عبد اللہ رکھا۔ بہرہ نواز دے دے موبوی بدل دتا۔

بال موبوی ترمیں موبوی۔ نوین تے سہیل سجدہ دے سن۔ نیاب بھی موبوی کو کے بھجنی بچا ہی ہوک
بہرہ نواز موبوی اکھن اک بٹے۔ آتے کوئی بہرہ موبوی جاندا تے اجناں کو موبوی کر لیندے۔ اجناں
وتاں موبوی کل اسے۔ اک گھبارہ وا کھنوا گوارج کیا۔ آپ موبوی سہا، محمد کے بھجنی آیا۔ آپ موبوی نرہا
نیرا کھنوا تے گھرمے۔ اہ نہ موبوی تے جی موبوی سوچی رگی۔ گھروں موبوی آتاں تے سہا موبوی دے دے۔
اہ اجناں موبوی رکو دھکی گھرنالے گیا۔ جا کے دیکھیا تے کھنوا کھنوا موبوی آتاں تے۔ اہ موبوی لازم ہويا

کہنہ سہ موبوی بارہ دے دی عمر تک آپ دا چیتا (حافظ) بڑا کمزور سی۔ جو پڑھدے جھٹھل
جاندا۔ اجناں دے موبوی حافظ موبوی مرن تے کوٹ بھوانی داس دگو جہاں دے دے اک
موبوی شاہ موبوی لہیا آتے۔ جد اجناں موبوی لہیا لگا کر اجناں دے حافظ بڑا کمزور۔ اسے اجناں نے

تانا دے جینے آئے، پتھر پھیرا سنے کیا دہ، دُعا پڑھو اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لِيْ فِيْ عَمَلِيْ وَدَعَايِیْ۔ نہایت
دردی حصار۔ آپ کہہ رہے ہیں میں اِہِ دُعا پڑھی سنے اُبد۔ یہ بعد مرلے تیکن جینوں کرے کوئی کھن نہ بھلی
منکوں سبق میں زوجی دہ دے ٹھن دی نوڑ تھیں رہندی سی۔

جہنمدا سید نے جوئے لامبہ آگئے تھے لال مسجد بازار حکیمان حق مولوی غلام محی الدین بکوی قوی
بڑھدے رہتے۔ تھے حضرت خودیاں مسکندیاں کہتا ہاں پڑھ کے مولوی عبداللہ غزنوی دے مال ملی
پیلے کہتے تھے۔ ہفتے پنج ہند حسین محمد زکویوں حدیث تفسیر پڑھی۔ تھے حج کرکے قوی مکے آگئے تھے
مدینے جاسکے۔ قوی عبدالعزیز قوی حدیث سنا کے سند لئی۔

مح قوں دہلے موسکے کچھ حیر پنجاب دے شہر شہر پھرتے تے دیواں دیوں دلف و نصیحت کرشے ہے۔
 فیروزپور بازار تھکھڑا عداں دی مسیت وچ بٹھکے دغظ نصیحت کرن گئے۔ اتیہوں ات سر مسجور باغ والی
 فرج حاضی محمد کپل کچھ دن ٹھہر کے دی چلے گئے۔ اپناں دناں تہا تہا خدہ مجھ بویہ سی۔ مولوی عبد
 فریدی نے اپناں نوں فرمایا۔ میں تھکھڑا تے۔ نہایت تے آسانی جاتے۔ بی مے۔ سیس است
 ٹھہر چلے جاؤ۔ اہ اپناں دے مجبور کرن نے بڑی مشکل نال امرت سر پہنچے تے مسجور باغ والی د مجیٹھ
 منڈی (فرج ٹھہرے۔ تے دزدان بعد تلہ میماں سنگھ چلے گئے۔ اوتھے جمانہاں تہا تہا کر کے تہا ہی
 تھکھڑا مجبور وچ قید کردتے کیتے۔

انہاں دی گزشتہ ری۔ تے یوں بھڑک مسکتے۔ شور مچا کر۔ تے جوان جو رہا سہائے وزیر پرست کسمیر
دی سفارش تے آپ فون لاہور یوں گزیر ہوئے۔ سارا کیا۔ برٹر چالان کر کے لاہور بھجھ دتے گئے۔
تے یہ افواہ اڈ گئی۔ کہ آپ فون عیاضی دینی بار ہی اے۔ لوک پستی دے لے دن پھر بڑا کے عداوت
دے گرد اکٹھے ہو گئے۔ رسالہ ار سجان فون دی پتہ رگی۔ اہ اپنے سار سمیت سٹر مشنری فنانشل
کشنر کول چب تے کہا دے کہ مٹی فون باہر آیا ہے۔ صاحب باہر آیا۔ نے دیکھا کہ مٹی فون مراں دا
اک سمند لہراں لے رہا اے۔ حیران ہو کے پچھیا کیہ نکل اے۔ رسالہ نے کہا انہاں لوکاں فونیاں
اے۔ کہ نسین دیوں دیوں مہول فون جیہڑے مسلماناں دے اک دھسے پیر پادری من عیاضی
دے رستہ دے۔ یہ لوک ایسے خبر تے۔ دیں مامہ جو رہے ہن۔ فنانشل کشنر نے کہا۔ میں اے نے کوئی
اجہا حکم نہیں دے۔ رسالہ نے۔ مہول صاحب فون رہا کر دیو۔ نہیں تے فنانشل کشنر دے جانے۔
صاحب۔ نے آپ فون ملائے تھیا۔ آپ دے کوئی ضمانتی اے۔ آپ نے فرمایا ہاں۔ خدا ہے۔ صاحب نے کہا

چکھا۔ اسی دوسری ضمانت تے تہا نوں چھٹے ہاں تے اہ کہہ آپ نوں چھڑ دتا۔ بڑھیر چہ تھر بہر
رہے تے نہ غلط کرن لئی۔ سرکار کوں اجازت لینا ضروری رہیا۔

اگ ناری آپ دے پاس بد تو انگریز افسر آئے۔ تے پچھیا۔ اہ کبھری خے تہاڑے کول اے جس نے
ناں تیں نوں یوں بچا دیندے او آپ نے مرنال تران مجید دیاں کھتا متاں پٹھیاں تے، اُنہاں اکھیاں
بہس بہس ہووے دھبہ حب اسیں سمجھدے سناں جے تہاڑا ہر جیدی پٹھاناں نال کھ میل لے۔ پر نہیں تہاڑی
زبان سچ اترے۔

پنجابی دے مشہور شاعریں ہر اپن اشد کھندے س میں جھو، جیسا ساں مووی صاحب اک داری کبھ
پٹیاں والی دج آئے تھے۔ میرا ہو مینوں آپ کول دم کراتے گبا۔ میرے کل جج مسلی پی دیکھ کے
لے نرہا۔ اہ کہہ اسے۔ ہرے ہوئے کبہا میرے گھر اٹلا دیو کے مروجہ بڑی اسے تے بدھیاں اکھیاں
ایں دے کل جج مسلی پڑیو، کج رہے گی۔ آپ نے نرہا۔ ہرے اسے۔ تے لہ دیو۔ تہاڑے لے
عورتاں لے سہی نہ دیکھ کے دہا پٹن پڑا۔ تے تقدیر دنی کل میں تیار ہو گیا۔ اتے چو بختہ بختی نال سنجی ہو
۔۔۔ میری باہر سکھ گئی۔ بد مووی صاحب نیرا میرا آئے۔ تے میرا جیو اُنہاں کول مینوں لے کے
کے۔ تے اکھیاں جددی مسلی اتہا اسے اہ بہراست۔ آپ نے دم کیتا۔ تے میری باہر تے اپناب
اب۔ میں بہ کل نندر سب ہو نہا۔ تے ایسے بائندال بدنیال داکم کرد رہیا۔

اگ ناری سڑاں نوں پڑھ دے سن سمیت دے کول اک۔ کھ نانی سی اڑاں کھڑا کھڑا
اڑے آپ نال آیا۔ شاگرد چھٹے ہولن گئے۔ پراپ نے رنگ دتا۔ نے رکھے، نوں مخالف کر کے آھیا۔

نہرا ایدھ رنگ کھوں بھائی رکھیا! میرے ہتھ دگے نہیا توں نہیں چکھیا

اہ آج دے بڈنڈی بندہ اہ گن کے موم ہو گیا تے رہ نہاں ہو یاں آپ نوں معافی سکی۔

غرض اسناں دے شفت۔ کیا تہاں۔ دھ غلط دج اور زبان دج جو دے خلق محبت لے ہزاراں
نشتے بیان کیجئے باندے ہن

آپ دی شاعری دار بھ جوانی سے ہو یا۔ نال داکوٹھ شرف دے مرند حب نوں ملے
ن جی جو جیہا۔ رشتہ داروں نے سنگاں ساں نقباں ایں غرقول نہ جیہا۔ بہرہ گن برہ دی حدوں جا رہی
تے رہناں نوں ایتھ جا پیا جو پیا اسسسی ہی تے پیر مہواں۔ اسسسی تہاں نا بختہ مکر رہے
دل دی سواڑ کھڑی۔ نے بھرنی اگ تے اہل۔ ہر۔ نشتے نشتے اہ سوز۔ نہ نہ بھرنی۔

کہ بے کوئی پتھر دل دی گئے تے نیناں چل ہو دسے منجھ کیرے بناں نہ رہ سکے۔ لکھ دے ہن

ہو یا پھر وہیاں دا عشق غالب

ہو یا آخر میں آوارہ وطن سے

پتھر جذبہ الہی مول گرفتار

انہل مدد میں آہ شوق غالب

نکایت ناشقاہ بہت بھاد سے

خصوصیات کسی دی زیادہ

ایسے کارن دھڑک رہی حکایت

نہی اول میں دنداں دی کہانی

بکھ میں درد دا مہل قصہ

سستی پنوں دا قصہ کر بہانہ

سستی نوں جہدیاں سار جہد مندنی دھج پائے منہ پٹن جاندے ہن۔ تے مال تھی بچ کھانڈی لے

سنا مائی نے رنی مار آہیں

کہے دو پنج جے پچھے نہیں

کہ دل پھیریکہ ساں بن کھ کھنرا

نہیں دھجے ذرا کھنڈس تینوں

سڑاں گی جلتک ہاں جہندی میں

سستی اے دھوبی دے گھرل کے جوالی ہو دی اسے اتن ہندی چرخہ گندی تے سہیلیاں مال کھینڈ

دنی دے سے

بچے تنجن تے کتے نال سبیاں

تیرے من ساہو دے کتے نی بھیناں

نن مال سس دا کیس کر گزارا

دیا بدن گڈیاں جنجاں چڑھا دی

کوہ اس دیس دا کر کے بہانہ

یوں اک بخومی قہر پتہ لگدا اے۔ کہ اہ آدم ہام والی شہر بھنور دی راجا دی لے

بچن اک دو مہریاں نال سبیاں

کہو کی آیموں کد فیسہ دیہناں

تیرے دے نے کیا کھ ہے پیارا

دھڑل فی میل سیر تے بہن آندل

دکھان عشق والا کد خسانہ

اُدھو پوٹوں خط لکھواندی اے۔

کھایا خط منشی فوں ہساکے
ہزاراں بار نہاد ویا وہ بہات
کوئی بھنیر دے دالی فوں پیغام
رٹھارون دی میری تدبیر مونی

سیاہی آنسو دال دالی ہساکے
ہو بدو از حد و تسلیمات حضرات
پنچا دے تنظر ہی سستی دے نام
کیا جمدی کینوں تقصیر ہوتی

مرا دل ملن دیں اک مار چاہے
منیں مٹو دا تیرا دے بابل جی
بڑھتی فوں خُدا بابل دے
تیرا دے کینوں ہے وگڑا بکھہ
ازم جام سستی فوں دیرا ہوتے باغ بخشدا اے۔ ایتھنھاں وائے سوہرا باغ خج آکے
عہر دے ہن سستی فوں اہناں کو فوں ہڈیاں دا پتہ لگدے۔ اے۔ اے۔ اوسنوں منگواندی تے اوس نال
کماج کر کے اُسنوں جیون ساٹھی بناندی اے۔ پہلی ای رات جد سستی پنوں کُتے پئے سن۔ پنوں دے
بھرا بھئی آکے اوسنوں لے گئے تے ایدھر سستی

کے کبھہ تہر کیتو ای خُدا یا
مُتھیں غیر غلاماں کر زور مینوں
نہانی جان دے دھن نہانی
جوڑ مہوڑاں یار دا کیتول مکان
سجن فوں سن دیاں باتاں نہ کیاں

اُٹلی فیرے پنوں نظری نہ آیا
پئے ہتیاں دے راتیں چھ مینوں
دوسیندے نظارہ من کما دانی
پھلاں کئی کوئی دارد نہ جانا
مُراداں دل دیاں دل نچ نہیاں

کچر د یار دا دو مین میرے
کبھڑی منسزل کیتا سہ ہنئے اتارا

بلوچا غلاماں سُن دین میرے
کبھڑی راہیں گیا راتیں پیارا

غرض سارا تھہ عشق تے محبت سوز تے برہ دی اُمنہ بولدی تصویر اے۔ شعر ال وچ فارسی غلط
دھیر ہی تے شذی نہا بھرا تے براہ قصہ لکھ کے پچھتاہے۔ تے حمیدہ شریف (رسول غبول) وچ لکھت
پایا
فلام آگے کیا سستی واقعہ
معاذ اللہ یا بدعت، تھیں حصہ

حافظ محمد

نام حافظ محمد تخلص محمد بن مولوی حافظ محمد باریک اللہ بٹہ لکھو کے قلع فیروز پور سے دسٹیک

جنم ۱۲۳۱ھ مطابق ۱۸۱۵ء دیات ۱۳۱۱ھ مطابق ۱۸۹۷ء

نیک چوڑے نیک پتر۔ قرآن مجید دسے حافظ۔ عربی فارسی اردو دسے جانوں۔ نیکی۔ پرہیزگاری
تے خدا ترسی درج مشہور۔ عربی فارسی، فقہ تفسیر صرف نحو اپنے بیو کو بول پڑھی۔ فیروز پور سے پتر عیال دین
مال دی گئے سے کچھ حیرا دتھے پڑھ دے رہے۔

گھر واپس آ کے کھیتی باڑی داکم شروع کیا۔ دسے بیو دی ایہ تے تڑے جوئے دلفظ نصحت
درس تے شاعری راہیں لوکاں لوں دیں دسے حکم دی نصحت کر دے رہے۔ اہناں ڈھیر کیا باز
لکھناں ہن۔ دسبھہ بیو دا گھر بن دی اشاعت نوں کھ کھ کے۔ اہناں دسے بڑے نر بولی آں جی۔
دس دے ہن کہ اہناں دے داد حافظ احمد نے دعا کئی۔ ریا منوں صبا پور دہر جیہ قرآن محمد ۱۲۱۱ھ
ہرے تاراں نوں منن نے یوہاں نوں منن داں ہو دے۔ ملی عمر داں ہو دے۔ تے خاندان دناں
رہن گئے۔ اہناں دی اہ دعا حوت حرف پوریا ہوئی۔

مولوی صاحب آب کندی ہن۔ میری عمر بائی دس دے دی سی جینوں ہرے مولوی باریک اللہ
نے فرمایا۔ ایشی رشتہ۔ تہذیب درج نہ دیکھاں درج قرآن مجید سنا یا ہے۔ یں اہناں دسے اہ نر
تے ہیر کم کھو گئے۔ تے دن اک کر کے قرآن مجید کتھے (حفظ) کرنا شروع کر دتا۔ اک دن
کر دی محنت دسے جیہاں جنوں سر پڑ جو رہی سی۔ اہ تہذیب پانے سے پچھپ کیہ گل اسے۔ ہن
دسہا ہر نوں بیڑ ہو رہی ہے۔ اہناں کچھ پڑھیا نے ہرے متھے نے اُنکُل ناں کچھ لکھیا جہ منوں
جا پیا۔ با سلسلے۔ اہناں فی دی ہی نوں تاراں لکھ دیاں تے "دی ہی نوں پار کر دتا۔ ہرے
مردی پتر اہ سے دیلے ہٹ کئی نے مڑ ساری زندگی کر دی نہ ہوئی۔

مولوی یزید محرم شہباز شریعت دسے لکھکے تے مولوی غلام رسول قلعہ مہیاں، گھوڑا لے سستی ہنوں
دے کرتا اہناں دسے سسے سنگی (ہمصر) ہن۔

شعراں درج اہناں کسے کو بول سدھائی نہیں کرائی۔ اہناں دسے شاعری دسے شاگرد

یوں وہ مشہور ہیں۔

مولوی محی الدین (پتر) مولوی عبدالستار پیرکھائی۔ مولوی شاداد اعظمی۔ حافظہ غلام رسول
وزیر آبادی۔ مولوی عبید اللہ بہادر پوری۔ مولوی محمود شاہ۔

امثال دیال تصنیف الہ ہجری۔

تفسیر محمدی (جلد اول) زمینت الاسلام۔ حجت۔ احوال الآخرت۔ انواع محمدی۔ قرآن الکریم
الوہب النصر۔ خواجہ نامہ۔ مجاہد اسلام۔ رونیچہ۔ سیف السنہ۔ نظام محمدی۔
وہ سبھ مہربان ہدیاں ہیں تے رہناں چوں احوال الآخرت تے اُسے بعد زمینت الاسلام
خاص کہ بہت مشہور ہیں سے ہزاروں لکھاں دی گئی درج حسب ہیکیاں ہیں۔

احوال الآخرت تے زمینت الاسلام۔ یہ نہرت دیکھ کے ہو رہی کتوں ایسے نام تے کتاباں لکھیاں
پر اہ امتاں دی شہرت یوں نہیں پہنچ سکیاں۔ سورج سلبنے دیو نہیں مل سکیا۔ احوال الآخرت مع
فیست شے بڑھ بابت لکھدے ہیں سہ

اچا چیت جھج نہ سے ویلے سُن سُن نفوز نمود!

روز جمعہ وا ہو سی ناسے ہواں روز عاشور

آپو اپنیاں کتاں اندر شامل ہویں سارے

کوئی دتھے کوئی ییوت سودا بھی کوئی ڈنگر چارے

کوئی پانی کوئی طام پکاؤں لکا کرن تیساری

ہک پارک دراز آوازہ سُن سی خفت ساری

ہر جا کجہا سُنوے ہو سی خلق جیہ راہی

ہر دم سخت ہوندے پھر کر کے بیوں جلی آسانی

ہول عظیم پوسے درج خلقت ہر جہا شہر گراہیں

جھوٹاں شہر جنگل یوں دھڑن سُنکے ہم نہ کھائیں

جشی جنگل شہری آدن دہشت دے بولائے

ہدیت ہونوں خلقت روی زمی بھونچال ہلائے

دھرنی نیرپاؤں لگن جھڑ جھڑ موسن تارے
 کندھیاں ڈھب دس دیاواں یاںی ٹھاٹھال مارے
 پر بت ہوسن ٹکڑے ٹکڑے ریت غبار ہو جبادن
 تہر منیرا دیہی گنگن ریت غبار اٹھا دن
 بدل نا چو خیریں جین دھندو کایہ منیرا
 جو دم گذرے سختی کپڑے اہ امانہ ددھیرا !
 دھرنی انہر کچھ نہ رہ سہی سورج جسد تارے
 نہ دریا نہ پر بت رہن غانی موسن ساتے
 آدم جن فرشتے ٹنگر کچھ نہ رہ سہی بھلی
 ملک الموت ابلیسے ڈھونڈے بھٹے ہماں بچائی
 فیر ملک الموت جی ناہیں ہو کسی سمجھ ملےک نلے
 امرا فیل بھی غانی ہو کسی کرن غریب حوالے
 "لن الملک الیوم کہے رب آج کس دی بادشاہی
 کہتے گئے سمجھ دعوایاں داسے چادر کوڑھی تی
 بعد دج پیو دی کتاب افواج بارک اللہ نول ایناں بہت مارے دادھے ٹیکائی
 تشیع تے مسئلیاں دواسد دھ دے بعد افواج محمدی دے مال نے چھاپیہ لکھ دے ہن
 فوت صنعت ففہ دیاں مسئلیاں ظاہر پیاد سیوے
 بے کوئی علم حدیثوں ناقت اسنوں ظاہر تھپیے
 اس کارن پھر محنت کر کے اہ کتاب بنائی
 تا اسنوں پڑھ کے صنعت فوت شے ناقت ہون بھائی
 ہر مشد دی سند حدیثوں ٹال سند بھی لکھی !
 ترجمہ بھی دج ہندی لکھیا منسل سمجھ نہ رکھی !

مولوی محمد مسلم

نام محمد مسلم تخلص مسلم پیرا نام میاں محمد عظیم قدیم اراکین - لدھیانہ دے دسینک -
جنم ۱۸۰۵ء وفات ۱۸۸۰ء

لدھیانہ دے جم پل - بال پئی توں مولوی خیال دے - غازی تے پرہیزگار - جد آپ عربی
نرسی دے عالم ہو گئے تے نیر خیاں دیں پڑھا دے رے - اہناں دا دیاہ پنڈ کلیان پور
ضلع جالندھر دے اک اراکین گھرانے دج ہو یا - اہ آپ دی نیک طبیعت دیکھ کے آپ دیں
جالندھر توں دوسیل پنڈ گڑھا دج لے آئے - تے ۱۸۳۰ء دج مولوی صاحب نے ایچھے چالی
دیکھے زمین خرید کے دھڑا نصیحت تے کھیتی باڑی داکم شروع کیتا -

۱۸۴۰ء دج انگریزی راج دا سورج اُبھرن لگا - حکومت نے اہ تھاں چھاؤنی بنال لئی سنگ
لئی - اہناں ۳۵ گھماں سرکار دیں تے ہ گھماں اپنی برادری دیں دے کے آپ دھڑا نصیحت
نال دس داسلسہ شروع کر لیا -

۱۸۵۰ء دج سرکار نے اہناں دیں ۵ روپے جینے تے جالندھر چھاؤنی دج بارک سٹر لگا دتا
پر اہ کم جی دیں پنکنا نہ لگا - کچھ چر نوکر رہ کے جواب دے دتا - تے جالندھر بازار شیخاں بیچ کتاباں
دی ہٹی کھیل لئی - جس دیں اہناں دے پتر پوترے مولوی علی محمد - عطل محمد - عبداللہ - نجات اللہ
عبدالرحیم چلانہ دے رہے -

مولوی صاحب نے اپنی شاعری توں دھرم (مذہب) پرچار داکم لیا اے - تے دھار مک
رنگ دیاں کتاباں لکھیاں ہن - جواہ ہن
گلزار آدم - گلزار موسیٰ - گلزار سکندری - گلزار محمدی - تقویۃ الاسلام - تاثیر الصلوٰۃ وغیرہ -
تقویۃ الاسلام ۱۸۷۷ء دی لکھت - آخری تصنیف اے تے گلزار آدم پہلی شعراں دج رانی - کپیلی
تے منھاس اے - گلزار آدم پنجاب یونیورسٹی دیوں پنجابی دے نصاب دج شامل رہی اے -
گلزار آدم دے مگر دج لکھ دے ہن -

گھاسی رام

نام تے تخلص گھاسی رام۔ بنار ضلع گورداسپور دے رہن والے۔ قوم دسے برہمن۔ پردہیت
دا کم کر دے۔ سترہ بکرم وچ جنم یا۔ تے اتی ور دے دی عمر بھوگ کے سترہ بکرم توں کوچ
کر گئے۔ جوانی وچ شعر بکھن دا شوق ہو یا۔ تے اک قصہ کہی ویچاں بکھیا۔ جس نے خوش ہو کے
یونہی لکھنی بنار وٹوں۔ ۵ روپے بتام بلیا۔ قصے دا بدل انج سی سہ

بھگتے ویچی نسبت لئی

دوہاں دے سر مٹی پٹی

دوہاں پھسٹیا کم سوکھالا دوہاں دا کرد سترہ سر کالا

دوہاں توں دے ویو دیں نکال پاپ پھسٹیا نے ڈوبن والا

بھگتے ویچی نسبت لئی

دوہاں دے سر مٹی پٹی

راہنای بنیت۔ کبت۔ ڈیر رید۔ دوہڑا۔ سویا۔ ہر طرح دے شعر کہے۔ تے وکان بڑے

سلاھے۔ لوک اجناس دے شعر بنانی یاد کر کے تے میلیاں وچ جد بولے اک ٹھٹھ بٹھ دیندے۔

الف۔ اوتناں تاں کجہ ہوشی کہتی رہیا کم کردا آیر خیر یارا !

ہنر بکھیا نہ کوئی علم پڑھیا کہتی مار لئی اپنے پیر یارا

خرابات خرد وچ رہیا پھر دا ہتھیں مل نے لیکے نہ ہر یارا

گھاسی رام راہ بھی عجب آدمی نے کھانہ دے زہر پھیر ڈھونڈ دے خیر یارا

کھجک آیا

دوہا بنایا

پاس بٹھایا

گیا دیا ہیا

ہاڈ بور سنہراک اپنہو جد صاحب من بھایا

دھن ویچاں دا دھرم گیب پہلا ختم ہٹایا

تیں شاہوکار جان کے نان سدا لیا

گھاسی رام مستہ جان چوتھے نوچی نمایا

مضویشاوری

مضو۔ نام رمضان علی خٹم رشتہ رشتیری یا نسب سنی۔

جہم علاقہ رفاقت ششادہ دے زیرے

جے جٹے پشاور دے اچا۔ تے ایٹے ایہ دودھ دے دی ہتی کرے رست۔ جینگے
 بیت بازس ہزار ہج رہے تے بشواری گد دج ملے رست ہر جود پشالی دے ہر جوب
 لہدے کن سے اوس تے اہاں دے شہرت ہر جوب عدتے توں سوا پنجاب دے دی
 زھری ساہیاں ہنادری دے استادے سہرا کھرشہ دے سناڈر سن۔ ۱۷۸۸ دے
 قریب فوت ہوئے۔

کلام دا نمونہ

ت کراں اچ اداں دے رات دے دی کسے کسے غمور ہوئے
 اک نھن یاسے دی سیال اداں کسے کسے دیں دے ہر سوئے
 اک کنس سجاں سون ہر گاہاں اے اک بلکے تے اے ہر سوئے
 اک زون سجاں سون ہر گاہاں کسے کسے دیں دے ہر سوئے

مے دے دے نامی مدھم ہو گئی دج جہان دے زونیاں دے آگئی
 مے دے دے نامی مدھم ہو گئی دج جہان دے زونیاں دے آگئی
 پیری نت دے سر دے کوئی زونیاں دے آگئی
 رگ دے کسے کسے دے زونیاں دے آگئی

اروڑا راتے

نام اروڑا راتے - قلم سے ہندو بھٹ کو چہ چڑھیا رال لاہور دے دسینک

جنم ۱۸۱۷ء وفات ۱۸۷۷ء

پنجابی شاعر الہی اک پیرھی دے، ٹوڈھی مولوی فرید الدین مزننگی دے چیتے سن گرو۔
تے چنگے بنیت باز۔ میاں ستادی۔ میاں باغبان تے سید فضل شاہ نال اہمال دی جوٹ باز
بڑی رہی۔ اہمال کجھ نغتاں تے امام مسین دے کجھ مریشے دی لکھے ہن۔

۱۸۷۷ء دے قریب اک وادی جوک منی و شا اہمال واسیہ فضل شاہ نال ٹاکرا ہو گیا
طرح اکھیاں تجویز ہوئی۔ شام ۷ بجے توں رات دے اک بجے تک وہیں پاسیں اکھیاں
لکھاندیاں رہیاں۔ آخر سید فضل شاہ کامیاب ہو گئے۔

امرت سر دے رحیم بخش میاں اہمال دے شاگرد سن
کلام دا نمونہ :-

جان تر بان جیران رہی تیری جان و توں میری جان لدا
تیری جان سے نال ہے جان میری بھانویں جان تے بھانویں جان لدا
یترے ذوق تے شوق و املوق میرے گل منج ہستد اہر آن لدا
اروڑا راتے توں مشق زمہر کیتا کدی دیکھ آکے مہربان لدا

ن - نت پیارے کت خیال تھیویں نت خزاں تے نت گلزار ناہیں !
نت حکم حکومتاں راج کتھے نت بھاگ اہ کسے دے یاد ناہیں !
نت یار دے دھل دی رات کتھے نت داغ جدائی دی سار ناہیں !
اروڑا راتے نت جس جوانی کتھے نت زندگی دا اعتبار ناہیں !

ماہی کبھو

نال مری چو واناں بدھو۔ قوم کبھو۔ مجیٹھہ ضلع امرت سرورے نیرٹے۔ پنڈ گھوسل دے
برہن دے۔

۱۲۳۷ء مطابق ۱۸۲۰ء وچ پیدا ہوئے تے فوتے سال دی عمر پاکے ۱۲۲۷ء مطابق
۱۲۳۷ء وچ امرت سرورے ہوئے۔

چھو درہت دے سن۔ چو نال امرتسر آگئے۔ تے ایٹھے کم کار کر دے رہے۔ فقیر جمیعت دایا
سنی دے شوقی۔ اک داری آپ داؤد بادشاہ دی وار دے کچھ شعر اپنی نور وچ گوہرے تھے
جارت سن۔ اک سروں پیرن نرکا فقیر پچھے پچھے ٹرن لگ پیا۔ جد اہتال بولن بس کردتا۔ تے
اوس آکھیا کچھ ہور۔ ہاں نے کہیا اے اہتاں دی آڈنرا اے۔ اوس کہیا ہور پڑھیا کر۔ فقیر غائب ہو گیا
راس سفنے دے ذبا۔ تے کھنر لگا۔ جوں کچھ سنا۔ ایسے طرح دند جی تھی رات سفنے دے آیا۔ ہاں نے اڈو
جوا۔ تا۔ مینوں آگے نہیں آڈنرا۔ اوس کہیا آجلے گا۔

چوتھے دن دہن کھل پ۔ داؤد دی وار فقیر لکھتی شروع کیتی تے شعر گھٹاں بندھ کے آن لک
پئے۔

ایٹھاں داؤد بادشاہ دی وار توں سواڈ حول بادشاہ دی وار دی نکھی اے۔ پر اہ الی چھی رہ گئی
داؤد دی وار ۴، سفنے دی ایسے جیڑی کئی وار ی چھپ چکی اے۔ تے ڈھاڈی ماسی تے جود شوقین
بڑا سواڈ لیکے پڑھدے نے۔ تے کئی وار ی جود پڑھدے جم جاندی ماری ہر یہ مجھی ماری ماری تا
سندی رہندی۔ شام دا پڑ۔ بھا ہویا فجر دی بانگ یاں سویرے دے تارے نال لگا۔

ماہی اکا آن پڑھسی۔ ہر شعراں نتج نہانی تے زور کافی اے۔ داؤد دی کڑانی دا ذکر کردا
ہو یا شاعر کھرا اے۔

خبر ہوئی بادشاہ توں شہیدانے دھر دے
کئی ایک نوکر شاہ دے خدمت نول آئے
کھانے کھاہدے لاکیاں نکھ سز بھائے

لاگی رگ کے مسرتوں بندادوں آئے
کہندا اتہ باغ منج آرام کرا آئے
چھیتی مگروں بادشاہ کھانے بھجوا آئے

پھیر دیر بادشاہ دا آیا باغے توڑی
 مٹیاں منگل گھاوندیاں کوئی گھٹے گڑی
 چن تو یاں رہکے کوئی لکھ کر دڑی
 خیراں ہو یاں ملک وچ سیوں کو یاں توڑی

روم دے بادشاہ نال داؤدی لڑائی دا ذکر کنہ یاں اکھ رستم
 پہنچی تیر داؤد دیکھا بد شہ سے تائیں
 میں رستمے دا بادشاہ دیساں داسائیں
 اہ وانا ممکا الیدا پھر پانی ناہیں!
 رومے سدا بادشاہ گھٹے تے پڑجیا
 آیا پنج میدان مے اہ و سچے لڑیا
 ابراہیم دیر نے اہ بات سستانی
 گھڑا ابراہیم دا کوئی جم ہوائی
 آیا دھ میدان دے اُن دیر نہ لائی
 قینوں بالہ کوئی مکر سے سبھ بلیا مائی
 ہن پایا ہتھ کمان نوں شاہر کھندا مائی
 حضرت شاہ علی دا داؤد نوں نصیحت کرنا :-

شاہ کرے نائید داؤد نوں بہت سمجھائے
 تاج تخت نے ملک سب ایسے روم دے
 خودی گمان تکیری نہ رب نوں بھادے
 جس نے کجھ دم مابنا آخر بھتارے
 رکبتیں نال پار دے ایہو رب نوں بھادے
 فی شاہ ویر دے کھڑا عمر من سنائے

حضرت نے کے شاہ نوں جنگل دل آدے
 نیر چٹھم سیاری شاد دی نوں دیکھیں آدے

مخلص

نام ہاشم شاہ قریشی۔ چوہا نام شاہ محمد (یکھک بیت شاہ محمد) وڈا لدرک ضلع امرت سرگرم
دسٹیک۔

وفات ۱۸۲۰ء

جنم ۱۸۲۰ء

پنڈ وچ حکیم کردے سن آپ دی دیدگی دی مشہوری دود ورتاک سی۔ نوڈ ورتے ہوئی
دود ورتوں دعا دا دلی آدھے سن۔ شاعر می ددے دج ملی سی۔ اہناں دے یہ سہاں شاہ محمد
اپنے بیٹاں کا دن مشہور بن۔ مخلص نے تھیں سستی پنوں بنیاں سوال جواب دج دج کینا جو
آپ دے اک شاگرد حیدر لکیم صادق نے (جیہڑا وڈا لے دج گنیاریاں واکم کرو سی) جیہڑا یا
کلام دج اڈوہ روائی۔ سونے تے اتر دجیرا دے۔

کلام دا نمونہ۔

سستی نول ماں آکھدی اے

دب دا واسطہ می میسر تھیں جب نہ جان گوا کر چھوڑ
ماں باپ دے حکم نول نہ کرنا کسے نہ ہیب وچ نہیں نہا کرٹے
اچی کوک نہ بہت سنا لوکاں رکھ اپنی پریت چھپا کرٹے
مخلص بنن شریک تے دین طعنے یاری نال موتاں تے نہا کرٹے
اگوں سستی اتر دیندی اے

زار کوں سگیں شور پاویں مچ شہر بھنڈ تہ کدے رہ رانی!
نہیں آگ جدائی دی ٹکین دیندی با بھول یا کس نول دلا جیت کہیاں
کھٹی عمر دی رات وچ لے گیا ساری عمر ش دھڑے کوں سہہ سال
مخلص جا طساں پنوں یار تائیں لے کے رب دا نام میں کچ ذہیاں

نور احمد ہشتی

نام نور احمد ہشتی پیر دا نام مولوی احمد بخش یکدل ساکن لاہور جنم ۱۲۴۲ھ - وفات ۱۳۰۵ھ
 بڑے چنگے علی تے تاجی گھرانے دی چند جان — بڑے لائق ذہین تے عالم فاضل۔ کیا جاذا
 اے کہ انہاں دے پیر مولوی احمد بخش ہورال نون آخری مغل بادشاہ شہ ظفر نے فخر الشعراء دے
 خطاب دتا تے اک ہر مدد دینا ہر کن دے ہتھوں مولا کے زتی۔ جس تے لکھیا سی
 ہر منفیدت پناہ یکدلی آگاہ فخر الشعراء مولوی احمد بخش یکدل۔ مذہبی محمد بہادر شاہ بادشاہ غازی
 راہنماں دے پیر نے اپنی قلمی ہمار دیاہ کیتے۔ اہ سبے چھ سال دے سن کہ ہل بیٹن جو کئے پیر دے
 دی عمر سچ پڑھائی کمل کر کے دیوان امرتاخ دی سفار خرچ تے پنج دے روئے تے سرکار دی وکیل
 مقرر ہوئے۔ غیر فوجی تے سول انسران نول پڑھان و اکم سنبھال دیا۔ اہ دے مال مال لغیر۔
 تالیف دل نرغ کیتے۔ اک کتاب اردو فارسی رنی سرت نچو تے شرف ہشتی لکھی۔ دو جی پنجاب
 دے رسم و رواج تے یاد گار ہشتی لکھی۔ جو مطبعہ کراہیکل لاہور وچ چھپی نے لندن تے فرانس
 وچ ترجمہ ہوئی۔ پھر تحقیقات ہشتی (۱۰۰۰ صفحے) مطبوعہ مطابق ۱۲۸۱ھ لکھی۔ انہاں نول سواغیاں
 ہشتی۔ خیالات دانش۔ سحرانی کر بلاذیرہ۔ اردو۔ فارسی پنجابی دیاں کوئی اک سو پنجاہ (۱۵۰)
 کتاباں لکھیاں۔

اہ بڑے ٹھاٹھ باٹھال رہندے سن۔ باہنواں وچ موندے دے کڑے پاندے۔ بے
 شباب دی پوڑی چڑھ رہے سن کہ انہاں دی زندگی دا ٹاہن دنیا دیاں سرف ۳۰ پیراں دیکھو
 کے ٹٹ گیا۔ تے اہ پورس ۳۰ ورے دے عمر پاک فوت ہو گئے۔

انہاں دی اک پنجابی لکھت سحرانی نور احمد صاحبہ ۱۲۸۶ھ لاہور دی چھپی ہوئی سیرت دے اس
 جی سچ کر بلا بائے پوڑی لکھتے ہن اہ پورے ۳۰ بیت ہن
 الف ارادے سرت سچے توں ہیں جاگ دادالی
 کن کہہ دیکھن دکھایا سرت تیری عالی
 دنیا نون اک باغ بنایا بینوں اکس دانلی
 کجھ پوڑی لکھی لکھی
 حکون خالی
 سے نہ بھالی
 خوب سنبھالی

نور احمد توں ایسے رب دا چسل کے جو سوال !

نے غمِ حال :

فت-شامت من آل نہی نوں جو کوئی اتوں آیا !
 واہ دا ذات حسین علی دی کربل سر کھایا
 کر قربان گھران اپنا آنت نوں بخشایا
 نور احمد واہ رتبہ اُس دا سارا گھر کھایا :

رتبہ پایا
 درد نہ کیا
 رخ اُٹھایا
 متہ ٹوٹا

غ-خود دے مارے دئی سس ہیں گھنیا کر دے
 مت جہان نوں یسوا کر اپنا آنت زخم دے
 پاک نور سرور ساڈا میں چا کر اُس گھر دے
 نور احمد رتبہ ایسا وی ہندے آل دج کر دے

نوال نہ دے
 بد سے بد
 داکر بد سے
 آخر دے

فی ذلیل نقبان دیوں مشورے رتبہ پایا
 پتے قدم نے پڑا دھن باد شیبہ مرید
 جیہ سب بجاں میں دے بیہ آیا
 نور احمد سوجے نے پتے جہان شب کھایا

سنبھل آیا
 کھپا پایا
 سر گھٹا
 گھ گھٹا با

م۔ رب دے کتیں دم نہ مارے جو چاہے سوکھ دا
 جے دد قطرے پانی پلدا کیوں کر اصفیٰ نور دا
 رو دد بانو شرعیں چپچپے کون بن دلی گھرا
 پیاس دے مارے نور احمد متہ سکا مرید دا

نوال نہ ڈر دا
 نے دے دوا
 جیڑا ردا
 غم شمر دا

مولوی عبدالستار

تمام مولوی عبدالستار غفرلہ شاعر یا عبدالستار ہمدانی نام میاں نروان قوم ورک جٹ پنڈکھاریاں والہ بنسٹ
شیخوپورہ۔ جنم سنہ ۱۲۸۵ء وفات ۱۴ مارچ سنہ ۱۳۵۷ء۔

راہنماں دے پیو ورک جٹ قوم دے سن۔ او مسلمان ہو گئے تے جلاہیاں دا کم کر دے رہے۔ راہ۔
دی پیو دی بیک تے چلے دے ہوئے۔ ۴۰ ورے دی عمر تک کھڈی دیت پھاٹھے رہے۔ چالی ورے دے
ہو کے رہنماں نوں کجھ پڑھن دا خیال آیا۔ تے کجھ عربی فارسی پڑھی۔ فی شاہین دین نوں جی ریتا۔ کجھ چٹکل
شعراں توں سوا سورۃ والفتح دی تفسیر کراہ محمدی (لکھت سنہ ۱۳۱۵ء) لکھی۔ فیروسیف زینجا دے قلعے نوں دھار مک
دندھی، رنگ وچ قصص العین (لکھت سنہ ۱۳۲۵ء) دے ناں مینہ لکھیا جو پڑھی ہوئی کتاب بن گئی۔ کوئی نہ دھنسنے
دی۔ لوکاں نوں اہل دے شعر سنا دے تے لوک براہ راست دے۔ لوک زینجا دے شعر سن سن کے رہنماں دے
معتقد ہو گئے۔ اک کھاندے پنیے۔ جے بندے میاں شمس الدین نے بھرا بھرا رکھن آپ نوں دے
دے طور تے پیش کیتے کیا۔ راہ جلاہیاں دا کم چھڈ کے تیس بن استاد کر دیا کرو۔ تے لوکاں نوں
دعوت نصیحت کر چھڈیا کرو۔

راہنماں دا قلعہ یوسف زینجا سنہ ۱۳۲۵ء وچ پہلی وار چھپا۔ زبان بڑی سادی۔ بولی سن کھجوریں تے تاثیر بھری۔
نصیحتاں حکایتاں چھپیاں چھپیاں سن۔ تحقیق مقبروں ہو گیا۔ آپ نوں پنڈ بگھیاڑی دے لوکاں جو کھی زمین دا ہی گا ہی لئی
منعت ہر یہ کردتی۔ تاں جہ فراغت تے سوں دی زندگی بسر کر سکن۔ سچ پچھو تے شاعری راہنماں نوں سونپ لی۔ لوکاں وچ
آدر عزت، حقے دی شہرت، آرام دی زندگی تے عاقبت سوتی۔ راہ سی راہنماں دی شاعری دا سبب۔

راہنماں دو وچیاں کتاباں توں سوا چرخہ رنگ رنگیلا مجموعہ اشعار عبدالستار۔ مہین نامہ۔ عبرت نامہ۔ زمین
نامہ۔ بارہ ماہ۔ سکا حرفیاں۔ دت نبی کریم۔ مدح پیران پیر وغیرہ لکھیاں۔ جو قریباً سبھ چھپ چکیاں
ہن۔ راہنماں چوں چرخہ رنگ رنگیلا۔ یوسف زینجا۔ اکرام محمدی تے مجموعہ اشعار بہت پر چلت ہن
یوسف زینجا دے قلعے کئی شاعران لکھے ہن۔ پر جتنی شہرت تے مقبولیت زینجا عبدالستار تے
زینجا مولوی غلام رسول نوں حاصل ہے کسے بور نوں نہیں۔ مذہبی خیال دے لوکاں وچ راہنماں

بردا پشاورى

نام مياں برہم سہاں نخلص برہم قوم پٹھان پشاور دا دسنيک۔ جنم ۱۸۲۴ء وفات ۱۸۹۶ء
پنجاب دا مشہور تے رنگيلہ بيت باہ جس جس دے دیو تیں کھٹے نوں پیر کرن لئی بگدی
سوانی جھلی پرسی نہ کسیتی۔

بردا سینودی گدوچ پلن والا پشاورى پٹھان۔ مات بولی پشتویان۔ سی برہم پنجابی نتھ مذہب
بازی کرن لگا۔ تے اینج دسیا کہ اہ پشاورى ہنیں سگوں امرت سرالہ ہوردی لکھنور جیاں سی۔
پٹھان ہون کر کے ناص کر ایس نوں دیو تیں زندیاں نا ٹھک سی۔ تے ایس لئی اوس لوں جیل پاتا
دی کرنی پئی۔ اوس نے اپنی آپ بیٹی نکھدیاں اکھبائے

الف اٹھ پلے روئے ٹریا بردا متھا دکا سونال بڑائی دے جی
سکے بھائی نے تیرکرا دتا تاک بھد کے تال جوانی دے جی

تھال برساں دی قید میں کھ آواں سخن یاد رکھاں سکے بھائی نے جی
برہم چھٹے قید میں ملے ماپیاں نوں جوہں ہیر نوں پاک طائی دے جی

پولیس نے برہم دیل پشاور توں بھڑکے بیڑی شرج بٹھا با، محکوم پار جاتا تاریا۔ فبرار اوہنی لئی نے بندی سنی
وہج جاسٹیا۔ لکھد اے۔

مش۔ شہر پشاور تھیں ٹریا برہم کنڈے اٹک دے آل کھلار پوریں

پنج ست سپاہی نے ارد گردے بیڑی لال نعرہ جو مار پوریں

بیڑی آر آسے بیڑی پار جاتے دج برہم نوں جا کھلار پوریں !

بردا آکھدا یارو اٹکریہ ڈاڈے پٹھی جیل تلے اندر دا پوریں

مش۔ شہر پشاور تھیں ٹریا برہم کنڈے دڈے نوں سکے سلام پارہ

جیہڑی درتئی سی سوئی درت گیا رب ڈاڈے دی لکھی کلام بارو

زمین دہل دیلے تال میں غرق ہوواں آپا دے اسے آسمان بارو

ص۔ جب نہیں آؤندا یاد مہول جسدن : ہنی ہوئی آشنائی تیری !
 سب توں مر جانڈوں ہنداشت راتنی دے سخت ہے بار جدائی تیری
 تیرے تیکھے میں سی لڑائی کیتی نہ توں مویوں نہ قضا آئی تیری
 بدوار راتنی سبے ہرنی رہنا اگے دوا دوا خدا یا خسہ آئی تیری
 پردہ بوناں ذیل عشق مجازی توں دج دیاں ہویاں آکھڑا لے ت
 ب۔ ب۔ ب۔ یار دوسرے عشق دالی وارو لگدے تیں طیب واسے !
 نہ ہوہا رال تے سخن منظور ہندے سخن نہیں منظور غریب واسے
 نال عا جونی مسلم کڈھ لہندے رسا چوب : نہ تھی تیرے
 نہ انیال و نہ نال دے کرے را کھی ہوہا تے لکھ ان نصیب تے
 جوں تے سنگ کھنڈے نہیں رہندے راتنی دے لکھ بولی برہوں و نہ ہر ہر
 براے واسے اس بنیت جوہ : تے تے تے تے تے تے تے تے تے تے تے
 اعلیٰ ۔ اصل تیں کدی بل و فانی نہیں کم اصل تیں کدی بل و فانی
 ہرے درد و دل جان توں : پناہ سپہا ایتہ درد و اندوہ تے
 ادس دوست توں نہ امید رکھیں تیرے تے مطلب را آسنہ تے
 جیہڑا تیرے دیکھ تے نہ کدی جیہڑے تیرا ماراں و نہ سکا تے
 تیرا دیکھاں ہوں تکی داماہ دس دیاں آکھڑا تے تے
 اندے : آہ بہلبو کم کرے کایا باجو نہ ملن مزدور باں تیں
 و ان باجہ نہ ہندے د کوئی حسن باجہ نہ ہون و دریاں تیں
 کھنڈاں : جوہ ہندے تیرے تے کھیو : جوہ نہ ہندیوں کوں تیں
 تیرا آکھڑا رکھیو نماز روزہ ہور سچ کمال ایسے کھڑیاں تیں
 برخس توں بینت بازی دج کمال حاصل سی محادے بندی پڑی سوہنی سی ۔ اہری محو ۔ بند
 دی اک مثال ہے
 ع۔ عمر نال دیاب دی اسے سورج جڑے پر پچاواں ڈھلدا اسے
 جس دم اُتے دم : ہر بیٹھوں اُہ سماں کاکھڑاں بل دا اسے

جوان نال نہ کیسے نہ شک کی نال اک نیسے انب نہ بچلہ اسے

برو اسراک نے مدت نال جانہ جنت تے دیسے اترنا کلا اسے

نہ مے نے فید کئی روضہ دی جو باہر عشق دلوں نہیں مڑیا نے سگدوں تڑکے آکھیا ہے

قدر واکو رو دی سکھ جانہ اسے قدر گامے دی نور کمان تے ہے

نہ مولاں نور قدر جو روضہ تفسیر دی ہر نور ان تے ہے

دھن روضہ دی زندگی واکو تفسیر اس تے اتی مچ محمدیاسے ہر روضہ دی بیہیت پائی

دی سہرت سہریوں مرت سزاک ہر بھیاں مچی سہرت مہرت ہر سہرت تے مہرت تھیں ک سہا مہرت

نہ تے جو روضہ دی روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

پیدا چہا مہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

نہ مے کے جمع جو روضہ سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت سہرت

میرداد

نام نے تخلص میرداد قوم میر (میرانی) ہندو اور ۱۸۷۳ء (۱۲۹۵ھ) وفات ۱۸۹۵ء
 ۱۸۲۳ء

”ڈھوئے“ کہیں داساں دامردار عام طورے اوٹھنے پر کے سوچنے نے تے اچھی آواز دے دھوئے
 بدلتے سنن داساں نول مسٹ مدھوس کر دیندا۔ جو اب دج اٹھنی توئی دار داج است۔ کہ
 بدھدی خوال اپنی لے دج شتر ڈھداتے سنن واسے تھوم ٹھرت۔ ایتھوں باب۔ ایتھوں اس نے
 لے مست لے بے دے تہ کے اٹھ دوڑے کہ اہناں نول منڈے ر کوئی احساس نہ مندا۔

میرداد دے ڈھولسالی دج اک سوز درد تھرت۔ لے خوش کسی جس لے سنن داس مست ہو
 ماندے سن۔ اڈو جادویاں کن تھدی رادس دل دے مدھاں نول ڈی سوئی دج آنگھا لے۔
 کلام دا نمونہ ۱

ہتھ جڑ کے دھینی آں آج مینول غرہ توند ہنرے
 لی ہیں عروج بھسنی آں کیوں کنڈ کھتی اسے حالی میرے
 کھٹاں آباں لے جڑ تھراں دیاں درواں کھتے بھیرے
 منوں سونہ ہیرے لی من بن آڈے نے برہوں لے ٹرے
 جھل گھتی لے دج کل دے جد کھنے لے اب نکھیرے
 تھنھے ظلال دیہ من دن روز مناق دیں ایتھے دل کھن بھرے
 کبڈی راضی ہواں آج مینول ابھول آکے من بھن میرے
 خوشیاں نان گزوں گھڑیاں میریں منٹ جادون نٹ بھیرے
 گھوک پر دنیا گھوک تیری گھوکر آدے ماہی دی

مورکھ دے شاہلا ب دس نہ گھتے جانے سارہ جواہری لال دی
 پنج یونیاں تے تڑھی گڈیاں کن نی کر گئیے تے کائی بھم آپے حال نی
 ایتھنے بان ہو جا کہ من عدالت دیکھ دلال دی
 دھندو کار غبار از تیرا اندر شوق سوچنے دی سلح بال دی

گما ہاں۔ تے مڑ گھڑا بدھرای آجاندا ہاں۔

نواب علی رضا نماں نے اک تاروی اہناں دے بھرا نوں کیہا۔ میں شاہ جہاں نوں ملنا
پا بند ہاں۔ اوس وعدہ کیہا کہ میں لے آؤں گا۔ مر اٹھ وعدہ پورا نہ کر سکے۔ کیوں جو رہ ہر
ویسے خیالات دے دیہن وچ ڈبے رہندے۔ اک ٹھک کے نواب اک داری آپ اپنی
انہاں دے بھرا ناں ملن آیا اہ ہچک سچ کھوتے سن۔ نواب نے سلام کیہا۔ اہ جیہ رہے۔
اہ شرمندہ جیہا ہو۔ کھے مڑ گیا۔ اکلے دن جہاں نے آکھیا۔ تسال کل نوب دس سو دم نہ اٹھائے
کے ہڈا ہڈا نہ سہ کرے اہ تہا نوں ملن آیا تھی۔ اہ سن۔ کھے لوٹے ویلے آپ۔ نواب دے کھر
جھے گئے۔ تے معذرت کہی۔ نواب صاحب نے کیہا کل کیہہ گل سن۔ انہاں جواب دتا میں دس
وہیلے یوسف زلیخا دے دھناں دانف رہ دیکھ رہیا ساں۔

فضل شاہ چٹے نکاتے اند لوک سن۔ اک داری انہاں دا پیٹا عبداللہ امرت سرائے
انہاں نوں اکھن لکا۔ حضرت میں آل بڑا ہاں۔ کیہہ کراں۔ اہتاں آپ دے کڑھتے متابی
دیاں آکھیا جاگزارے جگہ بڑا جانیگا۔ سو ارمو ہو یا۔ اہ فوت ہو ییک سن اہتاں دا سر
کسے دے منل دے الزام وچ پھڑیا گیا۔ انہاں مر گئے۔ جھے دے کرم دی نوں سیٹھے تھوڑے
آکھیا۔ اہ کتاب لے جا۔ تے حاکم نوں جا کے اہ شعر سنا۔

یا ستار ستار دی نارٹھٹ نہ ہزار ہزار حڑھیں سائیں

اوس مرہند ہو آکے کوکھش کھتی تے آپا پتریری چوگیہ۔

بچپن توں اب عری واثق سی انہاں سبھ قول بہلاں موہنی بینوال دلفیہا۔
سادہ اوس بھری۔ زے من کھجوں سی۔ قصہ بڑا صلاھا کیا۔ تے ہزاراں دی گئی وچ چھپیا۔
بہراہ کھد انہاں نشیدیاں۔ استعاریاں تے عشقاں دے چکر پڑا بھہرے۔ تے دھڑکتے
جھے گئے۔ کلام وچ دس غزلیں سی پراہ سادگی نہیں سوا۔ جیہڑی ٹھٹ پڑھیاں نوں لہرو
ہو دے ساہناں اپنے علم تے قابلیت، خیال اڈوانی تے اُسرائی نوں آجا کر گونجی مری فارسی
دے لفظ خاص کر ڈھکدے شہرہ پیر دے۔ جیہیں ایں بیت تہا شہرہ دم دے جیہڑے

۴ مست ہو یوں دوت دم انکاراں پایے دم نالوں پیارا دم تینوں

دولت دولت مار کے بخش جاسی دم بھی نہی جاسی اترے دم تینوں

ہیرا بنی ۲۸۸ھ - یسوی مجنوں ۲۸۸ھ یوسف زلیخا ۱۳۰۲ھ

ایساں چوں نطفہ شخص جس دج دو جہاں دے والی رے مجزیاں دا ذکر اے (دی
زبان صاف تے سدھ پڑھتی اے - ایس رے بعد سوہنی مہینوال دا قصہ اے - ایس دی
زبان بڑی سادہ - بس بھری، سوکھی اے - پر ایس دے بعد اماناں جتنے دی تھیں - لکھے
سمجھ دج منہاں - استعلاے تشبیہاں - ڈھکدے شہر ڈھیر دے تے شعراں دج سہنے
رے بڑا اے - اماناں دا قصہ سوہنی مہینوال ہزاراں لکھاں دی گنتی دج چھپ
چکا اے -

سوہنی چوں کچھ شعرے

سوہنی نام آبا سوہنے نین اُس دے سوہنی ہنس دی موزی چل آبی
سوہنی رنگ دسارا نار دانگوں سوہنے کھنڈے سوہنی خال آیا

انی دے نیے ہنس دی مارے نیں سچا تھہ دا قول تزار نامی !
تینوں لکھ کر دڑ سبار کماں نی خوشی عیش دلیں لے وار نامی

نامی کم احمیل نام نفس جاناں بازی عشق دی بار بار نامی !
جھوٹے قول تزار کیوں کہتو نی گھڑوں کڈھ مڑے لیتے سارا نامی

چار روز دا حسا پرا ہونا ایں کوڑے حسن تے پوس اپھار نامی !
سدا رنگ تے محل نماڈیاں نے سدا حسن دا گرم بازار نامی

سوہنی دی ماں مہینوال دیں رانجھے دانگوں گھڑوں کڈھ دی اکھری اے
بس بس میاں نہیں چار نامی اینویں کھا کے کون حرام کہتو
اوسے رکھ دیں وڑھنا لوڑ پوکی جس رکھ نہیے پیٹے آرام کہتو
کھا کھا ددھ لائیاں پاٹ گیوں اوں نامی اہ کہہ کم خام کہتو

ڈوے عجب ڈوے ڈوے آپ مولیٰ ڈوے ڈوے جتناں دے لال یاوے !
 ڈوے پھلیاں بھی ڈوے پھلیاں سن ماہی جلاں پائے ماہی جال یاوے !

مائیاں مائیاں کل دٹنے دٹنے ول کسائیاں بابا دے
 وحید نہ نہیں دسی دو دور نہیں ماہی آساں آساں دیکھیاں بلاشے
 جھڑکاں دے لکی ملے اہ اکمال متھول تائیاں مائیاں بابا دے
 میرے میں چٹا دے جا میرے کہنے دائیاں مائیاں بابا دے

ڈوے قصیاں توں سوا بھرنی، میر بھرنی سوہنی تے سیرنی سسی۔ دو پٹریاں دج لکھیاں ہن۔
 جس دج ذومتی نے تجنیس خطی تا کمال دکھیا اے۔ جوئی بھرنی میر حوں۔

اے	ایں میل ماہی توں بھرنی دے لباں !	بھٹال تلیاں
اک	ماہی توں لے کل لادن اک ٹھڈ ٹھڈی لکھیاں	اٹراٹم گلیاں
میں	نہ بھیاں ماہی تچے لکھ بڑاں بھلیاں	بھلیاں بھلیاں
اک	ٹرفن سنل پیارے اجھواں بیوں بن پانی میاں	دروان خیاں

ب۔ بریوں ماہی دے نیاں ماہی ڈھونگے سردی
 جوگی یار را بھٹے ہوگی جیوں جوگی جب سردی
 رانجھا دد ہیں جہ میں سا بھیا بڑی اسدے سردی
 فضل جنہاں کھڑے زر زیدر لکھ ماہی زنی زردی !

میاں محمد

نام: یوں محمد۔ آپ نام محمد پیو دا نام میاں شمس بن قادی بند کھیری مسلح میر پور ریاست جہول (حلم)
 جنم: ۱۲۳۶ھ مطابق ۱۸۳۳ء وفات: ۱۳۲۳ھ مطابق ۱۸۱۰ء
 اہمال دے پیو پیر ماری نلندہ عزت پرودہ قادیان دے گدی نشین سن قادیان سلسلے چوں تے
 دوجے خلیفہ حضرت عمر فاروق: دی لڑی جہول سن۔

اہمال: دی قادیان فتنہ حدیث تفسیر غلامی علم پڑھو کے نصیحت دے باپ: علم نول حاصل
 کیتا۔ پڑھے پختہ کئے۔ دے کئے۔ تے شمس دی نالائی تے باقی لٹی ڈھیا جیپ تپ کیتے۔
 اہمال نول شاعری: عاشق جوانی سکے ہويا۔ پہیوں کچھ چہ سحر نیاں۔ دوجے غزلاں
 لکھدے دے۔ ۳۲۔ مدح: دی عروج سیف الملوک: قصہ لکھیا۔ فیہ ایتاں بھر کھلا۔ ک
 جد کسے نول غلامی لکھدے نے شعراں فرج: اے ریاں ریاں لکھ دہندے۔

اہمال: قصہ سیف الملوک: ۱۲۹۹ھ: قصہ سخی خواں شاں: ۱۲۸۳ھ: قصہ مرزا عا جہاں: ۱۲۹۸ھ
 بدایت المسلمین: ۱۲۹۹ھ: دے لکھے تے اہمال نول سوا قصہ سو مہنی مہینوال: قصہ شیخ عثمان: قصہ
 مشیریں فریاد: قصہ شاد منصور: قصہ رسولیہ: شہزادیاں تے گلزار فخر پنجابی شعراں فرج لکھے غنیمت
 دی مثنوی نیز گمشدہ عشق فارسی دا پنجابی شعراں فرج: قصہ (ترجمہ) کیتا۔ تے اک کتاب ذکرہ لغوی
 فارسی فرج لکھی۔

پوٹھیہ ہارن: اہمال نول: قصہ سیف الملوک نول: اوچے درجہ حاصل اے جو ایدھر سید ہارن شاہ
 دے قصہ ہیرا پنچ نول۔

بے روزگاری: دی پیار: تے برہیزگاری فرج کمال سن تے: تہ تے خیال جہاں نول لکیرن
 تے ہر شے دی اصل حقیقت نول شعراں راہیں اجاگر کرن دی شکتی دی اتی بخشی سی۔ شعراں
 فرج روانی تے پکیائی۔ خیال آساری۔ اڈاری: مٹھاں تے فرج بڑی اے۔ قصہ سیف الملوک
 خاص کر معرفت دا اک خزانہ اے۔ تشبیہاں۔ استعاریاں دی جڑ دی بڑی چھوکیں تے من کھجوں کے
 تے اہ قصہ اہمال دا ای نہیں۔ سگول پنجابی بولی: اک شاہکار اے۔ اس فرج بولی ٹھیکہ پوٹھیہ ہاری

بچپاں دی آشنائی کوں پھل لے نہ پائی
دا سبکتے پتر پائے نالے لے لے وائی

کھرتے انور چڑھایا ہر کھفت زخم
چو چو ہی زمیں تے ڈھنچے بھلیاں دی منت چلتے

جنگ واقعہ :-

تے پھاں میسے ہتھیارں سرج لکھ چھپائی !
پشے اڈے جان سناں تے جیوں جھڈوں تنے
ہقم ہقم پرمن تیر تفکال نبیوں رتو ساہلی واسے
ہمت دا ہن دیکھ دے لکھ دے ہن ۔

مخبر نوں یہاں جوئی تھاں تہ فوج ہوالی
نہاں برہمے عاجز کرڈن اثیر کرتے سنبے
بھل ساڈن پنہ جواں بھیں پاپ بھاسے

مردا ہمت دا نہ مہلے مت کوئی کے فردا
جاں جاں ساں نراس نہ ہوویں ساں مٹے مرآسا
بھل بھل مار نہ ماریں ہمت بکساں پھر سی پاسا
جاں عکسورہ میسر بندار جوں راحت قہندی

ہمت تال سکے جس مڑے پائے باہ نہ مرد
ڈھونڈ نہ لکھ تھیں شیں، ہیں ہمت گیوں تاں پاسا
بھکھا منگن چڑھے محروم ک بھردا کاسا !
داہ نہ رہے قضیہ کوئی جھڈوں فراغت قہندی

دنیا دی بے شاقی دا ذکر کہہ آکھدے ہن :-

مان نہ کیجے روپ گنے دا وارث کون منی دا
سدا نہ لاٹ چراغاں والی سدا نہ سوز چنگاں
سدا نہ وہ جندی دتی سدا نہ چھکن فنگاں

سدا نہ ہن شاخاں ہریاں سدا نہ چیل تپن دا
سدا نہ ڈاراں تال قعداں زمین لہ کھنوں
سدا نہ چھو پے پا آٹھ نل بل بنان سنگاں

مولوی غلام نبی

نام مولوی غلام نبی پیر دا نام مولوی غلام رسول کلانور ضلع گورداسپور جسے دسینک

وفات امرت سر ۱۹۲۹ء

جنم کلانور ۱۸۲۳ء

جوانی سے امرت سر آگئے۔ تے جلد سازی داکم کر کے روٹی کماندے کھاندے سے بڑھیں
دی عمر تک ایہو کم کر دے۔ بھلی واسے جو کہ ہل بڑا امرت سر نچا رہاں دی جلد سازی دی
ہٹی سی۔ رہاں دے پتر دی رہاں دے تال جلد سازی داکم کر دے سن۔ اداں کھو سال کھو ہونے دے
دی مسجد دے امام دی رست۔

رہاں دے بچن نوں شاعر دا بنوں سی۔ پڑھو نوں رہی لکھنے دے ذہنی خیال دے ہون

کر کے اہ دھارک (نڈھی) کوٹا، لکھدے رست۔

رہاں سب نوں پہلاں اپنا سحر تیاں دیا کہ شہید سکول قلندری جھوایا۔ فیرا سی دی اک
دیتی کتاب معراج البرہ و اہل جلال و شجاعت شجاعتی شاعرانہ کلام اچھا دے تال جھوایا۔ اہر
کتاب دج حصہ بک دی سو، تحریر، اے ایس نوں سوا رہاں کہ بے انہاں، انسا بکھن (دلیال
سے حالات، سفر نامہ، حجاز سفر ج دے حالات) تے پیہ جد بندی نبی شاعرانہ دج لکھیں
آپ شے شعراں دے رس دے رانی، سے غریب ناریاں دے لفظ جھوایا دے تے ہن۔

مولوی صاحب بڑے نیک د بندارنے باخانی سن۔ بہت شے امام بندے ہوئے جلد سازی
کر کے دساں تھو اندی محنت تال روٹی کر کے کھندے ہے۔ تے بڑھیا رہاں دے دیکھو اہم نوں
کڑو نہ کر سکی۔

کشتول قلندری چون مزینہ

خ خوشی نہ ہوئی نصیب ہرے رہی تنزوی یار نفس زور سید

جیاں بھری کوجھڑی کوجھڑی میں: سب تابک تے ہو ستر

میں تال رب دا دسطہ پاؤنی ہاں میں رکھو اچھ مضمون سیتو

دتا یار دھار غلام نبی پیش آیا ہے جینوں غزوہ سیتو

ابن عمر سے لکھنے کے لئے

تو کچھ لکھ کر مریدانہ کوئی چیز منع نہ ہو جسے باندھ لوگو

محبت سے نہ لکھیں مگر مہربان حال حال لکھیں اسے باندھ لوگو

بھنگی دوستی سے ہی مراد خود غیر شرع نہ کرے باندھ لوگو

احد جس صاحب سے غلام بنی ہوا ہر جو قدر مرید کو

کھڑا رہی نہ پاک رسول سے آگ سفر و حال آج لکھ دے جن سے

تو مریدانہ کوئی چیز منع نہ ہو جسے باندھ لوگو

تو مریدانہ کوئی چیز منع نہ ہو جسے باندھ لوگو

پاک چہرہ سے نہ لکھیں مگر مہربان حال حال لکھیں اسے باندھ لوگو

بھنگی دوستی سے ہی مراد خود غیر شرع نہ کرے باندھ لوگو

احد جس صاحب سے غلام بنی ہوا ہر جو قدر مرید کو

اندر وہی سال سے نہ لکھیں مگر مہربان حال حال لکھیں اسے باندھ لوگو

تو مریدانہ کوئی چیز منع نہ ہو جسے باندھ لوگو

پاک چہرہ سے نہ لکھیں مگر مہربان حال حال لکھیں اسے باندھ لوگو

بھنگی دوستی سے ہی مراد خود غیر شرع نہ کرے باندھ لوگو

احد جس صاحب سے غلام بنی ہوا ہر جو قدر مرید کو

اور جو وہ آگے نہ لکھیں مگر مہربان حال حال لکھیں اسے باندھ لوگو

تو مریدانہ کوئی چیز منع نہ ہو جسے باندھ لوگو

سفر نامہ حجاز سے کچھ شعر سے

نام بڑی حق نموداری ساری ذوقاں و ملی

ذہن حلیم مشاک حالی جو مسٹر جان

جلیل اندر مہجانی حضرت کے شمع مدد

مشرق زیارت حاصل کر کے چلے عرفا کا ہنسی

روقعہ عالی نظری آگے تو ہر سرف جہاں کا

دیکھنے والے سا ہنسنے سے شرف فضل دیوانی

خلقت ربی ہر طرفوں آئی شوخاں دلی

ساک ایک پکارن اپنے مولا قاطر

عبدالرحمن الہیکر دا جو شہر ز ند پیارا

خاندانی نبوت اندر پہلے ہر اُمنان دی

بھرا دم المومنین خمد و کبریاں دا

ساتھ روئے آمنہ بی بی دا جو حضرت کی مانی

گنگا

ہم شکارم۔ چوک پائیاں امرت سرورچ سنیا۔ داکم کرداسی تے نال جراحی (مریم) بی۔ وی۔
جنم ۳۵۰ وفات ۹۰۰

یہ بیان وچ سو، دے تے مکے ہں حقیقت، اے روپ بسنت، گوپی چند، رجبہ بھرتی، سونہی

مہینہ

ہندیوں میں ایسا چمکیا ہے۔ ڈیڑھ۔ دو ہڑے۔ کھیت تے سوئے نہ یاد تے کچھ بدلت
اسی مرنی، دس میں شعریں دیتے دوستے سوز و کی تہلک ہے۔

تہذیب و تمدن کے جوں اکیں بندہ

دین و دوس:

چنت مشق

پست برقی

مسند

لوں کثرت کے باعث یہ پراپرٹی ہوئی

سے بات دیا جانی، و خوش منہ سے سانس نکالتی

یہاں پر بدنامی نہیں سمجھ دی گئی!

نظارہ : سرسبز و شاداب و خوشبو

۱۰۲۔ د. نصی : وزیر مونی ویت سلوٹ

مذہب نہیں مرقی : لیسٹڈ

جائیں گے اور ان سے دوستی نہ کرنا ہوگی

پہلے جوت سب دین ملن خوشی اے سب جیا

بہت خوش ہونے لگے۔ یاد دی تھیں آئی ترناہی دین لورالہ میں دو صاحبزادیاں !

براعا دل آئی کھر سدی حلوئی جانت بھانت وں مٹنی نہ تے و تھ سے لڑا بیاس

ہجرتی و نڈی شہر سارے ایک ساک بہاٹل چارے کھڑو جن پنجے دل کا اب سو دیاں !

نہر و بارخ مل گندا رہ میرے دل و کچھے پتہ دی شغل سائیں سساں پٹی نیاں

صوفی حنیف وال چوں اک دہرہ

سُنے، رہاں:

کون دیکھو

جس کا کنوئل

پس اگر فرق نہ سوچنی کیسا یہ گمنامی عشق دہلائے

یہ سوال نے کوک ٹیسی آج سوچنی ٹول نہ آتی

نہیاء میوزک گھٹ نول آ یا حبیبال ندی روح لانی

گنگا رام پڑھ خضر جنازہ دوواں دی قبرستانی
تے دفنائی

تفہ گری چند بلیاں دی حرفی، روح بکھیا اے۔ اک بیت :-

نہ - زور نہیں دسانہ ڈھل کیتی گولی چند نوں پاس پھٹا لیونے
کھن جوگ ہے کیرواں پاڈواں دا بناوتی دا گھر آگالیونے
پہلوں دس کے جوگ دی مل ساری فیڑناں گپان دے پالیونے
گنگا رام گولی چند ہویا جوگی روڈ بھوڈ کر تڑت بھٹالیونے

س - سوہنا دوپ بنا بیٹھا مل کایاں مہلیاں پا کوک
سرشتیاں سو مندا چند داگوں بیٹھا انگ بھوت لگا کوک
کیتی مندرال کھ ہے چند داگوں بیٹھا دیکھ سادہ لگا کوک
گنگا رام ہویا گولی چند جوگی یی جنت دے وچ کھ کوک

ک - کہ نامیں ساڈے او موتی سازوں بچھیا ہور توں پا مال
انسان موتیاں : لوں جوار چل جی دے کھاپاں ناہ دی ٹکھ جہ
جس دے کھاپیاں رب نوں یاد کرئیے جہ دے کھاپیاں سریر نوں کھ آئی
گم رہے رشتہ نوں خیر پائی نہیں دے جواب تے گنگا حباتی

سوہنی چوں اک بیت :-

سوہنی ہوتی سی خشک
بھوالا بستن کسان
دندے سوتی آبی
گنگا رام آہ شنگار

چڑھ گیا گوبرا رنگ
نیم نار دے نشان
گھٹلاں بھمن متابی
بیشی : بھار تلوار

دوویں زلفاں بھونگ
لال دیکھ پریشان
گم سوہنا گلابی
چوٹاں کھتے جہرا

کثیر فشکن دایاں
باں سرخ متوایاں
کھیں سچ رہیاں بایاں
مینوال نے سنبھالیا

وی راہ کار گیری پنجابی بولی بھج سو بنا وادھاسی۔ فارسی دی گائوں جے تے پستو وادھاسی پنا کے
پلے ہوئے سائیاں نے سچ بچھوئے پنجابی بھج شعر کہہ کے پنجابی بولی وادھاسی اسے۔ تے
ایں قول چار چند لادتے ہن

نہ بھری دار شعراں دامنو نہ

لا۔ ہستی نگہست مٹا دیواں پھرتاں آتش عین چکا دیواں

مناگ زمین سے غم فوں رڈیواں جے اہ ستم گور نہ بھرس۔ رڈیواں
دور فرقت دا ہوئے آزاد دل فوں اٹھ جائے مصیبت دا بھار دل فوں

یعنی خودیاں دیواں اتار دل فوں ویروں کہنیں شادی آواز آف
ورنہ تلخی جفا فوں روک نہیواں آمد آمد نہیواں روک دیواں

نہ سے کے سید سودم تضا فوں روک دیواں دم نہ جے مرادم تضا فوں
بعد از مرگ ہو جائے دھالی میرا عمر بھر دانت جٹے مل میرا

سائیاں نہ سنگ۔ صاحب جہاں سرا جیکر نہیندے۔ نہ آئے۔

ب۔ بہت بند ہے شان پیرا وچ محفونو لکھ با بزدان پیرا۔

جبریل بہت درد دردی پیرا اپی سے مر فدا ہو۔ اسے
تیری محنت لولاک لہا سے دے۔ تیری ذات نہ انتہ نہ سے شے

نما خواں نور پیرا صابت ہے۔ پندہ میم میں صفت داراز ہیرا اسے
کاف فون حق بچھوں خیران کینا۔ تیرے نور فوں میدان عیاں کیتا

تیری خاطر راہ سارا سامان کیتا خیر آدم کچھ تیرا طرہ ہیرا سے
شاہ دہرا صاحب توبہ قول اپی۔ سنڈیر بشیر و نذیر فوں ہیں!

کہند سائنس مہراج۔ قول اپی تیری صفت موسیٰ ف داسا ز مہ سے

خ۔ خالی پیشانی تے دکھا اسے یا کہ مشتری نہ ہرہ تبسین اُتے

یا راہ کچھ وچ جورا سدھ دالے یا کہ ہند نہ کوئی آگیا دین اُتے

یا نشانی کوئی پر طاؤس ہیکے کے طفل نے رکھیا یسین اے
یا مژدن مسجد ہاں سائیاں نقطہ خال داسے مر حبیب اے

ک۔ کچھ نہ دسیا پنج مہاں نے نال جن باکے میری نال سوں گئے
یسی مشق بلائی مزار اب غم دی جو شمع سے سائے نال سوں گئے
دور رخ نہ چڑھیا جہاں بھوگنا ہوں بد عمل نے یک عمل سوں گئے
گھڑوں جھڑکن تے یا بڑوں کو کان سائیں دورے مشق نال سوں گئے

ب۔ بستہ کلی لگی دا عجب نے عجب رنگ ہر روز غن زنی تاب رکھدا
پھل آن کے موسم بہار ہنچتا نہیں اتے در زل سے رخ تے نہاں رکھدا
توں کیوں آن دھڑیل تلتے کھول اندر اندر جہاں لکیر نے جو رہ رکھدا
نظام مالی مت پر داس ہاں اندر سائیاں لگ جیہ سکن زنی تاب رکھدا

ب۔ بستی وچ دستاں کہ اُجاڑ جاواں عقل سستی وچ عشق عجب روتے اے
سنج جلن توں فہمیں رساں سہری بیوں جے سردی پڑنے دیا ہوتا اے
سرد مہریوں گرمی حسن ظاہر از پوہ جینے دا ہاڑ نہ چا اے
رنجوں راحت نران توں بھل سائیاں غم توں خوشی سوک دگاڑ نہ چا اے

ج۔ میں شین تے قات دو نقطے دے جہاں نکلتے پھانے اُہ دورے گئے
جہاں سر بچا یا نہیں سر پایا جہاں اُتا سر اُہ سر ضرورے گئے
اک تے ہکدے ہوس بواہوسی کرے مغز معنوی صاحب شعورے گئے
تو بھی اس طرحے جاسوفات سائیاں جگر وارے تے چڑھ منورے گئے
اتلے تاک۔ جان کنڈن تے قبرجے خوت کو یوں سائیاں غت تہمیت ہوا کی دی اے
سائیاں کون خُدا توں کہے جا کے پیدا کرنا حسیناں دا بند کر دے

ہو۔ کلام بنا سادہ۔ اثراتے سوز بھریا لے۔ ہر شعر پہن سنن ولے دے دل پہن تیرو دانگوں زحمدا
جاندا لے۔

قصہ جابر چوں احوال قبر دے تہ بندہ

جناں دی خاطر پاپ کما لے
تے چلے تے بنتہ ہر اسے

نک پہ نک بہ نی میرے جانیں گزراں وارے آئے نیں !

کہہ کھٹیا نیں کھٹ کسایا !

نکسب آگے دیوناں آیا !

نک پہ نک بہ نی میرے جانیں گزراں وارے آئے نیں !

جے نیں ہاں نکہ دو گن ہاری

اوٹک تیرا نام غفاری

نک پہ نک بہ نی میرے جانیں گزراں وارے آئے نیں !

قصہ دل خورشید چوں کجہ شعر لے

حسن خدا ہی بخشش ڈاٹھی جس زون کہے عنایت

حسن جیہا نہ جادو کوئی عقل میری پہنچ تو لے

حسن والا جس جاگہ نیٹھے جاگہ او شہادے

بڑے بڑے بڑے اقبال کردا عاشق اندر ساعت

پل دھج دشمن جن بندے ایدہ مراتب پاوے

بیٹری شکل والے تھیں سب نوں خوف نہایت آئے

اکنوں کہے او سخن بوہتی اکنوں کہے کرنی !

اکنوں بیٹیاں دھج عبادت مکر ساری کٹ جائے

اک کا فربت پڑجن دائم مارن مسجد ڈھیاں

عیب بیگلنے پھولیں نہ شمس تھیںوں کہیہ مہتہ آدناں

اکنوں زون او چا وڈیاوے اکنوں کرے تھیںی

اکنوں کردیاں چنل اندر ساری عمر دواوے

اکنوں مہتہ ظلم دیاں تیناں کروے خون تھیاں

اکنوں اپنیاں اعلان سبیتی اوتھے در پاوتاں

قصہ جدائی موت چوں لے

کئی ہزاراں بڑے غم سرق کرانے

دھینے نی موت کھان پور نکھائے

بٹھ زمین یوسف جیسے دکھائے! کے شمار آوے نہیں
 ماواں تے دھیاں درد سا تجھے دے مالک شالا وچھوڑے ہیں ناہیں!
 مانے میں موت و قوت خوف ہے اندا قسیر والا نورنت ڈراوے
 ملے نیک لڑی نظر نہ آندا ہتھ پتے کچھ ناہیں!
 ماواں تے دھیاں درد سا تجھے دے مالک شالا وچھوڑے ہیں ناہیں!

احوالِ آخرت وچ "موت شکن گناہ" بارے لکھدے ہیں۔

مسلم، انس، روایت بقاری وغیرہ میں
 موت و شکن جانور ہرگز خالقِ غیب سے
 جیوں جب تک بسترِ افلاک نزل ہو ایں
 با اسنادِ نسائی راہوں قیس بیان کیا
 پید چاکر پیت دکھایوس منے لگتے تھیں
 اڈا اڈکھ دکھایوس پر نہ موت تنہا کیتی
 آکھوس ٹھیک تنہا کد، بن جے منج نہ کروا
 ابو ہریرہ کہے روایت نبیؐ سچے ڈایا
 جیکر نیکو کار تاں شاید ملے ہور کس دے
 رنجِ مصیبت پاروں ہر رنجن موت نہ آوے
 کورہیت چاروں تھیں ایسی سرمن کر رہے
 رین میں قوت جوں ہتھ نہ پتے۔ جتاہیں
 تک دن پس حجاب کیا میں نہ ای ٹیب س پایا
 ست اوں داغ مکے اکیسیت یاروں تھیں
 جب نظریہ مناس اندر ہو سر پتہ نہ تھی
 پرہیز ٹول خلافت نہ کورہیں مرحوم سرور دا
 شکن موت نہ جازجا تھیں لکھ تصدیق دایا
 بنے دکھاتال مجب نہیں حوقبہ اسے درخشے

ایہناں دے پتر مولوی عبد العزیز دی پنجابی دے سوسنے شاعر سن۔ ایہناں دا جنم سن ۱۸۷۰ء
 تے وفات سن ۱۹۰۹ء وچ اسے یساری عمر وچ نصیحت کرن وچ گزار چھڈی۔ اسوں دی لکھی قسطے
 کتاباں لکھیاں۔ جنہاں چوں کہ چھپ چکے بن۔ قسطے جابر۔ ہرکا محمدی۔ فریادِ اسلام۔ غنائلِ محمدی۔
 بشابِ محمدی۔ قسطے حبیبِ انصاری۔ اصولِ زندگی۔ سرورِ چشمِ قاصیاں وغیرہ۔ شاعری دارنگ و صنگ۔
 ماہِ قول پروناں بلما جلد اسے۔ کلام وچ شامل تے۔ دانی اسے۔

مولوی جان محمد

نام مولوی جان محمد۔ چنڈ پھڑون وزیر کے دجبر شاہ مقیم صلیع سنگری دے نیڑے تیرے دے رہیں واسے
 جہنم شہد دے قریب۔ وفات ۱۹۹۵ء دین دے عالم سمیت دے امام نیک سجاتے پنگے خلق اخلاق
 والے بہنیاں دے پتر مولوی بارک اتھ دی موت بہناں دی شاعری دا کارن ہوئی۔ پتر دے دجوگ وچ رہندی
 عمر جوکے بھرویاں تے شراں راہیں دل دی ہواڑ کڈھ دیاں گزار دتی۔ بہناں پنجابی وچ ڈھیر قہقہے۔ سحر نیا
 ایسا۔ احوالا۔ پیاتے بنیت وغیرہ لکھے ہن تے نویں نویں بحر توں ورت کے پنجابی وچ سوہناوادھا لکھتا اسے۔
 زبان وچ سوز۔ برہ تے تڑپ ڈھیر اسے۔ کلام مانوہ :-

ح۔ حال میرا دیکھ ماہی نیرا کھیں قہیں لگدا
 گھٹ پانی چا بچھائے۔ کون آکھے لگدا
 ک۔ کون ہوواں میں کیسی جوئیں آچا دم بھراں !
 دیکھ تیری بے نیازی تر کوں بھی ٹڈاں
 پیاء :- اچ پیا میرے گھر آوے آوے

پانی آگ بجھتے پائے پائے
 گل بسکدیاں میزوں لائے لائے
 سرد سینہ میرا ہو جلائے جائے
 پیا عشق تھائے تھایا تھایا
 میزوں بال موات لایا لایا
 پانی آگ تے کسے نہ پایا پایا
 ماہی بچھٹ پیا رنج کھانا کھانا

تیری بولی کیتا دل دانہ دانہ
 گھر دھیاں داؤڑ ماناں ماناں
 آج کل جہناں چھڈ جہناں جہناں
 الف۔ آئیاں ڈھولا کھیاں تہاں میں لایاں !
 دیکھ برہول تیرے نال ساڈے میں چائیاں
 خونی عشق تھائے جگ دھماں میں پایاں
 ڈھولا میریاں کیتیاں پیش میرے میں آئیاں

رہیہ :- ہک فافے مردے دے دے رہیہ
 ہک رُکن فافے دے دے رہیہ
 ہک دل بل بیٹھے دے دے رہیہ
 ہکناں فوں ددھ ملاں اسے !
 ہکناں فوں لیف تلالی اسے
 ہکناں فوں پٹی جسدائی اسے

کشن سنگھ عارف

نام کشن سنگھ۔ تخلص عارف۔ امرت سرودے دسٹیک۔ پنجم شہزادہ وفات سن ۱۹۴۷ء
بازار مائی سیواں امرت سرودے کتا باں دی ہٹی کردے سن فقیر نیش۔ وریش صفت۔ گلاب داسی فرتے
دی لڑی وچ پروتے ہوئے۔

راہٹاں اہ کتاباں لکھیاں ہن :-
بیرا بھجا۔ راجہ رسالو۔ دلا بھٹی۔ شیریا فراد۔ پورن جگت کشن کٹار۔ راج نیستی۔ کافیاں جیو سیاپا۔
کورڈے۔ کنڈیاں۔ قعیدہ کشن سنگھ۔ دیوین۔ کل۔ کشن سنگھ۔ راجہ بھرتری۔ بارہ ماد۔ سدھرمی کشن سنگھ۔
بسیک باہی۔ کارمہ دورتے۔ یہ سب بھپ چکیاں ہن۔
راہٹاں دا کلام سنگھ۔ ریس تے شانت ریس مانرہ۔ اسے۔ شعراں وچ زبانی پیار تھلہاں مار رہیا اسے
کلام دانوہ۔ اک گیت ہے

ساتی ایسا دیدہ سیالا جس بیٹے ہوواں متوالا
دنیسا ہر دے خوب نیاں
دل توں دوج دیاں دسار جتوں دیکھاں یار و یار

کھول دیوں دیدہ نین بھائے دبر دا کشتہ دیکھاں پیارے
نخن اُقرب سمجھ پیارے
نٹہ رگ نیلے ہے ولدار جتوں دیکھاں یار و یار

آپے اپنا روپ وٹایا جیوں اک بیجوں برچہ بنایا
کن فیکوں آپے فرمایا
اک تھیں ہو گیا ایڈ پیار جتوں دیکھاں یار و یار

شاعری بابت اک کنڈلی سے

کو تار چار پرکار کی مسنوں کان دھڑ پوت
اک امی اک دودھ ہے اک پانی اک موت
اک پانی اک موت جو مورکھ بولے !
پانی کو تار جان چستہ چترانی گھولے

کشن سنگھ ہے دودھ پریم دی جس وجہ سے
جو گیانی کچھ کہتے امی دت کیسے کہتا !

ہیر کشن سنگھ چوں اک بندہ

چوچک کنڈا نڈھڑا دتے کھرا ملک
پگڑی ننھے لٹ پٹی پیر رکھیندا پھوک
کھڑیاں جادو نہیاں کون کسے سی کوک
تال بھیں دے ایس وا ہوسی کوئی سلوک
سوں رستہ ہیڈ درخت دے غافل ہو کے گھوک
چور مردن ایس نوں جیوں کنڈھے دی بھوک
مبشکل ہے وہ کشن سنگھ ہو رہنا ملک

منزل پنچپ جنگل بیلا چیر
چلتے گو کہ ناتھ دے پنچپا جب زہیر
گدھی اُتے دیکھیا بال ناتھ اک پیر
آپے اندر راہ دے لکڑ جھنڈ کبیر
اوتھے ڈٹے جاشیکے ہوگی رستہ نفیر
اوس نے سٹھا ٹیکیا دھڑ کے تذر نفیر
را بھا کنڈا کشن سنگھ مرثہ صاف نفیر

بال ناتھ نے پنچپا نہیں توں کون جوان
گھر کھتے کیہ نام ہے اپنی کھول زمان
درشن کہنے آیا ہیں توں ایس مکان
کستوں آیا، جادواں کہتے رس بیان
چو بیج سناتا توں کر اُپر دل دھیان
مطلب دل دا دس سمجھ ہر دے دُور گمان
صورت تیری دیکھ کے کشن سنگھ قربان

[illegible]

نور، رنگ، طعم، حید، ... سے کہے کہ غرض فضل حق میں، بیت پرچ آسمان سے ہیں کہ سب سے
موسم ہیں نہیں کہو بیت سے کہیں فضل ... سے کہیں وہاں سے کہیں یہ روا
ہو، نور سے

ضیافتِ یاقوتی کے تلوں آریوں زمیں سے ہو رہا
جل جالتہ میں مہ بیاہ، دھواکی سے دو پنجوں میں
پینے کیلئے ہے اریوں کے لئے، محبوب طرب ہواں کوئی
تسلیاتی بھی نہ چایاں بس اس میں کس کا

[illegible]

عشق تیسے کرکلی دیوانی تے دوہاں جہاناں تھیں پتیا اے
 بھن دس کہنوں دہنوں میں شمشاد توں ہکا بہناں تے بیٹا اے

ایک پشداروے دو شعرے

جوز جیسا سو پاوسی ! بیتا ہی گل پیشی آوسی
 لڑی روز میوے کھاوسی . کون تلخ دوزخ جاوسی
 کیا پھسلے کیا اٹھیا اے
 گئے دم داکیر اعتبار اے
 جنت حریک اعمال اے دوزخ جود اعمال اے
 دوزخ بہشت مثال اے بیتاں ای سب کچھ مال اے
 معری کہ سم النساء اے
 گئے دم داکیر اعتبار اے

غ غیڑاں دی ڈب تھیں دی واسیشہ پاک جہور کرو
 موس تننا پلیدی بھادی رہ گستہ صاف ضرور کرو
 اب محباب خودں .. بھارا نال غنا کٹ دور کرو
 تہاں بس شمشاد ڈھل نہ کالی اشد دا ترست حضور کرو

بہناں دا او پتر حکیم شاد اشد جو لکھا : وچ جلی کی کروا اے . شاعر اے تے شاعری وچ پیدا
 شاکر . تے اشد نے ۲۹ سال دی عمر وچ قفقاز چلے جمنوں لکھیا . ج ۱۹۲۷ صنفی دا اے تے کجرات
 ۱۹۳۱ اے .

وچ پھپ پھپ :-

ہدایت اللہ

ہم سے جو شخص ملے اسے اللہ کی ناک میں لکھ دیا جائے گا اور اسے اللہ کی رحمت میں لے لیا جائے گا

جنم ۱۳۲۰ء ۱۲ جنوری ۱۳۲۰ء

قوم کے غفلت میں رہ کر داکم کر دے گی آپ لکھ دے ہیں

نور و نور سے بے خبر ہو کر رہ گئے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میں نے دیکھا ہے کہ لوگ بڑے بڑے علماء کے پاس سے علم حاصل کرتے ہیں

میر کشتہ عشق تصنیف کیتی پڑھو سنو! باغ سخن داس ہے
راحت دل۔ دماغ خوشبو پائے ناتواں چین و آشوب سخن داس ہے

میر کے نعل موتی پر کھے سخن جوہری و آفتاب جیڑا اس فن داس ہے

لکھو طبع داس سال ہدایت اللہ بنی میرؔ کشش پھل چین داس ہے

تے داد عہدہ کہ ہر شعر دے اس کے ادھے تک چوں تاریخ ۳۳۱ھ سال طبع نظری است۔

اہمال ۱۸۵۵ء وچ بمبئی پہلے میرؔ راجھا سید وارث شاہ دیں مکمل کیتا۔ ۱۶۷۳ء بمبئی دے

وارث شاہ دے نام تے آپ لکھ کے پارتے۔ تے حتیٰ کل اداسے کہ اہمال دے شعر وارث دے

شعراں توں کسے گئی گھٹ نہیں سن۔ تے جے اے آپ شعر سن تے میرؔ لکھ کے اجڑتے، نہ لکھ دے

کہ میں داد جی کیتا اسے تے میرؔ دے ہن تے کوئی دڑا پار کھو نہ تو اہمال شعر دے وارثؔ ہا نکھیرا نہ کہ
سکدا۔

اہمال دے شعراں وچ بڑا سوز دس نکھیتی منہ انی تے اچھ خیسالی دے۔ خاص کر سی حنین

جیڑی سشدادی لکھت ہن بڑاں مفرداں تے بر جلت ہن۔

اہمال دے شاگرداں چوں عہدہ لایا، دراز سنگھ سہت میرؔ ہووے نہ ریت یاں رحیم بخش خاندہ میرؔ دے
رحیم یار مشہور ہن۔

کلام داکھ نمونہ دے

خ خواب اندہ توں بھی ادس وانگوں جمیدے مگر پیا اک سیر میسی

لگے دوڑیا تاں کھو بانظر آیا گردے لگیا گھاہ جو نیسہ میسی

بکڑ گھاہ توں میکا کھوہ اندر مٹھاں سپ چٹھی منہ کھلیسہ میسی

چو اکثر دیا گھاہ ہدایت اللہ لگی ماکھوں منہ دے نیڑ میسی

نہ زاریاں دڑیاں مست اندر ٹھٹھا نہیں اہ عشق کسب و ناس سبے!

تیر جھلنے جاک دے طعنیال دے سینہ اینا ڈھال بتا دیاں جے

جھل سکھتاں باغ کو حیدر چوہاں بدن کنڈیاں نالہ کھو ادناں دے

ایکھی عشق دی کھبڑ ہدایت اللہ متھ شادی چھو تے بادشاہ جے

بارد ماہ ہریت اند چوں اک بندہ
 مائید بھینے مابی باجیوں جو سنگ میرے بیتی ہے
 نہ لاد شمن مال نہ جو دے چہی و جھوڑے کہتی ہے
 جان تہی دی دانگوں کو بلو پڑ عشق نے لیتی ہے
 وصل اہنوں تر یاق ہریت زہر عشق جس مہی ہے

دو بھر۔ چہ کوٹ گیا کر جانی مینوں اک پہل مہر۔ نہ بھینے
 خستہ حال پھراں دت کیاں میرے کیس کچھ دج کھینے
 دل تے بھر و جھوڑے دال میرے بناناں تھیں رت ڈیلھے
 سو بھنے باجوہ ہریت میرا جیون گھٹو

ہر و رت دج منار۔ سنہ داوت دالے سداں دی دنگی
 ڈوہنی جڑھداں۔ سداں مر جیگاں جنوار تے پتہ ہار تے جے دت
 میرا آکھیا لہری۔ سو دا سپن آہ تے بایل نتھے گئے جے دے
 تیرے چہتر جہانوں باہن تہد۔ انگوں جوب ونگ مسافراں جہ چلے دے
 پورا بندہ ایسے طرح اوہ بیٹھ پورا بندہ اسے پس ہوں جے ن سداں رانج ہن دے
 گیا بھی تقدیر دے نال ٹھوٹھا۔ بام قیمت سائنوں مٹ دی دے
 جیٹرا نال تقدیر دے نہد تاہن تقدیر پڑاں نول بٹ دی دے
 آدم خوا نول کڈد بہشت و چول تقدیر نہہن تے رٹ دی دے
 سلیمان جیو کے بھٹھرا جیسیاں دے سختوں جیا تقدیر پڑ دی دے
 موشی نکھیا۔ ہر فرعون اُتے تقدیر دیا گٹ دی دے !
 یعقوب دے پتہ ہیار دے نول تقدیر کھوت نہج سٹ دی دے

خواجہ غلام فرید

نام خواجہ غلام فرید مختص فرید میرزا نام مولانا خدایت بخش چاچڑاں شریف دسے دسینک
جنم چاچڑاں شریف۔ رمضان سال ۱۰۰۰ھ مطابق ۱۵۸۰ء وفات بیت اسلامی شریف ۱۰۸۰ھ
۲۴ جولائی ۱۵۹۱ء۔

ایہاں دسے دسے دیر سے نہ ہوا گیدے سے ٹھٹھ سندھوئوں سکوت، غنیمت مازن، آہستہ
سے نیا پڑھی بعد از خاوندہ بیت پور۔ منانی نفع نظر کر دیا۔ ریاست سندھ دسے دسے (اوس سید۔
ادبھول ایہاں دایک مربذ ٹھن خاں ایہاں نوں اپنے پنڈ کوٹ ٹھن کے پیر تے ساتھ آج سے اس
خانہ نوں نواب محمد ممدون اول (نواب بہاولپور) نے بہاولپور آدشن ٹی، اکھیاتے یہ چاچڑاں
شریف (بہاولپور) آدستے تے ایٹھے اپنی فرید نے جنم لیا۔
راہ خانہ لئی بڑے عالماں صوفیاں تے زباناں، تہذیبی۔

خواجہ غلام فرید نے اٹھ دسے دی عمر دے آں مجید غلط گنہ کر دیا۔ بیت ساں ایہاں تے
سرتوں بیو دا سایہ اٹھ کیا۔ تے دسے بھرا جو بہ نضر الدین عزت خیر جہاں تے آپ نوں سہ
ولی دا جاسی بنایا۔ تے ایہاں دی علمی ترقی دل دھیان دتا۔ ایہاں عربی، فارسی، ہندو، ہندی
سندھی مارواڑی نے کچھ، گریزی پڑھی معرفت دا، علم جیہ، گھرو کی رات سی حاصل کیا۔ کچھ
طب پڑھی تے کچھ راگ و دی سکھی۔ ۲۴ دسے سن کہ دسے بھرا نے دی مہنگی دی منی
دل الاکھ بھری۔ تے ایہاں سے چلنے دے بعد ایہاں نوں چو۔ بھرا دی مہنگی دی گدی تے
بیٹھن تے لوکاں نوں گبان دھیان تے رہتی معرفت دی شراب پلان دا بجایا کھنا پیا۔

خواجہ غلام فرید نے اکھرا بدن، درمیانہ قدر، ریاضت، تپ جاپ تے سنگھناں (فاتحہ)
دی کٹھیلی بیچ پاسے مٹی توں سوتا کیتا ہویا سیم سی۔ دل دسے سخی۔ زبان دسے مٹھے۔ مہنتی تے خلق
پیارو اے۔ زیروں دسے سنگی سا مٹی۔ ہر دیے مجلس بیچ عالم فاضل بہ معرفت تے علم تے طالب ہند
دسے گرو تاریاں وائنگ جھڑٹ لار کھدے۔

ریاست بہاولپور دسے دسویں نواب صبح صادق محمد خاں رابع ایہاں دسے مریدن ایہاں باقاعدہ

سو آپ دے شعراں تے دی ایسی رنگن ڈھیر اے۔

ایہناں دی شاعری عام طور تے تنہاں حقیقاں بیچ ڈٹری جا سکدی اے۔ اک عشق و محبت
دو بے قدرتی نظارے۔ پیچھے تصوف۔ اک چنگے پڑھے کچھے کوی (شاعر) والی تاثیر تے یکپائی
اس تے برہ دی بھڑکی تے مشوق نول بندھان والا سوزا ہنوں سے کلام درج ڈیجی اے۔ عام طور
تے دو ہڑے تے کافیاں لکھیاں ہن۔ ملانی درج بڑج بھاشا دی بدھریے کدھریے پھرکاری ہن
دی اُستاکاری دی گواہی دیندی اے۔ مونییاں درج راہ دیدانت ہر دست دے قائل ہن تے ایسے
نول تصوف آکھوے ہن۔

پنجابی تے خاص کر ملانی بولی درج ڈھکرت سطر قافیہ درج ہن۔ تے ایہناں ایں نول جو خاص
اُٹھایا تے ایہناں کافیاں دو ہڑیاں نول اغصاں سے کافیاں نول ہو گئی ہون مال مال نول منہ سے
کافی درج عام طور تے اک تک (منہ منہ) یا شعر بہت اے تے دوسرے بول من جا رہا۔
دھڑکیاں، داک بند پڑا نول کافیاں درج کئی رنگ تے کھریے دیوہریے درجے قافیہ تے زین
دست کے کوتا (شاعری) دے نال نال رنگ دیوہریے درج دے درجے کیتے ہن ہول
عام طور تے چھٹیرا (اکھ صغیر) جان کے دلڑی رہیا اے) جو ہن

دلڑی حمل آکھیاں بل بل !	ہر بل حمل حمل حمل سے
نرمل زرد اندر سے ورمل !	دھڑکے رنگ سرے
جل بل تے ہتھ مل مل گویاں	زخم زخم زخم زخم سے

اوکھیل گھٹیاں نکھیاں جاتیاں
لہریاں نہریاں سبھ تھوہریاں
سیچاں کھنڈوں سو سو غر

ایہناں نول ہر اک درج رب دا جیوہ ای دے۔ جیوہ کھدے جن
ہر صورت درج دیدار ڈھم
کل یار انیار کول یار ڈھم
دیدانت (ہمہ دست) دل شاہ کرے کھدے سن

سبھ سنجانی غیرہ جانی سبھ صورت
حسن ازل تھیں ناش متین ہر گھٹیاں ولہی
ہے عین ظہور !
ہر بھرت گویاں

دم جیندیں کر سال چیرے لاہول آپنے ڈیرے

نیا حصہ عشق را سی دا اسے۔ رہی بڑا کمرے انول۔ لکھدے بن

منہ خدا دی شتم بنی دی عشق سبے جیز لذیذ عجیب

لکھ لکھ سول ہزار لڑکھڑت سو سو شہر جو آپم پگتے

بے شک مغرب حبیب نصیب

عمر بھانم سطر دی رخصت تپدی۔ لکھدی۔ ڈو لکھدی جو کھدی

پلہ جسے پیم نصیب نصیب

فران دجائی را ذکر کردے کھدے ہن

آج فال منہ راں د بندہ سے

سختیاں د دھیاں سکھ بھے خورے

جیرو د کھڑی روں روں بوسے

جیز بہاراں سزاں ڈیجے

بار فریاد نہ کھڑی ہو دیا

سیک ساٹیا تے ناٹھان مایا

نران دی اک بھڑکدی اتے تے دل د بخار کڈھن قیوم۔ رہی دھوڑھ بندہ سے۔

کیا حال ستاراں دں دا

منہ ڈھڑ مٹی سر ہانم

کوئی چچن نہ ویڑے نیم

دل یار کیجے کڈ دوست

نکھ پاوے سول بھاد سے

کئی شہس حبیب کسا دن

مینڈے دل د بھید نہ ہون

نہاں یار یسوں نکھڑ بندہ سے

منہ عالم غم سوز سو سے

تندو لگی دل بندہ سے

مدنی ذہن قہندی اسے

بارتی بار تجر سر آ یا

شمت رو دے ڈھندی اسے

کوئی محرم راز نہ دل دا

سدا شکار غموز د بھانم

تھول اٹھ عالم کھلدا

نہ بھاد سے نہ غم کھا دے

ابو تھو تھو بندہ سے

سے بڑیاں جھل پنا دن

بھرت ترق نہیں اک پل دا

سینہ محض کو ہڑاں و ہڑی دھیتاں دھیتاں
 رو رو آہڑیاں اکیاں شجہتیاں چول پیری پیراں!
 کھلے یاں شنگیاں ستیاں

پتیم دی بھال وچ تھل بیٹے دا نقشہ کھچیاں بکھدے ہن :

یار برو چس کاٹ :
 لائی جسہ کر باقی
 گیاں سہتیاں کنت نہ جایا
 میگوں مینڈرے مان
 زردی زودہ ڈولر وچ
 دڑی جان جگر وچ
 اپنے اپنے ڈھول کوں پایا
 رو دیا سچا ہے بر وچ

اک ہر کافی، ذرا بیان وادور دیکھیا ہے :

تھی آس پاسے آئی پاس پاسے
 کھنڈ دیاں نہا تاں مہری پتے
 لکڑی ستھ دی پڑے پیاسے
 تپڑیں کوں شہ دی مینڈ نہا ہے
 آق کتیتہ یاں سنکیں ستا دن
 کئی کئی کتیتہ کوں توب المان
 ساک ملیسنہ یاں کڈر گئی دینہ سارا
 کجلہ پانیم سسرنی ریم نیتہ بدوسار
 یار دیاں جھوکاں قبلا کھیاں
 دل وچ ہر دم یار دے نیرت
 دیتہ دیدار وصال دے قیناں!
 در و لہر دی بانڈی برو دی!
 نہ بخت زور سے عمل تے خاسے
 پھرتے اڈاڑے کوڑے دلا سے
 داو دا خدا دے کم بے قیاسے
 ہن کتیاں ہل ٹوک دے
 بھتاں مرینہ یاں بولیاں سنا دن
 جہنرے ہیشہ صدے اٹھا دن
 شکر کرستیاں کڈر گیا دینہ سارا
 ہن ڈیندیاں و دانی آئے دیر یار
 ساڈا عشق المے!
 کیا صبح کیا شامے
 نیندر بھن حراسے
 تختیا زید خدے

تاج الدین ملتان

مہمیاں، لفظ تعارف تاج دین۔ ملتان دے وٹیک۔ جنم ۱۸۴۳ء۔ وفات ۱۹۱۱ء
 تاج دین دے مہمیاں دے لکے سن۔ امرت سر پرچ پکین دوزی دکنڈی دوزی، دی پتی تے کم کر دے سن۔ پنجابی دے
 شہریت ویرینا فضل شاہ لہووی دے شاعر و سن۔ برصغیر دے زمین مزاج، ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر
 تاج دین دے لکے سن۔ سوار و سوار و سوار دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر
 برصغیر دے لکے سن۔ سوار و سوار دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر
 ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر

مل۔ ش۔ جس دے تاج دین دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر
 کبک دیکھیا جن دے جانی دل لیتی جیہ تے جھٹ جیہ لکھی
 جن مشق دے حاکم و ش۔ کسے آمدی قند جاتوں بے بکائی آئی
 توجہ توجہ نے کسے دل دیکھیا میں من قسبہ کیوں جگہ نی بریانی لکھی

سج۔ مشق دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر
 سستی بے لکھی۔ سو لکھی سا جیہ داہ پکڑ مشق نے لکھی دیکھی
 دے مشق لکھی پکھی۔ سا جیہ دے دھنیاں قیں دے سرے لکھی
 ایہ مشق دے لکھی تاج دین دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر

برصغیر دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر
 برصغیر دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر
 برصغیر دے لکے سن۔ ہنس مکھ تے جھپتی۔ برصغیر دے شاعر و جد، ست سر

غلام رسول

نام تے غلام رسول امرت سرحد سے دستگیر۔

جنم ۱۸۴۲ء وفات امرت سرحد ۱۹۰۳ء

امرت سرحد میں وہاں سنگھ دے چٹے گرنی دی بی بی سی۔ سدھ پدھر سے تے فقیر جیدت جود دیویشی
نے چنگی کاٹھی پالٹی نے ہنوی چیاں نول چڈ کے فقیر جو گئے پھڈال دست بڑے شوقی تے عاشق من
بھیر سے واکوں باغ دے جاکے اک اک جھل سنگھ دست بند سے تے سارا دن ایسے دھن دھن دھ
تو کھی پھر سے رہندے۔ بے کسے جھڈے ذاکھ لیا نہیں تے اچھائی کئی ڈنگاں تیا جھڈے جھڈاں
دست ہما دے جہاں دھاکے ہیں دا دیلا سرت کھتے۔ سسلی چاہ پھنک کے اپوں مسری دی ڈالی کھا کے
پانی پی لیندے۔ تے جے کوئی پھچھا اہ کہہ تے کہیندے اندر اٹھٹی کھا رہی اے آپ کت جانیگی
مسی رتی دے بڑے تیا موال سن۔ روز مزدوری لیندے جوں دا ابدی رتی دھا چھڑے
اہ تقدیر دیوری چو کھی کم دے پانڈ سن۔ پٹے گری سبوں شعراں وچ سوز۔ بردہ عشق نے ہمار دا
رنگ سی۔ روانی تے سادگی سی۔ انہاں دا اک تشہ مالی بھل کئی وار پھپھاتے ڈاڈا لند کتیا گی۔
اک ٹاری اپن دیور دے جے جارہے سی کہ امرت سرحد سے اک مسلمان رئیس شیخ خیر الدین
جس نے مال بندہ امرت سرحد اک بڑی دیویشی مسیت بنائی سی نے روک لیا تے کہیا۔
دیکھو میں اہ مسیت پائی اے۔ ڈیمنٹ کچھ سوچ کے اکھن لکے۔

اے آکھدے نے مرجاسا لے عالی بخت تیرا خیر دی بندے

قول بنائی مسجد مویا دین ریشی تیرا دیوتے خوب نصیب بندے

نیرے نام نول اہ نہیں پہنچ سکدے جھنوی جوں اہ تخت نشین بندے

غلام رسول مویا خدا را منی کہن ملک بوزی آنرین بندے

شیخ خیر الدین نے حوس جو کے انعام دے پٹا روپے دا اک نوٹ دتا۔ انہاں دناں وچ اک
محیب رواج سی کہ کھٹی دالا نوٹ لے کے دی تے اہ لکھت لے لیندا سی کہ نوٹ دا نمبر کیہ اے تے
دین دالا کوں اے۔ جہاں نوٹ لے کے اک مٹی دا لے کول گئے۔ اہ کس انہاں کوں دی

لکھت صحیح کرا کے (دستخط کرا کے) یا انگوٹھا لگوا کے (سونہ اڑتا۔

نقصہ مالی بیل دے تن بند ۵

اسوہ آس کر آئی سناں چمن اندر رہی دل دی دل درج مراد مالی
اک جدائی تے دوسری پٹی بچا ہی تیجی نشی نہ قول نریا د مالی
پایاں رب دا واسطہ چھڈ مینوں تیرا چمن بے سدا آباد مالی
غلام رسول بیل کندی ترس کر قول اسے بے ناد مہیا د جلا د مالی

پورہ پکڑ مالی بیل باز داک توں الٹ پٹ کر ایس نوں تنگ کر دیا
کر دیا کڑھ رگڑے اُپر تنگ دے جی ڈاڈا سنگا لوں ل سنگا کر دیا
بیل لگی ترو فن نیم جان ہو کے مالی دیکھ اُسوں خونی رنگ کر دیا
غلام رسول یزید بے دیدہ انگوں بے عذر عاجز مال جنگ کر دیا

ماگھ مارنے تھیں اک دم ٹھہر جادیں جُبل کہے اک میرا سوال مالی!
میرا خون نہیں اپنے چمن اندر میرے محل دیکھیں میرا حال مالی!
دو چار گلاب دے برگ دے کے رکھیں میل میرے پراں مال مالی
غلام رسول بیل اکھیں میٹ لیاں مونہوں کہے اُسوں کر حلال مالی

مُٹکل بیت

ع عشق بازار درج بن عاشق لاشاں نوں اسال پرکھ سوہنے
ہیں میل تے ذات ناں ذات جگتی ہونا ساں نے نیرتہ دکھ سوہنے
اے دین ایمان تے جان دا غم نہ تا سر تیری نظر دکھ سوہنے
غلام رسول خدا دا واسطہ امی قطرہ پریم دا نہ بہہ لوال چکھ سوہنے

جنرل ۽ نواب

۲۱۔ اپنے تئیں بھائیوں اور گھر کی پیغیت سے روکتا ہوں ۔ نہیں سہے مقدمہ ماری
روح اتنا اجاز ہے۔

م جو خاں محدثہ دے نہیں تے، اٹن دن نصیحتاں شوروں پر لکھیں۔ پو' بندہ مت سرائی شہر
دی وندوی بھینٹ ہو گئے۔ اپنی بابت لکھ دے ہی ۵

مولوی محمد حسین

نام مولوی محمد حسین تخلص حسین چودا نام حکیم قادر بخش نوم ٹھٹھ بھیرہ (شاہ پور) سے دستک
جنم احمد آباد ۱۲۶۹ھ مطابق ۱۸۵۳ء وفات ۱۳۲۲ھ مطابق ۱۹۱۶ء

اہنٹال دے دے ڈیڈے دے مولوی اللہ بندہ ٹھٹھ بھیرہ وج آئے تے تے نیرا، خاندان ایتھای
رہیا اہنٹال اک محلہ ماڑی بھٹیاں ایٹھے آباد کیتا۔ اہنٹال دے دے دادا انھوں احمد آباد (پہرہ) سے
بارکھارے جاوے تے۔ جو کھو کھرا چوٹاں دا، اک مشہور بدست۔ پر بعد دے معلوم تے بڑے سہ سب لوں
دیران کرداتے راہ مگر بھین آگئے۔ نے ایٹھے ہی فوت ہوئے۔

مولوی محمد حسین دے بھو چنگ متے پرزے حکیم سن تے راہ دنی حکیمی کروڑے ہے (فناں
کرے ایلا دے عزتوں دا علاج کر دے) رب نے اہنٹال دے ہندو غفادے بھٹی اہنٹال شاعری
تیارین، می خدمت واڑھ کر دیا اے کئی عربی فارسی کتاباں دے اٹھئے (تے) کیتے تے
کئی آپ لکھیاں۔ اہنٹال دیاں کئی کتاباں توں بہت اہم دے
گلزار حسین۔ احوال الآخرة۔ صوفیہ السنہ۔ مذاہن صوفیہ۔ رجب دین مانیہ۔ گلزار آدم
معجزات محمدی تفسیر سورہ یسین۔ مجریدہ شعاثرہ۔ نماز کمال۔ نسب۔ روزنامہ کمر۔ نتائج دیناں متعددہ
نوشیہ۔ خواب نامہ۔ متعدد نوٹاں۔ تراویح پنجابی تاریخ جوں دے مولوی گل تھوڑے مولے ۲۲
قیتے کتاباں چھپ چکیاں ہن۔

پنجابی قول سواد عربی فارسی نے اردو دے چنگے عالم ذہنل سن۔ برج کپن وج بڑے ہر
سی۔ اہنٹال دے شاگرد ڈھیر بن چھڑے اہنٹال قول بات دے اپنے سناں دنی سدھائی کراندر
نے سلاح لیتدے رہے۔

اہنٹال دے خیراں دج پکیا کی۔ رزانی۔ خیال اڈا رہی تے سوز بڑا سی۔ اک بڑی راہ
اپنے شاگرد مولوی دلپذیر فوں ملن آئے۔ آہ چپ چپ نے کدھرے سفر بڑاں چلے گئے۔ کھر تے
بوسے فوں جنڈرا نکا دیکھ کے اہنٹال اک شعر لکھیا تے ہٹھاں دے بوسے بے رنگا کے پئے

لکھے۔ شعراہ سی

ج۔ جگ جہان ویران دیتے جدوں یار دلدار سدھار گئے
 جنہاں نال اساڈیاں دو تھال سن اپن چیت اہ بندھے مار گئے
 بیقرار ہو کے زار زار روواں ساڈا پیار اہ یار دسار گئے
 دل کھدا یا حسین میرا سخن مل کے نہ جاندی وار گئے
 بد مولوی دل پذیر سفر توں گھر ترے اُہناں اہ بیت دیکھیا تے جواب وچ اہ لکھیا
 ج۔ جدھر اساڈرے یار گئے او دھر اساں دے صبر نہ قرار گئے
 نالے درد فراق تے سوز دے لکھ عرس عظیم تھیں پار گئے
 نئے کے بھار ہزار مصیبتاں نئے سو منے توں قرار تھیں ہار گئے
 دل پذیر انسوؤں انسوؤں کردال کے بدستی انگ دسار گئے
 مولوی محمد حسین دا بیت اُہناں دے شانداں لئی طرح مسدہ بن گیا۔ نے قریبا سہو نے
 اپنی طبع دے جوہر دکھائے۔ آپ دے کلام دا نمونہ
 خون ہو یا دل جد تھیں سچاں نہ دیدار دکھائے
 پھٹے تھیں کدیں نہ آون روز ہدایاں دا
 دل کے پیچے ملن اہ جبرم سخن بھنی نہ لہے
 جان غنیمت وقت اچھے کدیں کدائیں طرے
 لہ گئے اہ سوہنے جانی بڑھوڑھاں کھوج تہا نیرے
 پکوا ری تاں پھر بھی اُچیاں جھوکاں آن دسا دے
 مزے عمر دے آہے اندھ صحبت یار سوہانے
 میل ملاپاں دایاں رتیں پھر بھی مولا آہنے
 گندے وقت کلاماں دے سانوں سمجھ نہ آئی
 ہن انسوؤں حسین کراں پر سوز نہ ہرگز کائی
 آدم چوں کچھ شعرے
 تے سکے کاہ نہی کائی ادبوں سیس نوا کے
 کہہ اٹھ دیاں حد ثنا میں سجدے اندھ جا کے

دردوں راز مٹاویں گمانوں راز صریح الہ کے
عجز نیانہوں دردوں متھے داغ سیاہی لاکے

پوسے قبول سچی درد کا ہوں تیری کوک منانی
سوہنے باغ کھڑا دے تیرا راہ اکھیاں دا پانی

پنجواں باب شروع ہن ایتھوں حالت سودا بنی دی
ملیہ اہ کرمانی لکھیا صورت شکل معنی دی

حضرت آدم نال مشابہ صورت اُسدی آہ
گندم رنگ تے دال بدن تے زلفاں دال سیاہی

انہاں باب دیاں چار کتاباں لکھیاں ہن جو چھپ چکیاں ہن۔ فارسی تے اردو
وچ دی شعر لکھدے سن۔ اک داری انہاں کول کسے آدمی نے انگریزاں دی بھوکریاں
کیاں۔ تاک داناں میں نہا جان فرنگ ماہ سپیں کا نام رکھا رس (تانبہ)

انہاں جھٹ اردو دیندیاں اردو نہ سچ ای اہ شعر کیا سہ
خاکساری پیشہ مانا سہ انگریزاں کو دیکھ اپنی روٹ کی سیم تن کا نام رکھتے ہن یہ مس
انہاں دے پو مولوی قادر بخش دی چنگے شاعر سن۔ انہاں دی لکھت "مٹھی لڑی"
(نقد دے سکیاں دن کتاب) چپی ہوئی اسے۔

مولوی محمد حسین دے شاگرداں جوں مولوی دہندہ بی بی عقیق۔ مولوی عبدالحق بخش دے حسین
خادم۔ رتیدہ شاہ دے قلم تے فضل الہی شمس بیڑی مشہور سن۔

فقیر علی فقیر

نام فقیر علی تخلص فقیر قوم گلے زنی جلال غنیمت گوروا سپور دے جم پیل
جنم جلال ۱۹۱۳ء وفات راولپنڈی ۱۹۵۳ء

اصولوں آن پڑھ - برچنگا سیانا - لاہور دے بیچے بندی داکم کرنا سی - شاعری عاشق ہو پاتے
حکیم آغا علی خاں دا شاگرد ہو کے بیت بازی شروع کیتی ۱۹۱۳ء بیچ لاہور دے امرت مرچا گیا
تے اد بھتے منیت بازی دے اکھاڑے نوں رونق بادی - اہناں دناں بیچ امرتسر مرچا ایشاڑی
تے نفر داکھاڑے - برق داکھاڑے جس دے دستہ دے کتر سن تے بابا صادق داکھاڑے ہی جس
دے شیدا - شیفتہ - نے ہور کوئی سن فقیر دے امرتسر آدن ناں لاہوریاں دادی پیر کھل گیا -
تے اہناں دا عوطی بون لک بیا - کچھ جی بعد فقیر امرتسر نوں پھسڑے کے راولپنڈی چلا گیا - تے
اد بھتے سائیاں پش دے اہدے شاگرداں نال منیت بازی کردا رہیا -
فقیر دے کلام دے روائی تے زندہ بڑا سی - راجدی اک سحرانی شہادت بہت پکیر چلی
ہوئی اے - جس دے دو منیت رہن -

الف : اول حمد اکھاں بے پرواہ تانیں جسدی فقیر دے شاہ و گدا اکو
چوداں طبق پیدا کیتے خوشی سیتی موبہنوں کن دی دے کے ندا اکو
جدوں مرض تے نریش ملکوت ہیسن ہسی احمد دا نور بقا اکو
جا کے شب معراج فقیر حضرت بخشش امت دی منگی دعا اکو
ظ - ظالم نے فوج نوں حکم دتا فطرہ آب نہ بنی دی آل پیوے
گھوڑے اوندھے چند پرند پیون امیرا ہناں دا کوئی نہ بال پیوے
اصغر اکبر نہ پیوے عباس غازی خبردار نہ حسن دالال پیوے
اے فقیر یزدیدی بیوت کر کے بھر کے جام امام خوشحال پیوے

پیر بخش عاصی

نام میاں پیر بخش۔ تخلص عاصی۔ شیخ الہی بخش رفیق دے شاگرد و جہد شہداء وفات یکم اگست ۱۸۹۲ء۔
دیہاتی باغاں داکم کر دے سن۔ بڑے مجتہدی تھے ہندو سُن۔ نبیت الٰہی عام طور سے بکھڑے سُن۔
شاعریاں وچ جہد شعر پڑھدے لوک بڑی داد دیندے۔ استاد دے مرن بعد اُجھتاں دی گتے کرتے
بیٹھے۔ آپ دے بعد میاں عاصی لہ ہری سہنٹھا مازار واسے آپ دے حاشین ہوئے۔
نمونہ :-

ت۔ تھ دی راہ وچ پیایا دے کئی بیٹھیاں پا کے ٹھیاں نہیں
دے کئی سہوڑے پابندیاں نوں غماں کیتیاں بڑیاں جھیاں نہیں
میرے آس امید دے رُکھ وچوں شاخاں لکھ دیاں دیاں اُگیاں نہیں
ایویں عاصی دے دل نوں کچھ تیریاں جیویں دم اُٹ دیاں گھٹیاں نہیں

ل۔ ہاں اُتے آکے جان نی تی تیرے راہ نوں پیایا تک رہی اے
بُگ وائیک پرکار دے کرے گردش تی جتو دیوچ قنک رہی اے
نہن داسرہ دیہ دیارینوں اکھ تک دی تک دو اک رہی اے
عاصی وائیک فراق دے درد گھٹھی چھاتی وائیک پتے پتے پکھڑے پکھڑے ہی اے

م۔ ش۔ شادقی عشق وچ رہی میرے کھو سستاں لایاں دوستیاں نہیں
بھٹیاں بیت و سار یا پیت لاکے سوئیو بھیریاں سبہ کر توتیاں نہیں
چھڈی۔ ستان وچ سرور میرے کیاں عشق غلام بکاں توتیاں نہیں
عاصی دیکھ فراق دھکٹ واسے دیندے مکھ طیب یا توتیاں نہیں

گوپال سنگھ کوپال

نام گوپال سنگھ تخلص گوپال۔ پورا نام سرزاد جواہر سنگھ قوم راگڑا ہیا پنجمل پنڈ بھرا کلا نور
مے نیٹھے (ضلع گورداسپور) مے سینگ۔

وفات ۱۹۱۵ء

جنم ۱۸۴۵ء مطابق ۱۹۰۲ء یوم

صوفی طبیعت نے زیادہ پیش رفت۔ تعلیم حاجی پر باطنی جو کھد ہو یا معرفت و اعلم پر مہن
لئی اک پیر سے مرید ہو کے "بسم اللہ" بنا عمل سکھانے لڑ بڑاں دار و دہانی علاج کرنے
رہے۔

اہمال تہہ شاد ہرام کھوت ۱۸۶۶ء تہہ بشنوبک مل ۱۸۷۵ء بستی پنوں ۱۸۹۳ء
یوسف زلیخا علاقہ کے رانا تو ۱۸۷۵ء۔ پنجابی تہہ وال دج مکھ کے پنجابی بولی دی ہوا کہتی۔
اد سبھ ٹپتھال حبیب پنڈیاں مہن۔

تہہ شاد ہرام چول کھد

اکی جاگ جاں شاد ہرام میں موجود ہوا اکھن سیر آیا

سُغنے دج جو شاد ہرام میں کھن تہہ دا سارا حال پایا

زنگ زند ہو یا گئے ہوش سارے سنے شاہ نے مدد دیا تیر لایا

کہندارت کے شاد گوپال سنگھ آئے اند ساڈا مہن رتب چایا

پوری دیکھیا شاد ہرام ک ہجھ گچھی اس وقت حال بینا

کیوں علم مے شج حیران ہو یوں کون پایا سے ترے ناں نیلی

میں تاں دنا گھننی نیرے سر اڈوں ہوش نہ نیر دنا دال بلی

میںوں ہس توں حال گوپال سنگھ تہیل ہے۔ یہ کھ کمال بلی

مولوی غلام رسول

نام مولوی غلام رسول چودا نام میاں مراد بخش قوم دسے گوجر پنڈ عالم پور کوئٹہ تحصیل
دوسو ہر ضلع ہوشیار پور دسے و سینگ۔

ڈھائی تین سال دسے سن کر ماں بہتر ہو گئے۔ بیوی نے اپناں نوں دودھ پلان لئی اک
بکری لے لئی۔ جہست درشت دسے سن اک دن چوہیری زاک ہٹن (لانگی) بکری دسے کھان
و سٹے لبایا۔ اپناں نے پیر نوں ٹھکایا۔ اہ لانگی کتھوں آندی جسے۔ اوس کیا اک جٹ نے
کٹھ جیریاں لبایاں جویں ہن۔ اہ بھیل آندی اسے۔ اہ سٹن کے آپ نے کہا۔ ہن کتھیاں
بھل سچ سال کہتیں اہ گل لیا دسے اہ۔ پڑھن بد تک تیں اہ گل نہ لیا دسے۔ نہیں
چیناں۔ ایں قول جابدا اسے کہ اہ جماندرو نہک نے اسدوالے سن۔ بال نے روح اپناں
و نام تصدیق مشہور رہی۔

اپناں نرٹے پنڈ غازیال دسے مولوی محمد عثمان کیوں آرزو۔ فارسی عربی پڑھی نیر جالہ
جا کے پڑھ دسے رہتے۔ تے جدنا سبائے ہوئے دلی جا کے نہکا۔ حضرت خواجہ نظام الدین دہلوی
دسے گدنی نشین دسے ناگرد ہوتے۔ تے اپنی تعلیم حاصل کیتی۔ چھٹی عمر دسے ہوناں کھایاں
ہبیاں جہانگیر نے کو برس د کہ کرشے رہتے۔ جد تعلیم توں دے پڑے۔ تے عالم پور دسے نرٹے
پنڈ میر پور وچ پرائمری سکول دسے مدرس ہو گئے۔ فیر شعر تے قصوت دسے استغراق سبوں اہ جٹ
کے فرزند پنڈ اکے۔ تے مسجد دی امامت۔ و منہ الفیحت تے درس تدریس د کہ کر دے رہے۔

مولوہ ستاراں درہے دی ترمز ج اپناں نوں ساعری دا شوق ہویا۔ پہلے پہل اپناں کھو
چھوٹے فیتے جو پٹ نامر مشائخہ دیکھی حرفی سستی پنوں وغیرہ لکھے۔ تے فیر ۲۲ دسے دی عمر
وچ ۸۲۰ نسخے دی چوٹھی موٹائی کتاباںستان صاحبقران امیر حمزہ لکھی۔ جو تین جلدیاں وچ چھپ کے
ڈیجیٹر مقبول ہوئی۔ تے اُسے چار سال بعد یوسف زینجادا قسطہ لکھیا۔ تے ادس دا قرآنی نام
”حسن القصص“ رکھیا۔ ایں وچ اہ نر دسے ہن
حسن القصص حر نام قصے د میں لکھیا تھوولی
پورا سال ہویا تصنیف نالی رہتے دی یاری!

لفظ "حسن" قصص" دے عدد تن زاری کچھ کے جمع کر پئے تے مجموعی عدد ۱۲۹۰ ہوا اے۔
تے سن ۱۲۹۰ھ ایناں دا لکھت سال اے۔ ایس توں جاپ دا اے کہ اہ فرخ تاریخ دے
چنگے جانوں تے عالم سن۔

اینال اپنا نیم اصول اہ بنایا ہو یا سی کہ نماز۔ ربی یاد۔ ورد وظیفے تے وعظ نصیحت
توں جو ویلا دل دا ملدا۔ اہ جھڑے دا بوہا بند کر کے ایکانت وچ بٹھ کے شعر لکھدے رہندے۔
کھندے ہن اہ ایک زاری ایسے شرح جھڑے دا بوہا بند کر کے اندر بیٹھے سن کہ پلدا کوئی
بندہ اور جھڑے لنگھیا۔ اوس نے سمجھاؤ کی بوہے دی ورنہ چون اندر دل جہات ماری تے اوس
نوں رنج بھاپیا جویں موبوی صاحب دے کول کوئی اظہر مٹیا رہی اے۔ اوس پلدا دے
کچھ ہووہ لوکاں نول کن سن وچ دستا۔ اہ دی مہے دی ٹوہ وچ رہے۔ اُنہاں اک دن جھڑے
دا بوہا بند دیکھ کے اندر دھیان ماریا تے اُنہاں نول رنج لشکارا پیا۔ جویں اندر کوئی حور
پری بیٹھی ہووے۔ اُنہاں بوہا کھڑکایا۔ موبوی صاحب نے بوہا کھولیا تے پچھیا۔ کیہ گل اے
لوکاں آکھیا اندر تھارے کال کوئی نامحرم تینویں بیٹھی اے۔ اہ کون اے۔ موبوی صاحب نے
فرمایا اندر کوئی نہیں ہاڑا وہم اے۔ اہ نہتے۔ اندر جا کے جنگی طرح دیکھیا بھایا۔ تے معلوم ہويا
کہ ترا نظر دادھہ کیا ای سی۔ ٹوا پڑے بھتے بیٹے نے ہوئے ہوئے ٹر گئے۔ پراس گل دی جو بہ
رہی۔ کہ اہ قشتہ کیہ اے۔ اخیر موبوی صاحب نے اُنہاں دا وہم دور کرنی دستا۔ کہ میں آج کل
پوسٹ زینجا دا تھتہ لکھ رہیا ہوں ستے بی بی زینجا آپ آکے اصل حال لکھدا جان دی اے۔ ایس
نے لوکاں دے زلاں رنج اینال دی عزت آور ہووہ دور دھ گئی تے اینال نول ولی اللہ تے درویش
معنی لگ پئے۔

جویں مولانا روم نول غمیں تبریز نال پیار سی یا جویں لہور دے مشہور درویش شاہ حسین
نول مادھہ نال پیار نہیں سگول عشق سی۔ اوسے طرت اینال نول اپنے اک شاگرد درویش علی
نال گوہڑا پیار سی۔

درویش علی قوم دا سید سی۔ چنگے حسب نسب تے خوبصورت والا گھرو۔ اینال کولوں ڈھیر
چر پڑھدا رہیا۔ جد پیٹ دے زہد دے مجبور کیتا۔ اوس تا بعد جا کے لوکری کر لئی۔ پر لگی بہت ٹرے
نہ سکی۔ جد دل یا چھٹی ہدی۔ اہ آکے مل جاندا تے محبت دے آکھے زخماں نول ہرا کر جاندا۔

سناں اوس دی عالم پور آوند نوں پکارین لئی اوسدا دیاہ عالم پور دے اک سید گھرانے وچ کراوتا
 پداہ تدبیر لٹی پٹی۔ اء و دھٹی نوں لیکے مالوہ (نابھہ) جلا گیا۔ تے ڈھیر چہ شکل نہ دکھائی۔ پخط
 پتر لکھدار ہیا۔ اک واری ابرا خط آیا کہ میری تے دھٹی دی اجڑ ہر گئی۔ اسے۔ آپ اوس
 دیلے اکھاں دی پٹرنال بے حال سُن۔ خط سُن کے اکھاں دی پیڑ دیاں تراٹاں بھل گیاں۔
 اوسے دیلے اٹھ کے پنڈ دے جانی موجی دی بھٹی تے آگئے۔ تے شعراں وچ جھٹاک اک درد
 سوز بھریا خط لکھایا جس دا اک بس لفظ کانی تے کاتی دا اثر رکھدا سی۔

مولوی صاحب نے اُپر قحلی دو دیاہ کیتے جنہاں چول دو لڑکیاں ہویاں۔ اک رادی مولوی
 عمر دین جو اپناں نے پیر بھائی سُن سہم سن کر پہلی دھٹی دے مرل دے بعد براہ دی دی ہی اک جوہ
 مٹیار۔ "طالعیاں" مال آپ نوں بیار ہو گیا۔ محبت عشق دا درجہ اختیار کر گئی۔ طالعیاں پچ کے سوہنی
 سی۔ اہ شعراں وچ اُجاڑ کر نہ رہے۔ اخیر اوس مال دیا۔ ہو گیا۔

اچھے زندگی دیاں پنتالی بہاراں دیکھیاں سن کہ روح دا پیچی جسم دے پھرے نوں قوط کے
 اعلیٰ علیہ۔ نوں اڈاری کر گیا۔ انا اللہ و اتنا الیہ راجعون۔ اپناں دا مزار عالم پور کوٹہ وچ پتکا
 بنایا گیا۔ جتھے پنجاب دی ونڈ توں پہلے ہر سال ۱۵-۱۶-۱۷ ہاڈ نوں عرس مندار ہیا۔

اپناں دے کلام وچ سادگی۔ رس۔ لوح۔ روانی۔ سوز تے اثر ڈھیر اے۔ اپناں دی
 چھپی لکھتیاں چول چوٹ نامہ مشاہدہ تو حید۔ چٹھی ہیرے شاہ۔ چٹھیاں سید روشن علی۔ سی دنی ستی
 یوں۔ داستان امیر حمزہ تے حسن القصص ہن۔ جیہاں چول حسن القصص (یوسف زلیخا) تے
 چٹھیاں خاص کر دھیرے مشہور ہن۔

سید وارث شاہ دی ہیر وچ جویں بھاگ بھری دا ذکر اچھے سوہنے روپ وچ اے کہ
 کدے انج باب دا اے کہ بھاگ بھری سچ مچ کوئی عورت سی۔ تے اپناں نوں اوس مال پیار
 سی تے کدے انج معلوم ہوندا اے کہ اپناں سبھاڈ کی او نام دیتا اے۔ جویں سہ

وارث شاہ نوں مار نہ بھاگ بھریے انی منس دی پیارے واسطہ امی !
 اوسے طرح اپناں اپنے قصہ یوسف زلیخا وچ طالع دا ذکر اچھے سوہنے روپ وچ
 کیتا اے کہ اوس تے دو ہاں طرح دا گمال یا محبوبا پے سکدا اے۔ جویں سہ

طالع مال دے دے درووں صلح کراون لئی تیر تھن گماں تیجاں دالی ہن پے گئی رٹائی

طالع دے ہتھ تیر پھڑایا دھری امید شکاؤں
نہیں میری رنج چھانی لایا مار گھنوا باؤں

اے طالع یوں مال، سناڑے کیا لڑائی لائی

کھدیں جی دالشکرا واہ واہ واہ واہ واہ واہ

اُسکے جیڈ نہ طالع دے سب سے نرم سوتے
جس یوں پیر و بند ابھے تیرت ہو دس

یوسف زلیخا، تھکے ہوئی صاحبِ دشت پرہیز راست غریب رہتی وہ سے لفظ بہن روئی
تے آزادی مال دے تے ہن قلم جچ بڑا زور سے روئی ہے۔ زلیخا دی دانی دالین سوس
ہوتے لکھدے ہن ۵

نویں چٹیل پرانی آفت تین جگہ رک جہری
تین بیدار تے نیکیاں، ڈالیں جگہ سے جھپٹی
عمری نہی نے اس جھوٹیری نہی تھے وہ نے
اُجے ڈرے نیویں کھلے من منقوش جہریدہ
چھینیاں دادال نہ کوئی بھواں بھوایاں ہو دیں
ماس پانے کا دوا نکوں صحت پانی ہوئی
وہ بڑاں دیکھتے نشان لہو دیاں ہتھ نہ آئے
دانی زلیخا یوں اپنے دل دانگ عشق دی جھی کل دکان لئی اکھدی اے

کون بند کس کیستوں بندہ اے نہ نہ پیری
کسیاں زلفاں کنڈیاں ہو ہو دیں تیرے تے چھیاں
صاحب برہنہ داناں تھیں کتے ہیں پر شعلے جھلکے
دس رہی رکھ نہ پندہ کراں تیری سنہ خواری
میرے مالوں دودھ پیاری کول کوئی سے تیری
تے آہ زلفت رُخ تیرے دی کتے تیری ادھری
کس سے غموں و چشمال نہ زک من سرشکوں رساں
ام سنے تھک دس زلیخا س سے زخم اکھڑے
سے جے ممال نہ کہیں زبانون کول نہ پکا کاشی
نہجا ہو نہیں نہ کوئی میں تیری توں میری

بھید دے داکھول پیاری کرکاری دکھداں
زینجا اپنی قسمت نول سے

طالع نکاح نال فریاں مینوں چٹ گویا
پچھی نول ہتھ پازن لگی ناگ میرے ہتھ آیا
مرہم نہ جری دے دے نہ خے ساڑی تو سو سارا
زینجا پوست نول محتلمب، کے کہندی اسے

اے دلہ رکھداں دا اپنا محبوبا میں نہاری
جیون جو گیا جو کچھ ہو گیا سن لے دے کسائی
میں پر تیریاں درداں با جیوں جے اک گتھی پانی
جس دن دا دھجھنے میں نے تھت کیوں چرکارا

جے اہ چنھی جو کاپا کے تیرے دام پھساواں

ناہیں اگے چکھے جوگی دیکھیں درد سہا یا
توڑن لگی پھل پھل پھل کٹھے زخم لگایا
کراں صاج تلاش نتھاواں دند لگا سر بھارا

تیرے ناز کر نیساں اُتے میں قربان دجاری
جے نہ میں مری مری مری نول ست خام پچھانی
منصب عشق حرام میرے ہوتے میں جی دیاں کھنی
نفس دین دا طیفان اکھیں تھیں کھل پیا سو سارا

خیر خیال میراں توں لٹ لیاں دنداں میراں سناں
جس لٹایاں دند غن دے دے تیریاں بھواں کناں
سو منی صورت سیرت دا بیا رعت امرہ آزاد
شاہنشاہ بے پند ادا خوش نامت طمشا دا

دیری مالی پیازس نہیری دنا سا غار چمن دا
عشق دلاں نول سچل غاں تھیں کرشمیر دکھا دے
خودی تکبر مان غرورت جان پلک وچ مارے
اکنوں لہجہ دیاں ہتھ نہ آدے اکناں شہر اہل
ہو کے اک سماج آتش تان پاویں چھلکارا

مدت دج حجاب غاں دے میلا وقت دہایا

دیر میرے دیاں دا ہراں پیاں پسین خراں گیاں
تینوں سہنہ اس سرخن دے بے عیاش طاہا
دس جوانا ناریں بھیا ر مزاں دیاں استادا
تیرا نازا نیزہ بازارا شہ خستہ تہہ عیادا
عشق بارے لکھدے ہن

عشق بناں تن دشمن دل دے دل دشمن تن دا
عشق بناں دل مردہ غافل کس کنتی نت آئے
عشق اندھیری جاں سر جھپتے کھ دن بگر لڑے
عشق کرم دا قطرہ ازلی میں میں دے دس نامیں
آتش عشق دیکھاں دا بالوں جل بل ہو انگیارا

تہہ پوست زینجا جے لکھیں بارے لکھدے ہن
میں پروردہ عشق سچن دا جاں غفلت نہج آیا

دھنکے زخم جگر نہ چڑھ کے ہو موافق پرانے
 دیا داں دیاں ہراں وانگوں من کھلے پرانے
 غرق گئے دی غفلت خوابے اب مردوں دیہ چلیا
 پدیاں اکھتیں جگر ترنت دا اٹھیا اٹھریا
 چا بھج تین جفاکش برہوں ڈٹھا کھڑا مہمانے
 ڈب ڈب گئے غماں دے پیرے جسے مصیبت لے
 جاگ پیارے کیڑک سستیاں عشق سینیاں گھٹیا
 دل تھیں نور چمکرا پایا یوسف نظری آیا

چٹھیاں میرزا رت دے بھر نہ چہن۔ نو نے دے کچھ شعرے
 روز رو لکھتے چٹھے روز بھر پئے پتہ لیں پردیس دے داسیاں دا
 پھیرا گھت پرانیال سجناں تے چل پچھ لے حال ادا سیاں دا
 اکو حال پئے ستر دے کلبھے نے ستر تال روئیاں جویں اکو سیاں دا
 چنٹے مکشے نہیں ادا سیاں دے دل ہو کیا بیل خراسیاں دا

سانوں رہی اڈیک قول نہ آیا اسال بہت مصیبتاں تھیاں او
 آہیں منہ بھریاں سادے تہتے تھیں پیرے تھوے نے چڑھ چلیاں او
 اسیں وانگ پر دیاں دیں اندر کھڑے دیں تساں کو مال میاں او
 مگر بوہڑ پر دیا میرا او تیرے باجھ نہ اسال تسکیاں او
 ایس چٹھی دے لیے طرح ۱۵۹ مصرعے ہن۔ تے اہ آپ بکھرے ہن۔
 مہماننا چاہے کہ یہ نامہ تاریخ ۸ محرم ۱۲۹۵ مطابق ۱۲۹۵ کاتک ۱۲۹۵ کرم روز شنبہ
 بوقت نیم روز جانی موجی کی دکان پر بیٹھ کر سجاوت در چشم لکھا گیا
 سی حریفی سستی پنوں دا اک بند

ت۔ تہ دے دوین تہی دے رت نہ پیندی پرانے
 کھڑی پکاریاں کر کر نعرے دکھ پاگئے موت روزاے
 نہ چھڈ جائیں پنوں یارا مینوں آٹو لے چل تالے
 دے پیغام غلام رسول میرے یار دے کریں حوالے

سو جن دال سوری مؤلف مدۃ التواریخ نے آپ دا نام شیخ اشراف لکھیا ہے مثنیٰ غدر منور نے اپنی مکتب
خزینۃ الاصغیاء ج ۱ ص ۱۷۷ نے نہایت دھوکہ دیا ہے۔ لے نور احمد چشتی نے اپنی کتاب تحقیقات پس
زوج خزینۃ الاصغیاء کی تائید کرتی ہے لے بہرہ صحت حالات نور محمد سمجھا ہے۔ سید رشید
اپنی کتاب تاریخ لاہور و فتح لکھی ہے۔ اب وہاں سے ناسل من۔ لے یہاں دا زبردے تقویٰ دور دور
مشہور ہے۔ اب شاہ رحمت خان جوت ہے۔

بعض مؤرخ کہندے ہیں کہ یہ بھائی واسے شاہ مرتضیٰ جہاں دسے نام تھے کچھ کما قیوں کے ونگلڈن ہسپتال تک دی آبادی محلہ شاہ مرتضیٰ کہلاتی ہے اسے جوہر سن۔ نے سیر سن۔ تھے کہ شاہ مرتضیٰ فوت ہوئے سن۔

حضرت بادشاہ فرید شاہ حسین پتھری شاہ مسکے فقیران مند میثاں دانگوں اینہاں دی اپنی شاعری قیوں رہی پیر۔
 نام لیا۔ اینہاں دی اک لکھت شتر نامہ چھی ملدی اے۔ میاں محمد بخش نے اپنے قیعد سیف الملوک معائنہ ملی کٹر

مومن سنگھ نے صورتیاں دے کلام درج آب ناز کر کیا اسے ۔ کلام دروز

بے کر شتر قبول نہ کروا ستے روز ازل
شوقِ کمال الفت درج جنی سمیں سجود جھکنا دِل
ساک تیر چوڑن محکم مال ارادت چین مزل
بھارے بھار سنگار کرادے پٹیر پان دھریے مغل
زافو مار ہے جھک نیمواں بر دم دھرت درج عمل
دل دا خون پلا دلی عاشق لانا ذکر کرن دا چھل
درج چھو ہے جاٹراں باراں ننگ دسدیاں مانہ غل

وائف رمز نہ ہندا مڑ کے عشق حاصل نہ پندار
عشق مراد ہمار جبریں یکڑی لیتی ہارے جنوں
دیوے قدم نہ مڑے بھیاں سستی نہیں نہیں کرے عمل
تعل ہاڑ سف دے نہ نے ریک جڑیں رود آہن
چرلو محبوب کچو دے ہندا۔ کے جوئی خطیب عدل
اے کیوں کرے ہوا ز مستی جکرا چندن بید مندا
بہ جتیل چھکے شربت تمہاراں ہر جا دسدیاں ارشل

اکھیاں دیکھ بھریاں میری دیکھیں یار کُشاوول
ڈٹے با بھریاں دھن نہ مڑے لگی چوٹ نیماں نوں
بے تن لگے سو تن جانے بھریاں دھن اس نوں
شاہ شربت دل درد کھیرے معلم مال تہاں نوں

رو دے اڑ رہ دے اڑیا
جو دیوے سو مارے متھیر چیری
بے تیں من راہ چھپاتا
قدم نہ پا سپھے دیویں حالوں

اسیخت بوسن دنی نہیں جادے اڑیا
کوئی بچسرا نہیں دے اڑیا
دوم نہ دے رہیں بچاتا
چو دیوے شہر صہر دے اڑیا
توڑے نہ دکھ یکے دھڑ ٹالوں
توں بھی حال نہ کہہ دے اڑیا
مجس وڑیا مشہور دے اڑیا
رو دے اڑیا رہ دے اڑیا
کرم دا لکھیا لیا بھالی
کر شکرانہ بہر دے اڑیا

جا بخی نا بخی مڑ کھر آئے
شاہ شربت راہ بات بتائی

مولوی خلدی

ناں عبدالرحمن شخص خلدی ڈیرالہ سدھواں ضلع گوجرانوالہ دسے وسیک - جنم ۱۷۹۲ء
 مسیت دسے امام بن - صوفی من - وروپن صورت - نیچ بڑے ہس کھ دے سنار - انہاں دسے شعراں
 دج معرفت وازنک جھلک وازسے - ابیت خلدی یا سی زنی خلدی چپی ہون خلدی اسے -

ستر دسے دی عمر پاکے ملک مدت تمام ذول سدھارے - بکرم و مینہ
 بندے نایوں رکھ چنیدرا لک پیا بن لایوں
 ڈھبھاں کھتے پیں لھوانے نال نہ رکھدا سیوں
 لکڑی اسدی سو کم آدس نرن بنیں سر پالوں
 میاں خلدی مویہ جیونرا توں کھٹے کم آوں

الف ایس اولوی موت نے جی کہے کہے جواں اسے ارے
 کچھ پکڑ مردے پائے دج قبراں کچھ گھٹ خجائے ساڑے
 کچھ کتیاں کھ ہرے خبر دج کھ بباں کچھ شیراں کھیاڑاں نے پاڑے
 عبدالرحمن خلدی اس موت دے جی کئی لکھ گراں اچھاڑے
 تریں تدبیر کیرہ کریں کہ توں ہردوں دج قبریں تینوں پاڑیں گے
 تیرے بھین بھائی انگ ساک سارے بستے چھوڑ اکلیاں جاڑیں گے
 تیرا ناں فرشتیاں راہ دسی گزراں پکڑ تیرے سر لاڑیں گے
 چہرہ دی دیوی وا خلدیا مان کریں اوڑک خاک کھیرے ساوس کھانیں گے
 مایا دا لہجہ تے بھرم تینوں ہوو دیا تے دھرم دی چاہ تاہیں
 سبھے دید پراں پکار دے نے ایس لو بھ ہنکار تھیں لاہ تاہیں
 ہوو کام کر دھتے مرے دندوں بڑنگ اردے کچھ دساہ تاہیں
 خلدی مت نصیحتاں کراں تینوں ایس راہ اڈلے جہاہ تاہیں

بخش ملتان

میاں بخش ملتان دے رہن واسے انیسویں صدی عیسوی دے طے طے سے ہوئے۔ راہ ڈیرہ غازی دے
جم پل سن۔ مڑا دین آگئے۔ انہاں دیاں کافیاں تے دھڑے دھڑے من۔ بولی پنجاب دے ملتان رنگ دی
ڈھیریاں چڑھی ہوئی۔ کلام دا نمونہ

جھٹھ جھنگ راج باہل در بھانے چاک دے رہ ساں
بھوک را بھن دی چوک لگی نئی پیر کے چاک کیر ساں
ٹال براہی تہاں انگ انگ خاک گریساں
بخش بارے چاک بھجوں اچھ پئی غناک بھلیساں

کافی

مٹھنڑے مٹھنڑے جس دے تھمک تھمک ٹھکانداسیاں
اس جوک دے ناز اور دے مسک مسک مسکانداسیاں
دے دے دے نین بنائے زور دی زور دی کن بھانداسیاں
اس جوگی زور درد رنجان گل کیا اس بڑاں داسیاں

درد سیایے با تم آپے پھر کیندے گل گھنٹاں !
سوز دے درد رنجان کون کھڑے مارن پل پل لٹاں !
نہی نہ رہندے برمنوں بیٹھاں دیہی کراں کہ کتاں
عشق دنجایاں متاں کچھ ہن بخش نہ لکساں متاں

زنا کفر گل پا کے تارک ہوئے ایمانوں
کفر اسلام دی تیا نہیں جڑے ٹپ کھڑے ہکاؤں
تسبیح لکھ دھڑے بٹ خانے گڑے بیدگیاں
بخش ایمان کو خبر نہ کافی عشق آیا ہور مکانوں

میرن شاہ

نام امیر حمید شاہ تخلص میرن بناری سید۔ چیتہ نام۔ سید ولایت شاہ نزاری۔ بستی کٹنا موضع رہا۔ ہندو شرقی تحصیل کوٹ اتر موضع مہر گڑھ دیس دیسک۔ جنم کٹنا ۱۲۲۲ھ وراثت ۱۲۲۷ھ مع الہیل ۱۲۱۸ھ صلاحتی ہوا کی ۱۲۹۹ھ
 ایشاں دے پڑا اور امیر عوض شاہ۔ ہندوستان نول نقل مکانی کر کے بستی کٹنا آوے تے زمینداروں
 تے گزارہ کرے ہے۔ کٹنا وچ کوئی ہزار دیگہ زمین آپ دے خاندان دی ملکیت اے۔ تے بنوادی دی
 آپ دے ہی خاندان وچ اے۔

وہ نئے جندواں کن پھڑکے بدولہہ آگے تے ایسے محل گنج دے دیسک بن گئے تے محروان گنج
 دے اک بڑگ سید جلال الدین شاہ دے چنے خیرا سہاں سے ای جوانی بن گئے۔ تہ کاٹھ بڑا سوہنا جتہ ہوا
 تے کسرتی۔ لاف۔ گوارنگ۔ چہرے تے حسن تے جلاں۔ بدولہہ نول ہندی رہ دے اُھسے مال
 چہرے وی دلی جور بھی اٹھدی۔

سب توں مہاں پیر ان جوان کیسے فوای بدولہہ۔ تے چلے۔ تے ملازم ہوئے۔ ایشاں دی پہلوان
 دی شہرت گئی کے کابل توں اک بھون سی لئی آیا۔ تے ایشاں اک اریہ دیھوئی تہ مارا کہ او پور خانے چت
 ہو گیا۔

جد پچھے نے میرنے آتھ رکھا۔ ایشاں پہلوانی چٹا کے ریاست دی وڈتی نوری کرئی۔ پیر فوای
 بہادر مال راج دے انتوں نے ۱۸۶۱ء وچ وڈی دیھوئی۔ تے پور دی نرانی دی تھیں تے پور آپ
 نول دے رہے۔ ہوا رہنڈ کی بھو دیھوئی مل وارما

پہلوانی توں سوا ایشاں نول طلب کیا گری تے سوئی عاشوق رہی۔ ایشاں کھل قیلم دے بدیہوں
 طلب پڑی۔ نے حکمی کر دے رہے۔ خیر کیا گری عاشوق مویا۔ تے۔ دیھوئی مہرانیہ۔ تے دے وچ گوا
 پھڑی پیرا کیر سوہنا نہ سکيا۔ آپ آنج دی کسر ہمیشہ ای رہی۔ بہادر پیر سے اک خیر گر منڈیاں نول دی
 وہ ٹھک سی۔ دیھوئی دی گورٹھ بھی تے دیھوئی سبنا بنائی لئی دیھوئی دیھوئی کر دے رہے۔

بہادر پیر دے نیرے پنڈ بھرتے پنڈ وچ ایشاں کچھ زعمی زمین خریدتی تے اکثر اوتھے جا کے کئی کئی دن
 کھلی ہوا دی بہار لیندے رہے۔ پہلوانی حکمت۔ شاہی تے مال۔ زعمی مڑدی دی کر رہے۔ کھن پھنی

رہن ہن بڑا کٹھا ڈھکی۔

شاعری و اشوق ایناں نوں چھن توں ہویا جاپداسے۔ اینوں وی مہوت تھہرہ۔ بھج۔ کالی کوری۔
 جھکنا۔ آتش عشق چھپ چکے ہن۔ تے عیدتے شب قدر دا بیان۔ رو ہی بارے۔ پہوالی دے تن سوٹھ
 دایجے دایان "پڑاریاں" ہرے نظم تے دوڑے۔ ان چھپے مل رے ہن

میر انجھا و انتہرا ایناں کسے بزرگ دی فرائض تے لھیا۔ اس وقت میں سیواں دیوہ سنو من۔ بھو۔ سے من
 امیر حیدر کماں طبع آزمائی
 کراں دلدار دو وعدہ آزمائی
 مثال دلدار دا دل شاد بھیرے
 ہینڈا داں غم کنوں شاد بھیرے
 جہاں دلدار دی خواہش پڑھوے
 تہاں پاک و ستاں ایہا بنوے
 آگے چل کے لکھوے ہن

ہزارہ نوں رنجھیا چھوڑ چلیا
 سبڈ بھر داسے عشق سنجیا
 تہاں بگاوا جوگ دا دیس پاویس
 متھے مل کر بھجوتے ہن پرپیس
 اٹھی چلیا رانجھیا داہ کھن کر
 کریندا قوت ایتا کھڑے ہن کر
 دوسری لکھت آتش عشق لے۔ ایسے۔ اسے ہن۔ ایس دے موود مزید پنج سحریاں تے

دیس دوڑے ہن۔

اولٹا عشق اگانت روواں۔ ہر دہزارتا درواں۔

الف

ڈاڈی جا محبت لایم زو جھایا د ساری کرے زہری

میں نئی دے آگے سر بھار برجوں درماری ہے۔ قرار

میرن غیورہ آجی رکتا جسٹل زور زاری میں بے پاری

تیسرا چھپیا تھہر کالی کوری دے سوال جواب اسے اہ دی بھنی دے رنگ دے آئے۔ اخیر تے کچھ

کافیاں میاں بخش ملانی (دوبارہ غازیخاں دے دینک) تے میاں باغ علی شاہ دیس شامل ہن۔ دو بند سن لو
 کالی کوری نوں کہہ رہی اسے

ساکوں تھرم الینڈے آندے ہون ف ماو ریندی
 ساڈی خیر دہ سیا پوری ایناں کپ کپیندی

تھیں اے عائد گیدی زور دے جھڑ چڑی
 کچھ میا کریندی ناہیں عالم کو سٹن سورنی

اگوں گوری جہاب دیندی اسے۔

نکس کیسی اپنا کالو بڑا دیتا،
اسیلاں ٹال لائیں کٹاؤ چٹائیں مٹاؤں لٹاؤں

ث ثابت اپنے مطلب کہتے اندر باہر کالی
زہر خانگوں کھڑے دیندی تیندی مندی جالی
”رہی دی گذران چوں رک بند“

پانی کوڑا رسر انگار
سٹروا سنگ زبان
کھڑا شورا چونا کھارا
کرے جگر کول پارا پارا
سناں پیش نہ آدے روہی دی گذران

جہاں کہیں کو زحمت تھیوے
نیت مراد تے مرے جیوے
تہیں حکم پیر جیوے
نہ وارو تے نہ در مان
ش لا پیش نہ آدے روہی دی گذران

موود نہ لپ چوں دوشہ

رہو وال موہ نہ کر دیتے کول
دنگال قاری میں لہو داری
لگی ہم بھا جو سینے کول
ڈبھال دیس نہ کینے کول

تے خرم آل اُسر
تساں باجھوں شہ مساری

میر تے جی ناں دیے دواں باب جن جیوے میراں نرل کھنڈے
عاجز جٹی کالی کیننی چھوڑیوں تخت ہزارو مال
میر تے شاہ سینڈے من بہا ماتی ماہ سناڑ مال

میراں شاہ سے تینڈا ہر دا
تہیں طلب کہیں گھسروا
ابہ سے بعد پنج سحر فیاں جن۔ ایساں دینڈا کٹر
م ماہی دست ناں اتوں گھٹاں جگ سارا مال
میں بانڈی مہماندی کول دیکھلا یوس روپ نظر مال
تے اگوں ان گھری اسے

ن نہ جمیں ناں دت جیویں نہ دت وڈی خینیری مرمی
ترپئے نہ دت چڑھیں جیانی کیر میڈا نہ پویں جی

گھر ساڈے نہ پیدا ہوئی نہ دت میر سڈ پوس دھی
میر تے مت دہا جیو سٹو سٹو مرمی کیریں دھی

شب دیال

نام شب دیال سود۔ جو شبہا پور (بازار قصور ام) و او سنیک۔ و حیدر علی بکری دے بڑھ و ج
 مویا۔ سنپاریاں ناکم کرنا کی۔ ان پڑھ کی۔ ابدی یاد رکھتے روپ بسنت اسے۔ جہڑا کست
 و بڑیاں نہ اسے۔ نے چنگا مشہور اسے۔ ہندی شہزادہ حیدر علی دے بن۔ منوہ

چڑھ دے چیت سنو راہ حال	دھیکہ کھنک سین دے نال
جو بکھ لکھیا بڑھ تے بھال	تلم لگا گئی
رانی کہ گئی راسبے تائیں	توں نہ جوہر ویاہ کر ایہیں
گودمی رزپ بسنت بھاسیں	ہیں توں چتا بھل نہ جانیں
روز دے رزپ بسنت و بھائی	نار سجھا گئی
راہ دیکھ برا سیہا نہ جانی	جن کی مر گئی ایسی مائی
کنڈا شب دیال و راپ	رب نے ڈاڈری پتا بائی
پچھلے جنم کمت و راپ	جگر کٹ کھا گئی
	کردا کھروں سین و راپ
	جسدا طیا : سنپ
	کیسا دکھ باگئی

غلام حیدر

نام تے مختص غلام حیدر۔ قوم دے شیخ۔ رسول نکر۔ ضلع گوجرانوالہ دے جم پل۔

جنم ۱۳۴۲ھ وفات ۱۳۶۶ھ

دسویں پاس کرے سکول اسٹریکس کئے۔ انگریزی فارسی۔ عربی دا علم چنگا سی۔ پنڈ وادین نماں ضلع جلم دے گورنمنٹ ہائی سکول منتاڈ حیدر پور انگریزی پڑھانڈے رہے۔ مولیٰ محبوب۔ عالم ایڈیٹر سب اخبار دے سنگتی سن۔ پنجابی دتہ شہر چنگے کہندے سن۔ انہاں دا دیوان حافظ دیاں ۷۵ غزواں دا پنجابی شعراں دتہ ترجمہ طرا است۔ جیہڑا انہاں دے دتہ شاعری دی غمازی کرنا اسے۔ سکول قول نہیں پائے اپنی زمین تے سرگودھا جے گئے۔ دیاں گوتیاں کراہدے رہتے۔ اخیر ایہ تے ای اللہ نوں پیارے ہوئے گئے۔

اے دسدے ہی: "میرا بیو تے میرا چاچا اک واری پاہر جارتے سن۔ دہار: "رہیت سنگھ گھرا گھرا گھرا آئے۔ نے انہاں دے کول آکے کھڑا روک رہا۔ نے بڑی محنت دے۔ گے دتہ کرا

• اوٹلیو۔ میرا گھوڑا بیٹا ہے۔ میں انرا مان بہراں •

انہاں ددھکے گھوڑے دی کٹام چڑھئی۔ اہلار: "کے نیڑے دے کھبت دتہ چلے گئے۔ موندھے ہو کے آکے گھوڑے تے سوار ہوئے۔ گھوڑے دی گزراں دتہ چڑھتے دتہ دتہ ہاں انہاں چوں اک لوں اپنی طوارناں کٹ سٹیا تے کیا "دولتواہ مولیٰ پن لٹوے دیاں مویں کو؟" تے آپ گھوڑا دتہ کے چلے گئے۔

میرا بیو تے چاچا بار دے کھڑے مولیٰ اچے پن رہے سن۔ کہ ہارا جہ دنا سٹرا کیہ نے اہلار: "دی چھن لک بیا سوچتے مولیٰ انہاں دے جتے آسکے اہلار: "کے لے آئے۔ نے کتہ مویں لڑے رہے۔ جہوں پیہ لک جانڈے اک مولیٰ نیک لینڈے تے اپنی لٹھ گھوڑوں بورا کر لینڈے۔

ہارا جہ شہر دے قریب چلنا کر کے۔ سکھ فوجیاں نوں حلب زمین تے انہاں دتہ سکھا شاپی برچھا گردی تے آپو دھاپ آگئی۔ سکھ فوجیاں دے جتے بن رہے۔ سکھ ہندو مسلمان گھرا پانڈے تہرینڈے اوس نوں لٹ لینڈے تے اپنی لٹھ پدی کر لینڈے۔ انہاں فوجیاں دی لٹ نوں دھاڑ پیاں کہندے سن۔

کھنڈے میں ہیں کوئی ست اٹھ ساں ناسن کہ ساڈے پنڈی دھارچی میری ماں نے میوں نے مور
 بالال بچیاں نول انا کھاتا۔ ساڈا آئی اہنوں ساڈے کھانے۔ ساڈے بھانڈے پھولے۔ کسے دج کرڈے۔
 کسے دج بھولے۔ کسے دج دانے۔ کسے دج آٹا پیر دھیلے۔ عرص جو بچ ساڈے گھر دج جیسی پیرا کی تک
 سب بچوں بھال کے لے گئے۔ ایس دھارے سے سبوں ساڈے کھرا ج دی تر کال سندھیادوت آئی سی۔
 تے اُنچ دی شام پے گئی سی۔ اتفاق نال ساڈی اک لکڑی باہروں شام میں سبب گھ آگئی۔ گھر کھان نول گھر
 دی نہیں سی رہیا۔ ماں نے کہیا۔ مَن اہو لکڑی ملال کرتے۔ تہ جورات دا ڈنگ تے ملگے۔
 لکڑی نول ذب کیت کیا۔ تے رتوں مدول گئی۔ اُبدے پوٹے چوں کچھ موتی نئے۔ اہ جا پدا سے کہ جہاں سے
 بھانڈے اُٹا رہے سی۔ کچھ کھوننگ۔ کچھ گئے۔ تے لکڑی نے کووں چمک لئے۔ اہ موتی دیکھ کے سب بچے چہریاں
 تے شادوت آگئی۔ تے اُنچ پیا۔ جوں پیدا چن چڑھ پیا سے۔

ہستان دے تر جہر کیتے کچھ شعرے

ہنیوں دکا دن سوکھا۔ پستوں سخت کشا
 جسے اندر نکھال گئے والی زلف نوتا تھیں

کر بسم اللہ اُلٹ دیا جی ساقی لیا پیالہ
 قسم معطر نائے والی کھٹک جی سب اعتبار

جیتا جیت زلے دامیرا ظاہر جوتے پو پو
 نیکی کرے نال مہتاں دت نا پیا نگارا
 تہ پوسے ویدار سجن دا ابہہ مسافر وشت
 اُٹھو مسنو غٹ غٹ چو جام صبو جی تیارے

پیا ڈول نرا جیوڑا میرا مدد کرے مولا یو
 ہستی کھیرن دُنیا وال دم نا کوکر ہسارا
 بھانگو بیڑی شوہ دے اندر دیکھن دا موافق
 کل پھلاں دی مجلس اندر بلبل پئی پکارے

دُنیا فانی وچوں جاندے نارو ناری سارے
 بگیّاں دالال اتوں دیکھیں شرم کریں پتا آپے

جان غنیمت اک دُذ پیاسے مجلس ساقی پیاسے
 مست جوانی اپنی اندر رنجیوں جو رہا ہے

جیوتکہ سب دیوانے مہنڈے دج میخانے جا کے
 نکلتے کئی ہزاراں اسیجے تھیں والا کھڑا

رہیا سلامت مول نہ کوئی دو پرگاں دج آ کے
 اہل بشارت اوہو جانو بن دج سمجھے جیہڑا

سید میراں شاہ

نام سید میراں شاہ۔ پانڈھوہ سے دسینک۔ جنم ۱۲۳۶ھ مطابق ۱۸۴۱ء وفات ۱۳۳۳ھ
 پڑھے نیک نے محو فی طبیعت رہے۔ محبوبان و راجا حضرت ولی محمد سے حبیب۔ جالتوہ راج پوٹ
 والی مسیت سے کوں محمد بابا راجا و جند سے کن۔ اپناں میراں راجی (نہایت شہساز) مرزا محمد بابا
 شاہ سیدی مہینول (شہساز) طبقات میراں شاہ (۱۳۱۹ھ) نے نگارستہ میراں شاہ لکھیاں
 ہناں زیادہ تر لایاں۔ نے لکھتے تھے۔ کچھ بیفت نے ڈیڑھ دی بن نے نگارستہ میراں شاہ و دی
 اردو سے پہلی لالہ ج ۱-۲-۳ میراں شاہ کن۔ اپناں داسا کلام لغویات سے عشق حقیقی سے گوہرے
 رنگ و ج رنگیا میراں — بہت مچتے وغیرہ کہے ہوئے ہیں۔

کلام دانہ
 سہو ہوئی کی نہ سے والا
 اُسے گل مرگانی کین سو ہے والا
 اُسے حسن اندھے۔ حیرت زباں
 میراں مال سیاہ سیو، لکھیاں لایاں
 کن یا کھڑیں کر کے جیس نوں

من مہرب خدا کی سے عشق والی جند۔ لب دی سے سوزی جا خدا اے
 گھاں مہرب خدا اے میراں عمل کر کے جو جان با خدا اے
 کامل پیر سے باجہ نہ وہ ملو لوتی نہ نہ تاہی۔ انماں دالے
 پیراں شاہ نہ اچھائی شیر تاہی۔ انماں گم پریم گبان نہ اے

ج
 میراں راج راج جندسواں بھال رکھا داں
 ماحندواں دھول جندج نہ لانی سوسوہ مہم لاواں
 رمپوں نعلیلم اندر دھڑیاں فیروزہ جان باب داں
 میراں شاہ دریا رخواہہ سے نہ نہ وہ ملو لوتی
 کس در جاواں
 نفع نہ پاواں
 خاک سہاواں
 تان سکھ پاواں

البتہ اللہ دے واسطے آ رہا تھا دتا چھڑا رہا تھا تیری گودڑی ہاں !
 تیرے باجھ نہ کچھ میں جان دی ہاں مینوں قسم تیری آلی بھڑکی ہاں
 بے عیب ہے رب دی ذات میاں اک چندی میں بڑا بڑی ہاں
 اک تار کوئی تیرا نام لہے میراں شاہ میں اوس تھیں گھوڑی ہاں
 ہیرا پنجانا نقشہ ایشاں اک نویں نکس دج لکھیا لے تے تھاں تھاں کافیاں گنیاں داندک
 جڑیاں جویاں ہیں۔ ہیر جوں کچھ کونہ

موجو نے بقدر جو آئی موت پیالا پیتا
 پچھوں دل کے تال رانچھے دے زیر بھراواں کیتا
 دل بھرجائیاں مارا شے خون جگر دا پیتا
 قاضی پنج بھرا سدا کے سبھ ورثہ فنڈ لیتا
 جتے دھک سرکڑا ہستہ سوا رہا بچے فوں دیتا

میں تر گئی رہا تھا ہو	کافور
میں یوں کر کے آیا شور	واہ وا عشق پیارا زور
با جھوں یار نہ سنبھرا ہیر	عقل فکر دی ڈور
میرا تن من پھوک چلایا	دھڑول ہاں بھبھو کا لایا
با جھوں پیار سے طلب نہ ہیر	کیا گھڑا تیسر چلایا
بھلے علم کتاباں سار سے	و بھو ایں عشق دے کھائے
دج نیل دے رہندا پھیر	بسے کر چترائی ہار سے
واہ وا عشق پیارا زور	

کہندی ہیرائے تیرے اگے ہر دم سیں نواں
 مینوں حرم نہ دنیا دالی قسم خدا دی کھاواں
 تخت ہزارے دامالک را بھا سنے نال میں جواں
 نہ میں کھانڈی ملکن چھو ہار نہ میں زیادہ کراواں
 اہی چاک رہیٹے والا کابل عشق کھاواں
 میں تر گئی رہا تھا ہو

بھیارام

بھیارام پٹھانہ ضلع ہوشیار پورہ نارینک۔ قوم دا باہن جنم ۱۸۴۹ء کوچ ۱۹۰۳ء
 عشق دا بھٹیا ہو یا۔ دوا بے دام مشہور بنیت باز عشق مجازی نار سب اپنے شعراں نہ جانے
 محبوب نثار داناں غریب لب وندا۔ چنٹ پورہ فی دے سبے درج بد شعر پڑھدا لوک اہلے شعر سخن
 دور دور دور دور آندے تے ساری ساری راست بہر کے اہلے شعر سندے رہندے شعر چنگے
 شہرے کھندا۔ پر شعراں دی ہوندا نالوں پڑھنٹ زیادہ سوہنی سی۔ اہ ایہی یادگار جوان چھبے شعر
 (بنیت) چھڑ کیا سی۔ اہ فنا دے متحبس ختم ہو رہے ہن۔ بھیارام دی ہٹھک مام طور سنے
 شہر باں نال سی۔ کلام دامنونہ

لاش دور دی
 جیس کر نسی
 صوت ششتری
 ہر من و سدی

چیز چمک دک رہی زامی اتری موڑ نہ نار می
 سندہ نہیں ہیں جیول کوئل آن نفس بیچ بچہ رن
 پریشاں ہو، یکب پیوں جیول کیسے جد بسدی
 بھیارام ایول جان نھونوں عمر بھیس برس دی

گرب ہسی
 رہے اکلی
 زہر سیلی
 رب نے سیلی

سادن سوہے سوہا دن کٹتے مست چال اہلی
 ہے اہ حور غرور جان تول با جھو پارے سیلی
 چھیا مرزا اور کیدڑا پہنے ہار چھب سیلی
 بھیارام ایول جان نھونوں جیول مجنوں نول سیلی

بنا امیری
 مرشد پیری
 کرے فیری
 نہر جا چیری

بھادول بھرم شرم رہے قائم ہے تول گھر گھیری
 رمز عشق دی گھاٹ کیست جو لکھا تقدیری!
 عشق اکا بھاسب جگ سہدا ہوئے شاہ دزیری!
 بھیارام ایول جان نھونوں جیول مراد نول شیریں

ملاو ارام نفر

نام لالہ ملاو ارام نوم تیری امرت سرکٹرد بھائی سنت سنگھ دے دیسیک جنم ۱۸۳۹ء وفات ۱۹۱۸ء
پشاور دی دے۔ مائید۔ من مریوچ بنو زنی نے سو توری اولالی کر دے سن۔ بد بڑے
سناری سے امرت مر آئے بیت بڑھے مریوچ کے۔ اُدے بیت سٹی کے اہناں نول دی چوکیک لاک
گن۔ سے بدے دے سناریو مو کے آپ دی سحر کجنگ بنے۔

زبان دج تھنلا تھپ سی۔ برنیری دی سحر خوب بڑھ دے سن۔ رشناں بیت بازی دج حکا جس
کھنڈ۔ عام طور تے جنف ورنی دے۔ نئے دج مائے کے بڑی گرمبارے دج بیت بولدے اور تھنلا
کر کے سناں ناں۔ کیا موسیہ۔ دے مسہر بیت ناں بڑے پھرناس رہندا سی۔ بڑے جھنڈی نے
رہی سن۔ نچ نے ہرک نال بار سوبک نال دے سن۔ پر استاد بھائی پونی دل چونی تے اپنے
نکد سنکدو اس نال آرت پیج سی۔

۱۹۱۸ء دج بد نقر آب جیہ سن آئے شاگرد سنکدو اس بھاڑہ دے مران دی خبر سن کے
ایڈ غم کیت کہ عورتا چرپا کے ۱۹۱۸ء دے شروع دج آب وی چلانا کوئے۔

اگر دے سناں بیت

سب مسس عاز و مریوچ جیہ پڑے دے کے اناک گئے دل دی اکاٹ لے

جیہ پڑے ستن مندو مس ورن ناری تہ نہ ڈرن مونیوں دل دی کھٹاک بدے
اہ سباب نہ اب نوس تھل سکدے اپنے دلبر دے حسن دی مھٹاک بدے
نفر جوتی کے میں نم نول عیش جانا اسے جاناں نیری دیکھیں دی تھک بدے

نرسے عاز باد شہزاد بیاں نیرے کول دل دی مسریا دے
جاسے سب دیواز متار جہناں آباں نیرے کول دل دی مراد دے
اہ انسان کیوں نہ سرگرداں ہندا مدد کر نول جسدی امداد بدے
نفر جوتی کہے میں غم نول عیش جانا۔ اسے جاناں نیری مدد امداد بدے

منگل

فصل الدین

نام میاں فضل الدین - قوم دے بوبار - سوچی درو زہر سور دے دینک
جز ۱۸۴۲ء و ذت دسمبر ۱۹۳۷ء

جہ نند نام جو گئے ہوئے دے جدی کم بوبار: کین گئے سے پس کم درج مہس ای اٹھ دے
بہر مند مہس گئے۔ کہ چٹے چنگے اذکار نے ہتھیار مہسیناں دی درو توں بنیر مہسبیاں اذکاراں
نالوں سو بنے تے مہر کپڑھویں بنالند دے۔

جد شعر شاعری تے بہت بازی دا شوق ہوا۔ اہ میاں محمد بخش کو انداز دے شاگرد مہس
شعر آکھن گئے۔ اُنچ ن پڑھ سکے۔ پر شعر سو بنے لکھ دے سکے۔

انہاں دے استاد میاں محمد بخش کو انداز لا مہر دے رہن دے سے ہمارا جہ پنج سٹھ
دے نوپ خانے دے لازم سی۔ تے اسی مہر دے کھے کو باں تے بنے پرستے بہت بڑاں
چول سن۔

انہاں دے شاگرداں چول میاں اللہ شاہ دے ہاں چراغ دیو مہر دے مہس مہس
اپنی اخیر عمر دے اندر تاشاد نول پنا خلف بنایا۔ پر اہ سٹھ ۱۸۴۲ دے پٹھ بنایا دی زبیر کی
دج ای فوت ہو گیا سی۔

میاں فضل دین دی پٹی برسی تے لاہور دج اک جہ مہس میاں محمد شیعہ دی پرستہ مہس مہس
جس دج انہاں دے شاگرداں چول میاں چراغ دے مہس لہریں اسی لکھا دے دے مہس دے گے
بھائی گئی۔ کلام دالمیہ دے

ب۔ بڑی کی مہس مہس دالی ٹاڈی جٹ مہس مہس مہس
مہس دے مہس مہس مہس مہس مہس مہس

مہس دے مہس مہس مہس مہس مہس مہس
فضل دین کا ہنوں کھال جگہ دا دیکر مہس مہس مہس

میاں جان

نام میاں دین محمد تخلص جان پیر دا نام مہر وار کاہن سنگھ پنڈ بالیہ ضلع امرت سرسے و سنیک
جنم سنہ ۱۸۸۴ء۔ وفات سنہ ۱۹۷۴ء

قوم دے سکھ جٹ سن۔ نام یاں سنگھ سی۔ اینہاں دا پیر اک چنگار حیندار سی۔ ۲۲ برسے
سن کہ فوج وچ بھرتی ہو گئے۔ اوس بیٹہ کوہ کھی ای پڑھی سی۔ گورو گرنہ صاحب صاحب بڑے
شوق نال کر دے سن۔ فوج وچ کچھ مسلمان عقیدیاں تے مسکیاں بابت واقفی ہو گئی۔ تے مسلمان ہون
نام دین محمد رکھ لیا۔ تے کچھ اجیہی لگان لک گئی کہ زکری چٹہ کے لوکاں نول آخری نبی وار حسنت بھریا پیغام
پہچان دی سیوا دھار لئی۔ اے شعراں اہیں لوکاں نول دے غلط نصیحت کرن لگ پئے۔

اینہاں پہلوی اپنا تخلص مستان رکھیا۔ نیر میاں جان بدل لیا۔ رنگ سبھ نول دے کھراتے کلام منج
رہن بٹاسی۔

اینہاں نیریاں لکھناں چول پننامہ میاں جان، مودہ موری میاں جان، تفسیر ربیع پارہ عم و نیران عبید
دے تفسیرین پارے دا آخری حصہ، تفسیر پارہ آزل بدوم۔ سوم۔ تفسیر بسم اللہ سن۔ اینہاں چول پننامہ
خود بخود ۱۸۸۸ء منج بھیجے تے پارہ عم ۱۸۹۲ء تے باقی سبھ ان چھپیا، پر ہی چھپیاں ان چھپیاں سبھ اک
برابرے۔ کیونجو او سبھ نام سر دی ۱۸۹۲ء دی دڈ سے تباہ ہو گیاں۔

مسلمان کو یاں چول اینہاں دے کبت بڑے مشہور تے سرکڑھویں سی۔ رنگ دے کھراؤں
منج تے سوز بولہ کبت وی آکھے تے سوئے آکھے۔ عام طور تے امرتسر دے کو تو والی دے نیرے
میاں جان محمد دی مسیت دے تھڑے تے کھنڈے کے ڈھیر چڑھ دے تے کبت بول دے منجے
تے لوک بڑی گوہ پریم نال سُن دے رہندے۔

میاں جان دے چار پتر تے اک دھی سی۔ جنہاں چول دو ذلہ رہے۔ تے جدی وشتی دا ہی
دا کم کر دے رہے۔ اینہاں دی طبیعت دے روحانی تے جذبہ جلال بڑا سی اک داری او گھوڑی تے

پنڈ بھور چھی (امرت سر) گئے۔ اوتھے کسے نے اینہاں دی کاٹھی دا لکتہ چڑا لیا۔ جٹ اک کبت جوڑ

کے سارے پنڈنوں بھٹکتا۔ تے ایس طرح ذرا جتنی چوہی رہندی دنیا تک لٹی ایس پنڈ دے متھے
مڑی گئی۔ کہت دا انتہا تک اہ سی۔

کجے میاں جان کیتا بھور چھی مقام اہ متھے رنگڑیے ابران میرا نکلتے چھرا پ
راہناں نال سوچ اہ متھے اک وڈا تختیاں رفسفر خاں سی۔ بڑی آکڑی تے ہینکڑا والا۔ اُنچ دی
ڈیٹی پنے نارعب۔ بڑی تنہ تے نہیں۔ پر مہال جان اک درویش کوی ا دعب کپہہ مجھے۔ اک
کہت آکھ کے کھولوں ہول کر دتا۔ کہت اہ سی۔

آویں جڑ مٹم بھائی کوئی دم رم ہر دے آخر ختم غم کھا روز نشور دیا
ہو کے عاجز ناں سوچ گورنہ سے توں جاتاں جھل ہے چنانہ دکھانویں دل بھور د
بے توں کسے نوں ستادیں کیتا اپنا توں پادیں آگے روڈیں پھپھتے نوں کچھ دیں پل زور د
سُن میاں جان رو دے ہر انسان جد زلزلہ پوسے حشر دے سور د
اک واری نگھہ رہے سن۔ کھیدتے سوانیاں پانی بھر میاں سن رہناں اک توں کیا کر پانی
پیا۔ ادس گوہ نہ کیتی۔ اہناں جھٹ آکھیا

اک پنڈ سوچ رن اہے بن۔ وکن گت۔ ننگ رنگ تیسرا بہہ
مینوں کچھ سے لٹانی ہے خیطانی دی آہ تانی اہنوں خبرا کراتی کسے نہ بتاں تیار ہے
سن میاں جان آکھ بڑھئیے جوال تراٹ جانیے ان پکھے رب تینوں ڈاریے
لوکاں نوں نصیحت کر دے آکھ دے بن نہ

اللہ بل ہے جلال ادس کال نہ زوال اُٹھ نرت سنبھال کر تام نافا
اہ دنیا جوال مت پھسیں نہ جال ارج کل مارو کمال تینوں سمجھ توں مانا
ادس رب دے حضور جیوں ہو دیں منگلور خوشی ہو دسی ضرور دھج جنتاں ہے نہ
ہندو پڑھن پُران مسلمان جو قرآن کسے دے پچھن مستان پھر بن حاصل

رحیم یار

نام رحیم بخش تخلص رحیم بخش دی تھے رحیم یار دی ——— سوچی وردانہ لاہور سے دستبند
جنم سید احمد دہلوی ذات سنگت

میں درایت سید سے مالی یوگ ذاکر۔ طبعی وراثت پونہ و ہر کو کریم سے ہے۔
پندر سکھ (کرچی)۔ شہر وکھ جیہ لاہور نہ تھے۔

رہنماں چار قسم کے تھے (۱) طبیعت (۲) وصالینہ (۳) صحت (۴) تہذیب۔
رہنماں قول۔ طبعی وکھ سے وہ۔ اک ہور کہے کہ نہیں مگر ان کی شہر تھوڑے سے بہت
ہے سو منے سے قبول۔

نہجے غ۔ جو۔ بھڑاں جسے لہر تہ کسے قیامیل قبول متحدہ راج ملتی ڈانک سے وہ وقت۔
نکلے تے رستہ کے نول ہر کوئی ناہ شعر چھریاں سن سے بھڑاں آہ جانوں نول سے۔
ہوئے اہدیاں کھچاں تے ڈانک مارک اکھ سے متعزدا خوں نہ کرا نچ پڑے۔
آپ تے جانے شعر تہذیب و فرسے جانے۔ لوک بڑی آواز رستہ سے محبت، ان بھڑاں
تے شہرانی ملکی مال اہنماں سے شعر سن سے

اہنماں سے شعر ان سے دیجے۔ مجموعہ رحیم یار تے تحفہ رحیم یار چھپے ہوئے من کلام ورج
بڑا سوز، روالی، اچھ خیل نے چکائی اسے سنگتیاں لئی خاص کر اہنماں و کلام بڑا نفع، نہ لے کیوں
جو آہ کھیاں نہ ایہ شعر کون کر کے چو کھی خیر خیر تے آواز سے من

کلام والموز

اے۔ میں مل نہ ہا جنے نول و نچ کولیاں سے کماہنول پا بیٹھوں
میں حکم نستوی خریدنے نہ ڈانک جنگ جوئی سے نہ بیٹھوں
یہہ جواب: سے اس شاہ تائیں میں دی رقم نول کھیت کر بیٹھوں
رحیم بخش سوداگری کرن آپول چوہ بیٹیا مفت سدا بیٹھوں

ثابتی دے مال دیکھ میاں کیتھے یا تیرے جیہڑے ہاں دے سن
 کیتھے مجھتاں اچھکاں مجلساں فی رات دن جیتھے مودجاں ہاں دے سن
 کیتھے گئے فی رستم جہاں اتوں جیہڑے دیواں نوں پڑھوئے ران دے سن
 رحیم بخش ظاہر آہ بھی گم ہوئے جیہڑے موسے نوں زندہ کر جان دے سن
 نعت چیتر چست ہمیشہ کردا طرف مدیتے جاواں میں !
 جسے پاک بنی دے اُقول اپنی جان گھواں میں !
 جے کر ہو دے حضور پوری سارے مطلب پاواں میں
 رب رحیم کریم قادر قیوم ایہ ہر دم جا ہواں میں

بسا کہ بسا کہی لوکی جادو میں پڑ پواں مدسنے نوں
 جس دی دذلت دین دنی سب دیکھاں اہل خنیئے نوں
 نت تیاری کراں بیجاری میں شعبان سمیتے نوں
 دیکھیں باجوہ عسکد تیرے بھٹھ گھتاں اس جینے نوں
 شہادت دے دو شعرے

الف۔ اک دن دا ذکر خیر سنو نبی رتبے پڑھن نماز میاں
 بعدے درج رسول مقبول گئے اُپر جیٹے حسین کرتا زہیاں
 چاہیا نبی نے سجد لوں سر جاواں جبریل نے دنی آواز میاں
 ہویا حکم رحیم حسین کارن کیتی نبی منسا دراز میاں

جیوں جیوں ظلم بریدے کرن شامتے قیوں تیوں شکر دی منہ تھیں نہ انکے
 جان مال میال قربان کیتا عاذق مرزا ہو عسک خستہ انکے
 ایسے صابر دتا سبب نہ سجدے گو یا عساکر اندرے پیشوا انکے
 سن کے شاہ حسین دا مہر بارو خونہ بخود منہ تھیں مرزا انکے

وانہ نہ یک تھیں اک دکھایا میں ذائقہ چکھ لوے حسنوں سار ہوئے !
 لکھیا شعر حسین سے عشق اندر دیر افناک تھیں لنگھیا پار ہوئے
 قسمت ہوئے شفاء دین رسول اللہ بخشش کل عاصی گنہگار ہوئے
 ہوشے درج نرودہ سے شہزادہ مجنن ایہو ذکر کردا رحیم پار ہوئے

نچٹکل - جج جنہاں نزل شوق دیدار واسے چور وانگ لون اٹھ ستن راتیں
 جان حیل کے پار نہ سے در جان کٹی دشمنیاں دے پیرے بھن راتیں
 جیری چیری محبوب دا وصل ہنس وانا نہ سنے نہ دوسرا کن راتیں
 رحیم پار کیہ عشق دی سار بون جیہڑے کھاسٹے بہتان دتیں

معجزہ منکر معراج شریف چوں کجہ سفر

بندہ کون جو حق ادا کرے	مہندی صفت ثنا خدا کرے
حور و ملک تے ارش د سما کرے	یا احمد سرور مسئلے
بڑے مہجڑے لکھ چار ادا جی	میں کیہ کیہ بات دچاراں جی
اک اپنی حرمیں گزاراں جی	یا احمد سرور مسئلے
دعائے غفلت غشہ و نجائی میں	نہ کوئی تند چو خرطے پائی میں
ہن تیری دیاں و ہائی میں	یا احمد سرور مسئلے
جنتاں سنگھ ڈال چوٹ ڈاہے نی	اٹھ پھیل رات گھبرائے نی
انہاں کت کت ڈھیر لگائے نی	یا احمد سرور مسئلے
میں اک نہ کتنی چھٹی جی	میں گڑھوں جھل و ملی جی

رت غفلت بھی مٹی جی

یا احمد سرور مسئلے

محمد بوٹا گجراتی

نام محمد بوٹا تنفس ہوتا۔ کثرت شایگاناں گجرات دے دسٹیک۔

وفات ۱۹۳۰ء

جنم ۱۸۵۱ء

قوم۔ دے کنیری شربانی واکم بوجہ کر دے رہے۔ تے ایہے وج اپنے کڑے جوئے سن
کہ نریاں نریاں طرزاں کڑھی کر کے طرزاں ساز کھڈا سیئے۔

تعلیم بڑی قسٹ دی۔ پس، بیوی ڈنگ ٹیاؤ۔ جو ۱۸۶۰ء دے پچھلے جینت بازی دی منیری جھکی
ایساں نوں دی جیت باز جن دی ستی ہويا۔ تے کجج جرمیت باری کرن بعدا سناں تبتہ شیریں فرما د
لکھیا۔ جوڈا اپند کیتا گیا۔ بھو ایساں پنج پنج لکھیا۔ جیہڑی مرزاں لکھری دی گھنٹی بولچا پھپھیا تے وکھا۔
ایساں دوہاں دی مانگ نکچہ کے ایساں مجہ دی کئی فصتے کتاباں لکھیاں۔ ایساں یاں پھپھیاں

لکھتاں ایہ جن۔

شیریں فرما د لکھت ۱۸۶۲ء۔ پنج گنج ۱۸۶۳ء۔ بیزر جان ۱۸۸۶ء۔ رزڈا جلدی ۱۸۸۸ء۔ مرزا
صاحبان حیات ۱۸۹۱ء۔ سیر پیشہ ۱۸۹۵ء۔ خاک امامین ۱۸۹۵ء۔ فقہ سلطون محمود ۱۹۱۵ء۔ وفات نامہ
سرمد کائنات تے قصہ شہزادی پتیس ۱۹۱۶ء۔ تے آخری کتاب حسن القمصن (دوسٹ زلیخا) ۱۹۱۷ء
ڈو جیر چہ شایبانی کرن دے بعدا، لم چھڈ کے گجرات تے اٹھری دی جی جی کھوہل گئی۔ تے اخیر عمر تک ایہو
کم ہونے رہے۔ مرزا صاحبان تے پنج گنج نوں ناس خور تے بڑی مشہوری حاصل اسے۔ تمام وج سادگی۔
سودہ خیال اڈاری۔ جس تے یکپائی پڑی اسے۔ میاں بوٹا جی بھانوس آپ نہیں رہے۔ پر اپنی کوتاہی
جیہڑا بوٹا لاتے جن۔ اہ مہندی دنیا تک ایساں دے نام نوں زندہ رکھے گا۔ تے لوک اس پرے دی تپت
چھانویں بیٹھدے لے ایہی ایک جھک۔ مرزا لہندے رہن کے۔

مرزا صاحبان چول خورہ :-

آئی رات زلیخا دی مہندی پیر کیٹ تاون کھل جہندیئے لی
آیاں سٹھ سہیڈیاں اس ریل کے قیوں انہ رہن کھل جہندیئے لی
ساقیاں صاحبان آج تکھیر یو ای ہے غم لہنا دن کھل جہندیئے لی
چڑیاں اڈیاں تے کڑیاں لیاں سوہرے فست مال آدن کھل جہندیئے لی

آپے دیس زکالڑے دیں مایے زلیر جو چاؤن گھل ہندے سی فی
 نہمیاں دھن مٹاٹرا لک اکے ہوئے بندہ دھاول گھل ہندے سی
 بھاک کاٹیاں سراں تے اسیں آباں نیوں ٹھنڈیاؤن گھل ہندے سی
 آؤن آٹڑ گواہنڈناں گون کرن گنڈ تاون گھل ہندے سی
 تیرے باجہاء کاج کویاں پاں دے ناہیں بھگ ہوں گھل ہندے سی
 پنج کنج چول کجھ شعر

ح۔ حمد آکھن یا تعریف دلیر دوزب، فرض میں کیاں جسے پہنچ
 دیکھاں دیار بیدل نا تاہن دونوں فرض میں کیاں قضا کیہڑا
 کوہے یار سے جاں یا نہ پاواں دونوں فرض میں کیاں ادا کیہڑا
 پاواں شق یا بٹیا دیں لٹیاں دوزب فرض میں کراں ادا کیہڑا

مش۔ شرف وندی کید ساڈن مڈاں سستے ادرٹے سستناں میں
 جیہڑا دم غافل سوئی دم کا فرساؤں بار یاو بدنا میں
 سجدہ یار فیل سبب جھکا کبر جو جود دریاں نہاں
 راکو بٹیا یار دی جھانچ چوہاں روز دین ایمان دی کھانا میں

ک۔ کٹھڑی عشق نے لٹھری میں پھراں ٹٹھڑی دید جہاں دی میں
 ٹٹاں کھیاں تے ہنجوڑتیاں میں جنس جیہڑاں ماروں بھلی میں
 لگے بٹیا تیر سریر برہوں اکھیں نیراں سے اچھالی دی میں

ب۔ بہت درازاہ برج آچا جتے عشق دے جھنڈا، جھلڈے میں
 ایس عشق بازار بیار ٹاڈا جتے سوڈے سراں تے تڈے میں
 پھرن کالڑے مائی دیں کرکے عاشق مجور مشقات جو کپال دے میں
 قیدی عشق دے بٹیا میں ترے عوں زلف نے طوق لکھلے میں

بابو کرم

نام کرم دین بخش کرم مشہور بابو کرم امرت مرہ سے وینیک جنم ۱۸۵۹ء وفات ۱۲ جنوری ۱۹۵۹ء

ایہاں سے پردادا جگن موہن دلاویہ تھے۔ چڑکے امرتسر سے۔ ایہاں سے چچو امرتسر
 وینیک دیشم دریا کی دیو تہرت کو دے سکے۔ ایہاں سے چچو دیشم کو دے سکے۔ چچو دیشم کو دے سکے۔ چچو دیشم کو دے سکے۔
 قدرت نے ایہاں کو لوں جو کرم دین تھے۔ چچو دیشم کو دے سکے۔ چچو دیشم کو دے سکے۔ چچو دیشم کو دے سکے۔
 قوں اسکے نہ دودھ سکے۔ قے الف سے۔ کپڑا دے سکے۔ کپڑا دے سکے۔ کپڑا دے سکے۔
 جنگ آزادی رہا دے بدلتی نوں امرتسر قوں کے آئے۔ اک چاہ گزیر تھی بھتی امیر ملی نہں
 دانقی ہو گئی۔ اہ تپہ گزیر کر۔ نہ نہ اپنے آب و ہوا نہ تھی کہ شاگرہ ہند سے سکے۔ ۱۸۵۹ء
 نچا شعر لکھ دے تے سرحد کی واسطے بنار دے۔ پر اہاں کا انداز مال سمارا دی
 پر گرم کر چھڑ دے۔ ایہاں دی بھتی نہ نہ لکھ اکے دے دے۔ تھ چار سال پھیر
 اہاں گیا۔ ہن تہا لوں کو دے دی نوں ہن دی۔ ہن دی عمر سی بوری دردا دے
 (لامبو) دے بہر باغ وچ اک مشاء ہو با دے۔ ہناں اہو وینیک بھتی آنا حشر بھتی دی
 اہاں سے عرسے وچ سن ایہاں لکھا۔ تہا سے ستر اہ چوں پنجابی پن بھلدا۔ ہن۔ ہن پنجابی ہن
 کر۔ اہاں دی عورت ہن کے اہاں دے داتا ستر کے پنجابی تہل دھیان دتا اسنے خیاں دیں تھیں
 وچ سویتہ مونی بندے۔ شعر سا۔ ہاں مرستی۔ تے ہن دی مجلساں وچ رہنے دے ہن
 خود ایہاں ساری عمر دیاہ بنیں کیتا۔ چھڑیاں کی عمر گزار چھڑی اے۔ پنجاب دی وڈا توں کچھ
 چھڑیاں دنیا دے دھندے چھڑکے (دھر۔ وچ) فرخ شاہ بنجری دے مزار دے کول کبہ بابو
 کرم بتا کے اوتھے دھندے رہے۔ تے آج کل لاہور شاہی مسجد دے نیڑے رہا۔ رہا ہن
 ایہاں نوں شعراں توں سوا راک ویا موسیقی اہاں دی کو پڑا بہار رہیا اے۔ شعراں وچ
 ردانی، ریس، لودھ تے مٹھاس اے۔ جمال انوری، ڈنڈی، بھٹی، تشبہاں، بھٹی، استعاریاں تے جوہر
 انہراں دی دھتوں چھڑی پھیری اے۔ شعراں وچ ستر دتی اے تے ساز دی۔ قصوف۔ اخلاق
 تے مہانت، بنجری دی اے تے ہن دی دھتوں وچ انگوں چھڑا پھیرا سا مھول دی۔ ہن دھت دے
 خاص کر دھنی ہن۔ کیاں پنجابی شعراں پر دھنت دوا دل ایہاں کو لوں سکھیا۔

کلام و انونہ ۱۔

ایسے سخت سہاسی مل میرے کہ میں ٹھوکران عقیں پائے سال ہندا
 ہنڈے ہنڈے کر چھڑے لوک مینوں جدا جدا میرا دال دال ہندا
 بھڑکے دے دانگ منصور مینوں گریبان دامن میرا لال ہندا
 جے نہ رجوی ذات رحیم بندی کریم دریکھوں کہہ تیرا حال ہندا

پھلے کم کولوں ایناں دور ہاں ہیں جہاں فاعلہ دن تے رات والے
 رہندا پرے ابلیس سے مجھ کولوں مینوں سمجھ پٹھان خرافات دالے
 دے پاز، عیار مکار ہاں میں اعتبار کس فوں میری ذات دالے
 ایسے ہنڈے دی جو رکھے مٹم کیم بس حوتہ ریت دی ذات دالے

ایں عشق قاح فوں دیکھیا فی مینوں آردتا ادھنوں پار دتا
 ایس بھر مجت دے دج یارو مینوں ڈوب دتا ادھنوں نار دتا
 توبہ بھر تنوہ دج کیہ اکھاں مینوں ساڑ دتا ادھنوں ٹھار دتا
 بازی عشق تے میں کیم جت کیا پر میں وداں جہاں فوں بار دتا
 کیم دی توبہ واک بند

یارو میں کئی بار بھڑا داٹوں توڑی دیکھ کے ابرہہ توبہ
 میری توبہ کیہ منم پرست دی اسے مٹی دیکھ کے یار رخسار توبہ
 میری توبہ کیہ اسے ٹوڑ تل دی اسے بڑی خام توبہ گدہ دار توبہ
 میری توبہ توبہ بڑے باسیبے دی پھڑی تکریمی جو گئی سنبل توبہ
 توڑی میں صر بار ہزار بلکہ ہن میں پھر کرنا سیاہ کار توبہ
 کرم کریں توبہ استغفار توبہ توبہ توبہ اے مرے ستار توبہ

اظہار شکر داک بند

اوس پانی نہیں یہ تعمیر تیری جدے لگیاں جسم خراب ہندا

پاؤں آہستہ آہستہ بھرے کھڑیا جس طرح غنچہ گلاب مہندا
 فضا مکھڑے اٹھائے دیکھ بیادے روشن جس طرح ہے آفتاب مہندا
 اکھاں ٹھنڈی رہ مہندیاں دیکھ تینوں جویں چودھویں رات مہتاب مہندا
 کر حساب عنایتاں آجیادے اتے اپنیاں ستارے دانیساں نا
 صنم بڑا نا سکر گنڈا دین توں کہوں مشکور ناہیں ہر بانیاں وا

مخولہ رنگ

چو کی دار کر کے مہینوں دیکھ نو ساری رات پورا نو ڈنڈ مہینوں
 لاہ نو کپڑے پھول نو کھپیاں نو کھپیاں چھٹی کھنڈ مہینوں
 مہینوں بختل چھڑو، تھنڈ جان میری، چھٹی بھر لو بھر نو ڈنڈ مہینوں
 جانی اپنا کرم غلام سمجھ، نسی چاہو چکا دود پند مہینوں

انہوں نے۔۔۔ ہم رات بھر سوئے تھے کرم چھپ چھپا اے جس طرح انہاں دیاں نکلاں شکر توبہ
 بل۔ چوہتری۔ چھیاری ہرنی۔ بچو ٹوٹو۔ بچو مائی اک دی۔ جلاہی۔ گجری۔ تے ہیریت۔ کافیاں وغیرہ
 درج ہیں۔ تے ان چھپ کرم دی ہاں۔۔۔
 کوج کرن توں یہاں جدول حواس ایتے کم وے رہے سن۔ انہاں اہ بیت پر جیالے
 دم وے دتا دے

ہیں سفر سامان درست ہو یا کہہ کراں گھا خاک درج۔ مس میں
 جی چاہندا اے پاڑ کے چھک سٹاں تینوں کراں کا کہیہ غالی پلٹا میں
 نرسیت مہندی تے کچھ بنا لیندا تھوڑے دنت درج کہہ کر ما جھپا میں
 جدول آیتے کرم اذان ہوئی ہو گئی مٹا زتے چلتا میں

امام الدین غنی

امام امام دین تھیں غنی قوم کشمیری۔ گوجرانوڑ سے۔ سینک سن۔ جنگے حکم سن۔ پہول اندوڑ سے
فارسی پنج شعر آکھدے رہے۔ فیروز پانی بولی۔ نے۔ کچھ کہتے۔ مدود فارسی دی تھاں پنجابی پنج شعر کہیں
لئے۔ آئے پھیتا اُستاد ال پنج شمار ہوئے۔

شعراں دی بڑا بھم تے زندہ اے۔ دس سے رنگیں کرنا دا زور سی۔ ہاں وال وے شعراں تے
دی نادر سی۔ تے رنگیں کوتا دی رنگوں جڑی اے۔

حافظ بہتسا فضل۔ داداں۔ منصف۔ زرگر تے ذوالفقار مزاں دے۔ چوڑی شاگرد ہن
اہاں بے شمار بھٹکل شعراں توں سیرا قند میرا پنج تے تختہ لڑکھے۔ آپ دی طبیعت
تھ جیسی۔ انکساری۔ نے خلوت بٹاتا۔ بت بیٹا۔ ی کوئی جنگی گل کہے۔ تے جھٹ من لیندے سن
جریں اک۔ دی آب۔ ر۔ جنت پیر۔ بھادے کچھ شعر نادر ہے سن۔ نے جہان مصرعہ پڑھیا سہ

شے اکھ۔ سن بھیر پیر مری جوڑ غارت دے۔ نہ لکھ کھیاں ہن !
نے اک شاگرد نے پچھیا کہہ لکھیاں بچہ دے۔ بندیتیاں جامدیاں ہن۔ آپ نے راہ سن کے کوئی
جواب نہ دتا۔ تے ساری کتاب نوں۔ ڈھٹیا۔

آپ دا کلام بونا ان بیا اے ہکھ سحر نیاں بھبھکیاں ہن۔

غورہ کلام سہ

اُپدے کتاں تے دکھ کے کھ نہ لوں میرے پتل دی گل سمھان زلفاں !
غنی طیر دہا اکھاں پنج بھرے جلیہ سوئے کھڑے فوں بڈل چان زلفاں

سنا - رہہ تے منتری نلب نادر سٹاں نادر دے کھ توں وار سہ
آفتاب ہتاب کباب یارو ہن رضا۔ آگے شعر مساروتے
بنے نظرتے بدرمیر پوست جیکر ہندے ہندے نادر نکارے تے
اہی مرگ بھگن گیس امام دینا دیکھ لکھیاں کرن اذکار تے

غمناک

نام جودھری گھیسٹ من نخلص غمناک۔ کل نوار۔ ضلع شیخوپورہ۔ جنم ۱۹ ستمبر ۱۸۵۷ء

وفات لاہور۔ ۱۰ جنوری ۱۹۱۷ء

ماپیاں دا اکو اک بیت، میر جنک تکر اسامو کار سی۔ زمیندار دی ڈھیر سی۔ مکھاں مکاں
والا۔ پر غمناک۔ فقیری لمبیت۔ درد شکی خاں۔ ہر وہ بہا۔ محبت دی بدست مال بھر پور۔ نہ
کسے مال دی درد کھرا نہ کچھ سب سو سا بچھ پیار۔

سنت دیوں راہی دی یاد دیا دیا بڑا بڑا ہڑا۔ پیرے بڑے دے پند دھڑکے۔ فصلاں
لھیاں برباد ہو گیاں۔ کئی خدے نے نئی جوہر بڑا بڑا دیا دیا۔ کہیں دیاں دیاں جیسا بند
دی میں طرناں دی پیسے دتے تھے تباہ ہو گیا۔

غمناک دے مویں، مریاں درد دے دی تاجیہ جاپید بنائی ہوئی سی۔ اہ ایٹھے گئے
تے بڑیاں تباہ کایاں تے نزل۔ ان تے جیسی چوٹ لائی کہ اہناں لوکاں دی تباہی تے شعرا
راہیں دل دا بجا نہ حساب۔

دہر دتہ رہناں ہی بھٹک عام طور تے استاد کاواں ناں کول سی اہ اہناں دے
شاگرد ہو گئے۔ جنہاں دی صحبت نے اہناں نوں اک چنٹا کوں بنا دتا۔

غمناک نے بے شمار چھوٹے بڑے قصے لکھے جن۔ جنہاں چوں قصہ بھرتی ہری قصہ
راجہ گری چند۔ قصہ سوہنی بیبیوں۔ قصہ دل خود سید سوانح ہری سنگھ لودہ، راجپوتاں دے
کار نامے۔ قصہ پرتابی۔ دل سمندر یاں بہاں چھپے ہوئے تے سوانح مری حضرت علی دشتی
مرچ) ان چھپے ہن۔

غمناک دے کلام چچ اڈی بکائی تے اُج خیالی بھانویں نہیں پر فیروزی شعر سوہنے تے
تبدیلویں ہن۔ پنجابی دی تھاں انگریزی آمد دہندی دے بڑے لفظ دی درست لکھے ہن۔
لی نظم توں سوا۔ ڈیوڈ۔ درد ہڑا۔ کبت، چھند تے بیت چوکھے لکھے ہن۔

مشاعر اں دجا غمناک ڈھیر چر شامل ہر کے شعر پڑھ دے تے داہ دا دامن اکھا کر

مے رہے۔ حضرت علی دی سوانح عمری شعراں وچ لکھ رہے سن۔ کہ ۱۰ جنوری ۱۹۱۷ء نوں
 دل چلدا چلاؤںک گیا۔ تے اہ اودھ ولتا کم چھڈ کے پہلوک سدھار گئے۔

نستہ بھرتی ہری وچ جوگ نا نرنا (تشریح) کر دے ہوئے اکھدے ہن۔

رتن حوت نے جوگ دے وچ گنتی ایہرا ہنناں شے کئی اسوار بھائی
 مختصر اہ عزم ہے غور کریں ہیں علم والا ہو شیار بھائی
 جیموں جگ۔ جہان دی ترے جیہڑی دل و جان تھیں سٹنی مار بھائی
 واؤں وچ تریاگ دے رہیں نیارا جیکو پکپا ای ستار بھائی
 گھاٹوں گل ساری پر ماتا دی مکر جیہڑے وا توں سنگار بھائی
 محنت سبھ سنگار تا ہو جاوے دھرم کرم دا کر ا پکار بھائی!

نستہ سوہنی ہینوال وچ سوہنی ہینوال توں چٹھی ہتر لکھواندی آکھدی اے ۵

عاشق ہو کے خطرہ جان والا نہیں رکھنا جان ردا جانی
 عاشق جیہڑے ٹھہرے کوئی ہندا بھانویں کے توں پچھ پچھا جانی
 ندر کر خیال کھاں تھیں تے بیہوشا جنگدں وچ تہن جانی
 پھر پھر یار دی لگن کمال اندر دیتا اپنا آپ نکا جانی

دل سمندر دیاں بہراں چوں اک بیت ۵

الف۔ آتش عشق دی برکٹھی مٹر کے مگر ہو گیا سوہنرا
 تیرے عشق نے نہج پار یا او شہزاد کیا ددر دور میرا
 پتھر بھر دیا مار کے سبناں او شیشہ لکیتو چور چور میرا
 کر خوش غناک توں ہرستی بخش دیہ جو میرا تصویر میرا

سوانح حضرت علی چوں اک بیت

ب۔ بحرالم وچ مار نعرہ گئے شیر خدا ذوالفقار پھر کے
 وار تیغ تھیں ہو کے مرزا کئی کئی اوسدا دیکھ شکار پھر کے
 مال خوف دے کئی چیکاں مایاٹھے ماسے علی نے بے شمار پھر کے
 نام اوسدا جب غناک بیٹھا تبسح شوق دی لیل و نہار پھر کے

مخرم علی ہشتی

نام مولوی محرم علی ہشتی پیدائنام خزانہ شعراء یکدن آگاہ مولوی احمد بخش یکدل جنگ زاری تے بستی
 شہرے شہداء نیاں جنم یا تاجے دے جسے سن کہ پیو فوت کیا ۳۳ سال جسے سن کہ ان دی کوچ کر گئی تے ۵۰ سال مہرہ گئے۔
 مڈل کر کے عبیدہ کالج دی آئیں کلاس پنج و انال ہوئے۔ جدیہ کاری مدد سے پیڑیا سٹریٹ کر
 ایڈے نال سروریا کشن کول تے غیر غاندان مت پچیاں نوں بڑھاندے سے ۱۹۱۹ء پنج و کالت اتھی
 دے کے وکالت شروع کردتی۔ بڑے زمین بختہ رس تے علم نقل دے سن۔ وکالت اتھ نہاں دی تہی ہم
 سی۔ بڑے مسن کا دسویں طبیعت تے رعب دے تھے۔ انہاں جسے کچھوٹے اک ازہین رہندی سی ادھی
 کے مردان بخت سی او مرد کدھ بے جا گیا۔ تہا اہل دے دجوک پنج روزی رہندی ۳۰ سال دی عمر اس
 دے کوئی نو دس دے سی۔ کہ انہاں اڈل دل اسارہ کردیاں کہ تہن کھیا۔ جسدا بول سی ہ
 چنبا پارہ ٹر گیا کہ جسے مریم روزی تہیے نوں۔ نوں کو لوں اڈل دی روئی آل بنی لے نوں
 انہاں بڑو دھاری پنج دی شعر کہے۔ پچنبا بی شعراں بیتا نہاں کھی بان نے جس سوچ سی۔ انہاں
 دے کیتاں دے کئی نشے چھپے ہوئے سن۔ دو گپیاں دے کھ بول اسیج من
 سوہنے چیرے دایا نیناں نوں بوڑ۔ سن دے میرے رانہاں گپیاں نہ بوڑ
 میریوں غیر تال نوں دے۔ سہیتے مراد ہا نہیں گی
 حضرت پادافرمیشے دایا شاہ بدالحق دوالی دی شادی سے گھر، گھڑی دا حوا اقعہ مویا اوس تے انہاں اک گپ
 لکھیا جو من تک دربار دیوں ۳۳ سال اوس سے گزرجا رہا ہے۔
 سلام دا جود نمود

ناں میں ہستاں نہ ہیں بولاں زخم دے دے مول نہ پھولاں
 کہتے اپنے دیکھ مسکھ کسولاں اندر و اندر دس پٹی گھولاں
 گھر آویں تے سارے دیکھ دتاں
 میا دے جو بیتیاں ساڈے نال

گاموں خاں

علم نواب غلام حسن خان، عزت نگار گاموں خاں چوہا نام نواب قابل خاں
جنم ۱۸۶۰ء دے قریب - وفات لاہور ۱۹۳۵ء

نواب بہاؤ پور دے رشتہ دار تے خاندانی امیر سن۔ آپ دے دادا غدر ۱۸۵۵ء میں قید کر کے لاہور
دے قلعے وچ آندے گئے۔ انہاں دے چچ قابل خاں وی نال سن۔ ایچھے قلعے وچ ای ایہاں دا جنم ہویا۔
تے ایچھے ای ڈیپٹی تعلیم حاصل کیتی۔ پھر حیدرکری مدرسے جاری ہوئے۔ تے اہ دی مدرسے وچ پڑھن لگ
ہئے۔ ابے پڑھاتی کر سبے سن کر پورا سایہ مرتیں اٹھ گیا۔ تے پڑھائی چھڑ کے کائی دی نڈر نی پئی۔
انہاں وچ لاہور وچ بنیت بازی تے شعر شاعری دا چرچا عام سی۔ انہاں نوں وی شعراں کی
پیٹ لگ گئی۔ تے ۱۰ بیس کریم بخش ابھارت گئے۔ دے شاگرد ہو کے شعر آکھن لگ پئے تے چھیتی ہی
آب دی چھئے استاد متھے جان لگ پئے۔

انہاں دے شعراں وچ مٹھ ۳۰ - رس - لورج - زور تے خیال اٹھاری بڑی سی۔ انہاں دے شاگرد
ڈھیر سن جنہاں چوں حافظ بخشی - خلیفہ خیر - کھیم مل غناک - میلارام غمگین مشہور سن۔
اخیر شریک دینا دے دے چھڑ کے درویش ہو گئے۔ تے اک کلیہ وچ اپکانت دی زندگی
مینہ کر دے۔ ہے۔

کلام دا نمونہ

خ - خبر نہیں می بے ونا قول امیں نال تیرے کھیں سمجھے
قدیم عجز دی چھ توں عاشقاں توں میں رتن توں ہی سمجھے
آپ دا آخری شعر جیڑا مرل توں پہلے کیا اے
پہلو باغ عجم خوشی دے آس دین توں شبنم جاگیر کیلے
اسیں پرلوسی غزلینتیں میں کسے زوریں کر لے
گاموں اتے عیا دے نال نالی رنخط کر لے تے توں کر لے

پنجابی وچ بسندیں پہلاں غزل انہاں لکھی۔ غزل دا اک شعر ایہ اے
کونگھی پھر کے یار نے مانگ کڈی تکتہ بھیا اسان اس بات وچوں

کوئی صاحب سکندر توں جا آکھے کڈی یار نے راہ ظلمات وچوں

خلیفہ شہر

مال قمر الدین تخلص قسمر دینہ بکھی راہور نہ دے سینک نیم آتی سینوں سے جو نویں شاگرد۔
 غدر دے ساں ۸۵۱ء وچ بہاؤ دے سنہ ۱۹۰۶ء وچ دی مہربانی اپریل ۱۹۰۳ء
 نوں فوت ہوئے۔ مدثر جوان آئے شہر کن تے راج پڑھن تک مئے بہاؤ وچ وچ رہے تے
 زور سی۔ میدان دے شیر تے اٹکھیا سن۔ جمیعت دتوں بٹے یک بھاتے کرم دھر مٹالے
 دین دے پابند۔ جیتی تے خلق دالے سن کہ ستے پئے دی سفر آکھ دے سن۔

۹ فروری ۱۹۰۲ء دی گل اے۔ میں (کشتہ) امرتسر۔ اپنے سہن مشی سہ لخت سہل کو ج
 چڑیا راں لاہور کول آیا۔ تے اسیں دیو نوں خدیو قسمر نوں ملن گئے۔ ۲ بجے دیو سی۔ ۱۵ مئی
 کھا کے آرام کر رہے سن۔ اسیں بٹھگئے۔ انہاں ستیاں پیاں کہ سو رہو بنا کوئز سہل پیک
 کول سی میں جھٹ ٹکھیا یا بشعرا۔ تی ع

ع۔ عشق دانی چٹیک رکیوں ٹکھیا خواب شے نچ دکھ سکے۔
 ظالم بھر تیرے میسوں مار شیا کدی حان نہ بھیب آکے۔
 قسم دے دی اے اک رک قدم اُتے پیا ڈرنا۔ دتس مئے
 دس کہہ ظالم تیرے مہجہ آیا، جز قسمر نوں مار مکا کے تے
 جو۔ آپ دی باگ کھلی میں کھپ سہ۔ ستے پئے تہو آکھتے، ستے فیراہ شعر ستیا
 جس پئے تے آکھن لگے۔ مینوں پہاں دی کتی دانی۔ کول کھیا اے کہیں مئے پئے
 شعر بول دے رہندے او۔

انہاں دے سے رنگین تے عشقیہ کوتا دا زور سی۔ انہاں دے کلام تے دی اہ رنگن جرمی
 سی۔ عام طور تے چوکھیا بیت آکھ دے سن۔ آپ اُنچ تے ریاض خیر آبادی داغوں بٹے نیک
 زاہمتے پرمیزگار سن۔ پر شعراں وچ زلف رُخ عاشق معشوق تے شراب صراحی یا بھر سال
 دا ذکر ضرور آجاندا سی۔ کیوں جو غاب مرحوم نے آکھیا اے ۵

۱ جنتی نہیں ہے یا وہ دوسرا غریبے بغیر

ایہاں دے شاگرداں چوں نشستہ - سوختہ - غبارِ محو بسمل - برکت علی اختر تے کریم بخش
قرآن مشہور ہیں -

کلامِ درانہ نہ سدا

سورہ اتی کوئی جملہ سے نئی طرِ عشق ویاں شریاں کھریاں نول
دہل گیاں کتاباں جو عشق کے آتش نالہاں نالہاں نالہاں نول
بہاؤں لکھ نیرک پیاک ہووون بھر عشق اندر بھین تاریاں نول
قدہ سخن کو دی سنوہ جائے قدر لعل دی مستر جوہریاں

دش بہت ہے چشم بنگین اندر محبت پیش م عشق برسات دیکھو
ناں بولن ہے بھو بھواید سے طرفہ دیریاں دی غلسوت دیکھو
بہاؤں سر اسے دیسے کیہہ سے پیری اکھیاں دی کہات دیکھو
نر لعل تے سوئی ہر بار نے دی رہاں نت دی لے دادات دیکھو

خدا - سلم کرو سے ادا حق بین، ایسے کٹھن بھی نہ جہت نہ ہند سے
نکویب زلف - نر حسن دینا پھیر نہ سحناں یز کمان ہند سے
زلزلہ سے مجور من اتین تی رنگ باٹے وانگ شقاں سے پشیمان سے
سوسہ ہنواں، من تر نہ وانگ کھانے سے متوجہ سے لے کر یہاں سے
بہاؤں ال سے ترقی جنت پیکر - دج تپسی ہوئی لے - اندر چوں اک بیت سدا

نر - خیر - اسے سیم و زر گو یا بیٹھی زلف ناگن آتے ہر چکر
مہر سے رہاں دانے ہے - نر دلیر کھانے کہیں تے ٹوٹے کیا چکر
پھراں شقاں دج دان - پتہ بھیندا میرے پیراں سے نہ جہے ہر چکر
بہت مال کیوں نہ رہی نکا - ہوئی رہیا قسطنوں لعل دنار ہکر

ہو دے بنائے دارت شاہ دی ہمدے۔ کہ جو بہت کچھ میری آس پوری کر دی سی۔

ایس توں اہناں نوں پنجابی درج مکھن۔ اسے ایس توں نگر بولی بنان دادھیان ہويا۔
میر دارت شاہ پڑھ کے پنجابی دا بحر کس پیاتے۔ منال پنجابی درج پہا ناٹاک میر دا پنجا لکھیا۔
جو پنجابی ساہت ویت پہلا تے مان پڑب دادھیان سی ایس۔ اسے بعد اہناں پنجابی دیاگر۔ ان
(صوفت خو) انگریزی پنجابی ارتھادلی (ڈکشنری) پنجابی اکھان جویش وودیا۔ تے امرگشکا لکھیا۔
اہناں پنجابی دی نگر تے کاڈھویں سیہ اگر دے سوان ۱۸۹۵ء درج پنڈا۔ سنخاں (جہلم) توں جتھے
آپ ادس سے منصفی کر رہے سن۔ اردو الخرا اتے پنجابی بولی درج پہل خبر۔ مرت ہترکا جاری
کیتا۔ جس دے ایڈیٹر مسٹر جولا۔ تھہر مسٹر نیاتے۔ تے آپ دی۔ میں درج ڈھیر کچھ مامرے پڑھ
رہے۔ راہ پنجابی بولی۔ نے اردو الخراں درج پہل انہ سی۔

اہناں دی بدن پنڈا۔ دن خاں توں لاہور۔ تہہ کئی۔ اہناں تاہا کہ امرت سزکاؤں
دی پنڈا۔ اد سنخاں توں لاہور۔ سے آدن۔ ہر اہناں دنال۔ درج اک دن وراست نورست سن کسے
دکیل تے اک فقہ۔ بولیاں اک اردو راہما۔ درج بنا۔ آپ نے لکھیاں ہوياں آکھیا۔
راہ محادیہ ایتھے نہیں پھدا۔ وکیل نے اردو درج اک۔ پھدا فقرہ کپیا۔ سیس۔ بنابی دے جاوں
اد بنانوں اردو واکہ۔ اپر ایس۔ تے سنال پیش کھا۔ بھاسے آکھیا۔ میں اردو دے گڑھ
کھنودتا گد۔ درج چا۔ پڑھ ہال۔ نے اردو نور۔ ثنائتوں دوہیرا جاند ہاں۔ دکیل نے ایس
فیل لئی معافی مثک نئی۔ نکل آئی گئی ہو گئی۔ پروردے ون دکیلاں ال کے لپی لکھ
کول شکایت کیتی کہ راہ نامے منصفی کر رہے من نامے اخبار کڈھ دے۔ ہر ایس دی پرچہ بولی
تے آپ توں بے درخس سمجھا گیا۔ پھاتھوں بولی کر کے جھپوٹ تے ادکتوں راہ پنڈی بھیج دتا
گیا۔ جتھے کچھ چرکم کرن دے بعد بنیادی منصفی توں پڑھ لکھنے اپنے جتھے اپنی یادگار چا۔ ہتر
لالہ مند لال دکیل۔ لالہ دودا دھ۔ لالہ سیریل تے لالہ بھگت رام بلی۔ اسے تے ہور بھی خزانہ چھڈ
کے دوہاں جہانناں دے حاکم دے حضور پہلائے گئے۔

پنجابی بولی سٹوڈنٹ سوسائٹی تے مان تان نوں ددھان نئی اہناں جیڑی نگر سیو اکیتی لے

ایس کارن اہناں دا پنجابی بولی تے۔ سارداں ال مچھ سونے دے حراں نال مکھن لکھت اے۔
اردو دی گدوچ پلن والا۔ آپہ عہدے تے نوٹیاں لیکان درج رہن وال۔ مات بولی دا راہ

امر گنہ دے پہلے ہنگ چوں کچھ نمونہ
 ہر کجما چشمہ بود شیریں مردم دمرغ و مور گرد آیند
 مٹھا پانی دگدا جتھے!
 آدم پچھی ڈھکے اوتھے
 خیرے کن اے فلاں قیمت شمار زراں پیشتر کہ بانگ آمد فلاں نمائند
 اس توں پہلاں کر بھلیاں
 کہن کے ایتھوں اٹھ گیا بھائی
 دو چیز طیرہ عقلست دم و زیستہن بوقت گھن و گھن بوقت خاندیشی
 دو نویں گلاں مت دریاں مینوں اہ نکل ایدیں سٹ نہا
 بولن دے تھیں پاپ کر ہنا چپ دے تھیں بولن تھند
 اندر بالین من پر شیراے نادان طیب درد مند عشق را دارو بجز دیدار نیست
 مورکھ دیدا اٹھ سر بانوں لوط نہ تری کائی
 دیشن با جھواں پریم دے کٹھے لئی نہ دارو کوئی

ارگن و چغتال دیندے لکھدے من دے
 اس توں پہلاں کر بھلیاں کہن کے ایتھوں اٹھ گیا بھائی
 روٹی جویں نہ رتے بھاوے امرت کر کے ٹھکھا کھاوے
 دن نوں کرے جردیپ دی کالا ابرا نھے ترے دیوالا
 کئی پوجا اگ دی کرے دیچ سپے سماں ادویں سر طے
 پیری سویاں خوش ناں بیوے مرے کاک بون آیا جو
 نیچ دے دے کرے کھاناں نن نوں دے دے جی نوں کھاناں

انماں اک کتاب ہوش باجے "جوش دیپ" دیا لکھی۔

پرنیک عالم

نام نیک عالم تخلص پیر پوداناں میں احمد نیکو کلا حور گجرات سے دسینک۔

جیتھ ۱۹۱۳ء بم بم میں ۱۹۱۳ء

۱۹۱۳ء وچ ٹل دا امتحان پاس کر کے کڑیاں ضلع گجرات سے پرائمری سکول وچ، شریک
گئے۔ کچھ چر بعد مارل سکول راولپنڈی وچ پڑھن گئے۔ تے آکے جابلو جٹاں دے ٹل سکول وچ
نائب دریں مقرر ہوئے۔ اکدن اس سکول وچ جلسے لئی مسٹر ہدسن نسب پڑ سکوترائے انہاں
آٹھویں جماعت ہی پوڑتے اک سو ز محیر کونڈاں مل ذکر کیا، خرمیٹا پڑیوں دق نہ آیا
تے خیر انیکٹر صاحب سوال سمجھان گئے۔ پڑیہ دی میں ہ بھی مل ذکر سکے۔ اکھدے میں
ایں تے میں دوسرے کے انہاں فوں کہیا تہ اجازت ہووے تے میں حل کردیاں انیکٹر صاحب
نے بڑے خوش ہوئے اکھیاں نہ دے تے تیا اوس فوں پنج طرح حل کیا جس تے انہاں خوش ہوئے
مینیوں گورنمنٹ ہائی سکول کوٹاٹ وچ پانسی رہا تہ او تریں او ٹرنگ کہ بچ دا
امتحان پاس کرن لئی لاہور آئے۔ تے ایں امتحان دے مال ہی ادسے سال میٹرک (انگریزی)
تے منشی فاضل دا امتحان دی پاس کر دیا۔ فیر اک سجن دی کوسس ناں اردو وچ وکیل دا امتحان
پاس کرن دی اجازت مل گئی۔ راہ ماسٹر سکدیاں مریا وکیل بن گئے۔ تے سلاطین وچ ماسٹری جھڑ
کے گجرات وچ وکالت شروع کر دتی۔

کچھ چر وکالت کرن دے بعد راہ فقیری ناگ وچ، گئے گئے تے آپ نقشبندی خاں دے
بزرگ دے ہتھ تے بیعت کر کے درویش بن گئے۔ خبر وکالت جھڑ کے لوکاں فوں دغظ نصیحت
کرن نام اختیار کر لیا۔ اپنی شاعری دے ٹر پابت دسدے میں کہ میری بہرہ تیرا دے دی عمری
کہ اک چواری تے رشوت دا مقدمہ بن گیا تے اہ معطل ہوئے تے کول آباتے سنوں دینا حال
حقیقت دس کے آکھن رکھا۔ میری اس کہانی فوں شعراں نے نہ کھدے بلو۔ میں امدی خواہش مطالب آہ
ٹے پٹے شعراں وچ لکھی۔ نے لوکاں دق زبان کے تہ کسی۔ سا کہ نے جہ شہر سے تے چواری فوں
کے بجال کر دیا۔ ایس دے بعد راہ دیے کو بٹے شعراں کہ سے نیال محو بہ ادب۔ جف ملوک دے

کوہوں شعراں تے صلاح مشورہ لیندے رہے۔ پر پوری طرح کسے دی شاگردی انہیں کمی نہ رہی
وچ اہناں فارسی لفظ فارسی تشبیہاں تے استعمالے ڈھیر دتے ہن۔

اہناں دیاں پاکستان دتھن غال، اہ ہن۔

قصہ اصغر صغریٰ۔ پوہ پھٹی عشق محمدی۔ پچی مال۔ پرودا و بخارہ۔ دریاات مشائخ وغیرہ تے
سب چھپے ہوئے ہن۔

میاں احمد یار تے سید فضل شاہ دے بعداہ پیچھے شاعر ہن۔ جہاں سید وارث شاہ نوں تھئے
لئی ونگار یا اے۔ اہ لکھدے ہن۔

اساں شاغر پنجابی دے بہت ڈٹھے پڑا ہن شے گل اھیاں تاہن

فضل شاہ وغیرہ چھڈیاں وارث شاہ بھی آج خوشحال ناہن

پوہ پھٹی دے نال چ بڑی اے اہل بیروں دی سفر نال ناہن

اے یر، دستیں فیصلہ سے جیڑا اقبال اکھے سس ہن نال ناہن

مطلب اہ کہ سید وارث شاہ دے قصہ جو بڑی ناہ دے، سا بنے پوہ پھٹی۔ تے میرا بھنا

دے سامنے میرا قصہ اصغر صغریٰ رکھ کے دیکھو۔ تے اہ بہتر پاؤ گے۔

انجھ تے کوئی دی اپت آپ نوں کھٹی نہیں کہہ راتے لکھ یا دی ہمیشہ اپنے بھانڈے نوں

صلاح دی اے۔ پر اہناں جتنا خودی توں کم بیا اے۔ اہ ٹھیک ناہن۔

اک دوجی تھاں تے فیر لکھدے ہن۔

سمجھن سدا پنجابی دے سمجھ شاعر وارث شاہ نوں کیر و گھٹن ناہن

اُہدی، سید دا ہے جو یہ صغریا کیوں توں دو ہاں دی کہیں پر نال ناہن

ایں شعروچ اہناں دج دجا کے دو ہاں دے کام نوں برکھن لئی ونگار یاں اے۔

سو اسیں کجھ ایں دا نمونہ پیش کر دے ہاں۔ ہٹک خودی قیاس یا مقابلہ کر لیں۔

اصل بیروارث دج مر لیکھ عنوان فارسی مستح ہن۔ سو اہناں دی قصہ اصغر صغریٰ دے

لیکھ فارسی دج لکھے ہن۔ پر بڑی زنجیری دار تے جمل دار فارسی درتی اے۔ اک مر لیکھ اے۔

”غلیل جزیل اصغر علیل و جدیل جزیل بدر غلیل و صلیل علیل و درافیل و تمیل و تر حیل

سفر و بیل“

ہن اصفہر صفری دے کجہ شعر سن لٹود۔

واریث شاء نے مہر دے حسن دی جہڑی تعریف کیتی اے تسال اہ بڑھی جودے گئی اہ
کتاب دج صفرا دے حسن دی تعریف کر رہے ہن۔ اہ بھی سن لٹود۔ صفرا دی عمر ایسہ دیکھے اٹھ سال
دی اے۔ لکھدے ہن۔

اٹھویں سال پر نقش نگار چہرہ سرسنگ دا شان ار نہنگ کولوں
شوخ چلبے نین مولیاں دے لمی دھون عجیب کلنگ کولوں
بھواں ڈنگیاں دھنکھ لاہور دی توں پلکاں سدھیاں تیر خنگ کولوں
ٹھوڈی سرس کشمیر دے سید ناہوں متھا کول بلور دی دنگ کولوں
سیہنے کن گلاب دے پھل ناہوں اترناک آواز کسی چنگ کولوں
بھارے پٹ پہاڑ دی جڑھ ناہوں پتلا لک دھوڑی دے رنگ کولوں
عشوے سخت خونی کھیموے نگر ناہوں ملنار مزاج کسی چنگ کولوں
سست حرص جوا مدراس ناہوں جت ذہن ذکار فرنگ کولوں
پلکاں تیز نوکھیاں تیر ناہوں ستا تل تیز نگاہ آفنگ کولوں
تنگ کھڑا ادسا مچ سوڑا لگی کیڑی دی بھی دھیری تنگ کولوں
رسم روں سنجاب سمور قائم شرمسار اہ دے نرم انگ کولوں
قسم پیور دی حسن دے نقد کیتی مار مال بنگال دے بنگ کولوں

کتاب دج اصفہر صفراؤں عشق بارے پچھدا اے صفرا کہنری اے
اصفر اکھدا عشق دے شان اندر ستاں راست تیری میسرا جی کردا
صفرا اکھدی عشق دج میر دزم کچی دُب اہدی جیسہ پڑا اسی کردا
جلوہ رب دا اے حسن سوہنیاں دا مشرک جان جیہڑا اے تھے بنی کردا
چاہے دین تے دنی توں نچ بیٹھے دیوں رسک جو سوہنیاں دی کنا

بڑھ چھاں دانگ عاشق مڑ مڑ کرے پیریں سوہنا لکھ سپا سٹی سٹی کر دیا
 آگے پار دے سٹھرے دی مٹھ اندر چڑی دانگ عاشق جی جی کر دیا
 جام عشق دے دا زہر لکھ کوڑا عاشق سی تاک کدے نہ بھی کر دیا
 عاشق مان تران سب سٹ کے تے جے کھنے آگے جی جی کر دیا

تویں عشق اخلاق درست کر دیا جوہیں ٹھیک چاڑوں گھی کر دیا
 عشق پار دا سمجھ مہتال پیرا شبے دے دے نوں مہلی کر دیا

سی حرفی عشق محوری دا اک بہت

ع علی بنات تھیں بات شیریں دات آبجیاستہ دا جام مینوں
 سر دے وال کالے دہیں تال پالے کمالا خال نالے جاپن شام مینوں
 کلیاں دند مانند کمت زلفاں مسیری کھنڈ کھنڈ کلام مینوں
 دیندے چین نہ لین دوہن پیرا دین جا پدے مین دام مینوں

شیر شاہ پٹواری بارے اینہاں دے شعر جیٹے مڑ علی شاعری دا نمونہ ہن۔ انہاں دنی دنی
 دلی داد جا کوڑ فریاد کیستی تنہا تو ا جیہے ناں جیٹے سو
 کرم ہو بے شرم نہ نرم ہو یا گرم ہو کے انت کہہ کتیا سو
 قاسم گل بسا ڈھل نہ ذرا کیستی مٹی تیل دا جو صلہ سیٹھا سو

پیراں و نہ ترک

نام بہراں و نہ نخلہ خاتم - پیونداناں میاں محمد اسماعیل قوم ترکہ جٹ وزیر آباد - ضلع گوبندہ
دے دینک - ہم نشہ

ہنڈ جٹ میاں (گوجرانوالہ) وچ نانکے گھر پیدا ہوئے - تے اوتھے ہی پلے - جڈ وراول
موتے لکھن پڑھن دی تھاں و نہریاں واکم سکھ کے روئی کمان دی نکر کیتی -

شوالہ عاشق بچپن توں سی - اہ میاں عبدالستار ولد میاں غلام جدر پٹ جڈ میاں (گوجرانوالہ)
دے شاگرد دے ہنڈ توں اصلاح لینوے رہے - اہناں نوں ہیر وارث پڑھن و عاشق نہیں
سکول عشق سی - اہناں پیر دے لکھتی (قلمی) مسودے لکھے - تے اہناں دی چھان بھٹک
ہی جڈ یاہ شیر شاہ دے سید وارث شاہ دی قبر تے جا کے چل دی کیتا - تے اہناں نوں ڈھنڈ
جہاں کر دیں اک مسمی ہیر وارث ملی - اہناں نوں اہلی متھ کے ادس وچ ۱۱۹۲ مصرعے آپ
لکھ کے پاس تے ۲۱ راج ۱۹۱۶ نوں مکمل کر کے بچپن لئی دتی - جو سب توں وڈی تے اہلی پیر
نہ اناں سن ۱۹۲۲ وچ چھپی تے بڑی مقبول تے پرچلت ہوئی -

یہ نوں ورا اہناں ہتھ یوسف زلیخا - ترجمہ ست سورہ تے کلزار غوثہ لکھے - یوسف زلیخا
۱۸۹۹ء وچ چھپت اے -

و نہ ترک وچ ادا ہوئے آگے - غلیوہ دے کول نوں آبادی گنج وچ و نہریاں واکم کر دے

کھنڈے ہنڈ کہ منہ پور پنجابی شاعر میاں فضل شاہ تے میاں بدایت اللہ لاہوری دے کفن اہناں
ای سیتے سن - ہیر وچ اہناں جیہڑی کتر بیوت کیتی اے - اُہ ادا کر کھنڈے ہوئے لکھ دے ہی سہ
گڈی طبع نوں لہڑی ڈور دے کے ورا ناں پریم اڈا میاں نے
قطع در زیاں و الیاں سوچ کے تے کتراں رنگ برنگ لکایاں نے

سنہ ۱۹۱۵ء دی گل اے - جڈا و امرتسر میرے کول آندے تے اپنی ایس محنت و احوال
تے شعر سنا دے - ہیر وچ اہناں وارث شاہ داکم جیت لکھیا اے - جس دا پہلا مصرعہ اہلے -

دردِ بے ترے خوب درِ زخیرِ حق تیرا قیامت خیزِ جہم انگیز بریز بریز شمش تبریز نیچے پکار دے
 وہ بیت مینوں سنایا تے بڑی حُب نال تھیں بکھ کے و تاسی

میاں پیراں دتہ درویشی خیال دے سُن - ادھو بھرا داسی لمپاں لٹاں تے بھروسہ داری
 ہیر وارث وچ اہناں دا دادھاکھ چنگ نہیں رہناں دے الحاقی (دولی) شعراں وانہونہ

پوسے قہرِ خدا دا جھوٹیاں تے لعنت رہدے کاذبین قاضی
 موہنوں بول اورے بولناں دے توں روہو دیں مشرکین قاضی
 قدرِ عشق دی عاشقاں عداوتاں نوں جھکھ مار دے نے جاہلین قاضی
 سچ آکھنے توں عاشق نہیں مڑ دے قول ان کُنتُم مُّعادِ قین قاضی

راہجے رب دے وچ جے ورتھ جاناں درجے عشق دے کوں دین قاضی
 حُسن چاک دانے جلوہ ذات ربی ہیر و بکیا نال یقین قاضی
 نقش چاک دے حزن تبارک اللہ خوشخط سکھے خالقین قاضی

رخ یار دا صفو قرآن دای نور بنی خستم المرسلین قاضی
 اعوذ باللہ من الشیطن پڑھ کے کیا رو شیطان لعین ستانی

عُمّہ دے بسم اللہ الرحمن کھو دے الرحیم لھیں میں صاحب دین قاضی
 پوسے نظر اکھاں احمد شد اوسے یاد رب العالمین ستانی

بخش الرحمن الرحیم اللہ روزِ حشر ماکس یوم الدین قاضی
 ڈولی چڑھیاں ماریاں ہیر چکیاں میں گھائی رنھٹیاں سایاں دے

بناں اہل اٹھری چھری کٹھی اہناں تاحیاں وڈو تصایاں دے
 رہی سدھونہ کجھ سپیلیاندی ٹوڑی وار نہ کلےں طایاں دے

رکھیں آج جو کڑی رات بابل گادن ماسیاں پھپھیاں تایاں دے
 بناں مدح دے جویں عجبوت رُٹیا میرے باپ تقدیر لکھایاں دے

اہناں بگیاں لایاں سیکھتے نال دھکیاں ڈونڈی پایاں دے
 آج دوٹاں تیریاں لٹ لیاں کر کے کھڑیاں دشمنان دہایاں دے

ہویا تخت ہزارہ تے جھنگ شہناں ملن رنگ پور وچ دوہایاں دے

استاد گام

نام غلام محمد تخلص گام قیوم گلے زئی۔ لاہور دے رہسینک۔

وفات ۹ جولائی ۱۹۳۸ء

جنم ۱۸۶۰ء دے لگ بھگ

چار مہاستاں تک سکول پڑھ کے چھڑ بیٹھے۔ ایناں دے پیو دریاں داکم کر دے سن پر

اینناں نول کباب ویکھن دا چاء چٹھیا۔ تے کباب ۱۶۱ دیکھتے رہے۔

پندرہ سولہ ورہ دی عمر سی۔ اک شخص بشند اس عرف بشونال یاری ہو گئی۔ اہ شعر اکھدا
اوس نول دیکھ اہ بھی شعر کہن گ۔ تے کچھ بعد حکیم آفامی نے دے شاگرد ہو کے پکے شاعر بن گئے۔
تے جد حکیم آفامی نے اپنے اکھاڑے نول دو حصیاں دج وڈ کے قمر تے دگیر نول خلیے بنا
وتا۔ اہ خلیقہ قمر دے شاگرد ہو گئے۔

تعلیم بھانویں ان پڑھاں برابر سی۔ پر شعر خوب کہندے تے بڑے ٹھتے نال پڑھدے سن
جسیاں مشاغریاں تھج آند عزت بڑی سی مشک نول مشکل زمین تھج جھٹ پٹ تے دواں رووی شعر
آکھ لیندے سن۔ اینناں دے شعر بڑے پردہ پردے پر بڑے سہارے تے من کھویں ہندے
سن۔ اہ ہر تھاں ہر مجلس تے ہر شاعر دے دج استاد گام مشہور سی۔ جسیاں مشاعران تھج خاص کر
مرکاری جلیاں دج خاص طیر تے بٹائے جاندے، شعر پڑھدے تے انعام پاندے رہے۔
بڑے میلی جولی۔ ہس مکھ تے محبتی سن۔ آئے یار متر دی عزت آند دج خوش رہندے سن۔
جد کیڑی سنگی، ساحتی یا محبتی مل پانڈے شعر سن گیا۔ نلے مفت دے کباب کھا گیا۔

اینناں دے عشق لہر مقلق۔ نواب گاموں خال نال تے کچھ ہونہ شاعران نال ٹاکرے
رہے۔ گاموں خاں نے اک شعر لکھیا۔

خ۔ خوار جیہا مینوں اوس کیتا رہا ایسا ہی کریں خوار اُس نول

جیہا اہ ظالم مینوں ہو گیا اتے ایسا ہی ملیں دلدار اُس نول

پلے یار ہووے پیر وچھڑ جادس غیاں نال بے آنے خوار اُس نول

گاموں اکھیاں نال دکھائے اند جانے قدر میری آفے سارا سنوں

تے گام نے ماتہ بنتا

خ۔ خوار ہو دال بھانوس میں کتنا میرے مولا نہ کریں خوار اُسنوں
بھانوس بھینوں جیسا کارہ بیا دنا دنا توں ملیں دلدار اُسنوں
جیس واگ بھل بھل رکھے پاس اپنے گل و نہ دیوے کدی خوار اُسنوں
گام اہنوں بے قدر نہ ملے ولیر بھانوس نہ کتے میری سارا سنوں

اپنی بابت لکھ دے ہی سد

ہن میں اپنی دستاں گل تہانوں ہو یا پیدا اک بندہ عجیب ہاں میں !
پانواں سونے نول جتہ ہو جائے مٹی ایسا تو تیا مچ صاحب نصیب ہاں میں
مخ و غم ہسائے نے خاص میرے رہنما انہاں ہے بالکل قریب ہاں میں !
تسبب جتنے بھی ہوا شخص اس ایسے تہاڑے ساریاں کو یوں غریب ہاں میں !
اک گل و امیرے مچ سے داد دھا ہاں مہنتی کوئی من کھٹو تے نہیں !
بھانوس کہندے نے گام کباب نالا کوئی کہندا خوشامدی ٹٹو تے نہیں !

چھیکڑی عمرے انہاں تے نعت شعر کہنے شروع کیتے۔ تے وزیر خاں دی مسیت دے امام
صاحب نے آپ دا وظیفہ لادتا۔ تے جدا ہوت ہوئے اہنساں دے جنازے نال نعت خواناں
دیاں باراں ڈویاں سی جو اگے اگے کلام پڑھ دے جان دے سن۔ تے ہور مخلوق دی ڈھیزال سی۔
تے ایس طرح پنجابی دے ایس ہرمی پیارے شیر دلیر شاعر دا جنازہ بڑی وحم تے جل جلاؤ
نال قبرستان دج مٹی نول سوچیا گیا۔ انہاں دے شاگرداں چل ملک لال دیی قیصر تے میر محمد دی میر
جلال پوری مشہد ہن۔

مولوی محمد اسماعیل

نام محمد اسماعیل بیوہ ذال شمس دین پٹنہ بڑے ضلع گوجرانوالہ دسے دستیک تے مولوی اسماعیل
ذاتی دسے مال مال مشہور۔

مسیحت دسے امام سن۔ لیکال ذیل و عطا نصیحت کردے سن۔ ہسپتال پنجابی شاعری لول دی
و عطا نصیحت دی پوڑی رستھیا۔ تے شعراں راہیں لیکال ذیل بھلیا کی دارا دسے دسے دسے دسے
شمس البدین شمس الہ عظیم۔ نشان محمدی۔ چراغ محمدی تے بیان محمدی حرف کھرا سودا۔ کتاباں لکھیاں
اسناں دی پہلی تصنیف۔ نشان محمدی اسے۔ جہڑی سال ۱۳۱۲ھ یا ۱۹۰۵ء دی لکھت دے تے آخری
شمس الہ عظیم سال ۱۳۲۲ھ یا ۱۹۰۵ء دی۔ مرنے دے کچھ شعر "نشان محمدی" چوں

دباہ جھنڈو تا مارا پینے مندھے شاہ رچایا
کنڈ اندی دو مانیاں بھائی ڈھیر شکر دیا لایا
کنجراں دے دے طائفے چنگے شہر چوں منگوائے
ہندراں سودی آتش بازی دڈی دھڑ دھما
سہرے لکیاں بڑے بیٹھ بھائیاں وچ بھائی
منبار رک رہ پیتا ہیرے شاہ آٹھ آنے
جہڑی لکھے دیو دھانے طاق کیر ساڈا کروا
ٹال موڑ بھرے متھ اتے چنڈھری دے گھوڑی
لھوتے زانکوں ڈھڈ بھرے تے ستا ہے مہیتے
اتنا استہیں ہو نہ سکے دچھے موڑ لیاواں
اکون آکھیا پڑھی اُن دے اہ بھی نہ اُن دتی
منڈے نوں قرآن پڑھایا کوتل سگول گویا
اس نالوں برنالا چنگا سدیاں دوڑیا آدے
اندروں باہروں دے بہاری چلے اگ جلاشے
یہ مل نہ کاسے جوگیا سانوں نظری آدے

ہندراں مانیاں چا دل کیتے روغن زرد منگایا
تے دیہ مانیاں آٹا کیتا خرچ جمع کرایا
نٹ مراسی ہوں اکٹھے دولت پیا اڈاے
باسی چاول کھان نہ کتے ٹٹ بھیری پانی
اک ادھنوں دو ادھنوں دیو تو دیو متھ مائی
دھوپا تے بند لے رچے دسے مسیت کھانے
نیت خیروں بھرے رکابی جوڑ بھی حیسد کردا
کیڈا ساڈیاں ہلاں ٹھڈے اسنوں دیو مزمنڈی
بازگاں دے اکہ یا سانوں کم کپڑے اس کیتے
دنیوں لکرا توڑی سدا کڈھ کٹیاں نوں پاراں
ہن اہ حق کپڑے تے آیا گل کریندا مٹی
میاں مساں ہن ترے کر کے پن سرھوں گھایا
حقے دنا آگتے بنے پانی پا پلا دے
لکیاں گھڑے سلکھی تے اہ لاگوں سیکدا جادے
مہنگ بدھو جبرائیل شتابی ٹکیاں لے دگ جائے

الشد و الشیفۃ

امام الشد و الشیفۃ حضرت سرمدیہ سنیک تے یا با صادق و اشاکہ۔
جنم ۱۸۶۳ء۔ وفات ۱۹۰۸ء۔ کچن کپاری دا اک پھل مہری مکا۔ اُدے اصل نسل دل
دیکھن دی لوڈ نہیں چڑدی۔

کچھ دُور دی تاثیرے کچھ دیرے دا پوکھا۔ شیفۃ بڑا رنگین طبع تے عاشق مزاج سی۔ تانگہ
واہوند اسی سارے عشق مجازی دا طالب رہ دی کے "شیام" نوں بندہ پناوری تے بھیت سارام
وانگوں دل دے بیٹھا۔ تے اُدے عشق دی چٹیک تے بڑی بھڑکی تے بینتاں راہیں دل دی بھڑاس
کڈھن دا دل رہی۔ تے اُدے صادق بیہ نیک تے بھلے لوک دے تدمیں آنگا۔ ابدی خیالی اڈاری تے
نازک خیالی دا اک نمونہ دیکھو۔

نذرہ بھی سوچ دا نہیں دل دھج تینوں کس نامداں دی مت ہے رہ
چڑھ کے چھاتی تے ظالماں بھڑکناں کچے کما نیاں دی نرم چھیت ہے رہ
بے گناہ غریب نول قتل کرناں قیمت دار انسان دناں رت ہے رہ
دیکھ سیراں دھج ایں نول ردل ناہیں تیرے شیفۃ دے سڑی پتہ ہے رہ
شیفۃ دے بینتاں دھج ردانی۔ دھج۔ رس۔ مجازی رنگن بھیراے۔ بہیت بازی عشق کئی شہراں
دھج آؤندا چاہوان اکھتاں تے بھاندے۔ شیفۃ دے سوال جواب۔ سی حرفی شکل دودھ پر بارہ ماہ
اکٹھارہ چھپ چکے ہن۔

اپنے "شام" دل اشاء کردا آکھرا اے سہ

اک دن گلشن ہستی تھیں مانگ ملل نامراد توں جائیں گایاں رکھیں
انہوں تھیں تاریک دھج گوہر دے توں لہنے آپ گھبراہیں گایاں رکھیں
غم غدا تے سک داپی پانی بنجوں ٹپکائیں گایاں رکھیں
تیرا کسے نہیں شیفۃ ساتھ کرتا باجہ شام پھیتا تیں گایاں رکھیں

دیکھ کھاں پاہنیا کھول پتری اسے تیک ناہیں دل آرام آیا

وئے اکھیاں وچ تصویر اُہدی جدا مفت وچ مینوں انام آیا
 پچھیا حال نہیں ایس دیکھیا سسے دا اٹا لڑن کارن خاص نام آیا
 کسے کہا نہیں آکے شیفۃ لیل اٹھ نہ بیکہ تیرا اوزہ شام آیا

دشہ بکرمج

بھاگن

بھاہ خندا کیمی جیہڑا گل میں پا بیٹھا
 سترے دنال بھل کے یارو میں اکھیاں لا بیٹھا
 کہ بھر دوسرے بازے تہیں موہرہ کھا بیٹھا
 بھل گیا میں آپ شیفۃ دل و حال سنا بیٹھا

امرت مر لاہودی دھواں بول باہر جانی شاہ دے تکیے رچ اک واری پنجابی مشاعرہ موہیہ
 داہ ہراٹھوارے مُنداسی تے اہناں دنال مہج شیفۃ تے حیات دی چوٹ بازی آپس مہج بڑی
 مہندی سی (شیفۃ نے حیات تے چوٹ کر دیاں ہو یاں اک شعر پڑھیا جس دی اک تک ۱۵
 سی۔ ع

آکے مہج مشاعرے شعر دیس کھل کے جتیاں اے حیات تہیں توں
 ایس دے بعد جد حیات دی واری آئی۔ اوس نے ایس چوٹ دا اتر دیندیا ہو یاں کہیا
 جرمی ہن تے شیفۃ ہون لو کی کہہ تیسے اوس دی ذات کہہ لے
 میں اکشت دس ویلے اوٹھے موہو دساں۔ اہناں دنال توں ٹھاک دیاں ہو یاں کہیا۔ کراہ
 کوہل مزا چنکا نہیں۔ تے اے شاعری دے در دے اہرے بعد اہناں ہی پھرا جیہ بھڑی زبانی
 رچ چوٹ بازی نہیں ہیتی۔

سردار خاں برق

نام سردار خاں تخلص برق امرت سرحد سے راجن پور کے میاں صاحب برق دے شاگرد۔
جنم ۱۸۸۱ء وفات ۱۸۹۴ء

چھوٹی عمر میں مال ہو واسایہ سرحدوں اٹھ گیا۔ تھوڑی سی گدگد پڑی۔ ذرا مہوش بھالیا تے
پڑھائی دی تھاں کماٹی تاف کر کے تاپیا۔ میاں ریم بخش عبدالحق جو تاف نشی دی کر دے سن تے خیر گوئی
دی۔ تاف کشی واکم سکھی لٹی اہناں دے شاگرد ہو کے تاف کشی کر دے رہے۔ تے اہناں دی صحبت
وچ کے چنگے شاعر دی بن گئے۔ تے چیتی استادان دی جڈی توجہ تھے جو لوگ بے۔
۱۸۸۸ء دی گل اسے۔ اہناں وچ امرت سرحد بیت بازی نابڑا زندگی۔ عام طور تے
لارنسٹ رام سپرو دی کوٹھی تے چابی وانشاد۔ ہندو سرحد چنگے چنگے بیت باز اپنے جوہر دست
اکہ پاسے برق اپنے شاگردان دی ہندوئی مال تے دوہے پاسے حاد رام انفر اپنے شاگردان تے
مختل مال آہوں ساہمنے بہہ جان دے تے آپس وچ بیت بازی دے سوہنے تے تے جہاں
ہندیاں۔ جانوں یاقتیاں دا ایہ بھیڑ۔ دھڑے تے تھوڑاں مدد دا۔ جٹ دے ہنر تے من کھواں
ہنداسی۔

۱۸۸۸ء وچ اہناں آندو تے ہجے سہجے فارسی تھوڑی سحر آکھنے شروع کیتے۔ مکوئی تعدیکٹ
سی۔ پیر اردو فارسی دے جانوں ہون کر کے بابو آتشکر مائل دی صحبت۔ ریہ تے۔ تاف مال
ہند بھالائی سکیل امرت سرحد فارسی دے ماسٹر لگ گئے۔ ٹپرس تے کاکرس دے شیج تے
دی بڑیاں زود دار نظماں پڑھ دے رہے۔ شعرانج بول دے جوہر کچھ رنج شیرگوںج رہیا ہوشے۔
انسوس آپ دی عمر نے زیادہ وقاعد کیتی نے جوانی تے دے ۱۸ سال دی عمر جوہر
کے اللہ لوں پیارے ہو گئے۔

اہناں دے شاگرد ڈھیر سی۔ میاں عبدالقادر وانشاد منشی قلام قادر وانشاد۔ سردار مندر سنگھ
لارام سرن واس خور سند۔ سردار سوہن سنگھ (سوڈا دا پڑا لے) میاں عبدالصمد کٹر
میاں عبد الشمد کٹر اہناں تے بعد اہناں دے خاندان موت۔ اہناں تے سون وچ روئی ہند

ابر۔ کلام شوخ تے رنگین اے عربی۔ خارسی سے لفظ طوطیوں دے تے بن۔ شرال شجہ پکیا کی برس تے
مٹھاس اے۔

نویز کلام۔

آریاں غریب جسگر چاک ہوئے زلف یارہ اسہل نہیں شازہ بنتا
پنہیں خار تے چہانہی پر سوزن ایسا ہے محسوس دلی و لیا نہ بنتا
کیرے بیشک ہر عی کبدوں کی اے پر سخت د شوارہ پندہ نہ بنتا
برق ملک علیم دی سیر کردوں جیسے کہ چاہیں نہ سسر زانہ بنتا

خوب نقاش نے شوخ دیباں چشماں مثل بادام بستہ یال نہ
ہو دے دیکھ کے حیدر عشاق تائیں بھواں مانگ ہلال سجاٹیاں نہ
بیاں لعل تھیں اندیاں لال از بس من پسند بھ خلق سے آ پراں نہ
بتلا چکیاں تازک وجود دیاں برق کہے خرم کھان کھٹیاں نہ

یار تھیں منگیں دو چیزاں اگوں سر کے آکھدا دس کہہ کہہ
جو بے دس تیرے سوئی منگدیاں آکھے پھیراؤ تاں بھی نہ کہہ کہہ
اول وصل ابدن ثانی نظر شفقت منگاں ہو نہ تھیں پس کہہ کہہ
پایاں بہت معیتاں عشق اندر تے کھول کے برق بے کس کہہ کہہ

روزہ یثاق دی کیے کولوں کسے حال بھی نہیں غمیر یہ پھر دی
اس مرض تے پلے دوا نہ ہیں جس دی آن کے خاص تھیر پھر دی
ادویات دی اثر جو دیں او ہنول اندر اٹھال سے جاتا تھیر پھر دی
برق زندگی سدا نہ سمجھ ہر دم ظالم موت ہر دی دا منگیر پھر دی

گوری ناتھ گوبہری

ہم پنڈت گوری ناتھ آپ نام گوبہری پیو دانام پنڈت جے دیال گہ جیالہ دے دھنک تے بہت
 جنم سلاسلہ کوچ ۲۵ رکتیہ برہمن
 چھو دے دے سز سکیل دج ناغل ہوئے۔ تے دس درے پڑھ کے کچہری دج ۲ شنی لہری کر دے ہے
 شاعری دا شوق پال پونوں سی۔ چھپڑی عمرے ای مناسریں دتہ مسریہ جونے سدرا کھن لگے ہے
 تے شعراں دی سدھائی لئی پنڈت کوراں مشہور ہے۔ ساگرہ موئے جیہاں اپنی شاعری دی لڑی سستہ
 وارث سنا، نال جیہاں دے ہن۔

ایہناں دنال دج لاہور۔ امرتسرہ اگنوں کو جیال دے دتہ مسریہ جیہاں دے بنت بازی دے
 ملاکیے ہندسے سن۔ اکو پاسے ماسٹر پنڈت استیہ تھیں، اپنے ٹوئے نال نے دتہ پاسے پنڈت گوری ناتھ اپنے
 جڈلی سمیت۔ آخر ماسٹر جی میراں چھڑ گئے تے اب دے تکرہ ہو گئے۔
 آپ پھریں تے شنگر دے دی کوتا ای لکھ دے دتہ۔ مشہور دج ایہناں دتہ سدھی سہلک
 تے دھارک رنگ دی کیتا لکھ کے جلیاں۔ دج بولنی مشہور کہتی۔ راس دتہ کچھ دتہ دے دے
 پنڈت دے دی عمر دج کوچ دی جٹی آکھی۔ تے ۱۵ اکو برہمنہ نول دیوالی دی۔ دتہ گورہر سنجے
 کھپ گھرا کر کے پر لیک سدھار گئے۔

ایہناں دی لکھت قصہ علی کہاں مشہور اُدے نال پنڈت جی چھپے ہوئے ہن۔ اس قوں سوا، نر
 جیہاں دتہ دتہ لکھیاں۔ پر اُدے سب مناسک ہو گئے ہن۔ آپ دے تے پنڈت نر ناتھ اکھ دے
 ہن کہ جان کنڈن دیلے آپ دی زبان اتوں ابھریاں جو آخری ہم جون کے جڈاں تے

د۔ دتہ پاس نہت کول تینوں مکی لکھ دتہ شہر دتہ

دل دے داغ دتہ چرخ دتہ بل بل بھہر کتی شمع مزار والی

داسگیر کتہ منکر کتہ جیہاں دتہ دتہ تصویر ہے یار والی

گوری ناتھ آپے پتہ نہات کرے سن تھر تھر ہن دتہ دتہ دتہ

ایہناں دے چھوٹے بھرا پنڈت کالیداس پنجاب دے مشہور دتہ ہن۔ جنہاں دی سادی شاعری
 دھارک تے نصیحت دے رنگ دتہ ہے۔

سائیں لوک

نام غلام احمد بخش سائیں لوک قوم راجپوت گروہ شکر خلیع مویش پوروہ و سنیکہ
جنم ۱۸۶۳ء
نفاذ ۱۹۲۵ء

زہندارہ کم کر دے سنی۔ طبیعت زلف روانی بڑی سی۔ پوست پتہ نے کیوتہ بہت جس اہل فکر سی۔ زرد۔
تیکست بک۔ اے اے ذی اہل بیت ذی مہبت درج۔
نمونہ :-

سہرے وال گھبر و شہید بدوں ہو گیا تاں جوش غنہ آیا حضرت علی بہاؤں
ٹیک کے تھوار کہہ کے چدر کر آ کر کھڑا ہو کے علمدار آبا سادہ دیں دے۔ کس نول
پاس آ حسین دے عالم کیتا ادب نال اکھن نہ نہ۔ اے مودہ دیو فی کاسنوں
کہہ اکھ دا اشارہ لیاں نہر دا کنارہ مولا زور کرے سچھٹے چھٹے پھلے پائیں نول

سُنی بدوں گل اہ عباس دی حسین تاں اکھ جُک کیا رہ۔ نال دیو نول
اُمت دی تباہی لڑا خیال دلہے دچ آیا شاہ نے دیو ہیرا کھیا۔ خیر نول
پُسل لگے کرن مولا پاک نے نرپا اہو کوئی روک سکے نہ خذیہ داسے تیر نول
نانا بھی بیا۔ اُمت نلے دی پیاری ہے جی اہی لوگ بٹ بٹ دون گے شیر نول

بھلنچ بھیتے بھائی پُت تے جوانی مرن جنہاں دے اُہ مینوں دیکھ نہر کرھل نرے
تیری پیری تان نول بیان کرے سائیں لوک چٹے چٹے بول بولے مہرے ملے
کیوتہ نول مخاطب کر کے کہندے ہن

البت اللہ رسول دا واسطہ ای اڑیہ بن کیوتہ نرا کالیسا اوا
کال مائی نیرا لباس سوہن اہے واسطے میں مناں پا پیا اوا
دھننے اُپر عباس دے پہنچ جلدی ہند دھن کے جنوں چست لایا اوا
میرا حال عباس نول جا آکھیں سائیں لوک نے جو جو کھ جا پیا اوا

حکیم محمد علی

مذہبی تخلص محمد علی بابہ جنگ دے رہی تھی۔ تاریخ پیر چرلا مورث کشمیر دے ہے۔ جنم ہو گیا ۱۸۶۷ء

وفات لاہور ۱۹۲۴ء

بڑے جتن کئے پڑے تھے حکیم س۔ لاہور دی انجمن حمایت اسلام دے موڈھیال چوں سن۔ بند
اہناں انجمن حمایت اسلام دی نمبر لکھی۔ راہ شمس الدین تے موہ سا قہیاں ناں پرہیئے دے
اخیر تے گھ گھر آئیا فاکون جاندے۔ تے اک نظم پڑھ دے۔ مہیا اک بول اہی سی۔
منٹھی آواہ چوڑی صدقہ جسان پیاری نہاں !

تے یاں اک موہ فغان پڑھ دے۔ مہیا ٹیپ دا بول اہی سی۔

ادھر تیری ذات نیاری اے موہ تیری ذات نیو دے

اہناں دے راہ دو موہ بول لاہور نہ چ پچے دے منہ تے نہ چ گئے

انہاں دی تھپی بات کہیا پاتا اے۔ کہ کشمیر دے مہا ابھ امر سنگ دے گھر کوئی بال نہیری
بند۔ مال لال دیں دزیر دی سفارش تے آپ فول پکے مسلاج کر ایا گئے۔ تے راکھار موہیا۔
جس تے نوٹ ہوئے مہا راجہ نے آپ فون میاں سلطان دی حویلی بخش دی۔

انہاں دی اک چھپی ہوئی کتاب خوان یغما جدی اے جس دے مسئلے سائل تے نصرت دیاں

باتاں ہن۔ ایس دج حقہ دی تندیاکہ دے ہوئے اکھ دے ہن دے

ٹھنڈ بھیکے پوسے وردن راہ جہم تبا کی دھر نہی
بید اک دم ٹ نہ جتھ ڈھایں مارن روون
بھنے جاہل لوگ پنجانے حقہ مال لیج ورن
شاغل تے مستغرق مجلس لاناں موڈ مریدے
نڈی بھی اُس دی شیم زالی کوئی نہ رہنہ اُسکا
دیکھ چوڈا حقہ میسراجی تیرے ٹھنڈ پاوے

اکھ سویرے پڑھ بسم اللہ حقہ تارہ گھر دے
منجی آتے بیٹو لکھن سوتے تے فیشل ہو ورن
حقہ بنال نہ جھڑا آئے جے سوزور لگا ورن
آپ اپنے حقہ دیاں صفات بیٹھ کریدے
اک اکھ میں گھر حقہ رکھیا خوب تانے ناحقہ
وہ جا آکھے اڑیا اس دج لذت مول نہ آدے

فیروز الدین فیروز

نام فیروز الدین تختاں فیروز پورہ نام مولوی احمد الدین ترشی ٹر سک مصلح سیالکوٹ دے دوستیک۔

جنم ٹر سک مارچ ۱۹۱۷ء فوت ۱۱ مئی ۱۹۷۷ء پسرور۔

یہ فیروز الدین مولوی غریب آباد دے تھے ذہنی و علمی پختہ شاعر تھے۔ قلمی و لکھی جوتیک۔
 انہاں پشاور بونیو کشتی دے امتحان فنی نے نسل بھرتے گوہ نمٹ ہائی سکول دے غریبی دے ماسٹر تے۔
 انہاں دے والد دی چنگے علم تے دیوان سن انہاں دی نیک صحبت دے فیض نے انہاں دی طبیعت
 تے علم تے نیکی دے سونے عمقل چڑھاتے انہاں دنیا داراں نوں سدھے راہ نے لیاون دانک کم ارتھیاں
 ہویاں پنجابی شعراں راہیں بنی کلم نوں اچا ریا۔

انہاں خطبہ فیروزی۔ پارہ اول۔ دوم۔ سوم۔ چہارم۔ پنجم۔ ششم۔ ہفتم۔ دترجمہ۔ ہشت۔ نکلزار
 ہشت۔ نماز فیروزی۔ نماز حضوری۔ تسلی کواک۔ پنجابی شعراں دے کھیر۔ شاعر نوں سوار دے
 تارنگ دشر۔ دے لغات فیروزی۔ دیو۔ لغات فیروزی عرشا تے لغات فیروزی فرسی۔ فیروز لکھیاں۔
 انہاں دے پرمولیوی مذہب احمد تے نسیر احمد دے مہن کر آپ شعر دے دل دے چوں بڑی گوہ نال لکھے
 سن۔ ترشی شش کر دے سن کہ شعر دے دے مہن نے مہنوں اک۔ ہر تے شعر دے دل پنجابی دن
 شعراں دے جتنی زاد گھاٹ تے توں برکو۔ دے ڈاخیال لکھ دے۔ لے اک اک شعروں بعض دے
 کئی کئی لکھتے سچ دے رہندے سن۔ انہاں دے یوں عبداللہ عہدی۔ مہن۔ ہر تے گوہ لکھیاں
 وانگوں اپنی پنجابی شاعر نوں دھاراک پہنچا۔ دے اتی کہ لیا۔ لے۔ کلام دے دے لکھ دے چوں۔

نقشہ م تے باد و نوٹ کر دے رہن ہمیشہ
 نفس طلسم تے ہر دو شتر لوکاں آپ بنائے
 کہیں جو راج سیماں دے دل ایویں جائے
 نے حضرت پاک سیماں ہے سیماں دے پیغمبر
 سوتے تبار دے ترجمہ کر دے لکھ دے مہن

دے دے راہیں لکھ دے لکھ دے لکھ دے
 حنہت پاک سیماں دے دل ایویں جائے
 جہاں پر یاں دیواں اُتے کرے حکومت
 ایسے کم۔ کرن پیغمبر جو دنیا دے رہبر

لوگوں کی دے دل آؤ غفلت جھوٹے
 آج تساوں اسان ڈراؤ لے اوس مذاہل
 سخت مصیبت دا ہے اہل اڑک و لڑا

پنڈت کا لیداس

نام پنڈت کا لیداس۔ چودا نام پنڈت جے دیال گورخاوالہ دے وسنیک۔ جنم اکتوبر ۱۸۶۵ء وراثت
آپ دے پتا پنڈت جے دیال مہاراجہ شیر سنگھ دے دیوالہ دی اہلکار تے پروہت سن۔ اصل نسل
دیوال اجدھیال دے اک اکھے پتا مہن خاوالہ دے چول سن۔

کا لیداس جی ٹڈھلی تقسیم کچھ آپنے چوکولوں واصل کیتی غیر تھدے دی مسیت دے مولوی صاحب کیوں
اردو فارسی پڑھی۔

اہناں فوں بچن فوں شعر خاص کر بھجن بولن داستان سی۔ آواز بڑی سلی۔ اچھے لوجہ داری۔ جھونے
نال شعر پڑھ دے سنن دے سوہت مہاجدے۔ اُنچے تے شروع فوں فقیری خیال تے مددیشی رنگ مہج سنگے
ہوئے سک۔ بہا بانیہری سنگھ دی تہمت تے ایس فقیری۔ ناک فوں مہج لشکار دتا سادہ ویرا درے اہناں
فوں تہناں لوجہ دے۔ نون داری اہناں نال تانڈ پڑھن صاحب دے گئے۔ تے چالی درے دی عمر پنج
امرت پھک کے کانی تاس دی تھاں مان سنگھ بن گئے۔ تے اپتے آپ فوں پنڈت مان سنگھ عزت
کا لیداس لکھ دے دے۔

آپ دے دڑے بھگت گوری سنگھ پنڈت گوران ہردے شاگرد سن۔ راد دی اہناں دے چرخیں جالگے۔
تے اہناں کولواں اصلا تہندے دے۔

اہناں دتی گیتا، ستاوری، بھارنگ، سماجک، گیان دیہیان تے فلسفہ اخلاق داسیہنا نمونہ اے۔
شعراں مہج ردائی۔ زور تے دے مہج اے۔ مہجی۔ مہج لفظ زیادہ درتے مہج۔ اہناں لوجہ مہجے تے
مہج۔ مہجے اردو تے ہندی پنج پنج مہج مہج مہج۔ جویں ذہن پورن بھکت۔ گوپی چند۔ راج پ بسنت۔ راجہ جہڑی
راجہ ہر چند۔ ست ساکھیاں۔ نہ جہ مہراں۔ چرخہ مہج وغیرہ۔ چرخے نامہ فوں سوا بانی کیرت۔ دوتھے لڑیو
نے چھند۔ سوکھے۔ چوپڑی تے میناں نہج مہج۔ ہر مہج تے ہر رنگ فوں سوہنی طرح بھایا اے۔

”گوپی چند“ چول

ہمے جیونوں بھوگ دی، چھیا اے اس جوگ فوں جو گیا دھارنا کہہ
چھڑا اصل دی کرب نہ نقل پوری بویا اوس نے سانگ اتارنا کہہ
چھڑا جیوندا جس نواں مار چھڑے اہنیوں کال نے آکے مارنا کہہ
دیوا بال گماشت رہے جیو، بکھا شام دا اوس نے تارنا کہہ

جہاں ہر کم رہا رہے اوس گے واکم سنوارنا یہہہ
 کو روڈوینا وچ سنوار ہووے اوس شستوں پکڑ کے تارنا کیہہ
 جنہوں جھکے پاس اکا بندے جن اُس فے نوکے تے سکھ سوارنا کیہہ
 ہڈاں اندری پھہہ۔۔۔ بچم بنیاں اوس گے واکم گوارنا کیہہ
 جیکر انت مسریہ نے بیس جاتا مسری رام دا نام نہ سوارنا کیہہ
 کالیراس جو سمجھ کے چوں چلے تالا اوس شستریج دا بارنا کیہہ

پورن بھگت چوں

چاند سے خار حصار دے گئے اچھراں ماست
 اسے راجہ اس پوتہ دا گریہ نہ ہرگز کھاست
 ایسی محبت مونی بھگوت دی تصویر
 کالیہ سا اچھراں بھر بھر نہ دندی نیر
 بھنڈ نہ جیسا جیسا چاہی اچھراں کر دی گریہ زاری
 ہل چل کہندی خوش رہا چاہی ہتے بن آن سینے دیکھ بھاری

جائے زیست وے

کیت راجہ یوں ابھاگی ہیں دیرا کی تے تیاگی نت لاگی سے نین جان کو سدا رام نام کی
 ہرے کو رو میں توں پاچھے کی پچھتائیں فوس یوتے بغیر راجہ جانی کس کام کی
 اچھیا بے بھوگ کی سبوں کا ہے جھڑ دینا بھکت کو نہ بھکت میں ہے لوطر دھما کی
 جھڑ دیو یوت پائیں پچھیا غریبی کو اچھیا سموت کو نہ تیرے دھن دھم کی

راجہ ہر شہید و جہول مجبور

راسے آکھیا راسے دان کر کے گھر وچ پھیر پرتا کے رکھئیے
 جان بچہ کے زکھ میٹریے موہرا دیکھ وچسار کے بچہ یے

پیسہ کدی ادھر دم دا نہیں پھلدا بھانویں اک سیٹ بھانویں لکھ لے
 سائے شاستر کڈھ کے دیکھ لے پڑھایا ہی پرمان پر تکھ سیٹے
 دینے جوں جے کسے دے چار پیسے نبیل شرم دے مال کر لکھ لے
 کایا اس اک دھرم ہے مال جاندا ہو نہ مال نہ اسپنے کتھ سیٹے

چرنڈ نامہ چھوٹے بحر تاج اے۔ نمونہ

کت چرنڈ بھاگ جریے فی   دچوں ددہ ددہ فی ذوں کریے فی
 جے جیونڈ باں چا مر سیٹے فی   مڑ مڑا دا بارم بار نہیں
 کت چرنڈ ہمت ہار نہیں
 دہر نول دلوں دسار نہیں

اندھا ک تیرا دن چڑھیا فی   توں ستھی ہنٹھ نہ پھٹریا فی
 نہیں نام سسائیں دا بڑھیا فی   یوں پڑھیاں بار اتار نہیں
 کت چرنڈ ہمت ہار نہیں
 دہر نول دلوں دسار نہیں

دوہڑا۔

مٹھ مٹھیت ٹکھیاں جھنڈیں دیکھیں عتق مودہ   نہاں والیاں لوں پت قباہیں پترا پھٹے کولی پلہ
 رام رحیم توں نہ کرے نہ مہ بھٹے دے دے کتھ   ہیرا اس ساندوں سے چل اکتھ جھٹے رنساہن پاتھ

پاب نہی جڑھاں جو نہاں دے داک پھیل نہاں   ٹپٹ وی بنیری پھپھوں اک واری غرق دے
 ندی دے نہاں دے رکتھ رہدے دن پار نہاں   کتیاں دے داک پھپھوں کامی لوں گھر گھر دے
 جوں بھگد کھن لگوں مودے دیاں دواں لوں   چٹکے چٹکے ہرے پھٹے سچ ورق دے
 رہنہاں وی موت آدے چھٹے کیتھ نامہ   سپاں سندوی موت آدے آہن سڑک دے
 استری دے داک تے ٹکھ نہاں دے پاتھ داک   بھڑکے دن آیاں راہ اگیرے ہی پھٹک دے

لاہور اسٹک لاہوری

نام لاہور اسٹک غلط لاہوری - گٹھی بازار لاہور دست و سبک -
جنم ۱۸۶۵ء کوچ - ۵ دسمبر ۱۹۱۲ء

پنجابی دے مشہور استاد میاں ہدایت اللہ لاہوری دے مان پوگ خرگ لاہور دے منہری
سیت دے بچہ بچہ دے بادی صاحب دے کول جت پوری (مختاری) کہنے دے سن - بڑے محبوبی بازار
تے پریمی سن - امرتسر جدوی دے بار صاحب مٹھا مٹکا آؤ دے - کشتہ نول سرور دے رشناں دے مال
روت تے جسم لٹی کچھ نہ کچھ چوگ دے جاندے - کچھ شعر سنا جان دے کچھ بالال نول چھی دے جاندے
ہر نیک کم دے سمجھ نول آگے تے بڑے کم نول بند رہن اہناں دی حالت سی - اہناں نول ہند
مسلمان دے سکھ میسائی لٹی پیار سا بچھا تے ساڈیاں سی - پنجابی بولی دے چنگے جالیاں سن - گور بھی
دج لکھ دے پٹھ دے سن - شعراں دے روانی تے دستھار بڑا سی - محاورے - تھانے تے تیشیاں
استعارے بڑے بڑے ٹھکے دے تے ٹھکے دے دے سن - مشاعرے دے سن - شعر بڑے آواز تے پڑھتے
نال بول دے تے ٹھکے بند بند دے سن - یس - دھی کوئی نہیں سی - نو سحر نیاں - تیر نصیحت میرزا بچھا مٹھا
دی روحانی سنتاں سی - جیٹری یادگار چھڈ کے پر لوک سدھار گئے -

مؤید کلام

ب بازارے ایس جہان گرنے جہان فی اصل غنیم نے پائی ہوئی اے
فوج کمر کس حکم حسنہ لوٹے ننگی قتل تے یس اٹھا ہوئی اے
اک اک نول کہے ہون کہے تے جاگو شیعہ نیند ہی آئی ہوئی اے
پیاں بجا جٹاں تے دھڑی جائے دنیا لاہوری تیار ہو دیر کھائی ہوئی اے
میر چوں کچھ رنگی

بیڑی ہوئی دوانی تے شوق سہتی رانجے دھبلی پکڑا بیا سو
سارا پھیر بیڑی دج مست کیت سندھ رانگی بھیریں گما بٹو سو
من مہ لیانل آواز بانگی ایسی چیک پریم دی لائی سو

اوس گھڑی توں میں تیراں لاہوری جیہڑی شوق دے نال تھکھا میو سو

لے: یہہ دہی تھبہ را بھننے نول پئی شاہ سو میرا بھکھڑا ای
ملی اکھیا ایہہ لے کجا جیا حاضر جہا دیکھا ہستا گر کھڑا ای
وہ عمر نے گھڑاں پس آیا خبرے کہہ بتا امنوں د کھڑا ای
لاہوری ستران د حیران کہتے تھکے ہونٹھ کھایا کھڑا ای

سوہنی کو بھڑی نال کہہ جو گیاں نول مرجائے تے کچھ پرواہ ناہیں
مندا اتروں عورتاں د سچ جاناں آساں د یعنی اک نگاہ ناہیں
تھکے آپے پٹ کے چوڑے کہتے ساڈوں لوک د ساڈوں دی چاہ ناہیں
ایں دےں لاہوریا سخت ٹا ہڈے کیل من دے سب کپاہ ناہیں

آیوں فقرہ خیر بہانہ اے کسے زن د ملاقاتیا دے
دیوال خیر تے زن نول پویں گول ڈھال ناگ بک نہ پتیا دے
جا پے چہ بٹا توں ہب نہ تھپا بھٹ بٹ کے ذات کذا تیل دے
گل گل اندھیاں پاؤں غنٹو میں سمجھ پھیا تیا دے
اے موہن جٹا ساہی آل ہلری مار کے سچیں چا تیا دے
کرامات مٹی کوٹے د میں دے پھلا جھوٹا پرواہ نا تیا دے
باہروں فقرے اندل کردہ بھرا دہ عراب متھے نعل کا تیا دے
کدول من مند ساہیں دھیان نہ ہرا پاٹی چت میست نہ جھاتیا دے
چینا خیر لاہوریا آکھیں تیں کجہ رب دی تہ نہ جاتیا دے

پتے۔ نے کچھ دن بعد اس کو ہوں چھٹی لے کے راہ پونڈی پہنچے۔ کچھ خالی۔ تے کچھ ناں آمدراں دتے
کھان۔ ایسے چرندے کتے نے نئی نئی دیوانہ دتی بیاہ کول گئے۔ اس نے اجارہ دیا جیہذا رہناں دے سر
تے ٹھکایا۔ تے گھر جا کے دیہ پتے مزدوری دے ہتھ پھڑائے۔

ایہناں دیہاں دے چھوٹے لیکے جھکے دا علاج کیتا۔ ٹھنڈا پانی چیا۔ نے مری جان دی کھی جیہ
خالی بزدل شور۔ ابھریا ہو یا۔ آخر کو مری یوں جان دے اک ٹانگے دا ٹکڑا پھڑکے اُسے ناں
دیہ پتے۔ جا اٹھ کول پہنچے۔ لے کھکے۔ نے فیر ستایا۔ اہ ساہ لین مئی مڑ گئے۔ رستے وچ نوکلی تھال
دیکھ کے اک مسافر دئی کھ رہیا سی۔ اسناں اپنی جھک دیکھ سنایا۔ اس نے کہ رنڈی تے گھڑا ہندا
ایہناں یوں دی دتا۔ چوہدری جی کہندے سن کہ اس میں رنڈی ہا۔ سوادھ مینوں آیا۔ اہ شاہی کھلے کھال بچ
دی پیر ہا۔ آخر اہ مری پہنچ کئے تے اوتھے اک تنصائی۔ ی مٹی تے نوکر ہوکے لوشت دیکھ دے رہے۔
نے اک تھان نشی گیری کیتی۔ ایہناں دتاں دجے اخلافتان دی جنگ لگ گئی۔ تے ایہناں دی قسمت جاگ
اٹھ۔ راہ پونڈی آکے بازار دجے پتھری دچھا کے سارا دن دھال دے خطیر لکھتے رہندے جس
ناں ایہناں کول کچھ پایا جمع ہو کئی۔ خیر ایہناں اہ کم جھڈ کے پڑھائی وارٹ کھانے تے ۱۸۹۹ء دجے بی لے
کر بابا تے لاہور آکے سدھیاہ پالی سکول دجے ٹیچر لگ گئے۔ خیر اہ چھڈ کے پوس دجے تھانیاں دھرتی
موٹے تے مڑنک لئی چھوڑ بیٹے گئے۔ پر رب یوں ایہتھے رزکن مشہور ہنس مئی پوس یوں جھڈ کے
ایل۔ تر یں دی بار د کیتی۔ ۱۸۹۹ء دجے ایل ایل بی ہو گئے۔ ایہناں بہت مشرور آیت تی لے سال ۱۹۰۰ء
دجے رہے۔ تریس لے سنہ ۱۹۰۹ء انڈین کونگریس دجے جانی کیتے۔ ایہناں دی شہرت سنے بہرے
کڑ بنے مشرور کیتے۔ نے ۱۹۰۹ء دجے اہ لاہور میونسپل کمیٹی دے ممبر ہونے لے اہے سار
پرینڈنٹ متھے گئے۔ ۱۹۲۵ء دجے پنجاب کونسل دے ممبر بنے تے اسے سال یوں پڑھان بنائے
کے۔ تے جیہاک کونسل دے ممبر رہے بعد (سیکریٹری) رہے۔

۱۹۲۲ء دجے حکومت نے ایہناں یوں خان بہادر۔ نے ۱۹۳۰ء دجے مردو خطاب دتا۔ ایہناں
دھیر جاہاد بنائی۔ دھی پت دیول دا بنجے رہن کر کے ایہناں ذیاب احمدیہ دولتانہ دے سپریمیاں ممتاز
دولت دیول اپنا پت (مقبضی) بنایا۔

شعراں دی چٹیکے تے ایہناں یوں بل پت یوں سی۔ پر جیہاک دجے دھال موٹے لے شعر کن شہر
کیتا۔ ایہناں ۱۹۳۰ء دجے اک نظم آباد کاز دی دے بارے لکھی۔ بیہڑی پڑی پسند کیتی گئی۔ اہے
بعد اک نئی شعر "فتح نامہ" ۱۹۳۰ء دجے مڑی جنگ جرنل تے لکھی تے یچی کھدت ایہناں دی ہنس
میاں دھارے۔ جس دجے ترجمے دیاں ساریاں خوبیاں یوں برقرار رکھیا۔ ترجمہ اصل ناویں کسے کھے ٹھٹ

بھولانا تھ وارث

نام بھولانا تھ۔ تخلص وارث۔ مذہبوں بھائی۔ رہبر شاہ و سہک۔ کراچی بیروا
 مشہور سن جنم ۱۸۶۶ء سے وفات ۱۹۴۰ء۔ قریب
 میڈیکل کالج لاہور چل ۱۸۸۸ء وچ ڈکڑی ۱۰ امتحان پاس کر کے۔ کراچی سے
 ارتھوڈکس و سہ بھائی۔ ایم ایس ہو کے آگے لڑائی ڈاکٹر بن گئے۔ پہلی دوی
 لڑائی وچ لفٹیننٹ بھرتی ہو کے خزانہ کئے تھے سبھ نوں وٹس پنٹی ہسپتال دے انکھارے
 رہے۔ ۱۹۱۲ء وچ لفٹیننٹ دے بہرے قول تری جکر رٹل ہو گئے تھے سہک دے رہے
 ہو گئے۔

عربی فارسی دے چنگے جانواں سن۔ پنجابی نال بول بھائی پنجابی نال بول بھائی۔
 رہے۔ رسالہ سازگ لاہور نے پنجابی دربار ساہی پنجابی دی تھ۔ سہک دے سہک
 پنجابی دے دانہ پارسے پرتیرا سیرج منڈر تار کم منڈے۔ سہک دے سہک دے سہک دے
 کھنٹی لے۔ اُردو نثر وچ امتحان طبع تھے اک۔ دے سہک دے سہک دے سہک دے سہک دے
 کیتی تھی۔ تھے پنجابی نثر دے اسماں کتاب "تاریخ لاہور" تھی سہک دے سہک دے سہک دے
 رام دونوں کتاباں جھدیاں جیاں ہن۔ اسماں ایک اصل پاس تھان لے کے رہے سہک دے سہک دے
 اُردو دے چوٹی دے رسایاں دے سہک دے سہک دے سہک دے سہک دے سہک دے
 دے اعتبار مال پڑے آچھے درجے دے تھیں۔

"تاریخ لاہور چول و کتاب رنر دے سہک دے"

رو شاہ جہاں لاہور دا جم ہی۔ ایس کر کے اس دے دے سہک دے سہک دے سہک دے
 کئی کئی ورے رہن۔ دربار غازی تھے سہک دے سہک دے سہک دے سہک دے
 اوہناں سمیاں درج گڈیاں تھے لوک نہیں من تھیں تھیں۔ سہک دے سہک دے سہک دے
 مدافعت تھیں۔ پھانسیاں ہر دے سہک دے سہک دے سہک دے سہک دے سہک دے
 بازاراں وچ بھڑ رنڈی تھیں۔ کھنوں نوں راہ نہیں تھیں۔ سہک دے سہک دے سہک دے
 ملک ملک دے آدمی دے دھار تھیں۔ میل تھیں تھیں دے سہک دے سہک دے

شعراں دج وارث تخلص کر دے سن۔ اک داری ہم ۲ ستمبر شکر نون شکر وچ رائے بہادر
بنارسی داس دی کوٹھی تے اک اکٹھ وچ نظم پڑھی جس دے کچھ شعرا دیں۔

ٹھنڈی شرک نے مست ہو پھریاں نے جوئی جنگلی ہرنیاں دی ڈار پھر دی
کوئی بونٹراں ناٹک منہ پک تر دی جوئی اڈ تھنی پناں بہار پھر دی
کوئی ٹک دی مٹدی مست پھر دی جوانوں شیرنی پچھے شکار پھر دی
ہال ساڑھیاں لگن اگیا ریاں نیں بے کے پڑھڑی پھسل انار پھر دی
تے دار بجی جھگکا گویاں دا نویں کاٹ دی پا سلوار پھر دی
نگا رنگ یوشا کھن نے رنگا کئے وارث جوہن دی کیر دی بہار پھر دی

لوٹی شدم دیادی باکسٹی کوچ دے پیران دے ڈاہی نے
کتن تبتن چھڈ جن زکے نون چرخہ ساڑ پچھے لٹ پایا نے
ناہن چھڈ پھڑا کے ماریاں دایم صاحب تے مس رکھیا نے
رنگن پن دے نال نہ کار کوئی بھڑا تاش دے مال لکایا نے
چھڈ دال تے ساگ پر دھنیاں نون چہ کا کیک تے آتش دالایا نے
شرت کیڑے دے نال نہ ٹھنڈ چندی سگرٹ پن دا جس لکایا نے

شہزادی زیب النساء دے اک فارسی دا بند

نہ آبتار فوج گم اتہ پھر کیستی
آپا چہ درد بود کہ چون نامقام شہب
داتر جہرینجا فی شعراں وچ اچا کیا اے :-

س دے سوگ دے وچ لڑاناں ایں
نیل چھاتیاں دے وچ بادناں ایں
ساڈے رنگ پیا پھوتا دانا ایں
بھائیں مار کے ڈنڈ کیوں بارتا ایں

ملکہ زادی اکھیا جھرنیاں دے
سرپ مارو دھڑاں پٹناں ایں
برہوں لاکے پیڑ دھوڑیاں دی
نمائیں آپ سستوں ناہیں سون دتو

سستی پھول چول چار شعر
 سستی کھوج تے بیٹھ کے پتی رووے کھوج دا لڑا یار ملا اللہ
 میں تال چار جو فیڑے بھال تھکی کھوج و دوسرا نظر نہ ا اللہ
 اند تھال دایاں اونٹھاں دا بڑا ہووے جنہاں کیترا یار جہاں اللہ
 خال نال میرے جنہاں دغا کیتا۔ اُنہاں دوزخاں ملے سزا اللہ
 تینوں واسطہ اپنے نام دا ای میری آخری مٹھ عس اللہ
 نکل جان چلی ساء کوئی باقی نین ترسدے یار دکھ اللہ
 میں تال رج نہ دیکھیا تھڑی سنے مکھ یار دامت اللہ
 مول شاہ سا یکل دُکھ درد اندر آخر چلی اسے عمر دہا اللہ

”قصہ مشنوں رگم مل“ بشنودی ماں اکھری اے
 بہتان اخترے جوڑ کے دسٹی بی نین مٹھ مینوں بوسے متھیے نین
 کھوہ دیناں ندی ہے کل ہووے سنے اٹھ کے دُکھ پھیتے نین
 مشوق لکھی اپرا بد نے نخوت بازے مٹھی سر ملادیں سر کھیتے نین
 بعد ن دیر باں تیرے خبر ہوئی ٹوٹے ست وڈھ کر سی پلٹے نین

چراں پچھوں سبنا بردیسی آیا ساڈے دیس
 نہ نہ بھنن و اشکل گواچی ہوئے سونا چاندی کیس
 مشق اکھا بانڈا سر میں گر جوگی دا بھیس
 گیار نہ خبراں کیسے مول شاہ خبراں اوس یا ایں
 ڈاکٹر موہن سنگھ ایم۔ اے۔ پی۔ یچ۔ ڈی۔ آپ دی لکھت میرا بھانوں ہیر وارث شاہ
 دے تل دی سمجھدے ہن۔

گیانی جو وہ سنگھ

نام گین فی جوید سنگھ بیویا نام سرفراز حکم سنگھ جاگیردار امرت سرحدی : سینک

جنم ۱۹۲۳ء یکرم مطابق ۱۸۶۹ء
کوچ ۱۹۶۳ء یکرم مطابق ۱۹۰۰ء

جہنم سالانہ کلمہ مطابق ۱۸۹۹ء
 لوچ سنگھ بیرم صاحب
 سکول بیچ دسویں تک اُردو گورکھی انگریزی پڑھ کے فوج دی نوکری کر لئی۔ تے اک سکھ مٹن شے گنچھہ پتک
 مقرر ہو گئے۔ لڑائی دج نوکری چھڑ کے گھر آ گئے۔ رے مڑ دھارکاک کوٹا لکھن پڑھن داکم کر دے سے۔
 اہناں نوں بہہ در سے دی عمر دج شعر لکھن دیا شوق ہوا۔ تے اہناں ٹوبھیر ساری دھارکاک کوٹا
 لکھی۔ نوکری سے اہناں نوں تن دار ابھل کر جاپان دا موقع ملیا۔ تے اہتے اہناں نوں بے رقی مری
 دسویں گورکھی دے درشن ہونے اتنی کتاب مری لکھن دی۔ اس دج اسدا ذکر کریشے لکھ دے ہن۔

سرفروغ کے درجہ گما بر وچہڑ سپا آن کے راہ میں موہ بھائی

ہے یہ لٹریچر کی تہذیب پر مبنی ہے جس کا جڑیں سنہ ۱۹۰۱ء کی تاریخ سے لگاتار

وہیں لٹکاتے تھے یہ نے منگ کہتا رہیں اس کی ساری شہر بھائی

میں نے، عاجز نفس کی ٹوکتا رہی : سرورِ حق زورِ بھاری

پانی اکھیاں نہیں میرے گرے چہم چہم ٹوٹا اس نے سہوہ بہت لی

بڑا سوراگھوڑ سوار آہستہ باز سندی اس جگہ پر بھڑکی

ساتھی مجاہد علی فی تروے آید ہترے کہ جنہوں کو صلہ زمانہ چھوڑ دیا

وہ اکھڑے ایڑاں آچھے ماتب ہو گئے فی الغیر یہی

منزل معنی در حریم ملوک - نزدیک تباری ملوک - تنهید ملوک - در حریم ملوک - ساکنی تباری در غیره - ۱۳۱ کتاب در کتب

موتے ختم ہو گئے۔ مہاراجہ نے کہا کہ یہ ایک عجیب و غریب واقعہ ہے۔

میں۔ تے سٹونہ دج پر سارہ گود منت پر حار گور کھنکی دج پر ری کتیا۔

بھائی جوتہ سنگھ تختی سے پولیس کو یاں چوں بن جنہاں تھیڑو عمر نہ بڑھیر کم کیتا تے

اپنی کوتاہیوں پر: چار کاک میری چار داکم لیا۔

مولوی حبیب اللہ

نام تے تخلص مولوی حبیب اللہ پوہاڑاں مولوی نظام الدین قوم کبوتر پنڈ کبوتر نسل امرتسر سے جم پل۔
 جنم ۱۸۷۸ء وفات ۲۲-۶-۱۹۵۵ء

سکول دج ڈل تک اُردو۔ فارسی تے انگریزی پڑھا۔ فیروزوی مہدی شاہ کولوں فارسی دریاں مشہور کتاباں تے
 مولوی ابو عبید اللہ احمد کولوں قرآن مجید دا ترجمہ تفسیر تے صرف نحو تے نسیم مولوی پور محسوس کولوں طلب دیوانہ تے ہاں
 سیتھا سیتھا چڑھیاں۔

کھان کھان لٹریچر دج پھرتی میرے۔ ۱۸ سال تک کنشیل بیڈ کنشیل سینڈھری تے تھا تیار رہے پورا
 چھٹے تے تھارے عام داکم کر دے رہے۔ تے جن کچھ سال لڑیں پنجاب دی ڈیڑھ توں پہلوں امرتسر دج بھی کر دے
 سن۔ آج کل بہاولپور دج رہندے بن۔

مولانا کنشیل انہاں دا اک شاعر تھو۔ اس نوں شعر گوں کے پڑھیاں سن کے انہاں نوں دی شہرا کر دے
 شوق ہويا۔ تے ۱۹۳۸ء دج انہاں پنجابی شعراں دج کتاب خزینۃ الاسرار لکھی۔ انہاں نوں دج انہاں اک تھو دیکھیا
 تے مولوی نور الحسن کولوں مشتے دا پھل پھیرا۔ انہاں کھیا تیس پڑے عالم فائنل جتھے۔ لوی تھو تے نوں دج سرکاری
 اس توں انہاں نوں دج ایک کوتاہی شوق دج پھیرا پویا۔ تے انہاں لے شاعر یاں لکھیاں۔ انہاں دیال چھپیاں لکھتاں
 دی سوچا دھرتی رہے۔ مولوی سادہ تے صاف لے شعراں دج دھرتی رہے۔ تے بیان دج دھرتی رہے۔
 خزینۃ الاسرار میر تقی میر تفسیر سورہ فاتحہ تفسیر سورہ قصص سورہ یوسف لکھا، گکڑا نام
 گکڑا موسیٰ گکڑا عیسیٰ۔ مجموعہ خطب حبیب اللہ۔ نور العیون فی فقہ موسیٰ و ہارون۔ اکرام مصطفیٰ۔ قرآن مجید دے
 نو پاریاں دی تفسیر دھوکہ دھوکہ سوانح نوشہ۔ فقہ جابر۔ جنگ نامہ حبیب اللہ۔ معراج نامہ۔ احوال الابرار خزانہ
 لغیا۔ تفسیر سورہ یوسف۔ شرح نجات المؤمنین وغیرہ۔

کتاب تابخ نسیم بان دی تاریخ نامہ دے ہوسے انج شروع کر دے ہن

بے خبری تادیانی اندر سال ہزار گزر دے
 قوم کبوتر جہالت اندر یکت تے لانا
 کون کوئی اہ کتھوں آئے مورث کھڑا سائی
 آخر دج پنجاب کبوتر دیا روشن ہويا

بے خبری تادیانی اندر سال ہزار گزر دے
 قوم کبوتر جہالت اندر یکت تے لانا
 کون کوئی اہ کتھوں آئے مورث کھڑا سائی
 آخر دج پنجاب کبوتر دیا روشن ہويا

عشق لہر

نام میاں چراغ دین تخلص عشق لہر بیوہ امال میاں خواجہ قیوم بھٹرا لاہور دسے دسٹیک۔

جنم ۱۸۶۹ء وفات ۲۶ نومبر ۱۹۵۷ء

علم و فن بالکل کورسے۔ اُسکے اُن پڑھ۔ جد جواں ہوئے ٹمک کمان لئی افریقہ پہلے گئے۔ جی زندگی تے عوتن دسے بعد واپس آگئے۔ پر ایسے کچھ چڑھ پھر کے فیر بھر بعد از کو نہ تے بخت و عزیز بابرکت تھانواں دی زیادت لئی چلے گئے۔

پہلیں میاں داکم کر دے ہے۔ اہناں دسے ہتھ دی سیتی جتی بڑی پسند کیتی جاوڑی لہری۔ پھر دنیال داکم سکھو دیا۔ تے ریلوے کیرج شاپ لاہور دسے درزی خانے وچ کم کر دے رہے۔ او تھول دیشاڑ ہو کے فیر کچھ چڑھیاں بنان داکم کر دے رہے۔ کہ بڑھ چھپے نے کم کار چھڑا دنا۔ تے کچھ آرام کین دی صلاح دتی۔

ستاراں اٹھاراں دسے دی عمر وچ شاعری شروع کیتی۔ اہناں دناں پنج بیت بازی دا زور سی۔ میاں فضل الدین لوہار دسے شاگندہ ہوسکے ایہہ دتھا بیت آکھن گئے۔ اُنچ ان پڑھ سن۔ انگوٹے فوں دستخط داکم لیندے سن۔ اپنے سارے شعر منہ زبانی یاد سن۔ شعراں وچ دانی سادھ نیالی افرتے لوج ڈھیر سی۔ پڑھنت خاص کر بڑی من موہنی تے جاوڑ بھری سی۔ شعر پڑھ دے تے جھجے تے پھنجاوڑے سن۔ اُنچ جا پدا سی جوہیں شعراں دا دریا لہراں تے پٹا ٹھاں مار دا چڑھو دیا اے۔ تے خبرے ایسے سہول طبیعت وچ کچھ خودی دا مادہ سی۔ اُنچ بڑے مہبتی۔ طنز تے سیتل سمجھانے کن۔ اہناں دسے حافظ بخشی۔ سوختہ امرتسری ٹیکا کڑ فیر تے گام لاہوری نال ٹاکوے (چوڑ باڑی) ہندے رہے۔

اک داری اہناں اک مشاعرے وچ شعر پڑھیا جدی اک تاک (مصرع) اہ سی۔

عشق لہروں ڈوبدے شہ اندساپ ہس نے او بیٹے کناریاں تے

حافظ بخشی نے ٹوک دتا تے کہیا اک آدمی اک ویسے بوہے کناریاں تے ہنیں بیٹھ سکدا اکٹے

دل حافظ جی حکیم آغا علی خاں دے پاس آئے۔ میں (گشتہ) کول بیٹھا ساں اہناں حکیم صاحب کوہوں

اس میں بابت چھپ گیا۔ تے میں اکھیا حنفی جی تسال حانٹ شیرازی دے میں تک دل دھیان دتا
اے ۶

کچا دانہ مال مائیک ساراں سلسلا

تے چپ کر رہے

ایسے طرح اک واری بابو عبد الرحمن امرتسری دے موٹل نیچ (امرت سر) مشاعرہ سی عشق لہر
نے اپنے مخصوص رنگ دیا شعر پڑھ دیاں سویاں اک شعر پڑھ دیا

دے توں میر جکار شکار چڑھیاں تے میں میر ساں آہو فرال دے دے

نفس نکل جلا۔ ہے دے داناں ہون ہند بھدی بھراں کھال دے نیچ

ایں نے سوختا امرتسری نے ہاک قتائے اکھیا۔ چند اک دیلے اکو گھال چول سدا سکرا اے

تے امرت سر دے مشہور اند دتا سی دے استاد میکیم نیروز دین طغرائی نے وی اکھیا۔ او کھیا
اسے چند اک دیلے اکو گھال چول سدا اے۔

مشاعرے نیچ جلیاں تے مجلساں نیچ بڑی آدر عزت مال جیسے جاندے س سہر تھاں تے

استاد عشق لہر نے نام مال مشہور سن۔ اپنے استاد دیاں فضل دین دے مرل دے ساراں بعد
ابناں دے گدی نشین نتے گئے۔ تے جلسے نیچ پاک بنہائی گئی۔

ابناں دیاں کچھ سی حرنیاں چھپ چکیاں ہن تے باقی کام ان چھپیا اے۔

ابناں دے شاگرداں چول غلام محی الدین نظر۔ عبد الکریم تھر تے محمد یوسف تھر تے مشہور ہن۔

بنہاں چول عبد الکریم تھر پنجابی نوں چھڈ کے اُردو دل چلے گئے ہن۔ تے نظر مانشین ہن۔

حقیقتہ میں شیار پیدی نے آپ دے اک ادھے تک چول آپ دے مرل سال دی تاریخ

کدھی جوڑی دے۔
نکتہ خودی دا سمجھ کے آپ میں چپ ہو یا

۱۳۶۸

کلام حانٹ دے

عشق مانشیاں دے بر خلات رسا ایں دس کوئی دلی عداوت غریباں نے مال

میںوں اس طرح دا نیم جان کیتو کھلے کچھ نہ سنے بییاں دے ناں

میرے حال توں دیکھ کے سٹوخ میرا کلال کر دیا سی اپنے بییاں نے مال

اُس کے کوئی نہیں پھیرا کس مرض و چوں عشق کھری نہ پچھ نصیبیاں نہ مال

سستی تجھ تختہ زند سے بولی ہر ریک کھینچتے تھے
قسم خدا دی کوری نہ پیندی راتیں نہ ہر پیاسے
پتہ ہوندا ہے نہ خاکراں کے سرخ سر اعلیٰ والے
عشق تیرے دیاں لہراں میں شے کیا نہ کس نکلے

سو مہنی رڑھ دیاں گھر سے نوں کہن لگی شے توں کپیا کچھ کھاناں سی
بے توں نہال نہ امزد میں بس مینوں تال عورتاں دنا کھاناں سی
باندھ پڑی ہی پچی نہ لاج تمیزوں لڑ لگی توں توڑ چڑھا دنا سی
میںوں منہ پڑ کے توں بھی نہ توڑ چڑھیوں سیے ساکتیا ساتھ نہال سی
رو پڑے پیا جانا نہ چون میرا نا خدا بن کے بے لادناں سی
ایس بھڑن کانک طیناں و چول مینوں ثابتی تال کھاناں سی !

سو مہنی پھیرا جل نوں کہن لگی توں ذرا تے ٹھہر کے آدنا سی
بے دل دی ستار نوں میل کے تے اہ میں گیت پیارے دنا گادنا سی
میلوں پارہ ہنوں مینوں ال جا کے نزع رقت بندہ نہتے آدنا سی
میں میں مزاں کی تیر بن کھانا توڑے اچھا ایہو ای رب نوں بھادنا سی
عشق لہرا ہشتا نواں طرف پے کے پانی نہج سڑ دیاں جلا دنا سی

پاکستان بن تے ایہناں کچھ شعر لکھے جہاں چوں اک اہ سی
یا مذہب مذہب تیری جہول حاکماں نے بدل گیا اہ خوشی وادیس ساڈا
نہر ملی بسناں نوں بھیج دنا اُس کے کم سوار یا ایس ساڈا
جیہڑا ہر گیا ہو یا سی لیڈراں تو او ہو جیتا اُس کے کیس ساڈا
عشق لہر مبارکھاں لوک دیندے پاکستان بن گیا لے دیس ساڈا

ایہناں شے رڑھ نہج پھیرا ہو یا سی مدی تو ہستہں چ داخل ہوئے پر ایہو پھوڑا نہت داباناں بگیا تے ۲۶ نومبر ۱۹۴۷ء نوں

جان نثار

نام میرزا بخش تھنس جان نثار قوم خوجہ شیخ حضرت سرزاہ سنیک فقیر شاہوی دافنا گزہ۔
جنم ۱۸۸۷ء وفات ۱۹۰۷ء

زہنی سازی و کم گنداسی۔ اتنا ان پڑھ سی۔ پر شعر پڑھے سواہلے سے بے تحفہ کہنداسی۔ بڑا بزرگ خیال تے کتہ رس شاعر سی۔ خیال اڈاری بڑی سی۔ شاعران تے مسحریاں بیچ، یسوی بڑی دھم سی۔ چرس و سیتہ لکے جوشہ پڑھدا اک سماں بھد ویتدا۔

استمال دناں وچ امرت مہ دے بنیت باز شاعراں لکے منہ پتہ وری دا پوکھ جوکھ پیا ہویدا کسی۔
جان نثار اک سوہنے تے
توہن اپنا دل دے بیچھ۔ اہلے عشق تھج دھوئی
توہن تے بیچھو ہاں۔ یوہن آکھیا کہہ کہن رچا۔ عشق حقیقی دی پہلی پوڑی عشق مجازی اسے۔ پ
لوہا کہہ مکی گیا۔ اہل سن ۱۱ شہزادیں دی قمازی کرنا اسے

دھن
صبر دست شجر تھیں : اسے شہمت میری ترخ اُمید دی سک گئی اسے
دل گید بے تدر دے کول میرا ایسے مزادر عشق اک گئی اسے
خبرے کہہ کہہ داتا خود خواند دل فول سیف مجنونی پھڑی سک گئی اسے
جہاں نثار میں ہوں تیرا شریف ہو جاوے ناں گل بہت دھنیاں کس گئی اسے
جان نثار نے کچھ نعمت بنیت دی لکھت جن۔ جویں

ب
بشر نے کن مقبہ کہہ جیوہ پسی تک نہ اہلے شان دی اسے
والفحی مکھ دتے : الیل زلفاں چہرہ یار دا تختی تہاں دی اسے
کرے گل تے مرزیاں جانی بختی اکھ ل مہوٹ نہ قسم ایمان دی اسے
ملک نہک دے پڑھن مدود اس نے جان نثار اہ صفت جہان دی اسے

۱۹۰۷ء بیچ امرت سرفچ طاہول پھیلی تے جان نثار ایسے وبادا شکار ہو کے اپنی جان نثار

شاہ دین

نام شاہ دین چو نام مولوی قطب دین قریشی رنگ پورہ، سیالکوٹ کے ذہنک جنم ۱۸۴۰ء
 انہاں دے پردادا مولوی نذرا بخش قادیان (جگ تانیاں) ضلع گورداس پورہ دے
 رن دے سن۔ ادھوں روزگار دے سن۔ نہ کوئی ہماراں ضلع سیالکوٹ آدے۔
 تے انہاں دے مرن تے، انہاں دے دادا مولوی قلام مصطفیٰ جیہڑے آپ دی پنجابی
 دے اک جگے کوئی سن۔ رنگ پورہ سبابت تے۔ تے اردوں بھولیاں ایہے
 دی ہے۔

دیہ در سے دی مرشد: عربی، فارسی، نحو، منطق، فقہ حدیث دیاں برٹیاں
 کہیاں اپنے بیو مولوی قطب دین ہواں کوہوں پڑھ کے تصوف دا کچھ علم پڑھناں چاہے
 سی کہ انہاں نوں مرگ سنیا آگیا۔ انہاں دے مرن تے انہاں نوں زندگی کمان
 دی فکر ہوئی۔ تے غیر بڑھن دا دھیان چھڈ کے پڑھان ددوری کرنی پئی۔ وہ سبکوٹ
 سکول دچ ماسٹر لک گئے۔ ہر جی نہ رک۔ نوکری جھڈ کے پیر علی اصغر شاہ خوارزمی دے
 چلے ہو کے تصوف پڑھن لک پئے۔ تے سارا دیاں دیشاں نقیراں دی محبت دچ گزارن
 گئے۔

انہاں پنجابی دی ٹھوس تے سچی خدمت کردیاں ہویاں دیہ دے چوڑی بڑیاں دے
 عربی فارسی کلام دا پنجابی شعراں دچ ترجمہ کر کے پنجابی بولی دے دچ اک مان یوگ
 دا دھا کیتا اے۔

دیوان غوث الاعظم، دیوان محمود شبستری، دیوان حضرت سلطان بابہ، دیوان
 حافظ، دیوان خواجہ معین الدین اجمیری، دیوان تے مثنوی حضرت بوعلی تلمذہ، مثنوی
 شمس تبریز، مثنوی فرید الدین عطار، مثنوی بیسرامہ، فرید الدین عطار، مثنوی مولانا روم
 چہر جلد، مثنوی گلشن راز، معتقدہ محمود شبستری، دا پنجابی شعراں دچ ترجمہ کیتا اے۔
 تے انہاں بین الاقرب جے ہوئے ہن۔

ترجمہ بڑا سوہنا ہے معانی اسے۔ کسے طرح دی کھلک ٹھک نہیں بسگوں ترجمہ درج
اصل دا چھوڑنا آجاندہ اسے۔

مشنوی مولانا روم فوں اسچ شریع کر دے ہن۔

سُن دیکھلی تھیں جیہڑے دیے سوز تے ساڈا لادے

بجھڑا ق غماں دے جیہڑے کر کے کر لادے

جنگل دچوں وڈہر کے سینوں جس دن دے لے آئے

سُن سُن حال میرے فوں رنداں زاہداں حال دے بجائے

اُہ دل لوڑاں جو دل ہو دے درد فراقوں سٹریا

پھول ستاواں تال میں تھتے درد غماں دے اڑیا

اپنے اصلوں دُور دُور ڈا جس فوں سٹریا جادے

مرط مرط اصل اپنے دل آدے تے رندے کر لائے

میں ہر مجلس اندر رو رو گوک دہا تیاں پائیاں

نیکاں بُریاں دی دچ صحبت رو رند جھڑیاں لایاں

آپو اپنی خوش موافق ہر اک نیسٹے آیا

اسے پر بھیت دے دامیرے کسے نہ بھٹاپا

مشنوی بڑا عمل مند رزات ترجمہ :-

کتھے عشق جو مستان وانگر میرا دل بنا دے

واہ واہ شراب خوردی تھیں جو دل صاف بنائے

کیہ سہے جڑ بنیاد عشق دی تینوں خبر نہ کانی

اپنے آپ تاغیں جھڑوٹھا دلبر نظر اٹھا کے

وانگر جبریل عشق ہے درج معراج حسن سے

کتھے عشق جو دل کو بام شراب بنادے

نیکی بدی محبت با جموں کدھرے نظر نہ آئے

حسن سخن تھیں پیدا ہو دے آکے عشق الہی

عاشق ہو یا نام عشقے دا پیدا ہو یا آکے

عاشق دے سر آتے رکھے سو سوتا ج حسن سے

عاشق تے عشق ہو جان دے اکو ذات نورانی

فوں آئے عشق تے عاشق شک نہ جانی

جز ۵ دسمبر ۱۸۶۲ء   وفات ۱۰ جون ۱۹۵۶ء

یہ بیان کو اصل میں مشہور ہندو افسانے کے چشم چراغ۔ ششدر و جھج سن ہانی سکوا۔ رن مہنوں میں رک
پاس کتا۔ کوتا و عاشق جہانی۔ نگار سے مویا شعر کہندے تھے، ان یوگ مہا کو یوں ہندو افسانے سے۔ ہما کو
گہانی۔ اردو سکھ کو یوں ہندو افسانے سے۔ ہما کو یوں ہندو افسانے سے۔ ہما کو یوں ہندو افسانے سے۔

کیسے نئے کمردان را حق اند خریدار دکان ہے رونق آند

حق دینی ہوتے ہیں۔ اس کے لئے ہندو بے مذاق و مانوس کہ ایک ہندو نے

[illegible]

خیر پنجاب اینڈ سندھ بنگ چالو کرن ریٹ جمعہ لیا۔ تے بدے جے ڈائر کلائے سیف نعمتہ دیوان
ملکہ ایجوکیشنل کمیٹی دے شہزادوں بھر دے۔

۱۹۴۹ء دہلی کے آپ نے نوجوانوں کو پنجاب میں سروس کرنے کی دعوت دی اور ایل ڈی اے کے تحت ان کے لیے ایک خاص اسکیم بنوائی۔
۱۹۵۱ء دہلی کے آپ نے نوجوانوں کو سروس کرنے کی دعوت دی اور ایل ڈی اے کے تحت ان کے لیے ایک خاص اسکیم بنوائی۔
۱۹۵۱ء دہلی کے آپ نے نوجوانوں کو سروس کرنے کی دعوت دی اور ایل ڈی اے کے تحت ان کے لیے ایک خاص اسکیم بنوائی۔

امتناں دی نغم تے نثر (کو تاتے وار تک) اک دند جی قواں چڑھدی اے۔ چٹا بنی نہ مرنی نہ خاک نہ فوٹ
ٹیکو تے اقبال دا درجہ حاصل اے۔ خیالاں وچ عرشاں نے پیر وعر کے تہ بہ تہ کیوں دی گئی تھی۔ وہیں ہی
جڑھاں توں تھلے تک پہنچ والی بُند نکھائی اے۔ دیہانت نصیحت خفیفت نے معرفت دا رنگ کدو مودعا

جھک رہیا اے۔ اپناں عمارتیں اک۔ انگوں پنجابی کو تاؤں اک ذراں رُپ بھٹیا۔ فوایاں یہاں تے ٹھرا۔
 بازی دی تھلاں شائق۔ قصرت تے معرنت داراگ گافوہا۔ تے منکھی روح توں اپنے اس نال ملن دی
 چھٹک آہنگ لگائی۔

دنیا دے جھیلیاں تے دنیا دایاں دی سنگت توں دھیواں کر کے اک ادب کھنڈرے بیٹھ کے
 خیال دے خزانے نال پنجابی دے بھنڈار نوں بگرتے رجواں بناندے رہے۔ اپناں توں نام نور توں اتنی
 کجی سی۔ کہ جتھوں تک جو سکیا کسے کتاب تے اپنا نام نہیں چھپوایا۔ کسے نظم ورج اپنا نام نہیں ودتیا۔
 اپناں دیاں نکھتاں ڈھیر جی۔ جہاں دی سرجی (فہرست) چھٹکل ٹریکٹاں شعراں توں سوا اے اے
 کتاب۔ رانا مشورت سنگھ ۱۹۵۷ء۔ بیل تے راہی سنگھ ۱۹۵۷ء۔ پشپا دتی چندر ساروت سنگھ ۱۹۵۷ء
 تریل سنگھ ۱۹۵۹ء۔ جیون کپہر اے سنگھ ۱۹۶۲ء۔ دل ترنگ سنگھ ۱۹۶۲ء۔ بسمل سنگھ ۱۹۶۲ء
 بھنڈیا جیون سنگھ ۱۹۶۵ء۔ لہر لاس سنگھ ۱۹۶۵ء۔ بکھاں دے ہار سنگھ ۱۹۶۵ء۔ پریت زیا سنگھ ۱۹۶۹ء
 کبندی کلائی سنگھ ۱۹۶۳ء۔ کنت پھیل سنگھ ۱۹۵۳ء۔ سائیاں جیون سنگھ ۱۹۵۳ء
 وارنگ (نثر) ناول سدری۔ بچے سنگھ۔ ستیوت کور۔ بابا فودھ سنگھ (نانک) راجہ لکھ نانا سنگھ
 رانا مشورت سنگھ توں سوا باقی رچنا عام طور تے نکلے بھوج لے بولی ٹیٹھ تے نگر۔ عربی۔ تارسی بند
 تے پڑائی پنجابی دے دھکے چھبے لفظ سو بنے دتے ہن۔ بول توں دج رس۔ لوج ڈھیر اے۔ کھام
 دافوز

گلاب دا بھل۔ توڑن والے توں

ڈال ناووں توڑن سانوں اساں ہٹ ہٹ ی مائی
 توں بے اک توڑ کے لگیوں اک جیگانہ جاساں
 لکھ لاکھ جو سنگھے آکے خالی اک نہ جانی
 اوہ دی چک جھک دا میلار وپ ہک نفس جانی
 (دھراں دے اس)

دنیا نا دکھ دیکھ دیکھ دل رب دا ب دا جاندا
 پھر دی درد نہ گھٹے جگت نا چاہے پیا واسے
 اندر لا پنگھر بگڑ دا نہیں تیر دسا ندا
 پد پتھر نہیں بنیاں جاندا درد دیکھ دکھ آندا
 (دھراں دے مار)

اچھا بل دا مار

اچھا بل بعد نادیرا آ پیاں گنتی ہیندا
 بھر سرور سرورج اک جاندا جھوم الہی لیندا

میرے درگ چمک نیردی اکھاں نوں مستانہ دی   بے خورباں دا اچھوٹا آدے جڑھاں ہاں رہندا
(چمک چارے)

ایک نظم "پیت دینا دے"   بچ کے بن تشک تشکیاں   سولہ بندیاں سوہنیاں ستیاں
سامان دن من پنڈیاں رہیاں   بھاتی تے مہر کوہراں تے گیاں   شاماں بے گیاں لہراں تے گیاں
نیز بند ان من بھر رہیاں

دوبہاں دلوں کوئی راج نہ آئی   کریں جوہر مل کرن سمٹائی   ایوں بندری دج جوتہ طائی
سرنج سرنج جوں رل نہائی   در دل صفاں ملجے اکٹریاں   شاماں بے گیاں لہراں تے گیاں
پانی سینے لگ لہراں تے گیاں

رباعی

پتھر نال نینوں لا بیٹھی نہ ہستے نہ لوستے   سوہنٹ گن نواں موبے گھنڈی دیوں نہ کھیٹے
چھڑیاں چھڑیا جانداناں میں صاں نگہ نہ کوئی   بھیا، جیوں خٹکے تیری اکھیں ہونہ اوستے

میرے سائیاں دیچوں ایک نظم   رکھی رہی میری پون سوانی   رکھی رہی میری پون پٹاری
نخن نہ ٹپن نہ کھیڈاں ای رہیاں   سامناں نے سینت جدوں آن ماری   سامناں نے سینت جدوں آن ماری
چمک گئی میری پسینجی بھتی   دے سر گئی سب سخن نظاری   دے سر گئی سب سخن نظاری

منگاں میریاں اہے نہ کھیاں میں میں میری اہے نہ تھائی   میری میری پھر دی گھرے ملگی گئی نال سر تیرے
تام تیرے دے ملو لگ گیاں سائیاں سائیاں کوک پکاراں

تیری تیری دیاں دیاں آہل آہل دیاں دیاں
دار دار دیاں دیاں تک نہ سائیاں میریاں گیاں

اور جھل ڈراچی :-

ہے روپ تیں روپ داں ہو کرے تان لاڈ لڈاڈ

یا اندپ کر کے اسانوں درس اردپ وکساڈ

سمستی وانگوں بانڈہ الاراں اور جھل ڈراچی کرے

دنے رات پٹی کوکھاں سائیاں آجاڈ آجاڈ

(میرے سائیاں جی)

”بجھ کس دے نین اے“ پڑوں لجنہ نعر

ننسن دا دریا نہ ہن نڈراں دی نین ہن

پر تھے لگ لگ جلیے جوڑ توڑوں تے نین

اک جھن سیجے آئیکے جے کر جانویں سین

نظر چھپائی وچھ ری چھوہ ورمیاں دی لین

اک مڑکا فریا ہے وڈا اڈٹے نین

نیناں والے تے لکھی سکتیں لکے نین

انہاں نیناں تے دلا لائے تین سکھیں

نیناں دے سائیاں سیج وچھاں وال نین

نیناں والے سونیاں قدم دھریں آہن

ہیراگی تنناں پہ ہے رو رو غرض کرین

آبادیوں میں گئی مہنت نہ لو کی لین

سمجھ نہ پیندے ہے سبھی ہے فہمیت نین

نظراں والے ستارہ دی نظراں کیوں چڑھ گئیں

انہاں دے مان لوگ پتا ڈاکٹر چرن سنگھ جی دی پنجابی دے اگھے کوی نے سامت کارسن ۔ اہم خبر

ڈراچال ہونے ۔ انہاں اردو ۔ فارسی ۔ سنسکرت ۔ ہند جملہ شاہ تے پنجابی پڑھی ۔ تے ماگ وڈیا سکھی ۔ پھیر

ڈاکٹر جی عالم پڑھ کے کجھ دن نوکری کیتی ۔ تے مڑ اپنی پرکیش کر دے رہے ۔ ایہو سچھی دے سوا یونانی ۔ تے

عیدک طب دی پڑھی ۔ تے چھیتی ای چنگے تے آگھے ڈاکٹر اں پڑھتے جہان لاک سپے

پنجابی وچ شعر لکھن ۔ یا شوق انہاں نون جوانی سے جوہیا ۔ انہاں پنجابی کو تاج امرت لہراں ۔ ہولا ملاں

۔ جیون یا با امل بیون بھائی منو سنگھ تے وارنک صغ شہر بدیتی پرہ س ۔ جنگ مرڈیل ۔ بالی ہولہ ہیر بھائی

گودھاس ۔ ناول شراب کور سے بشنور کوی کا لیرام دے ڈرامہ شکست (سنسکرت) داتر جہ لکھیاں ۔ جو

چھپ چھپاں ہن ۔ ڈرامہ شکست داتر جہ پنجابی دا کورس رہ چکا اے ۔

فیروز الدین دیکیر

نام فیروز الدین تختاقر دیکیر آجور دے دیسیک تے حکیم انا علی خاں دے شاگرد

جنم ۱۹۷۲ء

وفات ۱۹۹۷ء

قیم دے راجپوت کو۔ پرانی گوتمالی دے کول چھپ گریو اگڑے ٹٹلیں جیہاں اگڑے
شعر بڑے رنگیں تے سوئے بندے کن عربی تانی دے لفظ جیوں۔ دے دے دے دے دے
اچ خیالی تے داغ والی رنگینی سی۔ کلام راج پکائی۔ روانی تے رس بڑی حکیم آنا علی۔ آج
دیکیر کے آپ نوں اپنے اتھے کھاٹے دے خوضہ۔ مائی پنجابی شہزادان دے دے دے دے
دق عام کن حکیم کامیوں۔ ہاں مال ایشاں ناما کارانیت دے دے دے دے دے دے
دے ایشاں دن اک پنجو۔ خمر لکھیا جس۔ ابک آباد دے دے

محر عشق اندر تلاء بان دال رب بولتی ٹٹلیا پیا دیکیر
گھر ہجر دال بھولت اگت بہا بہرے تے تے کتہا دیکیر
بلدی سٹ توں نڈر آئید دال کیسی پٹی مخالف ہوا دیکیر
اوہ عرچی تھوڈی بدعرتک بار دے دے دے دے دے دے
بدل آء دے گرجن یا دے دے دے دے دے دے دے دے

ٹپٹیکل نمونہ

سیاں نے سرخی تے پان چوست کلبا ہیں غریب دند اسٹرا سے
کوہی شہ دی نظر منظر ہوساں سبت حسن دال اک بڑا سٹرا سے
سیاں حسن دال شان کمان کرین مینواں دے دے دے دے دے
تقارو دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے
شالا دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے
او دیکیر جوگی ہیں تے دے دے دے دے دے دے دے

سینہ نکلاں دا بویا صد چاک سُن کے سختی بھُل تے جیہی صحبت ادا کیتی
 توڑ دانتک ادا دم منتقا آکھے رلی سزا کیوں اُچی فریاد کیتی
 سہوے رمل اُسے صحت رُخ کھلا میں قیام جاواں اکھن ایساں شے
 ابدیم اللہ پڑھ کے بسم اللہ عاشق صورتاں دی سورت یاد کیتی
 میری عمر گزری کتب عشق اندر سارا قاعدہ پڑھنا کجسار ہیا
 نہیں بے واسق اُسٹاد دیندا جد کہ اللہ دی تقطیع نہیں باور کیتی
 اے جو فہم نا فہم دا فہم سمجھن اُسدے فہم نا فہم تے غم کہہ اے
 قدردان دیکر جو میں جیشک اُتال قدر تیری با مراد کیتی

اُتال دا ڈھیر ملدا کلام میرے کول سی جیہڑا اسرت سردی دھڑھے جوتاں دے دل باندا بیلک
 دل اکھنیں غصے نال کر کے ناحق جوشک ناہیں سو سو دار دامن
 بھار شک صبح شربت بھل باجموں چھڑے کس طرح تیرا تیراں
 شفق میں غمک سے دیکھ اُسدے سچو پونچھ کیتا کل امار دامن
 کروا آئینہ دل پارہ سنگ دا نہیں ہے دیکر پتھر تیرے پار دامن

س۔ موت کے تیغ میاں دھوں دانت شیر دے گج کے آپیا
 خوشی نال میں گردن جھکا دلی میر لٹھ گے زمین تے آپیا
 ٹھنڈا جیون نہیں دیندا تڑنڈا اُسے قتل ہوئے راجیوں عاپیا
 عزرائیل دیکر دا دیکھ جگرا ڈر دا گھرے نڈا خدا پیا

فیاضی جگرانی

نہاں تار چند تختیں تارادی تے ٹی سرود گجرات تے ہن دے جند کجرات دج تختیں تارادی ۹۱۳
 جہند و فساد بھیجی تے تے پیم دے کجرات دج تختیں تارادی ۹۱۴
 پیو جھڑک جھڑک تے تے پیم دے کجرات دج تختیں تارادی ۹۱۵
 پیم دے کجرات دج تختیں تارادی ۹۱۶
 پیم دے کجرات دج تختیں تارادی ۹۱۷

دگی وادی ایسی دج تختیں تارادی ۹۱۸
 دج تختیں تارادی ۹۱۹
 دج تختیں تارادی ۹۲۰

دج تختیں تارادی ۹۲۱
 دج تختیں تارادی ۹۲۲
 دج تختیں تارادی ۹۲۳

دج تختیں تارادی ۹۲۴
 دج تختیں تارادی ۹۲۵
 دج تختیں تارادی ۹۲۶

دج تختیں تارادی ۹۲۷
 دج تختیں تارادی ۹۲۸
 دج تختیں تارادی ۹۲۹

دج تختیں تارادی ۹۳۰
 دج تختیں تارادی ۹۳۱
 دج تختیں تارادی ۹۳۲

دج تختیں تارادی ۹۳۳
 دج تختیں تارادی ۹۳۴
 دج تختیں تارادی ۹۳۵

نکیاں دڑیاں سرانٹوں زباناں ساک ہاں
کچھ نہاں دی سحر تہاں ہے پہلوں ہوئی نہی

اسدی خاطر میرے تائیں بھائیو بھو جسا ہاں
کھل داغ گیا بونٹاں محنت تہاں دھیر می

اُدر اشعر حرا دل نوں چہ بندہ اٹھ کھوڑے
نہاں آہ دھچ بندہ کپڑا غور دھڑکے
اوتے دے مے مے جی جاسے جس ٹیٹھ جھوڑاں

دستور کھاں جس اڈی محنت بھائیو پتی پتے
مذہاں جہاں صبح رب اُدر کیکر جھار کرسی
محنت مال بھڑاؤ جو میں فوج کتاب بناناں
اوتے مال ای اپنی صفائی دھچ آکھدے ہن :-
تے میں موں کسدا بھائیو نہاں شاعر چڑاواں
اوتے جو نور جرات ہے میں اڈی جہڑا بنائی
نہنہ مسلمان سیم دے اخیر دھچ لکھدے ہن

جو کچھ دست لوکاں سرنا لویوں ہڈا بنواں
اک بھی شعر عریا نہیں میں یا سسرت ہڈا

اکت پیادوں حوریں لوں کتے مال دھڑکے
اس دھڑکے مہر فی مستہوڑاں تہاں غفلت دھڑکے
کھنکھہ دھڑکے اُدر تہاں بھارت کھنکھہ جو تہاں
چیز بھائی دھڑکے ہن ہاں دھڑکے دھڑکے
بھن نہڑا لئی تہاں پیری لویاں حنک دھڑکے

لوک بھڑا بندہ تہاں میرا جیڑا سفا بناناں
ملا سیم نہاں سب نہ نہنہ جو میں ہڈا سناں
جہڑی بھائیوں بکھڑا تہاں پندہ ہم تہاں کے
میر کی ایسے کٹیاں جوڑا یا سیم صاحب دھڑکے
بھڑا بھڑا شعر اکے تہاں چھتے کرے سہوڑا

ایسے طرح تہاں دے اخیر تہاں لکھدے ہن :-

نواں شعر بنا اک چھڑا اے
تہاں ہائے کا مٹاں دھڑکے حور کولی
جہڑی چیز بھائی پھری کھنکھہ نواں
میرا دم دم شعر سواں اے
پائیں خیر سوالی آیا اے

اے جی وزن پہلوں میں کی کڈا حیا اے
دھڑکے دھڑکے دھڑکے دھڑکے
آئی مشرق نہ شعر چڑا نواں
پوری پوری سواں نہ بھڑا یاں دھڑکے
دھڑکے توں نام دھڑا لکے

عبدالقادر وانشمند

یہ عبدالقادر تخلص لیا کرتا تھا۔ اس سرور سے دنیا کی جنم ۱۲۵۰ھ بمقام ۱۲۵۰ھ
 ہر قسم کے رنج و غم سے دور کر دے گا۔ یہ وہ ہے جس کی عمر بچہ شعی مرزا ارغون بیک سے سزا
 ہو کے سرخس شہر کے قیدی تھے۔ بڑے باخدا کی سی میلی حویلی میں رہتے تھے۔ تشیہاں استعارے محاورے
 سے اکھنڈ سیرت۔ سب مال درندہ سے سن۔ ایناں پال کبت کہتے ہیں یہ بیت۔ مائیاں پنڈری
 داندواں (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک) (سے ایک)
 دودھ گڑھک مائوں شہر شہرک باجیوں سے سرورک مائوں سدا سارا ہر
 کڈنی دور باجیوں۔ چھڑا چور باجیوں۔ رزہ کور باجیوں سے کور ناہیں
 روشن رہیں باجیوں۔ دیوانہ کی باجیوں۔ جیج میل باجیوں۔ نمودار ناہیں
 دانش عقل باجیوں۔ سوہنا شکل باجیوں۔ پختہ نقل باجیوں۔ روزگار ناہیں۔

عاشقان و سخن کج یارا کدی نہرا نہ بولیوں مائوں اس
 جس حد سے عاشق کھسوا بندے دیندے سر نہ چھڑکے پائوں اسے
 جنوں یہ جد میلی دے دے رائے میلی بھنیاں اوسدا کائوں اسے
 وانشمند واندال نے کچھ کہا چڑیاں موت گواراں ہزاراں

وانشمند واندال نے کچھ کہا زخم عشق نہیں مٹ داتا سرور قیڑی

وانشمند کھاناں کم عاشقاں دا نہیں۔ تے عاشقی دادم مارے ناں

جس دن بکڑ فرشتیاں پیش کرتا ہے رب تمہیں کسے چھڑا دیا نہیں
دلہزبر خدا دے فضل باجوں کسے تھوڑوں پار چڑھا دیا نہیں

جیتے چیں گئے سب میرے جینا عشق پر
صم، بکم، عمی ہو یا اجے نہ سونہا ایک
دلبر مارا میرا میرا مینوں چھوڑ دیا ہے
باجھ پڑ پیار سے جالی برسوں سنہ تپا ہے

کتاب نصیحت المسلمین درج کوڑی

بھاری بدعت ملک اسٹری کوڑی کوڑی
ہندہ جیروں جوانی چڑھ دے کار شایہ
دینہ کیر بال تے کوڑی ہو دے سر پر دیکھیں تان
زور زور دیر زور سمجھ مشنڈے آن آگے تان
سچ چنیٹ علاقے اینوں کھڑی کپڑا
جس ویلے آ بھوٹے ہوئے کوڑی خوب پالی
گھوڑے اُپر چڑھیا ہوا دوتن نال سبای
خوش ہو کے اہ جٹ نمانے کھنڈے صاحب پیش
صاحب کیا ہم بھی دیکھیں کس ہنسے کو بھائی

دیکھد تجتب ہو یا صاحب غمت اندر آیا

یہ کیا جلسہ وقت ہمارا ناحق حرج کرایا

اہناں دے پیو مولوی، کرم الہی دی اک چنگے شاعر تے واعظ سن۔ اُہناں اک کتاب فتاویٰ کرم الہی حضرت
نے تیاں دی جو کھی موٹ کتاب تے سراج المفظن لکھیاں۔ مولوی دلہزبر صاحب دے پتھر کتا ہے
دی شاعری کروے دے ساہناں۔ مسخ دی قفس المبین (یوسف زلیخا) تے ہور قصہ حضرت جابر
قصہ کوچ و چوڑا۔ فریاد پیل۔ وغیرہ لکھیاں۔ رانجی اہ ڈاکٹری کروے سن

پال سنگ عازت

نامہ یوں سنگ تختہ سارنت۔ پروردانام سردار گوردت سنگ پٹہ پدھری (راماری بیٹے) نعل امر سرے سنگ
جنم سادہ ۱۹۲۳ء بکرہ مطابق شہنام

پال پاس کر کے فوج دی جاتی ہوئے۔ ۱۹۴۲ء دہلی مانڈے، پال بلی ہوئی۔ اوتھے اک بھڑا
تے راستہ (موتی) حوالہ دینت حکم سنگ دی جی بہن دا موقعہ ملے۔ تے اہل سب لہاں فقیریاں
کو تادی چٹک لائی۔

اسناں پلوں گجہ کافیاں دیہ سے قسے لکھے۔ ۱۹۱۵ء وچ پنن پکے گھر گئے۔ تے ٹرٹھوئی پھل
دی کوتا لکھن تے گیان دھیاں پال باتل کین لہاں اپنا نہ بنایا۔ اُسے پٹہ پدھری تے گھر پڑے دے دھڑ
اک اپنا زین ست سنگ مرنایا۔ پتے ہر پکے جینے دی جی، اں بندہ لہاں لوک دے پٹے توں اک
نہ صکارا بنایا۔ ایاں دھرم لہاں دیاں باتاں تے نگر بندے۔

اسناں فصیحہ چندر بان معیار۔ موہی مہینواں۔ پورن بھگت۔ گولی چند۔ رمزا عشق۔ پریمی بھیرے
پریم پرکھیا۔ پریت سنگ بے پریتیاں۔ عمر لاس۔ کوہا عشق۔ تماشاندت۔ بے دی بات۔ امرت برک۔
گرہست اپدیش۔ دہڑے تھانی۔ کھشن عازت۔ بارہ ماہ۔ پال انھری دغہ لکھے۔ جہاں چیل کئی چھپ چکے
ہیں۔ کام دھ دی پریم تے معرفت دی جوت جگ رہی اے۔ اُردو نامی تے عربی دے لکھ لکھے
درستے ہیں۔ رمزا عشق چوں دنگی۔

کہہ صاحب کھیل رہا یا توں   جگ کیسے چا بنایا توں
جدرکن تمیکوون الایاتوں   خود اک رنگ ہر جاتی دا
کیوں لاکھوں روپ ڈٹائی دا

بجہ رمزا القادی پاؤندا اے   نرس رمزا عشق دا اوند اے
نہیں مرد نہیں جس بھاؤندا اے   اہ پتھر شخص بستائی دا
کیوں لاکھوں روپ ڈٹائی دا

سوہنی مہینوال چوں تیں شعر

سوہنی آکھیا دھم نہ نیم اوتھے جتھے عاشقاں دا استھان مائے
اُسقت ننڈیا کول نہ پہنچ سکے اُڑے رہی بہہ دیہ ایمان مائے
ذات بات نہ نام نہ روپ اوتھے اگے ایس بھنیں بند زمان مائے
اگے عاشقاں لکھ تے لکھ اکتو عاجز جیہا خعبہ سلطان مائے
قد عاشقاں دی سوئی جانیے نے لگ جھٹاں توں مشن سہ بان لکے
پال سنگھ پیارے دا کھیل سارا بہراں لکھ ساگر اک مان مائے

گزار عشق چوں :-

مُٹل رنڈے ہائے کیہہ کر سٹ لٹا کدھ دور لگی
کھڑے نہ پھل تے دل نہ پئے کھڑے تے تاں بھی لگی
کھڑے جدوں تے مالی بھڑا پل دغا توڑی بھی مے
دوہاں لگاں دھڑوں پال سنگھ کوئی کھل نہ لگی

دوہڑے حقانی چوں اک دہڑا

مُٹل دے حق ریشن ہو یا جہ جسل ورنڈا نہ مویا
مرزے جان دتی تاں صاحب نال بھن دے سوہ
بھنوں سک گیا جگ آکھے نہیں جگ جگ مویا مویا
پال سنگھ جل تاری سوہنی سبھ بھندے یک ٹرپو یا

حیات امرتسری

نام محمد حیات تخلص حیات قلم لڈ بہ۔ امرت سر دے دے سنیک۔

جنم ۱۸۶۹ء وفات ۱۹۲۳ء

وہیکہ در سے دی عمر پنج ہیر وارث شاہ بڑھن دا مشور ہويا۔ تے ادیجرا اس طرح پڑھی جو پیکٹر حفظ ہو گئی۔ کتاب نوں پڑھن تے سمجھن دے حاتم سمجھ جان دے۔ لوک دے دے دے آکے اہناں کدول ہیر وارث دے مئے پچھدے تے شعر حل کرا دے۔ جوں ۱۹۰۹ء دی کل اسے۔

۱۹۰۱ء اپنے کم کاج دے سلسلے نیج بھی گئے ہوئے سن کہ مسید فضل شاہ لاہوری دے مٹ گئے میاں محمد دین نقد گو جوالائے جیہڑے آپ دی ایس ہیر دے چٹے جانوں ہیر وارث شاہ دے اک مصرعے نوں سمجھن دی خاطر اہناں کول بھیجی جا۔ بچے مصرعہ ۱۹۰۱ء سوا۔

شرمگاہ تیری کھڑی پھل وانگیں بھونکا ٹھیک رگے بھیس دانی!

۱۹۰۱ء مصرعہ اصل نیج میاں ہدایت اللہ والی ہیر وارث دے حیات صاحب نے ارتھ (محب) گردیاں آکھیاں۔ ۱۹۰۱ء شرمگاہ توں مراد اکھ دے۔ جوں دینی آکھ دے سن۔ ۱۹۰۱ء کیتا بے حیا اسے اہری اکھ دے رتی شرم نہیں تے وارث شاہ ہیری آکھ دے سن۔ کہ کسے کمال نفیر نال جہا کھیاں چارہ ہو یاں، اہری کمال نگاہ ایسی پئی۔ کہ اکھال کھل گیاں۔

۱۸۹۸ء مچ بابا صادق دے شاگرد اللہ تائیفتہ نال، اہناں دے چنگے ماکرے بندے ہے ۱۹۰۱ء آکے ان پڑھن پر شعراں مچ روانی تے دستار بٹاسی۔ شعر محبوب کھدے سن۔ مٹا ریاں مچ لوک اہناں دی ڈاڈی آدر عزت کر دے سن۔

دھمیاں عمر پنج اہناں مچ دی کیتا۔ اپنے آپ نوں وارث شاہ دے شاگرد اکھ دے سن۔ کہنے سن میں خواب مچ مسید وارث شاہ دا شاگرد ہو چکا ہوں۔ ایس گل دل اشارہ کر دے ہوئے لکھ دے سن۔ ص - صیرتے شکر دا خرچ پے پاندھی منزل مقصود دی راہ دا ہاں

جتنوں خالی سواں نہ کدی مٹیاں بھی منگتا ایس دنگاہ دا ہاں!

سید قائم علی شاہ ہے پیر کمال تشنہ لب خادم جس دی چاہ دا ہاں

کیوں نہ کہیں حیات اُستاد لو کہیں میں شاگرد حضرت زاریں شاہ دایں

آپ دیا پہلا شعر اے

تَن دی رکھو پنداء ناہیں موی جھٹال نے اپنے مارے فی
 طرے دھوپیاں دے دھوپیاں کبہ سے سوار کبے عاشقان چارے فی
 دتی کے آثار کے کھل سبھیں جھوٹے مرے چڑھ کے زارے فی
 مرنی بعد حیات نہ سٹ سکن مرنی عاشقان جہاں چک بوا سے فی

کلام دی پر زندگی

مختصر سنو تیرے کن دھڑکے بہتی نہیں لٹی وار دات میری
 ہاڑھیچ میں ہواں سپاں اُتے کہیں رکھنے لڑ جائے ات میری
 کھ دیاں رت دا سوال نہ میں اُتے میوے اس طرح بسر ات میری
 کتنے نفس حیات نہیں صبر کردا سے روز چھ میوے سے برات میری

رشتے توڑ دتے بھٹی بندیاں سے دنیا دیت نہ کوئی ساک نات میرا
 جہاں دن سافراں وانگ میں بھی کرنا سکے چاہیہ سنا تہ میرا
 جیہڑا سے روزی سدا میوندے لیں سو میوے داسے اشد نات میرا
 لکے پتہ حیات دایکبہ کر سو مردہ سمجھتا گیا گوا تا میرا

آؤ کمان اہم لگا دج سینے تیرنگہ بھیں کیتے نشا نہ جیہا
 شمع رخ توں پیا تران ہوزے میرا دل بن گیا پرانا جیہا
 مست اکھیاں دیکھ سرور دیا دتوے دا بھ کے پیا نہ جیہا
 شوخی کرے شک محشوق ہی توں اہ حیات سے عاشق دیا نہ جیہا

محمد الدین سوختہ

نام محمد الدین مخلص سوختہ چوہا نام میاں احمد بخش قوم راجپوت۔ امرت سرورے دینک۔ جنم ۱۸۷۱ء ۱۹۰۱ء
 ایہناں دے پوہیوں پل کیتی امرت سرورج داروغہ نذول سن۔ ایہناں جد ذرا بوش پھری۔ پڑھنے پئے ماہرے سکے
 ایہناں نوں شعراں دی چٹیک لگ گئی۔ پڑھنا چھڈ کے سوچ دی اگ وچ سترنا شروع کرتا۔ تے خلیفہ محمد دے
 شاگرد ہو کے سوختہ بنے تے ستر آکھن لگ پئے۔

پڑھائی چھڈی تے کمالی دی فکر کرنی پئی علم و احیوی دی نہیں سی۔ ایس واسطے کچھری وچ پیادے دی نوکری
 کرنی۔ تے اخیر عمر تک ایسوکم کردے رہا۔

ایہناں وارث شاہ دی بیرو پتہ وارث شاہ دے نام تے قربا۔ ۶ شریکے تے چیر آپ دن ہیرا بھجا
 دا پورا تھکھیا جو قربا۔ ۱۰ صفتی دا اے۔ مشعریاں وچ بڑی آدر عزت تے خاصہ مال شریکت لودے سن۔
 بندہ سکھ، مسلمان کو یاں تے دوجے لوکاں وچ سانجھے تے ہرمن پیارے سن۔ ایہناں دے شاگرداں وچ
 ہندو، سکھ وی سن تے مسلمان وی۔

شیفتہ عشق تہرتے بارگرم نال ایہناں دی پیڑ چھاڑ تے چوٹ بازی ہی۔ بھوڈے بڑے ٹھنڈے
 رستے تے میل جولی سن شعراں دی نور وچ مست تے نوکری وٹوں سدا بے نیاز بیٹے۔ ہے۔

عام دوستے شعراں وچ روانی پکیتی تے رس اے ہیرا بھجا واقعہ چھپ چکیا اے۔ باقی سارا کلام
 اُن چھپیا اے۔

نمونہ دے۔

الف اللہ دی ذات دے دچوں اکتو الف نکھیریاں
 مُرشد کن وچ پھوک جاں ماری جھڑا گل نبیریاں
 انجھ دا آوارہ آیا قتل جاں دیگ تے بھیریاں
 شائناں سوختہ ہریاں ہو یاں کھوہاں اس جاں گھیریاں

ب بیٹھ کے شاخ امیداتے س کھڈ کے بسبل گزار تھی

رحیم بخش سعد

اں تانہی رحیم بخش تختہ سعد - پیو دانان قاضی بنی بخش - پنڈ واؤد بخش سیالکوٹ دے - سنیک
جنم ۱۸۷۱ء وفات ۱۹۶۶ء

جوانی وچ امرت مرآ گئے تے ران کیری واکم کر دے رہے - اٹھارہ ورے دی عمر وچ تپ وق
اروگ جیسا رنگا کہ جان لے کے گیا - ایسا ٹھوڑی جیہی عروج اینہاں کئی قہقے وغیرہ لکھے - جہاں
بل خوان ہوا - دل خورشید - قہقہہ سبب پارسی - کہ من دالکداز - جھگڑا پوستیاں دا - مجموعہ رحیم بخش
تے کچھ تیرنیاں جوپ جئے بن - اسناں چول دل خود شید ذوقیت زیادہ پر جلت ہے -
خاموش عقیقت - نیک - پیر پیر نکارتے نمازی بندے سن - تعلیم معیول سی - پر شعر چنگے قبولیں
نے توہو پ بن -

قہقہہ دل خورشید اٹھارہ پنڈ واؤد بخش دے ہی سے
بسم اللہ بسم اللہ بڑے گے ہتھہ قسم نوال لادال
جو کچھ صفت شائدا دی ٹھوڑی اکھ سنا دال
اے قلمیں مریخاں کر کے پہلیں نال ادب دے
کہ سجدہ جو حال آزدہ آگے سچے رب دے
اگہ خدایا میرا پینڈاں بہت دورا ڈا
ادکھے سوکھے ویٹے تیر ہی ساکتی ہور نہ ساڈا
رب رحیم کریم قادر قول سچا حق نقاسے
نمان مالک رازق مہدرا ساریاں صفتاں دال
نور بنی دا ظاہر کبیت نال محبت بھاری
اوسے نورال ظاہر مڑ کے کینتی خلقت سارو
ساری خلقت وچول چو کے سرور بنی بنائے
سبھ بنیاں قول افضل احمد آپ خدائے

کوئی باک منہجو ہر جہری میری بکڑی پیچ سوا دے
تو ہیں لائی آکے بچھا تو ہیں میرے تپدے سینے نور ٹھانے
جوس بن داری میرا کچھ بنا میرے ڈکدے دل نور سامنے

بھٹھ ڈانک بھکھڑا بھڑٹھے ڈانک موٹیا
پانی اُسے تیل ڈانک پستردا جاماں دیں
کھٹے تیری کاشاں دے سندھ دا کنارے
چکیاں دے تاک نے قید سارا ڈونیا
بھولی بھالی دیوی دیوی توں اب رُل آوے

لمبڑاں تے شاہاں دا حساب کٹ کے
بال ڈھانڈا سا بھنے نوں چوہڑ چھڑ کے
ستاراں والی ڈانک اُسے نل رنے کے
مار دا دوائے جٹ میلے آگیا

عرسے پہنچ مار اک جھاتی !
پسینیاں دا سنسار
پنچھیا ! نوں اڈاری مار
مٹ دے جانڈے پارے دل نئے
ایکے دا پرچار
پنچھیا ! نوں اڈاری مار

میرے فائنات دے مارکا میرے من دنی میل اتار دے
میرے ساندی میں صد توں میرے دے دے دنی میں نشا توں
میری ہر کئی تاں توں جتا میری رُٹھ گئی تاں توں بچا
”دُنیا دار توں“ :—

میٹ دے بچا ریا اور رب دیا جھوٹیا
اگے توں ابرے ہتھ حرم دا دھانا ایں
دب جانے کیتا تیری حرم دا مناراے
جیہڑا تیرے اگے دگتا اوہو گیا زنگیا
میزیں اسے نیشناں اے جتنے کھٹی ہوئی اے
میلے وقت جٹ :—

توڑی تند سا بھ ہاڑی دیچ وٹ کے
مہنہاں دنی اڈیک نے سیہاڑ کڈھ کے
باب جھکا پادے نوں سواے کے
کچھتے مار دے بھلی آئند جھا گیا
اک گیت ”نوں دُنیا“ :—

پنچھیا نوں اڈاری مار
کھنپ کھلا بھلا کے چھاتی
دیکھ زچینا مات دیک وچ

رنگ نسل تک گھدے ہلدے
رلدے لہو۔ رواج بدلے

ابن دلی شاعری رہی ذات ای سمجھو کیوں بوند زیادہ علم پڑھیا تے جسے توں اصلاح لئی ۔
 تے شہر جو آکھے او سدا ہی سادگی پہنچائی تے بیت ۔ رکی بولی وپ ۔ اتنا رت تہاں دے کج نامہ اہ ہن
 کچھو گنگھڑ ۔ چرسکی پٹھہ ۔ انہی گنگھڑ ۔ بھٹی بیہ ۔ زمانہ سازی ۔ زمانہ دل زمانہ ۔ مل جگ رنگ و لکھ یا ۔
 فاقہ مست باہ تے کست امیر علی وغیرہ ۔

کست و حق اپناں میاں جان دی پس کیتی اے تے سوہنی ۔ کست دانو نہ ۔

کجری دا چہرہ بُرا	جھولی پتہ ۔ سہت بُرا	کڑم آیا نشت بُرا	جھوٹ نہیں میں ماردا
شود والا پھیر بُرا	بتیہ دھیسر بُرا	عورتاں متھیہ بُرا	عزّت اتاردا
دیر پتہ تالی بُرا	جھین گھر جانی بُرا	سور یاں جوالی بُرا	عفتاں سہاردا
اتیر علی حسا بُرا	گڈ بوٹ پار بُرا	نچ دا پیہ بُرا	جگ سبے پکاردا

انہی گنگھڑ دا اک بندہ ۔

یہ دھنک اٹیم دے چار دھبہ معدے دل دماغ نوں بندھ دی اے
 کھٹکی پر بُرا عصب ۔ سبب نور دی تہاں تال تال نوں رگڑ دیا اے
 باد لرے تباد نہ پ پچھتہ ۔ یو و تال تہو ریہ ۔ سگڑ دی اے
 اتیر علی انیم سبب باد و انول پھڑ ۔ نہیں زندہ جنوار ۔ بگڑ دوسے

نور ۔

اتیر علی لکھ عاقل چاتر کھنڈھک تے لکھ دے
 سونا پھرن تے ہو جائے بٹ تال کھنڈھک تے
 فصل و لیاں کھیاں دے رچھہ زناں ڈھے بھل دے
 بے پروا بیاں ۔ ب سچے دیاں ہن باپہ ۔ بھیل دے

وڈا جنگ نامہ ۔ ایس وچ اسلام دے مڈھ توں غازی مصطفیٰ کمال دے جنگ تک و
 بار احوال شعراں وچ بیان کیتا اے ۔ زبان سادہ تے کج شعری بھلاں دی ہن ۔

معدیہ داپٹ یزید جد تحت تے بیٹھا تے اوس حکمائے جاری کیت اوس دیے کتے بابت
بلکھدے بن و۔

عبد اللہ بن زبیر نے کتے دے وچ آن
بر خلاف یزید دے وعظ جو کہیتی جان
سن سن وعظ جو ایس دی خلعت ہوئی دلیر
لیا یزیدوں اوس نے کتے سارا پھیر
وعظ اُہی نول سن دیاں خلعت ہم ہُما
اثر اُہی تقریر دے اندر انت دکا
کتے وچ یزید صاحب کم حارث آ
اہ جی تند مزاج سی ویندا نکم یڑما
خبردار تقریر نہ کرنے پاوے کو
عبد اللہ میرے پاس جی حاضر مانے جو
حکم اُہے دی نول نہ کے کیتی پروا
آکھن کون نا چہر توں منہ بیل وچ پا

نڈ علی شامری عا اِک نمونہ

نور نہ سائیاں خالی مینوں ور تیرے آیاں میں
تدجھ ہی میرا ہور نہ کوئی جدھر جاواں ملے نہ ٹھہرائی

تابیوں آ کرے دیش لیاں

نور نہ سائیاں خالی مینوں ور تیرے آیاں میں

جمادی الاولیٰ ۱۲۸۸ - وفات : ۱۲۸۸

سکھائی دے کر مجھ کو بھی اس کی جو دوسری چیزیں چاہیں۔

امثال و سنہ دادا بادا شراستہ نور۔۔۔ راجہ مثبت سنگھ نے پنڈا اور سرحد و لاہور کے کوئل
جاگیر و قی جیہڑی اکرینی۔۔۔ ج سے سرحد و حیدرآباد قلعہ فتح و لاہور کو۔۔۔ اسرتے جہاں سے تبار و پناہ
پنڈ دی دوستوں جھڈ کے لاہور آئے

بادا بدو شکر جو بدو سیاہے ہوئے سے بڑی دی سب سے محض غور اور مدد غانی پڑی
نیر سکول نے داخلہ کے لئے ۱۹۹۳ء میں شری لائی سکول دیکھ کر اسے خوش ہو کر کہا۔ سب سے
انسان نے اپنا ہاتھ لگا دیا آپ داریا کر دے۔ یہی شہید رہا۔ وہاں پر وہ لکھ رہا تھا
میں نے اسے دیکھ دیا۔

انہوں نے تعلیم و اسحاق سے۔ دواء حسب تدبیر میں نہیں ہواں جو نہ مار سکے انہوں "مجھ کو داخل
جو کہ آقا علیہ السلام ایسا کر رہا ہے۔ تھے نیز اڑکی کے پوچھنے پر یہی نہ امتحان پاس کیا۔ لے دیئے داخل
مور گئے۔

۱۹۔ بیچ ٹڈ کی دی پڑھائی توں ملے ہو کے بی بی جیو۔ ڈی روح نوکر ہو کے ایسری۔ اور
گاہ گئے۔ نیز زوی سلسلہ توں سنیر سلسلہ تک فقرو نہر کا پی ڈیو۔ ڈی حق سبتر بک نجینہ زوی
مذاق کم کر دے رہتے

۱۰۔ اگر گھوڑا سڑے تو اس کا ہڈی بڑی دھڑے تلے گئے۔ ہم انہیں لا مودہ واپس آئے۔ سب سے سن کر اٹھاری دس بیڑے
انہار دی۔ دھڑے دھڑے رکھناں رکھناں کئی۔ انہاں توں چڑھی سختی سہت۔ کئی جھنبی ناں کھر پانہ سہ گئے۔
تو انہاں دیکھ کے اکھیاں سہ گھڑ جھی لگا، اسے کل سجھے پانہ۔ اپنیشن کر دیاں گئے۔ پر ایم کل آؤں
نہ سہل سہل ای، کھے جہاں ملے گئے۔ جتھے اجناں توں دیکھے اپنیشن دی لہر نہ سی۔

ماہنامہ - نعتیہ دانش گستر - سات لکھنؤ - یہ کمر پور میں چھپا گیا ہے ہولی سال پیرسی۔

کرپاساگر

نام لالہ کرپاساگر۔ چودانام لالہ میا داس۔ پنڈ پٹناک منلی گوجرانوالہ دے دسٹیک جینم ۱۹۳۵ء
بساک ۱۹۳۵ء، وفات ۱۹۳۹ء۔

اہناں دے دادا کشمیر وچ کاباہر سن پر سبے دا پیر کشمیر چھڈ کے پنڈ پٹناک (گوجرانوالہ) آؤے۔ اہناں
دے مرن بعد ایس گھرتے غویہی دا ولدہ ورت گیا تے اہناں دے پتال لالہ میا داس نوں روٹی دی فکر وچ سی
کوٹھ جانا پیا۔ اہناں اوہتے جا کے نوکری کر لئی۔

اہناں دھل تعلیم پنڈوی سیت دے مرنی کوں حاصل کیتی۔ فیہ لاہور آگئے تے ایف اے تک پڑھائی
کیتی پر غویہی دا نک ایسا لاگو ہویا کہ اوہ پڑھائی چھڈ کے نوکری دی فکر وچ ایب آباد گئے تے اوہتے سکوں وچ اسٹر
ٹک گئے۔ اوہتے جی نہ لگیا تے لاہور آکے دی اے دی مانی سکوں وچ اسٹرٹک گئے۔ فیہ ایس نوں چھڈ کے
یونیورسٹی پنجاب وچ ملازم ہو گئے۔

آپ دے سب بن کر نہیں بچا جیسا ساں، جد پڑ دیاں جھیاں وچ دھاؤں تے ذہن مگن سی آؤدے تے
اوہ مرنال شاہ محمد دے بنیت، قادریہ دا پورن یاں کوئی ہور بنیت پڑھدے تے میں بڑے شوق نال سن داتے
اہناں نوں یاد کرن دی کوشش کردا۔ فیہ پتا دے مرن تے اک مرثیہ لکھیا جس دے کچھ شعر ایہ بن :
تیری عمر بڑھ پاتے توں محنت کیتی

کھٹ دیاں کھٹ دیاں اسانہ تیری مرنی

مں پایا نہ جہاندا تیتھوں محنت جو لمبستی

کون کرے گا پتا جی مں میرے مال پیتی،

اوہ شعر لکھن دیے اہناں دی عمر تیر چودہ ورھے دی سی۔ تے مڈل وچ پڑھدے سن۔ میں دے بعد شعر
آکھن دا شوق ذہد گیا۔ تے پھیر اہناں پھنکل نظاں ترن سوا لکھشی دیوی۔ ریخت شگھ (ڈرامہ) تے مں ترنگ
لکھیاں۔ کتاب مں ترنگ وچ اہناں دیاں پھنکل نظاں تے گیت دھیرہ بن۔

اہناں دیاں نظاں ادبی، اصلاحی تے قدرتی ریچرچ، رنگ وچ لکھیاں ہویاں بن۔ کلام وچ خیال اڈاری
زیور، مانی تے ربھہ ڈھیراے۔ بدیشی (انگریزی) شاعری دا پوکھا اہناں دے شعراں تے چوکھا اے۔ اہناں دی

کرتا مشق مانتی تے جبریدہ دے بگڑیاں تھیں بیاروں سو اے کیا اے۔ ہرلی ٹیٹھ تے زول دورتی لے۔
نن ترنگ، اں اُن نظر جیسے واپانی چور، کچھ نمونہ :

داد واپانی جیسے داد وکدا سو وگدا وکدا داد واپانی سو ہٹا لکدا

چلے دھن، ٹھٹھ پھو

چرٹہ پر تھیں گینیاں دینیاں کھینڈ لکھن مینیاں سسٹا (۱) مار

چیاں بھیاں یلیاں، بیال، پنجا سنجی! پھنچا، سار

گھڑاں دئی چر پھیریا۔ توں لڑا لڑا نہ پھیریا۔ توں بھڑا لڑا لڑا

پتہ اں توں چرچیاں توں پتہ، سوئے نیویں، مس مس رو

داد واپانی جیسے داد وکدا

اک ہی نظر ہمایہ ترن :

چھنڈے نوں، اں کھینڈ پڑی پھریا دیو۔ مکان میں مے وٹھراے مہر سب قہار

توں دے نہ لیا جے ہاں دی دور۔ پتور دوت دات پتور دی دھار

دنیاتے ناں تانا، پیت ہمالیہ سے

سرنگ، بھلی د برتن توں پیر

ویلاں نے تریل پی سٹھل سواہیاں میں۔ پنجاں نے وچ ڈار س تیاں ڈاریاں میں

پٹاں دی پنجا دیو سا میں بھڑا دیو، پٹاں۔ پیو دے سدر سسپاں دی تاریاں میں

بھڑا بھڑا کے دے گتہ کی دنیاتے جہانے نے

انہوں ان کھڑے نہ چاندے توں مٹ گئے نے

نظر اچ کل دیاں ٹوہاں سہا سہا

کھل کوئی ماق۔

کھل کوئی ماق۔

کھل کوئی ماق۔

کھل کوئی ماق۔

کھل کوئی ماق۔

کھل کوئی ماق۔

کھل کوئی ماق۔

کھل کوئی ماق۔

سو بھارا ام شرق

نام سو بھارا ام غنیمت شرق قوم کھری امرتسر دے دینک ۔

جنم ۱۸۶۹ء مطابق ۱۹۴۰ء بکرمی

پہوں شکر داس شکر دے شاکر ہوئے ۔ نیرمسی مہرین سوخت دے ۔ آلن پرچھو سن ۔ پے
شعر سیتے نے دل کچھوس کہندے سن ۔ چان شاہ دے تکیہ تے ۔ تہا نیری دے مزار تے
ہر اٹھارے مشاعرہ بنداتے اس دوج دودھ چڑھ کے حقہ بندے ۔ رہاں داس دے کوم آل بھرا
اے ۔ نمونہ کلام سن

۵ دل واما گنی وانگ جیتھ ۔ بنیاں سچیں نہ مرے تے کی کراں میں
ایس اُن نصیب کر ۔ نامزد کدو کدو نہ کہتے نے کی کراں میں
مست کدو تے رہ دے ۔ مہیا کدو تے نہ کہتے نے کی کراں میں
دلاڑ ہل پکیاں دیاں سفید ہوئے شرق نفس مرے نے کی کراں میں

۶ بہت نور گوری میں بُب جویاں جولی اسنے نہ گل وینوں دی اے
مرہور اک ذراف دی دھج بیٹے ملی بچھے تاہیں پڑیاں دی اے
کوی ریدناں تے کدو ہسٹاں ہال دست محبوب اہ میرے ہال دی اے
کرمی ماہ دی لہو دیا ۔ اندر سنت زلفنا دی شرف خاں دی اے

۷ بہت ہوئے ہما مارو تے ۔ دھب سکیر سہوڑا گھیا دی
تازک ۔ ر سبب ۔ رنہ سیرنی مہر تال حواں جو حیا دی
اک دند داٹھار دوجی دار ۔ چا کک خن اسد نہ بھیا دی
شرق شب تاریک رہا ہوئے دن آں دوپہر نہ ڈھیا دی

منشا نکلہ دھمی

نہ مہر، بیٹ شوق نعلی کو دھمی خندیاں سننے کو رہا ہے۔ دھمک بھڑکتا ہے۔ دو جہان دھو دے مشہور رام گڑھیا
خود دے چوں بن، زخمیہ چہ کمانی، ہے تھے دیتا سینڈا، مہر کی۔ ہے بستہ دے دے میرے کھلتے تے اوروں کے کچھ تہر
بدلتے تے آگے۔ بہنوں بھیتے دیت۔ ہر لیا و فی نیفہ لکھی۔ ہرک پتر کوئی کو دھمی دچ کھلتے توں بھاری لیت کوئی
لیا دے آپ۔ اچانک تھے کھٹے تے یہ لیا تے، ہر کوئی راہیں رہناں پنجاب بولی تے ہوناں ہارے کو، دھمی لم
یساتے رت سے تے شاں اہلہ تے ہاں رتی باری لیت

دھمی جی دیں بھتی کتاباں ڈکھیاں، بکاتیں، پریم کاناں، پریم پانکھاں، پریم، نگاں تے پیہ تہاں پانکھاں چمپ
جلیاں من، ہناں دے کھارو دھمی رت موت اچ خیالی تے پیاں، اے سبھا دوسے بڑے بھٹکے سیتل، اپناک
دوں جہانوں دھمی من پہ ہر اپنے پائے دی دھمیں دانی اکھ رہناں نرل کدو دھمی نہیں دیکھتے تے نہ ب، ہر ہر ہر
لکھیاں شحات مسداں، تے، یہو سو نہ لکھتے۔

لاہور دھمی

توں مہر دیاں نہیں جو مہر جان سولی مہر دیاں جو مہر دیاں نہیں
نکھلی نو سداں ہو کھیں و سداں ناں سکھ و سداں جو دھمی دیاں نہیں
دھمی رہندیاں جو دھمی رہندیاں ناں تھیں رہندیاں جو تھیں رہندیاں نہیں
مہر دیاں جو دھمی رہندیاں ناں تھیں رہندیاں جو تھیں رہندیاں نہیں

نظم کالی کالی والیا، ہیا، واہک بندہ

ویوے بیاں واویلا ہون لقا چنے وان تے پھری سیا بیا دھ
وائے وکر واریں پھریں آئے تیں ناں اجے تیر وئی واہیاد
اٹھیاں ہر ہیاں تیریں واہ وئے دھڑکے پت کی اٹھتے ساہیاں
تیری پریم واریں کھروں کھیاں تیں تھیں دھمی کھیں ہر ہیاں

پنڈت دولت رام

نام پنڈت دولت رام پوداناں پنڈت صاحب دتہ پنڈت رام گڑھ سرودھن شش بدھیانہ دتہ ونیک
جرم مندر وفات لاہور وچ ۱۹۳۵ء

مڈھلی تیسرا ہندو ہندی ٹوٹھ کے بالوں بھیلیاں نوں بندوں بندے پڑھانڈے رہے طبیعت دی دوانی سے
شہراں دی ہزاروں رتی دات سی رستہ ۱۹۰۰ء وچ اناں قصہ ندپ بہت لکھاتے لوکاں زری زبانی کلامی صداقت
ای نہیں سکوں روپے دے کے ماں دودھ یا غیر ہناں شش موی یورن جہات تے ۱۹۱۰ء وچ قصہ راجہ مال
لکھید تے رہناں دے بعد راجہ بساوا رسالہ ہری چند گوپنی س حقیقت رائے لکھیاں گھڑا دیکھے

اہناں دی نوک بھونک تے لاک باری پنڈت تانی داس کو جڑا نوایہاں دھیر رہی۔ لکھت ہن
اک وادی دس وچ رہا تے یس صحت تھک تہاں دے دی ہئی تے ہن تہاں یہ نامہ پیا ہئی اب ۱۹۱۵ء
کے پنڈت جی نے اہل سویا کیہ تے آٹھ کے رام داس جانیہ دی ہئی تے چلے گئے میں دی دتہ رنج یا لارہی
رام شام اتفاق اہل دتہ بیٹھے سن۔ میں پنڈت کالیداس دی صفت دتہ اب ۱۹۱۵ء رینہ کال دس
زیپ۔ ہے۔ جہ لارہی دس۔ نام نے کیا تہاں دی کچھ بوڑھے لکھن لگے میں اچھے دایات شش ۱۹۱۵ء
آٹھ کے چلے گئے۔

بکر عام حور تے ہیہ عارث نہ ۱۹۱۵ء رینہ کال دس۔ پنڈت دتہ دی لکھت ہن۔
بیان ۱۰ پڑ زور تہو وال اسے۔

نور حقیقت مائے چول :

کبت۔ چل بیہ کھڑکھ دورا گے مہریاں دے دیمہ کے پنچہ تاب بونی نہیں بعد
سٹھے سٹھے بول گھول قند نوں چا ۱۹۱۵ء پادے دیں کھل اہل دی لکھت ہن۔
دیکھ دیکھ ناریاں کرن گھاں ساریاں جی سا بیہا ہاں سب دیں لکھت ہن۔
دولنا اینک وک جس ہندے دیکھے نوں جواد نازار جاں کما۔ لکھت ہن ۱۹۱۵ء

پورن بکلت چول بہ۔

رال آکھدی سبھے میں جانی ہاں بسناں رام دودی کوئی ہور ناہیں
 جیہڑی جانی سوہیں تے کت لیتی کوئی نال بھگوان دے دور ناہیں
 اک وار مہیار جو مہسڑے جہنڈا رہنڈا سدا اوہ نوال نکور ناہیں
 کئی موئے دیہ جہان اُتے جوڑی کسے جیاتی دی ڈور ناہیں
 کس سرے عمر گزارساں میں دوجا بال میرے گھر ہور ناہیں
 دولت وائیک جسو دھارے نراں گی میں بٹاپرت کے بند کٹور ناہیں
 قلعہ روپ بست تچوں :-

دل دے دج ذیر نے خیال کیتاں ہور نہ کوئی کشیش ہوئے
 او تھے گیان دھپار دی نوڑ ناہیں جتھے کرووہ دا آن پردیش ہوئے
 راجہ۔ اگن۔ جل۔ جو گڑا چار جیہڑے اٹنی چواں دی ریت ہمیش ہوئے
 گلاں نال نہ راجے نے سمجھاں ایں پتھر جڑ نہ نال سریشیش ہوئے
 مٹاں کنور دی بچھیا کرن لگا راجہ مجھ لوں سپ دی نیشیش ہوئے
 مہر چپ کر کے من مار بیٹھ بھلا کیتیاں بُرا نہ ہمیش ہوئے
 دولت رام جی کنور ہن بچن تاہیں جیکر دیاں بھگوان ہمیش ہوئے
 ”راجہ سریال“ چوں :-

ماما آکھدی پچھ نہ حال بچہ چاہے چت نہ گل سُنادے نوں
 آیا اک پردیس دا سادھ کوئی تیرے پتا دا دھرم گوادے نوں
 آیا سادھ نہ کوئی اپادھی آیا تیرا ماس منگدا بیٹ کھاوے نوں
 کوں چت چاہے ساڈا اپاں دا تیری جند دے مار مکا دے نوں
 کیسی منج بھگوان نے نظر پنھی ساڈی اٹس دا تخم مٹا دے نوں
 آگ موت روپی آج بھڑک اٹھی ساڈا اٹیاں دا دل تادے نوں
 اپن چیت تقدیر دا تیر پھٹا تیری جند دے بچہ مکا دے نوں
 دولت رام ایسے طرح لیکھ ساڈے میٹے کون بھگوان دے بھانے نوں

بانکے دیال

نام: بھائیال المستہور بانکے دیال تخلص دیال - چوہدریاناں والا - بنارس - جھنگ کے سینک
جسم بھوانہ ضلع جھنگ - ۱۸ اپراکون ۱۹۳۳ء بمطابق ۱۹ دھند سرنگر کتیر ۱۹ جولائی ۱۹۲۹ء
موضع چاہل کلاں ضلع گوجرانوالہ دے مشہور پیٹ پیٹھ کتری خاندان دی نستانی جیڑ سکھ راج سے
مستہور سی تے ایس خاندان دے دورکن دیوان موتی رام تے دیوان محکم چند - سکھ راج دے وڈے
عدیال تے سن

ایہناں دے پتر لاریا داس جھنگ دے تھندار سن تے تھانہ بھوانہ دے لگے سن کہ آپ دا جنم ہوا
مڈھلی تعلیم ایہناں جھنگ دے پانی پتہ ۱۸۹۳ء دے ایہناں دے پتا پیش پانکے گھر چاہل (گوجرانوالہ) آگئے - تے
ایہناں گوجرانوالہ آکے ٹڈل دے پڑھنا شروع کیا -

ایہناں دناں دے گوجرانوالہ بے بیت بازی تے شعر شاعری دا بازار گرم سی - اک پاسے پنڈت گوری
دا اکھاڑا تے دوجے پاسے ماسٹر ستمرا داس متقیق دی ٹولی - ایہناں نصیق دی شاکر دی دھارکے شعر
کہنا شروع کیتے - ۱۸۹۴ء دے جدیڑک دا امتحان سرے سی ایہناں دی طبیعت سکولی پڑھائی توں اپنا
ہوگئی - یہ شعراں دے رچھ گئے - تے سیالکوٹ جا کے اک سیر فی چھپوائی جس دا اک بول اہ سی -
خط نظم کر کے جڑے جہاں توڑے آئی موت خالی ہنچس چسائے نص

سی حرفی اصدمی رنگ دے تے سرمایہ داری دے دودھ سی بڑی مقبول ہوا - تے دناں دا جملہ
دھ گیا - پر ایہناں دے پتا ایہناں دی ایس شعر شاعری دے سخت مخالفت سی - ایہناں نے دیال نوں پنا
دے مامے کول لائل پور بھیج دتا - کہہری میٹاری لگ جان - پر اہ شجرہ کسنوئی دے ہاں سرکھو دے
رہندے - جس تے ایہناں مایوس ہو کے واپس بکلیا - دسمبر ۱۸۹۵ء نوں اہ کوچ کر گئے تے ایہناں گوجرانوالہ
آکے دیال پریس تے پنجابی داسک پتر (ماہنامہ) بزم شعر جاری کیتا - جس دے شاعرانہ خیال صرف پنجابی
غزلاں نے نظاں چھپ دیال - پرد سالہ چل نہ کیا - لگ بھگ تھپا کے بند کر دتا - تے جھنگ جا کے پس دی نوکری کر
لی - یہ طبیعت اہ قید نہ سما سکی - نوکری چھڈ کے آگئے - ۱۹۰۱ء دے جھنگ سیال تے اہ سے نال
۱۹۰۲ء دے پنجابی رسالہ رنجیت پتر جاری کیتا جس دے پنجابی شعراں غزلاں جڑے - بڑیکل تے دھانکے لگ

وہاں ٹھہر گیا۔

سلسلہ درجہ انجاء حبیب سیال نولہ لے کے لاہور آئے۔ شاہزادہ نذیر کو جو والد چھ گئے۔ بھائی بہن شہزادہ کرتب دھارتے۔ اتنے انجاء حبیب سیال دا نام دریا رکھ دیا۔ جیہڑا کچھ چلے بعد شیر خوار ہوا۔ سال لہور ہو گیا۔ انجاء نولہ سیال واسطے کشمیر گئے۔ اتھے بنجایا جو گھاسنے خال بے شباب و سہوڑک جان خال درد و زخم و مع جوگی۔ مہر چار می ہسپتال وچ آسین ہو یا۔ یہ تھے دن موت یسبب آیا۔ اتھے پرور سردھار گئے۔

۱۰۔ بی۔ درمقل سے جیسے درصورت رنگد و دیر لیا۔ امثال پنجابی دے قریب قریب سارے کیتاں دے
نہایت بڑھتے رہ لکھن نظر دے کت لکھے۔

[illegible]

مکانی سبب حال و پیش برتری سبب حال او

جیہڑی پڑی مسند لیتی تھی اسی سے اٹھتا ہوں۔ میں نے یہاں پر ایک عظیم الشان مسجد بنوائی ہے۔
 انگریزی میں لکھا ہے: "TAKE CARE OF YOUR TURBAN O JUT"۔
 دوسرے سرسبز پھول بھی لگائی ہیں۔ آپ کی خدمت میں میں نے یہاں پر ایک عظیم الشان مسجد بنوائی ہے۔
 انجان آواز کی آواز بھی لگائی ہے۔

مرت مروج رواج کی رسموں کے بڑے قیوں عناصر سے باغ و بہار نکالنے کا
 ہنر ہے۔ اس وقت تہا اپنی اہل خانہ کے ساتھ ساتھ اپنے
 کسے کم از کم اپنے مہر کی کٹرہ جبلت کے امت مہر کے۔ میں اُنہاں میں آکھیا اُج اُتھوں

دایہاں متاعہ دی دیکھو۔ اہ راضی ہو کئے۔ میں اُنہاں دے نال (بالا سمیت) میلے رتہ متاعہ
 دی نھاں پہنیا۔ تے متاعہ دے دا ارنجھ کرن والیاں فوٹا کھیا۔ اچ بھائی تے سیر لاو بانگے دیال نو
 آئے ہن۔ بجھ کرسیاں تے اک میزے نو۔ لال بانگے دیال راجان مٹھے کئے۔ اے میں متاعہ دے
 مشتاق سوختے۔ خوشنود کرم۔ جات۔ نیوز ساسیں۔ مولانا عزیز۔ تہوں۔ پیو۔ دتہ۔ نو۔
 لارہائے دیال نے شعر پڑھے۔ جہاں فوٹا ہواں بڑا اعلیٰ جہاں۔

اُنہاں شعراں وچ رامان چار تھئے تے ہور جھوٹے جھوٹے تھئے تے
 پکڑی سنبھال او جہاں دے دوسرے

ساڈوں او پتہ ناسی انج ہو جادواں ساڈیاں کوہاں ساڈا بجھ : جادواں

کا صباں کردے اے پڑے جیٹس اباں :
 گاروی سنبھال جتا گاروی سنبھال :

ساڈیاں اہاں گیاں جھوٹے کس او جتا : ساڈوں ساڈے رتہ :
 کیتا نہ کسے ساڈے دکھ واقعہ ل او
 پاڈی سنبھال او جتا پڑی سنبھال :

کچھ : جوتی جتاں کوہوں لاء آکھ کس اسال تے گئی جتاں :
 دیکھے تالے دچوں بڑے دل لال او
 پکڑی سنبھال او جتا پکڑی سنبھال :

پھل :-

دل کے ہتھیاں دتہ جھٹار کڑیاں تھن کت گوانا مر تھتوں :
 چرنے جھکے ترکتے دل ہے کسے کھٹے نال راسال تھتوں :
 لوکی کرن محول تے دن طے لتو جی کت ہے کھڑوں بیماں :
 جگیاں بھیاں کڑیاں کھاڈیاں نیں ہاں کھیاں جھک دتہ :
 کتن گیاں آپس وچ دیاں چنگا ساہج بھایا کوہت :
 کتیا تھیا جھال دا گیا ضائع او آج روں باہر کھبوں :

چرچہ زحر دے

برفت دیاں ڈلیاں

آگیا ہے کابل تے قندھار

پیراں بھار چل کے اتر سر توج

(گھٹے بہان صد ۱۳۱)

دار تک دامونہ

شاہ محمد واقعہ دی اک ویرانگ دی شکر کدی نہیں بس گاکا کے رون آندا اے

شاہ محمد اک سرکار باجھوں توہاں جت کے انت توں ہاریاں لی

اہ پیا کھٹی مرجانی سسی دی بولی اے

انٹھی فوجیے پنوں نشری نہ آیا

جس کدی سنوں مادیان بنیں اکر کہہ کی کذر

کدی بھیناں دے پھراواں دے دھونگ دے کیرے سنے ہے

کدی ماں دے پتیاں دے سوں ویل دے سنہاں جت

کدی سوہنی دیاں تانہاں دیاں دال دے کہہ منہ دے دیکھے ہے

ساہت بناواں اپہناں دے ساہاں دیاں دے ساہاں دے بھولے

انگریزاں دا بٹک لیاں دے دال دے دیاں دے دال دے

سسی نے ہاں سوہنی ہاں دے ہاں دے ہاں دے ساہاں دے ساہاں دے

اوتہاں اوتہاں دے دال دے دال دے دال دے دال دے

چھاتیان تے اگے لال ٹھال دے کھت دے

او بھولے ساہت اپہناں دے دال دے دال دے

ہی ہراک شے دے ساہت دے دال دے دال دے

اک اک نظر دے دے دال دے دال دے

نکھتہ یکہ صد ۱۳۵

پنجاب دے مزدور اک رنگی نظم

اوسے مزدور چنگے لگدے
 نکتے نکتے خیال انہاں دے
 انہاں دج ڈھلیاں انہاں دیاں زندگیاں
 سارے سارے چہرے بے نقاب جیسے
 نہ چھپدے نہ چھپاندے کچھ آپنا
 نکتے نکتے دل انہاں دے
 بھولے بھولے لوک تے آیاں بھولیاں گلاں
 انہاں دی غریبی نکی
 انہاں داسنتو کھوڑا
 راہ ٹھنڈے پانی وانگ جیاں نوں ٹھنڈے دے۔

کھٹے میدان ص ۱۲

باجو رو پہننے دی بوٹی	میرے من ست کور لائی ہو
اب جیسات دا پانی پایا	نہیں سرش توں آئی ہو
اندر بوٹی تنک چھایا	جد مجلس نے آئی ہو
جگ جگ جیسے گورکھ پارا	جن راہ بوٹی لائی ہو

اہوں بن بن کے نکل مڑ توں
 چار چار سوراہاں اٹھ اٹھ چناں نال جڑیا
 او جنگلاں تے باغاں تے بیلیاں دیا مالکا
 سوہنا تے میر جیاں دے مارکا
 تیرے دشمنان نوں جہان آتاں
 توں سانوں چھڑ کے کھڑے راہ گیا
 مڑ آ پنجاب توں مڑ آ
 تیرے رب بیاں نوں اڈیاک دے ملک سارے
 بن بن بن تیرے آنھرے پن دی چاہ سارے

اچی بول کہا کپڑی دس مینوں اہ کیہ جھوٹہ پھنڈ کھدیا ای
 تیرا دل کالا مینوں نظر آدے اُتے نور مالا دستر وھاریا ای
 اور بد بخت کھنڈ چیں ہوش کر کھنڈ نیک پاک توں آپ توں جنتاں
 پھولا اپنی آکھ دے دے ج تیرے میرے دے داغ پہچاٹا ای
 میرے آپنے لئی نے داغ میرے لوکاں لئی میرے کول چاٹا ای
 مینوں لٹ کیہ پئی پھنڈے دی میری چاننی دی مویاں مانٹا ای
 داغاں میریاں وا مینوں دکھ کاہدا چان دیاں مینوں مویاں مان مان بیٹھ
 اپنے فرمن توں پورا نبھا دندا بال شاہد ایس دا کل جہان بیٹھا

الست مویاں اپنے وڈے بھرا بنگے دیال دی موت تے جیہڑا مرثیہ لکھیا اور ہرے روز بندہ
 شیراں والٹری بھیک جواہر دا سی اوس مُنڈ توں جڑے دج کئے
 جی نہ کدی شیخ تے آوس گئے جتناں گناں می اُتنا گچ گئے
 گھم دم دے سفر پے گئے راہی پا کے نرا کشیدراتھ گئے
 جہاں عمر داسا تہ نبھا دتاں می ساڈا ساڈا تردد کے آج گئے
 بھائی بھائیاں وا مٹر مٹراں دا مٹر ج مات پنجاب واراں کی
 سب کچھ دس توں گھول گھائے کے تے پڑا آج آپ جی ہنگے نہال گیا
 پھیناں روئیوں آکھ کے بائے ویرا مانا آکھ کھتے میرا لال رووت
 بھلا گل کیہ کہاں سہندھیاں دی گوجرا نوالہ دے دا بال بال بندھے
 تیریاں کیتیاں یاد کر کے مینوں کون نہ بانگے دیال رووے
 دیواں دل توں دھیر پر دھیر کھنڈوں میرے جسم ستر وال بال رووے
 جھائی اُٹھ پئی کا گھر بند دی آ تیرے کم دا پیر مینوں ان نل
 تیرے باجھ آج بانگے دیال مینوں پیا دسہ سے گل جہان خالی

چھپیاں ہیں ۔
کلام دی ونگی ۔

یا محمد یا محمد اُکدی کہ پھیریاں
تیری بندی چنگی مندی تیرے وردی چیریاں
برہوں جلیاں لٹماں بیباں گھیاں گھلیاں کوک دی
بوہڑ سائیاں کہیاں سائیاں سانوں موڑاں تیریاں
آپے نشہ آپے سٹھنا آپے رٹھنا کیکہ بھلا
پرسی پیان پکے بھیاں دکھاں درداں پھیریاں

اسے حبیب خدا تیں بہ واری ۔ شال توڑ چڑھے بیسنڈی یاری

میرے سوسنے محمد دے بنی من موہنے محمد میں واری گئی
جان کھڑی گئی اں مڑی گئی بلہاری گئی گئی
کوہ سنگی دے سنگ رٹاں میں سنگ بھڑی کوہی کوہی زردپ زنب
دکھاں درداں غماں جان کیتی اسے سنگ میری عمر نکاری نکاری گئی

مٹھی مٹی انت خاک مڑا کے سنگی نہیں سنگ چلتا
چنگی منڈری کز زان کرے نی کچھ چلن دا سامان کرے

کدی اٹھ اٹھ بھواں کدی بہہ بہہ رھواں بھڑی رات فراق ری مکدی نہیں
جان جاندی نہیں موت آمدی نہیں کوئی درس ندے تاہنگ چکری نہیں
وہ اپداتام ہی مینوں خزانہ سے نے بخشش واسطے سوئے بہانہ سے نے
نہیں بھرموں پایاں ماں دایاں تے رٹو جس تے بہناں اُسے تھکدی نہیں

میں مراں نے تدمراں جد دیکھ لاں سرکار نوں
 سرسرا ہو تدمراں دستے سُمنہ میرا دربار نوں
 خیمے بُن میں پُڑھوئے دلے ٹڑیواں ماہی دے دِل
 تمام یوں کر ڈیاں جوہیں اُٹھ بھیدیاں گھر بار نوں

جی یوچے پیادیاں باتاں نوں
 میں پی اپنے دی اُہ میرا بنی اُہ جاندا جو کچھ میرے جی
 کہہ کرنے تسلیم دواتاں نوں جی یوچے پیادیاں باتاں نوں
 اک دلی ہے پہنا قبرے تنگ قولے چل سنسنی دا سنگ
 گھرے جالی لوک سوغاتاں نوں
 جی یوچے پیادیاں باتاں نوں

جو کے تیرے سردی نہر پوراں نہے جادواں کس طرح
 پتھر پاندی فیروزی باندی سداں کس طرح
 سائوں ہر دم لوٹ تیری مبول ساڈنی کہہ سبے رُڑ
 توں تاں مینوں جا بھلایا میں بھلاواں کس طرح

نی بن کہہ دتساں کہہ دے وہیں سب
 سٹیاں جو بھی آدے کہن پیاں
 جہاں سکے بول نے رہی دے اُہ ہر دم کول نے ماہی دے
 اُہ بھانویں کدھرے رہی پیاں
 نی میں کہہ دتیاں کہہڑے دیہن پیاں

گڑت رنگ واٹے تی مدینے کتے کچھ کم بنے کھینچے

جا کہیو پیتم پیارے نون چار ڈاڈا تینڈی یاری دا
وسے مان ترٹیاں مان کہیا پردیاں سُٹیاں تان کہیا!
ڈکھ درداں لٹیاں کھائی کہیا ہن رو رو دنت گزاری دا

میں قربان کہی اونی کئی مدنی مانی تون
جھولیاں اڈیاں دگر تان اڈیاں جانداں کڈھیاں دڈیاں دڈیاں
اے غم کھانڈیاں میراں پڈیاں ڈر دی بے پرواہی تون
میں قربان کہنی اونی کی مدنی مانی تون

ماہی ماہی کو کینڈی ڈھوڑیندی پھراں نہیوں دیں زب دی سائیاں میں
سارے جگ دا سوہنا دے تون گدا سوہنا تیرے مدیاں تون گھول کھائیاں میں
تنتی تہ بھرتی میں دوسیاہ مری اک اک گھردی میرے سوسو گناہ
توہنیوں لا کوئی داہ توہنیوں پشت پناہ جاواں باجھ تیرے کتھے سائیاں میں

ہن کبھر اکھاں میں کہی ہاں میں بھیڑی کسے نہ جیہی ہاں
بنت دے ڈر ڈلدی رہی ہاں نت نہبت عشق خواری دا
تون ڈڈا بھولا بھالا ایں تون رکھ دا کھل کالا ایں
تون مہر نبوت دالا ایں سرچتر سوہے سرداری دا
نکیتا کھ کم کاج پیا نہ کت کھٹیا کھٹ داج پیا
مڑ لٹیاں دی رکھ لاج پیا تون والی اوگہ ہاری دا
وسے مان ترٹیاں خان کہیا پردیسی سُٹیاں تان کہیا
ڈکھ درداں لٹیاں کھان کہیا مں رو رو دنت گزاری دا
میں راتب دانگوں بنت مزدی کس مزدی پر میں پردی
میں ماناں دڈر پٹی ڈر دی سر بھار مصیبت بھاری دا

ملکھی رام

ماں ملکھی۔ م تخلص ملکھی پوواناں کلوب مل۔ قوم کھتری۔ لاہور دے رہی دالے
 ششما بہت جہم پیا۔ آکھ دے بن میں ایسے بارہ تیرہ سال۔ ماں بے مینوں شعراں دی پٹنگ لک گوتے
 نچ جا پے جویں بواوچ مینوں شعراں کے جان دے بن پہلوں کچھ چپے شعر آکھ دے رہے۔ ششما دوج ہائی
 لاہور سکھ دے شاگرد ہو کے اُٹھاں کوہوں سدھائی کرن لگ پئے۔

اہناں نوں نی آواز تے لے ناں شعر پڑھن داسو ہنا: صائب سی مال بولن، دیاں دالک: بقا لکھ دے تے پیسے
 ٹھیکیاں تے بکے بنیت بولے۔ سناں بول دے پشاور دے بعد بنیت، دی نوں بڈا دیاں۔ آپ مل مراد
 ماں ساخی ریا۔ سی سکتاں۔ اُٹھاں ہندو دال سب دے کراں دن عزت تے تھاکر۔ سب۔ پنجاب دی دند
 تے یوں۔ حجاب نوں بیت کئے۔

سناں پتھریں، چے تا چھوٹے دے۔ تے لکھنے من جہاں بڑے پڑھت تے مقبول مونسے جویں ملکھی دیکھ
 بڑے ملکھی دیاں ملکھی دی سی تاریاں دی بنی۔ دودھ پان۔ تہ جو بول۔ اٹھاں چوں بنی۔ دے سول جواب دین
 بھتی میناں ایں تاریاں والی دے مزمہ سناں۔ تے دیاں قینوں لے دیاں سیریاں گاہنی۔ دے دینے
 تے بے طرح دے۔ دیاں اتھادات حسین دا ذکر بڑے مقبول مونسے۔ سناں دے چارہ بھوٹے گئے تے
 نھاں دی نقد دیت تھب کے دندے۔ تے دودھ تھیاں دیت کستی پڑاں تے تھیت۔ دے تھور بن۔
 ماں پن دچ صرف ہندی کچھ پڑھی۔ شریعت قول یگانہ (نویکے پن آدم تھوئی سن۔ یں مین دچ بارہ
 دے شیطاں دچ گزار دتے۔

جہ ویا دھویا تے کچھ کمان کھان دی فکر موٹی۔ جھل ٹھپاں دی ٹپ ٹپنی۔ زیر ستاری۔ وڑو گولی۔ میناری فیر
 کتاب دی ہتی کیتی۔ پر دل کے کوئی کم نہ کیا۔ یوں جو ہر دیکھے شعر شاعری دا شوق سرتے سوا ایسی۔
 دھناں دے اٹھ پتر ہوٹے تے اٹھتے ای وار دوا دی اکھاں ساچھنے جدائی دا داغ دے گئے۔ ایسے صبر
 سنتو کھ دالے کہ رب دی کرنی تے ہمیشہ شریعت۔ شعراں دچ ہر دیکھے مکن تے ہور کتاں وٹوں بال بے دھیان
 رہندے۔ کئی داری شام نوں ہٹی دھان لگیاں کوئی شعریا د آجندا اُہلی لور دچ چندا مارن دا وی دھیان

”بھال بھال بھال“ چوں :-

بھال بھال بھال دسے گھڑاں چٹیاں کہ تاں
یہ گویا دی صورت سخت بلا داں والی

گھڑاں دسے سب باشندے جہاں سخت کٹالی
ہو یاں بھال دسے ہو یاں بھال کہ تاں

بھال بھال بھال دسے

گھڑاں کھنڈ پوٹے تائیں نن بچے کل میری

نن تینوں یکر بھال دسے تر کھلا پھیرے

بھال بھال دسے پھر سن بھال کہ تاں

بھنڈا بھنڈا یا چوں دو بند :-

بھنڈا بھنڈا یا ت ب بھال

بک گئی چٹک نے گویا تیار

دنیا دسے گھڑے نہیں دھندے گھڑاں قیداں گھڑاں پھندے

پھس گئے اہناں دھن بھندے گھڑے بدم دسے بھال

بھنڈا بھنڈا یا کتنا کٹ بھال

گھڑاں بول دھری تر گھڑاں چھریاں چھریاں خوب جواں

گھڑاں جھڑیاں گھول دھانیاں گھڑاں گھڑاں گھڑاں گھڑاں

بھنڈا بھنڈا یا کتنا کٹ بھال

بھنڈا بھنڈا یا کتنا کٹ بھال :-

آیا ماگھ صینہ بھنگن جھڑیاں شوقیناں زرد بادل دھڑا چا سو سنے جی

گھنڈی سنو دی بھانی داری بائیں کھال شہابی یوین پنا گھڑاں کل پھیرے

اک جٹ بیوپار دی ہفت سن کے چھاٹوں بہر کنگوزہ ہو کرن لگا
 سہ سارے بازار دا بجاہ اکتو جیسا دے کولا تہا دے جگا
 اوہو ٹوپے اوہو پڑوپیاں تے دج ذقیاں فرق نہ ایں نہتی
 سچہ ننگ دے کہوں میر بہر وچوں کیوں بھیہ بیویاں نہ گھتی
 اذک اوس دے دل او گنڈھ بیٹھی ہو دے دے تے پکڑ دے نہیں
 دیندے بولتے دے دے کورس نوں سڈھ ذوق پنج داکت دے نہیں
 یک ہو ماتے بھیا سٹ بائسے مر رہاں ہو بہر د لکھتہ لید
 خوشی نہ، گھاریوں کڈ بہر سڈھ دے رہاں ٹھہر دے مس پیا
 کیا مہنوں نسل بیوپار کر لیتا مٹی دچ دے پیا پیا
 ل تھتہ تر کوز د ہینے تے پیا لکے شاد کھو، پئے جی
 نظر جٹ دے کچھ بند ۔

ساڈیہ سے جیہ نہ بچے تھتوں کور بہر
 دین چڑھائیں نہ گھبرائیں کر رہاں ہو دے
 دھڑی کور نہیں توں کھاہی اُک دے پون اکتی
 بیاں ملک دج تا مہیں تیریاں بٹاں دے اکتی
 ساک ٹوناں کوڑے سوتے کھاکے بنتے جائیں
 چکڑ کھبدا نئے تے اکتیں گھبرائیں
 موڈھے کہی تے تیر ٹگونی کھیر پانی لائیں
 پرست جیہی مات سیال کھتیں دچ ٹگھٹیں
 د نہ پوتہ سیت نہ ٹوپے پانی کون دچا
 ایس مرد تیرے او جٹا موہ یا جگ سارا
 منگر کھل پوے تے پیل تیرن پلے
 بہتہ تیرا تے مذوق دچپ بہ کوئی سن ول تے
 تیرے یوں دودوں نئے آون سب پرانے سکے
 بس بس جھ جھ وڈا بیاں بہتہ تے انتھکے
 جو لولی آوے لے لے جادے سٹھری پوک چٹا
 دھن کمائی تیری مرزا نہیں میساں او جٹا

جانی جو بہن دا چھٹو دے مان رنہ سمجھ جانسیختاں میریاں توں
 بُن میں اہ نہ اکھاں تے کیہ آہیں دیکھ دیکھ کے اکڑن تیریاں
 اپنا سرد تمیش بے چل رہندا چل لکڑائے نیویاں بیہریاں نوں
 تمون بخش کد ردم عاجزی نال بُرا جاتا مٹے رب دیہیاں نوں

بیت عمل ز زندگی وچ کوئی انہویں ایگاں نہ سنو بیٹھے
 مولا ذوقِ است و نصیبِ خوف بہا ایس بھلا بیٹھے
 ہے افسوس کہ کیا دقت سارا ایس حاکمِ مروج مل بیٹھے
 دیہنیں کیا تے کھ کھٹی پر غی مردی جاراں سا بیٹھے
 تیر لکھ کیا ہتھوں دقت والے ویسے دی رہی لسان باقی
 ایس شا جہان تے دنگ شبنم کوئی دم دے آسیں همان باقی

موسیٰ لدھیانوی

تمام سید غلام مصطفیٰ تخلص موسیٰ لدھیانوی دے دست و منیب بہتر شاعر۔
 عطائی حکیم چوک بازار وچ جمع لاکھ تے اک منٹے نوں جھوں تے منہاں پکے ایتہ کالا کپڑا جسے کے
 تیس کون عامل، توں نوں محول پچھدے۔ فیروکاں دے سول دے ۴۰ اب دیندے تے دوا دیکھدے۔
 شاعری عاشق پھن تران سی، ذرا بدھ جوان ہوئی تے نش محمد سمیل مشتاق جسے شاگرد بنے۔ تے
 بینت تے نعتاں لکھیاں۔ مشتاق جلدھیاء نجد کے امرت سرگئے تے باہری امرت سرآدندے تے شاعریاں
 دپچ حصہ لیندے رہے۔

انہاں پنجابی دپچ چارہی حرفیاں۔ قصہ مسلمان سیم قصہ دل حور۔ شید قصہ موسیٰ دی جھوک مولا دالی جھوک
 سول۔ امام حسین م۔ جھوک، امام قاسم م جھوک۔ انجھاتے پھل نعتاں، کافیاں بیت تے بنیت لکھے۔ تے
 اک آندو داغتیہ دیوان۔ باہر سب شیخ، فضل بین، جو کتب لدھیانوی نے چھپوائے۔
 نمونہ کلام :-

میرے دل نوں دلاں دلیو لکھیاں لدھیانوی پتیاں بندھیاں نیں
 تیرے جیہی نہ ڈھنڈی نہ، رونی لکھاں دیکھیاں، تیراں بندھیاں نیں
 مرجان ۔۔۔ تیریں مکھ توڑن پاری لافن تیرے بندھیاں نیں
 کہکے قن سے، تودس، سچ توئی ناں لکھاں لکھیاں بندھیاں نیں

جھوک مولا دی چول ال بند :-

ہے میں جاناں ڈھولا مویا تیرا میں
 پھلکے میں قد میں عروں منت ہزار میں
 پھلکے میں پلا رونی زار زار میں
 تیرا بندھیاں ساناں ناہیں منظور او
 جھوک مولا تیرا دس دی تیرا دور او

غزلیں خاں شرم

نام عزیز خان تخلص شرم۔ چنانکہ امرت سر دے وسیف۔ جنم ۱۵ ستمبر ۱۸۸۹ء۔

اٹھ دہائی کے دی عروج پائے۔ پہلی پڑی تے ان ملک تے۔ پڑی چھوٹے کمال دی فکر کرتے۔
تے ان امی شہر توں بالو کریم اہ قسری دست شاعر دیو کے شاعر پھوہ دتی۔ سو خوب بندے بن۔ خادست تے
الکھان امیر دست دے ہن۔ خاں بن کر نیک ملک وچ وئی زکوٰۃ خاں۔ یا الکھان یہاں کے شعور وچ جان پادیندے
ہن ملک وڈست بعد سن لاہور رہندے ہن۔ ہنساں وال تھہ دھون تے نور۔ تہیہ چہ سے۔ کلام دانو نہ۔

ایجادت وچ کراں کی گذر باکے تے میں نہیں جیتے۔ دست۔ رندی
رندی چن۔ حق ہندا انسان نیرا بھائی قید۔ خاں۔ رندی
خزاں آکے کرے ویران گلشن چن۔ رندی۔ رندی۔ رندی
غزلیں کے دی اک دی شرم۔ رندی۔ رندی۔ رندی۔

رندی پانی دے جیہ واک۔ مہا نگر کیا ہے۔ مہا نگر کیا ہے
دین بہت پیاری تے جاپتیوں۔ رندی۔ رندی۔ رندی۔
نہاں قبر اندر نیت ابر اندر توبہ تہن۔ رندی۔ رندی۔
ہن تے شرم کر توں لوکی آکھسے سے دستوں۔ رندی۔ رندی۔

کچھ اہلے ملک۔

ادکھے وقت جے ناں شرم کم آویں دس عید پھیں۔ تنہا پھیں۔

شل پچ دانہ شرم گندے۔ اہل دانہ مال دستوں۔ رندی۔
موت قسمت دایا کرور شرم۔ رندی۔ رندی۔

ہندو کشور چند

• نام ہے آپ تمام کشور چند جو نام پنڈت گنگارام جو تپتی پنڈ بدو وال صنلح لکھیا ہے۔

جز مشاعرہ

پنجابی دے آگے ہندو کو یاں چوں۔ جگر نواں لکھیا ہے وچ کتاباں دی ہنسی کر دے ہوں۔
 اہناں دی لکھت تفسیر وڈا جلدی۔ اتنی سفیاری۔ آلا او دھے سنگھ۔ راجہ روپ چند عشق دے
 بھائی راجہ چندر مانس۔ راجہ پتی سنگھ ستا در لاپ سجالی چو۔ جیپ چکے ہوں۔ اہناں چوں کچھ
 کئی داری چپ چلے ہوں۔ تے ڈاڈے پرچلت ہوں۔
 شعراں تے ہندی دا یو خاص ہے۔ شعراں وچ روای سوہنی ہے۔

جانی پور پوں :-

چاہی چو تیرے دیکھدا ہے تیرے ہون	جانی جانی پور دے آگے ی جند نون
دل وچ کوئی آونہ و چار نہ	لکھنی پنڈت دے قلعے دن سار نہ
ہر باتوں سہاٹا لائے کیوں دیریاں	آن کے کھلاؤں کنیاں ہتھیریاں
تیرے بناں ہر سکے دا آدھا نہ	لکھنی پنڈت دے قلعے دن سار نہ

چندہ مانس :-

مینوں ہور نہ کوڑ جہان اُتے میں بھی رام دے نام نوں بھال دا جی
 منہ جاک تیں سوتا ہونے نہی جیوں حالہ ہے انت نہ مال دا جی
 کتے آہ پر وار دا انت نہ ہے کتے پنت نہ باب دکھال دا جی
 کتے رنگ دے باسیاں ٹکیاں نوں کتے آڈ دا رنگ گلال دا جی
 لنی پاکسی تے سوار لیتے لونی اہناں تے چوریاں دھال دا جی
 بدوں جاک دے جاگ کشور پنہا چک تے توں تحت بھال دا جی

نریں دے ڈھان نولوں نہ نہ جہیز برناں بخت جوانوں بہتہ چندی راستے بزرگ انہوں
 تندرہ رود نہ دانی پانی آب حیات کُسنی دا
 مصفا نوں شیراز چنایا سا نوں وطن کُسنی دا
 نظم قسمت دے کچھ شعر :-

و دے باغ جہان دے دت آکے سا نوں رنگ بزار بزار قسمت
 لگھیاں بیدار چمکیاں چمن اندر شے میٹھ دے مال بہار قسمت
 برستان جہاں بدلتاں دے دین چتر ہزار گلزار قسمت
 دے بزم اجباب شباب والی بین قدر بکھر شہر قسمت
 تے تیر تہمت نے تیغ جاسے آل نیاں دت ہے بے قسمت
 جہ جہ کہنی دا بنے کا سر چل چنبے دا کرے چا خوار قسمت
 دے عرش توں جو کہے شائے شے شایاں نوں منہ دے جا قسمت
 اک رن نوہاں کاہو بار اندر اکتاں زنجیری سد بیکار قسمت
 منہ ایساں دے رستہ آج دے دتے شایاں نوں تختوں تار قسمت
 ل پر ماں دی لے ہ شان عالی پڑھیاں ہویاں نوں کرے نور قسمت
 دنیاں مال ہاں نے جہن لہندے ہوئے جہاں دی او ساز کا قسمت
 دنیاں خاں دے دے جی جائد دیوے جہاں دستان او ہار قسمت

یاراں جو ہر باں نل کھتوں دیاں نہ تھے کئی کئی رہی لے
 دواست تہاں دی رہی نہ دتہ رہا نوب طبع میرا او نوب کُسنی رہی اسے
 سادی عمر نہ بھٹا ہما کوئی جہل سدا اُسد دی رہی اسے
 خون عشق دے دے دتہ میری جنگ مال رقیباں دے کُسنی رہی اسے
 بنے سادہ طفیل اسد م دی او قسمت جہاں دی سدا رہا رہی اسے
 جہاں تی نوب حق رمضان جاتا شان اُہناں دی بک تے رہی اسے

محمد اکبر خاں

نام محمد اکبر خاں تخلص اکبر بیوہ نام چودھری محمد ابراہیم خاں فاضل قوم اجپوت بھٹی پنڈمرل پابھٹی تحصیل شاہ پورہ
منطقہ ہورویچ ۵ جولائی ۱۸۸۲ء کو پیدا ہوئے۔ والد پتہ پنجاب اہلی پتہ اردو پورہ تھے تہذیب و علم کے زیر ترقی
پاکے اسسٹنٹ لیکچرری ہو گئے ہیں اور جولائی ۱۸۸۲ء کو زپٹی ڈائریکٹر ویلیج ایڈمن۔

اہلی دی ملازمت سے وصال پتہ اہلی اہلی دی دہلی میں کر لیا تے بی لے آئے اہلی دی بی ہو گئے۔
شاعر دی عاشق ہستال توں بال پن توں ہی۔ بیوں اردو پتہ منگے رہے۔ سوانا تاجور نجیب پادوں توں اصلاح
لیندے رہے۔ علی وند دے بعد پنجابی وال توں جیتی تے پنجابی اسے صاحب راویب تے شاعر کھانے سناں دے
مضمون۔ گھلاں انسانے لک دے ہر شہور۔ بن رہا سارے وچ بڑی چاہ مال خیدے تے شوق مال پر سے جانے
رہے ہیں۔ پنجابی بڑی نیٹھ ایسی تے تاثیر بھری سہ سے بولدے ہن شعراں وچ۔ س لوچ روانی ہوں اسے۔ کلام انور۔

دو ہاں بل مل او کہ کیت باقی رہی مٹانی
آہندے آمدی دیور می تیر پنیاں یاں لوں
جیتے کیتے مندے پرست سب اہنے توے
ایسا تار دیا ہو سی ہور سے نوں ٹانواں
اک دیوے توں جیت کر ہوئی سارے دیں دیوال
پنجابی توں کیوں وہ جادو کوئی لڑاں قہراں
بھاری پنڈ سہی پراؤدک کتی کو لے بھاری
ہمارا جہ بھیت شکو نے سارے حکم چلائے
علماء والیاں استادوں دی اویا داں دی بولی
جے جی ہر لاکرنا ہو دے گیت ایسے گلے

پھلاں وارث شاہ بہادر۔ دوجی ادبی کالی
ڈکرتھے جس قبیلہ۔ وارث شاہ ہورں
اچھے ادب دے جانوجیہ دے ڈھیلیاں سچاں
انگریز جو اہدے پادوں پنجابی دانواں
روکل ساٹھے لٹی دی اپر سوچن کھن دلی
پنجابی نوں بولن واسے پیچھے ایس کرڈراں
ایسے بولن واسے ایتھے ایسے ایس لکھاری
پنجابی وچ بلبے نانک کیتے سخن لائے
دیسوں دے وچ او اکھوائی دانا والی بولی
آؤ سارے دل بل بہا آج دی مان و دھلیے

ایہناں دے والد چودھری محمد ابراہیم خاں فاضل آپ دی پنجابی دے بڑے فاضل تے چٹکے شاعر سن چودھری سر
شہاب الدین پنجابی بارے اکثر ایہناں کو لوں اصلاح لیندے سن۔

۳۰. ستمبر ۱۸۸۹ء کو پنڈ گھگرہٹ ضلع راولپنڈی دج جنم یا۔

سجی محبت ہے پڑھ کرے سن کہ شے جوڑوں دی کن لب بئی۔ پہلوں سپور شاعران دے شعر،

پہلوں کو گھیا تختوں کر دیے رہے۔ نے شہنشاہِ درجِ ناز اختیار کیا۔ پڑھائی چھڈ کے ۱۹۰۷ء

۱۹۲۵ء میں آپ نے مشافہہ کشتہ نے جہاز رک جی مال مل کے بنجالی سبھا دی بنیاد رکھی آپ

آپ دے کلام شریعہ کس۔ سادگی۔ سوجھ بوجھ تھے اُچ خیالی اسے۔ دوش بریت تھے پنجابی میاں شعراں حیراں

جھلک رہے ہیں۔ آپ دی بہتی کوتاہی میں پیار تے سلکھی ہیا را والہ نہ راستے۔ تے اہناں قول بعد اخلاقی
ادبی نقشاں یاں گیت ہیں۔ آپ بڑے نیک سبھا دے۔ منہار۔ مجھتی۔ سلوک اُدر والے ہیں۔ دیر و رند دا

تے کرے کہ توں ددین

کلام در مودت - نظر بر یک - داک بند

روندا دلدل اثرات دا ہال محو ہوتا ہے ہر آئی ماں سُن کے
کھابوں بنوے سمجھ نہ اوس نول ہے خوشی نال اُجھے دھکوں سُن کے
ما دھل دج اثرات دا پھرے باقی لوے بنداز سُنوں جوہں جوں سُن کے
ماڈو دے دج جھناٹ جھڑی اسے طرح پریم دا ناں سُن کے

علم دودا سجن دا ایک بند

بے ہیں جو موداتوں میں سمجھ لندا توں بس بچل دے دج ای دندا میں
بے تمل بنداتوں میں اہو کھندا توں ہی لٹ بن کے یا ہسدا میں
بے میں ہر ہندا نیوں ناکھندا بن کے راک میرا دل لھندا میں
بندا بے تمل بے سمجھ میں توں تن پیا آسمان توں دسدا میں
بے ایٹاں دے دجوں میں کوئی بھی نہیں تھیوں سدا سے ہی سدا توں دسدا
کرتی چھل سسوں کدتی لٹ دجوں دجوں میں کدتی نہ لھندا ہر

بہل ایٹا آب سدھارتے - دجوں

رو کی آب جو سے داکرے دارے اوس کے دار دک بہل دنا کہہ
راجوں کہت جھنگدا پھرے جھڑا اس سے توں بار دنا کہہ
سوں سنھنی دنا سو بند بے آب نہیں اسان کے توں نیرسکھا دنا کہہ

لھر نیر بنایاں دے دے گجوشو ۱ جو میا نوالی جیل دے شرم نہ بیٹھ بیٹھ کے

سہ سہاں سہو لدا دے کن دلی سترائال دے

مجھ مٹ ہیں حناں تے کن آزاد طوطیاں کاواں دے

خدیو! کہے اسناں دل جڈے بھی بھر نواں دے
 بہ بہہ جان بھال نہ تے تیئیں پست پنجابی نواں دے
 تھان دن دن راک دی ست نواں دریا وال دے
 کون سینے لے جو دے ڈوڑھے دل دے کیا واں دے
 یاد دینے سدا چو ماہے اسناں مشریتہ دے یاد دے

نظم نمبر آگے دے کچھ شعر
 بد نیک بوند ہو دی راک دی ست نیک سن دے
 بد نیک نہ ڈاک دی ست نیک اسے کس بدن دے
 بد نیک پھر اک دی پھر دا اسے نیک دے
 جیون میں اس نیک ہی ہاں میری ست نیک دے
 اک دے وطن اپنا آزاد کر دکھوں کے
 اک دے گے ہاں دے حدوں نہ نیکوں کے

گنہگاروں سوچناں ماحیوں متھا میرا دیس میرا
 پن سورت دی اسنوں آکھس اپنی اکھ ۱۴ مارا
 فلسفے دے کرتھیاں فوٹ تاک دیا ہے چندھال
 یورپ اسنوں من رہیسا اے اپنا علم گنارا
 ہری چڑھاری جک فوٹ آتم کیاں بھادندو
 تے شکیت کلا چوں نعلی برعم یو دیا دی دھارا
 امدیاں ناچاں تے تاک لایا اتلا کیاں جکایا
 ایس رمز دی میراں روتھ سی سوہیا عالم سارا

محمد بخش فرشی

دستی نام محمد بخش غلغلی نرسنی دلیریاں لیلہ توں کشمیری امرت مرید سے دسنگ -

بسم اللہ
ذقات مستنہ

اے دلیریاں جو آتش بازی بٹان داکم کن اسی - اے پہلوں ایہو کم کریت رہے - پیر عبد شاعری و مشوق
... کے دی مساعرباں متع جان تے شعر سن لکھ پئے - تے رانم ڈوڈے ساگر عکام رسیلن ماب
... ہو کے آپ دی شعر لکھ لکھ پئے - ہتے اینہاں دی خیال بڈاری نے اینہاں توں چھیتی ہی
... سے پچا دتا -

ن بڑوسن پر شعراں وچ رذالی تے رس بڈا اسی - تے تے گیت زیادہ تر لکھ دے تے بول
... رہے - بے شمار جھوٹے چھوٹے قصاں توں سوا کچھ وڈے قصے بھول تے شمس رانی
... اینہاں دے ہتے (گیت) ڈاڈے پر چلت ہوئے - کلام د نمونہ :-

آن رات برات محمد دی عرشاں تے جاو پگی
میں صدرتے عربی لاڈے توں جیج خوب سہا سہی
ساری اُتت دا سوار بک کے لاڑا جو یا تیار
آکھن آج امد مختار دی اسواری آئے گی
آن رات برات محمد دی عرشاں تے جاو پگی
میں صدرتے عربی لاڈے توں جیج خوب سہا سہی

خینڈی سواری یا نبی عرش بری نے نکئی اے
دیکھو کئے جودہ طیر دا موسیٰ توں ہوش نہ ری اے
آجا کمبل پوشس پیاریا تیرے نام توں سب لکھو دیا
تیری خاطر اہ کاج سواریا کیتے دو جگ تینڈے لئی اے

قصہ ڈھول تے شمس رانی چوں نو نہ

ڈھولا تیرے ہجر دج ساں مردی

شمس رانی ڈھول تال بہہ گلاں کر دی

بن تیرے دیدار دے میں آہیں بھر دی

عشق تیرے دج رات دن ساں دکھڑے جردی

تیرا تے نام میں رہاں ہر دم تر دی

جائیں نہ ہن ڈھولیا سر قد میں دھردی

فرشی ذول رکھ بویں ہن کر کے بزدی

بلند جائیں نہ چھڈ میں دامن پھڑدی

ابتداں وایک قصہ عمری جوگن بسا بول سی

جو کے جوگن مدینے نوں جاواں کی میں

جیتی جو جو بنی نوں سناواں گی میں

ٹاں کھیل گئے دج ہاواں گی میں

گیری تال رنگاواں گی سب کپڑے

نام احمد دا دم دم دھباواں گی میں

پھڑ کے چٹا تے جتہ دج بیراگن سیو

بن کے جوگن مدینے نوں جاواں گی میں

ام قصہ لکھاں دی گنتی دج تھپیا ایسے طرحت علم دین شہید بارے قصہ "قذائے رسول" جہاں بول سی

لا کے پاک بنی تال یاری تن من گھول گھما پائے

نازی علم دین نے دیکھو کیسا تہ پایا اسے

اہ قصہ ال دن دج کوئی تن لکھو دک کیا تے انویہ سرکار نے ضبط کر لیا سناواں شغی ہر نالہ

نغم الدین کتاباں والیاں دی نوکری کر لئی تے دھم باد کہ ہر جینے گھٹو گھٹ ۲ قصے نہ رہتاواں گے

کئی ورے ایسے ملازم رہے تے قریب ۵-۶ سو قصے لکھے جنہاں چوں زیادہ تر نعتیہ سن

کچھ جو تھیاں دے کھڑے

نہ دیہہ کھیریاں دا مہنہ ساڈے دیر گلے

اڈیا بولیاں نہ مار سانول تیر لگ دے

رہاں باپ دی بن کے گولی فی ماں

آج رکھ لے میری ڈولی فی ماں

عرش بدیں تے آ ذرا میرے محمد پیار یا

شب سراج رسول ہر در زکار پکار یا

دلیوی داس ہندی

نام ڈاکٹر دلیوی داس تختی ہندی۔ چودا نام حکیم نہایت ماحورام۔ نو شہرہ منسل (امرتسر) جسے سفید
 منہم ۱۹۹۴ء کویت ۱۹۹۵ء

ہندی شہرہ منسل (امرتسر) سے جم پل۔ انسان دے پو ایک جنگ سے برستے : حکیم سن۔ اہ
 پڑھنے کے شہر آگئے۔ تے اسٹے کٹر: کھنیاں دن یکمی کر دے رہے۔ ڈرخی تعلیم اسے پو کولوں
 پڑھی۔ پھر سکول درج داخل ہوئے۔ تے سکولی تعلیم توں و بے ہوئے ڈاکٹر ی یڈھ کے اسر سوج آکے
 اپنا کم شروع کیتا۔

شعرہ شاعری دا شوق انہاں توں جدی نے جماندہ دی۔ انسانیت دا استبداد شہرہ منسل
 منگی سن۔ انہاں نے آپ دے دادا توں اپنے شہرے سستی پنوں نے شیر مہر دا دے : کھنیاں
 دے سستی دی یاد دے : طیر دے سن۔

جند : جہ جوان ہوئے : شاعریاں درج جان لے۔ نرمنو مہرا منسل مشتاقی دے تکرر ہوئے آپ
 دی شعر کہن لکے۔ تے جیسی ای جنگے شاعرانہ درج منسل جان لے۔ انسان توں پنہانی بولی مال پیا
 نہیں سکوں مستی سی۔ انہاں پنہانی دی نکر سیوا ریں مہراں بڑی کھیچ پرکھ کرے "پہیانی کھانا
 لکھیں۔ اد ہندی کوئی سبھا دے پردھانی نے پنہانی سبھا دے آپ ہندی عانی دی رست : بڑے منسا
 نے صحبت سی۔ ہندیال منسا عریال منسا بڑی آدر عروت سی۔ شعراں درج رس۔ رندی تے آئے : بال سی۔
 بولی بڑی ٹھٹھنے نے من کھیچوں۔ انہاں دی لکھت نثر حنیف راس (محبوب نے بڑھ) نے انہاں
 دی کھان (ایا رنگ) جس درج تہی ہزا انہاں من (پہیانی ہوئے تے باقی کلام ان پہیانی اے۔

مشتاق جی دے من دے بعد آپ لار دھنوی رام جی چارنل کولوں شعراں نے اسد درج ہندی
 رہے۔ انہاں دے شاگرداں چول اندر سنگھ نلیم۔ دیو چندر مہرا۔ کرمار سنگھ تارا دے ہرنام سنگھ
 حیرت منہوہر من۔

نظم پنجاب دے ہندی چول کجہ بند۔

شوہ دریا جد ٹھاٹھال مارے لہراں تختی ہندی منہرے

کھن گھیر طوفان نے آندے
اس دج جیون بڑے شہر جانے
تویں اندیاں من تڑ لاندن
من بھرا کے عقل گواہن

بالک چوپ جواں ہو جائے
نویں چہر سب یرانی مرنے
نہی نویں پھیر بڑھایا آئے
گیانی رستہ شوق نہ کر دے

زبور سے ترجمے داک بند
میرج دج سے نور شد
نہیں دج کی راک اللہ دا
رہی آسمان نشانی اس دی
مرتب نہ کل زبور اللہ دا
زاد نہ نہ تب ہم پر بھو دا
ہمسی بھو ہنساں نہ اس دی
ان سے دج دج سواد اللہ دا
پتے دج مٹکانا کسدا
ان سے منکے جیویں سارے
مجھ بٹک دا پر بھو تو میں سہارا
بادری پنڈت سے کھوانے

سے رب عقل سراں دج پائے
بھو انسان ہاں ماں بچو جائے

میں پڑے دین واسطے جھمن ڈاڈ سے
ان داتا سرزت سے پنی واری بھلو
کھن شہریں جہاں سے کوئی نہ نکلے
انہاں تائب نصیب نہ بھدا کوئی وی کرک
انہاں راتوں جھاک کے پھولن بھول دی ٹکھ
بھیر جہاں کھن کہوتاں رکھن کہہ کھن ٹکھ

شہر میں رہندے دیوتے نگریں رہن منکھ
 چھوٹی ہندی بھوتے پٹ پٹ سٹ شے رکھ
 فوات ملوک نہ ہو دندی ہندی رہت ملوک
 دیباں سیدھاں چھڑاں چھڑے پیر پیر
 منچھڑیاں ڈنگراں دتے سچے بس
 بے کوئی رتا دی تھر کیا رہنے رکھی خیر
 شہر میں رہندے دیوتے نگریں رہن منکھ
 چھوٹی ہندی بھوتے پٹ پٹ سٹ شے رکھ

نظم پریمات دا اک بند
 نزدیک سارے جاگو جیسے ادس دیے ہندوں اُجے ہندوں راہیاں نے
 کنتیں گھیکراں میں بریم دیاں چھوہیاں کچکیاں اُٹھ سہاٹیاں نے
 گڑ کھڑے مال مدھنیاں دے پا پڑ کتاں ہندوں سوانیاں نے
 پتھے ماء دے تھاپڑ سوان مڑ کے خنداں کچیاں بھانویں پٹاٹیاں نے
 مکن میٹیاں کھیڑیاں تاریاں نے کپھڑی کھنڈریں جا کے مکاں گئے
 جھبات بٹیاں رن اُہ پھیر مڑ کے جا۔ پیر پورے ہندوں مک گئے
 پنجابی اکھاں دے ج اہتاں ڈھیر محنت دیں کم لیا اے پہلوں پنجابی اکھاں پھرا دے ناں ڈھلے
 اردو نارسی تے انگریزی اکھاں فیر پنجابی دے تشریح (اے کتاب پنجاب دیویر سٹی نے سکول لٹری منظر کیتی تے
 کورس دی) منو نے دا اک اکھاں تے تشریح۔

اکھاں بولی کاج دگاڑیا جیوں مویلی تبا
 لوکی اہ اکھاں اس طرح بولے من "بولی کاج دگاڑیا کیا مویلی تھیاں" پر اہ ٹھیک نہیں۔ تبا پنجابی مچ ڈکارنوں
 آکھدے ہن۔ تے ایس اکھاں دیا اہ مطلب اے کہ بولی نے اس طرح کم دگاڑیا دتا جس طرح مویلی ڈکارنوں کھڑ
 دیندی اے۔ مویلی کھا کے ڈکار بڑا بھیڑا آؤندا اے۔

بھکوان سنگھ

نام۔ تخلص بھکوان سنگھ نیر جہراج تحصیل موگھا۔ منہج دہرہ پور وے دستیک
جنم ۱۸۹۲ء مطابق سن ۱۳۱۱ بکرم۔

پہلوں واپسی کا ہی داکم اردست رست۔ نیر فوت و جت جرتی ہو گئے۔ پنجابی دے سنگھ رسی۔
سکو شاعران و ج۔ نہ کڑھ۔ امانا نبتہ سوچی مینوال۔ میرا جیہ۔ مرزا صاحبان داؤد بادشاہ
تے جج بھکوان سنگھ لکھے۔ امانا نول سر بھکوان سنگھ تے جج بھکوان سنگھ خاص کر دے
منہج تے پرچیت رہے جے جن۔ نشتہ مرزا صاحبان سراں دج مے۔ تے باقی دوہڑیاں۔ سوہن
تے ببتاں و ج۔ موم دت رداں بڑی اسے۔

دھادے کیتے کٹک نے نیرے اکے جٹ
بھڑ لیا مرزے کھل نول پ دیا۔ دہڑ
مردوں نڈا سا ڈھیہ بی کل و ج کھنٹی جھٹ
چار چوہرے گھیر کے پئی تیراں دی پھٹ
ردل دے داگوں نیہی پنڈا دتا جھٹ
نہ کوئی نیرے اپنا نہ کوئی ساتھی سنگ
باجھ بھراواں ماریا روہی دے کرنگ

مرزے دے مرگ تے صاحبان دے دل تے کسے گزری؟ شاعر اکھدا اسے
ڈھے مرزے دی لوہہ تے صاحبان کر دی دین
دیس بیکانہ اوپرا پاس نہ بھائی بھین
اوہو پیڑ بچھان دا جس نول اہ دیکھ جن
دل توں بھیاں مار دی نیر پنہوڑے من
مکھ گھیا تن اچوڑی پک نہ پندی چین
کسے نہ قبر بناؤنی لوہہ نہ آدنی میں
ایتھے کوئی نہ دسدا اپنا سہہ دگانے میں

سوہی چول اک بند

بارھوں برس سوہی جوہری جوان پھرے دھماتی نہیں کسے ماسوں رنگ دی
مھورت اپار نہ شہر کبہ رجب داسے سنگھ تلوار دھرا۔ انگ دی
یکہ منہج کھو جیوناں نہ کوڑ داسے عانتقال دی جان بے سماں جیڑی نیک دی
منکھی نہ موہنوں کچھ بولے بھکوان سنگھ مین دی مراد سوہی سائیں گھوٹوں منکھی

محمد ابراہیم عادل

ماں محمد ابراہیم تخلص عادل - چودا ناں، مسال محمد بخش گوجرانولہ سے رہیں والے۔ پیدائش واسطہ ۱۳۴۲ھ
آپ دس والدی دس بھائی دس بچے سے سن - انہاں آٹھویں جماعت تک پڑھائی دس بعد ہونال
بٹی تے کم کرنا شروع کیا - ۱۶ سال دس سن جہاں نول شاعری دا شوق ہویا - انہاں دس وڈے بھائی
منصف پنجابی دس چنگے شاعر سن - انہاں دی صحبت دا فائدہ اٹھ کے اپنے شوق نوں پورا کیا - تے فرست
وجہ نشی امام الدین دس شاگرد ہو کے تھوڑے ساں بیچ جنگاں پیدا کر لیا -

گوجرانولہ دس ہاکٹر فقیر محمد فقیر انہاں دس سن لوگ شاگرد ہن - کلام دانو نہ

را بھیا ہیر نوں دیکھ بے سرت ہویا ہو کے حسن نی مال شیر کشتہ
جیوں طغین کرنی کمار تھکے کہتے دل باہم بے تقصیر کشتہ
منو ہیر دا عشق دے روگیاں لٹی ہراک لفظ سید اکبر کشتہ
نویاں صنعاں بند شاں مژدہ ہراک ستو ٹھکے بے پیر کشتہ
ماہر علم عروسی استاذہ بل صاحب غفل تے کوٹ ندیم کشتہ
سو بچہ نگر دے لیتیں بھرا ندر ہو سیکر تریا ڈو منکے نیر کشتہ
بے بنام یاد نشی قلم دے سی پانی دھو ل جیوں قلم جاگیر کشتہ
سُخی سُخی سُخی سن سنگدل موم بندے بولے بولے ایسے پرتا نیر کشتہ
وارث شاہ اتے افضل شاہ دانگوں مالک قلم دے اسی مرد کشتہ
لوہاں ہیر تے اچھے دے بے قصے ایسے عشق دی لٹی تقصیر کشتہ
سُخی زخمی تنگی ترشی سب جلی مہر کے راغی برنما قدر کشتہ
ربیا محو خدادی یاد اندہ دھو ل لانا دم اخیر کشتہ

حسد بغض توں رہیا ہمیش خالی بھریا نور دار دشن ضمیر کشتہ
میرا بخش دے ہفت بہشت عادل نیک مردی شکل تویر کشتہ

اونکار ناتھ گیانی

نام پنڈت اونکار ناتھ تخلص گیانی۔ پیو دانال پنڈت تارا چند۔ پنڈت سدھواں تحصیل جکوال۔ ضلع
جہلم دسے دسٹیک۔ جنم نوروی ۱۸۹۲ء

پنجابی بولی دسے سچے ربی تے نگر سید اوسے حامی کار۔ ایناں ہندی دے ج پر بھا کر سنسکرت
دے پر آگ پنجابی دے کیانی تے انگریزی دے ایف۔ اے دے امتحان پاس کیتے۔ پیوں سندھیل
ہڈل ہائی سکول دے دت باسٹر کئے۔ پھر انٹر میڈیٹ کالج دے پنجابی دسے پروفیسر ہوئے۔ تے
ایک گورنمنٹ ہائی سکول اہرت دے نت پنجابی پڑھا دے من

ایناں بہت سارے سکھ دھارمک لڑیچے۔ پنجابی دے ج ٹیکائے ترجمہ کیتا اے۔ تے کھو آپ دی
لکھیا اے۔ آپ دی لکھتاں دی سوچنا دھرمست ادا اے۔

جپ جی دا ترجمہ شلوک محلہ علا دا ترجمہ۔ بارہ ماہ شیک۔ ہندی دا ارد دان۔ نری دی ہائی
وجہ دے شلوک۔ آدیش پتر۔ بھگت پر ملا۔ ترجمہ مکھ دیت دا۔ پتیس اکھری۔ گورو تیغ بہادر
دا کلام۔ سکھ منی۔ چنڈی دی دار دایکائے ترجمہ۔ کلام دانو نہ

ج جانا جگ دے دے ہو یا جن رب نے نواں چرکا دیتا
ایس جن دی چانی دیکھ کے تے دوئی جن اکاش بھلا دیتا
ایس چمک دے دے چندراں نے سارے گیت نول رشن بنا دیتا
گیانی چند نوروی ایسا چکھیا اے سمجھ ہنریاں نول جس گوا دیتا

ٹہل کرے شری نامکی جی مال پریم دے دے دے کھٹا دے دے بے
پانی دار کے پیوندے لکھ داری سندھ دے پتھیں گھیل گھوئے بے
براہمک چکل کھڑن دیکھ دیتا میں گلاں سوہنیاں مال دھبا دے بے
گیانی چوہ چرن گو کہ ہرواں بھاگ اپنے اپنے صلا حوندے بے

ٹ

ایشر سنگھ ایشر

نام ایشر سنگھ تخلص ایشر ہو وانا نام چودھری ڈیچہ اسٹند پنڈ کپیاٹی منج راز پٹنڈی دے سنگ
 جنم ۱۸۹۲ء

دسویں کر کے گکارڈن کالج راز پٹنڈی ورج داخل ہوئے۔ پرمختہ دی نرابی نے پڑھائی جھڈ وئی
 سو پڑھائی جھڈ کے ٹاک خلتے دی ویک کر لئی۔ فی ۱۹۱۷ء وچ ۱۰ لی چلے گئے۔
 دلی منج رہن سکے ایتھوں دی صحبت سنگت دے از پٹنڈ پیدوں اردو وچ سولہ لکھ دے رہے
 جو نوکری دے سسے وچ ۱۰ ہوسا نے مرکز پنجابی پیار جاگ پیا۔ تے اہناں اردو چھڈے پنجابی لکھنا شروع
 کر دتا۔

جمیعت بڑی ہنس مکھ تے سی جولی سی سردار ایس ایس چری سنگھ شہید نے مصلحت دلی۔ تھی ہاس رس
 منج لکھیا کرد۔ سدا اہناں دی نصیحت پتے بندھ لئی۔ تے ہاس رس نوک اپنا پیا۔ نے حریہوں شہید جی دے ہاس
 رس روپ "ہا ہا ہا ہا" وانگوں بھائی گنگہ رکھ کے ۱۹۲۰ء وچ مزاحیہ نقشاں لکھتاں شروع کیتی
 ہوم دی روانی۔ مذاق تے رس سو ہتا اسے تھید جی دے بعد ہاس رس دے کامیاب تے شہید
 کوئی ہن۔ پنڈی دے ہون کر کے شعراں وچ پوٹھو، ردی چس اسے۔ اہناں دے کلام دے مجھے بھائی
 دھری بھائی۔ رنگیل بھائی۔ نواں بھائی وغیرہ ہن۔

کلام دا نمونہ۔ نظم بھائی دی گکڑی کتاب "بھائی چوں

اٹھ پیراں رب دھیا دندے سن	ساڑے بھائی جی دڈے دھما تھاسن
نامے لوکاں نوں کتھا سنا دے سن	تڑکے اٹھ کے بانی دا پاٹھ کر دے
بتی دن مقدسے تے جاوندے سن	تہہ ۲ دن سمیٹے دے ہین ایہہ
کھل چڈی دی لہو جیہی لاہوندے سن	پر تو تک ہی رکھو کے یاد سارے
بھائی دے ہر سکے ہار کے تے	اک دن بھائی دی گکڑی گواچ کئی
گئے منت سن فشی دھار کے تے	آز پیراں دی اک غما تھاہ اُسے
اُتے پیراں دے بھائی لڑائی جا کے	پانی سنھن دی کڈھ کے یر سادی

جتنی گئی راک اُمانہ چڑھائی جا کے
اے دہتا ساری سُٹائی جا کے
پیراں نال اے خرٹ لگائی جا کے

کر کے سہ نیواں پھر سلام کیتا
کیوں راکھویں لکڑی نوں چورے گئے
جیکر سبتوتاں دیوے ونج تیل پاساں

کہیا اے کید کرن نوں ڈھسے ہوئے او
کپھڑے دیہناں ونج بھائی جی پئے جئے او

میں نہ کہیا دیکھ کے ہویا غصے
اہناں مُرویاں نوں تسیں پوچ کے تے

کچھ آکے اساں نہ بچایا تاں نہیں
کوئی فصل دا تھان پڑ دایا تاں نہیں
کچھ اپنے ہتھوں گھوایا تاں نہیں
تیل دھیلے دا دیوے ونج پایا تاں نہیں
پیر ساڑی بے لکڑی بھوایا تاں نہیں
اُبدی قبرے دیوے دیوے جگا دیسی

بھائیے کہیا اے بچیا سوچ تاں سبھی
لیر کڈھی سی پانی ہوئی سٹھن دیچوں
گیٹی ٹچک کے اندی سی قبر اُتوں
اے سوئے زبانی اے کیر رہے ہاں
جسکھاں مار تے ٹکراں کھا کر اے
تیرا بھائی دی دھیلے دا نبل لے کے

نغمہ پریم دے کچھ شعر

کچھ داسے چھڈا پاسے سودا خیری دا
عشق لوکاں جاتا اک جھڑ لوہے داری دا
پریم لوکاں سمجھ لیس عرق گاد زباناں دا
اُبنّاں جاتا پریم کاغذ گندلاں نے کوہیاں
لوکاں جنہوں سمجھ لیا اے گاجراں نے مولیاں
نیا مقیش دا دھڑ پڑ جھٹ عاشق اے
دھندا اے سواراۃ موڑاں نے کایاں دا
لکھاں ہن ہیراں اے گھیاں بانساراں دا
جناکھنا رانجھا اے جی گھنی ہیرا اے

دل ہوئی سمجھ بیٹے سون بے پساری دا
سمجھ لیا لوکاں اجوں داوڑے جوارے دا
جب کے نے رٹ دا پتہ جوں پان دا
عشق نوں کہاں اے گھسیاں تے کوہیاں
سج کہیاں پریم کیر اے پھانسیں تے ٹولیاں
بس کے جے گل ہوئی پریم دا آپا شک اے
دھندا اے پریم اگے کنڈیاں تے خایاں دا
اگے بندھی ہیر سستی کوئی اے ہزاراں دا
عشق دا کابرا ہویا پانی تے لیر اے

ایہناں نیناں مدھ کر رہا دا پیار اسے   سینے دا شور جنھاں نیناں دھکار اسے
 بڈھیاں دے ہتھال اتے ایہو امی پکار   آجھو دے بالما تیرا انتظار اسے
 ساڈے جیہاں پاپیاں دا جینا کوئی جینا اسے
 مال روڈ جانا جنھاں مکتے مدینہ اسے

اک دن بھائی نے کافی بھئی بوری
 اکوٹ سنگ مارے پچھوں لت مارے
 پار سیر تیں دودھ نہ دودھ دیوے
 اک دن کھتی بوری دیکھ پھولیاں دی
 تلے آندی قرضہ چاکے تے
 دودھ جوئے پر پاسے بھناکے تے
 چھ سیر دڈھ بورا کھا کے تے
 کھا گئی ساری ہی کتہ پٹا کے تے

دند نال اندھر بچہ تڑپ رہی کسی
 ماری مجھ نے کچھ کے نت مٹتے
 بھایا دھار خاطر ڈھنکا پان دگا
 جانیانا دانگ یلری چکر کھان دگا

زنگیہ بھایاں چوں نظم "میرا مرنا" دے کجھ شعر
 رات نا پچھلا پر کسی میں ات گجہ آیا
 دپدا میرا جا رہیا کسی دیل دپارا
 بھانڈا بنیاں چراں دا بن بھجق رہ
 سلی میرا آتما دیوں چولا چھڈ کے
 گڈاں توں میں دودھ ساں ڈرپک گھنیرا
 بڈیاں دی اک منٹھ ساں ساں تولہ ماسہ
 ندی کنارے رکھڑا ساں مڈھ پڑانا
 یاد کرائی ادس نے جد مینوں جوانی

دوبھی سستی پئی کسی میں اونوں جگیا
 تڑپت رہیا کسی اس طرح جیوں تڑنے پارہ
 میرے کل وح کھنڈر آ دھن دگا
 نکل جانا ہے چور چوری دا مال جیوں کڈھ کے
 دوبھی رو رہا آکھدی مائے دہ لھیا شیرا
 ناں جد نیناں شیرنا مینوں آگیا ماسہ
 دوبھی آکھے چھڈ گیوں ہائے ہائے جہاناں
 اکھاں آگے پھر گئی کوئی یاد پڑانی

ایس ایس چرن سنگھ شہید

نام چرن سنگھ تختہ شہید۔ چوہان نام سرور موہا سنگھ امرت سرور سے وسنیک
انگریزوں سے بوسہوں وانگوں چوہان نام شام کریک، ایس ایس چرن سنگھ موہا سنگھ چرن سنگھ شہید کہلائے
جنم ۱۸۹۳ء امرت سرور
وفات شملہ۔ ۲۴ اگست ۱۹۴۵ء

پنجابی وچ ہاس رس نول خاص کر زندہ کرن۔ تے نگرنا بخش ورت آپ داناں ہمیشہ زندہ رہے گا۔
دسویں جماعت پاس کر کے کہانیاں لکھنے دے شمر کین شروع کیتا۔ پیر ریاست پٹیالہ تے نابھ دے چلٹی
اگر تے راج کوی لکے رہے۔ فیروز چوڑے کے امرتسر آگئے تے روزانہ گویاکی اخبار شہید جاری کیتا۔ ایس نال آپ
شہید مشہور ہو گئے۔ شہید دے بعد گور مکی روزانہ جتھیدار، ہفتہ وار محولہ اخبار موجی گور مکی وچ تے
اُجے ورہے داناں سنگ پتر "سبھس" جاری کیتا۔

پنجابی سبھ امرت سرور دے موڈھیاں چوں سن۔ قلم وچ بڑی ریانی شکتی تے نوری۔ لیڈری۔ اخبار
نویسی۔ شاعر سی تے سماجک میل جول بھوکم نال نال کر رہے۔ محبت، خلوص تے مرتائی دی مڈ بولدی تصویر
سن۔ پنجابی بولی دے بٹان سنوارن لئی جتنا کم حقوڑے چوڑے ای شہید جی نے بیت اسے ابدی مثال نہیں ملدی
راجپانی۔ رانیاں دی دولت تے اک غریب پنجابی شاعر دی شاعری اکی دے تے الونجہ ہی لے کے پنجابی
مات بولی دی محنت اُساری "پنجابی کمال بنائی"۔ کوی دربار کیتے تے انج پنجابی داناں دوحایا۔ اگست
۱۹۳۵ء نول شملے گئے سن۔ اتھے اپنیڈے سائٹس دا اپریشن کرایا۔ جو ملک ثابت ہو یا نہ ۱۹۴۵ء
دی عمر کے اپن ہسپتال شملہ وچ ای چلنا کر گئے۔

ایہناں نادلاں وچوں دلیر کور۔ پھل مورتی۔ رنجیت کور۔ دیوہ پٹیاں مشہور ہن۔ پنجابی کوٹا وچ جو
باس رس لکھی۔ اس وچ اپنا تختہ "ستھرا" تے فولیہ وار تک وچ "بابا دریانا" ورتیا۔ ہاس رس دیاں کوتاہیاں
وانگہ "بادشاہیاں" بس تے پنجاب یونیورسٹی نے انعام دتا کی تے وار تک وچ ہاس رس دیاں کہانیاں دا
سکرہ (مجموعہ) "ہمدے پنہو" اسے۔ جو بادشاہیاں تے دو جہ نادلاں وانگ چھپیا ہو یا اسے۔
کلام دامنونہ۔ تیردا سیرج چوں۔

وہ بڑا سویرا دیکھو شام فوں تاسے لگے غین مشکاوی
چھپدے جان کہیں نہ کہہ بر بھلے فیر میں چمکاں لگا
دودھ کے گھٹن گھٹے کے دودھنا نیم چن ہے شیشاوا
"رب سے کہ نہیں" پاس رس وامنونہ

حضرت علیؓ پاس اک مریہ کھ بخت کران فوں آیا
یانی پون اک تے مٹی رل بندا بن جاوے
کھاک شنب قوں پیا ہندی جوں قوں جوں بن لگدے
ست پورینہ ست اجواق شنب کا خور ملا د
خاص نماس کچھ چیزاں رل کے نہ جس چیز بن جانوی
برش پیاں کھنڈ خیز پھٹ لے جوداں راک طر جانے
کوئی اندر نہ بولی نیاست سنا دزا نہ لکھے
پیراں فتال اینوی رب دا پیا فوں ڈر آیا
ہو کیوں سہی ہ ایک نم رت نہ رب قوں ڈر تے
حضرت مل نہیں جو لہوے رب آیتا ہے خیراں
کھ دی اُتلی مالا بہت چاہتے ہتہ رنگہتے
میں کہہ راہا اُتلی منزل رب ہے جیک بجائی
مدد مراں نکا جے رب ہو یا اس سبجے قوں مر یا

شیرے کہیا من ہو حضرت شنفکا خوب شانی
لڈو دودھیں رنھیں دی سوہنی حاج سکھائی

پاٹے خاں تے نہ ڈھونڈاں

پاٹے ناں سی گریا جاندا گردن لوں اکڑا کے
اک دن گردن لگڑا وانگوں اپنا سیدھی اکڑی
ملا لگوں ٹھیر میں ڈیکے دودھ سا کن تھوڑے
ڈونگھی ندی اُتے پل سوڑا کتا ہی لنگھ سکے

اُسا ڈھلدا تیج دیکھ دل درد کوی دے بھریاں
کہہ ہو یا جے رات آنی ہوسن صبح سو اتی شان
درد و حجت ڈنگن ٹاں سکھن سواری دل پھنڈا دھریاں

کہیں لگا رب چیز نہ کوئی لبیاں مُدت دھماہا
چو نہ کتھا پل جویں رل آسے پُرنی آوے
شیر شیر قوں گو گو قوں جہر کے چوڑے پھگدے
اسیے آپ تین بن جو ہی رہا تہاؤ نہ دھیاؤ
ایں دت رب دی تحمت کہہ بے دُنیا کیوں پھاپاڑی
یستہ طرح جاندہ بھاگ جے لچر چر با مور جانے
نہ بہشت نہ دوزخ کوئی نہ سب کاسے نہ دیکھے
دستور اچ تک کسے ہر من لوں رب لٹائی ہے آیا
کیوں نہ بنے تاسک رہنے دل بہا ہے سو کر پے
اُس اچھے دی گل او ذست ہو راہ میں تالوں
یا کوئی آپروں اُکے رستے یا خود آپ جو سہے
قوں کتا میں پیر پیغیاں ایوں کپ اڑائی
بے نہ ہو یا دودھیں لکھاں مرا ہرج کہہ ہو یا

اودھڑل تا ڈھونڈاں بھی آیا چھاتی خوب پھلا کے
دو جا سلہنے وانگوں جا پے سکی لہوے نہ لکڑی
مُنہ چوں پیوں چوں کر کے اک تے دو جا سکی لکھاسے
آہوں ساہنے لکھتے دودھیں لگے ماراں دھکے

پاٹے خاں کہیا بٹ سسرے اڑا کھڑا کیوں آگے
 ناڈو خاں نے پتھال نہ کیاں - اتنے تہقہ لایا
 ناک پکڑ کر رخصت سے پرچیت ایک جہاں
 پاٹے خاں نے دھول جہان ناڈو خاں نے منہ
 چپک مار کے ڈنک رکھا جیسی استوں پانی
 اونویں ادسے پلے پھیریں کیاں دو آئیاں
 لیٹ گئی اک بکری پہلوں دو جہاں توں لنگھی
 پاٹے خاں نے دیکھ نہات کہیا ہے اد ا تو
 جانے لیت اگر تم جیتے ہوتی کلب رواج
 تم تم کہہ اک دو جا کو سن غور سے اپنے آئے
 بے بٹے خاں تے ناڈو خاں ہی نہ توں ترک نہ تھے

نظم شمس دی اک رات دے کچھ شعر

سردی سی ایسی آخر دی پتھر بھی سی سی کر داسی
 سر پہ جھاں گڈیاں بیچ دستے سن گرمی ہست ہو کے بھردی سی
 ٹھنڈاں نا کرے کر کے ویراں طمانت جھوں گئی سی
 پتھر سم لڑ دی ہو پوئی اہ سسری دانگوں سوں گئی سی
 ڈر چند تاریاں پاپے نوں بدلاں دی لٹی رشتا سی
 شوال وٹ بجلی گئی چھٹی سنگڑی سہی مڑ جھانی سی
 جو پوین جیو دا جیون ہے اہ پھڑے پھری چلان دی سی
 کوئی نہ صاحب برانڈی ٹھٹ بھرے تاں گل بیچ جم دی جاندی سی
 بندیاں دی گل تے اک پاسے پشودی دانیں لک گئے سن
 جنگلاں وچ ہرناں شیراں دے ہو جم گئے سن یا سک گئے سن

انت رام وحشی

نام انت رام تختہ وحشی۔ پورا نام لارگور اند تامل اردنا۔ لاہور دے دستیک
جنم ۱۸۹۳ء

سکولی تعلیم دیوں کورے پہلوں کچھ گورکھی لکھنی پڑھنی سکھی۔ جدو ۱۹۱۹ء وچ کانگرس دیوں اردی
دی لہر "اٹھی"۔ انہاں کانگرس پلیٹ غایم توں انڈیا کی نظماں پڑھن دے جرم دوج دو تین دیاں جیل یا ترائیتی۔
تے ہندی خانے دج رہندیاں ہویاں اردو ہندی لکھنا پڑھنا سکھی
لاہور چھٹی سٹے دج ملکیت راکم کورے تے لوکاں نوں فیس پنچاندے رہے۔ کہ پنجاب دو ٹوٹے ہو گیا
تے اہ چڑھدے پنجاب دے جیتے آئے۔

۱۵-۱۶ دے دی عمر دج انہاں نوں پنجابی شاعری دا ٹھکر رکھا۔ اہ دول پنجابی بیت بازی تے چوٹ
بازی جوہن تے کی راہ میاں ہدایت اللہ حافظ بختی تے بھائی لاہور سنگھ دی صحبت سنگت دج بیٹھدے
تے بیت بازی سن دے رہے۔ تے فیسر آپ دی شعر اکھن دا شوق ہو رہا۔ شعر کھو کے ہدیوں والی
لاہور سنگھ کوں انہاں دی سدھالی کراندے رہے۔ فیرھتیا رام ہو شیار پوری دی لڑی چوں ہوئے اُتار
بالک دے شاگرد ہوئے۔

سلسلہ دج لاہور دج "پنجابی ہندو کوئی سب" دی نینہ رکھی گئی۔ تے آپ اُہدے جنرل سبکوڑی دے
گئے۔ ۱۹۳۵ء دج اہ بھائی نوں میرے سبھتی سا بھتی کری سبھا" بنی۔ ایس دے فیر جنرل سکھ چنے گئے
پر انہاں دے کچھ چریشاور چلے جان سبوں اہ سبھی دوجی دار پھر ٹٹ گئی۔

انہاں دے کام دج روانی تے زور اے۔ فقہ سدھ سادے۔ تے خیال اُچھے تے سوہنے۔
انہاں دیاں نظماں بیتاں دے کچھ محبوبے "تھیاں" دی شکل دج چھپ چکے ہن۔
کلام نامونہ۔ قلم مزور واداک بند

اہ محل منارے دسویں کی سب طاقت مرے پسینے
جھناں بے میراں ہڈیاں دا چر لہی بے میرے سینے دی
میرے جیڑاں دیاں اناں نے اہ دولت مرے خزینے دی
میراں سراپہ راراں نوں نہیں ہندی قدر کینے دی
میں اپنا لہو بہاناں اہ چڑھدے پھر دے کاراں تے

نہیں کر دے قدرِ نایاں دی نشت سرمایہ داراں تے

نظم کرشن بھگوان دا اک بندہ۔

سانوں شوق نہیوں راساں دیکھنے دا نہ ہاں ہنری تے مہیہ جان واسے
نوںیاں ماریاں غم دے ساڈیاں نون کوئی تین کر دھیرج پدیمان واسے

ساڈا جی نہ یکچراں نال پر پے آئے زلزلے دھرت پلان واسے
جے توں میں نے بوڑھن دیر نہ کر نہیوں نیکیاں اکیں بھلن واسے

• رامنکیاں دی سانوں چاہیدی دی نہیں مون کا پھیر منکا سائے دل تا جا
دھرتی پسر سدر شو نون اٹھ تے پاندنا پایاں منج تھر نفل آجا

امناں دے شاگرداں چوں میں لال سکھتی ہوئے شاگرد ہن۔ سکھی ہوتاں لالہ تنوئل بھٹنا گردے گھر

۳ نومبر ۱۹۷۵ نوں تہہ دیا پچھن محمد بلیٹیاں بھالی طورہ ازہ دیاں پھیڑیاں سوڑیاں پر ٹھنڈیاں تے نگھیاں
نگھیاں وچ گذاریا۔ دیوی پاس کر کے شہ ۱۹۷۵ وچ محکمہ تعلیم دی نوکری کر لئی۔ علی ڈنڈرے بعد رہنک
چلے گئے۔ فی بھندہ اپنایا۔ اچکل پنڈی گروہ واسے۔

امناں نوں شاعری دا شوق بوان پنکرن سمے ہویا۔ تے دھرتی جی دے چر نہیں لگ کے بیت لکھدے
رہتے۔ برٹسے بھرتی تے خلق دے نوچوان ہن۔ رب زندگ کرے شاعری درج دھن چلن دی سدھر جھک پی لے۔

کلام دانوڑ

دیویں دیدتے ہو جاتے عید ساڈی جتاں ٹھکھے ہاں تیرے نظاریاں دے
ڈالواں بڑل بے آسپاں ڈانگ ہو گئے منظر ہاں تیرے سہاریاں دے
کچھ رحم کر اسال دے حال اُتے جو کے سنیں کچھ غماں دے ماریاں دے
ڈکھی دن سارا غماں درج بیتے راتیں کراں گلاں نال تاریاں دے

محمد حسین خوشنود

نام محمد حسین نخلص خوشنود۔ پیدائش ۱۸۹۱ء بمقام محمد عبدالکبیر۔ امرتسر۔ پٹنہ

منزل قلم سیدھا سنگھ سیانکھٹ ۱۸۹۱ء وفات امرتسر ۱۹۲۵ء

پنج درجے کی عمر وچ پیدائش ہوئی۔ سستہ سستہ دی عمر وچ مال برکٹی۔ تے مٹی دی گد۔ چل کے جوالہ پئے
آئندہ جہاتوں بڑھ کے ٹاک خانے دیں جھٹی رساق اُس گئے۔ تے ایشیہ پور۔ امرکم کرد۔ رت۔ ۱۵-۱۶
دی عمر وچ شاعر دی واسطی ہوئی۔ تے مولوی امیرالدین۔ تے مٹی۔ تے مٹی۔

۱۹۰۶ء وچ انہاں نے کلام۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔
کسی۔ انہاں نے کلام۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔

قصیدہ سبھد۔ کلام گنگولی۔ سفرنامہ حرمین فخرانہ۔ تے قصیدہ سبھد۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔
پکلیا اسے۔ باقی ان جیسے۔

پنجابی مال انہاں دیں بٹا ہوا۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔
تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔

شعراں دیں پنجم۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔
کلام۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔

کھل کلاب۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔
کیرے پیا۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔

جس کھروچ ہے مار کھیڑ۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔
تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔

برے برے نہخت پہاڑ اُتے جدوں مال ہوا دسے تے رت۔ تے رت۔ تے رت۔
ادس دھیرے کو یا دربان رتی یوہا خاص بہشت دا کھیل دے تے

نہنڈی سنڈی ہوا دے سر دے جھونکے وائٹک بھال پھال فوٹ ڈل دے
 تے سرت ہڈے کبے ہون گھنڈے منہ شکر اعر پے پل دے
 بری بری ہر بادل سارے ہی نظر انسان دے آندری اے
 راجے اندر اگے گویا سبز پانی گچ کے ناچ دکھا دندی اے
 پنجابی پول باہر آگھڑے ہن

اسس ہاں پنجابی اتے نہس ہے پنجاب ساڈا آؤرل مل سجنو پنجابی پولی پولی
 نینٹنم آگھڑے نے آؤ جی ہاں نوں متاں والی تکر دی دے درج رکھ توئیے
 کیا سوہا زاد ہے والا ہوا ہے پنجابیاں دا گٹ مٹ بولنے لئی ذات کاہنوں کھئیے
 بولو خوشنود پولی نٹھو دیس لبت دی راس بھرے راس وچ پکس ناہیں گھوئیے

نظم دردھیا دے بند

اک اندر کوئی مٹیاری کڑی پٹی رندی زار و زاری سسی
 اوہتے سید کپڑے یے سن ابدی سرت خاں نے ماری سسی
 ابدی سہنی شکل بیاری سی آہ اچھے گھر دی تاری سسی
 ابدی آہ و زاری کہندی سی کہ آہ و دھوا کرناں ماری سسی
 کرید پتی اپنے فوٹ آہ پٹی گریہ زاری کر دی سسی
 کدی بخو ہار پرندی سی کدی بیٹھی ہو کے بھر دی سسی
 میں آکھیا جی نا کیوں اپنی پٹی رونی میں کر لانی میں
 کیہ بنی منیبت نیمزل میں کیوں اپنی حال حیرانی میں
 کیوں بیٹھ اکلے ڈیوڑھی دچ پٹی نہیں نیر دگانی میں
 کوئی درد دی ترے کول نہیں کیوں رو رو حال سنانی میں
 تینوں بال اویستھا دچ بھیناں کیوں اپنے رونے پٹے گئے میں
 میں موت دی ماری ہوئی یا کوئی چور جبرا کے سے گئے میں

گنگا سنگھ

نام سرکار گنگا سنگھ فلاسفر، جو نام ٹیٹل سنگھ منشی حوالہ دار۔ پینڈو گات بدھ تخیل ترن تارن (مہاراجہ)
دے دینیک۔ جنم ۱۸۹۶ء

سکول چوں دسویں پاس کر کے خالص کالج گوجرا نوالہ دے پر فیصلہ لگا گئے۔ نے اہل بیت علیہ السلام
دے دیا رتھیاں نوں سبق دیندے رہے۔ فیصلہ دے دج مشنری گور دوارہ پر بند حرکت کیتی نے خالص
مہاراجہ دے نیرٹے سنگھ مشنری کالج جاری کیتا۔ تے اہ اندر دے پرنسپل مقرر ہوئے۔

ایہاں نوں وار تک کوتا۔ بیکھر نے اخبار نویسی تے اکیو جی پی پدی حاصل اے۔ جے نڈر۔ کنگ
کھن ۲۲ صغے دے دیوان نند لالی دی ٹیکا کر دیاں ۱۰۰ صغے لکھ دین۔ جے پیر دین تے تے تے
کئی گھنٹے ہر موعود تے بے تکان رہاں رہیں بولدے جان تے لیکھری بڑا عالمانہ تے کرتہ دینیاں ہاں ہر
وٹے فلسفی تے گئی گیمالی۔ گورو گوہند سنگھ دے نہ باری کوئی نند لال گویا دے دیوان دی مہاراجہ
دے بانیاں۔ حضرت محمد حضرت مسیح۔ گورہ ناک آد دیاں جنم ساکھیاں "ہیرن کرناں" THE PAYS
OF LIFE (جب جی ٹیکا۔ فوٹو کہانیاں) وغیرہ وار تک دج لکھیاں۔ ایس توں سوا اک ساہتہ
ادبی، تے دھارک رسالہ امرت جاری کر کے ایس راہیں لوکاں توں امرت پلانڈ دے دے۔

آپ دی بڑی شاعری دامنونہ

بزرگن ہر کوچی کوچی تھی میرے ہائے سائیں

جیریں چھانڈیں پچھانڈیں چھپے تویں میرے عیب چھپائیں

کالا داغ جیوں دج پند دے جیوں بیڑی سنگ لوبا

نرمل آن لگی لڑتیرے لگیں دی تڑپ بنساہیں

تے جہ پے شاعرین گئے تے لکھیا۔

یوں ناتا میں مانگت تیرا جنم جنم توں سائیاں

نکڑے دج کاسے توں میرے اہ درد داتاں توں بانیاں

اے بھرا دی غالی درکے ہور ہور پیا منگے
تاں اکتیں نہ جھڑک بٹا دیں تیریاں اے وڈیا یاں

جنھاں توڑ بٹاٹے کندھے پھل اُٹھاں بستیر آیا
تجہ مار بٹاواں کہتیاں ستہدا اُٹھاں ہی پایا
کھتیاں داگر استت نہ یا لوک لاج سہہ کندھے
توڑ بٹاواں دھن مل پیراں جے لوڑیں رس آیا

نہاںس خون خور کی داہینا ایسوں رسے شراب نہیں
مُسن کک برجواں نال بکریوں استوں دودھ کباب نہیں
سُن سُن سنے کھنکھ کتابار اشد میل نہ لہعا اے
بھوسے لدی فرآن دے دا ایسی جیہ کباب نہیں

چکر و چاری بے زار

نام چکر و چاری بے زار۔ نام بے زار۔ نگلی اجڑا جان چکر پاسیاں امرنسر دے زینیک۔

جنم ۱۲۔ چیت ۱۹۵۰۔ بکرہ مطابق ۱۹۵۰ء

راگ مدیا تے کوتا دے سے بڑے چاک۔ آرد۔ مندی۔ گور کھنٹی تے سنکرت دے جاناں۔ چوں رک
 مینا دل و حیاں دتا۔ پھر کوتا دال۔ مٹا دے دی کل اسے۔ فتح شاد پڑی۔ امرنسر۔ جسے مشادہ پڑا سکی او
 اک دن اڑھے گئے تے انہوں میں شاد دے زون پڑی۔ لوفی بندہ دی اتے شاد پڑا۔ اسے پھیر
 نے کیا۔ اوسنوں پڑھنا دی آوے۔ آپ نوں یہ مشادہ دیا او آرتن کے بڑی دھڑکی۔ بے کجھ بااں
 بییاں نے موہ بندہ کوہاں نال مہلاں کر کے دیکھا بندہ امرنسر دے بندہ کون سبھی دے زینیک۔ کوہ دی
 بندہ کوہی مہلا دے پردہ خان سزا دیو کوہنکو لویا تے سکڑا لے پڑی۔ بے زار شاد پڑا۔ امرنسر۔ حاکم
 کوتا دے زیادہ تریشناں دی تھاں دی جوں انہوں دے مشادہ اسے۔ اک دے دھڑکی
 جنک اکھیاں ریا نہیں کوہی جو دھماکتا جنک۔ اسے دھنکھ اٹھاں تاں
 انہاں کی طرح کسے نوں اپنا استند نہیں تھیں۔ بیلاں پڈت منی دل پریم کوہوں فیڈا کوہ دیو
 ہندی کوہوں شعراں دی سردی آتی کراندہ سے رہے۔

او دے گیا بندہ دے رہا رہا۔ مشادہ دے رہا۔ رست۔ رست پڑی لئی رام توہی دے دے نوں پیا
 مناں دی لکھت۔ کیتاں دا گچھ۔ ہر دے بھگت۔ بے زار دے موہی۔ بھن امرت سوئے سبھے
 گیت چھپ چکے جن۔ موزہ علام دے۔

میں بھی باں عاشق لڑا بھی چاہے تینوں اندہ پردے تیرا دیکھی یا نہ تیرا
 مینوں من دے او، مینوں کج دے او۔ اہلے نال جی جی پیا۔ تیرا
 ہندو کجے مہرا۔ سکھ کجے میرا مسلمان بن واسے دھوسے دار تیرا
 نھکے ڈھونڈ دے ڈھونڈ دے کئی بے زار پیا انت نہیں کسے کرتا تیرا
 کئی قبر وچ ترن دے یاد کر کر کئی جان انہاں نوں بھل دے رہے
 دل دے سج دی کیڑی جلی ناکوں تیوں تیوں نرم نکل جیوں جیوں کھل دے سبھے
 نرمی ہند کر کئی آنسو کل مہوے دگاتا رہا نوں برسوں ڈھل دے رہے
 دن جنہاں نوں اپنا بڑا سبے زار چھکڑا اٹیاں دے نال تل دے رہے

پیر فضل حسین فضل

نام فضل حسین فضل۔ پیر و امام ہے مقبروں شاہ و جاوید نشین شاہ و دورہ ات۔ مہتمم شہداء۔ دہریوں پاس کرے
کالک و سچ داخل ہوئے۔ پر تسلیم اوصوانے چھڈ کے میو پاتی کجرات و پچ طازم ہوئے۔ چلوں اردو شکر لکھ سے
رہے۔ فیروز خاں لکھن لگ پٹے۔ پنجابی و پچ چو پٹی سے غزل دے۔ ریا سن۔ غزل خوب لکھتے ہیں غلام
و سچ نور سے دعا فی اسے۔

کچھ غزلاں دے چو نویں شعر۔

آشیانیوں ٹری تے آپھیل سارے تین مذہب روئے ادھیسری

ایڈ لکھاں دا ساڑھی بجلیاں نوں جلد کیہ ہے تکی بوندیوں

خانے کعبیوں نکل کے ہتھانے۔ جتنیوں آتی ہے تیریوں

اے انسان اپنے سارے جسم و جان، جی و دھیر

بھٹ بھٹ و عطا دق جا میٹھا بادہ شاہ و سچ بھٹ مذہب

فصل کو ال کیہ نیچ کے ایک جہاں توں لکھن سے ذلیع سدا میری

زخ تیرے تے ڈھنھے ہوئے اٹھ گیسو تیرے

اُپدی ہر خوبی و سچ بندے رہن امانت ہے

سُن کے صوہ حشر دی کہتے نہ تیرے مستانے

چھانٹے حیا میریاں اکے رات پُر نور منیرے

جیواں زعمان میں نہ لیسو ہو کے دل لیریت

اُہناں جاتا مرغا سو رہنے اتنی بانگ سوئیے

سانوں اکر غم دی رات پٹی جو لکھن دے و سچ آوے

پنے جانے خن تپاے دی پٹی اُچھے نال نقاباں دے

خبرے آہ کیشرباں راتوں سے بنانڈی سحر جہاں دے

راک، ار جو تمیوں دیکھ، سے دوشور نظر ہو جادی کے

کالے کٹ موٹے نے یزے پرت نہ کئے ڈٹائے نے
 پلے تہ تے چراں پھٹیاں ڈنڈ نہ کئے ہٹائے نے
 ایدھراہ سحوم ناناں رو دہ وقت لنگھنا اے
 فو سوتھاں توں لیراں ملکن توپے کسے : لائے نے
 سردی گرمی اندر لائے یزے : کو پاسے نے
 ایدھراں متری والا غستہ و دھوا جانا اے

نظم "پھل دا ٹہل توں خطاب" چوں یک بند :-
 نہ اپنا ای خطرہ نہیں مینوں نکر تال ای تیسری دی جان دا اے
 توں تاں مستی دے زچ کج و یکدی نہیں اودھ میاں بیٹھا جال تان دا اے
 وائے سٹ کے تے لٹو پیاہ تینوں اہ تال بہت استادیاں جان دا اے
 غرض واسطے اپنی خون کرنا مذھوں اہ سنبھا انسان دا اے
 میرے واسطے اکھڑکائے تیسری کسے واسطے مینوں رنڈ دا اے
 اگو غرض دی گولی دے تال ظالم ہائے دو اہ بے کس توں پھنڈ دا اے

بے رپ (۷)
 میں بعلی دی بیتی دا نکوں ستھ بن تے تیسرا
 تیری اچھیا پورن ہودے ایہ اچھیا میسر
 بدوں چاہیں کر دکھلا میں روشن مکر ایسرا
 میں عاجز دے جیون سندھ اے تیرے سر سبھرا

مورتوں سوال :-
 میرے ہوا میں تمہوں پھپھاں بے اڑیا کجہ دتیں
 بڑی خوشی دے دتج ہمیشہ اکھوں بہنو کیسریں
 بڈل دیکھ کے پہلاں پاویں چٹیں اٹپیں اہتیں
 بڈل کوں پہلے عاجز توں چھما پستہ دتیں

غلام محی الدین نظر

غلام محی الدین نام نظر خاں - چو دانم بہاں محمد بخش - دہلی - دہلی کے رہنے والے
 جم ۱۸۹۹ء

سکول پنج پرائمری تک پڑھ کے چھوڑ دی تھی۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 ۱۹۱۲ء میں چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 برکت علی محمد ہال لاہور کے ایک نامور چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 غلام طور سے تعلق رکھتے ہیں۔ غلام طور سے تعلق رکھتے ہیں۔ غلام طور سے تعلق رکھتے ہیں۔

کلام و انمولہ :-

شان بنی دینی بہت سے گھٹا دیتے ہیں۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔

غلام محمد سے بہت سے گھٹا دیتے ہیں۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔

کہ ان شکر خدا دا چراں پتھوں بھری ہندو بہری اُمید ہوئی
 بن زسدے کن جہرے۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔ چھوڑ دیا۔
 اُسے ابرو بدل فوں دیکھ کے سنے آواں دیکھ نہیں جلد عید ہوئی
 پھر گئی شکر ابدی جہرے میں تے نکا گیا فرزند شہید ہوئی

اقبال جالندھری

نامہ نمبر اقبال انٹرس قوال۔ جالندھری دے ونیک جہنم ششہ وقت سہ اپریل ۱۹۲۷ء۔

پہلوں لاہور پہچ فیہ جالندھری ہائے دہریاں دام نہ دے رہے۔ لاہور پہچ رہندیاں ہواں تے پنجاب
شاعران دی تہنی ہندیاں شاعران و عاشق ہواں تے لاہور پہچ حافظ بخشی دے شاگرد ہونکے شعرا آئین تے۔
طبعت وچ بڑی روانی تے آدمی۔ شعر حاف تے اثر دالے لکھدے سن۔ عام طور تے نقاس تے کافیاں کھجے
رہے۔ رابٹاں داکھ کھچیاں ہی ملوال۔ ہناں، سے شاگرداں چوں مولدین الفت، اللہ دتا، سہرہ، مہتمم، غلام
بے تھرک، مظلوم مشورسن۔ نرمس کر یاں تہ الدین الفت نے شاعری وچ خیرام پیا کیتا، آہ، ٹک دی
دند دے بعد ان گل لائل۔ دتہ رہندے نیہ۔

اقبال دے کہ نکو، منار، بختی تے یں جوں دالے سن۔ علم دانوں باران ماہ نعتیہ چوں :-

ساوان سون نہ بھلاوے

برجی، سہ پڑاوت

چوہا نہ سینہ نہ آوے

نکے ٹھکڑے ساڈوں

کئی نہی، سے بول

باران ماہ غوثیہ چوں :

جیسٹہ مہینے دکن لوداں کر می حب۔ کانی لے

پناں دیدار میراں لے جن مری وحش ہوئی بانڈی لے

باران ماہ بنت طہوس (زمینا) چوں :

چتر چیت نہیں لکدا کہ صبرے بن یوسف نعلانی

خواب اندر لٹ بکڑیا میرے دل فوں ارک فوڈانی

ماہی وخی کھپے میرے س دے شش طومسانی

جاگ پوں ترستے جے رب بلا دے جانی

کر مہربانی

چند آسمانی

برہوں کانی

یارگسانی

ہو یا کیہ جے کر چار دوز دے مئی مویاں عاشقاں دی مار پیٹ بندھے
غالی کیوں نہیں کندا کہ آوازاری کش کش تے کچھ گھسیٹ بندھے

میں بھی ہاں اک عاشق زار سخن ذرا میسری بھی قبر توں ہو گزرو
آہ و سوز نہ بھلا تسکین ہی سہی فدا جھوٹیاں اکھتیاں توں رو گزرو
کندی نقش نہیں گی تہانوں بکسی دی مار پنجواں دے ہی پرو گزرو
غالی مردہ جلانا دفنا نہ سہی وقت فاتحہ تھوٹا کھسرو گزرو

نظم دل دے دو بندہ

کھائے پھاڑا اُدا جائے بدوں دلِ دل
مار کے جھپٹا جوں کڑھ گئی ایلِ دل
کیہ اے مجال کدی پھر جائے دلِ دل
لڑن لئی چا ہیدا اے پتھر دی سلِ دل
خیر نہیں اے دلِ بدوں جائے پھلِ دل
جان ناہیں ایں توں توں نکا جیہا رلِ دل

ہلدا اے دن دچوں سورا بے دل ہو کے
اے دل دے اے دل دے دل دے دل دے
مستتر قویہ لکھ کر سئے دوا نادر
جھٹ پٹ ڈھل جانے نرم ناک و موائے
ہنٹھاں پیراں گویاں تے زخم بھانویں پٹاؤں
دلِ دل توں دڈی ساری چیز جان بھائی جان

ڈھیر ڈھیر پتھراں دے سٹہ دے پٹ پٹ
مے پاسے روک دے مئی گھٹا سٹ سٹ
گھول کے پائے مچا چنیدا مہاں گھٹ گھٹ
عاشقاں دے ہرے ہرے مچاں دل کٹ کٹ
دیج گیا سی گاس شیریں اسکے فرما دِ دل
اُدا سی بتایا کسے دڈے استادِ دل

دل دا ستایا سی تے پھر تیسہ ڈٹ گیا
پٹ پٹ کھڈیاں پھاڑاں چول جھٹ پٹ
موتھوں پیا کندا سی بے شیریں مے اس مے
کاہدی اے مجال کہ روال کدی ڈول جان
کروا دی کیہ بھلا پرت کے یجائے کتے
کر آفریں کو لوں خسرو دی کہن دگا

فیروز الدین شرف

نام فیروز الدین قلعہ شرف۔ یو دہا سہیاں دیرد خال قوم۔ اپوت پھیل پند تو لاگل دراجہ سانی امرت سر
دے نیرے، مڑا ہر دے دینک۔

جنم ۱۸۹۸ء وفات مارچ ۱۹۵۷ء

مذہبی تقسیم مہولی۔ ڈنگ ٹپاڈ پندرو دے دی عمر وچ شاعری شروع کیتی۔ تے استاد ہندم دے
شاگرد ہوئے۔ بیعت دی جولاں، خیارں دی آوارگی تے، ساری بہت بڑی ربتی دات سی، جس توں شرف
مال سی۔ شرف نے زمین شاعری دے نال نال علم، فلاح، فلسفہ تے نیچرل شاعری لیتی تے پھیتی ای چڑیا
شاعراں دی ٹوٹی وٹ متھے گئے۔ تے عیاں وچ خاکسکر کوں درباراں وچ بڑی آدرست نال بلاے جانے
تے انسانی شاعریاں، ج اول درجے دا انعام حاصل کروے، رہے۔ انہاں دی تنہائی تے کسبی نے دے
سبوں انہاں دی پنہانی بل آکھیا جتہ سی۔ انہاں دے شعر، وچ خیال آوارگی، اُچ خیالی، تشبیہاں،
ستھاریاں دی پوند، تے راک ڈھیر اسے۔ شال دے بعد انہاں ڈھیر دی لکھے تے گیت
دی۔ انہاں دیاں داکتاں، انہاں عیاں تے نودانی کرناں پنہاں یونیورسٹی وچ نصاب وچ شامل ہن۔ انہاں
دیاں تصنیفاں، سنہری کلیاں، نودانی کرناں شرف شانی وکھاں دے کیرنے، لالاں دیاں نریاں، نوری درش
شردھا دے پھل، شرف دے لیت، پریم پند، دل دے ٹکڑے، عید و چھپ پنیاں نیں۔

شرف نے پنجابی بون دی، انٹی سیوا کیتی اسے۔ بیان دن راکت، تشبیہاں دی پوند جڑت، روزمرہ
دے خاور دے واسطوں سبے شال اسے۔ اوس نے پنجابی شاعری نوں نویں خیال، انہاں تصور نوں دس،
نووں وچ تے نوں رنگ، روپ، بنیادینت نوں اک نریں دانی دتی تے کت نوں بریں چال۔ جے ماں پوگ
جائی صاحب بھائی دیر گنگو جی نے پنجابی نوں اک نریں جتے، ڈوٹگی بنجی تے شرف نے اک نریں نزاکت تے
نپک دتی اسے۔ شرف دی شاعری وچ سربتاں تے اداں بھاواں دے خستہ دھیر نیں

نوز کھام، کھریاں گھاں، دے کچھ شعر۔

وہاں اسل توں دا ہوئے دھوا

وہاں گھیا کدی نہ جھکے آدے

اس نسل دے آؤں جھکدے نے

چتے تیسرے دھچکوں رکدے نے

اُدھی بنی تے نظر پُرا جاندے   جیڑے اکیاں تے پلوں چکدے نے
دھوکے باز نہ کرن استدار پورے   کیے سنن توں مرد نہ اُکدے نے

”وہی دی قبر تے ماں“ پھوں :-

اُکھ اُکھ دھیتے قربان تیسری نیند اُتوں
گوڑے لڑے دن اُتوں چڑھ آیا دیکھ تے سی
گولیاں دے وانگ تینوں آج پئی جگہ ڈنی ہاں
سانجھ سوت سو بیٹے نی گڈیاں پٹولیاں نوں
سو سو واری دج دن رسی نوں متا بندے سا
چل دھیتے گھر چل اد پورے نے جیتے شہر وچوں
تیرے کول آئی آج دہری پیاری تیسری
ابے تیک لٹھدی نہیں سیتے غماری تیری
دیکھ کبھی بھادندی اے مینوں سرداری تیری
میتھوں تے نہ ہو دے کھسی کھیدا کھلاری تیری
اپتے کون کر داسے دس دلداری تیسری
کیاں نہیں تیرن چنگ، مہرے کنواری تیری

نظم: خواب دس رانی دے بن شمر -

سینے چھدن، اے پاٹ کے ہون سیراں بخت سندے بھلاں روں لگن
پاڑ پاڑ کیاں اڈڑ دنجیاں روں ہو کے شک دھڑنگ کھلون لگن
تیرے اک پہاڑاں دے پتھراں چوں پانی پانی سمندر سب ہون لگن
پھر پھر پڑاؤ زمین آسمان دے چکی نت دے سوگان دی جھون لگن
اک اک ول جیسا گلدار ہو جائے آج میں گل ہاں ایسی شان آیا
گورہی نیند امد سوان وایاں نوں جھون جھون کے سروں جھگان آیا
کھیتی اکھ بھڑکے پئی آج دُباؤ ب میری
خوشی بھیری عید دے دن دی نہ بوبڑی آ
چٹے چٹے ہنجر میرے کرچی بنا دتے
کنائے نہ انگلی کھڑی کر کے
آدن کووں پہلے مینوں گھل دتی تار غم
سو سو واری تیکھے پر مدد میری سار غم
ایڈا گوہڑا میرے مال پایا سپار غم
دیکھو بیتہ کس شان دا دسد اے
پیارا پیاری نوں چھڈ کوئی عسدا لے

ایں رت سہارنی دج دسو

چوپائیاں بند بٹا سو ہٹا عورت دا اکھڑ بٹیا
دراں نقطیاں نال راہنوں تھیا
شرف اک نقطہ ہے جنت دا نقشہ
تے دے تے نہ دستہ دانت چپیا

سُنے زولا جابل دا کھڑا نہ کھوے
میا نے دی گل فوں نہ نئی جی روے
جدواں گئے جال شرف شیر بھیکے
جو اکن پٹ گڈراہ سس لے نہ موے

شرف دے لیتاں، جی دی تے شوخی تے زور، بڑیا کیت پنجاب دے رشتہ۔
سو ہٹا دیاں، اندر دیں پنجاب نیں سیتو
دل ل بائیں پنکاں غمیں کیاں ناگہریاں
جوئی نوانی شامیاں، اے گل ہارنیاں
پہنن بڑے نون کھ متاب نیں سیتو
سو ہٹا دیاں، اندر دیں جی تے نیں سیتو
بجڑیاں تھیں دیپ چرخے بیٹھ لہا، دن
نازل ہاتھ بندھا، پیاری تے نہ ترے ہاں
سینے اکاں لاہن ہونٹ متاب نیں تو

گیت "ہویک" دے دو بول ..

بیرے کالک فی بنیرے بوسے اچھے لال آواں
کھنڈی اچھے پھنس بیرے کتاویہ، خیرے کسیر
اچھے میرے لال آواں
ہمکے سب دیریاں، خیریاں نے منہ نہ کیاں
اچھے میرے لال آواں

او پنجابی غمیں کئی کج گیت لکھ سکا کہ وہ جی شہر غمیں نہ دیں نہ زبانی نہ کمال پوری
میت دے گئے، اوتھے جگے پلے فاج، اچھے ہویا گھریا نہ تے، خیر ہر چال ہی تے نہ کجی ان جھ
تھوڑا ایسا فرق پایا کہ ہمارے غمیں فاج دا حملہ ہویا، زبانی نہ ہوئی تے او سے رات نہ بچے، تے قریب ہم
وے رہتا۔ تے دھے دن سویرا ساری دل زہیری بیٹھ دفن ارہتے گئے انا بلد

علم دین خاکسار

نام علم دین تخلص خاکسار بیوہ انام رحیم بخش قوم پٹھان۔ پیشہ کمان گری۔ امرت سر دے دسٹیک۔
جنم ۱۸۵۹ء۔

یہ محل تعمیر اسد سید ہانی سکول امرت سرتوں محل کر کے ہائی سکول پٹیوٹ (جنگ) وچ نول ماسٹر
گئے رہے۔ شاعریاں تے بنیت بازی دیاں اکھاڑیاں وچ جان مال آپ وی شعر آکھن دا شوق ہر پڑاتے
فشی محمد الدین سوختہ امرت سرتوں دے شاگرد ہو گئے۔ اُردو فارسی دا علم چھوڑاں کی۔ صہیت وچ روانی، دلول
تے جوش سی۔ رنگین شاعریاں تے بنیت بازی دی جوہر دیاں پیتا سی۔ رہنماں یون سوختے۔ بحراں وچ شعر لکھے۔
کدے شکار رس، کدے شانت رس تے کدے کونا رس۔ پر اپناں دے مرثیے خاص طور تے کرنا
رس وچ سو بناتے سدھن یوگ دادھا بن۔ خیال وچ دستار روانی، نیال اڈاری، سوز تے رس بڑا ہے
تشیہاں۔ استعارے تے اُردو فارسی دے لفظ سوہنے تے چھوڑ دے بن۔

شہادت دے دو بند :-

حُرل سی کھڑا سا بنے اک تیر سمجھالے   شک شک کے معصوم دے ذل خون اُچھالے
وختہ بتا حلق نیچے داکین جوہر دکھالے   شبیر کیا اصفا : الشد دے حوالے

مہاں ہے معصوم دی اک تیر ستم نال

شیخے دی ملاقات ہے میرے دی قلم نال

شبیر پیا اصغر بے شبیر نول قلمے   عاصی نول سمجھالے تے کمر پیر نول قلمے
بندے نے رول اشک جدوں تیر نول قلمے   وہیہ جادو اے خون جدوں تیر نول قلمے

حیرت تھیں زباں خشک ہلائی نہیں جہانڈی

اک چھوٹی جیسی لاش اٹھائی نہیں جہانڈی

حضرت امام حسین دے اک ہو مرثیے وچ لکھدے بن :-

بدل نہ اکھیاں پھیر دا   واقف سی ظالم دیر دا

اے باغ ہے مٹی شیر وادہ دو چار چٹاں کیہ وادہ

دبھوٹ کسکے رو وندا

دل کیوں نہ ٹھنڈا ہو وندا

بہنم بھی سینہ سختی نہیں دیکھیا کیہ دخت کی

ایہو وادہ وقت کی دے دیندی تہ کچھ بشت کی

پھلاں دے بٹ نہ پچر کی

غینے بھی تر بار سکی

شکار میں وادہ نہ دے

تو مدد سبیا، سفید بھد حال دس دنیس دن ہن جس طر شام و سحر کٹ دے

جو تھو یہ خطہ دی تا گوار گندے اس دن آؤ دیوں سب سرکٹ دے

دفعہ عشق خبی کے نہ ناں میزا و منادار دہ بھانویں جس کٹ دے

خالتا کیونکہ باغ دھسہ اندر مالی نہ دی نہیں شاک تہ کٹ دے

ڈاکٹر اقبال نے رب نال کھہ کر دیاں ہویاں "شکوہ" لکھیا اے۔ ہناں پاک رسواں ناں شکوہ

کیتا اے۔ ایس "پنجابی شکوہ" دا ایک بندہ :-

تیرے عشق اندر کھپ گئی جان ایسی میرا ساہ وی نہیں ولہا ساہ دے ناں

عرش کنبداسی میریاں نالیاں توں ہن تاں کتھ وی نہ ہتے آہ دے ناں

توں غم خوار سن کدی مسر یاد میری مطلب ہے تیرا عیاں بجا دے ناں

نیک بدی دہا سدا بچہ تیرے دو نویں وصف بن تیری نگاہ دے ناں

چند توڑے جوڑیاں اُتے اُتے دل توں بنا دیاتے تاں حاناں

آتش کدہ ایران داسر دیکتا میری لگی بھنیاویں تے تاں جاناں

ہک لہی کوتا "جہل نیون" دے دو بندہ :-

اپنی گل سنی تے نہیں نکل آیا پانی وچوں بیٹھ کیا کڈے اُتے تھب ٹٹ مار کے

جی جی میں کیا مناں سادہ ایٹے نے پھر چٹاں گے پچھاں ویلا دُھپ دا گزار کے
 گھڑی پل نہاتا دھوتا جل نے سریریا توں دُھپ والا بھار پڑاں سُٹیا اتار کے
 نوں کیا بے فکر ہو کے دُھک لیا اکیاں نوں سانجھ لٹے چپے دہنجہ بڑی نوں سوار کے
 گاڑھے گاڑھے کھاں میٹھ ذرا نہیں سی فکر مینیں سورج داسے بدل دیاں کرناں وی برسات دا
 دُھپ دا چٹا کا اودھو ریس پاسے چھاں پتل اٹھ دکنے لا لیس اتار دل راستہ دا

بھوں کے جاں ڈٹھا سادھو سا کر وال نظ آیا بھوں اسٹھے نیٹھے بوٹے پتے کئی سال سن
 پنڈا اُبد اس طرح سی تیلے وانگوں سُکھا مایا لہو ویل پیریں وی جاپ دیاں نال سن
 چھتاں دیاں تھیلے وار بناں نوں سوار داسی جھتاں دسہ براق دا تھوڑ پچے جینے وال سن
 گھمناں دے نین کدی ریسٹ نہاتے کھول دانی سادھو ہری ہل دتھ رہے کوئی لال سن
 سورج دیاں کرناں دیاں یکھاں اُتے پاہ لکے تے دُھپ والی چدر نال چھتر سی جھلار دا
 داپکت جھل دی نواز دے پسینے دا سریر اُتے بلبے دا ٹبکا نہیں سی آوے

ڈاکٹر مومن سنگھ دیوانہ

[illegible]

تاریخ ادبیات پنجاب
HISTORY OF PUNJABI LITERATURE

یہ ہیں ایوانِ ہمایوں، مائتِ برلی، کعبہ قلم، چندی دانی اور اس کے ہندو نموں سے دور۔
کتنی تحریریں ہیں کتاباں لکھیاں کن۔ آپ دیاں یہاں سناں، دوان

نظم: اُجھپ پنہاں۔ مستی۔ ہوا کے یا۔ مزار۔ کھجیاں۔ بے تاشا پت۔
سورس۔ کشتہ (دھڑک)۔ دھچ پھٹکیاں۔ دھڑکے۔ دیوند رتی۔ ہوا۔ کھجیاں۔ بے تاشا پت۔
سورس۔ کشتہ (دھڑک)۔ دھچ پھٹکیاں۔ دھڑکے۔ دیوند رتی۔ ہوا۔ کھجیاں۔ بے تاشا پت۔
شلوک گورو نانک دیو پنہانی ادب دی تارنک کو خشک پنہانی بوتھا دی۔ یارن۔ ہوا۔ کھجیاں۔ بے تاشا پت۔
دہندہ جگتاں دا کلام، چپ صاحب۔

مات و نثار سے عہدیاں توں بھٹی و پچھٹے ہوتیاں توں چہرواں کھٹے کھٹے مائے دنیا و سے مائے
 کھن تے ات ملی : اماں و دھان بنی نگر سہو گرن والے سن ۔ مائے مائے اُہناں کھ دے تے
 تے مائے ہاراں چوں کن جنہاں اپنے جیون و اقتصادات بہاں کی رہی مائے کھ دے مائے مائے
 وڈے وڈے تھلے والے تے فرزانے ان کھ دے سن
 سہی و دے بے محبتی تے منہ رہن سے مال پھد پاد و دھارہیں حقو فیاد خیال ہے سہی سہی
 جمیعت اے ۔

کلام دانموده "همیشه اینجا :-

جٹوں رانجھا کئے بنایا ، میر حسن و بخاری نے
میر رانجھویں دلی بستلا ؛ کن دواں زوں ؛ یاری نے

رانجھویں جوگی کئے بنایا ؛ اُس برہن دکھاری نے
یاری بھی دواں زوں کن بخش ، رحمت ہاری نے

میرے مینوں الف بے دس سچے عشق رُوحانی دی
آجہ سی بل وئی بتائی تاں ہی ذات دمانی دی

تیرے دانگوں ہر دکھ جھلساں مینوں سوٹھ جوانی دی
عمر دراز کسے رب پتا تیری پریم کہانی دی

تھوڑا ہے شہدے اتے جتنا مان کسے پنجاب تیرا
فیض پچاٹھ ہے نکھان نوں گھٹیا عشق ثواب تیرا

آج دی ہندسے دل و دہلی نے زور شباب تیرا
بنیاں کہیاں ہی سازاں داست قصہ منہ اپنا تیرا

۱-۵۹۱

پیارے میر صاحب
کیہ کیہ جلال بھتیاں نہیں کیہ کہیے رام کہانی زوں

۱۱۰ اے دس لائے جوانی زوں
نچ نہ جمدی کنک نہ پید و سر

دسو کوئی ایہی تھاں دی جتھے درد و نڈانے نیں
قوال شہدی شہوتا زوں جتھے فعل و حائدے نیں

جتھوں دے عشق و قادا عاشق دی مل پاند نیں
نکے وڈے بل بہندے جتھے وند کے کھاندے نیں

بنادہ نہیں رب جتھوں دے منکر جتھے نہیں فریب
جتھے سب کرنی واپھل ہے نیں دیوتے نہیں نصیب

پاس پیاسے پانی باندا جتھے روگی کول حبیب
نہیب ایساں توں ہے جتھے بے نہیبیاں رب تریب

کیوں

پریم بھار کوئی ٹپک نہ سکيا کاہنوں مٹی امانت کیں
محرم بزمیں نہیں کوئی سی نہ دلی کاہنوں شمعیں کیں

پھیکاں والی پٹری تن دی نہ پٹری کاہنوں اندر نیں
ڈریں نڈائے کووں نہ سیئے جھڈ کوہ کیوں آئی ہیں

۱۵ قسم ۱۵ کمزور ۱۵ طاقت ور

موتوں و امینوں قرا سنل سسوارنا بناؤں تیرا قد پوسجیو
کونکھن تیرا نت دی کھیڈ۔

قوں میں بے مثال توتہ بی لہ وال حسن تیرا نام دائم
لاؤں!

قوں گل سیں تہوں کے آذر نال نہ گنگھا۔

قوں پہیں سیں تہوں کیسے سندہ ریاں نہ دکھیا۔

قوں پیار سیں تہوں سے پیار نہ

قوں سسج دی موئیوں بوئی تہ نہ موئی۔

قوں کسے سیں تہوں - بوئی تہوں نہ سما

قوں تہوں سیں سدا تہوں نہ چ بھی لہ تہوں نہ کی

چاواں مروت مہڈ کھیڈا تہوں بورت بنای

بہر مہا تہوں

بستراں تہوں رماں تہوں

کھیاں رے نال کٹہاں نال

بے زمان - تہوں یوگ نہ تہ

من مری بوئی تہوں - کھ مروت تہوں استھا بن کھیا تہوں

اک ان بھی نظم دے کھ سسج

سورج چڑھدا لال لال سہنے د: قتل

نکھانکھا جیون داتا ساری دھرتی پلدا

چن چڑھدا چٹ چٹ - مٹھا مٹھا مٹھا مٹھا پانڈرا

دس داتا بسھ قوں گھرک سلاؤدرا

تارے زرد تہوں تہوں نکتے نکتے

چمکن ٹوہکن اکھاں مارلی - ٹوہکاں بھون

اکھیاں رے زچ اکھیاں پا کے پئے بھارت باؤدے

پھل کھڑے ہمدے ہمدے ہمدے ہمدے
 خوشبو دیندے خوش رنگ رہندے
 اکھوں میں دل نول جاپے چاہڑے
 نمایاں بچن تک تک بھٹک بھٹک
 نول رنگ کھا کھا میناں آچر سما کے ٹیاں ہکاں ٹھریاں
 وادیاں بگیاں بولیاں بولیاں ہولیاں
 کٹ کٹی کر کر پیار اٹھ کے مست کر دیاں
 نشہ جب بگڑ چاہڑ دیاں

ساری دنیا سوہنی دنیا سوہنی دنیا
 بڑی دنیا چوڑی دنیا سب کچھ اس دج کھانا کچھ نہ
 پھر پتہ نہیں لگدا کیوں راہ بندے
 اک دو بجے نول پاڑ پاڑ کے کھاندے
 قافیہ بندی تے نول والی کونا فانی

جیہڑا نو تیرے اُتے دے دے سوج دے دج اہ بھال ہے نہیں
 جند کھٹ باکھٹ دا لب لبناں سوے جس نول اپر زوال ہے نہیں
 ترے حسن دے مدھ دج مست ہولوں بہ ہول کشیاں دا کوئی خیال ہے نہیں
 برے دنال وانگواں ای دساں چھڑا سنے دج ای روتن وال ہے نہیں
 پنگا کا لچکھٹ کے پیچھ گیوں موہنوں کڈھنا اسان سوال ہے نہیں
 تیری صحت دی مورت اہ پوج ساں گے اسیں پریمی ہاں کھکے کنگال ہے نہیں
 جان بچھ کے تون تاں ستا دنا این اپر سا نول دی رتا مال ہے نہیں
 اسان عشق دی سی جدوں منگ منگی کھیا مکھن داسے پرو سوال ہے نہیں
 جند نکل جلی راہ انگار دے کے تیرے بناں تے جیوناں طال ہے نہیں
 اگتے چل کے انظار کر ساں اسے تکتے داسے راہ سوال ہے نہیں!

عبداللطیف عارف

نام عبداللطیف بخش، عازت چور داناں میں تھے شاہ کجرات دے۔ سینک
جمن کو قتل، تبلیغ سیالکوٹ ۱۹۵۰ء

اہاں میں دالہ نوجوانی نوکر سیر۔ فیتر دی سجت دارہ اثر مویا ل نوکر و جمعہ کے نیت پانچ
کر لئی۔ تے ڈیرہ عازت جال ورج اک جیتہ نو مائی مستانی دے کول سارا دن نوکریاں پانی میا دے سدا
اوتے جال پتے ستا۔ دنی طاقات رت مند۔ سرتو ناں مویا۔ اوتے آپ نوں گھر قتل لے آیا۔ تے اہل
دج اک جھکی پائے رہن لے

عازت نہ صاحب نوں شاعری دے جیہاں میاں دیسوند جی۔ یہ فقہ جین بھرا توں لگی۔ سکولی
تعلیم پائے اہاں مارل سکول دے سناں پاس کیتا۔ کچھ حکیمی ناموس توں سی۔ راہ حکیمی سکھن لئی حکیم سعید
پڑ پڑس۔ سیالکوٹ دے ساراں جہاں تے شاعری لئی میاں دیسوند جی کیت فقہ جین بھرا دے
شاکر دے موئے۔ اہاں توں اصطلاح لیندے رہے۔

۱۹۱۹ء دج جدا آزادی دی ہڑت لئی۔ اسی روج دے گئے۔ تے قید پر کے پلین سارٹ
فیر میاں نوالی جیل بھیج دے گئے۔

ایس بندی خوانے۔ می ایکونس۔ دی زندگی دا، اہاں بورا بورا فائدہ اٹھانے جیل دج اہاں
سوہی ستھری سخاں بولی دج کتاب خیر البشر عرف کلی والا لکھ۔ ایسے بعد ہا جیہ تے رسالہ خاتون
حسنت دا۔ بالکلیا۔ تے مال رہاں کجرات دج حکیمی مسزج۔ دلی۔

بلیمت و آس اہاں رہاں دی پتہ پتہ پتہ فوت ہو چلی سی۔ اہاں دو جا زیادہ کیتا۔
تے دے دی دعوت لئی یار پیدیاں نوں سدیا۔ ہر رات اسبھ داں پہ کہ آج گھر دج ہوا کایا ہے
ا۔ مال پیا یا ہے۔ جد سارے یار پئی اٹھتے ہو گئے تے اہاں کیا آج میرے دما دی دعوت دے
اے۔ تے بھرے دسترخواں نے جالی قسم دا کھانا لے بیٹھا کسے ماڈنا، نوں دی نصیب نہیں۔

اہاں خیر البشر خاتون جنت دا دیہ سدس عالی دا پنجا بی تہیہ۔ مولوی نامہ گلزار عارف
تے ہور گیت تے بیت دی لکھے ہیں۔ بولی بڑی سوہنی تے صریح اے۔ شعراں دج روانی لے آج

خیالی اسے - زیادہ تر مذہبی رنگ دے شعر لکھے جن - نمونہ گیت :-

بہوں سُستا این غافل جاگ جیا
اٹھ جھڑ بہشتی راگ جیا
جھڑ کوڑ تھیتے جھڑے نوں
چپ سریال ناووں تھڑے نوں
جاگ وڈی نئے لٹ لے بھاگ جیا
کہو لا الہ الا اللہ
رکھ یاد فنا دے رگڑے نوں
کہو لا الہ الا اللہ

یثرب نگری دا لیا سا پیاں
دام دا تیرہاں پاک کما پیاں
کدی تے میں دل دا نکال موڑ
تین من دھن مسبو گھول گھیاں
چنگیاں نہیں پران پنجوڑ

رب دا کوئی نہ رشتہ نہ
نوں دسیا نہ اسان بچتا
کدی تے میں دل دا نکال موڑ
نہ تیں پڑ پتا نہ ماتا
دے تے جیسے شرک نروڑ

مسیحی خفی دا اک بیت

دود کو بادشاہ کرن جہڑے پاں اپنی قوم عزیز کر کے
دے کے قوم محسوم نوں دین غلام چھک شہے پراں بھیر کر کے
اسرائیلیاں دی دڈی خاں زادی رکھن دانگ فرمون کنیز کر کے
عزت مثل موسیٰ کوئی جم پوندا بیوا تذب دا جو تمیز کر کے
خیر البشر جوں "شام دا سفر"

ڈیبا کرن سید اگری ابو طالب ملک شام نوں تاندا جلیا ای
سال تیرھویں دج امین پیارا پر فراق نہ جا دندا جھلیا ای
چاچے اکھیا چل توں نال برسے مسفر پیار دا شوق تھلپا ای
چھرنیک نہیں لال تیار ہویا گھروں اک بھی پیر نہ بیٹا ای
ایسے سفر بھرا اک پادری سی اختر دیکھ جس جانداں دیتا ای
سروں پیر نوٹنی تاڑ تاڑ دیکھے آیا حوت نہ جا دندا جھلیا ای

آگے دستا پیدا دھیان رکھیں راہنوں بنی کر کے اللہ گھنیا ای
 آگے ابوطالب تمہا خلق داسی ایتمے پادری ہو رہتیا ای
 ہوٹیاں برکتاں ترقی ہو پار سارے دھن مال نہ جاؤدا ٹھنیا ای
 ہوئے سو جو عارف کرے مولا بولہ اسان بھی اوس دا قیا ای

مولوی نامہ چول و دہند

راہ قرآن مجیدی جہوں توڑی ساڈا پیر مرشد رہن رہیا
 اسیں کہے قیس ڈرے نہ جھک اصلوں سا تھوں کنڈا ماسوارہ پیا
 بنے رے خدادے اسی بندے اللہ من دا ساڈی رضا رہیا
 مشرق غرب شمال جنوب سارے فتح باب دین مصطفیٰ رہیا
 اسیں رب دے ربے تے رہیا ساڈا کار سارے حاجت روا اہ بھی
 اسان میراں نوں مشکل کشا جاتا ہوا غیراں دا مشکل کشا اہ بھی
 پہلی گل اسان ایہو سوچنی ایں سانوں لوڑ ایمان دی ہے کہ نہیں
 ساڈی شان سی ملک دے دایاں دین سانوں لوڑ اس شان دی ہے کہ نہیں
 اللہ کہے سامان تیار رکھو سانوں لوڑ سامان دی ہے کہ نہیں
 نوں رب تے نویں قانون آجکل سانوں لوڑ قرآن دی ہے کہ نہیں
 جھنگی کہے نرمی دا حکم لیا ہے اسیں کہے بھی نہیں انکار کرے
 سچے رب دا حکم رسول آندا تا فرمائیاں اسی سونا کرے

پندت رام سرنداس

نامہ تے تختس رام سرن داس پویدا نام پندت موہن لال۔ لاہور دے دسٹیک
جنم یکم مارچ ۱۸۹۶ء وفات ۱۲ ستمبر ۱۹۷۱ء

بی۔ اے۔ ایل۔ ایل۔ بی۔ دا امتحان پاس کر کے لاہور وچ ریگلت کڑے دے۔ شاعری دا شوق اہل
فول تیرہ چوہہ درجے دی عسکر وچ ہویا۔ ۱۹۱۸ء تک اُردو دے ہندی وچ کچھ عرصہ دے رہے
پرفیماں بولی دی کچھ ہوئی۔ ۱۹۱۸ء وچ ہندی دا کچھ بڑا جھڈ کے اب بولی دے جڑیں آ گئے۔ پنجابی وچ شعر
لکھن دا شوق انہاں فول ہیروارث شاہ پڑھن مال ہوا۔ اہ میرزا دے دے عاشق سن۔ نین داری ایس فیتے
فول پڑھیا کہ منہ زبانی سارا قصہ یاد ہو گیا۔ اہ دے بعد انہاں بنیت شاہ محمد ول دھیان دے۔ ۱۹۲۳ء
سود کے ٹیکے (ترجمہ شرح) مال چھپوایا۔ جیہڑا ڈیڑھ لکھ کینا گیا۔ اہ دے بعد انہاں ۱۹۲۳ء پنجاب دے
دیہاتی گیت کٹھے کر کے چھپوایا۔ اہ انہاں دی اک ہیر سیو، سی جیہڑا بڑی ملاحی گئی۔ اہ دے پور
انہاں بھگوت گیتا دی پنجابی کوٹا دا چولا پوایا۔ تے ایس دے گریڈ زبور فول کوٹا دا چولا پھارے
سن کہ مرل سنہیا آ گیا۔ تے اہ کم اہمورا جھڈ کے ۱۲ ستمبر ۱۹۷۱ء فول بنا دیا۔

انہاں فول مات بولی مال بنا گوبڑا پیار سی۔ پتے ۱۰ رت دے دھندے فول پتی ول طری
اسدی سیوا وچ گزار چھڈ دے۔ انہاں مات بولی دی جو نکو سیوا کیتی، سے اہ لوک موخا پوگے۔
پندت رام سرن دے مہنتی۔ ہنسار۔ نون مزاج تے ہرمن سنا بھنے سن۔ جیہاں مشاعرے وچ حصہ لیتا
تے آدر عزت مال بلائے ہاندے سن

انہاں دیاں کہتیاں۔ شرح بنیت شاد محمد۔ پنجاب دے کیس۔ بھگوت گیتا۔ چھپ چکیاں ہن۔
بھگوت گیتا چوں کچھ شعر

چٹکا مندا سب کچھ سہندے
بھیر پوے دل دندے ناہیں
بھڑ بھڑی سولی سدو دندے

ہر حالت وچ اک سم رہندے
شادی وچ خوش ہندے ناہیں
ہن موہ ممتا چت دے

ہر نام کو رتے امر کو

نام ہر نام کو۔ تنقہ ہر نام۔ پتا داناں سزا جیون سنگھ مالک غانہ سیوک ہر تیر۔ جنم ۱۵ دسمبر ۱۸۹۶ء
 صاحبک باغ دہلی ۱۹۱۱ء فون نابھہ سے مان یوگ دوران بھائی صاحب کا ہر سنگھ
 نے۔ ستر بھگونت سنگھ رت ہر جی دی جیون ساتھی بنی

ہر نام کو ہر نام کو۔ تنقہ ہر نام۔ پتا داناں سزا جیون سنگھ مالک غانہ سیوک ہر تیر۔ جنم ۱۵ دسمبر ۱۸۹۶ء
 صاحبک باغ دہلی ۱۹۱۱ء فون نابھہ سے مان یوگ دوران بھائی صاحب کا ہر سنگھ
 نے۔ ستر بھگونت سنگھ رت ہر جی دی جیون ساتھی بنی

نظم نین تے چل چوں۔

دو نویں ہی اد ربی داتاں جڑا بڑے ہنگے کل دے
 بیچ اڈیکان سماں جال دے آساں اندر کھل دے
 امرت ویلے بن سوا دے اٹھ پھلن ل مل دے
 جسدی کھی دوہاں دل لگی اُسدا دس نہ بھل دے
 دی ڈکری بھر کے یجا رہا اے۔ اک کلی بھوں تے

بتن نیناں مال حال جو اد ہو تے چل دے
 سپر قدر نہ جگت بچانے در در ڈٹے رُل دے
 جگ کر ڈراہ کوئے نازک دو نویں سو کھم کل دے
 اک دو بت نوں دیکھ دسم دے داغ دلاں دے بھل دے
 بہا بنے لوائی چل توں دال باغ جوں پھلاں دی ڈکری بھر کے یجا رہا اے۔ اک کلی بھوں تے

اے اَن مٹی جند گوانی جس تیرے بھر دے
 کوئی نہ دے دردی میرا تکاں اے پاسے

ٹالوں ٹی پٹی ٹو کری ٹاک کئی تیری آسے
 عرشوں لاه فرس دے دھکا دے توں ہویا اگے
 ”سوہل کلی“ نظم چوں۔

ترکے اٹھ باغیچے آدیں رستے تیرے اَن کھل
 تیرے پیار پر دتی عرشوں بھلے آد میں گئی چلی

بان نین داکھا کے ٹکی بیٹھاں ٹکی پلو پٹی
 پریم پریم سمجھ نہ میوں پانی مٹی مال پٹی

تارا منزل دل سےج ساں میں تارا نال نظر دے گئی دلی دیکھ دیکھ کے دہر دہر پڑن لکھی آ اس سبز گلی

پڑنوں پہلے آتش امیری اک داری تے رکھتی کوتا "نرگس و چھٹا" چوں۔ آ جا چھیتی مت ہو جاوے اُلی ڈٹھیاں سی چھو چلا

ساں ساں توں ساڈے آئی مین مینگ جوب بہر سوہانی
ہج کیوں دیویں آن جبرائی سا فوں دھاب دھاب کے
نرگس اسیں نہ عالی ربّ تیناں تک تک کے
میرے جیون نہ مینگ کیہڑے پورے کر ساں دستیں جیہڑے
نی رہو کھڑی اساڈے دیہڑے آکھاں ڈھاب ڈھاب کے
نرگس اسیں نہ عالی ربّ تینوں تک تک کے

ایہاں دی چھوٹی بہن دجیہڑی امناں توں تن درت چھوٹی اے) دی چنگی بچو کرتی اے۔ وہاں
فوں بچپن توں شاعری رہ رہیا۔ بے اک دوجی نال کوتا نہ مے ٹاڑے کرنا مں پرچاؤے دا سبب بنیاں
رہیا۔ ایہاں دی شاعری بیچ برہ تے دجیہڑے دیاں جیساں ہمک رہیاں ہن۔ سید سترپ تے ریس
لوچ دے فطری روپ اُجاگر ہن۔ ایہاں نے ایہاں دی وڈی بھین ہزام کور دے کلام دا سا بھارپ
"فوری کلیاں" چوں ایہاں دے کلام دا نمونہ "دیندا نالا" دے بن سہر
کھڑے چن دج نال دیندا کیہ جانا مڑ دے کہ نہ

رُت پھرا گلزار اُداسے سُدر تا مت رہے کہ نہ
سُدر تا دے دجھوڑا سُدر نال دے کہ نہ

جیکر جیہ تے کڈھے بہر کے نیناں جیہڑے کہ نہ
ہے دل اکیتوں سدھرا لا لٹو کیہ جاناں مڑا ہے کہ نہ

اس جیون دا کیہ بھرداسا آدنی رُت رہے کہ نہ

پھر بھی اس کو جو جگت تھی تیرے دل پہ کیا چتر اسے
 جو ہونا ہے سو ہر دے گما کوئی سکدا اس فوں موڑ نہیں
 فوں اینویں رچیں تھی نہ ہجج اس جگت تے تیری بوڑ نہیں
 جگ جیون چار دناں دا اسے سبھناں نے آخر چل جاناں
 آج نکل کے نے ہر سول فوں راہ اپنا مل جاناں
 راہ سورج روپ جوانی دا تیرے دھندے دھندے دھندے
 فوں جس فوں پوچ سسندار رکھیں آہ ات مٹی درج رل جاناں
 بس اکر عرض بھٹکاری دی راہ کوئی کھٹے روڑ نہیں
 دُنیا نالوں مود توڑ مناں دُنیا فوں تیروں بوڑ نہیں

بال پن وی یاد دے کھر شعر

اُہ رُسناں کے داناں نہ مٹاں اُہ مآ دی گوری ج مڑ مڑ کے جاناں
 اُہ کھڑتاں۔ اُہ بھناں۔ اُہ بھناں۔ اُہ بھناں۔ اُہ بھناں۔ اُہ بھناں۔
 اُہ نہچنت دُستاں لے کھردیاں نہچناں اُہ ماں جی دا پناں تے وے لال کتاں
 اُہ بھائیے لے موڑے تے ٹپ کے تے چڑھناں اُہ بالوں نوں مڑ مڑ کے نہک کُتھناں
 زانے الو لک جتو چوچ پھر پھر دُکھی دل کوری ہوندا شاد رہی
 میرے بال پن بادشاہی سے دی میرے دل سدا بھکدی یاد رہی
 اُہ بل کھیلناں ہر سے ہانیاں سنک اُہ آریج واناں کھنکھنا ہوناں
 کوری مار بھناں کوری مار کھانی کے فوں رواناں کوری آپ روناں
 اُہ بے تھویاں گلاں اُہ چنچلتا من دی اُہ بھرنگ پرنگ من موہنی راکھ جیوناں
 اُہ مٹی دے کوڑھے کپارے بناوے چلت اپناں رچناں پرکھن آپ ہوناں
 اُہ نچناں اُہ ہٹناں اُہ پناں اُہ نچناں سو بھتر سے دی سدا یاد رہی
 میرے بال پن بادشاہی سے دی میرے ہر سے سدا بھکدی یاد رہی

لال دین قصیر

ہم لال دین تخلص قبیر۔ پیوواناں ملک چراغ دین قوم گلے زئی۔ دہر دے رہی والے۔

جنم ۱۸۶۹ء وفات ۱۹۳۹ء

سکولی پڑھائی دیوں کورے۔ ۱۳-۱۴ء دے دی عمر وچ پنجابی مشاعریاں وچ بان مال شاعری
واشوق مویا۔ تے استاد نکم دے شاگرد ہوئے تے ۱۶-۱۷ء دے دی عمر وچ میاں مشتق آہرماں
دکریں لک پئے۔

آواز وچ گرج۔ گوئیج تے لوج سی۔ گوں کے پڑھ دے سن۔ جد شعر پڑھت سن والے
سست ہو جاندے۔ تے لوک آپ نوں دھپے تے تنے دیندے۔ جیوں اک داری آپ دے
شعراں تے خوش ہو کے مونا ابوالکلام آزاد (نذیر تعلیم مند) نے آپ نوں سوئے دامتہ دتا۔
پہلوں پنجابی وچ سجدل تے اردو وچ قبیر تخلص کر دے رہے۔ پھر اکو قبیر ہی اختیار
کر لیا۔

شروع وچ عشقیہ نظماں تے گون گیت لکھ دے رہے۔ جد ۱۹۱۹ء وچ سیاسی رنگن چڑھی انہاں
عشقیہ شاعری چھڈ کے سیاسی رنگ اختیار کیتا۔ تے ہر عورتے ہر گیت دے ٹڈ تے شعر آکھے۔ بہترے
بڑے مقبول ہوئے۔ آپ انہاں شعراں مدد تے نو داری جیل گئے۔

۱۹۲۱ء وچ انہاں روزانہ اخبار امام جباری کیتا۔ ۱۹۲۱ء وچ کتاباں دی مٹی کھوٹی۔ پراہ کم نہ
پئے تے ٹیڈیڈی شروع کر دتی۔ جس وچ رب نے بڑی برکت پائی۔

انہاں دیاں چھپیاں تصویاں جوں سجدل نہ اکیجو۔ قبیر دے نگینے۔ پھر دے دیاں پنکھاں۔ ہندی
والے مہیہ جڑ دی مشہور من۔

قبیر بڑے طنسار۔ محبت تے سیکل بھا دے سن۔ انہاں دا شروع توں میل جول تے بڑگوٹھ
غام طور تے اپیاں بوناں۔ دوداناں۔ لیڈراں مال رہی۔ دیس دی محبت۔ سا بھجے پن دا جذبہ
لوک سیواناں نیاں۔ مذم مذم وچ رچیا جویا سی۔ شعراں وچ ٹھیکہ پنجابی دیتی اے۔ پر کوتاہ وچ
اردو۔ فارسی دی رنگن جھلک دی اے۔

کھام نہج پکیائی، اُچ خیالی تے رس اسے۔ فارسی اثر پیچہ دلش پیار دی کرتا، موز پر
میری آہ نے کچھ تیار کیا اسے آج بدلاں دے شرادے نوں
میں بھی تار جا بنھی اسے اُسوڑاں دی اک نوں ای میڈ برساتے نوں

کے غیبی آہ ز نے دتیا اسے مینوں تمہی کڑی لیووں، چڑھنے نوں
چڑھی اُدھی اُو کاٹک ہیریاں دی تیری سور لھاں تھاک اُٹنے نوں
ہر تے ای تے کھد آہ جو جلدی ایسا آہن اک بناوے نوں
بدل ٹھنڈاں کرن توں رہی عاجز تر سن بھجیاں بد سے جلانے نوں
بھورے

راہ میں چیاں رُت برسات دی اسے ٹوک کھوک کے ندیاں بہ دیاں میں
پڑیوں چھٹی بھواری، کھاکھاں رُت بیٹ دت دیہہ رہیاں میں
لہراں مست ہو گئیں کھٹاں دے اک دوسری ٹھنڈاں غیر دیاں میں
کین کین نہیں لائی ہوئی بدلاں نے رُت گل تھی کھیر رُت دیاں میں
انام دنی اسے کھدے تے کھڑے ہو کے پئی کتے ہی دھینی موج دیاں میں
مار بچال دیا موج اُٹھ چھیتی پئی موج دیکھے تہا اہن میں

ازس کنڈھے بہنواں دی جھگی تے اس کنڈھے تے سوہنی
تے دچکھار دیا دیاں ٹھاٹھاں ہی ہو کھلوتیاں ہوئی

سوہنی سودا عشق دا بکتا جان کر، سکے ہو تھی
قیصر کوئی ٹسکھالی نہیں مدیہ دی دیاں برہنی

بُجی ہٹ غریب دی دیکھ نہ خوشیاں کر
قیصر بے پردا پیاں رب دیاں دواں کر

گوہ پڑی رُت مزدور دوا جس دی سبے شراب
دج ظہاں بیٹھ کے قیصر چوہاں دواں

کھان چٹا ت پادری مذہبیاں دے دلال
مفتہ گدھال وانک بے تھان موایاں

کیانی گورکھ سنگھ سار

نام کیانی گورکھ سنگھ آپ نام (تخلص) مسافر علامہ سوان (پوشوا) دے پند و حوال تحصیل فتح جنگ
(امک) وچ ۱۸۸۹ء نوں جنم یا۔

ابناں دے پند و حوال کیانی گورکھ سنگھ ۱۹۱۵ء وچ بدیل وچ پڑھ رہے سن۔ تے بندھ
رہندے سن۔ شعر اکھن دا شوق ہويا۔ آپ دی شہر واکٹر کوں بچھا۔ آپ فرار دے کن۔
کے ہند دے نکل اے۔ انجی وچ پڑھیاں۔ ۱۹۱۵ء واکٹر دے۔ تھانے دے لوکاں نوں تنگ
کردے سن۔ اوس تے، تھ توں توں نوں تے پھٹے پھٹے شعر لکھے سن۔ اک بھوہو یا دے۔ اہ بھوہو ہی موقع
کی تھ بندھ نے اک ہیک ٹیپوٹی تے، تے بے ڈاکٹر دا اک مریض نوں، دن دے، پرا دھ تے
مالاں کر دتا۔ پڑا جکشتہ نے بری کر دتی سی

پ بے نیس سپاہیاں دی سو شیخ تے پنہی حالدار بندے
کچھ پندھری نے ذیلدار بندے جیڑے بن دتہ وچ گھا بندے
ابن چٹے کنے دیکھ کے جی لوک ابناں نوں کرنکا بندے
دس بندے آپ دھن شہندے انیویں ہوناں تیں جکا کپڑے
ایس وچ شیخ توں مراد تھاندا سی۔ کہوں جو اہ نھاندار شیخ سی۔

ایسیر فی لکھن ناں آپ نوں ساعری دی چٹک مگ گئی۔ ۱۹۲۱ء وچ جدنگا نے داغونی عاشر
پیش آیا۔ تے اوس دن اک میرت دے پنج پتر شہید ہو گئے۔ ابناں دے مرن دی خبر سن کے آپ
دے حساس دل تے بڑا اثر ہويا۔ آپ نے ایس واقعے تے اک سوال جواب لکھیا اے۔ جیڑا بڑا من
کچھراں تے جگر چیرناں سی۔ لکھ دے ہن۔

ماتا
اوسے راہیا دوجیا اے شک میرالادیں ورنہ تر ت سنان دی کر
سینہ دھلکا آندراں کچھ گیاں کبڈے جھٹ نہ ٹول نکان دی کر
ی جوٹیوں نکلا ا بھوں جاندا آنسو وگدے بسند کران دی کر
میرے جگر دے ڈیاں پتران دا پتہ ہے ای تے کچھ بتان دی کر

مائے خرمیوں تیرے بچیاں، تو آواں کو رو سگنماں سندھ موت
 نال میں دے کر اشناں، نتم یک نار و اچھل کے فٹا، گینے
 جسم مرن ویاں پچا جیاں کٹ کے تے سد لکے، مہر مذہب جو گئے
 چنڈاٹک گیا مائے مسافر، دو سویر، تھباں سے آہ پڑے چور گئے

ایس درج تخلص فوں کیا سو ہنا دیتا ہے۔ آب دی واپری نظم تے جوہر چیاں دھڑک تھلاں
 "میر کے بان" ناں جھڑ چپ کے بڑیاں پر حلیت جو یاد۔ مسافر می فوں تہ تیغ فوں دیں کسمیرا۔ اکالی
 تے راج نیک ہر دی رنگن چڑھی کئی۔ دھیر چو پوٹھیل تے ایلی ارباب تہ لکھدے دست۔ تے جد
 ٹھکے درج پنجابی کوئی دیار جو یاد میں درج آپ تے نغمہ برید۔ رٹھی تے اوس دے بعد ساتک (اہلی
 تے اخلاقی رنگ دل دی دھیاں کینے۔

جہاں جوں "اسپنے آپ اندر جانی لایا کر۔" پیڑم دیو دیار پنجاب۔ بحسن سوہنی تھلاں
 بچپن جد پہلی وار سلسلہ درج الف کی پنج رست ک۔ مہر سحرے دے پڑھی تے اک کر مست
 تے سروتیاں باز دتی تے قیرادہ نغمہ ڈھڑک تھک آپ کوں ہر شاعر تے درج سخی جاندی رہی۔ اس معر دے
 کچھ شعراہ امن

دع رنج رنج دوس گئی	من فوج تو کسے
کچھ کرک سپنے رہی	تہ باد فوج گئی
بندیاں کسے فوں دڑھنا	کھڑوں تے فوں کڑھنا
اڈا کسے فوں مارا	جھکے کسے دھڑا
کھیل می موجاں بھندیاں	ریزوں نہ لکھ با بندیاں
جھیلیاں فوں واسے اگھڑا	یہر دساں پھکے دھڑا
بے فکری بے پرواہی	من واپس مہر سخی
کوئی نہ سخی منتی تر مچی	مہر آوندی نہ لکھ کدی
اڑیاں دھڑا عہد یاریاں	بچپن توں سو سو داریاں
کھندا کوئی شیطان سی	کوئی اکھیا حیوان کسی
مانسی نے کہہ لکھی	پڑا ہی رہنا میں بھنہ

ماروں گی مرے جو گیا
بھابھی سبکے اٹھوڑے
گھٹاں محبت دایاں
کیڈا توں مندی ہو گیا
کیڈا راہ رنڈی چھوڑے
اچ بھ گیاں نے گاہیاں

انجان ساں گودا ساں میں
ہن کیوں کہ جتیدار ہاں
نظم دو دھوا چوں دو بندے

بڈھا گیتا بیمار لاچار ترڈن
روٹی پیدی نہیں گھنگ مٹی نہیں
لاٹھی بھار تر داسے دانگ اُتے
رہیا طوہڑ پیسے دے زور اُتے
مویا آپ دھاری اوہ نال مرگئی
ساری مسر دے دھوے مار بھی
سندر خونیاں بھری جوان لڑکی
پھرے بیتیاں گزریا سال دی نہیں
شگناں تاپیاں ساویاں فال سہیاں
پھلن پھلن توں پہلاں شک گیاں
دے کے دانشا موہنی جہان تائیں
پر ارمان رہندا اہناں چنیاں دا

اک اک قدم اُتے سو سو ساہ لیندا
تپکے پھرے حنیماں دوا لیندا
پھر دی اُدس دا بجے نہ جہاں ہندا
باراں سالان وی کردی ویاہ لیندا
ماری مت جو گئی ودھریاں وی
جو کے چور اُٹا چواں پھیریاں وی
جس دے ہاں دیاں اسے کواریاں نہیں
تاہیں کیاں سدھراں ساریاں نہیں
اسے چوہیاں تاہیں اُٹاریاں نہیں
ہریاں کھیتیاں سبز کھاریاں نہیں
سکے پھل دے کے جٹک شک جاوی
پھلن پھلن توں پہلاں جو شک جاوی

مسافر جی گورو فارہ پر بندھک کمیٹی دے جنرل سکرتے جتیدار رہے ہن۔ تقسیم دے بعد
آپ کانگرس کمیٹی دے جنرل سکرتے پوربی پنجاب دے وزیر ہن بھارت پارلیمنٹ دے ممبر ہن۔
آپ دے کلام وچ بڑا سہم سنوچ۔ روانی تے رس اسے۔ ہر شعرا فر۔ سادگی تے سجاتی دے
رنگ وچ رنگیا ہویا اسے۔ آپ دی تصنیف جوں صبر دے ہاں۔ جیون پنہ۔ پریم بانی تے دو
ناول دکھری دنیا۔ سستا ماشا و فیرو چوپ چکے ہن۔

تیرے دوارے تے آواں، دو رو حال تہاواں   سینہ یہ کس نواں دس سے نساں نواں نواں
 شب، یاساں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 تیرے متور ستینے نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 شب ویر سبیاں نواں نواں نواں نواں نواں نواں

نظر بہت کثرت دے دے دے
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں

نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں

مظلم ندی را دیہن مہوں تن بند :-

باک دں ندی کناسے   اٹھ کے سپر سارے
 میو جہ جوں ہو یا   نوٹھے سہیں ندی سے
 بندے نواں بکدی جئے   نواں نواں نواں نواں
 وچ زور نٹھی جائے   نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں
 نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں نواں

میرا بھائی بھی ہے۔

آپ دے شعراں دی بولی ٹیٹھ۔ صاف تے رس مہنی ہے۔

کلام دا نمونہ: نظم "خدا" دا اک بند :-

اُچھالی اے جیہڑا پیاراں نوں دیندا

اُدا کی اے جیہڑا اُپڑاں نوں دیندا

کتھن پھیاں رست تاراں نوں دیندا

پھلاں نوں ملک کنٹے واراں نوں دیندا

بس اوسے نوں بھو خدا اکھتے نہیں

تساون گناہ دا اک بند :-

اُوہ دیکھ چڑھی اتے گھٹ ساقی

کیسی سُندر رہ پرسیں ہے کوئی س کال کوئی نیسی اے

کوئی اُڑی تے کوئی پھیلے پھیلے پھیلے پھیلے

سینے وٹ پائے چٹ ساقی

اُوہ دیکھ چڑھی اتے گھٹ ساقی

میرا بھائی دا نمونہ "جواب کیدو" :-

فنج گھٹ کے لیکھوں رہیا اوجھ کیتا کہ کی اوس دبار دانی

جیہڑے ختم نہ مال دا پتر کیتا ہو یا مال اُو چور چکار دانی

واری ٹھنڈی رہیا ہرنا سیاں توں بھکا ہو یا نہ سندر دانی

جاتا تا دے جنہیں انداز نوں نہ چٹکا رہیا اوس نو اُڑ دانی

پھر جے لگی کھری کنڈ نوں نہ بیٹہ بنے گا اوس دیوار دانی

چوندا چھت نہ پٹے کدی جیکر کھول بن دا لے انت پساہ دانی

جے نہ کھوہ دا دُور ہنیاں کرے شے سو کیوں پیٹ نہار دانی

دوہر پھر نہیں لگدی جھول توڑی بن دا اوپ نہیں نک جوار دانی

بشرک نخی دے نال قری نسبت شرک جل دی
جاؤں لا دے ننگن ہر دم خوشبو ایس کئی دی
واذکر انہم ربیت اصل رسم سی عشق کئی دی
قل نیل نقیتر مائل زینت سی کئی دی

غزل دے کچھ ٹونے :-

ساڑیوں قل نگاہوں دے آج یوں تل دے دیکھے نے
اکھاں دیکھیاں اکھاں نوں دل ولوں نوں نکل دے دیکھے نے
کل ہوا زوں بوشیاں اُتے باغے ہندے سن لے
آج ہنیری پتہ جیہڑے راہ وپتہ زل دے دیکھے نے
مالی آج خزاں دے سالار، ایویں پٹے ڈرامے دیں
اساں بہاراں وچ خزاں دے جگر نکل دے دیکھے نے

باغوں دے دل اے سُرخ سُندھیاں دا سب دی
کلیاں دج سبے کھدیاں لاناں دی اے لالی
سلطان کرے پیسہ دھنی کھاناں براہمن
سر دین دیاں میٹوں اجے انجیس نے جاچاں
دُھڑ کو اے بہاراں نوں خزاں دا سب دی
نُھلاں دجی اے یکا اگدے ہارل دا سب دی
سندھ اے بشر بڑیاں خنداں دا سب دی
کر دے نے جے اہ مان اداں دا سب دی
دل جان جتناں واسطے واسے نے فقیرا
کر دے نے گدہیری دغاواں دا سب دی

اجے دی ہسناں گڈی گڈی میں سدھراں دیاں براتاں تے
گل لاکے تھویر میری نوں رندوں اے تعبیر اے
نئی تیری دیاں اُٹنے اجے اُداس اُداس بہاراں میں
آکے دیکھ فقیر تیرا اے اے طرح فقیر اے

میر محمد الدین میر

میر میر محمد الدین میر پوری نام تھا وزیر شاہ ہمدان حضرت بہادر شاہ دوم کی بیوی چچاں جنم از فریدون شاہ
مناں سے وزیر سے بڑے کثیر توں بجات کر کے پنجاب آگئے تھے ہمدان ورجاں ضلع گجرات سے دسکین
ہے انہوں نے جوں پور ہاں دی ہوئی مسیت دیکھی تھی تو میر محمد کج معنی نہ جانے پہلوں کھنڈن کیڑے
کہ میتا دیر پھر چھوڑی تھی اسے دکھا دیا کہ دست ہے برکت توں شہر میں ریاست ندوہا ہوشنگ
تھا وہ وہ دسے ہندوؤں دیں تھیں ہندوؤں سے رہتے تھے توں پہلے وہی کھڈیاں دکھا کر خانہ
چا کر چلا۔

۱۸۴۳ء کو کج دے نال نال تھوڑی سے بوٹ ریاست میں دھپان تھا ۹۱۳ء کو کج نگر میں
وہ ۱۳۳۳ء سے فوت ہوا۔ لکھی قید لکھی تھی اس لیے کہ وہ کج نگر میں نواں شامی و ترقی ہوئے۔
۱۸۴۳ء میں پانی وادی میں تھیں وہاں سے غلام احمد خان استاد ہما دے شاعر ہوئے۔
۱۸۴۳ء میں انہوں نے کج نگر میں مسیت میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں
۱۸۴۳ء میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں
کہ قائد اعظم نے پھٹکا۔ وہاں وہ مسکریک دیں گئے تھے اپنے شعراں نے ان کا نظم لکھا دسے نیاں دیں
نول کرنا سے دست۔

۱۸۴۳ء میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں
نال پانی میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں
ہفتہ وار "پاک پنجابی اخبار" جاری کیا۔ پر دو جیاں رنجیویاں سیوں وہ زیادہ دیر جاری نہ رکھ سکے۔
آواز دے کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں
تے صدر رنجیویاں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں کج نگر میں
رہناں دی چوٹ بازی میاں عشق تھرا، ڈاکٹر فقیر محمد فقیر تھے استاد ہمدان زیادہ

۴۴ دوا کوثر

میسے نکال دینی نے دھن جتنے کران بارہاں خا صوب بیابان
 اور بارہاں نقشش دیکھ کر کے اسے دل دانی کرے
 اور تے بارہاں صورت ایران وید دانی کے یوں بیدار
 سے رانہ سے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے

جوں لیاں دانی یہ تمام کمیتا نہیں میں یہ دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے

دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے

دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے
 دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے دانی کے

ودھانا سنگھ تیر

وہ وہ تیرا سنگھ اپنا تیرا پیرا نام سردار ہیرا سنگھ قوم برہمن سکھ۔ پنڈ گلکوت ضلع راوی پٹی دے سنگھ
تے گیانی ہیرا سنگھ دے عزیز دے ست گرد۔ جنم سنگھ۔

دس ورہ دی عمر وچ پٹھن پئے۔ پنجویں پڑھ کے سکول دلوں بند ہو گیا۔ پو پنڈ دے اک چنگے زمیندار
سن رہا ہل پنجواں نالوں رشتہ توڑ کے امرت سر آگئے تے ہل دی تھی چھڈ کے قلم دا ہتھ پھریا۔

شاعری دا شوق جاناں روسی چو تھی وچ پڑھ دے سن کہ اہناں شعر لکھناں شروع کیتے اپنے سکے لے
مان یوگیہ گیانی ہیرا سنگھ جی دود کووں سدھائی کرالین۔ سہے رہے۔ امرت سر آ کے علمی ترقی ذیل دھیان دتا تے
پھیسئی ای گیانی د امتحان دے کے گیانی ہو گئے۔ پہلوں رسالہ پھلواری وچ لکھ دے رہے۔ آج کل کتاباں لکھ دے
چھپوانے تے ویچھ دے ہن۔ اہناں دیاں نظماں تے شاعری بارے واقعی نال بھر پور مضامین پنجابی رسالیاں پہ
ہلے ان تران نال چپے جاندے ہن۔ ہناں دے کام وچ خیال اڈاری اروانی، لوچ تے دس بڑا اے۔
سکھ شاعراں وچ خاص کر اٹھتے تے چو نویں کوئی ہن۔ تے نال پڑھ دے تے ساں بندہ دیندے ہن۔ شاعراں تے کوی
درباراں وچ اکڑ پیلے نوو جے درجے دا انعام لیندے رہے ہن۔ بڑے بھتی، افسانہ تے سادہ طبیعت ہن شعراں
وچ سوز تے اثر کٹ کٹ کے بھرا ہوا اے تے او خبرے غلغلے دا اثر اے کہ بد شعر پڑھ دے ہن اہناں دا ہر
بول سنن والے دے دل وچ تیر دا گون کھب جاندے۔

چھپیاں لکھتاں وی سوچنا (فرست)۔ شیدی واراں۔ دھرو بھگت۔ اپنا تیر۔ گنگے گیت۔ کال کوکان۔
زویں نشانے دکھتا وچ تے بندا بہادر تل دینتی۔ ٹکٹا تے غزنی بھائی، نامل، وایتک وچ۔

ہم داسوہ فردی کرتاں چوں "بڑھے دی گھنٹی"۔

جیسٹہ ناز وچ تھر تھر کنہدا بڈھڑا بڈھڑا	گیتا ملک جھڑیاں پتیاں جاپے مرنے والا
پنچیا بابا ایڈی گری، توں کیوں تھر تھر کنہیں	آکھن لگا کہ درگاہ دانگ دا پیا اے پالا
زندگی: ہتھ ہویا کھنڈے آس کڈھیا ای سی حال	"آوہ کھنڈ بھلی" پٹ ٹوٹو ٹوٹو بھلی پائی بالاں
دلچسپیاں ای پونی ہوئی، آکھن لگی باہ کسیر	ہن ای ویوں جیون واہن ای جیون دیاں ترکالاں

فیروز مسائیں

نام فیروز الدین مشور فیروز سائیں۔ تخلص عارف تہ فیروز۔ اہل تہ سہ دے و سبب۔ جنم
۱۹۰۲ء دے تیرے تیرے۔

ایہناں دے پو پشینے داکم کر دے سن۔ سناں روڈو اقا عہدہ یزعیار۔ دے یزمن ای خاں
نپہ گری کہ کے روئی کمن کھان دی فکر کر لی ہئی۔ شامی دا شوق جمانہ روس۔ گوڈیاں تے پیہ والی
چاور وول کے جھکناں نہ کرنا تے کرل دیوان غالب۔ تھکے پڑھدے رہناں۔ اہل تہ سہ دے
یا پھر کوئی ایلا جی قصہ لکھ کے پھوپا کے تے گا کے آپ دیکھا۔

کوئی دس ورے ناسک در ب دے نکرا رہے۔ پو فیروز سب دے قہیں آڈ گے
آج کل لاہور شاہی محلہ وچ دستوں اے۔

شعر سوہنہ کندہ س۔ ہینت کیت۔ بول تے ہر صدفی نظاں کھدے کن تے چہ
آواز ناں گاکے پڑھدے تے سماں بھہ دیندے کن۔ شہاں وچ دس وچ تے سوزا اے خوش
طبیعت۔ آہنج محبتی۔ طنارے ہن سکھ۔

نمونہ کلام :

فیروز ٹڑکے خوں کئے میرے نصیب	ہوئے ڈکھ درد منہ سے تریب
فیروز بنناں میریاں لبھدے طبیب	کون جانے پنجیاں تیب یاں
	فیروزینوں یاد آئیاں یادیاں

ہور :

بن گنیوں ماہی سجدا اے	نکھ دیاں جی نہ زجدا اے
بن ڈھیاں جی گھبراؤندا اے	ڈھیاں جی چین نہ پاؤندا اے
جدا مای سا بننے آؤندا اے	دل دسز کدا ٹھک ٹھک و بدلتے
	بن گنیوں ماہی سجدا اے

نہ دور، فیروز جُداٹیاں دے   کر چھڑیا وانگک سوداٹیاں دے
 نہ لٹھ جھانڈے رُسواٹیاں دے   جد عشق دا بھانڈا بھجدا اے
 بن گہنیوں ماسی سجد اے
 مکھ دیکھیاں جی نہ رُجدا اے
 سب ر" دن ندیا کر دے بکھدے بن : نظم "مجاور" چوں جن شعر :
 خانہاں تے بیٹھ محروں نے کیہ پُٹھیاں چوٹیاں
 اہ سبھ دسٹے بیٹھ کے کھانوں لوکی کرن کُٹیاں
 ندیاں کے خلعت جاندی یاراں دی ہو جاوے پیاندی
 روز داندے عید اہناں دی ہوون خوب کھائیاں
 ساڈیاں ماٹواں بھیناں جا دن خاتاں تے مڈر چڑھاوون
 مردال دے دچ د سکتے لھاوون مہیاں : ماں لہ مہیاں

ماہیا "سے چند بول :

چھتری نوں بک ماہیا

لواں دیاں روون اکتیاں ساڈا رونداں دل ماہیا

تیرے حسن دابل آڈیا

اقتاں تینوں تک لیندیاں مڑنواں نکلے نہ کل آڈیا

اکھیاں دی ٹھنڈ ماہیا

بد تک دیکھتا میں تیرے جاندے دی کنڈ ماہیا

راٹھا سب کچھ کھا گیا میں کیوں نہ روزواں

جان دا راکھا، مال دا راکھا

راکھا بنیاں قسماں کھا کھا

بُن نہیں من دا میرا آکھا

ریلا وقت لٹکھا گیا، میں کیوں نہ روزواں

مجھ سے نہ دیکھا جائے
مورکھ جانے لیکھ کی رکھا میں جانوں اتنا ہے
مجھ سے نہ دیکھا جائے
مورکھ جانے عقل کی لیا میں جانوں اتنا ہے
مجھ سے نہ دیکھا جائے

چھب نیاری براتے فیناں جو دیکھے پچھے
کابے کرے سنگار سخی کیا اتنی آج؟
کنھن کیوں بھی روپ بھکاری پون گھٹا ہوا
کابے کرے سنگار سخی کیا اتنی آج

کچر کچر بسدیاں رہن کیا ہیں
پھلیں پھل گلاب
ہاں ہاں دیس دیس پنجاب فی سیو
سوئے بکھرے تے مٹیاں
پھلیں پھل گلاب
ہاں ہاں دیس دیس پنجاب فی سیو
ہجرت عزت حسن جوانی
پھلیں پھل گلاب
ہاں ہاں دیس دیس پنجاب فی سیو
سکھتے جوہر جھان دیاں لہراں
پھلیں پھل گلاب
ہاں ہاں دیس دیس پنجاب فی سیو

ناگ بھگ نہ پائے کوئی کوئی عیش منائے

دندنہ برہمنوں پر لبہ کنہا کشٹ اٹھائے

نظم اپہاوادے جو شعر ہے

کنھن کیا ہے — پھل جتوان — لکھو پڑا لٹائے

مرگ مٹی بیوں لاجر ڈالے۔ کابے چھوڑی تان؟

ولی دریا چوں کی نظم۔ دیس دیس پنجاب
ننگاں کھنڈیاں کابہیں کابہیں
تھاں تھاں لکڑی لالہ بی سیو

بسدے جیلے: سدیاں باراں
شرم جادوی آب فی سیو

مست بہاراں رت مستانی
کھڑا دیس جناب فی سیو

کتنے نے راہ لہراں لہراں
دسو بیول کتاب فی سیو

کہتے تھے اے مہرے ڈھولے
سوہنے بچے خواب فی سیر

دل پیا گنگوئوں گنگوئوں بوندے
کھنکھن پھل کھلاب

ہاں ہاں دسیں دس چناب فی سیر

پیار دی چاری دن پیکوں بیالی آنے

مدیراں دسے مال چنار رکھیر سنبھال دسے

جسہڑی چن چاننی توں جہیر کے بنائی سی
جد سے لئی لہے نئیں جہ رنگ بھال بھال سے
جد سے تے بتایاں نئیں جہاں دیاں پڑیاں
بویاں پچھن نئیں سیں گھولی داں وال سے
ایہو جہر سب ساڈی جہ ڈھول ملھناں
بھانوں بھاہ ڈکھ جودے بھانویں سکیناں سے

پیار دی چاری دل
تاریاں دی جھوہ رت جگ توں نکائی
پیار دی چاری دل
بدھے تے بھائیوں نپ پڑیاں پڑیاں
پیار دی چاری دل
اکھیاں دسے چکے اے چاری سدا کھن
پیار دی چاری دل

غزل داغونہ

مستیاں بیٹھیاں دل نا بونا کھڑک بیات فی
اکھیاں دسے رت چار پڑانا رٹک بیات فی

آساں ماریا دن لٹھاتے یہڑیاں شال بیاں

بجھدا بجھدا دلوا ایویں بھڑک بیات فی

مٹھتے تے مڑ کھوری دسی یار سیندا جاے

سربھیاں دی امیں آٹھل تے دل بھڑک بیات فی

ڈکھوں سکھ اٹھویں بیاں دوروں منزل بڑے

بھلا ہو یا بے تہر دا بدل تیاں سپا آج فی

دیخ کے انگیاراں نوں جس توں بس پیا سی ڈور دا

پدکھاں پرے بھٹی اوسے سڑک پیا آج فی

مولوی اشرف علی

نام تے تخلص اشرف علی۔ پیدائش مولوی برہنہ علی دہلوی۔ متوفی ۱۲۵۰ھ بمطابق ۱۸۳۵ء۔ جدی پشتی پیر قوم دے تیشی آغ پست زمیندار۔ بہار علی گڑھ میں آپ اُن پڑھ سکے۔ یہاں نون تیرھن باتہ برہنہ علی سکھ سکے ورنہ یہاں دا امتحان پاس نہ تہی۔ مگر فوج و ج بھرتی ہو گئے۔ پر گجہ چر بہر گرن پھد کے آگئے پھر فوجی فاضل ہو گئے عالم تے مشرک دے۔ مگر پڑھ سکے۔ پھر عادیانہ دی سند حاصل کیتی تے مدد کی کر دے۔ سہ تے اک سکول دے ہیڈ، شریکے رہے۔ اہل نون شاعری دا چسکا بہاں دے دی عمر وین لگا۔ پہلوں و دی بازی رنگ دے بہت مکھ دے رہے۔ بہت نون دی مدد ملی کرنا ایک نمونہ:

س سوہنیاں شاگ پریت لاکے کدو تال آرام دے بہیں گا او
 رات دے جدائی دے دے مری دوہے طعنے بہن دے ہیں گا او
 یاراں دوستاں دتوں میں رہے جیسے مس نون دل و دہات بھر کیوں گا او
 اشرف مل رہے گل ادھیرے دی ار جان مار کے جان نون نہیں گا او

ایہناں چھوٹیاں سوئیاں ڈھیر کتاہل لکھیاں من جہناں دی تفصیل او اے جتہ یلی مجنوں سستی جوں دے خورشید
 احوال آخرت یوسف زلیخا دان پھپھیاں تے باغ بہشت ترجمہ منجم، خطبات اشرف علی، اقتدر جابر، حوا
 ینا زحید اول و دوم، سیرت محمدی تے میر وارث شاہ و ج وادھا۔ ایہ چھپیاں ہویاں کن۔ مسواریت شاہ و ج وادھا
 وارث دست نام تے آپ مکھ کے جیڑے شعرا پئے ہن او نال نے وارث دے کلام نون چکایا نہیں سکوں گدہ کیتا آگے
 جے ایہ کچھل نہ کر دے نے جیڑا کی سی۔ وادھے والے ایہناں دے شعراں چوں اک نمونہ دا شعر: س
 میری ایو ذیاد پیار یا ادکیا غماں دا ابر بہسار ہو یا وارث شاہ طساں اکوہر۔ نویں جیکر۔ ب دارم کبار ہو یا
 سیرت محمدی ایہناں دے کلام دے سوہنا نمونہ اے۔ بہت ساریاں نکھتاں تے دے جے نکھاریاں دے تسیں
 دی سہرت ویدے لکھیاں جا پدی ہن۔ جویں دل خورشید، احوال آخرت، اقتدر جابر، خون نینا وغیرہ۔

نہن ترے دج ان دروہ موتی گھٹے کتے رلا دیں
سستا اور ہین و سوتا کھنستے دجسادیں

میں آساں تے پاواں آہاں دا کٹھیا
ہایا میں آیا ہاں کھوہے دے اُتے
نہ پتا توں کسیر یہی راج ساری
تے پیچھے گئے ہڈ غماں دے اندر
اچے دی میرے پیر چکر راج رہے

اک گل سن توں دی پیار سے
بیٹھ میں توں سوہنے کھار سے
بھٹھ بیگانے پن سہار سے
نور میرے وج ڈھاکاں مار سے
تے میں چارے کوٹ شنگار سے

کیوں دھڑکدا اے ہر داکیل جان جاری اے
پھٹر دلاں دے اُتے چڑیاں چلا رہیاں نہیں
غماں ہزاراں دل وج پایا ہے اُن ڈیرا
دوسرے ہوئے زما نے پھر یاد آ رہے ہیں
مجنواں وج روپڑ کے تے اُتواں دی اک لورے
اُہ مست اکھیاں تے رس ٹالیاں اُہ باتاں

کچھ کیا سماں اُہ خوشیاں تے چاواں مالا
کچھ کیا سماں اُہ ہماں اُماراں دالا

بوہتیاں گلاں کرن چٹا! مت چا تر کبلا دیں
رستہ بول تے تھنڈا چٹا! سچے مل ہو وی بوہنا
نظم بھروسے دا بیٹا۔ دے کچھ شعر

الہی میں ونجواں دیاراں دا پھٹیت
میں آیا ہاں آج تیرے بوسے دے اُتے
توں بخشیں تے کر با کریں اُن بھساری
میرے ہتھ ٹھکے نہیں کاتل دے اندر
میں ٹریا ہاں پیٹھے اوتے ہی بندھے
نظم عرشی تارا تے کچھ شعر

او عرشاں دے فوری تار سے
نور پڑا ہے ات سوہنا
اپر لوڑ نہ مینوں تیری
قیقوں دان سوایا چست
جے عرشاں دی لوبے یقینوں

وجھڑی جوانی

وجھڑی میری جوانی کیوں یاد آ رہی اے
دھ مست اہ ہوا داں جھم جھم کے آ رہیاں ہیں
اس مست چاننی تے دل نہیں میرا
جیتے ہوئے سکے آج مڑ یاد آ رہے ہیں
البیل زندگی دے پیچھے پئے ستاندے
پائے خوشی دے دن اہ اندر پال اہ رات

اوتار سنگہ آزاد

نام اوتار سنگہ تخلص آزاد۔ چودا نام سردار سند سنگہ پنڈ گھنڈ لاہور دے دسٹیک۔ جنم پہل جنوری
سنہ ۱۲۸۰ء رابن دے پتا پنڈ وچ وای کابی واکم بر دے سن۔ اپناں پت باہتاں پنڈ دے سکول دتی
پڑھیاں۔ نڈل تک پڑھا سکول وچ پڑھے۔ تے فیرن لہ کالج۔ تے۔ وچ۔ نسل جو کے دسویں
باس گیتی۔ ایف اے کر۔ نئی دی اے دی کالج لاہور وچ داخل۔ تے۔ پر پیسے دی ٹوٹ اٹے کتدہ
بن کے کھلو گئی۔ تے اپناں نوں پڑھائی پتدے کے کمائی دی فکر کرنی ہی۔

جد اہ آٹھویں جماعت وچ پڑھتے سن۔ اپناں نوں ساہتک۔ ادبی۔ اخبار رسالے پڑھن تے شعر
بکھن واسو توں ہویا۔ اپناں پہلوں پنڈ آپ نام تخلص رکھیا تے اردو شاعری شروع لیتا۔ فیر جد خلاصہ کالج
وچ پڑھے۔ اردو دلوں پاموس کے پنجابی دل آئے تے تخلص توں خلاصی پاکے آزاد ہو گئے

اپناں والا اردو۔ ہندی۔ فارسی تے انگریزی واء۔ حامد چوک اسے۔ کئی اخباراں روزانہ طلب۔ روزانہ
برٹشیر۔ کرپان ہمار۔ پنجاب ورپن۔ فتح۔ موہن۔ ریتو۔ ست سنگ۔ روزانہ آکاٹھ بانی وچ ایڈیٹر تے سب
ایڈیٹر۔ ہے۔ آج کل پر بھت دی سب ایڈیٹری کر رہے ہن۔

نرے لہار۔ پس ٹکھ تے موجود طبیعت دے سن تخلص واپو ک طبیعت تے چوکھا ہے۔ اک
واری لہر وچ آئے تے کیس واڑی نوں فارغ منطی دے دتی۔ پندرہ دھیان آیا تے پس دھاری بن گئے
اپناں دیاں بکھت اہ کتاں چھپ چکیاں ہن :

گنبنیاں (چوپایاں) جیون چھوہ (نقار) نور جہان۔ سوانت بندے رتن مال۔ ساون پنکھاں۔
وشو دید مال۔ خیام نھاری وغیرہ۔
کلام دانو نہ گنبنیاں چول :

چٹکے ملی نہ ڈر دی ماری کھڑی تے کھنڈر مہساں
پل بھر جیون دی پس۔ یے خشک ہوئے ٹٹ باساں
پر قدرت دامنشہ جد اسے آن تیراں۔ سدا
کھڑ پتیدی کمندی میں کبھی ٹٹ نو جیون پساں

نظم "سورج دنی رنگی" دایک بند :

سورج دی رنگی پر بھات ویلے شوخ جیہاں تھے تے آکاش دے سنہری تلمک لاؤندی ،
 شام ویلے پیر شام سندرگی دے پیراں تائیں لکے لال ہندی آپ لک چھپ جاوندی
 چختی سو ہے رنگی ایہدی اُڑدی ہواواں وچ چاواں وچ بھری جاسے وچ نہ ساؤندی
 منڈاں دے ہڑپٹی وگہ دے وچ کھیریاں دے پیرے پھلواڑیاں دی شو بھانوں چراؤندی

نظم "میری دڑوڑ" چوں :-

روپ رچی میری سبجی بہار آگئی
 روم روم دچوں مستیاں سوار جاگ بے
 ناچ کرن رنگینیاں سُکھ جیوں سرور
 کون اہ ہے عینلی نشید رہی مہرتاں
 میری یا پوتا دچوں دیتی اُبھربا
 جینوں لالچ نہ سورگاں چ جان داکوئی
 میرے بولاں دچوں کوتا دی شان لٹک پی
 میرا عشق فریبن انگریزیاں رنگا

میرے پیاروں ہے سبھی ہمارا آگئی
 میری پریتما ہے باہناں اُلا آگئی
 گیت گونڈی بھو یاں دی داڑ آگئی
 میرے بولاں وچ عشق ٹنکا آگئی
 اہے حسن اتے سٹوپ بہار آگئی
 میری نہ مہرتی چوں سوت مہکار آگئی
 میرے گیتاں نال کھی ہوئی بہار آگئی
 اہے حسن وچ کھج اوتکار آگئی

روپ رچی میری سبجی بہار آگئی

میرے پیاروں ہے سبھی ہمارا آگئی

برکت رام نمین

ہم برکت رام نمین کی پوری دنیا میں پندت لکھتے ہیں۔ نعلیہ سیالکوٹ دے دینگ۔
 تمہارے بھائی (سیالکوٹ) داروے میل پرستے دینگ۔ پستے ڈیک مذہبی کول دے دے دے
 پندت نمین ۲۶ مئی ۱۹۱۸ء کوں بنی ہوا۔ داروے میل پرستے دینگ۔ پستے ڈیک مذہبی کول دے دے دے
 تے ڈسٹرکٹ بورڈ سیالکوٹ دے کئی پرستے دینگ۔ داروے میل پرستے دینگ۔ پستے ڈیک مذہبی کول دے دے دے
 سنا کہ دھرم ہائی سکول لاہور دے ماسٹر ایک کئے۔ تے قسطنطنیہ تک ایچھے ای دے۔ تے ایک دے
 جٹا دے دے بعد جہا جنت سمیت ہمارا گورو سیوہا آئے۔ نورنی، بنال، لکھن دے دے دے دے
 نیرنگاری نہ کہتی۔ تے ادب دی خدمت دے۔ داروے میل پرستے دینگ۔ پستے ڈیک مذہبی کول دے دے دے
 ۱۹۱۸ء کوں ہمدوں پنجویں یا چھویں دن ڈسٹرکٹ بورڈ سیالکوٹ دے دے دے دے دے دے
 میرزا شاہ پرمی را شوق ہوا۔ ۱۹۱۸ء کوں دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے
 لکھن را شوق ہوا۔ ۱۹۲۱ء کوں دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے دے
 جسدا ایک شعر ایہ ہے

چرخہ خوب کھنڈ دلدار جی
 ہیریں پٹ جراب تے پٹیاں
 بھائی بھرو نہ ایسیاں پٹیاں
 چرخہ خوب کھنڈ دلدار جی

ادس سے پنجابی ادبی شاعر دا رُخ کی رتی۔ بارہا دے دے دے دے دے دے دے دے دے
 لکھیاں۔ جوہی

چیترا جیاد تیرا دل میرے ہر دم فکر دے دے دے دے دے دے دے دے دے
 جنہیں میں ملے سونہاں صدے اہناں دے دے دے دے دے دے دے دے دے

یاں۔ الف۔ اُجانی گل لا جانی تیرا چادر جانی دے دے دے دے دے دے دے دے

اچھے نال اہناں نول اردو شعر لکھن واسحق جو یاتے اہ مانگٹاں نالا (شیخوپورہ) دے مولوی غلام محمد
 پابند کیوں آئندہ شعراں برج اعلیٰ دے رہے برکت اللہ ۱۹۲۲ء وچ لاہور آجائے تے فیروزا پنجابی داپتہ
 پھڑپھڑاتے اردو دیکھیاں سمجھ دتا۔ آج کل غزلاں نے راجیاں ول فوج ڈھیر اسے۔ کلام دا نمونہ
 راجیاں چوں :-

اک مان باب دے پاتی گدی دینیں ہندے
 اک نول دکرین دا بارہی میں کون ہندے
 دپرے مریاں تائیں کرے دینیں ہندے
 ڈانگ دے ماریاں پانی کرے دینیں ہندے

سکیاں رہن تے کہہ کہہ نے ہے کچیاں بانہواں
 باہواں دے دہرے تیراں تے تین وارہ کر
 بلدیاں کل نے جواد ہوئے سچیاں بانہواں
 ازغیاں کل نول ای ملن انت جو بھیجاں بانہواں

حسن جیب چاپ دا سودا سے زول منگدا سے
 سچا مانق تے یون آئیاں سنگھل کے چلدا سے
 غزل دے کچھ شعر

ادکھاں دیکھوڑا دی پتاں دی کوری - اہل
 ہر اہل دی سمیت نمونہ دے رکھی شریاں نول
 اہل کے لدوں جیسا اہل کے کدوں پڑیا
 زینن دن نہ تھیں جاوے زلفاں دے فکھنے نتج
 کچھ رکھی - ہندا اسے زندہ نول اہل ہکر
 بھل کے دی بوس اے ٹھیکیا نہ ڈرلا جاویں
 دم گھنڈیں میں رہ کے ادھی اسے ورا بھدلی
 مستکس دا اک ہند :-

آردو لیرہ پیش پنجابی یو سلا مل ویش دی شان بلند کیئے
 سوچ والک چکا دیشیج اہل چڑھ سکے نول کیئے
 نال نودھیاں مڑدے جڈ کے تے ارنجے ہوئے پوں کے چلیئے
 کسے کچھ نوان نہ نظر آوے ہر اک پاسیوں اتہال مت کیئے
 اتھے نظر آئے کوئی دیکھی ہوا ہر اک لہجہ پدا آند کیئے
 وطنی ٹی بنائیئے بدناماں کل کھان واسطے پیدا اناج کیئے

موہن سنگھ ماہر

نام پروفیسر موہن سنگھ تخلص ماہر دی تے موہن دی - چورا نام ڈاکٹر موہن سنگھ - پنڈ حیراں ضلع
راولپنڈی دے جم پل - جنم ۳۰ ستمبر ۱۹۱۹ء -

۱۹۳۷ء وچ ایم اے - ایم او ایل دی ڈگری نے کے خاصہ کالج امرت سر وچ فارسی و
پروفیسر مقرر ہوئے - پھر اہ چھڈ کے لاہور آ گئے - تے ۱۹۳۸ء وچ لاہور وں گورکھی نگر وچ بڑ
میری رسالہ ماسک پتر وچ دریا جاری کیتا تے نال ای ۱۹۴۰ء توں ۱۹۴۳ء تک سک نیشنل کالج
وچ پروفیسر لگے رہے - مک دی ڈنڈ دے بہ - اہ امرت سرتے ادھوں جانندھر چے گئے - جتھے
ترج دریا تے ہند پیشرز لمیٹڈ راہیں دیش ، ادب تے بولی دی ڈھیر نوکری کر - ہے بن
ایناں نوں کوتا د شوق تے بال پن توں سی - پر جوانی کے پتر پیا تے ویہ توں کجہ چربہ دیں
ساتھی "بنت" دی موت نے ایناں دی شاعری نوں رنگ روپ بخشیا دل دیاں میں تے بڑیاں
شعبہ بن کے نکلیاں - اہ آپ بکھدے ہن :

دیکھ "بنت" خواب اندر نہیں دسی پیر بھردی
پونجہ اکترواں آکھن لگی "جورب کر دا چنگی ؟"
موہن پنجابی دے چنویں تے اٹھے کھاری - سہست کار تے شاعر بن - نویں دور دے
پنجابی شاعراں وچ ایناں دا مقام بڑا اچھا اے - تے ایناں نوں چنگا آدے ہن حاصل اے : ہن
دی لکھت سادے پتر - تن پڑا کسمیرا - ادھوائے - ایشیا دا چان و غیر وچپ چکے ہن کلام وچ سونہ
برہ - تڑپ تے رس وچ ڈھیراے - خیال آساری تے آواری ڈھیراے - باپ توں سوہنا اے -
بول سادی ٹیٹھ تے رس جینی اے -

کلام دا نمونہ — "ماں" - اک چو پائی :

ماں ورگا گھن چھانواں بڑا مینوں نظر نہ آوے

نہ کے جس توں چھاں ادھاری رب نے سوئے بنائے

ہاتی گل دنیا دے بڑے جڑھ سکھاں مرجھان دے

اسے پر پھلاں دے مڑھیاں بہ یوں نکلتا ہے

”دوتا۔ اک چو پائی :

وج نکھال دے ساری دنیا نیڑے ڈھک ڈھک بندہ

پر کھے جان جن اُس دے سب باز نہ تھی ہست و

وج تھلاں دے جس دم سستی بیٹھ کھڑے تے روئی

خس گیا کجماڑو پڑھ جانا اتھ نہ پھدیا ہست و

غزل دے کج شعر :

پچھے چائن داودہ ڈھیا تے شکی بھی بنیرے دی

من یا خزاں دے ٹھکے نے کج ماہن تے پتہ ہزار دے

لگن ا دی بڑھی چھت تے کد تیک چہ توں دابیں کا

چھڈ راہ وصل چہ اٹیاں راتے کھیرا بندتاں چھیاں

جے رانج یں تے تھنک دھیا جے ہیرا ایں تحت ہزار کا

داہرل و تہاں پنجابیاں داواہ تھکڑا دیوہاں چھابیاں

چھڈ راتاں دیاں کھاتاں نہ کوئی گل کہ نہیں سویرے

غزلچہ دے کیاں گواہیاں بہر توہنی حے لھیرے

آزلف سوار پیے دے تہاں ایں نہ ہونے تہاں

پچھ راہ عشق دے ٹھیک دات یوں گل ہیرے

ایتھے ناں نہ تھکے بلداں اہل تھلاں نہ ہیرے

جہ ٹھکے و تھکے جو حواس اومات نہ ہند کھاتے

نظم ”جوانی“ دا پہلا بند :

آئی جوانی تھل مستانی نہیں نکایں نکدی

سمجھے راہ بناندی آفس ڈھاندی بندہ پھنے

ایس جوانی تائیں چھپنا شوہ مشا نہ کجے

داہ جوانی داہ جوانی تیرے جیہی نہ ہونی

اکھوں اکھیں کھنوں بولہ پھیر سوہنی دی سوہنی

کھٹھو تھیرے میں توں تے ہاویں توں تھلے

یک دندیاں دے تھہ تھہاں ہاویں توں تھلے

جن پڑھیا تے پڑھیں توں تھہاں تھہاں

داہ جوانی داہ جوانی تیرے جیہی نہ ہونی

اکھوں اکھیں کھنوں بولہ پھیر سوہنی دی سوہنی

کدرا ناھ تھوڑی

نام کدرا تھوڑی آپ نام کدرا تھوڑی نام کدرا تھوڑی نام کدرا تھوڑی نام کدرا تھوڑی
 جنم پیا قوم دے تھوڑی نہیں بن رہاں دے ہو ریاست پٹیل دے سولال دے دے انپہر سن
 جماند کو بھدار، زمین تے علم دے ہو شیار۔ ہمیشہ ہر جماعت دے اول دے بندے رہے ۱۹۲۲ء
 دے مندر کاٹ پٹیل پوں لی اسے دا زخان پاں کیتے سنگت تے، مریزی دے ساسے پنجاب دے اول
 بن تے یونیورسٹی دے سونے واقعہ دے ۱۹۲۲ء دے بنارس جیکے بنارس یونیورسٹی تریں ال ال ال تے ۱۹۲۲ء
 دے انگریزی و ایم اے تے ۱۹۲۲ء دے سنگت و ایم اے کیتے، فیر سوسٹ کاٹی جود چورون مند دے
 انگریزی دے پروفیسر مقرر ہو گئے، جد ویش دے آزادی دی لہر لگی ۱۹۲۲ء دے نورنی چھڈ کے، تے، لہریاں
 دے پل اسے اپر مل سوسٹ، ہو گئے تے ریشیو کر دے رہے، بہہ پنڈت جی ول تیر کاٹھ اس لندن پت
 حدتیں ولایت گئے، اور بنیں پٹے مڑ پٹیل آگئے تے رکات برن لگ پٹے

شاعری دا سوت چپن آں اسے جود وویں دے پچھدے سن اردو دے شاعر لکھدے رہے، جی اسے
 دے گئے تے انگریزی دے نھاں لکھدے رہے، پر جد بن رسوں واپس آتے تے فی پٹیل، ماسٹر، پیار پایا تے
 ات لولی وں بھولی جود دے رہے شاعرانہ روح دے، تے رہتے زور پڑا، اسے دے دے دے دے دے
 محمود، لیکن کنیاں، چپ چکا، نظم، ندی، دے پتوں کچھ تھوڑے

ندی امارے ریت لے پاپا میں سوچاں

بالن بھاؤ بگا دے تے بیت کے نوں لوچاں

ون سویرا بچے ندی گا وندی زک

میرے ہتھ نہتے کھین پناک چک کنکر بیٹی

لہراں اٹھن تے بہ جادون ترے دجاون سیٹی

شکر دوپہرا ڈھلے ندی مرادال بھلے

کول مڑاں بیٹیاں نکلیاں سو کھم سینیاں پٹیاں

جوں یاریاں اتے دکیاں سن توں کچھ کچھ ہٹیاں

جو جلا بادے نہ حد فیر کیری نہ مڑوا

ریتا میرے ہتھوں دچوں ملے ریت ہی کر لہ

سورج کرناں دکھاں پتاں چوں کھن ندی تے توتہ

لمبے ندی سمندر دیتا دیتا اند

نظم مست دیاڑے "دے کھ شر،

مست دیاڑے سادون والے آئے بدل کالے
مست سمندرون پار ڈھکے ٹن کم سادون والے

ڈگے بیتل بستی سوندھی پون پھوساں تہن
گلی پھٹی کوئل دی تھکی کل کاری سنکھ لڑی

پھل پھل تے پھل پھل بینی جھوے پھان رانی
اتے گلاب کٹوری چوں بل رس دار دوستانی

ریخ کنارے پورب پاستے بڑھی پینگھ لاری
گھر دے اوہے سورج ہستے لین گٹار اڑاری

چھتری توں اڈ پکڑی سارن کبوتر ڈاراں
وڈ تھ اٹال اڑ اڑ جھوون گھن دا چھور کنار

ویکھ آسمان تے چھائی گہری گھٹا ٹوپ گھنکھور
کایاں آٹال کانے روڑ مینہ سادے زور زور

ساگر جائے انبر گودی دتج ہوانے یالے
ویل دریا مٹانے دانی برکن سرمن والے

پنچ مور خرووں پھٹی ڈانڈا کر سہ تہن
پاس پرزے دے خوش خوش پھٹی پڑی بھلائی سدن

سرخہ مست رنگ پھل تہلی جو بن روپ سہانی
تھونکے کھادی پھٹی پھدی دد دد دد دد دد دد

مردے بدل نیل اہاشے کھتے وال گھلاری
سوندھا ہس غرب زستے کھل کھل کل کواری

اٹوٹ بدل پھیاں اٹن بکے فوج تھاراں
دور گھاس گھبرے تے تھوے بھو بیا کھیاں

گھر توں بھجے آدن پاپ وں شیم کیرت تھوڑا
ننگ دھڑنگ منڈے کدے تھیاں دتج شور شور

نظم پر بجات دے دو بند

بے دی جھولی اٹھان تے پو پوٹ کردی رنگ دلاس

جھوٹے پون تر و تھراں تے چپ چپات دہر ہکاش

لال گھاپی دھر تھیاں بے تھریا چانچ پٹا ہس
جیا جنت تیج ہاک پیانچ نو جیون دا فوالا ہس
داد دے کھنڈ چڑھی چو نہر سے اڑ دی ستھ کھری بار
کال کال کال کروا کھاسٹ اٹیندا لاک اواس

سندرداس عاتسی

نام سند۔ داس مختلف عاتسی۔ پیوواناں لال شاد ارام دھیبہ قوم اردوڑہ ذچکوٹ۔ منس لائل پور
 دے رہن داسے۔ چا ترک جی دے شاگرد۔ ۱۹۱۲ ذوری سندھ نون ذچکوٹ۔ وچ جنم ییا تھیویں
 جماعت وچ پڑھدے سن کہ پہلاں اردو شعر بکسن دا شوق ہویا۔ ۱۹۲۶ قوں پنجابی وچ شعر
 کن شروع کیتا۔ تے چنگا جنس کھتیا۔ بہتے شعر نیچرل۔ اخلاقی اصولی سماجی تے ادبی رنگ وچ رنگے
 ہوئے ہن۔ شعراں وچ رس۔ پک تے روانی اسے۔ بولی قیسٹ تے سوادلی اسے۔
 عاتسی جی دی دھرم پتی پلانا کر گئی۔ آپ اہدے عمل گنگا نئے گنگے تے گنگاؤں مخالب کر کے
 اک نظم کہی۔ جس دے کچھ شعرا ہن :

اڑیے اہ نہیں کے پیاری دے پھل
 اٹے اجڑی ہوئی کیاری دے پھل
 اہ نی کے شرماکل جیہی ناری دے پھل

گنگا سانجھ کے رکھیں امان میسری
 میری سدھراں آساں پیاراں دی باہ
 پلسکے موجاں قے پردے لگا دی تے
 نظم "پال" دا اک بند :

اہ سنگھاں دا بستار نہیں۔
 اہ جیہے سر من موہنے
 اہ قسمت نون پے روئیے

اہ بوڑا دا سنگار میں
 اہ چنانے جنوں سوہنے
 اہ جیتے دی نہیں ہونے

گیت "دچھوڑا" دا ایک بند :

سدھراں دے بوئے ٹک گئے سڑ گئے   لگ لگ بور ایدیاں دے بھڑ گئے
 لکراں نون لگ پے پھل نی

مینڈے ماہی نے

میرے پیار دا پایا نہ مل نی

۱۹۵۲ عاتسی جی ملک دی وند دے بعد لڈھیانہ چلے گئے۔ جتھے کوئی ۵ سال رہ کے ۲۲ نومبر ۱۹۵۲

فوں پر لوک سدھار گئے۔ اہناں نے کلام داراک مجموعہ پیلے پار چھپیا ہویا اسے۔

دین محمد سودائی

نام دین محمد قنصل سودائی چنودنہ، تروہی محمد دین قوم راجپوت بڑا، رہا، علی احمد سر
دے و سنگ۔ جنہ سسٹامج۔ حدیث شریف، فوت ۱۹۳۷ء۔

شعراں سے جانور دوستی شاعر، ہی نہایت سنے سول تافانی، مہم جو، مہم جو
تے، شاعر سے، بہن لئی برہم ناسنے دت سہ۔ اوتے بلسے تہ جنوں، جنوں، جنوں، جنوں
متھ آیا، یگانہ وچ بیٹھ کے ست عری کر دے رہے۔ جد بندی خاریوں پاسے، کھڑے ہوئے پنجاہ روہ
دے قریب قریب جیسے جیسے ڈاہرے چلتے سنبول ہوئے حمس، صداقت سودائی۔ نون سودائی
فنا، سودائی۔ تحفہ سودائی۔ مکی رونی سودائی۔ حاتم عانی نے م اذولی و غیر، محل جان توں پہلاں سے
نہرے پڑے وطن دے سودائی (دیوانے) سن برجیل دی ول نے استاں نوں سوڈا، بکھا کے سودائی بڑ
ونا۔ راہتاں دے کیتاں وچ خاص کر بڑا سوز اترے۔ کس کس، اتل وے شعر نیپے نیپے دی زبان سے
پڑھے رہے تے راکے دہیاں پائے ہر جس نے دیاہ شادی وچ، میر چپ گاندے رہے خاص کر
اہ گیت،

ٹٹھ ٹٹھ دسینے نوں چل جندری
دہ پاک رسول، داخل جندری

جے توں راہ وچ رُل کے مر جاویں کی
اوتے جا کے پاویں گی پھل جت بڑی
جی کر داسے جرنن بن کے چٹاں
زلفاں کھلیاں ہون وچ گل جندری
وچ دوہاں ہاتاں دے تہ جاویں کی،
ٹٹھ ٹٹھ دسینے نوں چل جت بڑی،
جنگوے پڑے تے انگ مہجوت ملان
ٹٹھ ٹٹھ دسینے نوں چل جت بڑی

دہ پاک رسول، دہ

دہ پاک رسول، دہ

میراندہ گیا ماہی ڈھونڈاں کس درجا

کس نوں کوک سنداواں خالی کوٹ گرانواں
کیمٹرے پاسے نوں جوواں پھنپی آن قفنا

میراندہ گیا ماہی ڈھونڈاں کس درجا

تیرا کھڑا پیارا ساوڑ قلب ستارا
وے جا پاک نفل راہتی تان ترسا

میراندہ گیا ماہی ڈھونڈاں کس درجا

سندراس زر

نام سندراس تختیں زر چویداناں لاد بھورا مل گریہ ال۔ لاہور دے وسینک

جنم دا ایکست لستہ زباں امرتسر دے ہویا۔

انہاں دے وڈیرے کاچور پو پو پی نوں چوڑے لہرت مرادے۔ ہر پنج پینے دے سک کہ انہاں

سے پتا امرتسر جٹک لاہور آگئے۔ تے اینجے کار بار کر دے رے۔

بہنچ بہنچاں بڑے کے پیو دا ہتھ ڈٹاں لگ پئے۔ تے مال ناوالاں۔ رساں۔ نے انگریزی فہل

مال اپنے علم نوں دھندے رہے۔ تے ایس طرح اُردو۔ ہندی۔ گورکھی تے انگریزی بعد لکھو پڑے۔

انہاں دے پتا پھلی تل کے دیکھو سبھی سے انہاں دی بٹی دے کول استاد تہدم دی کتاباں دی دکانی

جس تے ہر ویلے شعر شاعرانہ ملی بہت رہندی تے انہاں نوں دی شوق سیوا تہدم صاحب دے لکھو جو

شعر اکھن لکے۔

ہن تک بارہ کتاباں انہاں دی نکھت جھپ چکباں ہن۔ جنہاں جوں

الہڑے زخم عشق دیں جوں۔ خونی مال۔ سندھ سفنے زیادہ مشہور ہن۔ پنجاب دی دڈ دے بعد مراد آباد

نے کھی کھتی۔ اے لاہور جیڑے کاچور جلیے گئے۔ تے ادھے اوہو اپنا کم بھی پکڑے نا کر رہے ہن۔ ہن

دے کلام شاعرانہ۔ جوش لے لپک اے شعر سو بنے آکھ دے ہن۔ نظر محمد پرانا لاہوری۔ گورکھی سنگھ

چندن۔ چوکر سنگھ سانی۔ بالوال راہی تے کیاں سنگھ گاندھی انہاں دے چوہوئی شاگرد ہن۔ نوں کلام

بندہ نظم دے ہاں شعر

تے باقی زمانے جوں ہوتا بھدے

پر دو جے نوں بے پند اٹھا بھدے

تے اپنے نوں ساڈا آتے جھڑا بھدے

نڈا نوں دی اپنے توں جھڑا بھدے

ہر اک بند خود نوں کھرا جان دا اے

چاہے آپ ہر گل تے لکھ پائے ہر تے

شرافیاں نوں چھڑاں نوں کیڑا

خدا دی خدائی نا زتر جی ایہ ذرہ

ربانی :-

آذاں دی دیو آرتی دی اُتار

ایہ دن زندگی دے سنبھل کے گزار

اوسجد تے مندر دیو ٹھیکیدار

پہنکھو نہ تیرکاں مہراباں توں زر جی

دائمن

تمام چراغ دین تخلص و آسن۔ پیو دا نام میاں میراں ان بخش۔ لاہور دے و سنیک۔ استاد ہمدرد
شارد۔ جہنم شہزاد

درمیان قد کسرتی جنت۔ کھتہ دے کپڑے۔ ہونویاں تے دل ماریا دوپٹہ یا چادر۔ شو اپن وائال
تے۔ بڑے انداز ناں پڑھدے من۔ زیادہ تر آزلوی دی لہراتے پریشیل جلیساں پت جنت بندے۔ ہے
شعراں چراں دمن واپیار تے شکہ پریت دا جند بہ جھک ماردا ہے۔ پڑھنت خاص طرہ تے بڑی اثر والی
سے آج کل ٹکسالی دروازے شاہ حسین واسے جھرے و پچ شاعری دی برت جگائی بیٹھے من اپنا
دی شاعری دی لہندے چرندے پنجاب ٹی سانجی اسے کیوں بر شاعر دا مذہب بہت اسے۔
دیر و دوہ توں دور ہے لوٹ محبت۔ تے ایو و آسن دائم اسے

دیو سماج سکول ساندہ توں و سوں پاس کیتی۔ رہناں و ناں وئی ان دڈے جہاں فیروز الدین دی
موت تے دلی بند ہے تے دوسے نے شاعری وار لوپ دھاریا۔ تے نہ ان وئی ک نغم علی جس دا
بول سی

سے آسن دس اوہا میراں میں ڈبدا ڈبدا جاں میں اوتے ڈھونڈاں یارن جتھے پتے ان کھانی ہاں
کوئی ہم مصرعے۔ اپس سے ہمدرد ہوراں کوں اہملاج ٹی۔ تے پیر ہمدرد صاحب زن استاد مہر کے
سہجی رہیں شاعر فانی۔

رہناں دے پڑیاں میراں بخش دریاں واکم کر دے سن۔ رہناں بھی ایو کم سکھاتے اک بریں
فرم جان دلیم شیرز کوں باقاعدہ ٹیلرنگ و اوچر مر سنے کے دریاں واکم کر دے سبے نظام وئی
اثر۔ دس۔ بوی تے خیال اڈھری ڈھیر اسے۔ آج کل پنجابی بھلاں ٹی گلنے بلکے سبے بن۔ کلام دا نوز
آسمان تے بدل ہوئے چنے چنے کالے کالے ہلکے ہلکے گوہرے گوہرے

اک دوہے دے ناواں چنے چنے کالے کالے

مست ہاتھی خواں دے غزل

حاکم سال تے پاو پال

چترے بدل اسے پندے ہول

اڈھکوں فوں توڑی اونڈے

نکٹے ای بانی چار چوئیرے
ہویاں ہویاں کندھاں کوئے

ایہاں وج ہے گڑے بتھیرے
ایہاں وج عورتاں چھپے نے

کچھ بندے بن نہاتے دھوتے
مینڈ آیا ہے مینڈ آیا ہے

کچھ کھیتاں سے آئی جراتی
کوئی چارہ نہیں کرے دسکے

اسماں تے بدل ہوئے چنے چنے کالے
اتوں بدل ہوئے گھنیرے
ہکیاں ہکیاں چھشتاں ناں
اسماں تے بدل ہوئے چنے چنے کالے کالے
ایہاں وج بھل دے دیرے
اچھ اوہنے نمن مو دی پور
اسماں تے بدل ہوئے چنے چنے کالے کالے
گھروں بھل نے باہر کھلوے
بٹن دھسرتی پاؤں دھمال
اسماں تے بدل ہوئے چنے چنے کالے کالے
اتوں سچ ہئی کھیڈ اسماں
کیہ مانکس تے کیہ رکھوال
اسماں تے بدل ہوئے کالے کالے چنے چنے
ہنے غلے گوہرے گوہرے اکوڑے بے تالو مال

مینوں پاغل پن درکار
کوئی کندا اسے موہ موہ
کوئی پادندا چول بچولا
کیہ گھندا اسے وج سنار
مینوں پاغل پن درکار مینوں پاغل پن درکار

مینوں پاغل پن درکار
اہ دُنیا کیہ رولا گولا
کوئی کردا اسے طال مشوا
مینوں کچھ پتہ نہیں لگدا

چٹا چٹا پانی انج ندی وچ جاپ داسی پیا اے دوپٹہ کسے اچھی تی تار دا
 چائیں چائیں چاندی دے دھلے کسے ورق خبرے راہ بنوایا آؤن جان مئی یاد دا
 بچتے بچتے ناؤں ناؤں کنڈیاں تے رُکھ اُگے کیتا سینہ چاک چرے بھتیاں نوں چار دا
 اہے ہرے فرش اُتے موتی چو کھے بھلے سی خبرے دھاگائیٹا سی راتیں کسے بار دا
 سون دی کھل دل چٹ دیکھ دیکھ کسے تھڑی تھڑی اہرے دل دھون سی اُلا ردا
 سرو جے نہ کول ہندا سچتیں ہر ہی بھبار تے لگ جاندا ٹپتہ بھت بھرتے پیار دا
 "نظم ادبیک" دے کچھ بول :

گندھ گندھ رات کڑی دیاں میڈھیاں یونے گئے کھنودے
 اب نہ دیا پرچن کھنودے اب نہ لگی لودے
 وٹ وٹ بتیاں تھیاں تھیاں تیل تینوں چوں چریا
 اہے نہ مر ڈا دیو، جگیا سب نہ چپن ہو یا
 ہونچہ ہونچہ کے شاہ ہنیرے راہ ہنواں مال دھوتے
 اہے نہ کبھروں کھنودے تھیاں تھیاں ہونچہ نہ مار دی بونے
 قد تاریاں دیاں چست گھراں دلت بڑن لٹائی
 اہے نہ پورن جو کی آیا اہے نہ اٹھ جگانی
 کھور کھور اکھتیاں چوں کھلا بڑے ہنیرے گھوڑے
 پھر بھی راہوں بھلا چکنا پاندھی کوئی نہ بوسے
 شکہ شکہ سکھناں شاہاں پستیاں رومو پیا ہنیرا
 کھنودے سن ہر رات دی بھول شکہ سکھناں
 چڑھ چڑھ کھنودے سورت ڈبے پئے بے ٹھکناں راتاں
 پرشتیاں دے بھاگاں اندر ہویاں نہ پہچاتاں
 مڑ مڑ بھٹ مٹھنہ بونگے چم چمشتیاں لاناں
 پرشتی دیاں مڑن جوگیاں اہے نہ ٹکیاں داناں

رائے حسونت رائے

تمام حسونت رائے تختہ سر آئے۔ پیو دانام پنڈت کو بخش آئے ہندو ماس منہ امت سر سے وسینک استاد ہمدوم سے شاکر۔ جنم جیوری سنہ ۱۹۰۷ء
 دسویں پاس کر کے ریویسے وچ غازی ہو گئے۔ پوڑھن دا شوق شغل جاری رہیا۔ تے اپناں چھٹی ای کیا فی دا امتحان پاس کر لیا۔ سکوں سے ڈھیری دا شوق ہوا۔ ہیڈ اسٹر نے سرٹیفکیٹ دیندیاں ہو یاں نکھیا۔ آہ شاعرانہ خیال دا اے سنہ ۱۹۲۷ء کو نکھنی شریع کیتی۔ پہلی نظم ماں دا پیار بڑی صلاحی گئی جو صلوہ درجہ تے ہو رکئی نظماں تے بھجن کیست لکھے تہنہ سونا تے زبانی۔ بھرم بعد و۔ اپناں دی تصنیف بن سکوم وچ روانی تے۔ اس پرست سوچی۔ استعارے تے رد مرزاہ خوب دتھے ہن۔ پنجاب ری دتہ دے بد باندھ چلے گئے۔ تے اپنی دتہ مارت پ جاندھ وچ کم کر رہے ہن بڑے مہنتی۔ منہ رستہ غفلت پیار دا اے۔ اپناں دے اک مجرہ "اپنا آپ چھپا ہویا اے۔" نظر نیڈی ریڈی چوں کجوتہ سد

تے رات دوپہر لے کے پئی دنیا آپ لگا ونڈی لے
 کجوتہ نہیں کس کرد وچ جا بھلی اکھو بھنجے آہ
 نرے لیدیں دنیا تہندی لے ڈھیرے کھدا کھاندا لے
 سوچ تے تہاں پہنے ہوئے مک دی اکھو نکالی لے
 پڑھدے کول دھون جیہا تہیوی کجوتہ بلی لالی لے
 ہما ڈی ملے نول رستے وچ ڈیرہ کیتا لے
 اس جیہی تہل لوکڑی نول اک توری رنگ چڑھاندا لے

جدو ٹھ سوت جیہی دی منہ زور سوانی تہندی لے
 کل شام توں آج سوت۔ مسج دی تہل لالی لے
 سوچ جیوں جیوں نیڑت آندھ انہ زانہ کجوتہ لے
 اس پھپھاہنت نہ ٹھلے اڈی زبوں تے لالی لے
 میں سمجھا سوچ مار چڈی رونی لالت حسوں جی
 نہیں صبح سہاگن بن گھن کے اک لالی نہ چٹہ لیتا لے
 سبھناں دا۔ مابھو سوچ کی کھٹ کھٹ تے چھپائی لے

بھر جیوں جیہی میلن نول اکس تیج تے جوہر دکھانے لے
 ریشماں زیاں جھمکاں چھڑیاں لے سب سے نور جگائے لے

وہاں چوں بکھرک کے جہان پڑھتیاں ہوں والا اسے
 بڑا کچھ ہوں والا اسے بڑا کچھ ہوں والا اسے
 منازل بہت نمایاں سنے ادنیٰ و مویشی دت آؤ
 زنجیروں تڑپ رہیاں نے اسیر و ہوش دت آؤ
 پینے نے تاج جلی دت فقیر و ہوش دت آؤ
 بہت درد کی باغی ہے امیر و ہوش دت آؤ
 نو و سے مال کی مٹا کر نہ کم مان و ہوں والا اسے
 نہ کچھ ہوں والا اسے بڑا کچھ ہوں والا اسے

نظم حسین و پیار و سے کچھ بندہ

حسیٹی مکتونڈی دت حسین سب سے زید تری
 بہشتی اسے کر دی نیکی لی تصویر دت
 زمین اُپر اُپر اُپر اُپر اُپر اُپر اُپر اُپر
 شہزادوں سے ساگر نیلاں تال چیر دی
 جہان دت نیکی مٹھی دت کرے نیکی نال
 رہا کوئی مٹھی جو دت جو دت جو دت جو دت

سب سے روٹی دت تو سے اُتے پائی ما
 ایسی کوئی پاو دی چوائے سب سے رانی
 دیر تینوں تال دت دت دت دت دت دت دت
 روٹی میرے ہتھوں دی سب کھاؤں اچھے ہی کے
 اس پاتے تو سے اُتے روٹی پتی پکدی
 جھوٹاں توں شیریں سیاب ہی اسے ڈکدی
 پھلکا جانا تو سے اُتے ہو گیا تیار اسے
 کسے کیا ہو ہے اُتے سب کرتا اسے

ہرند سنگھ روپ

نام ہرند سنگھ تخلص روپ پتا نام گیانی گود بخش سنگھ سٹراٹ لاہور امرت سر دے دینک
جنم امرت سر ۱۹۰۷ء جلانا جنوری ۱۹۵۳ء

خاندانی تے جانو گیانی طبیعت دے بڑے منار تے بھادے نرل۔ ساری عمر علم دی تود جوہ وچ
بیت کر چڈی شعر لداشوق جوانی سے ہويا۔ ۱۳۔ ۱۴ ورے جوی باثراد دے جھگڑیاں بکھیریاں دج اُچھے
رہے۔ پرا دے باوجود کھن پڑھن تے ادبی کماں وچ ڈیر حقہ لیندے رہے۔ شعراں دی سدھائی مئی ول
دھنی رام جی چا ترک دے چر نہیں گئے۔

ایہاں وانگھاں واپلا مجموعہ "نویں پنڈے سنگھ" دوجا ڈنگے دیں ۱۹۴۲ء تے روپ بکھا ۱۹۴۳ء
وچ چھپے۔

آخر ۲۵ جنوری ۱۹۵۳ء نوں جڈی مک دی بھٹیا ہو گئے۔ تے مسرے بھرا دی گوئی دانش نہ جی کے جانا
کر گئے۔ کلام مانو نہ۔ شام سنگھ وی وارچ چول

بھوڑ گئے نے ڈوگرے پالی ہتھارے
آکھے اپنی پٹ رہے جڑھ آپ نکارے
بھوڑے کرن انگریز توں جس قول دسارے
یہو جیہ سلطان دی پاڑے تے مارے
شام سنگھ نے دیکھ کے ایہناں دے کاکے
بھلے نہ رنجیت نوں کراں دے مارے
نئی جائے پر گئے نہ خون پتھارے
آیا دنجاں کرنی سی آج راج سٹارے

غزل دے کجھ شعر

اپنی دکھا کے آیا سب نوں ای پھایا
جو دل لگا آلی کیتی کیتی بنا جلا حوں
حمدال دے دیں بھانے اپنی جلاں خاطر
کہتے نہیں حق دی کہہ حق کس طرح سنداں
کراں دی راس رچ مکے ہراک پھایا
باہن سرے جڑھایا شودر رُسا پیا
جس نوں ملی نہ ایہتے اُس کہہ بھلایا
نصوڑنے سنایا تاں کیہ مزا پیا

میں کوئی ہیرہ نہیں ہاں رانجھا	پھیر دی ساڈا بیون سا بچھا
دکھ دکھ سا بچھا	عشق جھناں دیچ دور تیکناں
لمبی تیری	کاش ایس دی لاسکدے
ہے پیاری	تے دھا کل دکھڑی پاسکدے
	کیہ بچھ سچ سچ میر دے
	ن بوہتے سوچنے کوئے پتے
نہیں نہیں میں نہیں من سکد	میری ناجو دے بچھاں کوں
	نیں ہاں دہی، پیریں چسکے
	آت لیاں واٹس دے سدے
نے سر دھن دا	نست میر دل سندا
	میری ناجو نار سدا تیار
	چٹاں جدھر میں چلدا
	نہ جس کے نہ دو کے
	نیناں دیچ من پردے
دے کیوں کریں دھکناں	آکھے میں نہیں باناں
من پچھوتاناں	میں بھگی دیہ کرا کے
کچ بے ڈولا	بھانویں نک میری جو دا
نکھ شکھ ہولا	گل چوں بھا کے مسک بڑیاں دی
مساں گزارا	باقی دی منہ متھا سارا
اُس دل سدا ہلارا	پر میرا دل کھارے
نکات نہ ہا تے نیناں دل	کالے مٹیائے والاں دل

شیر محمد ناصر

نام حکیم شیر محمد تخلص ناصر بود نام حکیم الدین قوم سندھو دھوروے و سنیک جنم سندھ
 خودی دست دی عمر و ج شریک کن دی پٹیک گنگائی پال و رہے دی عمر و ج دین مجید حفظ (منہ بیا
 دیو لوں حکمت پڑھی جتنی پتہ چمکی اسے سوا دیو داد و دی سے علاج مہ لکھ کر دے بن
 نویں دور تے نویں رنگ و سے شہراں چوں بن بہتر یاد دیاں دیاں لکھی پٹی تے چہ سے
 سرے سے جھگڑیں توں پرے روکے نیرل تے سہجک کوتا دے حامی پور بن مشہوریاں دیاں دیاں بڑی آو
 عزت نال بلکے جانے کن شہراں و ج روانی تے کمانی اسے بہت دی دے کلام و سے یار و ج لکھت جھپیلے
 بن بہت دیاں دیاں چوں بہت بن فضل رتی لاہور و سن، ساقی و فیروز سن تے بڑیں پسندیت دیاں کن
 نمونہ شیرادیں :

میرے دیس دیا	تیرے دیس جیانیں مک تے ہوتا
خدا کی نوا نے کھانی ہزار سے	دور دور دورہ دھبہ کون کون
کتنے کتب کھانی اسے چھاں تے دیا	کتنے بہت کدھی علم تے پڑا
تے کہ جہرے پام دی ابے کھڑی سدا	کتنے فیضانیں سما دیا اس قوم
کتنے چھوے پئے ہر و ج کتب دے نیں	کتنے چھوے اس سربراہ دی موتا
تے موٹا رہے ہوتاں چوں دھول تے تے	کتنے کھلی داناںک دھو تے کھدنا
کتنے مسرو دی کسر پئے کون پوری	تے ناٹھ دی سفیدی دی دھوے پئی وھوتا
تیرے دیں دی پٹ کن سے اکے سماں	کیہ نواں دے رشیم تے پٹ تے خلونا
تیرے دیں دیا دانی چاندی اسے خاص	تیرے دیں دی نمکی پاسے دھونا
کری جا وطن دی توں خدمت کری جا	خوشی حال دولت دے لوئے جہری جا

نظم لاہور دی سیر و ج "میرامنڈی" و ذکر رانج کر دے ہن
 اس منڈی واکہ پچھاں ایں ایہ ای جگہں باہری منڈی
 نہ جہتاں نہ تکر دی دے تے نہ جھوکاں کھانے دے

اتھے لیکن دھیاں بھیناں مانوں دی کی پٹے جانے لڑی
اس منڈی دی ہر اک تینیں رات سہاگن دن نول منڈی
سودا لیس تے دیکھن والے، دو نویں نی کھچاں دے کھچ
نچ موڑ توں منڈیا نچ

نیا مول شام تے اکثر ذکر، جنتیوں دین پاراں ہاں
عقلی روپ نرہی دیکھن، اکثر بیباں بڑھ مٹیاں
دیہ ٹلنگے تے مانگر دتے، دیہ کاراں تے دین کاراں
بھٹی بھٹی بندے موہ تے جھوٹی موٹی دیاں پاراں
طلبے کھڑ کن گھنڈو چھن کن کون کہوے شیطاناں ! نچ
نچ موڑ توں منڈیا نچ

ایہ منڈی او فقلی جنت، دکن فقلی دوداں فلماں
وڑے وڑے ذراں دے پت ایٹھے دیوے بھڑے پتل
جھوٹے دے بانے جھوٹے گئے جھوٹے گوڑا جھوٹاں
اُپے اُپے مال دی کئی دڑوے کئے ایٹھے سنے اس فلماں
دین دلی توں داسنہ کئے اندھ جہاں نول پی، ہیدی
نچ موڑ توں منڈیا نچ

فہم ہذا میں تنہا بلی شے پہلے دو بندہ
رَب نہ گئے دیس اسادے نول
بندے دے دے سارا دھڑا ہدا
اس دیس دے پوٹے پوٹے دے دے
اپدے دے ہر شے بن دی اے
دنیا دے ہواں دیساں نچ

ایہ بن گیا رب سببی اے
چڑھدے دے دے باہر اک کھٹی اے
دنیا دی دولت دلی اے
ایہ دیس بڑا کرتی اے
منکرے، ساڈی وی بھٹی اے
ہذا میں فضل دلی اے
جس کوٹھے دیوچہ رہندے ساں
مڑا کندھاں دنیاں کھندے ساں
مالک نوں جھدی کھندے ساں
مڑا ماری دے دے دے ساں
کچھ لگ گیا دھو شبتی اے
ہذا میں فضل دلی اے

بکال منہ بڑی کر دی ری
تینہ دے دے دے چوند اسی
کوٹھے دی چھت پٹی ڈھنڈری اے
کنداسی کوٹھا چھنڈو چا
ہن کوٹھی نوں سنائی اے

درشن سنگھ آوارہ

نام درشن سنگھ تخلص پہلوں دلچسپت فیر آوارہ چودا نام پنجابی عدا سنگھ کالا کوہاں ضلع جہلم ہے۔ سنگھ

۳۰ دسمبر ۱۹۱۲ء نوں لاگو جواں درج جنم ہوا۔ فدا ہریں سنبھالیا تے گوجرانوالے آکے۔ ایتھے ۱۹۲۳ء

درج خاصہ ہائی سکول گوجرانوالے توں دسویں پاس کیتی۔ بعدی پیشہ بزازی داکم سی پہلوں پہو کم کر کے
رہے۔ فیر ملکی ڈپٹی پچھوں پٹیلہ چلے گئے تے گرانال کڑا مینا چھتہ کے محلہ پچانی پٹیلہ دی ملازمت رہے
تھیں۔ دھنی بن گئے۔ تے ایس طرح پنجابی ادب غے پکے سہو اور مو کے

۱۹۲۲-۲۳ء درج پنجابی سی سی ریک پورے جوبن لے سی۔ انگریز سرکار دے نکلیاں تقریریں

ہے۔ یہ مک کو تاراں سنہتے ڈھتے جھیاں دا انداز۔ ادنی سماں رنگ رنگے کئے نے انساں

دیال باغیہ نظماں دا پہلا سنگھ (مجموعہ) جلی دی کڑاک ۱۹۲۳ء درج جھیاں دے نال ای۔ لوئیہ دیال سنگھ

دی کتاب دیکھ لے کے گئے۔ انگریز سرکار نے دیال دے کرباں ضبط کر لیاں تے زبانی ۱۲۳ء

تھیں۔ بعد کے نکلیاں جوبن۔ بعدی نوں درج نکلیاں۔ چودا "مذہب" جوبن۔ ۱۲۳ء

جے گم ہوواں تے ہندی تک جیسا سکے نہ کاں میری

انگریز سرکار دے تاراں میری دیال دے کرباں دے نکلیاں۔ انساں دیاں دے نکلیاں

تخلص کر کے سن جیہ مفرد ہون کر کے کرنی تخلص جیہ "کدی" "دلی" "درا" "دوں" "لکھا" "کرنی" "جلی"

درت دے رہے۔ بس "مفردی" دے زمانے درج تیر لوی۔ "درا" "دوں" "لکھا" "کرنی" "جلی"

تے "درا" "دوں" "لکھا" "کرنی" "جلی" "درا" "دوں" "لکھا" "کرنی" "جلی"

انساں دیاں نظماں دا ایک مجموعہ "بغاوت" کوئی بارہ وار جھپ چکا ہے۔ اوس چوں بغاوتی

چوہکی بوبس آؤندی ہے۔ ایس نوں سوا ہور نکلیاں ہاں۔ جیہاں چوں مل چلی۔ دے بعد جیہی

تے آئے کیاں (غزلاں دا سنگھ) اے جیہیں دالی اے۔

سونگ نرک (۴ سو صفحے) داک سماجک ناول (جیون چوں) (تھوڑے انساں دیاں مجموعہ) ہندی

جیون آئے "سوا چھ سو صفحے" داک سماجک ناول انساں نوں سوا عمر غلام دی رباعیاں دا پنجابی ترجمہ اینیاں ۱۵۰

رباعیاں دا مجموعہ "ستیاں دی" ڈرامہ تے کچھ انگریزی ترجمے ہن۔ کچھ پنجیاں دیال دے کتاباں جیہ تصانیف

شامل ہیں۔

ہذیبیاں بیچ اُمنگ تے رنگ۔ قلم وچ نڈی تے تیزی تے خیالاں وچ بغاوت دے نال
دیں پیار دی جھلک ڈھیر اے۔ کلام وچ ردائی تے رس لوچ سوہنی اے۔
نوں چوں کچھ چوڑوں منہ

وانگ پھٹاں چوہہ اُتے چوہہ کھاندے رہی داسے
پھر بھی اپنا اہ سبھا اے مکراندے رہی داسے
بھانویں رنداں نال دی کچھ دوستی گو مٹری نہیں
صوفیاں قوں پھڑا دامن بچاوندے رہی داسے
کوئی پچھے یہ دی کوئی کھان والی چیز اے
بجناں دے تیر پھس پھس کے کھاندے رہی داسے

نی پر بھات بھسن شام دے پھتوں نے زمانہ
نوں بھانویاں زابداں شے سامنے سانی
نوں کدی دڑیاں نہ دے نے کدی دکھے
نوں شام سانی بھایا اڈے پیا کال نوں
میرے سبے نہاد اگھر میرے کھتے بے سچانہ
چھلک بھائے نہ جت کب نہ ددی توبہ دایمنا نہ
زکواتاں خبرے ہن اُسنال کنا ہاں والی جُمانہ
ترہیم میری تے پئی منگدی، سے سچانے دایمنا نہ
جاس کے کھنڈ دیوے کہہ میں سولے دی غبا سکان
جو سٹریکے سہارے جو چاند آء ہوسی ہور پرہیزانہ

شیش جی رہندے ابو جنت دے قصیدہ وچ ہمیش
بھٹے پچکے ساڈی دُنیا وچ ای آ بایا کرد
اس ذلتے پن تول جہ دی ہو پوئے جیوڑا اُداس
آکے مینما نے دے وچ انسان بن بایا کرد

سبتل انگیاے۔ سبتل رزناں۔ سبتل اُمنگاں۔ سبتل سوغاتاں۔ دیندے ہنجو۔ بھرے ہنجو۔ دل دریا۔ دھیر
کوئی ستر دے قریب جن۔

دیس دی دہ دے بعد قادی فطر (تصویر) چھڑ کے زیرہ (فیروز پور) جا دے۔ پھر سترال نوں راہی گم ہی سونپ
کے آپ لہمیانہ آگئے جن۔ تے ایسے ای کتاباں لکھ دے چھاپ دے جن۔ کلام دا نمونہ
بھابی میری گت نہ کریں
دیکھ تیرے بھل چڑیاں
بھل کے جے شیشہ دیکھ لاں
تیرے نتھے پندی دیکھ کے
میںوں ڈر سہنی توں آدے
میرا من اڈو نوں بنیں رہندا
کے جوہر دا ٹھیکہ پتیندا
میرا اندول جیسا لہجہ
بھابی میری گت نہ کریں
نامے تیرے دی کھدی ای دھاری
پر اکھیاں ج شرم کھاری
بابل نوں کون سمجھانے
بھابی میری گت نہ کریں
میںوں ڈر سہنی توں آئے

ٹپ ٹپ جوائے ٹپ ٹپ
مر نہ چھڑپ بھانویں لکھ وار ٹپ
ٹپدی جوائی دیکھ ٹپدا جھان ٹپ

تینوں دیکھ ٹپدے موئے مٹراں ٹپ
تے تیری گت جویں جن تے سب
ٹپ ٹپ جوائے ٹپ ٹپ ٹپ
رہے نہ اڈھوری کوئی دل جھانگ ٹپ
رہے اُتے ٹپ بھانویں ناگاں اُتے ٹپ
ٹپ ٹپ جوائے ٹپ ٹپ ٹپ

ٹپن دے دن تیرے ٹپنوں نہ سنگ ٹپ

اقبال دائم

نام محمد اقبال تخلص دائم پنڈ و اسو۔ منڈی بہاؤ الدین (گجرات) سے دسٹیک۔ پیدائش ۱۹۰۹ء
جدید اسدو بدھ بھڑی پڑھائی دل دھیان کیا۔ پرائیڈ کیوں ابھی تھیڑا پرامی سبق یاسی کہ
عشق مجازی نے اپنی چٹی لایا۔ تے میاں احمدیہ گجراتی مانگوں دی کسے سے نیاں دا شکار ہو گئے۔
یڑھائی چھڑ دتی۔ کچھ چہ بعد از پنڈ جھڈ (منڈی بہاؤ الدین سے نئے سے) چھ نئے تے دل دی گئی
تجسس و ایم بھن لئی بابا میاں خوں کول پہنچے۔ اہناں مجازی توں بوڑھے حقیقی دل لاتا تے اناں دل
سے بندیاں خیالاں نوں جڑو لئی پٹی پنجابی شاعری دی شری لئی۔

اہناں ہزارک کئی قسے لکھے ہن۔ جہاں جہاں اکثر چوتھے موٹے بن جوہر سوہنی مہینہ ال۔ یوسف نیا
کلیا برس۔ بیرسیال۔ مرزا صاحبان۔ ابراہیم اذہم۔ غیسر یوسف۔ ترجمہ مہینہ پو علی قلندر۔ سیف الملوک۔
یوں جھڑ۔ پنجابی سہاک۔ پریم ناگ۔ شاہنامہ گریلا۔ غلطہ دالال۔ شہزادی فیما اقبال تے شاہ مراد رفیعہ۔
اہناں دسے شعراں راج جہاں والی۔ دہائی اسے۔ زبان بیان دا اسے۔

کلام دا نمونہ شاہ مراد نور اقبال چوں

فلک چینیہاں چوہراں ملے سمیراں
چوڑاں لٹکن ناگناں راہوں ڈنگ
شکن ملکن موریاں بائے پیر اٹھا
گھٹا چڑھاؤں گوریاں اکتیں مڑے پا
دیہیاں بچے ریشمی ڈھاک ٹرن پھٹا

کدی رنپ سہاون رازی دے دریا
ملک ریشم دی گنگیاں ٹڈیاں کٹی چسا
سٹ مارن فوج سکندری کوئی نیاں سان چڑھا
کرن غلام اک جھلت بھتیں پیاں نوں مٹھا
گھمراں پان کواریاں گیت سوہیلے گھا

سوہنی مہینہ ال چوں

سوہنی سوہنیاں نوں بھانڈے دین کارن ہے رب دا نام چیتا راجھی
پدی حور بڑ بڑ جیوں پر جوہن کر دی تازہ انداز ہزار اٹھی
جوں ابرو چوں خورشید نکلے توں رخصت اب اتار اٹھی

چھ پیر سوار کے نال نخرے نالے زلف دے دام کھلا اٹھی

نکل میش مر سبز جلاوے نوں مثل برق آتش شعلہ مار اُٹھی
 غولہ مار غواہی گجرات و پنڈی سہر چا کے بلخ بخار اُٹھی
 لگے بھڑی مار دی پابندی ہن سانسے کرن شکار اُٹھی
 عین عین عین ہندو ترک قاتل جان کر دی مار مار اُٹھی
 عزت بیگ غریب دی موت بن کے حسن غضب دی کھچی تلہ راتھی
 قائم پہن حسن دی زار جادو کوئی کرن نہ سڑی کھار اُٹھی
 یوسف زینچا چوں پنج شعر

برقعہ پوش ماہی ڈراہی والیا او مینوں ترسدا چھڑ کے جاہ ناہی
 تیرا سنگ تیرے دیاں چند جلی بہا کی مین نہ مین ہندہ ناہی
 تیں دج کھنڈر عجب امیر کوئی سرے جہا مانی عالی جاہ ناہی
 جس گھڑی دا بیبا آں فیوں رہی کسے دی بھڑ نوں چاہ ناہی
 یوسف برہے مانگ تیر تیں دج ماسہ شک شبہ اشتباہ ناہی
 میں کدوا کھنڈاں ہاں زخموں لاء پندہ ہم جمع رکھ پندہ ہرزہ لاء ناہی
 ڈاڈو مین ساڈا دھچوڑے دی مار کے تے بلی عرش واکنگر دھاناہی
 جویں دندے فی غم غمخوار بن کے رنج دیر جانی درد خواہ ناہی
 تیرے جان کنوں بکھو جان قیڑے میرا جاسے دج اہلک داساء ناہی
 تمناات وادام مہراج داتم رکھ لاج میری سٹ جاہ ناہی

پنج دریا عزت آئینہ معرفت دج بینت ہن - منور نے داناک بینت
 مشہر دیار بازار مٹی قصر خسروی تاج محل مٹی
 مٹی کھلی کھنڈری مٹ تباہی جہڑوں دیکھدی تھی دل تھی
 مٹی دل مہدی مٹی گل جاندی مٹی مال جہڑوں کر دی گل مٹی
 داتم مٹی داتم نوں ان کوٹرا ہو جاناں دس راج گل مٹی

فصل الدین بخت

بہ فصل الدین بخت پیر داں مرچو دھرتی حسن دیں لاہور، بے دستیاب۔ بہن ۱۹۱۰ء۔ بقول جیہام
پڑھ کے نمیدورن سے بخت دجی رُجھ کئے۔ اچ کل سہری سندی لاہور دے چوڑیاں آڑھتی بن تیرہ چودہ
درہ دی عمر دجی شاعری، سوت جویاتے میاں حسن دین حسن دے شاگرد دھوکے شاعری شروع کیتی۔
نرے کس کھ انسا رتے سیتل بھاء، بے بن۔ ب دی سہراں نہ نہ بے دے بگتے، مین ترنہین وں زیارت
واشرف حاصل رچے میں۔ ہاں پانیہ سے یا ہاں کی رک دجی، بے بن۔ دے ہر دے کچھ بھوے خیال بخت
بخت دے بھرے خزانے، بے بن۔ دیاں تھان تے بخت دے ہیہ بے دے لیل چپ چپ بے بن

ایہاں دا پیر شاعر اسے :

یہاں دجی کیتا کیتا کایا بے تیرہ بے بن دتا   بے شریں دجی بے کسے بیاد میں تک نے اوں نے پھون دتا
بخت دے دل دی میت یہ میں یار میں غیر بے بن دتا   بخت بخت یہ میں اس دا بھر اس آب دل نیال دھون دتا

کلام دا کچھ ہر نمونہ :

دھرتیاک او میں نہیں ہو سدا آسمان اسے ساہے جہان د بخت
بے بن، بے اندر بے بے بن، بے دے کسے د بخت
ایہاں بکتر کیاں توں نہاں پاندھے د بخت، بے بن د بخت
ملک نہاں د بخت جیہاں بے بن، بے بن د بخت

کاسے اسے سیر جویاں د بے بن، بے بن د بخت
پوری نظر د بخت بے بن، بے بن د بخت
او جہان جو غلیاں بے بن، بے بن د بخت
بخت چٹیاں بے بن، بے بن د بخت

عالم سیاہ پوش

سرکارِ عالیہ، لاہور۔

[illegible]

1. *Chrysomelidae* (10 species)

میں نے یہ سب کچھ دیکھا ہے۔ میں نے یہ سب کچھ دیکھا ہے۔ میں نے یہ سب کچھ دیکھا ہے۔

— میرا دل ہے کہ میں اس عورت کے اُجڑا ہونے کے بعد بھی اس کے پاس نہ جاؤں۔

میں نے اس کے لئے ایک اور چیز سوچ لی۔ اس کے لئے میں نے ایک اور چیز سوچ لی۔ اس کے لئے میں نے ایک اور چیز سوچ لی۔

[illegible]

”تھا تو میں نے اس کو روکا اور اس سے کہا کہ یہ تو بڑا بڑا
 آدمی ہے اس کو روکنا نہ چاہیے۔“

مدرسین خوشنود۔ محمد الدین غربت، نذا امترسری، نفیس خلیلی۔ علم دین خاکسار۔ تھے جو شاعر محبتہ لہندے سن گشتہ
 سما دپ لوں چل ہاری اویجے دیکھیا بیہ سنی تے بڑے متاثر ہو بائے

آرورد شاعران پنج نفیس خلیلی کوں اصلاح لہندے رسہ پر محالی وج اپنے استاد آپ ای ہے۔
 مڈھلی شاعری اسی سے

زمیں بدلی زمانے دی جوا بدلی ساری خلق بدلی اہ جاناں بدے
 سب کچھ بدے نہیں ذرا پناہ مینوں جے نہ اک میرا مہرباں بدے
 محو لہ رنگ وچ اک دوست دی دنجی شادی تے لکھا
 عشق دا ڈٹا پیار ٹٹھا فیریں روں تے تیر میں کیا، بھٹی واہ
 آج کل دے اسپر حسین دیکھ اُنوں جے نے دیوں سیاہ بھٹی واہ
 اسپر میں آرام بٹ جھٹھے امیوں گت دا کہن بد اسد، جٹی واہ
 عالم یارنوں اک دی نہیں مری دھیلے شاہ دا اندھا دیاں جٹی واہ
 پھر کچھ سیاسی شاعری کردے دے جویں سے

چل اوئے نتھو بنھ بستر اڑے جیلے پر دیس
 پت پنجاب دی ہتھ جنہاں دے لگے اُجاڑن دیس
 "نون دزارت" بارے لکھی نظم دا اک بند
 دڑوٹ دیستا زمانہ ہنہیوں کون دا راج آیا نون دا
 محفل والی چنڈھرائی جھکیاں تے تنکری تے ردکیاں نہ رُکری
 لال لہڑا موڈیاں تے سٹ کے شنون دا تے بھا لکھے خون دا
 دڑوٹ دیستا زمانہ ہنہیوں کون دا راج آیا لُون دا
 شعراں پنج طنز بڑی سماولی تے زور دار اسے۔

بلونت گارگی

تام باوا بلونت گارگی۔ یودا تام شاکر دینا ناتو۔ پنڈتیشہ (ناری دے نیڑے) منٹ اہرت سر دے، منیاں
جسم اگست ۱۹۱۷ء۔ پنڈتیشہ تیسیم پانہ دے کوں پڑھ کے کچھ چر آڑھت دالم کیتا۔ پچھن عاشق سی۔ ہندی، اردو،
فارسی پنل طبع رنھی۔ بھاندرو آزادو طبیعت تے کیونسٹ خیالاں دے بن۔ زیادہ تر تہ کھنڈی کوتا (بینک ورس) لکھ دے
بن۔ ایس ویسے پوٹی دے انقلابی شاعران جوں بن۔ انہاں دے کوتا داں دے سگرہ (جسمے ہماں ندج) امر گیت۔ بند گاہ
تے جواں رنھی ناول لکھ ریتا تے ڈرامے و ہاکٹ۔ کواری میس۔ دو پاسے۔ بیل پھر چھپ چکے بن۔ خیالاں وچ
منکھی چوٹی پیار تے ہر دے وچ اہری انی تے ترقی دی گھن پڑا سے جہزی کوتا تے ولتک وچ لہریاں مائیگی۔
کلام دانو۔ ہماں تاج وچوں اک نظم :-

اک پیالی نہ ہر دی، ہاں اک پیالی زہر دی
ہولی ہولی قطرہ قطرہ بین او مسیحا ہو
لکھنڈ کیوں نہ خستم کردواں میں او ہر ہر دی
ہیریاں دی سنسنے مجھ دے آدم، اکباب
تروا نہیں پر او جیسا :-

او نویں لہے دیاں ڈیناں بستے درد نے
ڈیاں واروں بھدا ہار ہیا اسے مات دن
تیز بندھ اسے ہی سینے دی اگنی رات دن
جس ٹہنی میں دے ہیاں خون اپنے جسم دا
ویٹکے جیون دست پانی وں مل سکدا نہیں

نظم ناچھی "چوں :-

جسم تیسرا پر کے متابل نہیں
توڑیاں دے شور وچ
سانہ دی آواز دے پردے وچ دی
ہو۔ ہی اسے انگ مٹن دی تعریف
بن دے نے کچھ اجنا دے خیال
دل لول کچھ سکدا نہیں جتہ تیرا

رنگ چوڑو قوں دی ملک سکیا نہیں
بھیاں دے نور وچ
تیسیم تیسرا جسم ملک سکیا نہیں
انگ مٹن توں پچیاں پردے تے دن
پر نہیں سکدا ای دھیا تیسرا بدن

کتاب ۔ ریحی میں ایک نظم "انوکھا خدا"۔

خلقت والال صاف کوہن وی رات دن
کچھ بجا یاں دے نو تک جھڑپے
قربان روئے ہند اسے طرے و اجہم دی
اہ ایشور پھنڈے قربانیاں پھنڈ
سب دوتے فریب تے ایک امن قول ہوا

نظم نوجوان نوجوان نوں۔ چوں

نہ دیکھ دیکھ کے ڈر روز انقتلا یاں نوں
نہ دیکھ دیکھ کے ڈر تڑپ دے جواں نوں
وہک رہی لے سہو سہو بخود زندگی شے لہی
نہل رہی اسے غریب غریب وی سر وی چوں
بڑے سینے جوں محنت بڑی اسے منزل نوں
میرے ارمزد بدلت نہیں ہو دے لہی

نظم دیس چوں

جو اپنے دیت سے بیجے واسے کھیت

بل دی نوک توں دے پتیاں وی تصویر

نظم دیس بہاں

دل دے ہر داسے دا جو دے پیار آپار

ہرماں کھیتاں دے دیتا درہن رزپ بھست
سیرے وائے ہوون گھرا خنداں باہرں منہ

پہنڈا اسے پر پیاسا اسے سونے دا باہ خدا
چڑھک لے بھینٹ دے جوانی دی پیرتے
رکھدا اسے بل خشک ای تھسکدا خدا
سے آدمی دا اسل پے واڈا ای آدمی
نکوارداسے راج جہاں تک جہاں تے

کوئی کھپہ جانے سے دے اپناں خواہاں نوں
جھٹن دے مردہ سماجاں دے سبھ نشناں ہوں
بڑپ رہیا اسے زمانہ دن : کھانڈے دی
خوشی نے رنگ دیا یہ غمی دن زردی چوں
جک رہی اسے نوپ آس ہر اکے دل نوں
میری آواز اسے ہر اکے دل نوں

سُن سہاوی اُپاڑاں ذرا بنائے کھیت
سُنئے ات سُنئے گیتاں وی جواں منہ
محنت توں گئی بد سے اپنی تقدیر
ہو دے محنت دا پتلا ہر جیو کساں

تارے ڈپن توں پہلاں پہلاں بسل دھار
خوشی ہوون خنداں اپناں دے تصویر تے
اک دوسرے وی مٹھلی نوں رزپون مفاوت
جے گیتاں انکے ایسے ہوں جوان
ممال ہے دسیں

سردار فیصل جیت تلکسی

ہم پر سے تلکسی سنی تیاوانام شری ہوا زتہ۔ مہلم دے دے سنگ۔

وہ انوری شہنشاہ نون مہلم ورج جتم لیا۔ وریاے شاری مال شریع قیوں پیارہ رجا۔ بی سنے
بی کی کر کے لیکھالی داکم شریع کہتا۔ تے علی بد دے بعد پورہ بی پنجاب سی کبھی۔ ان کل لکھالی
مہلم دی سیو ادا کم کر دے ہی ہن

انہا سارے سارے دایلا مہلم ورج نل لکھالی ۱۹۴۴ء۔ مہلم دے دے پیارہ رجا۔ بی سنے
مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

فیصل جیت تلکسی۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔ مہلم دے دے ہی ہن۔

امرتا پریم

نام امرتا پریم اصل نام امرت کور۔ گیانی کیتا رسناہ تہکاری اور نیرنجیت نکارہ مور دی سپتیری۔

جنم ۳۱ اگست ۱۹۱۹ء گوجرانوالہ

جماندرو کوتری، ماپیاں دا اڈا پارتیاں توں دودھ مائیاں۔ پیو کویں گور مکھی پڑھی تے کوتا سکھی۔
چودہ ورہے دی عمر وچ گیانی دنا امتحان پاس کیا۔ لاہور وچ رہندیاں انگریزی دی پڑھائی تے بال بچ
توں گڈیاں پٹوے جیڈ کے نورما دی پھلیا اڈی وچ کھیڑدی رہی۔ اہے ۱۰-۱۱ ورہے دی سی گیانی بچ
اپنی اک کوتا دیر اک دے بان دی مدد جانی کرست سن۔ اک شعر سی

ہر رب دی نال۔ چس ساڈا
ہجے کسے دی سچناں داہ کوئی نہیں

بیڑا بکھر اسے منجھدا اندر
وکی آکھدے نے ایجے تھاہ کوئی نہیں

اُہناں نوں ایس وچ غلط ٹوکی کھٹک رہیا سی۔ پتاں کوئی سوہنا بدل نہیں تھجدا سی خالوں دے دھمکے
نہیں وچ تھتے بٹے منجھ کھرت نے کویں یہاں جی دی غنٹا تارو کر لئو۔ گیانی جی خوش ہو گئے۔
سپتیری نے اک غلط نال اُہناں دے شعر نوں سونوں سانوں بنا دیا سی۔

امرت بارہ ورہے دی سی کہیاں دی امتا توں داغی گئی۔ ماں دی موت نے اہیاں سٹیاں

جذبیان نوں جوہ دتا۔ نے ایس شعراں راہیاں دی جواڑ کڈی اہیاں نقلاں دا بعدا عمر وچ امرت بواں
(کوئی سورہ دے دی عمر وچ) چھپیا تے بڑا سلا یا گیا۔ غیر جینہا حیون۔ تک پڑیہ بدوں دے پلے اپنے
پتھر کھٹے۔ لیاں ناٹاں۔ میں ناریناں بند دی۔ تریل دھرتے پل۔ اوگیتاں داہا۔ سنجھ دی لالی۔ جھوٹی
کوتا نویں رت۔ تریاں نظاں دے عجوبے۔ تے کباہاں دے خبرے۔ کنجیاں۔ چھتی دے بعد نیرے بڑے
تے اک نادل ڈاکٹر دیو چھپے۔ امرت کور دا نباہ سردار مٹکت سنگھ کواترہ دے سپتر پریم سنگھ نال سوہاے امرت کور
بن امرتا پریم بن گئی۔

کوتری امرتا پریم دے قلم وچ کسے سا چر کھو دے برش دالی روانی تے۔ جذبیان تے خیال دے

وچ اس نوں کمال حاصل اے۔ قلم وچ زور دے، شعر وچ روانی۔ سوز۔ برہ۔ دھرتے لوج جندہ بان دیکھیں

دارنگ ناموں کو تالو مٹی جگرتے من کھجوری اسے۔

بھارت سرکار نے کتاب 'سینہ پڑے' تے امرتا نول پنج ہزار نے "نویں سویر" نے ۵۰۰ روپے انعام دینا
نکلی کوتاوا نمونہ۔ نظم دیوان

سورج بڑی لو جسدوں
کدیرے اڈ جاندی سہی
اک دھواں ای دھواں
توں سارے دل پچھوں

چٹاں درگی چھاتی تے کھبیاں ورگے ڈنڈے دی۔
منت دے دے کے

تے اڈے بدلے
چھنی دا دھواں پٹے وچ نے کے
اس دھویں درگی سندھیا وچ

پد گھر سیں آندا
تاں چھنی ۱۰ اڈے اک تے تیرے ساہ دا دھواں

ہن اک ہو گیا لکدا
چٹاں درگی چھاتی
تیرے کھبیاں دے ڈنڈے۔
چٹاں تے اڈے ہرے ہواں دے کیلے۔
"تنگھ" چول اک بند

او میری تانگھ! ہنڈا مار
کہ تک زبہ سن نور کھو
"ترنجن" چول اک بند۔
دھواں تیرے ڈنڈے

کوئی کھنڈے نے چھنے کے
چول اک اک "نڈ" سما سکے
داغ نہیں راہ جن دے سینے
چڑھ چڑھ پیندا اک اک تارا

اُچّی ملی تندر گڑیاں دی
 لگی پور دے سبھاں وانگوں
 دے کت دی دے ڈلہ ڈلہ پیڑے
 نہ و گڑھیاں جیڈے

اُڈ اُڈ کے بھل آیا کئی کئی دس جہان
 بھرتے ترنجن ڈار کو بجاں دی سبھاں سنے اُڈ جاناں
 دیک کو بجاں پکے دھیاں چار دناں دا میلا
 چڑھب مکدر آلی جوانی اُڈ جالہ دا ویلا

جند کے میں پسے تیرے ہندی مال شنکے
 بند کے میں نکھال تیرے زلف تیری دیا گدھے
 جند کے میں آتش تیری پھٹی ہیٹھ گھائی
 جند کے میں شوق تیرے لیاں سوال دے دس تیرے
 جند کے "تیرا ستر چنکا بھٹھ کھڑیاں دار پنا

دل د سرج کنیں چھڑھیا
 دل دا دناں سرور بھرا
 دل دیوں داکھاں زنجیر
 دل دے باغیں جینب کھڑیا
 دل دا کاندہ قسم عشق دی
 تیرا درد سپکھ نو چھو موے

کرناں سوٹ کراں
 موتی واردیاں
 ترا جام بھراں
 تیری سیج چناں
 تیرا درد نکھال
 نوک آڈانہ بناں
 دل دا سورج نکھیں چڑھیا

نغمہ اتان لکھن داریت شاد فون چوں کجھ شر
 نغمہ اتان داریت شاد فون بکوں قبریاں دجوں بول
 نغمہ اتان کتاب عشق دا کوئی اکلا درتہ پھیل

اک روزی سی زحیٰ جناب دی توں مکھ مکھ مالے دی
 آج لکھاں نہھیاں روڈیاں تینوں وارث تہ نول کہی
 اُتھ درمنداں دیا در دیا اُٹھ تہک ایہ بھوب
 آج جیلے لاشاں وچھیاں تے لہو دی بھری جناب
 کسے نے پنجال پانیاں وچ دی زہر دیا
 تے دیشاں پانیاں دھت نول دتا پانی و
 اس زرخیز زمین تے نول نول بھٹی زہر
 گٹھ گٹھ چڑھیاں لیاں ٹھٹھ پڑھیاں تہ

راغمن دے تاناں

پتلے پتا مولوی جس رکھیا تیرا ناں

پھیر راغمن راغمن کر دی سنی پیری کراں والی ماں

راغمن دے تیرا ناں

اٹری نے پتا پتیا پھیر بھراں

بھیناں پتا بھیاں پتا پتا سارنہ کراں

راغمن دے تیرا ناں

کسے نول بولی دوش نہ دوسے دوسے نہ کوئی منداں

بہت کبوں نہیں کناہ دے راغمنیا جدم پیرتی مونہوں لال

راغمن دے تیرا ناں

راغمن تیرا ناں

کہہ ہویا ہے مولوں لیندا نے لیندی اٹری تے بابل دی لیندا

سے لیندے دیر تے جاجیراں کی لیندیاں تے جاجیراں لیندا سب لال

یہ اک یہ سبے توں نہ لیندی تاں آج کوئی لیندا اوہدا ناں؟

صدیاں پچھوں دی آج کوئی لال اپنے اپنے سبب دیا

رکھ نہنداں نے راغمن ناں کی میرے؟ راغمن تیرا ناں

رشیدہ سلیم حسین

نام رشیدہ سلیم، تخلص سہیں پوذاں، مریضہ فیضیہ شیخ خادمہ محی الدین ایم۔ اے۔ ایم۔ ای۔ ڈی۔

شیخ محمد سلیم دی پتہ دہشتی ہون کر کے نام رشیدہ سلیم ہويا۔ ۲۳ ستمبر ۱۹۱۲ء نوں تصور درج تہم لیا۔
مان یوگ پتا گورنمنٹ ہج لاہور درج ہر ویسرس۔ سوڈ علی تعلیم ایستے حاصل کیتی تے گورنمنٹ گرلز ہائی
سکول چوں مہیا کر کے لاہور آگئے۔ سنے کنیرڈ ہج لاہور توں فیسٹ ڈویژن درج بی اے کیتی تے نال، تہم درج
آرٹس کیتا۔ نہ ایم اے تے بی ائی پاس کیتی۔

شاعری دا نام کم ج دے ذراں دتہ بنتیا۔ کمال دی بزم ادب۔ تہم ڈاڈا ملک کلب دی سیکرٹری اس کے
دست بڑھ کر کیتا۔ بزم ادب دا جلسہ قریباً ہر ہفتہ ہوتا اسی۔ اڈسے درج اکثر شعراں پڑھنا فہم رہیا۔ شروع
درج اردو غزلیں۔ نظمیں گیت۔ سہیں۔ ریڈیو پاکستان راولپنڈی توں ۱۹۵۷ء درج پڑھواری بولی درج اک
مشاعرہ ہويا۔ انہاں دے کہن تے ایس مشاعرے لکھے اک گیت لکھیا۔ جس دا ٹیٹل اسی
ماہی مڑ گیا تے سارے کم بھول گئے

اڈ گیت۔ پڑا مقبول ہويا۔ بڑا اصلاحیہ گیا تے ایس نال پنجابی لکھن دی لکھ گئی۔

آرٹس ڈاڈاں درج ہو کولوں اصلاح لئی۔ پر پنجابی شعراں درج اڈی دی لوڑ نہیں بھئی۔ انہاں دی
اک نظم یاد آئے۔

میرے ہوس دی گل ہے مہدی کدی ساری عسریں لکھدی گیت پترے
سہ گیت لکھن دا چارو دو بارے اے۔ شعراں درج سہ۔ بزم۔ تڑپ تے رسی لوچ تے ددھن پھلن دی ستر
ڈھیراے۔ حکام دا ڈیڑہ۔ گیت۔ (بھیاں) ہوز

تارے چکرتے دیکھ کے اچ بھتاں	مینوں بھتیاں نکلاں یاد آئیاں
مینوں سامنے سمجھ کے میں بھتاں	کلی بیہ کے کر فریاد آئیاں
بھوتے ہاتھ ہس ہس بلی سک گئے	بھانڈے سینے والا ہور بھتا اے
لوک کھنڈے نے سارے دھوکہ مک گئے	اک بھرم زمانے دا رکھیا اے
لڈا پھراں دا دل کیتا ای دے	تیری یاداں تے پترے گئے نے

نغمہ ملی دے بول۔

کدی تانگ دے بوج دیگر بویوں
کدی سوہنی تے کس دی جیر بویوں

ایتھے کوئی دی بھن تے پیا را نہیں
ایتھے کوئی جینواں تے را بھنا نہیں

ایتھوں قتلاں تے سمجھاں ساریاں تے
لینے ریت کے بازیاں ہاریاں تے

ایں ملی نے جگ فوں جتیا اسے
ایہے ہار دلاں فوں جتیا اسے
فزل دے بوج شہر

سستی قتلاں چڑل کے امر جوتی
ادب کی نہرتے دیوے بدے رہے
پر راہواں دکھو دکھ جویاں
اک دوجے فوں بھدے چڑے رہے

لیکی جیونیاں قدر نہیں کردے دے
جیہڑا فوں ترسیا دنیا دے دے
ساڑی دولاں دی وکو منزل اسے
دو راہی اک آسمان تھلے
نغمہ آڑک دا آذنی بند

آس بڑے دل فوں پک دی اسے
ویسے ملی دے کئی کترا گئے تے

رات جولی جولی ہٹی گڈی اسے
دیوے نیال فوں تے آ گئے تے
اک گیت دے دہند۔

سادی سادی رات فی فوں بیہ بیہ کڑا دی اسے
دل بڑا ہانی فوں کپھڑی کل ماری اسے

کوک نکاں رزوں گی فی اکھیاں سجاویں

نکلتے جندے کہیوں اپنا بنادیں کی

پیار دیاں کہیاں دے بھل نہیں ہن تے
دس داسے بھڑے کھڑے تے پور تے

بھڑیاں دے پیار دی کہانیاں سنا دی کی

کھلے جندے کہیوں اپنا بنادیں کی

راہ جانے راہیں فوں تک تک تھکیں کی
راہی دے بھلے بھلے کھڑے کھڑے تے

راناں دے ہنریاں چ بھل بھل جادیں کی

کھلتے جندے کہیوں اپنا بنادیں کی

پر بھ جوت کور

ہم پر بھ جوت کور۔ آپ نام جوت یا پر بھ جوت چودا نام سرور اندھان سنگھ ۱۹۲۲ء
 ڈی جی سنٹرل یال (پاکستان) بوج جنم لیا۔ تپا انسان دنان بوج ملٹری ٹیپری فارم پونا دے ہسٹریٹ
 سن۔ ملٹری ٹیپریٹسٹ وچ ہون کر کے انسان فون ہندوستان دے کئی شہراں وچ رہناں پیا۔
 پر بھ جوت فون اس عورت مڈھلی تقسیم دلوں کچھ کھاٹ اوکڑتے رہے۔ رہنماں تھال دی سیرتے رہن سہن
 نے باہرے مطالعہ توں سوچنی جلاختی۔

پر بھ جوت نے لاہور آکے اپنی تعلیم فون مکمل کیتا۔ نے خالصہ کالج فار دین لاہور توں ۱۹۴۵ء
 ڈی جی بی اے پاس کینا۔ اہدے نال اکٹامک بوج آرزو کیتا۔ ۱۹۴۶ء وچ ایم۔ اے فائینل دا امتحان پیا
 کہ ملکی وند نے لاہور فون دلی بچا دتا۔ اوتھے ۱۹۴۷ء وچ بھرنہ ہندپال سنگھ مال جیہڑے سکریٹری
 نرنڈرپال سنگھ ہی شہدہ دواہ ہو گیا۔ تے انج اہم۔ سے کرن دانیاں گھر گریہت دے جینویں سبب
 پورا نہ ہو سکیا۔

پر بھ جوت فون کوئی چودہ دس دی ملٹری شاعری دی لکھ گئی۔ پہلی کونام ۱۹۴۷ء وچ لکھی
 ۱۹۴۸ء وچ تھان دا پید مجبور ڈٹ مٹ جوت جگے "چھپیا۔ تے اس نال پر بھ جوت نے شاعری دی
 جیہڑی جوت جگائی اُدی بولشک روبر بڈر تک پہنچی۔ جیہڑی اُدییاں پنجابی کونادان اک مجبورہ فارسی
 دت رحیم بولگے (جیٹرا کابل رنڈستان) دے فارسی شاعران کیتا تے لالہ دے نام مال ہا بل تے
 "انقند (رومن) وچ چھپیا۔

کرنل نرنڈرپال سنگھ آپ دی پنجابی دے اچھے تے چھے ادیب تے نسانہ نگار من۔ انسان دی صحبت
 سنگھ نے انسان دی شاعری فون دوسریں دیں جو طانت بخشی۔ تے ۱۹۵۵ء وچ انسان دیاں نظراں
 دا اک مجبورہ شکوہ چھپیا جس نال وہ کوتری پنجاب دیاں گشتیاں دیاں مان دیگ کو تیاں چوں مٹھی گئی
 جنماں سے غبار سا مڑی سے دب فون مارے۔

شعراں وچ دانی۔ اُچ خیالی، ڈی کھالی، سوز تے رُپ ڈھیر اے۔ انج جاپا اے حویں در
 اک جویں۔ لالہ کو قسمت یوں چناداں نال پیا کر ہی ہوئے شعراں مچھ جوت دے دل و دود

تے چساں رچیاں جا پدیاں ہی۔

یہ ان لوگ کو ترک کرنے چودہ دسے قریب گپاں لکھپاں ہیں جو کہ مٹا دے گئے ہیں۔
پہننے سرھوں۔ بیکان ادب۔ لالہ شاہراہ وغیرہ۔ ایناں ہاں بعض سطروں اگڑے نو دہائی کے ہیں۔

دوں نے کشمیری زبان وچ اُتھا (ترجمہ) تو یاں ہے۔

اکوڑ پڑھنے وچ تاشقند (روس) وچ جونی گل ایشیانا۔ گل وچ پرھ جو۔ بے سنو،
شریک جونی۔ اس قول سما ایسیا تے لپ پ دسے مورینی دھوں، ۱۵۰۰۰ جونی۔ ورنہ ٹوٹا

یران وغیرہ دی سیر سفر جتے تے اور تھوں دسے اب سے جو۔ ہاں تھوں تھیں۔ یاد۔ دس۔

لامہ رانویہ ال کہتے

نورہ نذر مسٹا کے کوئی

دس دنی پر مست پر چھوے نور بار، ات کائے دانی نور نور، کھل بولی

دوب تیرت دی سندھ رانی جتے پڑے پڑے

کن کن وچ تیرے رتھوں میں کھتے پڑے پڑے

رب ترستاں اکے سے دناں لکھتے پڑے پڑے

پہم عمر کے سب میں دناں لکھتے پڑے پڑے

مات نہت جوں کر نہ سہے اور نہشت دانی دانی

جناں دناں دناں دناں دناں دناں دناں دناں

لے خند را دانی نہیں سہا سا!

چاہوں تاں مہم خالی پھلناں پھلناں پھلناں

نہت تانہاں دے ناگ پڑا کے سے پڑا کے سے پڑا کے

پا آون بدلاں دی جھوٹی دیتھان دی دیتھان

میں دلچھاں دیو تیل کڑے گگن پڑا کے پڑا کے

تکلم جوانی دار اک بند

پے کراں لوں چل نیوں نیوں کے دھن

دو کوڑم دیاں دسے تلی گئی کندھیاں چ رُل دو کوڑم بنو کیاں چ گھل
گئی جھکڑاں چ جھل آئی گئی ہوئی کس

اک نظم دا پہلا بند

دسے میں جوڑ رہی

نور نوں نہ دیں باپا گھر رکھ نہیں کواری !

ویراں دسے میں بال کھڑواں تے جھابیاں دی ناز برداری

جگ دسے دسے سننے سمجھے ہن دی پیڑ کواری

سٹو دسے نے بول برے کھاں مراں کی کسٹری

دسے میں جوڑ رہی

ماہی دسے اساں بولتاں نہ !

پیڑی پیڑی گنڈہ اساں دسے وچ پائی اسے

پرما دی پیڑ سانوں جیہی توں لائی اسے

سابھ بھید رکھناں راء کھوٹاں نہ اساں بولتاں نہ

بکھری بریتاں تے زبھتی تھنئی چاخی

ٹھنڈی ٹھنڈی رت دسے کلیاں کیہہ مانی

ٹھل زکھ چت چٹاں ڈوٹاں نہ اساں بولتاں نہ

کوئی دسے وارو

کوئی دسے وارو

پیڑ پچھانیں تاں میں جاتاں

کیہڑے دیکھ پھروں دسے کوئی دسے وارو

منجواں دسے ہک ڈوہلاں مے

مٹی دسے موتی رولاں دسے

دسے دسے مینوں کوئی سیاتاں

جیساں تراٹاں روم روم وچ

کئی کھنساں دی ندی درج ہلری
 چپٹی ویدی ہاتھیاں ڈسکن
 دِل فقے نین ہلرے
 کہ کوئی ہرچہرے ہلرے

اور تینوں کدھروں آدے

اور تینوں کدھروں آدے
 نویں کے پتیا دی جوڑ نیساری

عشق جی نکھی حُسن جی پیاری
 کھڑی رات دج لاندی تار
 بک نال لگ جائے ساری دی ساری
 کوئی تینوں کدھروں آدے

ہن دوچوں ڈکے باہنواں اندر
 ہریت دا لگ پلٹا دے

جیناں جنماں دی تیرہ تپناون
 پانہاں جد ہاتھیاں کول جاون
 رس رس کے زچ جادے
 کوئی جنوں کدھروں آدے

اگ جہے تکیاں ہی من مستاون
 لک چکے سوے فیر چلا دی

بن جاون روشنی پر جہاں
 آدا گون دے منکر ہون ناں
 ہٹ جاون سورگاں دیاں جہاں
 آدے آء پھیتی آدے
 آدے تے نیر نہ جادے

کول ہوئے تہ کایاں راتاں
 سدا جوان روپ جس دے نون
 بہہ کے جس دے کول نئے دج

پیارا سنگھ پدم

نامہ : اسکریٹمنٹس چیمبر - پنڈت کھسکیان فعلیہ دہلی ۲۸ دسمبر ۱۹۳۱ء - فور جنرل پب۔

نسلۂ نور پنجابی مہجے لکھنا شروع کیا۔ ۱۹۴۰ء تک مسکیت سنری میں دوسرے دن کو پڑھتا تھا۔ دوسرے دن کو
 زمین بٹھا دے رہے۔ فیر گوہ ہمارے ہر بند حکم کی دے کر دے ایڈیٹر رہے۔ ۱۹۴۱ء توں محکمہ پنجابی
 میاں دے، سک بڑ پنجابی دنیا دے ایڈیٹر بن۔

[illegible]

محرم و ربيع

تیری مٹی میری تو زمین سن کے ہیں عصروں کے آتی
اپنا گھر میڈر جمی ہاں جو تیری دیر دلی

بکارت سے کل سماج و قوم برقیوں ہوئی رہی
ان پر درج اندھیرے تیری استہ نہیں ہتھیائی

مولانا سبزوئی کے ہونے کا نام ہے
محمد حسن بوہڑوں کے نام ہے
مکتبہ :-

رونا سبھ ہونان نہ مینوں ناما ہیں رو کے آندھی
 بہرتے جو ترقی دے خاطر کیوں نکال سلطنت سازی
 سستیاں جسے نامہ غفلت بیٹھے تھا ویری ہی جھڑی
 میوں بیہوشی کے تدمم وادھ دیوں : ٹھوکی اور دھڑکی بازی
 ہاں کے : ہنسی مستانی ہو رنڈ بازی یہی کی گاندھی
 گورو کو بل کے چلے طویں جاں سہا ندی ا

مختار قذافی عجب بڑا ناں میں آیاں صدر ہے مسماک
کیہ سنیں سب بڑے انکھن ابی آسے یاں نہیں آسے

سیر سپہ سالار کی شوخی و منت و مزاحیہ جھڑپا پر
تو ماریخی ملک سے اندر دنیا جھڑپا پر
نئی سماں - جھڑپا پر کھبیاں - جھڑپا پر کی دھڑکی
تاکتہ - جھڑپا پر کی دھڑکی - جھڑپا پر کی دھڑکی
بڑا مڑا ہے لہا پند ہے - بڑا مڑا ہے لہا پند ہے
وطن ماریخی دوا دور سید سید سید سے گتہ ماریخی

ممتاز علی مضطر

نام سید ممتاز علی۔ پیر دا نام حکیم سیدناہ شاہ بخاری۔ لاہور دے وسینک جنم ۱۹۱۹ء و وفات ۱۹۵۹ء
شعراں دا شوق بچپن توں ہويا۔ پہلوں اُردو وچ لکھدے رہے۔ غیر پنجابی دل آگئے۔ پنجاب اسمبلی
دے دفتر وچ ملازم سن۔ شعراں وچ روزمرہ محاورہ، روایتی رسم تے لوج بڑا سی۔
کہندے سن اک داری میں اک اُردو خزل پڑھی۔ کسے اہل زبان نے اہل زبان نہ ہون دی چوٹ کہتی۔ تے
تمک کھا کے خزل دا ورقہ ای پڑھ لیا۔ تے دل مسج کھیا اچ توں اسے زبان وچ لکھنا ای۔ جو میری اپنی زبان
اے۔ تے اُپرے بعد پنجابی ای لکھدا رہیا۔ کلام دانوڑ

جمل ہڈیاں تے جھوٹا بنھ دعویٰ گھسار توں اصل و سار بیٹھوں
جیڑی چال چسپ بنیدے تن لائے بازی مل دی مور کھا مار بیٹھوں
حرس تکرپی طبع دے ہتھ پھڑکے چونکی ظلم وی تے گوڑ مار بیٹھوں
ووزخ والٹری آگ دا کریں سودا کسے قریج پیار کھلار بیٹھوں
ٹھیکے دار بن نعل ہڈیاں دامن دے کہاں تے ہور مختار بیٹھوں
دولت حسن تے شان دے نشے اندر سجے جمل توں قول قرار بیٹھوں
دینا کوڑ جہان ہے کوڑ سفند عقل پدھ کیوں آہنی مار بیٹھوں
کوڑے سمجھ کوڑا کوڑے سٹ دینا کوڑے کوڑے تے پیر پیار بیٹھوں
تقویٰ بنھ کے عاصیاں بندیاں تے پٹھے کسے چار و چار بیٹھوں
کوئی بوڑھی مول نہ پیر منظر جہانویں کوں پکار پکار بیٹھوں

وہڑی چٹی ہر تھاں کھڑی ڈھک کھک نہ پیل
شاہی توں درویشی چنگی نہ رکھ منگن پیت
بے پردہ ای وڈی شاہی میٹھو کر دی سونا
ویج ڈٹ کے کوٹھے تھو وڈی کر لہو بھٹ
الہ پیا تمیاں ٹڈے حاکم بیٹھا گول
منگواں چانچو دا کھٹ گھٹ جادے رت
منی جہان تیار ہے تھکے بھیا اوہر دونا
کھٹ یانی توں بہک ی سرکئی مران کھڑکیں یوں

احمد راسی

کوچہ دھرم سالہ سوداں کٹرہ بھائی امرت سر منج ۱۲ نومبر ۱۹۱۲ء متوں جنم لیا۔ بایاں وارکھیا ہوا نام غلام احمد مرشد وارکھیا ہوا نام خود شیدا احمد تے اپنا رکھیا ہوا احمد راسی۔ پیو دا نام خواجہ عبدالعزیز۔ انہاں دے بیو امرت سر منج خال مرحنٹ واکم کر دے سن۔ انہاں دے ست بھین بھرا فوت ہو چکے سی۔ اس وجہ نال بایاں فوں بایاں رسی۔ انہاں دے مال پیو فوں لکاں صلاح ملی۔ کہ تہا دے بچے فوت ہو چکے ہن۔ تیل ایس جیون جو گئے فوں کسے مرشد واکم بنا دیو۔ انہاں رنج ای گیت۔ تے مرشد نے آپ دے دے بعد ارجوم۔ شیدا احمد دے نام نال ملدا جلد نام خود شیدا احمد رکھیا۔

انہاں دے کئے دے عسارت امرتسری اک چٹے شاعر ہن۔ انہاں فوں انہاں لوہا دی شاعری داچکے ہریتے اینہں دل بہلا دے نئی ۱۹۱۲ء منج اردو درج شمرکنا شروع کیتا۔

۱۹۱۲ء درج راہ میٹرک پاس کر کے ایم۔ او کالج دی ایف اے کلاس دتا داخل ہو گئے۔ سیکنڈ ایئر پر ہونے توں بعد سب علماں دی تکریم درج شمرکنا کر کے کالج وچوں کڈ دتے گئے۔ تے او تعلیم دا خیال چھڈ کے ہوناں نال دیگن کلکتہ چلے گئے۔

۱۹۲۴ء دی ٹی ڈی ڈی دے بعد اکے اردو شاعری سنجیدگی نال شروع کیتی تے انہوں بدھ نوکری دے دوران رسالہ سویرا خے ایڈیٹر ہوئے۔ ۱۹۲۹ء منج سعادت حسن منٹو دی اک فلمی کہانی بلی نئی ایک بھائی گیت لکھیا۔ جسدا کھڑا سی "اہل جوانی دیاں خینڈھیاں" راہ گیت بڑا ملاحیا گیا۔ اس تے آپ نے پنجابی منج گیت نکال لکھنا شروع کر دتا۔ تے اہ نظام گیت جو عورت دے موہنوں سن عورت دے دلی جذبات تے احساسات دی منہ بولی تصویر سن۔ ترنن تے نال ہمٹے چھپو اے تے لوکاں اس نئی جیہی کہ۔ بوز پنجابی ادبے کی ہندجان جانیاں۔

۱۹۵۵ء فوں راہ فلمی دنیا منج تہ کسے سی۔ تے او پنجابی فلموں دی کہانیاں دے تے گیت لکھ لے ہن۔ انہاں دے کلام درج سوز۔ تروپ۔ رسی تے لوچ ڈھیر اے۔ کلام نتج چکی تی۔ خیال اکھاری تے نئی تہیت اشاک ری۔ اب۔

اردو شاعری دے سینکڑین تہیت امرتسری فوں اپنا استاد متو دے ہن۔ پر پنجابی درج کسے کوہوں دے ہن۔

نہیں تھی۔ تے اس طرح آپ دی بچا بی شاعر کی نئی ربی ناس اسے۔
 ترنجن مٹا ایشال عام طور سے پرانے دوک گیتاں فوں نواں رنگ مویپ نویں زندگی تے مہین بنشیاے
 گلی کلیر دی ۴ ایک بند۔

پیدیاں دی جالی وچوں جھاک دیاں کہانیاں
 پانیاں تے اگاں دیاں کھیڈاں نے پرانیاں
 رامیاں وچ ٹھیکڑے کھالی نظراں مٹانیاں
 گلی کلیر دی مٹی گلی کلیر دی

کدی والیں گنھلاں پاواں میں !
 کدی کمال کھیڈیاں کاناواں فوں
 ترنجن پوں نظم "دنجارا"
 کدی ونگاں پئی چھٹکاواں میں
 کٹ کٹ کے چوریاں پاناواں میں

نی اہ محک و نجارا
 جدا جوتے سے بیہا رنگ
 جدی خواباں ورگی ذکو
 سینوں تک تک سے
 میتھوں تکتا نہ جائے
 میتھوں ہستیا نہ جوتے
 دُوروں دُوروں پئی کھٹکاں
 میوں پاکے کولوں لگھوں
 میرے ہالو دا کوارا
 جدا ونگاں بیہا رنگ
 جدی پرگاں ورگی اکھ
 سینوں میں میں سے
 میتھوں ڈکتا نہ جائے
 میتھوں بختیا نہ جائے
 نیٹے جانی ہوئی سنگاں
 تے اہ جھک میں ونگاں

اؤ بلاوے تے نہ بول
 وچوں پکھو دا گھوں ڈولاں

دل ساڈا ٹھکیا
 بنماں بناں بس کے
 مٹاوی نہ سکاں میں
 جیہڑے رنگ رنگ
 گھٹا تیر پیار والا
 دُور دُور غصے کے
 روتا ہوا نہ سکاں میں
 دکھاوی نہ سکاں میں
 کب وچوں دکھیا
 دل ساڈا ٹھکیا
 دل ساڈا ٹھکیا

ترنم دا پہلا حصہ ادبی ہے۔ دوسرے دو حصے ترنم پنجابی لڑکے عورت سے جو
معیت آئی اُس سے کچھ نظر پیش کیتے ہیں۔ نظم ترنم چوں کچھ شعر
سدا چراں داتے داتے

ناں سگناں دے لگانے	ناں ہتھاں نوں مہندیاں لایاں
ناں سہیاں نے ڈولیاں لگایاں	ناں بھر جایاں سُرے پائے
ناں کوئی مہرباں والا آیا	ناں ڈولی دیواں ٹوری!
جس دے ہتھ جدی بانہ آئی	سے کیا زور و زور دی!

نہیں جی رہیاں نہ میں مر رہیاں	بہنجو پی رہیاں ٹوکھی کر رہیاں
چوہیرے نے بلبلے دیے	کتنے بندہ بنیرے باپے دیے

سُن دے بابل میرا تیرے شکمے سارے مان
تیری پگ پیراں دے دل گئی مٹی مٹی بل گئی شام
تیری مٹراں والی دھی بول آج دیکھ کے سب شرمان
جد بھڑپوسے تے بابل کوئی آدنا ای درد و اندان
جد جھکھڑ چلن نریب دے دیوے سج دے گل مویان
بار دی بھل دے یاریاں جنڈی تنگ دین کمان
سُن دے بابل میرا

معیت چراں دا کوئی نہ دسدا چار چوہیرے
گھڑی دو گھڑی دے ایجے ساتھ بھیرے
بابل ای بے گھر ہوئے آکے تیرے ڈیرے دل نوں چنیدے نے گھیرے
راہواں کھنچ کھنچ جان ساڈے ٹٹ گئے مان